M. TULLII CICERONIS

OPERA

QUAE SUPERSUNT OMNIA

EDIDERUNT

J. G. BAITER C. L. KAYSER.

VOL. X.

EDITIO STEREOTYPA.

EX OFFICINA BERNHARDI TAUCHNITZ.
LIPSIAE MDCCCLXVII.

M. TULLII CICERONIS

EPISTOLAE.

EX

CODICIBUS MEDICEIS DENUO A SE EXCUSSIS

RECENSUIT

J. G. BAITER.

VOL. II.

INSUNT

M. CICERONIS EPISTOLARUM AD ATTICUM LIBRI XVI.
M. CICERONIS AD M. BRUTUM ET M. BRUTI AD M. CICERONEM EPISTOLARUM LIBRI II.
PSEUDOCICERONIS EPISTOLA AD OCTAVIANUM.

EDITIO STEREOTYPA.

EX OFFICINA BERNHARDI TAUCHNITZ.
LIPSIAE MDCCCLXVII.

PRAEFATIO.

De historia critica Ciceronis epistolarum ad **Atticum** post Orellium nemo melius est meritus quam **Mauritius Haupt**, qui in Indice lectionum per semestre aestivum anni MDCCCLV. in universitate litteraria Berolinensi habendarum p. 15 sqq. duos illos codices **Simeonis Bosii**, **decurtatum** sive scidas et **Crusellinum**, quibus per tria fere saecula vel doctissimi viri ita decepti erant, ut eos ad Tullii verba emendanda primo loco ponerent, nullos umquam fuisse, sed commentum eos esse Bosium fraude et fallacia docuit, idque ut non suspicari, sed liquido confirmare posset, **Theodori Mommseni** industriae et intellegentiae se debere professus est.[1] Furca igitur expellendae erant ex his epistolis quotquot lectiones a sola Bosianorum codicum auctoritate pendebant neque aliud habebant quo se com-

---

1 'Etenim Mommsenus Lutetiae Parisiorum codicem regium 8538 A diligenter excussit, quo codice continentur Simeonis Bosii animadversiones in libros septem posteriores epistularum ad Atticum, non quas postea edidit, sed quales primum conscripserat. eas si cum editis conparamus, mendacium fraudulenti hominis adparet: tam saepe longe alia ex duobus illis libris protulit quam quae postea in edito commentario eis adscripsit. scilicet alias alio tempore coniecturas fecit. ne autem quae breviter significavimus temere dixisse Bosioque iniuriam fecisse videamur, volumus ea exemplis declarare neque paucissimis, ut ne error et neglegentia Bosii habeatur quae fraus eius fuit et perfidia, neque nimium multis, ne lectores nos iudicio suo diffidere existiment.' Unum saltem horum exemplorum nos quoque exhibendum duximus. Libri X. ep. 6, 2. Bosii editio haec habet, *De Quincto filio, fit a me quidem sedulo; nosti reliqua.* in quibus *fit a me* ex decurtato se sumpsisse dicit, cum in omnibus excusis depravate esset *ita me*, id quod in Mediceo codice scriptum est. ad priora verba haec adnotat in editis animadversionibus: 'In scidis est *De Q. F.* unde natus est error eorum qui has notas interpretati sunt *de Quincto fratre.* Ego sane verissimam existimo hanc scripturam, *De Quincto filio*, quam diserte refert Crusellinus.' alia olim eius opinio fuerat aliaque in libris illis scripta erant. nam in ineditis adnotationibus 'in scidis' inquit 'compendio exaratum est *de Q. frat.* quod ego interpretor *de Quinto fratris*, facile enim subauditur *filio.* Victorius legit *de Q. filio*, quam scripturam in meis non reperio.' Exemplo Bosii aptissime usus est Hauptius ad exhortandos commilitones: 'Vos autem vel hoc exemplo moniti mementote duraturam laudem in litteris non magis quam in communi vita fraudibus conparari non posse.' Addere poterat vir doctissimus ipsum Bosium cito scelus suum morte luisse a latronibus trucidatum.

mendarent, ac puriores fontes adeundi, quos deinceps enumerabo.

Primum locum obtinet codex Mediceus ille Plut. XLIX. num. XVIII. (M), de quo cum iam in praefatione voluminis superioris satis dictum sit, hic eum nominasse sufficiat.

Secundae partes debentur editionis Cratandrinae a. 1528. margini (C), qui continet lectiones ex uno potissimum eoque perbono codice excerptas atque in his epistolis haud minoris pretii est quam in libris de finibus, in quibus cum optimo codice Palatino plerumque congruit. (Paucissimae quae huic margini adscriptae sunt ipsius editoris coniecturae se ipsae satis declarant. Sic ad Att. I, 1, 5. haec leguntur: 'Forte legendum ἡλίου ἀνάθημα, ut ex veteris codicis vestigiis propemodum colligi potest, in quo latinis characteribus scriptum erat *eliu onoahma.*' Cf. var. lect. ad VIII, 16, 2.) Quod si codicem, ex quo hae lectiones desumptae sunt, vel ipsum vel saltem integram et accuratam eius collationem haberemus, ipsi fortasse Mediceo anteponendus esset. Id ut omnibus probarem, nolui quicquam eorum, quae ex eo enotata sunt, in commentario critico omittere, sed etiam eas lectiones indicavi, quas cum Mediceo communes habet. Atque cum sero intellexissem, etiam in epistolis ad Q. fratrem eius eandem auctoritatem esse, supplementum adnotationis ad illas epistolas huic volumini addendum curavi, ne quid, quantum in me esset, desideraretur ad penitus cognoscendum librum, quo Cratander in ipsa editione, nescio qua de causa, usus non est. Summa igitur cura adhibenda erit, ut marginem, quem solum littera C significavimus, ab ipsa editione Cratandrina probe distinguamus, in qua multa ex arbitrio editoris mutata atque interpolata videntur.

Ad marginem editionis Cratandrinae proxime accedit codex item perditus (W) saeculi undecimi exeuntis vel duodecimi ineuntis, cuius sex tantum modo folia supersunt, quae nunc partim Monaci, partim Wurzeburgi adservantur. Continent autem verba *ipsa declarat -- causa venisset.* (VI, 1, 17. — VI, 2, 1.) *doleo non me tuis -- relinquendus erat ex.* (VI, 3, 4. — VI, 4, 1.) *hic tu aut possumus -- mihi incolomi adimi.* (XI, 4, 1. — XI, 6, 2.) *tamen et periculo -- acerbe dixerat.* (XI, 7, 4. — XI, 12, 1.) *Vale. XIII. Kal. Sept. -- quidvis praestitit. nunc.* (XI, 20, 2. — XI, 23, 3.) Huius codicis congruentiam cum margine editionis Cratandrinae cum iam Leonardus Spengel animadvertisset (Gel. Anz. d. k. bayer. Akad.

d. Wiss. 1846. p. 919.), Halmio (Mus. Rhen. XVIII. p. 461 sq.) ea tanta visa est, ut non multum abesset, quin codicem W et eum, cui debentur lectiones margini editionis Cratandrinae adscriptae, pro uno eodemque haberet. Ego vero eos diversos quidem, sed ex eodem fonte ductos existimo.

Ultimum locum inter codices ab editoribus tractatos cur codici Turnesiano (Z) adsignaverim, quamvis a Lambino et antiquissimus et longe optimus sit appellatus, causa haec est, quod eius lectiones parum diligenter cognitas habemus, cum haud raro eodem loco alii alias ex eo attulerint. Etenim non omnia, quae ex eo allata sunt, ipsius Lambini, sed quaedam Bosii, cuius fides iam satis cognita est, non nulla eorum testimonio nituntur, qui post Lambini mortem eius adnotationes varie interpolarunt. Itaque codicem Turnesianum admodum caute adhibendum putavi atque in adnotatione critica, quamvis omnes lectiones indicaverim, quae ei tribuuntur, iis, quae non ab ipso Lambino in editione a. 1565., sed a Bosio et a Lambini successoribus allatae sunt, litteras b et l addidi (Z^b, Z^l).

Praeter codices supra enumeratos consulendi erant et ii, qui occasione oblata singulos locos ex his epistolis emendare conati sunt et editiones nostra priores, quarum novissimam curavit I. C. G. Boot Batavus[2], qui et in emendandis et in enarrandis epistolis ad Atticum laudabilem posuit operam. Quid ex his fontibus lucrati simus, singulis locis indicavimus.

Brutinarum epistolarum libri primi et Pseudociceronis ad Octavianum epistolae fons duplex est, et codex Mediceus (M) et is, e quo exscriptae sunt lectiones margini editionis Cratandrinae appositae (C), qui codex prorsus easdem epistolas, quas Mediceus, continuisse videtur. Brutinarum autem epistolarum liber secundus, multo etiam minus quam primus Cicerone dignus, ex sola Cratandri editione ductus est.

Restat ut ingrato officio fungar errores aliquot in proxime superiore volumine commissos corrigendi, gratiore novas quasdam emendationes addendi. In epistola enim ad famil. VII, 3, 4. inter verba *rei publicae* et *tamquam* exciderunt illa: *tamquam in patria ut essem, si nulla*, quae suo loco inseras velim. Ibidem nuper Alfr. Fleckeisen (in annal. philol. vol. 93. p. 628.) versum proverbialem

2 M. Tullii Ciceronis epistolarum ad Atticum libri XVI. Recensuit et adnotatione illustravit I. C. G. Boot. Amstelodami MDCCCLXV.

sic restituit: *ubi non sis qui fueris, non est cur velis ibi vivere.* — VIII, 1, 4. legendum esse *non sum commotus hoc mendacio, sed si qua p.* docuit E. v. Leutsch Philol. XXV. p. 470. — VIII, 8, 10. nunc video scribendum fuisse *si mihi non dedisset feras* (vel *pantheras*), *quae* cet. — VIII, 16, 2. scribendum est *nunc te contra victorem Caesarem facere.* — XII, 18, 2. lege *Laberii et Publilii poëmata* coll. adn. crit. ad ep. ad Att. XIV, 2, 1. — XII, 26, 1. scribe *Cn. Saturninum.* — XV, 4, 10. mallem scripsissem *septimo et quinquagensimo* coll. ep. ad Att. V, 20, 1. Cf. Philol. XXI. p. 537. n. 3., ubi typothetae errore *et* ante *nonagesimo* omissum est. — ad Q. fr. II, 1, 2. contra Mediceum praenomen *C.* etiam *Cassio* apponendum erat.

Scr. Turici a. d. VIII. Kal. Septembres a. MDCCCLXVII.

ADNOTATIO CRITICA.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD ATTICUM
LIBER PRIMUS.

M. TULLII CICERONIS EPISTULARUM AD ATTICUM LIBRI XVI. INCIPIUNT M.

Ep. 1. *CICERO ATTICO SAL.* om. M¹. || §. 1. *sine fuco ac* om. M¹. — *opinio est*] *opinio se* (archetypon habuisse videtur *opiniost*) M. — *præpropera*] *propera* M¹, *perpropera* M². — *quiddam* CM: *quidem* alii. — *perbrescit* M¹. — *tempore*] *tem* M¹. — *putent . Aquilium non*] *potentia qui illum non* M. — *arbitrabamur* M. — *qui denegavit* Ernestius: *qui denegant* M, *qui et negavit* Zᵇ, *qui denegat* alii. — *iuravit*] *curauit* M. — *reginum* M (*regnum* margo). — *lucere* CM: *liquere* Victorius, *licere* alii. — *Auli filio* Goveanus: *Aufidio* M. Cf. ep. 18, 5. 20, 5. II, 3, 1. || 2. *iis*] *his* M. — *Caesar* corr. ex *Caesari* M. — *qui sic inopes et ab amicis* om. M¹. — *et ab existimatione* Lambinus: *et existimatione* Mk. — *uideantur* M. — *ΑΑΤΝΑΤΟΙΙ* M (*ἀδύνατοι* margo). — *Curium*] *curum* M (*turium* margo), *torium* Zᵇ. — *preter mei ne minime* M¹. — *iis*] *his* M. — *candidatum* M. — *ore uidebatur* M¹. — *que cum erit absoluta sane facile eum libenter nunc ceteri* (*nuntiteri* margo) *consuli acciderim* M: *quae tum erit absoluta sane facile eum libenter nunciteri concili* (teste Lambino, *mun citeri consili* teste Bosio) *acciderunt* Z, *quae cum erit absoluta, sane facile eum libenter municipes ceteri consulem acceperint* Corradus, *quae tum erit absoluta. sane facile eum libenter nunc Caesari consulem addiderim* Manutius, *quae tum erit absoluta sane facile. eum libenter municipia consulem accipient* Kayser. — *mea* corr. ex *mei* M. — *atque*] *ad que* M¹. || 3. *cum*] *ecino* M (*cum* margo). — *fratre*] *eras re* M¹. — *Satyro - Satyrum - - Satyrus - - Satyri* CM: *Satrio - - Satrium - - Satrius - - Satrii* k. — *iis*] *his* M. — *mancipio* om. M¹ (*mancupio* margo). — *L.* nos: om. Mk. — *et is*] *eius* M. — *de magistro . nunc cognosce rem* Madvig (ap. Wesenb. p. 69. n.): *de magistro nunc cognoscere* M. — *ueniret* M (*ventitet* margo). || 4. *Domiti* M. — *nunc*] *vinci* M (*nunc* margo). — *humanitate* corr. ex *humanitati* M. — *ne contra* om. M. — *amici*] *animum* M (*aniciis* margo). — *eius*] *ei uis* M (*eiius* margo). || 5. *simus* (non *sumus*) etiam M. — *eius ἀνάθημα* Schütz in commentario (coll. ep. 4, 3): *eiut anaΘma* (superscr. *hermathena*) M, *eliu onaohma* C, *ἡλίου ἀνάθημα* Cratander.

Ep. 2. Hanc epistolam praecedenti continuat M. || §. 1. *L. Iulio Cæsare - - salva Terentia* secundae epistolae initium esse vidit Malaspina: primae epistolae clausulam esse voluerat Victorius. — *te tam*] *te etiam* M, *te et tam* Klotz in Prooemio, *te iam* Boot sublato deinde signo interrogationis. — *detractionibus* M (*a terationibus* margo). — *antea* corr. ex *ante* M. — *voluimus* M: *volumus* k. || 2. *mense* M: *ineunte* k.

Ep. 3. Hanc epistolam cum praecedente iungit M (*Epistola* add. margo). ‖ §. 1. *l. fauseium* M. ‖ 2. *missis? nam* k. — *nondum* Pluygers (coll. ep. 4, 3.): *non* Mk. ‖ 3. *quibus*] *cuius* Pluygers. — *audisse te*] *audisset* M^1. — *Sallustium* M: *Salustium* k. — *in se* M: *At in se* cum Bosio k. — *nec tibi*] *tibi nec* M, sed addita sunt signa transponendi. — *nec sibi* Graevius: om. M. Cf. Madvig ad Cic. de finib. p. 819.

Ep. 4. §. 1. *tunc* M (*nunc* margo). — *censeo* Lambinus: *sentio* M. — *quincti* M. — *Acutilianam*] *ac opilianam* M^1, *ac upilianam* M^2. Cf. ep. 5, 4. — *scriberem me admonuit* M, sed media vox deleta est. — *utile* M^2: *talem* M^1. — *eam* Hervagius: *iam* Mk. ‖ 2. *populi de uoluntate de* (priore *de* deleto) M. ‖ 3. *est ornamentum* Wesenberg (p. 18.): *et ornamentum* M. — *insigne* (quod habet Z solo Bosio teste) om. M, ego seclusi: uncos om. k. — *misisti nondum in Formiano* M^1. — *Caietanum* Pluygers et C. F. W. Müller: *Caietam* Mk. — *me* Lambinus: om. M.

Ep. 5. §. 1. *ornatissimumque* (*tuique* margo) M. ‖ 2. *fuerit*] *fuerat* M. — *Quinti*] *que* M^1, *Q.* M^2. — *placaremus fratrem* M^1. ‖ 3. *intermissione* Bembus: *missione* M. Cf. ep. ad famil. VII, 13, 1. — *qui in*] *quin* M^1. — *proficiscerentur* M (sed littera *n* punctis notata) k. ‖ 4. *ut ex contentione* M. — *nihil*] *non nihil* Pluygers Mnemos. XI. p. 288. — *qui in*] *quin* M^1. — *duxi* M: *duxissem* cum Malaspina k. — *interesset ora me* M^1. (Correctum est ita, ut verbi *interesset*, quod est in versus fine, expungeretur littera *r*, mutaretur *ora* in *a*, adderetur *offensior* in margine.) — *teneo* Orellius: om. M. — *neque neglexit, sed est m. q. m. affectus* C. — *contendendum* CM: *contemnendum et concedendum* alii. — *voluntate me* Lambinus: *voluntatem* Z^1, *voluntate* Mk. ‖ 6. *laboraretur quomodo* C. — *usucepisse* M (*usucapi posse* margo). ‖ 7. *conueniri* M. — *molestiis sed et laboribus* M^1. — *conquiescemus* M^1. ‖ 8. *Q.* Lambinus: *quo* M. — *Terrentia* M, et sic saepissime duplicem litteram pro simplici, simplicem pro duplici (*Varo, naro*) exhibet. — *ascribit* M^1: *scribit* M^2.

Ep. 6. §. 1. *M.' Fonteius* Ursinus: *M. Fontius* M, *M. Fontinus* Z^b. ‖ 2. *Arpinatibus praediis* CM: *Arpinati praedio* alii. — *chresiomathe* M. — *D.*] *d.* M^1, *cl.* M^2. — *pater a nobis* Orellius: *pater nobis* Mk. — *discessit* Madvig: *decessit* Mk. Cf. Wesenberg p. 93. — *gymnasio derepe rire* M.

Ep. 7. Hanc epistolam cum superiore coniungit M; verbis *Apud matrem* cet. novam epistolam primus inchoavit Bosius. — *cura est* M^1. — *L.*] *cl.* M. — *XXCD*] *XX.* C. — *emisse te et* nos: *emisse et* Mk. — *positam habemus* M (*habeamus* margo).

Ep. 8. §. 1. *recusarit* Malaspina: *recusarat* M, *recusaret* de Ernestii coniectura k. — *satisdare* Corradus: *satis dari* M. — *decidisse*] *decepisses* M^1, *decipisses* M^2. — *aestimes*] *extimes* M. ‖ 2. *pentelici cum* M^2: *pentelicum* M^1. — *gymnasi* M. — *uidebantur* M^1. — *quo*] *quod* M^1. ‖ 3. *deliciolae* CM: *deliciae* alii. — *mihi*] *mi* Mk.

Ep. 9. §. 1. *afferruntur* M. — *idque* M (*itaque* margo). ‖ 2. *dubitaris* CM ('vel *dubites*' margo). — *voluntatis* M. — *gymnasiode* M. — *nauis* M^2: *auis* M^1. — *diligenter cures* M: *cures diligenter* k. — *Thyillus* nos: *chiyllus* M (*thyullus* margo), *Chilius* k. Cf. ep. 12, 2. 16, 15.

Ep. 10. Hanc epistolam cum superiore coniungit M. ‖ §. 1. *romam* M. — *iturum* Z: *missurum* M, *missuram* Victorius. — *eum* del. Ernestius: uncos om. k. — *tam*] *iam* M. — *scribere* M (*rescribere* margo). ‖

2. *uoluptatem* M. ‖ 3. *Hermeraclas* CM: *Ἑρμέρωτας* alii. — *οἰκεῖον*] *OIHEION* M (*ὤνεῖον venale* margo). — *typos*] *lypos* M. ‖ 4. *quam in sacrum amatorem* M (*quamvis acrem amatorem* margo). ‖ 6. *tibi permisisse* (om. *me*) M^1. — *accersi a me sed prohiberi* C: *arcessam sed prohibebo* M, quod praetulerunt, mutato verbo *intellegam* in *intellego*, Fr. Hofmann et Kayser. — *agendum est* Manutius: *agendum esset* MZ^1. — *me autem*] *sin autem* M (*me* margo). — *sponsorem appellat* M^1: *sponsorem non appellat* M^2, *sponsorem me appellat* Klotz. Cf. ep. 8, 3.

Ep. 11. §. 1. *commotus*, *et accedebat* Buecheler (Mus. Rhen. XI. p. 529): *commotus . Eo accedebat* Mk. — *Sallustius* M: *Salustius* k. — *vetere* M^1: *veteri* M^2. — *iactat* M^1: *iactet* M^2. — *suum* M: *tuum* Hervagius, quod probaverunt multi. 'Sed *illud suum arbitrium* est, quod is semper crepat, ut ep. 1, 1. *illud suum regnum iudiciale*.' Or. — *nostra allegatio* Malaspina: *nostre legatio* M^1, *nostra legatio* M^2. — *ac* (non *at*) etiam M. — *significarim* Matthiae: *significarem* M. — *idem*] *eidem* M. — *offirmatior* ed. Ascensiana: *affirmatior* M. ‖ 2. *me iam*] *te iam me* Lambinus. — *omnibus in equitatibus* M. ‖ 3. *quam me illius* Orellius. — *meorum* M (*me eorum* margo).

Ep. 12. Hanc epistolam cum superiore coniungit M. ‖ §. 1. *teucris* M: *Τεῦκρις* k. — *ad Terentiam* Victorius: *ad te rem* M. — *postea* C: *post eam* M. — *Axium Selicium* CM: *Anxium Felicium* alii. — *nummum* M (*nummi* margo): *numum* k. — *lentius* Victorius: *lentulus* M. — *scepsis atque anabole* M. — *TATOMATON* M. — *ἡμῶν* om. M^1. — *prudromi* M, *πρόδρομοι* cum Orellio k. — *acturum* M (*actutum* margo). — *praetor*] *preter* M. — *per* (ante *popularem*) om. M^{1}k. — *maximum sit* M (*est* margo). — *mando*] *mandat* CMZ^1. ‖ 2. *hylarem* M^1, *hylarum* M^2. — *Thyillusque* nos: *thyrliusque* M, *Chiliusque* k. Cf. ep. 9, 2. 16, 15. — *Cn.*] *gn.* M. — *Plancium* C: *plaucium* M. ‖ 3. *appi* M. — *cum pro populo* Victorius: *cum sacrificium pro populo* M, *cum sacrificium pro populi* Z^{bl}. Cf. ep. 13, 3. — *servulae*] *seprule* M^1, *servilie* M^2 in margine, *Seprullae* CZ^b. ‖ 4. *quod* Aldus: *quid* Mk. — *me hercule* M^2: *in hercule* M^1. — *anagnostes* M: *ἀναγνώστης* k. — *sosisteus* M. — *si rem -- scribito*] Seneca (ep. 118, 1): 'nec faciam, quod Cicero, vir disertissimus, facere Atticum iubet, ut etiam *si rem nullam habebit, quod in buccam venerit, scribat*.' Cf. VII, 10. XIV, 7, 2. — *ianuarias* M, sed paenultima littera deleta est. — *Messalla* M: *Messala* k.

Ep. 13. §. 1. *anchora soluta* CM: *ancoris solutis* alii, *ancora sublata* Lambinus. — *omnes*, *ut rhetorum pueri* (*ῥητόρων παῖδες* ten Brink Philol. VII. p. 589.) *loquuntur* Madvig (Philol. II. p. 142.): *omnes rethorum pure loquuntur* M et (cum obelo ante v. *rhetorum*) k. — *sparse e sale* (media voce puncto notata) M. — *rescribendum* M: *scribendum* k. — *pellectione* Malaspina: *pellectionem* M. — *non* *, *ut* nos: *non ut* M, *non est notum*, *ut* alii, *non perinde est*, *ut* Orellius, *non ..... est*, *ut* k. — *caesis* M^2: *cessis* M^1, *cesse* margo. — *victimis*] *uictum eis* M^1. — *screronem* M (*sicyonem* margo). — *oppugnandam* Lambinus; sed vid. Wesenb. p. 35. n. 2. ‖ 2. *praepositumque* CM: *propositumque* alii. — *retinendam contra* om. M^1. — *pene* om. M^1. — *non nimis*] *nominis* M. — *tantum*] *tamen* M. — *cum* M^1: *in* M^2. — *a* in M ab ead. m. superscr. est. — *nihil speres mali* M: *nihil* [*metuas*] *mali* k. — *non uidet* M (*audet* margo). — *qui nunc* CM^2 (in marg.): *quinymo* M^1. — *intersedissent* M (*dissident* margo). ‖

3. *ad virgines atque ad pontifices* M: *ad* [*virgines atque*] *pontifices* k. (*ad virgines atque* recte om. codd. aliquot.) — *delatam* Ernestius. — *Clodii*] *claudi* M. — *et fert*] *et fecit* M¹, *et effecit* M², sed syll. *ef* erasa est. — *clodi* M. — *mouentur* M¹. — *liturgei* M¹, *licurgei* M². — *neglecta*] *iniecta* M. — *sit* MZ¹: *sint* alii. Cf. Wesenb. p. 75. ‖ 4. *nichil ENTOIC-IIONITIKOIC illustre nichil honestum* (sed *illustre* deletum est) M, *nihil ἐν τοῖς πολιτικοῖς illustre*, *nihil honestum* Z^bl. (*nihil simplex; ἐν τοῖς πολιτικοῖς nihil honestum* Vahlen Mus. Rhen. XIII. p. 297.). ‖ 5. *valde mihi* om. M¹. — *multo mihi*] *multo mi* Mk. — *nullam* M (*In illam* margo). — *philorhetora* M: *φιλορήτορα* k. ‖ 6. *novi*] *non* M¹. — *quid ad* M¹, sed *id* additum videtur ab ead. m. — *ad facultatem dignitatem* M¹. — *teucris* M: *Τεῦκρις* k.

Ep. 14. Inscriptionem om. M. ‖ §. 1. *tamen ita distinebar* Ascensius. — *erigebat tum* M. — *levissimus* om. M¹. — *fusius* M. — *producit* MZ^b: *produxit* k. — *nondinarum* M. — *placeret nec* (*ne ei* margo) M. — *eidem . p. r. uteretur* M¹, *idem . pr. uteretur* M². ‖ 2. *μάλ' ἀριστοκρατικῶς*] *in ΑΛΑΡΙCΤΟΚΑΤΡΙΚΩC* M. — *maximi* ed. Iensoniana: *maxime* M, *maximam* alii. — *ΤΕΝΙΚΩC* M. — *ab se*] *abs te* M. — *de istis* M: *demptis* C, *de nostris* cum Manutio k. ‖ 3. [*ex*]*cepisse* Kayser. — *suspicarentur* Lambinus: *hi suspicarentur* M. — *quem ego*] *quem in aristocratia ego* ed. Iensoniana. (‘*in aristocratia* huc aliunde assutum videtur . nam in cod. ve. [et in MZ] non erat’ C; orta sunt ex corrupta lectione codicis Medicei verborum *μάλ' ἀριστοκρατικῶς* §. 2.) — *proximus pompeio* M: *Proxime Pompeium* Z^bl k. Diomedes (p. 405. P. 410, 7. K.): ‘prope, *prope me est*, ut dicit Cicero in Pisonem dixit . item *proximus Pompeium sedebam* . sed et dativo casui idem Cicero dixit ad Atticum.’ quem locum sic emendat Keil: ‘prope, *prope mę*, ut dicit Cicero . sed et dativo casu idem Cicero dixit ad Atticum *proximus Pompeio sedebam*.’ — *uerum* M (*utrum* margo). — *meis*] *in eis* M¹. ‖ 4. *tecte* (superscr. ‘vel *tecto*’) M. — *di*] *dei* M. — *ἐνεπερπερευσάμην* Malaspina: *ΕΝΕΠΕΡΠΕΡΕΙCCΑΜΗΝ* M. — *si καρποί, si ἐνθυμήματα, si κατασκευαί* M: *ἢ καρποὶ ἢ ἐνθυμήματα ἢ κατασκευαὶ* Z^bl, *ἢ καμπαὶ ἢ ἐνθυμήματα ἢ κατασκευαὶ* cum Bosio k. — *de intermortuis* Lambinus: *de immortuis* M (*dein mortuis* margo). — *vilitate*] *utilitate* M. — *iam* om. M¹. — *istinc* M: *istim* cum Bosio k. ‖ 5. *catillina* (ultimae litterae superscr. *e*) M. — *idem*] *eidem* M. — *nulla* CM: *nulli* alii. — *uti rogans* (littera *n* punctis notata) M. — *commulticium Pisoni* M (*convitium* margo), *commulcium Pisoni* Z¹. — *est commultium* M. — *auoni* M¹, *fauoni* M². — *optimatium* corr. ex *optimatum* M. — *singillatim* (non *sigillatim*) etiam M. — *accedente* M. — *CCCC^ti* M. — *facta res est* Kayser. — *fusius* M. — *tr. tum* Manutius: *tertium* MZ^b. — *lucullium* (litt. *i* puncto notata) M. ‖ 6. *alter*] *aliter* M¹, *autem* M². — *uno vitio minus* M¹: *uno minus uitio* M². — *coeperit*] *ceperat* M. — *fecit* M: *facit* cum Bosio k. — *in magistratibus neminem . praeter Fufium bonis* quidam apud Lambinum. — *fusium* M. — *quid queris nunc* M. ‖ 7. *arguit e lanie difici* M. — *uendicat* M¹, *uindicat* M². — *video hominem valde petiturire* Turnebus: *uidero hominem ualde petitur ire* M. (*valde petiturire* Z¹.)

Ep. 15. *Quinto*] *Q.* M. — *curaque et effice* ed. Iensoniana: *curaque effice* M. ‖ 2. *in ea*] *mea* M¹. — *brundusio* M. — *aveo* M: *habeo* Z¹.

Ep. 16. *Atico* M, et sic saepissime. ‖ §. 1. *respondebo* CM: *ego*

respondebo alii. — *dei immortales* M. ‖ 2. *fusius* M. — *pugnauique* M^1. — *notum*] *nouum* M^1. — *in infamia relinqui ac sordibus* CM^2: *infamia relinqui a sordibus* M^1. — *quam firmo* M^1. — *iugulatum*] Litteras *atum* ex correctione habet M. ‖ 3. *a me iam* Madvig: *a me tamen* Mk, *a me autem* Lambinus. Cf. Wesenb. ad Tusc. disp. IV, 7. — *homines quis summos* M (*nequissumos* margo). — *aerati*] *aerari* (ut sit genetivus substantivi *aerarium*) Meutzner. — *quam* om. M^1. — *aerari* M. — *reiectione effugare* M. — *poterat* M^1. — *merentis* M. ‖ 4. *postulationibus* CM: *petitionibus* alii. — *impetrabat* Lambinus: *impetrarat* M. Cf. Wesenb. p. 29. — *te de acclamatione* Nipperdey in Annal. Berol. 1846. II. p. 254. — *clodi* M. — *aduocatorem* M. — *iurarent* M^1. — *circumferentur* M. ‖ 5. *iis*] *his* M. — *et una*] *e cuna* M^1. — *praesidio*] *prescio* M. — *ECITE* M, *῞Εσπετε* k. — *HTNMOIMOTCΛIOΠΠΩC ΛHΠPΛTOnΠEΠTΠECE* (sexti vocabuli tertiae litterae superscr. est *ω*, in ultima voce tertiae litterae superscr. est *M*, littera *T* expuncta) M. — *calvum* Kayser. — Seneca epist. 97, 4: 'Cicero epistularum ad Atticum liber I. *Accersivit ad se -- cumulo fuerunt.*' — *nonnullas* M^1. — *XXV.* CM: *XX.* alii. — *XXXI.*] *XXXII.* Rinkes Mnemos. X. p. 214. — Malim *commovit.* — *quid vos, inquit, praesidium a nobis petebatis? an ne nummi vobis eriperentur?* Seneca ep. 97, 6. — *praesidium a nobis* Z^b et Seneca: *presidium uobis* M^1, *presidium nobis* M^2. — *timebatis* om. Seneca, del. Cobet (Mnemos. II. p. 422. et VIII. p. 454.): uncos om. k. ‖ 6. *nisi quis* M: *nisi qui* k. — *delere et quod* M^2: *deleret quod* M^1. — *sciant id talnam et plautum et spongiam* M, *sciant, id Talnam, Plautum et Spongiam* C. ‖ 7. *plane*] *plena* M^1. — *inusserat*] *inuserat* C, *innusserat* M^2, *innupserat* M^1. ‖ 8. *Eidem ego* (sed *Ei* ex correctione) M. — *in ea*] *mea* M. — *aliis legi*] 'aut est *aliis recitari* (cf. XVI, 13.) aut scrib. *ab aliis.*' Madvig ad Cic. de finib. p. 27. — *eidem inquam* M. — *huius modi* M: *eius modi* k. — *neque* (ante *venustatem*) om. M^1. ‖ 9. *conciderent* (non *conciderint*) etiam M. — *ne aut ignorando stultissimi aut metuendo ignavissimi* e codicibus Memmianis Lambinus: *ne aut ignorando stultissimi* M, *ne* [*aut metuendo ignavissimi*] *aut ignorando stultissimi* cum Bosio k. ‖ 10. *falsum; sed tamen quid huic? 'Simile est* Firnhaber (Philol. V. p. 365): *falsum . sed tamen quid huic simile est* M, '*Falsum, sed tamen quid hoc? Simile est* cum Bosio k (*hoc* habet C), *falsum; sed tam id quidem huic simile est* Schütz. — *quid, inquit*] *quidni quid* M^1. — *marinas* MZ: *Marianas* k. — *ferremus* M. — *appellas cum* M^1 (*inquam* add. M^2 in margine). — *putes quam* M, *non potes, inquam* Schütz. — *mihi vero -- iudices crediderunt* om. M^1. — *mihi* CM: *imo* alii. — *XXV.* CM: *XX.* alii. — *nummos acceperunt, ante tibi* Kayser. ‖ 11. *nunc, quam*] *nunquam* M^1. — *cum* (*quom*) Buecheler (Mus. Rhen. XI. p. 518.): om. Mk. — *hirudo*] *trudo* M. — *aerari* M. — *sumus*] *simus* M^1. — *usque eo ut nostri isti* M^2 (in margine): *iisque isti nostri* M^1. — *commissatores* M. — *iuvenes*] *tuens* M. — *CN.* M: *Cnaeum* k. — *et ludet si gladiatoribus* M^1, *et ludis gladiatoribus* M^2. ‖ 12. *expectatio in comitiorum* M, *exspectatio ingens comitiorum* cum Goveano k. — *quae omnibus* Corradus: *qua omnibus* M. — *in quae modo -- ascendere* del. Geelius (in comm. ad Dion. Chrysost. p. 446) et C.G.Cobet (Mnemos. VIII. p. 454): uncos om. k. — *deterioris* M: *Deterionis* k, *Doterionis* Bosius. — *facta sunt putantur* M, sed *sunt* deletum est. — *cuius domi*

Manutius: *cuiusmodi* Mk. — *habitarent* CM: *haberent* k. — *aduersus renu* M (*rem p.* margo), *eum adversus remp. facere videri* Lambinus. || 13. *insimul cum lege alia* M[1], *insimulatus lege alia* Fr. Hofmann. — *fusia* M. — *ut*] *aut* M[1]. — *in ad . VI. K.* M[2]: *madii K.* M[1]. — *in tribu* M. — *tribubus* M: *tribulibus* C. — *pro una re* M (*pronuntiare* margo). — *fabam mimum* Z[l]: *fabam minimum* (expuncta syll. *ni*) M, *fabam nummum* ed. Romana, *Famam mimum* cum Orellio (qui contulit Senecae Lud. 9, 3.) k, *fabulam mimûm* Landsberg (Philol. IX. p. 375.), *fabae hilum* Fr. Hofmann. Cf. Buecheler ad Senecae locum in Fleckeisenii Annall. vol. 89. p. 164. — *φιλοσοφητεον* M. — *non flocci facteon* CZ[l]: *none locifacteon* M, *non flocci ἑατέον* Turnebus. || 15. *epigramatis* M. — *quae*] *qui* M[1]. — *Thyillus* nos: *Thylius* C, *chlylius* M ('vel *thlilyus*' margo), *Chilius* k. Cf. ep. 9, 2. 12, 2. — *et Archias nihil de me scripserit* om. M[1]. — *Lucullis* Bosius: *Lucullus* M. — *poëma*] *poetam* M[1]. || 16. *Mallio* M: *Manlio* k. — *idoneum* del. I. C. G. Boot. — *quo* Ursinus: *quoi* M. — *valde te* Aldus: *uale te* MZ[b]. || 17. *uno*] *una* M[1]. — *in loco*] *inlo* M.

Ep. 17. §. 1. *iam ante*] *tam ante* M. — *incommodi* M[1]. — *sauciumque eius* M[1] (*esse* m. 2. pronomini superscr. est), *sauciumque* [*esse*] *eius* k. — *mederi concuperem* M[1]. — *declarant*] *declararant* Mk. || 2. *dyrachii* M. — *accidisset* M ('al. *audisset*' margo, sed haec verba postea deleta sunt). — *ad disputationem* M (*ac disputatione* margo). — *conspectu* (prima syllaba in rasura) M: *aspectu* Victorius. — *quam ut officium* M[1]. — *necessitudo ut amor* M. || 3. *que* M (*atque* margo). — *huius* CM: *huiusmodi* alii. — *dum defendo* Lambinus. || 4. *iis*] *his* M. — *thessalonicam* M. — *aput* M[1]. — *ecquid* Manutius: *et quid* M. — *bonitatis* Aldus Nepos: *bonitati* M. — *oro* CM: *rogo* alii. || 5. *provincialium*] *prouinciarum* M. — *ingenuitas* CZ[l]: *integritas* M (*ingenuitas* margo). — *amore* (*more* M[1]) del. Ernestius: uncos om. k. — *discessu* M[1]. || 6. *solicitudines* M. — *quin*] *qui* M. — *publica* M: *publicane* Z[b]k. — *in* (ante *ipsis*) om. M. — *non publicae* om. M. || 7. *nunc*] *non nunc* M, sed prior vox deleta est. — *incommoditate* CM: *incommodatione* alii. — *aliquando* M: *aliquanto ante* C. — *discidio* M[2]: *dissidio* M[1]. || 8. *iudicandum*] *rem iudicandam* Cobet coll. II, 1, 8. Verr. lib. II, 78. — *pecuniam* om. MZ. — *uisus sum* M[2]: *uisum* M[1]. || 9. *Asiam* cod. Antonianus Malaespinae: *Asiani* Mk. — *conduxerant* Bosius: *conduxerunt* M. — *cupiditate damnatos prolapsos* M, sed media vox deleta est. — *temeritatis; sed summum* Kayser. — *liberalissimo* C: *libentissimo* M (*liberatissimo* margo, sed postea deletum). — *quin* Bosius: *qui* M. || 10. *tam infirma* Pius: *tamen firma* M. — *capescende* M. || 11. *Lucceium* M: *Luccium* k. — *consulatum* del. Cobet (Mnemos. VIII. p. 454): uncos om. k. — *quid* ante *multa* del. M[2]. — *sed si in aliud tempus exspectare* Corradus: *sed in aliud tempus expectare* M, *sed in aliud tempus. Te si exspectari* cum Manutio (C quoque sic exhibere affirmans Orellius mire erravit) k. — *uelis* CM: *velim* alii. — *cures*] 'al. *cura*' margo ed. Lamb. a. 1584. — *moleste* ed. Iensoniana: *modeste* CM. Cf. Maur. Seyffert in 'Zeitschr. f. d. Gymnasialw.' XV. p. 69.

Ep. 18. *Athico* M (et sic saepissime). || §. 1. *hominem meum* M[1]. — *ego ex animo loquar* H. A. Koch: *ego etiam* (*et* cum arcu in rasura; ante sequentem litteram *l* fuerat *o*) *loquar* M, *ego colloquar* alii, *ego quum loquar* Orellio auctore k. — *aman-*

tissimus mei; non homo, sed litus Malaspina, *amantissimus . me tellus! non homo, sed litus* de la Boissière de Chamford, *amantissimus mei, et illius nunc domus est litus* Schütz. Obelum om. k. — *mera*] *mea* CM. — *curam ut angorem* M[1]. — *consilio tuo leuasti tuo* M, sed *tuo* priore loco deletum est. — *omnium eorum* M[1]. — *forum*] *eorum* Z[l]. — *reperire ex - - est et talis* (ep. 19, 11.) om. M. In eius margine adnotatum est: 'Hic deficit complementum et alia magna epistola. Quaere ad signum *Φ*.' Cf. Fr. Hofmann 'der kritische Apparat zu Ciceros Briefen an Atticus' p. 55. — *arcessimus* C: *accersimus* alii. — *multa sunt enim, quae me sollicitant anguntque, quae mihi* Z: *multa enim, quae me sollicitant anguntque, mihi* alii. ‖ 2. *neque eos huic* Ursinus. — *atqui* nos: *atque* k. — *ipsa medicina efficit* libri: *ipsa me deficit* Victorius, *ipsa medicinam efficit* k, *ipsa medicinam effugit* Bosius. 'Videtur requiri haec fere sententia: *quamquam animus est praesens et voluntas etiam, tamen eam* (rem publicam) *iam ipsa medicina deficit*.' Or. — *fabula Clodiana* I. F. Gronovius. — *spe corrigendae et sanandae c.* Lambinus (a. 1566.): *spero non corrigendae, sed sanandae c.* Z[l] (*spere corrigendae* Z[b]), *animo corrigendae et sanandae c.* Victorius, *spe rei publicae corrigendae et sanandae c.* cum Bosio k. ‖ 3. *suspiritu* Z[b] (*sispiritu* Z[l]): *suspiratu* Bosius, *suspirio* alii. — *nunc* [*ille*] *annus* Schütz: uncos om. k. — *Iuventatis* Lambinus: *iuventutis* libri. — *initiavit* C: *uitiauit* alii. ‖ 5. *quod habet dicis causa* Lambinus: *quod habet dicis causam* Z[l]. — *Auli autem filius*] *autumat filius* C. ‖ 6. *togulam* C: *tegulam* alii. ‖ 8. *scripsimus tanta, etiam* Wesenberg (p. 7 sq. n.): *scripsimus, tanta etiam* priores. — *pervenire* libri: *perfrui* cum Bosio k.

Ep. 19. Hanc epistolam cum codice Poggiano (P) Bibl. Medic. Plut. XLIX. n. XXIV. contulit Th. Mommsen. ‖ 1. *vellem* Ernestius: *velim* libri. — *quam tu* Manutius: *quod tu* libri. Cf. Maur. Seyffert ad Cic. Tusc. disp. p. 72. — *soles, facile te* Manutius. — *in scribendo* Muretus: *in scripto* libri. — *a me volo* nos: *a me solo* libri, *a me* k. — *sine argumento* pr. P: *sino absque argumento* corr. Pk. — *pervenire* C: *evenire* P, *venire* alii. — *ut aequum est civi* C. F. W. Müller (Progr. Landsberg. a. 1865. p. 6): *ut aequum est, civi* k. ‖ 2. *Gallici versantur metus* P: *Gallici belli versatur metus* cum Cratandro k. — *pueri in alam* (*puer malam* Z[l], *puermale* Z[b]) *pugnarunt et sine* P: *Sequani male pugnarunt, et Helvetii sine* cum Cratandro k (sed cum Bosio *permale*), *Helvetii palam pugnarunt et sine* Th. Mommsen. — *dilectus* Lambinus: *delectus* P. — *coniungerent* C: *iungerent* P. — *Clodiani* Car. Sigonius: *Clodiae* PZ. — *innascantur* P: *nascantur* k. ‖ 4. *liberabam*] *liberarem* P, *liberaram* alii. — *Arretinos* Ant. Augustinus: *Arteminos* P. — *et Pompeio*] *Pompeio* (om. *et*) P, *Pompeioque* alii. — *exhauriri*] *exhausi* P. — *nihili ita* Wesenberg (ad Tusc. disp. III, 18.): *nil ita* C, *ita nihil* Pk, *ita nihili* Gruterus. — *quid emerit* C: *quidem erit* pr. P, *quid est erit* corr. P, *quid erit* alii. ‖ 5. *haec sunt, ut opinor, in republica* del. Schütz verbis *ut opinor* insertis post illa *haec sunt*, quae leguntur ab initio huius paragraphi. ‖ 6. *piscinarios*] Macrobius Saturn. III, 15, 6. (II, 11): 'Romani illi nobilissimi principes, Lucullus, Philippus et Hortensius, quos Cicero *piscinarios* appellat.' ‖ 7. *huius* Manutius: *suis* libri. — *nostrum et in* Lambinus. ‖ 8. *nihil enim denique* P. — *malevolorum* CP: *malorum* alii. — *ita tamen*

his Lambinus: *ita tamen si eis* Z^1, *ita tametsi eis* P, *ita tamen, etsi eis* Fr. Hofmann. — *Epicharmus* del. Manutius. — *ταῦτα τᾶν φρενῶν* Dio Chrysostomus: *ταῦτα τῶν φρενῶν* CP. ‖ 9. *ad scribendum*] *ascribendum* C. — *sine causa*] 'An *S. C.* (*senatus consulto* dat.)?' Or. — *tu tuis* (om. *si*) P et alii. ‖ 10. *soloeca* ed. Romana: *soleta* P, *obsoleta* alii, *σόλοικα* k. — *dispersisse* PZ^1: *aspersisse* alii. — *αἰνήσει* C: *αἰνήσειε* alii. — *potius si laudetur* P et alii. ‖ 11. *mihi per* libri: *multum per* k. — *nobis*] *uobis* C. — *nunciarant* M^1, *nunciarunt* M^2.

Ep. 20. §. 1. *e* om. M. — *Maias*] *Maii* M. — *iudicium*] *iudici iudicium meum* M, sed *iudici* et *meum* expuncta sunt. — *nobis atque* del. Schütz. — *mediocris sed ingenii* M. — *officiose, humaniter* ed. Iensoniana: *officiose et humaniter* M. Cf. Madvig ad Cic. de finib. p. 571. ‖ 2. *praesidia*] *praesidium* Z^b. — *ciuium improborum impetus in me reprimi* C: *cum improborum impetus in me reprimi* M, *cum improborum impetus in me reprimerem* alii, *tum improborum impetus in me reprimi* cum ed. Iensoniana k. — *et a me -- tanti existimassem* om. M^1. — *existimassem* M: *aestimassem* k. — *sed a me* M^1: *sed tamen a me* M^{2}k. ‖ 3. *Σπάρταν*] *CΠΑΤΑΝ* (superscr. *Spartam i. e. provinciam*, in margine *σπάρταν*) M. — *optimatem*] *ocii mortem* M^1, *optimatum* M^2 ('vel *optumatem*' margo), *optimatium* alii. — *Rhinton*] *phinton* M^1, *phynthon* M^2. — *εισι, τοῖς* Lambinus: *εισιν οις* M. — *piscinarii*] Vide ad ep. 19, 6. ‖ 4. *Sicyonis* M. — *iam*] *idem* M. — *malevolentiam* M^1. ‖ 5. *e Gallia nuntiari* nos: *gallia nuntiari* M (fuerat quidem *nuntiari gallia*, sed ab ead. m. signa addita sunt, ut verba transponerentur), *nuntiari e Gallia* k. ‖ 6. *de meis*] *Idem iis* M^1. — *perfectum*] *perscriptum* Lambinus. Cf. ep. 19, 10: *Latinum si perfecero, ad te mittam.* ‖ 7. *petus* M ('i. e. *paetus*' margo). — *liceret* M^1. — *iis libris* nos: *his libris* Mk. — *labore* om. M. — *iis studiis* M: *his studiis* k. — *iis rebus*] *his rebus* M. — *ågit* M^1: *aget* M^2. ‖ *M. tullii ciceronis epistularum ad athicum liber primus explicit. Incipit secundus* M.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD ATTICUM

LIBER SECUNDUS.

Ep. 1. *Sal.* om. M^1. ‖ §. 1. *me* om. M. — *iisdem* corr. ead. m. ex *iis* M. — *perferundum* M^2 (in margine): *perferrendum* M^1. — *socratinrothecium* M^1, *ysocratis mirrothecium* M^2 (*isocrati myrothecium* margo), *Isocrati μυροθήκιον* k. — *autem* M, sed in marg. rec. m. scriptum est *quam.* ‖ 2. *scripsit* C: *rescripsit* Mk. — *possidonius* M. — *se nostrum* M^1: *se postquam nostrum* M^2 in margine. — *cum* om. M. — *legere* M^1, *legisset* M^2. — *deterritum* Lambinus. — *opidis* M. ‖ 3. *oratiunculas -- offerebam.*] Totum hunc locum nothum esse censuerunt Orellius (Oratt. sel. XV. p. 176 sqq.) et S. H. Rinkes (disp. de orat. prima in Catilinam p. XX sqq.). Cf. etiam Bake Schol. Hypomn. vol. V. p. 3 sq. — *in eis*] *meis* M^1. — *quae* om. M^1. — *enituerat -- abiunxerat* MZ^1: *enituerit -- abiunxerit* alii. — *Demosthenes* del. Manutius: uncos om. k. — *refractariolo* MZ^1: *refractoriolo* codd. Memmiani. — *ut* MZ^1: *ne* alii. — *et* M: *καὶ* k. — *ΠΟΛΕΙΤΙΚΜΤΕΡΟC* M. — *qua*] *quo* M, *quom* Orellius. — *habui* om. M^1. — *alobroges* M. — *inuocarunt* M: *involgarunt* cum Bosio k, *indicarunt* Manutius. — *ΑΠΟCΠΑΜΑΤΙΑ* M. — *aut ne* MZ^1: *at ni* alii. ‖ 4. *quod te* codd. Malaespinae: *quo te* M. — *discribere* Zde^1: *scribere* CM (*distri-*

buere margo) Zk. Cf. Buecheler in Annal. philol. vol. 87. p. 782. — *istim* M¹: *istinc* M². — *exercitarem* M. ‖ 5. *qua de re*] *Quare* CM. — *cum* M¹: *quom* M² in margine. — *tribunatum pl.*] *tr. p. l.* M. — *in Sicilia aedilitatem* M²: *in scicilia hereditatem* M¹, *in Sicilia heraedilitatem* Zᵇ, *in Sicilia Herae aedilitatem* cum Bosio k. — *se petere* Corradus: *sepe* M. — *dictitasset* M²: *hereditasset* M¹Zᵇ. — *neque* M¹: *sed neque* M²k. Cf. Madvig ad Cic. de finib. p. 819. et God. Kahnt Symbol. crit. p. 12. — *magnopere dixisse nobis* M. — *scicilia* M¹. — *Romam a tribus* M, *Romam; at tribus* Lambinus. — *item ante; non esse itum*] *idem non est ante itum* M¹, *idem ante non est itum* M². — *tum*] *cum* M¹. — *cum iri*] *quo miri* M¹, *quom iri* M². — *debuerit* Orellius: *debuit* Mk. — *quin etiam* M: *qui etiam* k. — *deducerem* (in fine versus) *is* (vel *us*) *querit* M. — *novus patronus* Guido Lollius: *nouos patronos* M. — *habet* Ernestius: *habeat* Mk. — *ea* priore loco del. Schütz, altero *et* substituit; ego utroque loco seclusi: uncos om. k. — *eos in hoc esse* Victorius: *eos esse in hoc esse* M¹, *eos nichil mihi esse* M², *eos mihi esse amicos* cum ed. Iensoniana k. ‖ 6. *prouisum* M² (in margine): *praeuisum* M¹. — *optimati illa* Lambinus. — *deponeret* om. M¹. — *prosit*] *profuit* (vel fortasse *prosint*) M. — *uenti ualde sunt secundi* M²: *ualde sunt uenti secundi* M¹, sed *uenti* in versu omissum additum est in margine. — *num tantum* M²: *non tantum* M¹, *num tandem* cum Schützio k. ‖ 7. *cum equitatus* M²: *quin equitatus* M¹. — *mulli*] *multi* M, sed *ti* est in rasura. — *sint*] *sunt* M. — *alia* Malaspina: *alii* M. — *si perficio* om. M¹. ‖ 8. *in* ante *Platonis* om. M¹. — *faece*] *face* M. — *senatus . equites curiae* Lambinus: *senatus equiti . curiae* M. — *ii* om. M¹. — *seruiamus* M: *serviemus* k. — *ΑΛΙΣΠΟΥΔΗΣ* M (*ἅλις σπουδῆς* margo). ‖ 9. *luccei* M, *Luceii* k. — *honeste* S. H. Rinkes: *inhoneste* Mk. — *moleste* Malaspina: *modeste* Mk. — *dixit ita ut* C: *dixit aut* M¹, *dixit ut* M²k. — *Luceius* k. — *cum* M (*quom* margo). ‖ 10. *Quod sic roma te ledunt* M¹ ('*Quod Sicyonatae laedunt.* al. *Quod Sicionii te*' margo). — *attribues* Lambinus: *attribuis* Mk. — *seruillio* M. — *Sed st, ita placuit. Laudemus* I. C. G. Boot. — *discessionibus* Manutius: *dissensionibus* M. ‖ 11. *vindicem* om. M¹ (post *ipsum* non ante *ipsum*, inseruit M²). — *corintheo* M. — *ocium* corr. ex *cum* M. — *cum* M²: *quin* M¹. — *quintilei rome* M. — *censu* Zᵇ: *accensu* M¹, *accessu* M² (*censu* margo). ‖ 12. *omnes* M (*omnis* margo). — *conserventur*] Litterae *con* tribus punctis subscriptis deletae sunt in M. — *et ad me perferantur* om. M¹. — *tocullionibus* Turnebus (et Zˡ): *toculonibus* M¹, *toculionibus* vel *tocullonibus* M².

Ep. 2. §. 1. *ei nos συννοοεῖν* Schütz (*cui nos συννοοεῖν* Muretus): *cinos ΘΕΙΟΙ* M¹, *CINOCΘΕΙΟΙ* M². ‖ 2. *ΠΕΜΗΝΕΩΝΙΝ manibus* M (*πελληναίων* margo). — *acervum*] *acteroum* M¹. — *et unde* C: *et eo* M¹, *et eodem* M², *et a quo* k. — *plura*] *plurima* M¹. — *procillio* M. — *mihi credes* Z et pars codicum Malaespinae: *mihi hredes* (cum arcu super litteris *hr* i. e. *heredes*) M, *mihi crede* Lambinus. — *lege hec doceo mirabilis* M: *lege sis haec otio; mirabilis* Schütz, *si leges, hic mirabilis* cum Wesenbergio (p. 117.) k, *si leges haec, dices: mirabilis* Boot. — *eum*] *tum* M¹. — *qui me* M² (in margine): *quin* M¹. — *cois* (cum arcu, i. e. *communis*) M¹, *cominus* M². ‖ 3. *vino*] *Vinio* Pius. — *ecquid*] *hec quid* M. — *utique* CM: *utque* alii. — *ut ualeas* M¹: *ut uideas ualeas* M².

Ep. 3. *ΕΥΑΝΓΕΛΙΑ* M. — *Auli*

filio Tunstallus: *Afilio* liber Faërni, *katilio* M, *Katilio* Z^{1}. *K. Atilio* (i. e. *Caesoni Atilio*) Z^{b}, *C. Atilio* Lambinus. — *condonatum*] *condemnatum* M^{1}. — *suspicior* M^{1}. — *mihi* om. M^{1}. — *caligae*] *Gallicae* Malaspina coll. Gellio XIII, 22, 1. 6. — *et* Orellius: *ut* M. ‖ 2. *Cyrus*] *girus* M. — *aiebatur idiorum* M, *aiebat vi radiorum* Tunstallus. — *διαφασεις* M^{1}: *αἱ διαφάσεις* M^{2} in margine. — *latis*] *lateis* M. — *ἔστω ὄψις μὲν ἡ ᾱ* C: *ἔστω ὄψις μὲν ᾱ* alii. — *ἡ ᾱ, τὸ δὲ* M^{2} (in margine): *ΗΛΤΩΛΕ* M^{1}. — *ΑΚΤΕΙΝΕCΛΕΛΙΤΑ* M (*ἀκτῖνες δὲ αἱ Γα* margo). — *ενπτωσεις* M. ‖ 3. *ac πολιτείαν*] *ΛCΠΟΛΕΙΤΕΙΛΝ* M. — *socraticos ΕΙCΕΚΑΤΡΡΟΝ* M. — *aut quiescendum* M^{2}: *ad quiescendum* M^{1}. — *ire*] *nec* M. — *etiam ad iuuandum* M. — *expectare* CM: *spectare* alii. — *etiam cum*] *et tam cum* M. — *κατακρεσις* M (hinc *κατάκρισις*, illinc *καλλιόπης* margo): *κατακλεὶς* cum Turnebo k. — *animoque*] *immoque* M^{1}. — *in eo*] *meo* M. — *ΑΡΙCΤΟΚΑΡΑΤΙΚΟC caliope* M. — *ἀμύνασθαι* M: *ἀμύνεσθαι* k. — *memento* M^{1}: *mementote* M^{2}. — *balneum* M, sed inter litteras *l* et *n* est rasura; *βαλανεῖον* Fr. Ritter (Philol. XX. p. 665), qui temere negavit Ciceronem tetrasyllaba forma usum esse. — *Θεοφραστοι* M. — *φιλοτιμίας* C: *φιλομαθίας* Cratander, *φιλοτειας* M, sed in margine legitur: '*φιλολογίας* (superscr. *νικι*) vel *φιλοθεΐας* (superscr. *αντι*)'.

Ep. 4. §. 1. *partem* om. M^{1}. — *peccuniam* M. — *at* M^{1}: *ast* M^{2}. — *Titinio* C: *ticinio* M. — *quod* M^{1}: *quos* M^{2}. — *nummi potius addantur* Manutius. ‖ 2. *syrpie* M, *Sirpiae* C. — *conditione* CM^{2}: *conditiones* M^{1}. — *nobis erit ad* Ernestius. — *Quintus*] *quintius* M^{1}, *quinctius* M^{2}. — *Bonae deae*] *bene de te* M^{1}. — *futurus scit, scierimus* Orellius: *futurus scius* ('al. *scidus*' marg.) *sit* MZ^{b}. — *delectavimus* M. — *a me*] *an* M^{1}. — *desiucrim* M^{1}. ‖ 3. *aliquod* om. M^{1}; ego seclusi coll. ep. 6, 1. ‖ 7. *tu censeo* Cratander: *ut censeo* M. — *Veccium* M. — *aextimo* M.

Ep. 5. §. 1. *enim nostrei* M. — *ΕΛΕΛΕΓΧΕΙΗΝ* M. — *millibus* M. — *predicarant* M^{1}. — *exspectemus et excipiamus* Kayser. — *deferetur* M^{1}: 'vel *defertur*' M^{2}. — *etiam hercule*] *et iam hercule* M. ‖ 2. Fort. *narret et quo*. — *et qui* M: *ecqui* cum Bosio k. — *pareant* M (*parentur* margo). — *vide levitatem* Muretus: *uidete uitam* Z^{1}, *uidete ciuitatem* M, *vide securitatem* cum Bosio k, *vide curiositatem* God. Kahnt (p. 3.) coll. IV, 11, 2. VI, 1, 25. II, 12, 2. — *in animo est: vellem* Victorius: *in animo sic vellem* (de littera c non liquet) M, *in animo; ac vellem* Kahnt. ‖ 3. *Cutio* M^{1}, *Tutio* M^{2} (in margine) Z^{b}. — *rescribere certius* M. — *num*] *nunc* M. — *fiat, et*] *fre* cum arcu (i. e. *fratre*) M.

Ep. 6. §. 1. *Antii*] *anti* M. — *lacertas captandas* M^{2}: *literas* (cui deleto substitutum est *lacertas* in margine) *captandas lacertas* (quod deletum est) M^{1}, *lacertos captandos* Manutius, *captandos lacertos* cum Orellio k. — *erathostenes* ex correctione in rasura M. — *tirrannio* M. — *tam*] *tam* cum arcu i. e. *tamen* M. — *qui etiam* ed. Romana: *quin etiam* M. Cf. Madvig ad Cic. de finib. p. 320. — *Anti* M. — *duumvirum*] *diu nimirum* M. — *fuisse* M: *me fuisse* cum Bosio k. Cf. Buecheler Mus. Rhen. XI. p. 527. ‖ 2. *ciuitas* M^{2}: *ciuitates* M^{1}. — *vivum et salvum velit* Victorius (in Castigationibus): *uiuum est saegium uelit* M^{1}Z, *vivum esse velit* M^{2} (in margine). — *πολειτευτεον* et infra *πολειτευεσθαι* M, et sic saepissime *ει* pro *ι* et vice versa. — *Theopompio* Goveanus: *theopomponio* M. — *ecquae* Manutius: *et que* M. — *quid etiam* M^{1}, *quin etiam* M^{2}.

Ep. 7. §. 1. *delibabimus* M^1. — *autem a me* Cratander: *autem me* Mk. — *quia absciderам*] *qui absciram* MZ. — *tibi*] *te* M. ‖ 2. *cum uenies* M (*quom autem uenies* margo, sed haec verba deleta sunt). — *litteras, hominem* Manutius: *literas in hominem* M, *litteras, sane hominem* Kayser. — *eo* om. M. — *amisurus* M. — *resalutare* C: *salutare* Mk. — *me* om. M. — *curiatae*] *curitates* M. ‖ 3. *primum* CM^2: om. M^1. — *domi* C: *in domo* Mk. Cf. I, 12, 3. — *opima*] *optima* M. — *Pisaurensi an epuloni* Z: *pisaurensi a* (corr. in *pisaurensia*) *neptiloni* M (*nepoloni* et *nebuloni* margo). — *reseruantur* M^1. — *ieiuna tabellarii legatio* C: *ieiunata bella relegatio* M (*ei una tabellaris legatio* margo). — *quoad potest* Z^b: *quod pot* (cum arcu) M, *quoad potes* alii. — *istos* M: *ipsos* cum Ernestio k. Cf. Hand 'Lehrb. des latein. Stils' ed. alt. p. 195. — *Megabocchus* M^2: *megabochus* M^1. — *sanguinatia* M^1. — *accedit uero* M^1. ‖ 4. *iam*] *tam* M. — *viginti* Manutius: *quinque* Mk. Cf. Zumpt comm. epigr. 287. — *quodnam* M. — *putaram* M: *putarem* C. — *cum cogar* M (*quoniam cogar* margo). — *receptis* M (*ereptis* margo). — *κᾶν*] *KAN* M, *κᾀϑ'* Stobaeus 59, 12. — *στέγῃ πυκνῆς* Stobaeus: *CTEΓHC* (omisso adiectivo) M, *στέγῃ πυκνᾶς* k. — *ψακάδος* M et Stobaeus: *ψάκαλος* C, *ψεκάδος* k. ‖ 5. Nonius (p. 214.): 'M. Tullius ad Atticum lib. II. *Castricianum mendum non corrigeris.*' — *Quintus*] *que* M. — *CCIƆƆIƆƆ* codices Malaespinae: *di CCIƆIƆƆƆ* M (*CIƆ CCIƆƆ IƆƆƆ* margo), [*CIƆ*] *CCIƆƆ IƆƆƆ* cum Ernestio k. — *nunc ad* Malaspina: *non ad* M. (*non ut ad* alia est Malaespinae coniectura.) — *XXX*] *XXX. a* M^1, *XXX. at* M^2. — *Ἀμαλϑεία* Orellius: *amaltheia* M, *Amalthea* alii.

Ep. 8. Inscriptionem om. M. ‖ §. 1. *Romam* M^1. — *ecquid*] *et quid* M. — *ais* M^2: *agis* M^1. — *in ea* M^2: *mea* M^1. — *et* alio eoque pallidiore atramento scriptum est in M. ‖ 2. *delicatum* Z^1: *delegatum* M^1, *deligatum* M^2. — *Anti simus* M. — *a IIII.* Manutius (in commentario): *ad IIII. K.* M, *ex a. d. IIII. Kal.* Lambinus.

Ep. 9. §. 1. *Subito cum* M: *S. V. B. E. Quum* cum Mureto k. — *elicerem* om. M. — *addis* M (*abdis* et *audis*, quod deletum est, margo). — *ad eas* M^1. — *bonam in meis* M^1. — *poterimus* corr. ex *poterumus* M. — *esse in invidia* Cratander: *esse inuidia* M. — *ab iis*] *ab his* M. — *citius* om. M^1. — *oportuit, culpa* Ernestius (*oportuit* e cod. Longoliano): *potuit. Id culpa* M. — *rursus*] *prorsus* Orellius, *conversus* Vahlen Mus. Rhen. XIII. p. 298 sq. — *Caeciliam* Manutius: *aeliam* M^1, *caeliam* M^2. — *qui p. r. praedia* Ernestius: *qui praedia* M, *quasi praedia* k. — *peccunias* M, et sic plerumque. ‖ 2. *nisi -- videris*] *si -- uideris* M^1, *si -- non uideris* M^2. — *redacta* M: *tralata* C. — *quid iam*] *quid etiam* M^1, *quidnam* CM^2. — *paccauit* (superscr. 'al. *peccauit*') M. ‖ 3. *Publium* del. I. C. G. Boot: uncos om. k. — *cogit, tum* Orellius: *cogitat tantum* M, *cogit ἄντα, tum* Bosius, *cogit ἀντᾶν, tum* Kays. — *defendere* CM: *offendere* alii. — *ανδραμυνεσϑαι* M. — *malo*] *malle* M^1, *male* M^2. ‖ 4. *KAIKEPΩNOMEIKPOC ΔIIAZETAI* M.

Ep. 10. *cum*] *quo* cum arcu (i. e. *quom*) M. — *uisuri sumus* M. — *paulo antea tribus* M, *paullo ante Tribus* k.

Ep. 11. §. 1. *postea cum in* M^1. — *cum* M^1: *quom* M^2. — *nisi si quid* M^1: *nisi quid* M^2. — *praetereunte* MZ: *praecedente* alii. — *diem*] *die* M. ‖ 2. *usque* M^2: *iisque* M^1. — *eo*] *Ego* C. — *ἀγαϑὴ κουροτρόφος*] *AΓAΘOIPOTPOΦOC* (litterae *I*

superscr. *V*) M. — οὖτ' ἄρ' ἔγωγε C: *ΟΥΤΑΡΕΓΩΤΗΓΕ* M. — *cura*] *et cura* M (sed *et* linea subducta deletum est) k.

Ep. 12. §. 1. *plebeium* Z[b]: *tr. plebium* M[1], *tr. plebi* M[2]. — *a se* Orellius: om. Mk. — *est et ferri n. p. potest* Z[b]: *esse ferre n. p. potes* M. — *emitat* M. — *Gnaeum* nos: *Cn.* M, *Cnaeum* k, item §. 2. — ευανγελια M. ‖ 2. συνκυρημα M. — *commodum* Goveanus et Schütz: *plane commode* (priore voce deleta) M. Cf. Wesenb. ad or. p. Sestio p. 25. n. — *Antiati* CM[2]: *Antio* (non *Antia*) M[1]. — *apiam* M. — *illico* Mk. — *tribunatum*] *tr.* M. — ζώσης φωνῆς CM: ζώσης φωνῆς μείζω ἐνέργειαν εἶναι ed. Cratandrina. — *memmique* M. — *convivii istius* ἀσελγοῦς C: *conuiuiis tuis ACEATO VC* (ἀστυάγους margo) M. — *facile* om. M[1]. ‖ 3. κατ' ὀπώρην τρύξ Bosius: κατ' ὀπώρην τραχύς C, *ΚΑΤΩΠΟΟΡΗΝΤΡΑΧΥC* M. — *desederit* cod. Helmstadiensis: *decesserit* M. — *indicata*] *liquata* Orellius, *iam liquata* Kayser. — *et*] *id* M. — *civis*] *quis* M[1]. — αδικαιαρχει M. — *obviam venisset* CMZ: *obvenisset* alii. — *delectata est tuis litteris* Victorius: *adfectata est et tueis literis* M. Fort. *laetitia adfecta est ex tuis litteris.* — *tibi* om. M[1].

Ep. 13. §. 1. *epistulas scriptam neminem* M[1]. — *Adscito* M (*at* margo). ‖ 2. *silotibo* M (*siletur* margo). — *nec iam* M[1]: *nec etiam* M[2]. — *qui* om. M[1]. — *infremitus* M. — *Magnus* et *Divitis* del. Boot: uncos om. k. — *maiias* M, item ep. 14, 2. 15, 3. 16, 1. 17, 1.

Ep. 14. §. 1. *quantum etiam* M. — *fac venias ut ad* Udalbinus, *fac: venies ad* Ernestius. — *cum se*] *quem se* M. — *ΕΗΤΙΡΑΝΗΕΙCΘΑΙ* M. ‖ 2. *at quam parem* Bosius: *at quam partem* C, *ad quam partem* M. — *immo*] *ymo* M. — *Catulli* M (*catuli* margo). — *vides* M[2]: *vide* M[1], *vidi* Z[b], *video* k. — *o* C. F. W. Müller (Coniect. Tull. p. 13.): om. Mk. — *hi* om. M[1]. — *satis tibi fiet* Kayser.

Ep. 15. §. 1. *enim mi videor* Orellius. — *inveniri* Ascensius. ‖ 2. *sive ruet* M[1]: *siueru et* C, *seruet* M[2] (in marg.) Z[b], *seu ruet* cum Bosio k, *sive eruet* Kahnt. — *sive eriget* Corradus: *get* CZ[b], om. M (in lacuna sex fere litterarum), *seu eriget* cum Bosio k. ‖ 3. *usque ad a. d.* nos: *usque ad* M, *usque a. d.* cum Orellio k. Cf. ep. ad famil. XVI, 9, 1. ‖ 4. *publicanis*] *publicanos* CM.

Ep. 16. §. 1. *primo* CM[1]: *primum* M[2]. — *sompnum* M. — *primum* CM: *proximum* alii. — *familiari te*] *familiaritate* M. — *egomet* C: *ego* M. — *homines* (*hominum* margo) *quinque millia* M. — *uetigali* M[1], *uectigali* M[2]. — *vicensimam* M[1]: *vicesimam* M[2]k. ‖ 2. *Gnaeus*] *Cn.* M, *Cnaeus* k. — *adduci*] *addici* M. — *hec* M: *hoc* k. — *se leges C. probare* Lambinus: *si leges C. probare* MZ[1], *si leges C. probaret* alii. — *potuerit intercedit* M. — *necne, sibi*] *nec ignes sibi* M[1]. — *quaerendum non*] Syllabas *dum non* in rasura habet M. — *voluisse se illi* Buecheler (Mus. Rhen. XI. p. 513.): *voluisse illi* Mk. — *quid* Manutius: *quicquid* M. — *si*] *sibi* M. — *discendisset* M. — *te*] *se* M. ‖ 3. *videatur*] *videbatur* M[1]. — *et eo et unde* (paenultima voce deleta) M. ‖ 4. *quod scribit* Cratander: *quod scribis* CM. — *consilii*] *consulis* M (*consili* margo). — *rescripseram* M[1]: *perscripseram* M[2]k. — *iis*] *his* M. — *nobis*] *bonis* Boot. — *ne illud quidem* Corradus: *illud ne quidem* M.

Ep. 17. §. 1. *turbat* Pius: *turbatur* M. — *ΤΥΡΑΝΝΙΔΑC* M. — συσκευάζεται C: *CΥΝCΥΑΖΕΤΑΙ* M. — *alias res* M, sed transpositionis signa sunt addita. — *di* (*dei* M) *immortales* huc transposuit Hervagius: post verba *tranquillo animo* habet

M. — *conferamus* M, *hoc feremus* Graevius, [*con*]*feremus* Kayser. || 2. *consolantur* M. — *nosse* om. M^1. — *id* M: om. k. — *secentos maiora* M. — *vacuus sum. Iacet enim* C: *vacuus est* (*vacuus sum . consumi est* margo) *hac etenim* M, *vacuum est . Iacet enim* cum Victorio k. — *phocis* CM: *πτῶσις* cum Bosio k. — *videretur* corr. ead. m. in *videatur* M. || 3. *ex* M^2: *et* M^1, *e* k. — *expiscere* Victorius: *exspicere* C, *respicere* (prima syllaba est in rasura) M. — *Arabarches* M: *Alabarches* Z^b. — *scilicet* M: *scilicet*, *ut soles* Z^bk. Cf. Buecheler Mus. Rhen. XI. p. 526. — *afferes* C: *adferre* M.

Ep. 18. §. 1. *solicito* M, et sic plerumque. — *haberes* M (*averes* margo). — *hic est status, qui* Boot: *hic status qui* M, *hic status est, qui* Ernestius, *hic status quidem* k. — *CKOTOC* M. || 2. *κατὰ λεπτὸν*] *catalepton* M. — *de singulis rebus* Manutio suspecta seclusit Bentivolius. — *hac tamen* Bosius: *ac* (corr. in *at*) *tamen* M. — *contione* M (sed inter litteras *n* et *t* littera erasa est), *coitione* Victorius. — *quo aliter*] *qualiter* M (*quo* margo). — *atque*] *ad que* M. — *laterem sis* M. — *laute* CM^2Z^b: *recte* M^1. || 3. *in legationem illam* del. Schütz: uncos om. k. — *apud pudorem* MZ^1: *apud furorem* alii, *a pudore* C. F. W. Müller. — *cum velim*] *quam velim* M. — *tamen sit scit quisquam* (sed verbo *sit* deleto) M: *tamen scio, quid sequar* Orellius. || 4. *vellem ego vel cuperem* C. F. W. Müller (Coniect. Tull. p. 3.): *vellem egove cuperem* Mk. Cf. X, 16, 1.

Ep. 19. §. 1. *iis*] *his* M. — *sexcenta* Mk. — *ceterum in magnis rebus minae* Kayser. — *contentionesque michi* M. — *salutis si* M. — *profecto te* M^1: *te profecto* M^2. || 2. *tam infame* om. Z^1. — *peraeque* C: *paerequi* Z^1, *de reque* M^1, *denique* M^2. — *putarem* M. — *restituit* M: *restituat* alii. — *amores* C: *amore* M. — *tenet voluntate; ne metu* Schütz: *tenent voluntate an metu* M, *tenet voluntate ac ne metu* k. Cf. ep. 21, 5. — *cussam* M^1, *cassam* M^2 (*causa* margo). || 3. *tragoediis* M. — *eandem* om. Lambinus cum Valerio Maximo VI, 2, 9. — *nam eiusmodi* Lambinus: *nam et eiusmodi* Mk. — *uti in* M: *ut in* k. — *leges te neque* Ribbeck Fragm. Tragic. Rom. p. 215. — *Capoam* M. — *minitabantur* CM: *minabantur* alii. — *transiri* Manutius: *transire* M. || 4. *studium* om. M^1. — *nihil mi turpius* Ern. || 5. *vult* Victorius: *volet* M, *vellet* alii. — *hec declinati* M, sed addita sunt signa transpositionis. — *hoc non repudio* M: *hoc nunc repudio* cum P. Fabro k. — *certi sumus*] *certissimus* M. — *αἰνιγμοῖς* CM: *αἰνίγμασι* alii. — *hic*] *hoc* M. — *Pompeiius* M, item ep. 20, 1. 2. et saepe alias.

Ep. 20. §. 1. *possum*] *parum* M^1, *par est* M^2. — *michi* M (*que* add. M^2 in margine, ut sit *credo prorsus mihique*). — *volgo* Buecheler (Mus. Rhen. XI. p. 519.): *volo* M, *nos* k. — *historiis* Lambinus: *historicis* (sed *cis* in rasura) M. — *ut caveam* et *ut non credam* seclusit Boot. || 2. *iri* priore loco del. Iunius. — Fort. *simul atque quid*. || 3. *publica* om. M. — *ἀλληγορίαις*] *HΓOPIAIC* M. — *nulla in re* M^1: *in re nulla* M^2. — *et iam*] *etiam* M. — *exitium* corr. ex *exitum* M. || 5. *et Furio* M: *et Furium* alii, *ut Furio* cum Orellio k, *me ut Furio* Boot. — *Laelium*, *te Atticum* Lambinus. || 6. *centiens* M: *centum* vel *centena* alii. — *cum* del. Boot uncos om. k. — *archiloquio* M. — *nec tamen*] *et tamen* M. — *et est* Manutius: *sed est* M.

Ep. 21. §. 1. *quam cum reliquisti* Boot coll. I, 16, 11. cuius loci alia ratio est. Cf. I, 11, 3. — *quorsus eruptura sint* Bosius. — *exarserint* CM: *exarserit* alii. || 3. *a. d. VIII.* Orellius: *ante VIII.* M. — *populi*

publi M^1. || 4. *spectaculum*] *speculum* M^1. — *non idem* M. — *Appelles* M. — *aut Protogenes, si Ialysum* nos: *aut si Prothogenes si Ialysum* M^1, *aut si P. Ialysum* M^{2}k. — *Archilodia* M^1. — *nequeam'* (i. e. *nequeamus*) M (sed *m'* in rasura): *nequeant* Victorius, *nequeam* k. — *dilexi nimis* C: *dileximus* M ('vel *nimis*' margo). — *ferro* CM: *foro* alii. || 5. *qui cum* M: *Quin quum* cum Malaspina k. — *se* M^2: *sed* M^1. — *ullius*] *ullus* M (*nullius* margo). || 6. *aut cum summa gloria aut certe sine molestia esse discessuros* Manutius: *aut certe cum summa gloria aut etiam sine molestia discessuros* M, *aut cum summa gloria etiam aut certe sine molestia discessuros* k, *aut sine molestia certe aut etiam cum summa gloria discessuros* Kayser.

Ep. 22. *Sal.* om. M. || §. 1. *R. mansisses! mansisses profecto* Bosius: *Rome mansisses profecto* M, *Romae mansisses! Profecto* k. — *tum vim* ed. Iensoniana: *cum vim* Mk. || 2. *et, ut*] *ut et* M. — *fidem* Lambinus: *sed fidem* M. — *primo* CM: *primum* alii. — *ei* om. M^1. || 3. *attingemus* M. — *in illa* om. M^1. — *opera* altero loco iam Bentivolio suspectum ego seclusi. || 4. *erunt* ante *firmiora* om. M^1. — *cum ego* M^2: *tum ego* M^1. || 5. *totum*] *tantum* M. — *quid tempus* om. M^1. || 6. *quid* (superscr. *o*) *facile* M. — *sentias*] *sentencias* M. — *Pompeiumque vehementer penitet* M. || 7. *prudentem* M: *pudentem* Faërnus.

Ep. 23. §. 2. *Sansiceramum* M. — *in eum* corr. ex *meum* M. — *locum petere cupere* M, sed v. *petere* a prima, ut videtur, manu deletum est. — *possum invenire nullam* Graevius: *possem invenire nullam* M, *posse inveniri nullam post* Z^{b1}, *posse inveniri nullam puto* cum Lambino k. — *nec voluntatis nec sermonis* CM: *nec voluntate nec sermone* alii. || 3. *in* ante *multa* om. M^1. — *boopidis* M. — *nostrae* Cratander: *noster* M. — *si non ingrederis* M^1, *si vero ingrederis* M^2. — *consiliis prudentia* (om. *et*) M. — *quodque* ed. Romana: *quod* Mk, *et quod* Kayser.

Ep. 24. §. 1. *celeritatem* M: *κέλευσιν* Z^{b}k. — *omnis* om. M^1. — *auditu* MZ^1: *aditu* cum Victorio k. || 2. *Vectius* M hic et infra. — *sese* corr. ex *se* M. — *insinuatus in familiaritatem* Victorius: *in sinu aut in familiaritate* M. — *congressus est . rem* M^1. — *deduxit* CM: *adduxit* alii. — *constitisse* C: *restitisse* M. — *postulavit haud reclamatum est* Bosius. — *Paulus* M: *Paullus* k (ubique). — *Q. Caepio* Corradus: *Cn. Caepio* M. — *id reiectum* Lambinus, *id deiectum* alii. — *Mai.*] *diei* M. || 3. *cum* del. Manutius. — *Gabini* M. — *qui eum emisisset, eum contra* M^2: *qui eum emisisset contra* M^{1}k. Nunc malim *qui emisisset, eum contra* cet. — *ita factum* Ernestius: *ita actum* Mk. — *Curionis* M. — *senatus consultum*] *sic* (superscr. *S. C.*) M. — *hic omnia, quae ille* (Caesar) *voluit* Ernestius, *hic omnia, ille quae voluit* Orellius. — *dixit, ut qui - - venisset . primum* Victorius: *dixit et qui - - venisset primum* M, *dixit, et qui - - venisset, primum* k. Cf. Wesenb. p. 67. — *accerrime* M. — *Fannium* corr. ex *Fanium* M. || 4. *Vectius* M. — *indicium*, non *iudicium*, M. — *iudicia*] *indicia* M. — *soleamus* Orellius et Wesenberg: *solemus* M. — *non contemnebamus, sed* Wesenb. (p. 67 sq. n. 2.): om. M. — *sed prosus uita et aedita sunt* M^1. — *quam oratio*] *que oratio* M. — *Q. Considii*] *que cum si* M^1, *Q. Consi* M^2. — *ea, quam*] *ea inquam* M^1, 'al. *eam quam*' M^2. — *infortunatius, nihil* Lambinus: om. CM. — *est Catulo* Bosius: *et Catulo* M. — *tum mortis tempore* Lambinus, *tum quod tempore* (sc. *obiit*) Orellius. — *his*] *iis* M. — *honestissimeque dignitatem nostram et magna* Graevius

(in Addendis): *honestissimeque et dignitatem nostram magna* M, *honestissimeque ...... et dignitatem nostram magna* k, *honestissimeque quietem et dignitatem nostram magna* Kahnt Symbol. crit. p. 4 sq. coll. ep. 16, 3.

Ep. 25. *volam* om. M^1. — *ad illum* M: *ad ipsum* Ernestius. — *mihi*] *nichil* M^1, *nihil* C. — *non quo faceret, sed ut faceret* CZ: *sed ut faceret* M, quae ipsa verba deleta sunt. — *sed nos* M: *Nos* k. — *Hortalus* Z^l: *hortatus* M. — *quam plena* (superscr. 'al. *quasi*') M. ‖ 2. *iis*] *his* M. ‖ *M. Tullii ciceronis epistolarum liber secundus explicit. Incipit liber tercius* M.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD ATTICUM
LIBER TERTIUS.

Ep. 1. *interesset* M^1.

Ep. 2. *fundum* C: *in fundum* M, *in fundo* k. — *Siccae*] *sictae* M, *Sicae* k. — *intellegebam me ex* Kayser. — *si te haberem* C: *si recte haberem* M^2 in rasura. — *brundusium* M^1k. *antronium* M. — *tanta* Wesenberg (p. 94. n.): *tota* M. — *Naris luc.* MZ^{bl}: *in oris Luc*(aniae) Bosius, *Narib. Luc.* k, *ad Naris Luc.* Boot.

Ep. 3. *quidem* M^2: *equidem* M^1. — *de* om. M^1. — [*sed*] *eo* Kayser. — *ac* om. M^1.

Ep. 4. *correctum* C: *confectum* M. — *ultra* M^1: *intra* M^2. — *millia* M. — *illo cum*] *illoc* M^1. — *peruenirem non licere* M^1. — *brundusium* M^1k, *brundysium* M^2. — *sicta* M, *Sica* k. — *et quod* om. M^1.

Ep. 5. *cum*] *quom* M^1. — *amasti ut eodem* M: *amasti, eodem* k. — *VIII.* M: *IV.* cum Corrado k. — *Thuriis* Klotz: *thuri* M, *Thurii* alii.

Ep. 6. *brundusii* M. — *pertinuit in eis* M^2: *pertinuit meis* M^1. (*pertinuisset ut in* margo M.) — *ut et* Manutius: *et ut* M. — *cuzicum* M^1. — *de Tarentino* CM: *Tarenti* alii.

Ep. 7. §. 1. *Brundusium* Mk. — *XIIII.* om. M^1. — *eo*] *et eo* M, sed *et* puncto subscripto deletum est. — *diei* M: *die* C. — *esset consilium* Bentivolius: *sed consilium* M, *sed ut consilium* k. — *esset mihi*] *et esset mihi* Kayser. — *sed itineris* M^2: *sit itineris* M^1, *sic itineris* k. — *diuorterer* M, *deverterem* k. — *antronio* M^1. — *Nam* C: *natura* (per compendium) M (*nam ad* margo). — *petere, sane* Ursinus. — *et* ante *te* om. M^1. ‖ 2. *uitaeque* CMZ: *utique* alii. — *adfirmo* CM: *confirmo* alii. — *cuius*] *quoius* M. — *sunt non* (*non sunt*, sed additis transpositionis signis) *tam ad medicinam quam* M: *non sunt iam ad medicinam, sed* Z^bk. ‖ 3. *accedemus* M^2: *accedamus* M^1. — *tardae* M. — *nec quo modo*] *nec modo* M^1, *nec ubi modo* M^2. — *sim*] *sum* M. — *Brundisii*] *Brundisi proficiscens* M, *Brundusio* Orellio auctore k.

Ep. 8. *SAL.* om. M. ‖ §. 1. *Proficiscens scripseram* nos: *Scripseram* M, *Brundisii proficiscens scripseram* cum Bosio k. (Participium desumptum est ex epistolae superioris fine.) — *esset*] *est et* M. — *durachii* M. — *thesalonicam* altero loco M. — *itineris* M. ‖ 2. *tua litera epistolam* M^1, *tua epistola* M^2 (*tu altera epistola* margo). — *audiri te* Lambinus: *audire* M, *audiri* Z^bk. — *postularetur* Bosius: *postularet* M. — *conturber* M. — *maerror* M. — *Phaëtho libertus cum*] *phetolibeum* M^1, *pheton libertus cum* M^3 in margine. — *thesalonicae* M. ‖ 3. *non uidi* CM: *non uisendum uidi* alii. — *impendere* om. M^1. ‖ 4. *inconstantia* M^2: *constantia* M^1. — Fort. *adflictus, sum tamen non tam ex m.* — *simus* M^2: *sumus* M^1. — *memoria* M^2: *memor* M^1. — *misit tibi* M^1. — *iunias* M^2: *maias* M^1. — *Thessalonica* Orellio auctore k.

Ep. 9. §. 1. *Idibus*] *Idus Maias* M.

— Verba *ualde fuit* bis habet M, sed altero loco expuncta. — *potuit ut* M¹. — *quom ille* M. — *lictores* M²: *lectores* M¹ ('al. *letiores*' margo). — *euelleretur* M¹: *avelleretur* M²k. || 2. *quae*] *et que* M. — *haec omnia coram agemus* M²: *haec omnia agemus coram* M¹, *haec coram agemus* Z¹k. — *nos* om. M¹. — *ista* Schütz: *ita* M. — *infirma*] *firma* M. — *tempore*] *genere* CM. || 3. *quoiusmodi* M. — *thesalonice* (utroque loco) M. — *Id.*] *Idus* M, sed terminatio *us* erasa est. — *Thessalonica* Orellio auctore k.

Ep. 10. §. 1. *usque ad a. d.* nos: *usque ad* M, *usque a. d.* cum Orellio k. Cf. ep. ad famil. XVI, 9, 1. — *thesalonice* M. — *operiar* M. || 2. *ecquod -- ecquis*] *et quod -- et quis* M. — *tam extemplo a statu* (in rasura) M. — *tam* ante v. *in bona* del. M. — *qui sim* (non *quid sim*) etiam M. — *quom pluris* M. — *uiuus non amitterem* CMZ¹: *vivus amitterem* Cratander. || 3. *eoque* M²: *et que* M¹. — *thesalonicae* M, *Thessalonica* Orellio auctore k.

Ep. 11. §. 1. *tenebat* M¹. — *te certiorem* om. M¹.

Ep. 12. §. 1. *proponis. Scribis* M. || 2. *manaturam* M (prima litt. in rasura). — *exciderit*] *it* in rasura habet M. — *puto esse* M (*posse* margo). || 3. *significarim* Victorius: *significarem* M. — *si donatam ut* M: † *Dona tamen* k, *Dodona*, *tamen* Malaspina, *idem tamen* Kayser. — *te istic* M: *te re istic* cum Bosio k. — *thesalonicae* M, *Thessalonica* Orellio auctore k.

Ep. 13. §. 1. *thesalonica* M, et sic plerumque. — *neque* Malaspina: *meque* M, *neque me* Ernestio auctore k. — *ductum me esse* nos: *ductum esse* Mk. — *motum* CM; *modum* alii. — *eum*] *cum* M. — *meae uoluntati* M: *meae ac voluntati* k. || 2. *utinam*] *ut* cum arcu M. — *tam*] *tum* Kayser. — *iis*] *his* M. — *exitum* M (*exitium* margo). — *perferuntur* M. — *perisse* M.

Ep. 14. §. 1. *pompeiio* M. — *etsi* Malaspina: *et* M. — *te iis epistolis me potius quam meas* Lambinus. — *me iis*] *meis* M. — *mea spes* M. — *remorare* M. — *si qui* corr. ex *si quis* M. — *correxerit* Lambinus: *correxerint* M. || 2. *Plancio* CM: *Planco* alii. — *ideo* CM: *igitur* alii. — *ii* M: *veni* Z^b^k. — *subito* Z^b^: *subiti* M. — *si aliquid*] *nisi aliquid* Manutius; sed cf. Hand Tursell. I. p. 17. — *Thessalonica* Orellio auctore k.

Ep. 15. §. 2. *tam infirma* M¹. — *quo modo* ed. Iensoniana: *et quomodo* M, *ecquo modo* cum Malaspina k. — *ne rescindam* Graevius: *ne scindam* Mk. Cf. C. F. W. Müller Philol. XIX. p. 326. — *aliorum* CM²: *malorum* M¹. — *ceteros quod* Z¹: *ceteros quos* M. — *purgati* M (*probati* margo, sed deletum est). || 3. *Axius* C: *anxius* (litt. *n* erasa) M. || 4. *profecto quantum* M¹. — *tantum amorem re exhibuisses* prisci codices teste Io. Bapt. Pio. (*adhibuisses* Kayser coll. §. 7.) — *perferri* CM²: *proferri* M¹. — *tamquam esses ipse ego* Orellius. — *perfectum oportuit* Orellius: *perfectum potuit* Mk. — *cogitarem si abs* M. — *aut occubuissem honeste* om. M¹Z¹. (*occubuissemus* Corradus.) — *quaero*] *que* M. — *etiam minus uidebimur* M: † *etiam videbimur* k. || 5. *Culleone* M: *Culeone* k. — *quid est firmius* CZ^b^: *sic est firmius* M. — *idem senatus consulto*] *eidem s. c.* M. — *opus est abrogari* Schütz: *opus est quam abrogari* M. — *consilium defuit* M: *consilium ...... defuit* k, *consilium non solum defuit* Orellius; cf. Maur. Seyffert 'Zeitschr. f. d. Gymnasialw.' XV. p. 64. n. Fort. ante *sed* exciderunt verba *nec solum defuit*. — *agetur* Lambinus: *ageretur* M. || 6. *aliquid! multa*] *aliquid. quo ipsa. Multa* M (sed verba *quo ipsa* deleta sunt), *aliquid! in quo*

ipso multa cum Malaspina (et Z^{b})k. — *ad me quondam, caput* Ernestius, *ad me quodammodo caput* Kayser. — *Quomodo igitur* CM: *Quid igitur* alii. — *is quo* M (*iis quos* margo). — *quam spem me uocassem autem spei* M^{1}. — *idque* M: *id quod* k. ‖ 7. *quoniamque* Ascensius: *quoniam quem* M^{1}, *quoniam quom* M^{2}. — *in me* seclusit Ernestius; *iam* substituit Orellius, *summe* vel *acerrime* Kayser. — *me meis* M (*me meosque meis* margo), *me, meos meis* Bosius. — *comiter*] *coiter* (cum arcu super litteris *oi*, i. e. *communiter*) M. (*aut obiurgare comiter aut consolari* Orellius.) — *tantum me amari* Orellius: *tantum amari* Mk. — *exitum* M (*exitium* margo). ‖ 8. *Quare* CM: *Itaque* alii. — *omnia* om. M^{1}.

Ep. 16. *uestrarum* CM: *tuarum* alii. — *datarum. nam aliud aliquid si* M, sed verba *aliud aliquid* linea subducta deleta sunt. Cf. Wesenberg p. 115. n. — *quod cum* Z: *quam cum* M^{1}, *que cum* M^{2}, *quae cum* k. — *lectae* M: *laetae* Z, ... *lectae* k. — *attulerant* Ernestius: *attulerunt* Mk. — *itaque* M^{2}: *idque* M^{1}. — *ut putabis* om. M; supplevit Bosius, sed post v. *scribas*. — *XII. Kal.* nos: *XII. Kal. apriles* M, *XII. Kal. Sept.* k.

Ep. 17. §. 1. *nobis tristes* (ead. m. corr. ex *tristes nobis*) M: *tristes nobis* k. — *nec varii* corr. ex *neruarii* M. — *venerant* • • *ex ante* Kayser. — *III.* Hand (Tursell. I. p. 383): om. M. Cf. Wesenb. p. 107. — *nonum usque* M^{1}, *non. iuni. usque* M^{2}. — *eo autem die* CM: *ego autem diei* alii. — *Livineius* Victorius: *Liuinus* C, *ei ueniens* M, sed *ei* deletum est. — *Reguli* C: *M. Reguli* M, *in Reguli* alii, *L. Reguli* cum Manutio k. — *libertus*] *l.* CM. — *isque*] *tristisque* Kayser. — *michi q̄m fratre* (superscripto, sed eraso *cum*) M. — *exploratas*] *expeditas* C. F. W. Müller. — *liuini* M. — *appii questio* M-Z^{1}: *appispectio* M^{1}. ‖ 3. *hortor* M^{1}. — *vereri* Z^{1} ('quamquam postrema syllaba non admodum appareat'): om. M. Malim *vereare*. — *sit* superscr. ead. m. in M.

Ep. 18. §. 1. *ei* ead. m. superscriptum habet M. — *actorem* Z^{1}: *autorem* M. ‖ 2. *me fac*] Malim *fac me*.

Ep. 19. §. 1. *Quoad* Victorius: *Quod* M. — *retentus* CM: *detentus* alii. — *ire nolui* M^{2}: *reuolui* M^{1}. — *non quo mea interesset, quae esset loci natura* C. F. W. Müller (Progr. Landsberg. a. 1865. p. 18.), *non quo mea interesset loci natura frui* Kayser. — *sed et ad salutem* Bosius: *sed et salutem* M^{1}, *sed ut saltem* M^{2}. — *ero* om. M. ‖ 2. *quantam* M: *in quantam* Ernestius. Cf. Wesenb. p. 92. et Kahnt Symbol. crit. p. 5. — *attamen*] *et tamen* Kayser. — *tenuior*] 'No. *tenuior* comperativum . quod nunc non est in usu.' M (in margine). — *agi, quoquo* Schütz: *ago quoquo* M^{1}, *ego quoquo* M^{2}. — *Sexti* M (*Sesti* margo). — *Terentiae* del. Kayser. — *mulieris* seclusit Bentivolius: uncos om. k. ‖ 3. *T.* ead. m. superscriptum habet M, del. Boot. — *me a* corr. ex *a me* M. — *me coactum* M^{1}: *mecum actum* M^{2}. — *ut ipse* M^{2}: *si ipse* M^{1}. — *inuisas* CM: *revisas* alii.

Ep. 20. *CICERO S. D.*] *Cicero athico salutem* M^{1}, *Cicero salutem dicit* M^{2}. — *Q. Caecilio Qu. f. Pomponiano Attico* C: *Q. Caecilio q. fratri* (corr. m. rec. in *filio*) *pomponiano atico* M. Ab his verbis ipsam epistolam incipit M. ‖ §. 1. *amenissimis* om. M^{1}. — *maxima* Corradus: *maxime* M. Cf. Wesenb. p. 8. n. — *eperio* M^{1}, *epyro* M^{2}. ‖ 2. *si ea modo* M^{2}: *sic amodo* M^{1}. ‖ 3. *secus ad me* (litt. *d* erasa) M. — *scribas tuosque omnis* C: *scribas que omnis* M^{1}, *scribas omnisque* M^{2}. — *ferri* Cratander: *ferre* M. — *octobres* M^{2}: *october est* M^{1}. — *Thessalonica* Orellio auctore k.

Ep. 21. *casum* Pii 'prisci codices': *causam* M. — *potissimum* CM: *potissime* alii. — *planissime* CM¹: *plenissume* M² in margine. — *esse opus* M, sed addita sunt signa transponendi. — *Novembres* M: *Novembr. Thessalonica* k.

Ep. 22. §. 1. *dicentur* M: *dicuntur* k. — *simus* corr. ex *scimus* M. ‖ 2. *asserit* M (*affert* margo). — *potestate et de* M, sed *et* punctis subscriptis deletum est. — *speraret* M: *sperarit* cum Ernestio k. — *profectum* M. ‖ 3. *desiderio cum omnium* M, sed *cum* linea subducta deletum est. — *omnium meorum*, *qui* Stuerenburg (ad orat. Archianam p. 177.): *omnium rerum qui* M. Fort. *desiderio cum omnium rerum*, *tum meorum*, *qui* cet. — *fuerant* M. ‖ 4. *et quod et mei* M. — *durachinos* M¹, *dyrachinos* M². — *cuicuimodi* Victorius: *cuicuimodo* M. — *durachii* M¹, *dyrrachii* M².

Ep. 23. §. 1. *Decembr.*] *septembr.* M. — *quid putes*] *quid potest* CM. — *nostris* M: *novis* auctore Corrado k. ‖ 2. *ueterum* CM: *vetus* alii. — *ipsum abrogatur*] *ipsum abrogaretur* M. — *quo modo* M: *quo non* Malaspina, *quo minus* k. — *eam* CM: *ea* alii. ‖ 3. *quod re vera ita est*, *cum* Buecheler (Mus. Rhen. XI. p. 529.): *quod re uera ita sit cum* M, *quum et re vera ita sit et quum* cum Bosio k. — *plebisve scita*] *pl. ue sc.* M. — *hoc est quod per legem Clodiam* Ciceronis verba esse vidit Brissonius. — *quodve ei qui* Ant. Augustinus: *quod uel qui* M. (*quodve qui -- ob eam rem poena ei multave siet* Th. Mommsen Inscr. Lat. antiquiss. p. 263.) — *promulgauit derogauit* M: *promulgavit*, *abrogavit*, *derogavit*, *obrogavit* cum Bosio k. — *multaeve sit*] *multae ut sit* CM. — *E. H. L. N. R.* Manutius: *EH. INR.* C, *eh inr* (vel *mr*) M. ‖ 4. *atque hoc in* CM: *hoc in* alii. — *quo maior est* M²: *com auo res est* M¹. — *aliquoius* M. — *praescriptum*] *perscriptum* M. — *quo*, *si* Madvig (ap. Wesenb. p. 72.): *quod si* M. — *uterentur* om. M. — *ut* Malaspina: *aut* M. — *Ninnium* Victorius: *nimium* M. — *aut*] *ac* Malaspina. — *scilicet quod* Lallemand: *siue quod* M, *sive* [........ *sive*] *quod* cum Orellio (in commentario prioris editionis) k. — *caput non putabant* CM: *caput putabant* alii. — *iidem*] *eidem* M¹Z¹, *et iidem* M². — *fuerint* Bosius: *fuerunt* M. — *quidlubet* M: *quod libet* cum Hervagio k. — *modo reconficiatur* M¹. — *Visellius* Ascensius: *T. Visellius* M. — *sestii* M²: *sextii* M¹. ‖ 5. *incombas* M. — *spes nichil* M¹. — *quid eum*] *quidem* M. — *cui* M²: *quo* M¹. — *tueare* Manutius: *tuere* M. — *erumpnosissimam* M, *aerumnosissimam mulierem* Boot. — *cum* M²: *quom* M¹.

Ep. 24. §. 1. *cum*] *quam* M (*quom* margo). — *videretur* Lambinus: *uidetur* M. — *ac uidentur iure* M²: *ea cui dentur uires* M¹. — *ei*, *qui* Orellius: *et qui* M. — *vestra* Corradus et I. Fr. Gronovius: *nostra* Mk. — *presertim ea ita* M¹, *presertim cum ea ita* M², *praesertim cum ei ita* Kayser. — *sin velint* Ernestius: *sin uellent* M. — *ni* M²: *ne* M¹. — *idem* corr. ex *eidem* M. ‖ 2. *qua erat* Orellius: *que erat* M. — *mirum est* Lambinus: *mirum si* M. — *hos tamen tenere* M: *hos quum tenere* cum ed. Iensoniana k. — *tribunos plebis miserimus* M.

Ep. 25. *a meis* Kahnt (Symbol. crit. p. 5.): *a me* Mk, del. Corradus. — *perspicio* Victorius: *prospicio* M. — *accipies* M²: *acciperes* M¹. — *salutis* Victorius: *saluti* M. — *aut ne omnia* M²: *aut omnia* M¹. — *Kalendas*] *halleñ* M.

Ep. 26. *senatus consulto*] *s. c.* M.

Ep. 27. Inscriptionem om. M, in quo totum hoc epistolium deletum est. — *tui mei indigebunt* nos: *tui meis indulgebant* M, *mei tui indige-*

bunt k. || *MARCI TULLII CICERONIS EPLARUM AD ATICUM LIBER III. EXPLICIT. INCIPIT LIBER IIII.* M.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD ATTICUM

LIBER QUARTUS.

Ep. 1. §. 1. *fuitque qui*] *fuit qui* M[1], *fuit cui* M[2]. — *te uere. Scribam* M (*ut vere scribam* margo), *ut bene scribam* Z[1]. — *me etiam* Fr. Hofmann: *nec etiam* MZ[1], *nec* ...., *etiam* k. — *propter meam in te obseruantiam* MZ[1]: *pro praeterita mea in te observantia* k. — *potius* Henr. Stephanus: *totius* M. — *timoris* codices Pii: *moris* Z, *rumoris* M. — *dissidium* M (*discidium* margo). || 2. *ad cumulandum*] *accumullandum* M[1]. — *nactus si umquam* Meutzner: *nactus tum quam* M[1], *nactus numquam* M[2]k. — Post *fructus* (*fluctus* M[1]) verbum erasum est, *tuos*, ut videtur. || 3. *difficillime*] *difficile me* M. — *forensem*] *forensium* M. — *optaramus*] *optamus* M. — *reliquias*] *reliquas* M[1]. || 4. *ea scribam* Muretus: *ea inscribam* M, *ea iam scribam* Orellio auctore k. — *p. r. nonis sextilis dyrachio* M. — *Brundisium -- Brundisinae -- Brundisinorum -- Brundisinis* M: *Brundusium -- Brundusinae -- Brundusinorum -- Brundusinis* k. — *veni nonis sextilis* M. — *a* om. M. — *gratulatione celebrata est* C: om. M. — *diem VI.*] *dies sex* M. — *cum Brundisii essem* Z: om. M, ego seclusi. — *Quinti* (*Q.*) M: *Quinti fratris* k. Cf. XI, 8, 2. 13, 1. 2. — *legem* corr. ex *leges* M. — *honestissimis decretis ornatus* Orellius, *honestissimis S. C. ornatus* Gulielmius, *honestissimis* .... *ornatus* k, *honestissime ornatus* Faërnus. — *feci*] *fecimus* M[1]. || 5. *ullius*] *illius* M[1]. — *se inimicos esse* del. Corradus. — *completi erant*] *competierant* M[1]. — *frequent. et plausus*] *frequentia plausus* M[1]. — *et in* om. M[1]. — *nonarum septembres* M. || 6. *clodi* M. — *ut id*] *uidi* M[1]. — *feci et*] *faciet* M[1]. — *dixi. Quum abessent -- Afranium, factum* Boot: *dixi, quum abessent - - Afranium. Factum* k. — *Messalam* Mk. — *atranium* vel *aeranium* M[1]. — *factum*] *factus* M. — *eam ī rem* (media voce deleta) M. — *continuo cum more* nos: *continuo more* CM[1], *cum more* M[2], *quum populus more* Cratander, *quum contio more* cum Manutio k, *cum contio continuo, more* Meutzner. — *plausum in meo* Aug. Guil. Zumpt (ad or. p. Murena p. 27.): *plausum meo* Mk. Cf. tamen Herm. Sauppe Philol. XIX. p. 255 sq. — *dedissent* nos: *dedisset* Mk. — *dederunt* M[1]: *decreverunt* M[2]. || 7. *frequens et omnes* k. — *nominauerit* M[1]. — *ad* om. M. — *Messius qui* C: *messa is qui* M (*Messius* et *Messala* margo). — *pecuniae dat* CM: *dat pecuniae* alii. — *adiungit* Cratander: *adiunxit* M. — *Messii* C: *messe* M[1], *Messale* M[2]. — *responderunt* Faërnus: *responderant* M. — *aera ī* M[1], *eream* M[2] (*aream* margo). — *habemus* M[1]. — *ex*] *sex* (litt. *s* deleta) M. — *senatus consulto*] *s. c.* M. — *demolientur - - totam aestimabunt* del. Tunstallus, ut sit aposiopesis. | 8. *ita sunt -- bonae* poëtae tribuit Buecheler Mus. Rhen. XI. p. 512.

Ep. 2. Hanc epistolam superiori adnectit M, in cuius margine adnotatum est: 'Hic est caput alterius epistolae.' || §. 1. *negligentia mea* M[1]. — *ut in secundis - - bonae* del. G. Kahnt Symbol. crit. p. 5. — *aduorsis* M: *adversis* k. || 2. *numquam alias* ed. Iensoniana: *unquam alias* M. — *dolor et rei magnitudo* Gulielmius: *dolor et magnitudo* M et (obelo praefixo) k, *dolor rei et magnitudo* Kayser, *doloris magnitudo* alii. — *iuventuti nostrae* Victorius: *iubent uti nostrae* Z[1], *iubent ut nostre* M[1], *iubent ut in nostre* M[2]. — *deberi*

Victorius: *debere* M. || 3. *decrescent* M[1]. — *populi iussu*] *populuus* M. — *plebis scitu is qui* CZ[b]: *plebescitius qui* M. — *ei rei*] *et rei* M. — *populi iussu aut plebi scitu*] *populuus sua ut plebis citu* M. — *areae M. T.* (M. Tullio) Ursinus: *ara emi* M, *areae mi* k. — *dubitabat* Corradus: *dubitat* M. — *escendit* M[1]: *ascendit* M[2]k. — *nuntiat* Victorius: *nuntiant* M. — *iam* MZ[b]: *inani* cum Bosio k. — *in possessione* M. — *Libertatem vi defendant* Maur. Seyffert. — *infirmi* M: *infimi* k. — *senatus consulto*] *s. c.* M. || 4. *tum M. Lucullus*] *cum me lucullus* M, sed *me* deletum est. — *legis senatum*] *legis esse senatum* Maur. Seyffert. Malim *legis senatum esse.* — *de lege statuturos cum senatu. Itaque suo quisque* C: *de lege. statuos quisque* M, *de lege statuturos. Quisque* k. (*de lege statuturos. Suo quisque* Lambinus et C.F.W. Müller Philol. XIX. p. 326.) — *cupiit*] *cupit* M. — *serranus . intercessiorem* (corr. in *intercessorem* et deinde in *intercessione*) M. — *locari*] *locare* M. — *quae vis*] *qua eius* M[1], *qua uis* M[2]. — *fabullam* M. — *vix tandem* Corradus: *vix tamen* Mk. — *sibi* M[2]: *tibi* M[1], *illi* k, del. Faërnus. || 5. *senatus consulto* M. — *HS. vicies*] *sestercios* (corr. in *sestercio*) *uicis* M. — *ualde in te liberaliter* M. — *milibus -- milibus*] *mil. -- mil.* M. — *Formianam* Seyffert. — *reprenditur* M. — *hoc quid etiam profuisset?* Seyffert. — *mi*] *mei* M. — *T.* del. Brot. — *tui*] *tu* M[1]. || 6. *a* del. Madvig Opusc. acad. p. 457. — *impedirer. Quod nisi vellem mihi esset integrum, ut* Fr. Hofmann: *impedirer quod nisi vellem mihi esset integrum aut* MZ[b], *impedirer quominus, si vellem, mihi esset integrum aut* k. (*esse* pro *esset* nos substituimus.) — *petere possem, votivam legationem sumpsissem* Meutzner: *petere possent uotiuam legationem sumpsisse* M, *petere* [*posse*] *aut votivam legationem suscipere* k. — *prope omnium fanorum, lucorum* del. Ernestius: uncos om. k. — *lucorum* Bosius: *locorum* M. — *utilitates meae* MZ: om. k cum Manutio; ego seclusi. — *postulabant: volui* Kayser. — *petendi*] *pretendi* M. — *alienum*] *alienorum* CM[1]. || 7. *aedificatur, scis quo sumptu, qua molestia; reficitur* Manutius: *aedificatur. Scis quo sumptu, qua molestia reficiatur* Mk. Cf. C. F. Hermann Philol. X. p. 239. — *suburbano facile* M[1]: *suburbano non facile* Mk, *etsi suburbano non facile* Kayser. — *praesentes* del. Ernestius: uncos om. k. (*absens praesensque* Malaspina, *absens praesens* I. F. Gronovius.) — *per meo* M[1]. — *defensores* del. C.F. Hermann. — *nunc*] *hinc* M. — *te* Manutius: om. M.

Ep. 3. *te* om. M. — *tum a me* Cratander: *tum ea a me* M, *tum mea a me* Zk. — *sint*] *sunt* M. — *aut scribantur* M. — *sed ut perspicias* M[2]: *sed ut uerum perspicias* M[1], *verum ut perspicias* cum Manutio k. — *quo animo* CM: *quo modo* alii. || 2. *an nulli* Lambinus: *an ulli* M. — *demens* Pius: *uehemens* M. — *ruere* CMZ: *furere* alii. — *sic edem* M[1], *si cedem* M[2] (*nisi cedem* margo). — *causam. Id poterat* M. — *occiderint* M. || 3. *descenderem* CMZ[1]: *discederem* alii. — *in vestibulum Tettii* Victorius: *in uestibulo M. tetii* M, *in vestibulum M. Tetii* Cratander. — *ego dia et accurari* M. — *curare* Cobet (Mnemos. II. p. 423.): *curari* k. — *cherurgiae* M. — *praesens trudi* ed. Iensoniana: *presens uideri* M[1], *reservari* M[2]. — *catillinas sacidinos* M. — *Acidinos * postea* Kayser. — *eam, quae est in Germalo* Turnebus: *meamque ceramio* M. — *eductis* Cratander: *deductis* M. — *sylle* M. — *Milonis* del. Kiehl (Mnemos. II. p. 423.) et Cobet (Mnemos. VIII. p. 455.): uncos om. k. — *uiros agris* M. — *latricinio* M. — *notissimo* M. — *ille se in interiora aedium Sullae . exin senatus*

Orellius: *ille ex interiorem edium silla se in senatu* M. — *Appio* M^2: *oppio* M^1. — *viri tuae* Faërnus: *virtute* M et (obelo praefixo) k. — *verissime* M. — *mirari* M (*minari* margo). — *anteferet* M. — *Sestius* Manutius: om. Mk. — *se per*] *super* CM. ‖ 4. *Publii*] *.p.* M. — *Milo in campo* Muretus: *Miloni campum* M, *Milo in campum* Manutius. — *media nocte*] *mediā noctē* M^1, *ante mediam noctem* CM^2. — *manu magna* M, sed addita sunt signa transponendi. — *in* om. M^1. — *delectas* Victorius: *deiectas* M. — *contemptus*] *contentus* M. — *se* M^2: *sed* M^1. — *XI.* corr. ex *XII.* M. — *Kal.* Corradus: *K. Ian.* M. Cf. Wesenb. p. 118. — *magno* M^2: *in agro* M^1. ‖ 5. *Marcellus* M^1: *Metellus* M^2. — *clodi* M. — *sane. Mihi* M. — *nunciabantur* M. — *paucis pannosis* Victorius: *paucis pannosi* M, *pauci pannosi* k. — *linea laterna* Bosius: *sine alanterna* M. De forma *lanterna* cf. Buecheler Mus. Rhen. XVIII. p. 393. — *meo consilio* Manutius: *Eo conscio* M. — *hero esset* M. — *mitto* ed. Iensoniana: *mittite* M. — *si se in turba ei iam obtulerit* Klotz: *si se uti turbae iam obtulerit* CZ^b, *si sentitur ueiam obtulerit* M. Fort. *si se in turba ei obviam obtulerit.* Cf. Terent. Adelph. III, 2, 24. — *usus* M: *usurus* k. — *inherti* M^1. ‖ 6. *quam* om. M. — *comuniti* M. — *liberalitatis* M. — *nostris et ne* Kayser. — *respondimus* Klotz: *respondemus* M.

Ep. 4. a. Inscriptionem om. M. — *ante lucem veniens: dixit* Kayser. — *praesentis* M, sed ultima littera deleta est. — *ut* om. M^1. — *spectatissimumque* M^1. — *fac nos*: om. Mk. Cf. C. F. W. Müller Coniect. Tull. p. 12.

Ep. 4. b. Hanc epistolam superiori adnectit M, cuius margini a recenti manu adscriptum est 'Epistola.' ‖ §. 1. *tyrrannionis* et infra *tyranio* M. — *mirificā in* M^1: *mirificam* M^2k. — *bibliotheca* M: [*bibliothecam*] k. — *velim*] *uellem* M. — *libraliolis* M^1. — *administres* M^1, *administras* M^2 (*administris* margo). — *iisque*] *is que* M^1, *his que* M^2. — *σιλλύβους* Graevius: *sillabos* M. Cf. ep. 5, 3. 8. a, 2. ‖ 2. *adduc* Orellius (ex Pii *adduce*): *adducere* Mk. — *uenisti* M (*emisti* margo). — *ludum* Ernestius: *locum* M. — *liber esses* Pius: *liberasses* M.

Ep. 5. §. 1. *Ain tu an me* MZ^1: *Ain tu? me* Boot coll. Seyfferto ad Tusc. V, 35. — *mea legi*] *me ad legem* M. — *quid? etiam*] *quin etiam* S. H. Rinkes. — *ab iis*] *ab his* M. — *hoc eram animo* C: *hoc erat in animo* Mk. — *cum iis*] *cum usi* M^1, *cum his* M^2. — *res ipsi* (*ipi* cum arcu) *iudices ea* M (*resipui* margo). ‖ 2. *eatenus te suasisse, qua* Klotz: *ea tenuisse suasisse, quae* M, *ea te monuisse, suasisse, quae* alii. — *facerem* Pius: *feceram* M. — *ne qua mihi liceret* Victorius: *neque me licet* M^1, *neque mihi licet* M^2. — *ὑποθέσει*] *ΑΠΟΘΩCΙ* M. — *scripsi: erimus*] *scripserimus* M. — *et ii subrigentur* C, *et hi subrigentur* M. — *a Vettio me emisse* Z^b: *aut etiam emisse* M. — *qui domum*] *Quid domum* M. — *aiunt oportuisse*] *aiunt oportuisse me* M, sed *me* deletum est. — *si, quibus* Pius: *sed quibus* M. Cf. Wesenb. p. 98. — *pompei* M. — *finis sit* Graevius: *finis . sed* M, *sed finis sit* Boot. Cf. Wesenb. ibid. ‖ 3. *me asinum germanum fuisse . sed iam* Corradus et Muretus: *me . ast num germanum fuisset? Iam* C, *me . ast num geram manum fuisset. Iam* M. — *Tullia de via recta in hortos. Videtur commodius. Ad te postridie scilicet. Quid enim tua?* Schütz. — *scilicet* M^2: *silicet* M^1. — *uideremus* M^1. — *constrictione* Hertzberg: *constructione* M. — *sittybis* Victorius: *sit tybis* M^1, *si scribis* M^2.

Ep. 6. §. 1. *non nullo* Lambinus:

non multo M. — *vestri, sed me hercule* Malaspina: *uestris me hercule* M, *vestri, immo hercule* cum Bosio k. — *mihi aliquid eorum* M¹, *mihi deorum* M². — *servitutem* C: *uirtutem* M. — *communi frueris nomine* Pius: *communi fueris nonne* M, *communi tu eris condicione* k, *communi uteris nomine* Kayser. || 2. *quod ne dolere* M²: *quod dolere* M¹. — *ingratus* M²: *integratus* M¹. — *libeat* corr. in *libet* M. — *nequiquam* nos: *nec quicquam* M, *Nequidquam* k. — *ὀπαδοί -- ταγοὶ* Victorius: *ΟΠΛΟΙ - - ΤΑΤΟΙ* M. — *noluimus* CM: *voluimus* et *volumus* alii. — *cui* corr. ex *qui* M. — *reliquum iam* Orellius: *reliquia* M. — *κόσμει* M²: *Kcomis* M¹ (deleta litt. *s*). — *ista improbem* M: *ista ne improbem* Schütz, *ista probem* alii. — *meliuscule Lentulo* Victorius: *melius que lentulo* M¹, *melius p. lentulo* M². — *ferrei* M²: *ferri* M¹, *miserrimi* k, *servi* Victorius. 'Quibus *ferrei* displicet, non meminisse videntur Hesiodi loci Ἔργ. 174, 175. *νῦν γὰρ δὴ γένος ἐστὶ σιδήρεον, οὐδέ ποτ' ἦμαρ παύσονται καμάτου καὶ ὀϊζύος, οὐδέ τι νύκτωρ.*' Kayser. || 3. *in incipiendo* C. F. W. Müller (Philol. XIX. p. 326.): *incipiendo* M, *ab incipiendo* Wesenberg ad Tusc. disp. V, 80. — *ne, qui videor* Lambinus: *ne quod video* M, *ne qui videar* cum Ernestio k. — *intemperiem non* Malaspina: *non intemperiem* M. — *illis faciam inlustre* M. — *occultior* M: *oculatior* cum Bosio k. — *satisfactio*] *satis facito* M¹, *satis facete* M². || 4. *Luccio* Mk. — *nunc quam* Malaspina: *nunquam* M¹, *quam* M². — *agas gratias, domum -- invisas, Vestorio* C. F. W. Müller (Coniect. Tull. p. 11.): *agas gratias. Domum -- invisas. Vestorio* k. — *Vescorio* M.

Ep. 7. §. 1. Verba *nihil εὐκαιρότερον* huic epistolae vindicavit Malaspina: praecedenti adiuncta sunt in M. (*Nihil εὐκαιρότερον epistola tua* etiam Z¹.) — *cherrippus* M. — *mera mi monstra* M²: *mera monstra* M¹k. — *di irati*] *durati* M. — *conturbat et idem* Buecheler (Mus. Rhen. XX. p. 412. n.): *conturbaret quidem* M, *conturbare quidem* k. || 2. *ΟΙΧΟCΙΗ ΦΘΙΜΙΝΟΙCΙΝ* M (*οἴχου σὺν φθιμένοισιν* margo). — *civis*] *cuius* M. — *qui quidem ... tibi nummi* Malaspina: *Quid quidem tibi nummi?* M. — *quemcumque*] *quaecunque* M. — *improbe* corr. in *improbi* M. — *quamquam fuit*] *quemquam. fuit* M. || 3. *presidia* M: *praedia* Victorio auctore k. — *equidem* corr. ex *quidem* M. — *ὁ δ' οὐκ* k. — *EMITZETO MΥΘΟΝ* M. — *quid superest? etiam: puerum* Manutius et Muretus: *quod superest. Etiam puerum* M. — *ut facias* M¹.

Ep. 8. a. §. 1. *patina tyrotarichi. nam de rauduscula* Victorius: *patinaty rotari chinamperaudusculo* M. (*nam perauidusculo* C.) — *ΜΗΠΩΜ-ΤΕΙΙΙΙΗC ΙΙΡΙΝ ΤΕΛΕΥΗCΑΝ-ΤΙΑC* M. Cf. Stobaeus 105, 21. — *bithrotum* M. — *quietius* M²: *qui et eius* M¹. — *alsius*] *salsius* M. — *ΕΙΜΙΙΙCΗΤΩ* M: *εἴη μισητὸς* cum Bosio k, *εἴη μοι οὗτος* Peerlkamp. — *φίλος οἶκος* Victorius: *ΦΙΛΟC ΚΟC* M. || 2. *tyranio* M. — *mens* C: *mensa* M. — *pegmata* CM: *paegmata* alii. — *postquam mi sittybis libros* Bosius: *postquam misit libros* M, *postquam sit tibae libros* Z. (*sillybis* cum Orellio k.) — *inlustrarunt valde. Et scribas* M: *illustrarunt. Valde scribas* cum Orellio k, *illustrarunt. Vale et scribas* I. F. Gronovius, *illustrarunt. Vale. Tu scribas* Boot. — *si se gessere* Malaspina: *sic egisse* M.

Ep. 8. b. Novam epistolam hinc incipere vidit Manutius: praecedenti hanc adnexit M. — §. 1. *Apenas*] *Aperias* M. — *quid*] *quod* M. — *modo est* M: *modo tibi est* Z[b]k. || 2. *ΝΟΤΤΩ ΟΜΟΙΟΝ ΤΕΤΟΝΗΝ* M. — *nostrae* Manutius: *nostra* M. —

ab iisdem C: *dabis dein* M. — *habeant* I. F. Gronovius: *habeat* M. ‖ 3. *scivi*] *sciuit* M. — *quid? sinas?* Manutius: *quid sinat* M. — *exorsus* M: *exosus* cum Bosio k. — *nec mihi*] *nec mi* Mk. — *bonae* CM: *bene* alii. ‖ 4. *politicos* M. — *τὴν ἔσω γραμμήν* Corradus: *ΤΗΝΕΣΩΓΡΑΜΜΗΝ* M. — *ex Fabio* nos: *et fabio* M, *e Fabio* cum Victorio k. — *id ipsum*] *et ipsum* M.

Ep. 9. §. 1. *impediant* cod. Antonianus Malaespinae: *impendant* M. — *uiciandis* M^{1}Z, *initiandis* M^{2}. — *fuimus* CM: *sumus* alii. — *sibi dispicens* M. — *homine ne dicendum* M. — *iactans*] *laetans* M. — *hercule est effusus* Cratander: *hercule et effusus* M, *hercule effusus* Z^{1}k, *hercule erat effusus* Kayser. (*suavis mehercule et effusus* Victorius.) — *in Cumanum . at si nichil* M: *in Cumanum a se. Nihil* cum Bosio k, *in Cumanum. Etsi nihil* Boot. — *uellem mihi* M. ‖ 2. *Luceio* Mk. — *suabissimum* M^{1}. — *tecum haberes* Manutius: *secum haberet* Mk. — *Nonis Maiis*] *nonas maias* M. — *V. Kal. may* M. — *apud Paetum* (mansi). *Ante* Wesenberg (p. 43. n.): *apud laetum ante* M, *apud L. Paetum. Ante* cum Ernestio k. Cf. var. lect. ad ep. 13, 2. 16, 2. (*Paetum* Laeto substituerunt iam Corradus et Manutius; rectam verborum distinctionem primus instituit Schütz.)

Ep. 10. Novam hanc epistolam esse vidit Corradus: superiori adnectit M. §. 1. *rumor et ptolemeum* M. — *putaras* Wesenberg (p. 29.): *putabas* M. — *mehercule ut a ceteris oblectationibus deseror voluptatum* Bosius (in Addendis): *mehercule a ceteris oblectionibus deseror et voluptatum* M, *mehercule a ceteris oblectationibus ut deseror et voluptatibus* k. (*et voluptatum taedet* Kayser.) — *si qui* M^{1}: *si quis* M^{2}, sed ultima littera rursus deleta est. ‖ 2. *Laconicum eaque quae*] *laconi cumea queque* M^{1}, *laconicum eam quoque* M^{2} (*laconicum ea quaeque* margo). — *Cyrea* Victorius: *cirea* M, *circa* alii. — *cum poteris*] *quo poterit* M. — *invisas et*] *inuisa set* M^{1}. — *ut properet* del. Ernestius: uncos om. k.

Ep. 11. §. 1. *quintum Kal.* M: *II. Kal.* cum Manutio k, *III. Kal.* Boot. — *perge . reliqua gestio scire . ista omnia etiam. Illud* M. — *mihi* om. M^{1}. — *Crassum a*] *cras muma* M^{1}, *crasinum a* M^{2}. — *esse*] *et se* M, *esse se* Kayser. — *scies* M: *scias* alii. ‖ 2. *te*] *tibi* M. Cf. Wesenb. p. 130. — *γλυκύτερον*] *γλυκύτερόν ἐστιν* (ut sit versus senarius) Manutius et Cobet Mnemos. IV. p. 276. — *ἢ πάντ᾽* Victorius: *ἢ πάντα* C, *ΗΠΑ* (in fine paginae) M (*πᾶν* margo). — *apuleia* M. — *a te*] *ante* M. — *eduxi* C: *duxi* M. — *desit abs te opere* M: *desit ...... maximo opere* k. — *tu*] *Vt* M. Cf. var. lect. ep. 14, 2. — *Luceio* Mk. — *demetri* M.

Ep. 12. *Halimeti* CM: *Alimenti* alii, *Thallumeti* Corradus coll. V, 12, 2. — *Antii* duo codd. Malaespinae: *ante* M. — *praesto; esse enim auctionem* ed. Romana: *praesto esse. Enim auctionem* M, *praesto esse. Idibus enim auctionem* Z, *praesto esse posse. Idibus enim auctionem* Lambinus, *praesto: esse enim Idibus auctionem* Bosius, *praesto esse. Esse enim Idibus auctionem* cum Graevio k. Cf. Fr. Hofmann 'der kritische Apparat' p. 53 sq. — *biduum*] *uiduum* Z^{1}, *iduum* M. — *mihi*] *mi* Mk. — *Pilia*] *Petilia* CM. — *facies*] *faces* M. — *cassipedes* M. — *diversorio* M. — *promonebo* MZ^{bl}: *promovebo* k, *praemonebo* Malaspina, *promerebor* I. F. Gronovius.

Ep. 13. §. 1. *XIIII.* Manutius: *XVIII.* M, *XIII.* k. — *quid*] *quod* M. — *ergo et si irata* M: *ergo, ut sit rata* Ascensius, *Ego, ut sit rata* cum Lambino k. — *afuisse* Victorius et

Z: *fuisse* M. — *in senatu* M²: *si senatu* M¹. — *resistas* M (*res istas* margo). — *et quo*] *et equo* M¹, *equo* (deleto *et*) M². — *CKΥΔMON* M: σκύαμον C, ὄχλον alii. — *scribas* C: *rescribas* Mk. — *quantum pote . valde sum* vetus codex (in marg. ed. Lamb. a. 1584): *quantum pote . val . sum* M, *quantum potest. Valde sum* k. ‖ 2. *minore*] *minorem* M. — *daludatum* M¹. — *Paullum* k. — *item iterum consulem* Buecheler (Mus. Rhen. XI. p. 530.): *item . T. terum cons. s.* M, *iterum consulem* (omisso *item*) cum Victorio k. — *oratoriis* corr. in *oratoris* M. — *diu multumque*] *diū ultū que* M¹, *diminutumque* M². — *atque etiam* Schütz: om. Mk. Cf. §. 1. — *ΤΥΠΟΔΩ* M (τύπωδοο margo). — *ueniam* M²: *ueniat* CM¹.

Ep. 14. §. 1. *putari* Ascensius: *putare* Mk, [*putare*] Schützio auctore Boot. — *dixeras* Faërnus: *dixerat* Mk. — *domum ad te* MZ: *domum ad tuos* alii. ‖ 2. *tu* cod. Antonianus Malaespinae: *ut* M¹, del. M². Cf. var. lect. ep. 11, 2 extr. — *hec festiue* M²: *hec festine* M¹. — *nihil* M²: *nil* M¹k. — *ex sententia confecto*] *sententiaque confecta* M. — *salvere* M²: *salbe* M¹.

Ep. 15. §. 1. *T.*] *titus* M. — *uinctus* M (*iunctus* margo). — *gratumst Eutychidem* Buecheler (Mus. Rhen. XI. p. 528.): *gratum si Vtichidem* M, *gratum, si Eutychides* k. — *tua erga me benevolentia cognosse suam* nos: *tuam erga me beniuolentiam cognossi iam* M¹, *t. erga me b. cognosses suam* M², *tuam erga me b. cognoscet et suam* cum Bosio k, *tuam erga me b. cognosse et suam* Buecheler. ‖ 2. *a tot tuis*] *a totius* M¹, *a totis tuis* M². — *et hominibus carissimis et rebus suavissimis* Ernestius. — *declarauit* M. — *suo te detineat* Fr. Iunius: *suo detineat* M, *te suo detineat* cum Bosio k, *suo detineat te* Boot. — *praetor* M¹: *p.* (i. e. *Publius*) M², *rhetor* cum Bosio k. Cf. Borghesi Oeuvres I. p. 284. — *Pituanius* Manutius: *pituanios* M. — *si vis*] *suus* M¹. ‖ 3. *avere*] *habere* M¹. — ἡμερόλεγδον C: *ΗΜΕΡΟΛΕΤΔΟΝ* M (ἡμερολεγεῖον margo). — *ut conicio* del. Ernestius: uncos om. k. — *quidem* om. M¹. — *fere* Victorius: *forte* M. — *rediturum* M¹. ‖ 4. *romanus res accepit* M¹. — *quintiles* M, sed *tiles* in rasura. — *procilius* M¹: *porcilius* M². — *condemnatus*] *commendatur* M (*commendandus* et *comendatus* margo). — τρισαρειοπαγίτας Bosius: *tres αρεοπατιτας* M. — *familias*] *familia*] M. — *diserto*] *deserte* M. — *criminans* M²: *cruminari* M¹. — *mentes iudicum commoverat* M²: *mentes . uidi . commouerat* M¹, *mentes iudicum moverat* alii. — *Hortalus* Manutius: *hotalus* M. — *verita* Manutius: *ueritas* MZ^b. — *ne animum Publii offenderem* Manutius: *ne animum publio offenderet* MZ^b, *ne animum Publii offenderet* cum Cratandro k. ‖ 5. *Reatini me*] *erat inime* M. — *ad sua tem ΠΗ. dixerunt* M. — *Interamnatis*] *īamnatis* M. — *Velinus a* M²: *uel musa* M¹. — *M.'* Manutius: *M.* M. — *interciso monte in Nar defluit* M²: *inter cismontem narde fluit* M¹. — *siccata et*] *siccata, sed* Manutius, *siccata, at* Landsberg Philol. IX. p. 376. — *umida* M: *humida* k. — *Rosia. vixi* Manutius: *Rosia uixi* C, *rosiauixi* M, *Rosiae vixi* Victorius. (*Rosea* malebat Orellius coll. Varrone R. R. I, 7, 10., Vergilio Aen. VII, 712., Festo in v. *Rosea* p. 282. Müll. Sed *Rosia* legitur etiam apud Plinium N. H. XVII, 32.) — *qui etiam* Corradus: *quin etiam* CM. Cf. Wesenberg p. 122. n. — *duxit* CM: *duxerunt* alii. ‖ 6. *fontei* M. — *veni in spectaculum* Malaspina: *ueni. Spectaculum* M. — *operam. is erat ante* Victorius: *operam miserat . ante* M. — *nihil tam verum haec* Bosius: *nihil tam uerum. Hec* M. — *Astyanax . in* Victorius:

astya (*astra* margo). *Nam in* M. — *dilata*] *delata* M. ‖ 7. *besibus* M¹, *hesibet* M². — *istuc*] *istum* M. — *consules*] *consulem* M. — *epistolam* M (*epistole* margo). — *dubitatur? Ἐξοχῇ* k. — *nullo*] *nulla* M. — *amici, sed* Victorius: *amicis sed* M, *amicis careat, sed* alii. — *coicio consulis . pompe eius absunt* M¹, *coicio consulis . pompeius absens est* M². — *ea comitia* Manutius: *ex comitia* M¹, *ex comitiis* M². — *ducantur tribunicii. Candidati* M. — *esset*] *est* M. — *et a competitoribus tribuerentur. Hec ego* M. (Fort. *perderet, ut competitoribus tribueretur.*) ‖ 8. *comitia in fore* M. — *omnes leges omnesque iudices* Wesenberg (coll. ep. ad Q. fr. II, 14, 4.): *omnes qui iudices* M, *omnes quidem iudices* alii. ‖ 9. *nobis de legatione* nos: *nobis sed de legatione* M, *nobis e legatione* cum Victorio k. — *legarat* Ascensius: *legerat* CM. — *pomptinam* (non *pontinam*) habet etiam M. — *Velinam, Maeciam*] *uillam. maecia* M. — *drussum* M. — *accident* M. — *consules designati*] *cons. s. design.* M. ‖ 10. *britania* M. — *roges et hortere ut quam primum veniat* Victorius: *roges ut te hortetur quam primum uenias* M. — *possit* Cratander: *possis* M.

Ep. 16. 'In postremis epistolis huius libri mira quaedam observatur confusio, orta e transpositione foliorum codicis archetypi. Ingeniose Th. Mommsen laceras partes composuit atque e tribus epistolis quattuor effecit in disputatione de codice epistolarum Mediceo, quae legitur in Diar. Antiq. 1845. fol. 98 sq. Ex eius dispositione epistola 16. continebit ep. 16, 1—5, cuius ultima verba *senatus consultum, quod hi consules de provinciis fecerunt QUICUMQUE POSTHAC non mihi ut* cohaerent cum iis, quae vulgo in extrema §. 1. ep. 17. leguntur *detur esse valiturum*, si modo *ut detur* in *videtur* corrigas. Sequitur ep. 17, 2. eique adiungenda sunt quae in codice continuo post verba *Catone praesertim absoluto* sequuntur: *Paccianae epistolae respondi -- de Eutychide quid egeris*, quae nunc ad calcem ep. 16. §. 13—15. collocata sunt. Ex temporis notatione de iudicio Drusiano §. 5. apparet hanc epistolam scriptam esse mense Quintili ineunte. Longum deinde silentium, cuius rationes reddit Cicero ep. 18, 1. *Puto te existimare* cet., quae in codice proxime excipiunt illa: *de Eutychide quid egeris.* Habemus igitur initium epistolae 17. et omnia satis recte procedunt, ad illa verba (18, 3.): *et eo magis nunc cociace dictaturam* —, quae misere corrupta sunt. Finis autem epistolae, in quo de proximo Attici adventu sermo est, aperte cum initio pugnat, cum contra egregie conspiret cum iis, quae nunc leguntur ep. 17, 1. Desinit igitur prior pars epistolae in narratione coitionis inter candidatos consulatus factae, quae facile coniungitur cum iis, quae ep. 16, 6. restabant demptis illis *non mihi ut.* Sententia enim ita procedit: *Memmius -- plane refrixerat et eo magis nunc hoc iacet* (de Mommseni coniectura pro *cociace*, quod est in Med.), *quod intellegebamus enuntiationem illam Memmii Caesari valde displicere.* Sequuntur reliqua usque ad extrema verba §. 8. Nam quominus sequentia in eandem epistolam concludantur, illud maxime obstat, quod cum in §. 8. legatur *Tres candidati fore rei putabantur*, contra §. 11. *candidati consulares omnes rei ambitus* dicuntur. Erat igitur ep. 17., scripta Kal. Oct., non ultra verba *nihil reperio* proferenda. Quae sequuntur §. 9—12. a superioribus disiuncta cum §. 3. ep. 17., quae in codice sequitur, novam faciunt epistolam, ab initio tamen

mancam, etiam si statuas inepta illa *Nunc ut opinionem habeas rerum, ferendum est* a Lambino codicis ope esse emendata. Scriptam esse mense Octobri exeunte aut ineunte Novembri apparet ex iis, quae de litteris e Britannia a. d. IX. Kal. Nov. acceptis et de Pomptini triumpho a. d. IV. Non. Nov. agendo tradit. Restat §. 1. ep. 17. in fine corrupta, cui addenda reliqua pars §. 3. ep. 18. inde a verbis *dictaturam fruere*, quamquam de emendatione desperandum est.' Boot. In Bosiana dispositione acquievit Klotz, Mommseni ratione vel ignorata vel neglecta. ‖ §. 1. *manu* M²: *man* (vel *may*) M¹, *manus* C. — *vel etiam significabant recte esse, quod erant abs te* Schütz: *quod er. abs te, vel etiam significabant recte esse* Mk. — *erant* Malaspina: *erat* M. — *Buthroto* Manutius (coll. §. 9.): *bruto* M. — *celeritate* M²: *celebritate* CM¹. — *Paccio* [*oratione*] *et verbis et re* nos: *paccio* (superscr. '*pactio* al. *actio*') *ratione et uerbis et re* M, *Paccio et verbis et re* (cum ed. Lamb. a. 1584.) k. ‖ 2. *includetur* CM²: *inducetur* M¹. — *oratoriis*] *oratoris* M. — *et pilei et peti manilii* M. — *Q. Tuberonem*] *que tuburonem* M¹. — *duo* CM¹: *duos* M²k. Cf. §. 4. — *prohemis* M. — *Aristoteles*] *a discolis* M, Ἀριστοτέλης k. — *extericos* M, ἐξωτερικοὺς k. — *quoo ego* M¹, *quod ego* M² (sed litt. *d* expuncta). ‖ 3. *dimoui . sed fecit idem in* M²: *dimoui . Idem in* M¹, *dimovi, sed feci idem, quod in* k. Cf. Buecheler Mus. Rhen. XI. p. 519. — *pireum* M, *Piraeeum* k. — *venisset -- locutus esset*] *venit -- locutus est* Kayser. — *habetur* Boot: *haberetur* Mk. — *magis* Ernestius: *satis* M¹, *satius* M². — *ea, qua eum esse* Buecheler (l. l.): *ea quam esse* M¹, *equum esse* M², *ea, qua esse* k. — *alienus ad sceuola est ui diis* M¹. — *ioculatorem* C: *ioculatorie* (sed *rie* in rasura) M, *ioculatoriae disputationi* alii, [*ioculatorem*] Kayser. ‖ 4. *Piliae* Schütz: *filie* M. — *indiciis* M²: *iudiciis* M¹, *iudicis* Z¹. — *uenditabo* CM¹: *uendicabo* M². — *duo* CM: *duos* alii. ‖ 5. *quae* om. M. — *fufiae ego* M. — *redit* M. — *Procilio* Manutius: *prelio* M. — *rumoris* M¹. — *nostri* (superscr. 'al. *nosti*') M. — *hi consules* Boot: *hic consules* Mk. — *posthac* corr. ex *post hanc* M. — *non mihi videtur* Th. Mommsen: *non mihi ut detur* M. ‖ 6. *nosti* M²: *notis* M¹. — *CΥΜΙΤΑΘΙΑ* M. — *patris memoriā* M¹. — *plebei* M², *plebi* M¹. — *ut domitius ut ualeat* M. — *tamen non gratissimo* M: *etiam gratissimo* Schütz, *tamen non minus gratissimo* Klotz. — *commendatur* M. — *pompei* M. — *gallia* M¹: *gratia* M² in rasura. — *nitatur* CM: *uitatur* alii. ‖ 7. *Britannici* M²: *Trittanici* M¹. — *constant* M¹. — *munitos*] *miratos* M. — *ullam* M²: *villam* M¹. ‖ 8. *texuit*] *texerit* CM¹Z¹, *texit* M². — *disrumparis* M: *dirumparis* k. — *in* Bosius: om. M. — *forum* C: *eorum* M. — *usque*] *iis que* M. — *HS.*] *sextercium* M. — *simul* M²: *semel* M¹. — *dices*] *dicis* M. — *ad quid laboramus res* Ascensius: *ad quid id laboramus res* M, *quid? celabo te res* cum Bosio k. Cf. Hand (Tursell. I. p. 117.), cui primo Bosii fides videtur suspecta fuisse. — *Coctia*] *Plotia* Ascensius; obelum om. k. — *fiunt* Boot: *fiant* Mk. ‖ 9. *Decimius* CM: *Domitius* alii. — *in Asiam*] *nisiam* vel *insiam* M¹. — *interesse utrum* M. — *ipsum mutabis -- abesses* M, *ipsum, ut ab iis -- abesses* Malaspina, *ipsum, ut ab his -- abesses* Lambinus, *ipsum, ut a tuis -- abesses* Ernestius, *ipsum, ut abires -- abesses* idem, *ipsum: ut abis -- abes* cum Bosio k. Fort. *ipsum, ut a nobis -- abesses.* — *tecum egissem* M¹: *tecum egisse* M²k. — *utinam valeat*] *hoc, quod dixi, tantum utinam valeat* Zᵇ. — *reditus tui*

Ascensius: *reditus tuus* M. — *is te* M^2: *isti* M^1. — *de Vtichide* M.

Ep. 17. §. 1. *nunc* Pius: *non* M. — *mei* C: *tui me* M. — *quoniam* Orellius et Wesenberg (p. 114. n.): *cum* M. — *Asiam cuiquam* Wesenberg: *Asiam neque cuiquam* Mk. — *eae sunt* Lambinus: *sunt* M, *sunt eae* cum Bosio k. — *lepidum quo excidat* M: *ne lepidum quod excidat* Corradus, *ne dictum quod excidat* I. F. Gronovius; obelum om. k. ‖ 2. *infamia* CM: *insania* alii. — *ipse et suus -- fecissent* Manutius: *ipse suus -- fecisset* M. — *competitor*] *repetitor* M. — *utinam ambo* M. — *quadragena* CM: *quadraginta* alii. — *qui sequi se adfuisse* M. — *quidem fuisset* Manutius et cod. Antonianus Malaespinae: *quidem adfuisset* M, *quidem* [*eo die*] *fuisset* k. — *tabulis*] *tabulas* M. ‖ 3. *direpta* M. — *cociace* M: *coci ace* Z^b, *hoc iacet* Th. Mommsen, *hic iacet* Boot, *cogitare* k. — *quod iam* M: *qui iam* k, *quoniam* Boot. — *Memmii* del. Boot. — *Caesari despicerem* M, *Caesarem despicere* Kayser. — *in populum* Lambinus. — *erant consules*] *erat cons. s.* M. — *at* unus Maffei: *ac* M. — *decrevit*] *decernit* M. — *fieret ab iis consiliis, quae -- sortita, in singulos candidatos. Magnus* I. F. Gronovius: *fieret. Ab iis* (*his* M) *consiliis, quae -- sortita in singulos candidatos, magnus* k. — *quae erunt ex omnibus* Kayser. — *Veiento, Rantius* Buecheler (Mus. Rhen. XI. p. 534. coll. Inscr. R. N. n. 5323.): *Veientorantius* Z^b, *ueietor Antius* C, *ueietorăcius* M^1, *victorantius* M^2, *Veiento, Antius* cum Orellio k. — *res cedit* cod. Antonianus Malaespinae: *res cidit* M^1, *rescidit* M^2Z, *res ad senatum* Manutius. — *ex senatu cons.* M. — *dum*] *cum* M. — *Abdera*] *aptera* C. — *ignoce* M^1. — *si qui* Manutius: *qui si* M. — *ferri*] *fieri* M. — *esse e re* Bosius: *censere* M, *esse e re publica* (ex altera coniectura Bosii) k. ‖ 4. *partem* Manutius: *patrem* M, *pro parte mea rem* Heinrich. — *haec die scripsi*] *hec descripsi* M. — *huius gratior* M^1: *huiusce ratio* M^2 in rasura. — *vultum* M^2: *ut cum* M^1. — *legeres*] *leges* Gronovius. — *spem* Lambinus: *rem* Mk. — *habes non nullam* Boot (ex Lambini *non habes nullam*): *habes nullam* M, *habes ut nullam* k. (*Nam profecto res dubitationem habet nullam* Wesenberg p. 9.) — *fuerat futurus*] *erat futurus* Boot. — *luciscit . ibi loquetur* Victorius: *lucisci tibi loqueretur* M. — *praeter Rantium* Buecheler coll. §. 3. — *libere* C: *liber* M. ‖ 5. *Scaurus*] *saurus* M^1. — *ruffo* M. — *ne uiuam. Scio in* M. — *quos tu dilaudas* Victorius: *quo studio laudas* CM. Cf. VI, 2, 9.

Ep. 18. §. 1. *Nunc ut Gabinium habeas reum, ferendum est* Malaspina, *Nunc de Gabinio absoluto. verum ferendum est* Lambinus, *utut opinionem habes rerum, ferendum est* Kayser (antecedente nimirum Gabinianae causae mentione), *Nunc de Gabinio. Stomachaberis: verum ferendum est* Boot. — *gesserim*] *cesserim* M. — *ΠΟΡΗΛΑΠΤΜΝΑ* MZ^b: *γοργεῖα γυμνά* cum Bosio k. — *L. f.*] *L. T.* M. — *pompei* M. — *nondum*] *nūdum* M. ‖ 2. *fers? belle mehercule*] *ferre uellem . hercule* M. — *omnem non modo* Z^b: *omnem* M^1, *non modo omnem* M^2. — *aquiescam* M^2: *aquiescat* M^1. — *fers*] *ferri* M. — *gratiā* M. — *omnia possedi. Rumpuntur* M (*dirumpuntur* margo). — *ii*] *hij* M. — *ad litteras* Lambinus: *et literas* M. — *isti* Gulielmius: *ista* Mk. — *trahantur* Malaspina (coll. ep. ad famil. VII, 32, 2.): *trahuntur* M. — *συμφιλοσοφῆσαι* nos: *ENΦΙΛΟCOΦHCAI* M. Cf. VII, 7, 7. — *locus ille -- concaluit* Nonius p. 90, 2. — *habitat, olim conc.* Nonius: *habitabat olim, conc.* Mk. — *concalluit* Victo-

rius: *concaluit* M et Nonii codd. — *enim ΔΕΡΡΙC in* M. — *terris* M^1: *ceteris* M^2. ‖ 3. *fluit* Manutius: *fuit* M. — *adiubit* M^1. — *sylla* M. — *indicia* MZ^1: *iudicia* k. ‖ 4. *etiam* Acidalius: *et tamen* Mk. Cf. Wesenb. ad Tusc. disp. IV, 7. — *stomacantes* M. — *solidis pectoribus* ed. Romana: *solidis pictoribus* M, *ropolidis* (vel *sopolidis*) *pictoribus* Z^{b1}, *e Sopolidis pictoribus* cum Bosio k. — *gabini* M. — *resp. lege* M: *reus P. lege* cum Bosio k. — *ΟΥCΟΙΜΡΙCΑΜΑΦΙΗΙ* M: *οὔ σ' οἶδ' Ἄρης ἅμα Παφίῃ*; cum Bosio k. — *Pomptinus* - - *Pomptino* M: *Pomptinius* - - *Pomptinio* k. — *praetores* Corradus (coll. ep. ad Q. fr. III, 4, 6.): *pretor* M. — *aperte*] *ad portam* M. — *mutius tr. negat* M. — *triumphaturum* M^2: *triumphare* M^1. Cf. Wesenb. p. 39. n. ‖ 5. *a Quinto* M: *Ab Quinto* k. — Verba *datas* - - *Octobr.* huc transposuit Klotz: post verba *tamen pecunia* habet M. — *data salitoribus britanie* M. — *proximo*] *proximis* Boot. — *imperat tamen* M. — *exercitum e Britannia* Malaespinae liber Antonianus: *exercitum Britannia* (*britania* M) Mk. — *nostri* Manutius (in commentario): *non* M, *noster* alii. — *ac tuorum*] *actu horum* M (*auctorum* margo). — *ulla*] *nulla* M. — *qui Dionysium*] *quid ain ysium* M (*dionysium* margo). — *cum dies venerit*] *quo die veneris* Malaspina.

Ep. 19. §. 1. *timebam*] *tumebam* M. — *ΔΕΡΡΙC* M. — *scribis* CM: *scribo* alii. — *tuas* om. M^1. — *te apuleia* M. — *nam* om. M^1. — *latinas ΤΤΙΚΙCΜΟC* M. — *aduolas sed inuisis* M. — *germanam* Manutius: *Germane* M, *germa* Z^b, † *germanae* k. — *putavi de* - - *palam, inde*] *peti vide* - - *palam, vide* Manutius. — *dictaturam fruere* M: *dictatum fluere* Z^b, *dictaturam ferrere* Mommsen, *dictaturam, ruere* k. ‖ 2. *selicianae unciae* C: *seleuciane prouincie* M. — *hiberna* Ernestius: *hibernam* M. — *legionis* Nipperdey: *legionem* M, *legionum* cum Ernestio k. — *opinor* CM: *opperior* alii. — *ego non modo ego seruaui* M. — *adventu* Bosius: *aduentus* M. — *accedet* Cratander: *accedit* M. — *ad me abundare* vidit Manutius. Cf. ep. 4. a. extr. — *tu, si* Faërnus: *ut si* M. — *fac* nos: om. Mk. Cf. C. F. W. Müller Coniect. Tull. p. 12. ‖ *MARCI TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD ATTICUM LIBER IIII. EXPLICIT. INCIPIT LIBER V.*

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD ATTICUM

LIBER QUINTUS.

Ep. 1. §. 1. *meo* M: *mei* alii, *de meo* alii. ‖ 2. *de Anneii Saturnino* Orellius. — *ueluti* M^2: *uel bis tu* M^2. — *Mennianorum* M: *Memmianorum* k. — *hatilianorum* M. — *factum est. Volui* M. — *quod*] *quo* M. — *nominum* C: *omnium* M. ‖ 3. *Arpinas* MZ^1: *Arpinum* alii. — *ex quo ego ueni* M: *ex quo veni* cum Bosio k. — *de sorore* del. Ernestius. — *sumptus* C: *sumpta* M. — *ille. Sic die* M^1, *illo. Sic die* M^2, *ille sic dies* C. — *humanissime* om. M^1. — *ego asciuero pueros* M^1, *ego uero asciuero pueros* M^2, *ego viros arcivero* Malaspina. — *videret* CM: *praeberet* alii. ‖ 4. *quaeso* Manutius: *quasi* M. — *uoluisse cum discessura esset fuisse* M^1, *uoluisse cum discessura esset et fuisse* M^2. — *haec* om. M^1. — *ut uideres* M^1: *ut tu uideres* M^2. ‖ 5. *pomtinum* M, *Pomptinium* cum Orellio k. — *sciam, sic habeas* C. F. W. Müller (Coniect. Tull. p. 11.): *sciam. Sic habeas* k. — *A* om. M^1.

Ep. 2. §. 1. *ex*] *et* M^1, *e* M^2. — *trebullano* M, et sic ubique. — *mandavi*] *mandasti* CM, *mandari, set* Kahnt Symbol. crit. p. 12. — *proprie* Manutius: *prope* M^1, *probe* M^2. — *provinciam* Pius: *prouncias* M.

Cf. Wesenberg p. 24. — *Furnium*] *turnium* M. || 2. *strategemate* Victorius: *stragem alta* M¹, *strage altera* M². — *et tam*] *etiam* M¹. Cf. Wesenberg ad Tusc. disp. IV, 7. — *et* Lambinus: om. M. — *cum* om. M¹. — *post etiam* Manutius: *postea iam* M. — *exiens e sua* Lambinus et Muretus: *expense sua* MZ^b. Cf. ep. 3, 1. — *audiri* M: *laudari* C. || 3. *redeo. Illud* M¹. — *nolim* M. — *silicet* M¹. — *opperiare* Ascensius: *operare* M (*opere* margo), *odorere* cum Ursino k. — *quoquomodo* M. — *feret* M¹. — *prescripta* M. — *IIII.*] *illi* M. — *pompeiio* M.

Ep. 3. §. 1. *Ad V. Idus* M. — *pomtium* M. — *exiens e* Lambinus: *expense* M. Cf. ep. 2, 2. — *quod scriberem* Lambinus: *quid scriberem* M. Cf. Wesenb. p. 55. — [*et quando*] *scire* Boot, *et quando* * * *scire* Kayser. || 2. *simul* ed. Romana: *semel* M. — *altera edictum* M. — *publi. li. michi habebant* M. — *altera rescriptas* M. — *quam*] *que* M. — *fuerit*] *fuerat* M¹, *fiat* M². || 3. *apud Lentulum* Victorius: *Lentulum* M¹, *Lentuli* M². — *in gratia* Ernestius: *in gratiam* M. Cf. ep. 11, 6. VI, 1, 22. 6, 4. — *egregiam*] *e grecia* M. — *quod scribam* Lambinus: *quid scribam* M. — *Beneuenti* M: *Beneventum* cum Bosio k. Cf. XII, 1, 1. XIV, 2, 4. — *hodie* Manutius: *hoc de* M. — *diligentia faciemus satis* Manutius: *diligentia esse satis. Faciemus satis* M, *diligentia* † *esse satis*, *faciemus satis* k, *diligentia esse satis* * *faciemus satis* Kayser. — *Pontio*] *ponto* M.

Ep. 4. §. 1. *ipso eo*] *ipse eo* M. — *a Pontio* Manutius: *L. Pontio* M, *L. Pontii* Muretus. — *tuas*] *alias* Ernestius. — *mandatu* M¹. — *ac me ille. illud non quo* M (*ac me illud quidem labat non quo* margo): *ac me ille illud quod labat non quo* Z^b, *ac de illo: illuc quidem labor, non quo* Kayser. — *visum*] *iussum* vel *uissum* M¹. — *et tu ais* Turnebus: *et tuis* M. — *δυσδιάγνωστον esse* CM: *δύσγνωστον πρὸς νεῦσιν esse* alii. — *esset quidem* Z^b. — *sum facilis* om. M¹. — *sed et tu* Kayser. — *aberis*] *aueris* M¹. — *et me absente* (*apsente* M¹) *res habebis mirationem* M: *et me absente res, habebis mei rationem* cum Bosio k, *et me absente res habebit mirationem* Kayser, *et me absente nemo habebit mei rationem* Schütz. — *Servilia* Tunstallus: *seruilio* M. Cf. VI, 1, 10. — *viam*] *aliam* M, *aliam viam* Orellius. || 2. *senatus consultum*] *s. c.* (utroque loco) M. — *si minus* M: *sin minus* k. — *bibuli* M. — *ne quid* M¹: *ut quid* M², *ne quis* I. F. Gronovius. — *de ceteris sed* M. (Aposiopesin primus statuit Bosius.) — *scropha* M. — *Pomptino*] *pompeiano* M, *Pomptinio* cum Orellio k. — *Brundisi* M. — *Anneius* Schütz: *Annius* M. Cf. ep. ad famil. XIII, 55. 57. XV, 4, 2. Contrarium errorem in altero nomine sustulimus in ep. ad famil. XV, 4, 8. — *L.* nos: om. Mk. || 3. *que de* M¹: *queque de* M². — *ea*] *em* M¹, *et* M². — *exceptio* M (*expectatio* margo). — *cum statuero* Orellius: *quod statuero* M. Cf. Wesenberg p. 45. n. — *ei de DCCC.* M: *ei DCCC.* k. — *expoisisti* M¹. — *ut agam amplius*] *ut ne angar amplius* Malaspina. || 4. *captio* CMZ: *cautio* alii. — *significat. Dum acta et rumores vel etiam* Stinner: *significat, dum acta et rumores vellet. Iam* Mk. — *exspecto. Literas et aliis et P.* Boot: *exspecto litteras et alias P.* M, *exspecto litteras, et alias P.* k. — *pomtino* M, *Pomptinio* k. — *diligenter* Ernestius: *diligentes* M.

Ep. 5. §. 1. *deest* Victorius: *id est* M¹, *nil est* M². — *quod mandem* Ernestius: *quid mandem* M. — *nec*] *ne* M. — *quod narrem* Ernestius: *quid narrem* M. — *nihil* Manutius: *mihi* M. — *venusse iam mane* M¹, *Venusiam mane rē* M². — *pomtinum* M,

Pomptinium k. ‖ 2. *possim* Lambinus: *possem* M. — *quo dem* (*cui dem* C) *posthac* Manutius: *quod est post has* M. — *de* Ernestius: om. Mk. — *et maxime* om. M^1.

Ep. 6. §. 1. *pontinum* M, *Pomptinium* k. — *duxi expectare dies* M. — *quoad* M^2: *quos ad* M^1. — *qui etiam* Victorius: *quin etiam* M. ‖ 2. *quod aut* Ern.: *quid aut* M. — *putabo, te de* nos: *putabo de* M, *te putabo, de* k.

Ep. 7. *breuioris* M. — *quot* Manutius: *quod* M. — *ante ait*] *antea id* C, *ante ad* M. — *pompeiius* M. — *quinos*] *qui nos* CM. — *delaturum novos vacationes* CM: *delaturum novos, vacationis* cum Schützio k. — *iudiciariam causam* CM: *iudiciorum causa* alii. — *XI.* Corradus: *XIIII.* M, *XIII.* cum Manutio k. Cf. ep. ad famil. III, 3, 1. — *tum ut ubi* ed. Romana: *tum ubi* M.

Ep. 8. §. 1. *e qua* Cratander: *qua* Mk. Cf. Wesenb. ad Tusc. disp. V, 80. — *pomtini* M^1, *pontini* M^2, *Pomptinii* k. ‖ 2. *sin est* M. — *Rome acceperam* M: *Roma acceperam* cum Manutio k. — *litteras* ego seclusi. — *alienus* Lambinus: *alienis* M. — *secura* MZ^b: *secum* k. — *cui* M^2: *qui* M^1. — *esse* del. Ernestius, *a se* coni. Orellius. — *esset* M^2: *esse* M^1. — *posset* Malaspina: *possit* M. ‖ 3. *Si ille* corr. ex *Sed ille* M, *sed si ille* alii. Cf. Wesenb. p. 97. — *scribet* M. — *scripsit etiam* M. — *confidebam* M^2: *confidam* M^1.

Ep. 9. §. 1. *sybotismune robustius qua et* M. — *Araus* M: *Areus* k. — *opirare* M^1. — *congesserant* Manutius: *concesserant* M. — *Saliarem* C: *alia . rem* M, *hilarem* alii. — *nauigassemus* M^1: *navigaturi essemus* M^2. — *et Leucatam*] *sed leucatam* M. — *sine iis* M^2: *sin eis* M^1, *sine his* k. — *tu me*] *tum* M. — *munus* M^2: *unus* M^1. — *exordinarium* M. — *nostra*] *nos nostra* Is. Casaubonus et Graevius. ‖ 2. *quoque tempore* Bosius: *quoque hoc tempore* M. Cf. ep. 10, 5. — *de XX.* Corradus: *de CXX.* M. — *et DCCC.* Lambinus: *et de DCCC.* M. — *abes*] *abest* M^1, *habes* M^2. — *rescripsti* M: *rescripsisti* k.

Ep. 10. §. 1. *VII.* Manutius: *XV.* M. — *pomtinum* M, *Pomptinium* k. ‖ 2. *de ipso* (om. *me*) M. ‖ 3. *illud* Victorius: *illum* M. — *ἔρδοι τις* Victorius: *CPΔOIHC* M. — *dicis* M. — *ahuc* M. — *scio* Schütz: *nescio* Mk, *sane scio* Kahnt Symb. crit. p. 7. — *et puto*] *ut puto* M. — *etsi*] *sed si* M. — *equidem in fronte* M, sed *in* deletum est. — *voltu* ed. Romana: *uolo* M. — *bellissime* Ascensius: *bellis* M, *bellissimo* k, *bellissimis* Boot. Cf. IV, 16, 10. — *insulsi adrogantur* M. — *celem perscribo* (om. *non*) M. — *δυσεξείλητα* nos: *ΔΥCCEKIΛΛΗΤΑ* M, *δυσεξίλλητα* k, *δυσεξέλικτα* Orellius, *δυσδιήγητα* sive *δυσδιεξήγητα* Kayser. ‖ 4. *ergo*] *ego* M. — *ac non modo nemo modo ne Roma quidem* M: *ac non modo nemo, sed ne rumor quidem* k, *huc non modo nemo homo, sed ne rumor quidem* Klotz in Prooemio. (*nemo domo, sed* Kayser.) — *ageretur* M^2: *gerretur* M^1. ‖ 5. *turbae*] *turbe* M (*urbe* margo), *urbs* k. — *ornamenta* Ernestius. — *amores* M: *Amore* C, *mores* alii. — *te et in nos* C: *te in nos* M. — *quaedam* Malaspina: *quadam* CM. — *multum ea philosophia* C: *multae a* (i. e. *multa ea*) *philosophia* M, *multum et philosophia* k. — *sursum deorsum* CMZ^b: *ἄνω κάτω* k. — *si quidem est in Aristo* Manutius: *si quidem est in aris tu* M (*si quid extimaris tu* margo), *si quid aestimaris tu* C, *si quid est, est in Aristo* cum Victorio k. — *iunctim* Z^b: *inuecim* M^1, *iuncti* M^2. — *iunctim* del. Hand (Tursell. III. p. 452.): uncos om. k. — *scribes* Orellius: *scribas* Mk. Cf. C. F. W. Müller Coniect. Tull. p. 12. — *tempore* Cratander: om. M. Cf. ep. 9, 2.

Ep. 11. §. 1. *dedissem* M. — *da-*

rem aduenero. Posthac M. — *committo* M. — *prouideri prouide* (om. *potest*) M. — *quam vix*] *quamuis* M. || 2. *foede in Comensi* Car. Sigonius et Malaspina: *sedendi comes* M, *foede de Comensi* cum Bosio k. Cf. Appian. B. C. II, 26. — *gesserit* M: *gesserat* cum Pantagatho k. — *nostro quam Caesari* Malaspina: *nostro Caesari* M, *nostro ac Caesari* cum Bosio contra Ciceronis usum k, *nostro* [*Caesari*] Kayser. || 3. *persuasit nichil* M. — *quam illud . nusquam quam illum* (*illud* superscr. M^2) *nusquam discedere* ex dittographia M. || 4. *fuissem* corr. ead. m. ex *fuisset* M. — *pomtinus* M, *Pomptinius* k. — *una* Bosius: *nam* M. — *Cn.*] *gneus* M. — *questor tuus. Unus Tullius* M. — *aphracta* nos: *pr. acta* M, *ἄφρακτα* k. Cf. ep. 13, 1. — *rodiorum* M. — *dicrotum emituleorum* M, *δίκροτα Mytilenaeorum* k. — *ἐπικώπων* (ex Victorii lectione *ἐπίκωπον*) Ernestius: *ΕΠΙΚΟΝΔΕΙ* M, *ΕΠΙΚΟΝ ΔΕΙ* Z^b. — *dii iuuent nos. Adhuc* M. || 5. *quem* (superscr. ead. m. ‘i. *aliquem*’) M. — *nos* primus seclusit Klotz. — *οἵαπερ ἡ δέσποινα* antiquum Victorii exemplar: *ΟΙΑΤΑΗΑΕCΠΟΙΝΑ* M, *οἵα τ᾽ ἂν δέσποινα* C. — *a* om. M^1. — *sit* corr. ex *sint* M. — *sin id parum profuerit* Manutius: *in id parum quod fuerit* M. — *aliquid* (non *aliud*) habet etiam M. — *severius*] *serius* M. — *Siculi* I. F. Gronovius: *singuli* M. || 6. *meteorus* M. — *tam*] *quam* M. — *sentiret* M. — *apud patronum* M. — *posui et* M^2: *posuisset* M^1. — *mihi his ter dixit te* M, *mihi is te dixit* [*te*] Orellio auctore k. — *Patron*] *patronum* M. — *arepago* M, *areopago* M^2. — *quem* M^1: *que in* M^2. — *praetore*] *PR.* M^1, *pridie* M^2. — *me* huc transposuit Pius: post *Xenoni* legitur in M. — *qui* corr. ex *quid* M. — *Mithylenas* M. — *is ad suos* Corradus: *si ad uos* M. — *ariophagitis* M. — *posset.* || *Cicero At. sal.* || *Manius autem* M. — *Memmius* Victorius: *Manius* CM. || 7. *accepi*] *accipe* M. — *abstuli*] *attuli* M. — *συμπαθῶς* C: *CΥΜΠΑΘΟC* M, *συμπαθικῶς* alii. — *datae sunt* Ernestius: *datas* M. — *ΝΟΜΑΗΑΡΙΑ* (litterae *H* superscr. *N*) *me* M: *νομανανδρίαν* cum Bosio k.

Ep. 12. §. 1. *pireo* M, *Piraeeo* k. — *zostera* M, sed *a* in rasura duarum litterarum. — *ad Ceo* Manutius: *ab Ceo* M. (*ad Ceum* Corradus.) — *iucunde. inde* Victorius: *uicum deinde* M. — *gyarum* (non *giarum*) etiam M. — *Syrum* Moser et Meineke: *schyrum* M, *Scyron* alii. — *utroque de citius* M, sed *de* expunctum est. — *nosti* M^2: *nostri* M^1. — *aphracta*] *a phracta* M, *ἄφρακτα* k. Cf. ep. 13, 1. — *nec me Delo* Lambinus: *Delo nec me* M. Cf. Wesenb. p. 38 sq. — *ἀκρωτηρίων οὔρια* Bosius: *ΑΚΡΑΤΗΡΕΟΝ iura* M. || 2. *gyario* M^1, *Giaro* M^2. — *dedi* corr. ex *dedit* M. — *συνηγωνίων* CM: *συνηγωνισάμην* et *συνηγωνιζόμην* alii. — *rei publicae*] *rep.* M. — *statu* corr. ex *statui* M. — *cum thallum et onostro* M. — *vel Helonius* M^1: *Vehelonius* M^2, *vel Helenius* alii. — *gravissimus* C: *gratissimus* M. — *sit, sciam. cum* Manutius: *sit etiam cum* M, *sit, sciam. Iam quum* cum Orellio k. — *habebimus*] *habemus* M. — *iudicis* M^1. || 3. *explica*] *explicari* M. — *de strue laterum* (e Malaespinae coniectura ab ipso reiecta) Bosius: *de strues alterum* Z^b, *destrues alterum* M. — *rogo, de aqua* C. F. W. Müller: *rogo. De aqua* k. — *esse. de aqua quam* M. — *tu id conficies* Klotz: *quid conficies?* M, *aliquid conficies* Aldus, *id conficies* Orellius. — *rogabit* Corradus: *rogauit* M. — *constituero* M.

Ep. 13. §. 1. *quingentesimo* Bosius: *quinto* M. — *pugnam Bovillanam* margo ed. Lamb. a. 1584: *pugnam ambo uillam* M, *pugnam Bovillam* alii. — *quae mihi*] *qui mi* M, *quae mi*

k. — *in modum* om. M. — *fuit*] *fuisse* M. — *decumani quasi venissem* I. F. Gronovius et Graevius in adnotatione: *de cumanis uenissem* M, † *quum decumanis venissem* k, *decumani ut si venissem* Muretus. — *pretoris ea alacres* M. — *discrimen* M^2: *discrimine* M^1. — *quo* M (*quod* margo). — *confectae* om. M^1. — *haec* Ernestius: om. Mk. — *nuntiarit* Corradus: *nunciaret* Mk. ‖ 2. *negotiola* C: *negotio* M^1, *negotia* M^2k. — *cura* M^1, *cure* M^2. — *philogenen* M. — *tradidi* Victorius: *tradi* M. — *Apollonidensem* Lambinus: *appolinicense* M, *Apolloniensem* alii. — *Xenonem*] *senonem* M, *Zenonem* alii. — *commendi omnia omnia se* M. ‖ 3. *prefulce atque premunitus queo* (*queso* margo) *simus annui* M. — *maximeque, si quid* C: *maxime queso quid* M. — *de illo domestico scrupulo* Ursinus: *de illo domestico scrupulum* Mk, *deme illum domesticum scrupulum* Moser. — *quem* corr. in *quam* M. — *te auctore* Victorius: *et auctorem* M. — *imprimisque ecquid* Bosius: *imprimisque quid* M^1, *imprimis nunc quid* M^2, *imprimisque num quid* Lambinus. — *status* corr. ex *statutorum* M.

Ep. 14. §. 1. *utrumque praestabo* Victorius: *utrumque est dabo* M^1, *utrumque dabo* M^2, *utrumque stabo* Z^1. — *ex eo die* Boot coll. ep. 15, 1. — *me amas*] *meas* MZ^1. — *παράπηγμα* Tunstallus: *ΠΑΓΓΕΓΜΑ* M. — *haec mihi quae vellem* ed. Romana: *hec que mihi que uellem* M. — *adferebantur* Victorius: *adierabantur* M, *aggerebantur* Z. — *ocii in* (*ocium* M^2) *phartinum* M^1. — *Appio*] *Oppio* M. — *nos asia accepi. Adventus noster admirabiliter* M^1. — *ne* om. M. — *spero meos*] *per meos* M^1, *spero eos* M^2. — *in* margo ed. Lamb. a. 1584: om. Mk. — *speramus* Manutius: *paramus* M. — *recte* M (*recta* margo). — *iuris* M^2: *uiris* M^1. — *dictionis* M. ‖ 3. *quam describas* M^1. — *tamen*] *tam m* (vel *in*) M. — *imprimisque illud* Manutius: *imprimis quid illud* M. — *ἐνδόμυχον* Victorius (coll. ep. 21, 14.): *ΕΝΟΜΥΛΟΝ* M, *ἐνόμιλον* C. — *scies* Mk.

Ep. 15. §. 1. *clavum* M^2: *clauom* (corr. in *clauo in*) M^1. — *anni movebis* Bosius: *animo uerbis* (superscr. 'al. vacat') M, *clavum amovebis* Victorius. (Verba *ex hoc - - movebis* desunt in aliis codicibus.) — *habeat* M: *habet* cum Graevio k. — *cursus* M^2: *cursum* M^1. — *cesset* CM (superscr. *i. cessare faciat*) Z: *cessat* cum Graevio k. — *ius*] *et iis* M. — *A. Plotius*] *aplotius* M. — *annuum* M: *annum* C, *annus* alii. ‖ 2. *ut verear* M^2: *aut verear* M^1. — *quod*] *que* M^1. — *permutavi*] *permulta ui* M. — *refrico*] *reficio* M. ‖ 3. *castra*] *castro* M. — *ad thaurum* M. — *Moeragene* Bosius (coll. VI, 1, 13.): *mofragene* M^2, *mofragine* M^1. — *deciderem* Manutius: *decedere* M. — *Clitellae - - onus* poëtae tribuit k. — *clitelliae* M. — *bovi sunt* M^2 (in margine): *bovis ut* M^1. — *plane* Ammianus Marcell. (XVI, 5, 10.): *illa* M^1, *illane* CM^2Z^b, *cillane* cum Bosio k. — *sit annuum* Malaspina: *sit annus* M, *sit annuus* codd. Malaespinae, *sim annuus* k. Verba *sit annuum* ex §. 1. repetita ego seclusi, quibus sublatis et verba *si me amas* aptum locum obtinent et coniunctivus *adsis*, in quo recte offendit C. F. W. Müller (Coniect. Tull. p. 12.), legitime cum *modo* iungitur. — *adsitua tempus* M (*at si tu ad tempus* margo). — *senatum totum* (non *tuum*) M^2: *senatum* M^1, *senatum tum* Buecheler Mus. Rhen. XI. p. 513. — *iam* om. M^1. — *plura scribam tarde tibi redituro* M^1: *plura scribebam t. t. redditu ire* M^2 (*redditu iri* Z teste Lambino), † *plura scribam t. t. reddituro* k, *plura scribebam tarde tibi reddituro* Fr. Hofmann, *epistolam sciebam t. t. redditum iri* I. F. Gronovius. 'Sensus hoc fere re-

quirit: *Plura scribam alias. Has sciebam t. t. redditum iri.'* Or. — *per-magistris* (superscr. *i. valde magistris*) M^1. — *et portus nostrarum* Manutius: *et portus et nostrarum* M. — *diocesium* M.

Ep. 16. §. 1. *spatii* M^2: *pati* M^1. — *desiderant*] *se deserant* M. ‖ 2. *in perditam*] *imperditam* M. — *nos inuenisse* M, *nos iam venisse* k. — *moratos* Faërnus: *moratus* M. — *apame* M. — *epicephalia* M. — *solvere non posse* iam Ernestio suspecta ego seclusi. — *ὠνὰς*] *onas* M. — *hominis*] *homines* M. — *omnino vitae* Manutius (in commentario): *omnium nos uitae* M, *omnino eos uitae* cum Malaspina k. ‖ 3. *foenum* M^2: *fenum* M^1. — *quod de lege* M: *quod lege* k. — *ne tectum q.*] *nec tectum quidem* M. — *ex domibus omnibus* Victorius: *ex nominibus ex omnibus* M, *ex oppidis omnibus* Ernestius. — *mehercule etiam*] *et mehercule iam* Lambinus. — *reuiuescunt* M. — *tui* M^2: *tua* M^1. — *ita* Moser: *itaque* Mk. (*reviviscunt: iustitia - - Ciceronis* [*itaque*] *opiniones* Kayser.) ‖ 4. *tharsum* M, item ep. 17, 6. — *ne cogitabat* Victorius: *negociabat* M.

Ep. 17. §. 1. *Roma* M^2: *Rome* M^1. — *raeda nos*: *reda* M, *rheda* k. ‖ 2. *nullus*] *nullius* M. — *terentius* M (*teruncius* et *te rectius* margo). ‖ 3. *qui* om. M^1. — *est* a prima m. deletum, a secunda superscr. est. ‖ 5. *dixisse*] *dixit* M. — *amari* CZ^b: *ama* M. — *illustriorem* Victorius: *iniustiorem* M^1, *iustiorem* M^2. ‖ 6. *me* om. M^1 — *usque* M^2: *iis que* M^1. — *laodicee* M. — *iniuria* M. — *minima cum* M^2 (in margine): *inimicum* M^1, *minima* k. Cf. Buecheler Mus. Rhen. XI. p. 517.

Ep. 18. §. 1. *nisi accepissemus tuas litteras* Schütz. Orellius: 'Certiores facti sumus a libertis meis, eos accepisse litteras tuas'. — *scriptum est te* Kayser. — *eufraten* M. — *transiere runt* Mk, sed vid. Wesenb. p. 79. n. et mox in eadem §. *transierint*. — *pacoro orodis* M^2: *parco ororodis* M^1, *Păcoro*, *Orodi* k. — *cum nos*: om. Mk. — *fere* CZ^b: *referto* M. — *anthiocie* M. — *capadocia ad thaurum* M. — *ad cibrustra* M. — *in chyrrhesteica* M. — *his*] *et his* Kayser. — *ΚΕΦΑΜΟΝ* M. — *intercesa* M^1. — *porrecta* Ascensius: *proiecta* CM. ‖ 2. *Romae es*] *es rome* M (sed additis signis transpositionis), *es Romae* k. — *Quo piso* M (*copiis* et *copioso* margo). — *ciliceam* M. — *loco* Z^b: *locum* M. — *exercito* M. — *usus est* Faërnus: *usus esset* M. Cf. Wesenb. p. 20. — *videtur*] *uideretur* M. — *nostra et* Kayser: *et nostra* Mk. — *delectus* M. ‖ 3. *te* del. Kayser. — *CΥΝΠΑΘΙΑΝ* M. — *sis*] *esses* M^2, *essent* M^1. — *nostrum* Manutius: *nostros* M. ‖ 4. *ut et tu*] *et ut* M.

Ep. 19. §. 1. *eam*] *meam* (erasa prima littera) M. — *Appii* Victorius: *appelli* M, *appellit* C. — *romam* M. — *hui* Victorius: *iuit* M. — *longe mihi*] *michi longe* M, sed addita sunt signa transpositionis. — *quin ut* M: *quin tu* cum Victorio k. — *rediret, iam* Malaspina: *rediret etiam* M, *rediret, et iam* k. — *Atiliano* Manutius: *atelliano* M. ‖ 2. *iam Romae*] *natam Romae* Luenemann, *tantopere* Orellius (in ed. pr.), del. Schütz coll. VII, 2, 4. Obelum om. k. — *certo* CM: *certe* alii. — *vale. De Patrone* Manutius: *valde patrone* M. ‖ 3. *parietinis* Manutius: *tarentinis* M. Cf. ep. ad famil. XIII, 1, 3. ad Att. V, 11, 6. — *in Melita* Gassendus: *in militia* Mk. Cf. Diog. Laërt. X, 17. — *libente te* Lipsius (Epist. Quaestt. ep. 11.): *libenter* M. — *filiis* M^1. — *certarat* margo ed. Lamb. a. 1584: *certaret* M, *certasset* k. Cf. Wesenb. p. 28 sq.

Ep. 20. §. 1. *Pindenissitae - - Pindenissitae* Lambinus: *pendentisse - - pendenti* M. — *quinquagesimo* M:

quadragesimo Z^bk. Cf. ep. ad famil. XV, 4, 10. — *quid ergo [faciam]?* — *quinum* Schütz. Cf. Hand Tursell. II. p. 457. — *exercitu nec hic* Orellius: *exercitu hic* M. Cf. Wesenberg p. 113 sq. n. — *cognoscere* M^1. — *gratulatus sis* Wesenberg p. 122. n. — *celebritatem* quattuor codices Malaespinae et Z^b: *celebritate* M. — *que erant* M: *qua ieram* cum Bosio k, *per quae erat iter* Kayser. Malim *quae in itinere erant.* — *accepi* M^1. — *fuimus*] *fuerunt* M. — *superioris. quod idem* (spatium vacuum septem fere litterarum) *dein apame* M, *superioris quadriennii. Apameae* Corradus. — *Philomelii* Orellius: *philomeli* M. — *Icone* M. — *fecimus*] *f.* (*forum*) *egimus* Corradus. ‖ 2. *Iconicum* M. — *cibustra* M. — *Cappadociae* secl. Ernestius: uncos om. k. — *aditu* corr. ex *auditu* M. ‖ 3. *cilicia in aquarum* MZ: *Cilicia ima aquarum* cum Bosio k, *Cilicia aquarum* alii. Cf. Hand Tursell. III. p. 274. — *diuercio* M: *divortio* k. Cf. ep. ad famil. II, 10, 2. — *occidimus* CM: *cecidimus* alii. — *pomptini* M: *Pomptinii* k. — *Issum*] *ipsum* M (*ypson* margo). — *haud* corr. ex *aut* M. — *discessimus. Interim* (*scis enim - - πολέμου*) *rumore* Ascensius. — *κενὰ* CM: *κοινὰ* alii. — *accessit*] *cessit* M. — *interit* M. ‖ 4. *par* M^2: *per* M^1. — *loreolam in mustaceo* CM^2: *loreola minus taceo* M^1, *laureolam in m.* k. Cf. Buecheler Mus. Rhen. XI. p. 510. — *eiusdem*] *eius. dein* M. — *tribunum* M^2: *tribunus* M^1. ‖ 5. *nos ad pendenissum* M^1: *nos ad pendentissum* M^2, *nos Pindenissum* (verbis *feri - - parati* in parenthesi positis) k, *nos adduximus deinde exercitum ad Pindenissum* Buecheler ibid. p. 522. coll. ep. ad famil. XV, 4, 10. — *eleuthero cilicum omnium cilicum memoria* M. — *omnium memoria*] *omni memoria* Lambinus, *hominum memoria* Orellius. — *Saturnalia militibus quoque* Wesenberg (p. 36. n. 2.): *Saturnalia. Militibus quoque* vulgo. — *quibus equis exceptis reliquam* nos: *equibus* (superscr. *equis* et in marg. 'al. *quibus*') *exceptis reliquam* M, *quibus reliquam* ex altera emendatione Wesenbergii (qui credidit v. *exceptis* in M deesse) k. 'Si in Med. *exceptis* est, certe ita scribendum: *militibus quoque, quibus captivis exceptis* cet.' — *mancipia venibant. Saturnalibus tertiis quum h. scr.* Boot. — *ueniebant* M. — *tertiis*] *ter tis* M. — *Q. fratri* M^2: *que fratri* M^1. ‖ 6. *in queis laboras* Kayser. — *nec iam* Bosius: *nec tam* M. Cf. Wesenb. ad Tusc. disp. IV, 7. — *recte ΠΕΦΕCΙΩΑΙ* M. — *λαμπρά*] *ΑΑΜΤΙΡΑ* M. — *uiuit. Regna* M. — *ΕΜΠΑΡΟΑΩΙ* M. — *ἀδωροδόκητον* Cratander: om. M. — *pilum*] *pilleum* M. — *in prouintiam* M. ‖ 7. *omnia* corr. ex *somnia* M. — *quam si*] *quasi* M^1, *quas si* M^2. — *at te*] *acte* M. — *totum quid* M, *totum in eo, quod* Boot. — *agetur*] *geretur* M^1. ‖ 8. *ego* om. M^1. — *ex*] *et* M^1. — *Laenii* Bentivolius: *Lenj* M. — *iucunda* Ernestius: *iucunde* M. — *Pletoriano* CM: *praetoriano* alii. — *Seius ambustus* Ernestius: *Leius adustus* M. — *Luceius* Mk. — *Q.* M^2: *que* M^1. — *aveo* M^2: *habeo* M^1. ‖ 9. *iubeor dare* CM: *iubebo dari* alii. — *Deiotarus* Z^{bl}: om. M. — *epiroticus* M^1. — *Phemio* Victorius: *Phameo* CM. Cf. VI, 1, 13. — *ΚΕΡΑ* M. ‖ 10. *Pammeni*] *pammenides* (ultima syllaba deleta) M. — *des operam et quod* Boot. — *ne qua* M^2: *neque* M^1. — *convellatur* CM: *avellatur* alii. — *id cum honestum* Buecheler (Mus. Rhen. XI. p. 522.): om. Mk. — *nostrum existimo tum* M^2: *nostrum. Ex his motum* M^1, *nostrum honestum existimo* k.

Ep. 21. §. 1. *et libenter requiescere* del. Ursinus. ‖ 2. *C.* Boot: om. Mk. — *Q.*] *que* M. — *pudentiores* Victorius: *prudentioris* M. — *ευημερηματε*

M. — *Chyrrestica* C, *chyrrhesticam* M. — *impendet* M^2: *pendet* M^1. — *Orodi* Ernestius: *orode* M. — *artauadis* M. — *id est*] *datae* Fr. Hofmann Philol. XV. p. 666. — *nondum*] *numdum* M. ‖ 3. *iis*] *his* M. — *a senatu nullus honos* Mk, sed in M a pr. m. signa apposita sunt, quae transpositionem verborum flagitant. — *habetur* M. — *nodus* M^1: *modus* M^2. — *expediatur* ed. Iensoniana: *experiatur* (corr. ex *experiantur*) M. — *sed* del. Ernestius: uncos om. k. — *ἀκροτελεύτιον* C: *ακροτελευγιον* M. — *nauseans* M^2: *nausias* M^1. — *buthroto* (corr. ex *bruthroto*). | *CIC. AT. SAL.* | *Tibi ut uideo* M. — *mora* M: *erit mora* cum Bosio k. ‖ 4. *Iconj* M. — *triumphos* M. — *γλυκύπικρον*] *TATHIΠIPON* M. — *addis, si*] *addita* M. — *ad me esse* C: *ad me fore* Mk, *ad me* [*fore*] Ernestius. — *uenturam* M. — *angunt*] *Vngunt* M, *Pungunt* k. — *Canuleii* margo ed. Lambin. a. 1584: *canule* M, *Camulae* alii. — *ipse* seclusit Ernestius; *ipsi* malebat Orellius, *servo* k. — *Lenii* - - *Lenius* - - *Lenio* M. — *re* om. M. ‖ 5. *eae* ed. Romana: *he* M^2, om. M^1. — *certa* M: *recta* CZ. — *nostra sponte* M^2: *nostras pompei* M^1. — *miratos* M^2: *iratos* M^1. — *nullum* M^2: *nulla in* M^1. — *sumptus* C: *sumptum* M. — *quemquam eorum* M. — *legatum. Is ceteroqui* Victorius: *legis ceteros qui* M. — *sed* ego seclusi. (*abstinens se* Cratander.) — *transita* Ascensius: *transitam* M, *transitans* cum Manutio k. — *tamen* M: *tantum* cum Ursino k. — *vicis*] Fort. *vicibus*. — *praeter eum semel nemo accepit* del. Ernestius: uncos om. k. — *excipiendum sit* Malaspina. — *sumptus* CM: *sumptum* alii. ‖ 6. *confectis que per fratrem* (*que per* in rasura) M. — *Q. Volusium*] *qui tum uolusium* M. — *et mirifice* Corradus et Manutius: *sed mirifice* Mk. — *abstinentem* M: *etiam abstinentem* cum duobus codd. Malaespinae k. — *dies esset, ne*] *dies. Sed ne* M. — *cives Romani pauci* corr. ex *civis Romanus paucis* M. — *negarent* corr. ex *negaret* M. ‖ 7. *in Asia* M. — *nonas ianuarias* M. — *diocesum* M. — *Cyprii*] *cipri* M. — *qua*] *que* M. — *erogabatur* M: *erogabitur* cum libro Antoniano Malaespinae k. — *decerni sino* M: *decerni. Si nos* M^1. — *statuas, fana, τέθριππα* Manutius (in commentario): *statuas ea nate ΘΡΙΠΠΑ* M. — *ulla* corr. ex *nulla* M. ‖ 9. *quo die* M (*quotidie* margo). — *apamense* corr. ex *apamensem* M, *Apameense* k. — *synnadensem* M. — *tum* Lambinus: *cum* M. — *Phemio*] *semio* M. Cf. VI, 1, 13. — *dispiceam* M. — *κέρας Lycaonium* Mongaltius: *KEPACA omnium* M, *κέρας Aonium* C. — *Iunius*] *in ius* M. — *Quinctilis*] *Quintius* M. — *in* (ante *provinciam*) om. M. — *Laodiceam* del. Ernestius: uncos om. k. — *Sulpicio et Marcello cons.* del. Manutius. — *III. Kal.* Manutius: *IIII. Kal.* Mk. Cf. VI, 2, 6. 3, 1. — *primum* M^2: *primas* M^1. — *sed*] *et* M. — *Pomptinum* M: *Pomptinium* k. — *rapit hominem* [*enim*] Orellius: *rapit hominem enim* M, *rapit enim hominem* k. ‖ 10. *tuus*] *tuos* M. — *salaminorum* M. — *M.*] *marchum* M. — *P.*] *publium* M. — *Matinium* (utroque loco) M^1: *Vatinium* M^2. — *novi* corr. ex *novis* M. — *causa* Aldus: *causam* M. — *ut* M^2: *aut* M^1. — *salamini* M. — *quid*] *quod* M. — *de* CM: *in* Manutius coll. VI, 1, 6. — *lenio* M. — *aliis sim. prefectus* M. — *salaminos coherceret* M. — *salaminos* M. ‖ 11. *salamini tharsum* M. — *petivi* Victorius: *detivi* (superscr. 'al. *Decium*') M. — *beneficis* M^1. — *consuessem* M. — *collaudavi* corr. ex *collaudavit* M (*collaudarunt* margo). — *anatocismo* Corradus: *antiochis* M. — *quaternas* (*IIII.*) Vi-

ctorius: *illo* M. — *edictum*] *dictum* M. — *consule* M. — *obtineret et ius* (corr. ex *eius*) M. — *etenim erat*] *et erat enim* corr. in *erat etenim* M. — *salamini mi cum* M, sed *mi* deletum est. — *vetabat* M^2: *vertebat* M^1. — *iis* Victorius: *is* M, *ii* alii. — *familiaris* M. — *volebant* Aldus: *solebant* M. — *quaternis*] *quatuor* M. — *senatus consulto*] *senatu consulto* M. — *senatus consultum*] *senatu consulto* M. — *salaminis* M^2, *saminis* M^1. — *rededisset* M^2: *dedisse* M^1. — *fraudi* (non *fraude*) etiam M. — *et* del. Orellius; *at* coni. Ernestius. — *senatus consultum*] *SC.* M, item mox. — *ut ex ea - - ut eodem* M: *ut ex ea syngrapha ius diceretur* (sic iam Malaspina), *non ut alio iure ea syngrapha esset, quam ceterae syngraphae, sed ut eodem* Boot coll. VI, 2, 7. — *ea se velle* M^2: *eas velle* M^1. — *illos* M^2: *illo* M^1. — *voco*] *volo* M. — *CVI*] *cui* M. — *quid* (aliud) *opus est inquam quam ut rationes* nos: *quid opus est inquam quam rationes* M, *Quid opus est? inquam. Rationes* k. — *ad* om. M. — *relinquam* corr. ex *relinquant* M. — *Clamare* C: *Id amare* M (*clamare* margo). — *alii nihil* Manutius: *aliis nichil* M. — *mihi* om. M^1. — *contentus erit* Boot. ‖ 13. *meam* M^2: *in eam* M^1. — *creditorum*] *creditum* M. — *ut* corr. ex *aut* M. — *ΟΔΙΟ ΠΑΡΕΡΤΟΝ* M. — *L.* Ellendt (ad Cic. de orat. III, 1, 4.): om. Mk. — *Luceius* Mk. — *duxerit* Corradus: *dixerit* M. — *rei publicae* Schütz: *resp.* M. — *si* corr. ex *sic* M. — *potest*] *posse* M. ‖ 14. *quod tu*] *cum tu* M. — *filio* Manutius: *filie* M. — *Pontidia* Victorius: *ponidia* M, *Pontidiae* cum Bosio k. Cf. VI, 1, 10. — *transiri* corr. ex *transieri* M. — *Thermum* Manutius: *Hermum* M. — *se sustentare* ed. Romana: *se sustentari* M, *a se sustentari* k. — Fort. *cum certum scies, - - ad me scribas, quo* cet. ‖ *M. Tullii Ciceronis epistolarum ad Atticum liber quintus explicit. Incipit liber sextus.*

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD ATTICUM

LIBER SEXTUS.

Ep. 1. §. 1. *Terminalia* CZ^1: *termilia* M. — *iis*] *his* M. — Inter *respondebo* et *sic* defectus signum posuit Victorius. (*iis eodem ordine respondebo* Kayser.) — *postulas* corr. ex *postules* M. — *Cybistris te* C: *cybitriste* M. — *equo tutico* M. ‖ 2. *tibi* deletum est in M. — *libertatem* Victorius: *liberalitatem* M. — *etiam* M^2: *et tam* M^1. — *probo* M^1: *probari* M^2, quo deleto *probas* M^3. — *ac putaram*] *nec putaram* C. F. W. Müller (Philol. XIX. p. 326.). — *secus* M: [*paullo*] *secus* k. — *terue* M^2: *terne* M^1. — *ὑπομεμψιμοίρους* CM: *ὑπομεμψάμενος* alii. — *medico* del. Boot: uncos om. k. — *constituerim ut et* M^1. (*constituerit* M^2, *mutet* et *immutet* margo.) — *eam a me* C: *et ama me* M. — *videt* Manutius: *vidi* M. — *sed modo suscensset. Modo suscenset* (*succenset* M^2) *et modo* M, sed verba *modo suscensset* atque *et* deleta sunt. — *erogatum* M: *rogatum* C. — *nulla* om. M^1. — *haec* Ursinus: *hanc* M. — *idcirco putant* Schütz. ‖ 3. *ilico* Faërnus: *dico* Mk, *idcirco* vel *ideo* Kahnt, *eo* Klotz in Prooemio. — *mandarat is, facere* Ernestius: *mandatis facerem* M^1, *mandatis satis facerem* M^2. — *contendi* CM: *contendit* alii. — *post a pompei* M^2: *postea pompei* M^1. — *cum* M^2: *quin* M^1. — *nec id satis efficit* Ernestius: *nec id satis efficitur* M, *nec ita satis efficitur* Orellius. — *Gnaeus*] *CN.* M, *Cnaeus* k. — *sorte*] *forte* M. — *ii suum*] *vsum* M. ‖ 4. *per te* CM: *pro te* alii. — *M.*] *marcho* M. — *praeterea* CM^1: *prefecturas* M^2. — *ii* M^1: *hi* M^2. ‖ 5. *de salaminis* M. — *illam*] *ullam* M. — *salamini* M. —

iis (vel *is*) M[1]: *his* M[2]. — *confeceram* M[1]: *confecerant* M[2]. — *tui ipse* M[1]. ‖ 6. *atqui hoc tempore* Malaspina. — *Bruti*] *Bruto* M. — *ne* Manutius: om. M.— *morerentur* CM: *necarentur* alii.— *ego* om. M[1].— *provinciam tetigi* M (sed additis transponendi signis) k. — *cum tota*] *quin* (corr. in *cum* et in *qui in*) *tota* M, *qui in tota* k. Cf. var. lect. ad §. 3. ep. 2, 3. — *itaque dixissem* M[1], *idque edixissem* M[2].—*in tuo* CM: *in T.* alii.—*ferret* M. ‖ 7. *salaminis* M. — *ΑΚΟΙΝΟΝΟΗΤΩC* M. — *facies deinde* (vel *continuo*) *me certiorem* C.F.W. Müller Phil. XIX. p. 326. — *igitur ut meo* Wesenberg (p. 47.): *igitur meo* M. — *solvatur* Manutius: *soluta res* MZ[1]. — *quam id rectum* Corradus: *quam decretum* MZ[1], *id quam rectum* k. ‖ 8. *non* om. M. — *Annii* M: *Anci* cum Bosio k. Cf. Gell. N. A. VII, 9, 1. 3. 4. 5. 6. Plin. N. H. XXXIII, 1, 6. (§. 17.)— *edilis curulus* M. — *fuerit* corr. ex *fuerat* M. — *magistratum* M[1]. — *proficit* M. — *auctionesque* M. — *οὐκ ἔλαθέ σε* Malaspina: *ΟΥΚΕΛΛΘΕC* M. ‖ 9. *casus navigandi* Wesenberg p. 24. ‖ 10. *Saufeium* Buecheler (Mus. Rhen. XI. p. 535.): *aufium* M, *Alfium* cum Corrado k. Cf. ep. 9, 4. et var. lect. ad XVI, 3, 2. — *amantem mei* codices Malaespinae plerique: *amantem me* M. ‖ 11. *in Pompeium* Z[b]. — *ocii* om. M[1]. — *illud* Malaspina: *illum* M. ‖ 12. *amoribus* Victorius: *moribus* M. — *eum* M[2]Z[1]: *se* M[1]. ‖ 13. *themum* M. — *Silium* C: *siluium* M. — *laudare* M. — *valde honeste se* Klotz: *valde honeste* M, *valde se honeste* ceteri. — *ceterum firmant* M. — *Amiano*] *amiano* M. — *tum, cum Democrito tuo cum locutus sum* Lambinus: *tum. cum demo erit* (superscr. *erat* m. 2.) *tuo. locatus sum* M[1], *tamen cum democrito tuo locutus sum* M[2]. — *Rhosica vasa* Z: *rhosi causam* M, *Rhosiaca vasa* cum Lambino k. — *in felicatis* Fr. Iunius (coll. Parad. §. 11.): *infelicitatis* M. — *holusculis* M: *olusculis* k. Cf. ep. ad famil. XVI, 18, 2. — *reperietur* corr. ex *reperitur* M. ‖ 14. *impendet* M[2]: *pendet* M[1]. — *sum in magna* C: *sum magna* M. — *perturbatione . si* CM: *perturbatione commotus. si* alii. — *ut opto* om. M[1]. — *quadringenarias* (non *quadragenarias*) etiam M. — *eq.* ∞ ∞ M. — *qui literas* M[1]. ‖ 15. *novi* M: *movi* cum Lambino k. — *tectiorem* M[1]: *certiorem* M[2]. —*Mucii* Victorius: *municipi* M. — *stari* corr. ex *strari* M. — *in iis* Manutius: *misi* M. — *legibus* corr. ex *regibus* M. — *ΔΙΑΡΕCΙΝ* M. — *possidendis* del. Wesenberg (p. 39.): uncos om. k.— *vendendis*, *magistris faciendis* Lambinus: *magistris faciendis vendendis* M. — *quod peregrinis* M[1]: *quod non peregrinis* M[2]. — *vestri* CM: *nostri* alii. — *Vettium*] *vectium* M. ‖ 16. *adscripserat* M[1]. — *seruauit* corr. in *seruaui* M. — *seruicius* M. — *ducturum* corr. in *dicturum* M. — *gratissima si* M: *gratissima . sic* Lambinus, *gratissima. Scilicet* Orellio auctore k. — *maxime* CM: *maximi* alii. ‖ 17. *ΩΠΡΑΓΜΑΤΟΝ ΑCΥΚΑΩCΤΩΝ* M.—*me id ipsum* Lambinus: *me ipsum* Mk. — *censor.ea* M (postremae duae litterae sunt ex correctione in rasura; fuisse videtur *censore a*): *COS. ea* cum Bosio k. — *ab Opis parte* ed. Iensoniana: *ab Opis per te* M, *ad Opis .... parte* k. — *posita*] *postica* Urlichs. — *ad ΠΟΔΛΥΚΛΕΟΥC herculem* M: *ad Πολυδεύκους, hercule* cum Victorio k. Cf. Th. Mommsen in Diario Antiq. a. 1845. p. 786. — A verbis *ipsa declarat* incipit fragmentum Wurzeburgense (W). Vid. L. Spengel in Gel. Anz. d. k. bayer. Akad. d. Wiss. 1846. n. 114. p. 917 sqq. — *at mercule* W. — *turma inauratarum* CW: *turmam auratarum* M. — *Metellus* seclusit Orellius. — *Sara-*

pionis MW. — *subscriptione Africani imaginem* W: *subscriptione ne affricanum agmen* M. — *o*] *ὦ* C, *Ω* M, *ω* W. ‖ 18. *eratum* W. — *frastostenes* M (*eratostenes* margo) W. — *leges Locris*] *lege si ocris* W. — *Timaeo* W: *tumeo* M (*Timeo* margo). — *reprensum* M, *repraehensum* W. — *censorem non fuisse* CM^1W: *censorem fuisse* M^2. — *post*] *potest* W. — *censore fuerit* M. ‖ 19. *chersonessum* M. — *at* Ascensius: *ac* Mk. — *mihi*] *mi* MWk. — *Camillus*] *camilis* MW. *scribis* W. — *aveo*] *haveo* (corr. ex *heveo*) W, *ab eo* M. — *scire . verum* Victorius: *scire. Sed verum* MW. ‖ 20. *me* om. M^1. — *inaudisti*] *audisti* W. — *ΠΟΛΛΕΤ ΤΕ* M. ‖ 21. *de M.*] *dem* MW. — *iam* om. M^1. — *scriptas et de p. et a civitatibus* W: *scriptas et de p. sed a civitatibus* MZ^b, *scriptas: †sed de pantheris sed a civitatibus* k. (*panderis* W.) — *nullum* corr. in *ullum* M. — *nisi* om. W. — *cibyratas* W: *cyburatas* M^1, *cybiratas* M^2. ‖ 22. *Lepta* W: *Lecta* M (*laeta* margo). — *tua* om. M^1. — *Pilia* M: *.P.* W. — *iam pridem* del. Manutius: uncos om. k. — *vidit*] *videt* M (superscr. 'pro *uidit*') W. — *litteram daturum* MW. — *dies* W et Lambinus: om. Mk. — *habuit* CMW: *habui* alii. — *XPΥECEΔXΛKEIΩN* MW. — *respondimus* seclusit Boot. ‖ 23. *autem alia* M: *alia autem* W. — *bene mercule* W. — *potuit* MW: *proposuit* Bentivolius, *proscripsit* Kayser. — *Lucceius* W: *Luceius* Mk. — *qui sit* W: *quis sit* Mk. — *status eius* M: *eius status* W. — *omnia* Lambinus: om. MWk. — *praeter* MW: *prae re* k. — *adde sis* W: *addes iis* (sed *s iis* ex correctione in rasura) M, *adde si vis* Victorius. — *in quibus* W et duo codices Malaespinae: *quibus* M. Cf. Wesenb. p. 46. n. — *diligentissime* om. W. — *curat* M: *cura* W. ‖ 24. *tu velim* CM: *tu vero* alii. (In W verba *aegrum -- dum* erasa sunt.) ‖ 25. *sed heus tu* Manutius: *et heus tu* Mk. — *iamne vos* Z^b: *genuarios* CM, *Genuae vos* Turnebus. (In W *larios mittas -- a Caesare* erasa sunt.) — *pompei* M. (In W verba *in quo -- Pompeii sus* erasa sunt.) — *in Nemore aedificando* Turnebus: *in mentor edificando* M^1, *in merito reedificando* M^2, *in Nemorensi aedificando* ex altera Turnebi coniectura k. Cf. ep. ad Att. XV, 4, 5. (In W *edisse -- dili* erasa sunt.) — *hoc ego* M: *haec ego* W. — *pompei* M. (In W verba *nebuloni -- familiari* erasa sunt.) — *venit mihi obviam* M: *mihi obviam venit* W. — *et reda equis iuncta* M: *et praede . quisiuncta* W. — *lectica* W: *letica* M. — *et* om. M^1. — *centenos* W et cod. Antonianus Malaespinae: *centenas* M, *centena* k. — *est* om. W. — *deerant* M: *aderant* W. — *sed extr.* om. W. — *Vindullum: ibi sua* Victorius: *Vidi illum ibi. Sua* M, *vidi illum . ibi sua* W. — *Vindullus* M^1: *uindillus* M^2 (in margine) W. — *quod res* W: *quae res* Mk. Iam Malaspina adnotaverat: 'Malim *quod res* aut *quia res*.' — *Vennonius* W: *Venonius* M. — *Vindulli* M: *vendilli* W. — *imagunculae* Victorius: *iam gunculae* W, *languncule* M, *plangunculae* cum Bosio k. — *curio si unum* W. (Inter litteras *o* et *s* est rasura.) ‖ 26. *ΠΡΟΙΛΑΟΝ* M (*πρόπυλον* margo), *ΡΡΟΙΙΛΑΟΝ* W, *προπύλαιον* alii. Sed cf. ep. 6, 2. et fragmenta inscriptionis votivae Eleusine reperta a. 1860. Phil. XVII. p. 372. XVIII. p. 375. Corp. Inscr. Lat. I. p. 181. — *inepti* C: *in epi* (non *in epi* **, ut Halmius ex errore dixit Mus. Rhen. XVIII. p. 462.) W, *in epiro* M. — *Academiae*] *acamie* MW. (In M corr. est *academie* et superscriptum 'al. *acane.*') — *monumentum*] *monumentum meum* Boot, *mei monumentum* Kayser. — *romanum cadant* W. — *Leuctricam*] *lectricam* MW. — *quinto* M: *v.* W.

Ep. 2. §. 1. *laodiceam salutandi ad me causa* W. — In verbo *venisset* desinit W. — *rescripsi* CM: *scripsi* alii. — *probari. Autem de isto* M. — *hactenus dixerim* Kayser. — *etsi sunt* Pius: *et sint* M. — *amori* M. — *abest* M^2: *adest* M^1. ‖ 2. *scripserit* corr. ex *adscripserit* M. — *maxume* (utroque loco) M. — *pueri*] *ueri* M^1. — *valde, ut debet* Manutius: *ut ualde debeat* M — *in quo ego* margo ed. Lamb. a. 1584: *quod ego* M. ‖ 3. *peloponensias* M. — *reprendit* M. — *tantum* Orellius: *tum* M, *tam* k. — *secuti sint* Ernestius. — *cum*] *quin* (vel *qum*) M. — *etenim*] *enim* M. — *adcredens* Bosius: *adgredens* M^1, *adgrediens* M^2. — *quod de isto* Orellius et Wesenberg (p. 39. n.): *quod de deo cum isto* M^1, *quod cum de isto* M^2, *quod* [*tum*] *de isto* k. — *Dicaearcho* del. Manutius. — *Vestoreo* M. — *de M. Cluvio* Manutius: *de incluuio* M. — *Tenea* Cratander: *tene* M. — *tritya* M. — *philiasios* (sed erasa prima *i*) M. — *ΦΛΕΙΟΥC* M. — *ΟΠΟΥΝΤΙΟΙCΟΠΟΥΝΤΙΟΙ* M. ‖ 4. *diocensium* M. — *efficimus* M. — *ciuitatis* M. — *usae* C: *sue* M. — *ad se*] *ab se* M. — *uno* M^2: *Imo* M^1. ‖ 5. *sui*] *ui* M. — *reliqua* Wesenberg (p. 110 sq. n. coll. ep. ad famil. II, 13, 3.): om. Mk. — *imperita* M: *impedita* cum Corrado k. — *inambulando domi* M. — *nondum*] *nūdum* M. ‖ 6. *ponere* M^2: *pondere* M^1. — *spe* corr. ex *spem* M. — *ergo* M^1: *ego* M^2. ‖ 7. *potui autem in mea* M. — *experiri. Omni igitur* M^2: *experire omnia. Igitur* M^1. — *scilicet*] *silicet* M. — *enim triduum quatriduumve* C: *enim quadriduum nec* M. — *litteris* Faërni liber (Malaspina teste): om. M. — *mea* M^2: *in ea* M^1. — *suaderet et* M^1. — *sciam. salaminos* M. — *tu qui ais* M: *Tun, qui ais* cum Lambino k, *Quid tu? qui ais* Schütz. — *salamini* M. — *Auli lex ius* Victorius: *alexius* M. — *diceretur ex ista* Lamb.: *diceretur ista* Mk. ‖ 8. *haec*] *hac* M. — *ausus* M^2: *Vsus* M^1. — *rogare an tu si* M^2: *rogarent tui* M^1. — *si vellem* M: *si vellent* C. — *non fecissent. non fecissent autem* M^2: *non fecissent. Autem* M^1. — *salaminum* M. — *ab oppio* M^1. — *probaveramus* Victor.: *probamus* M. — *Sumptu iam nepos evadit* C: *sumptuiam ne posse uadit* M^1, *sumptu iam non posse uadit* M^2. — *inquit* M: *inquis* k. — *suas* M^2: *sua* M^1. — *tum*] *cum* M. — *Salaminii nos*] *salaminos* M. — *equitatus* M^1. — *salamini* M. — *legere* corr. ex *legeres* M. — *quo studi laudas* M^1, *quos tu laudas* M^2. — *nimis nimis inquam* Malaspina et Z^b: *nimis inquam* M. ‖ 10. *facimus* Manutius: *faciamus* M^1, *faciemus* M^2. — *pompeium* M^1. — *sed Pammenia* M: *sed* ...... *Pammenia* cum Bosio k. — *tempora*] *tpr*. M. — *ΕΥΘΕΙΑΝ* M, *εὐθειαν* C. — *Sempronii Rufi*] Praenomen (*C.*) desiderat Lahmeier Philol. XXII. p. 494. — *epistula* M: *epistola tua* k. — *corcyre ea* M. — *igitur*] *g̃* M.

Ep. 3. §. 1. *philotumum* M. — *obrepit* Ernestius. — *decedendum*] *discendendum* (vel fort. *descendendum*) M^1, *discedendum* M^2. — *Pomptinus* M: *Pomptinius* k. — *enim* om. M^1. — *convento* Lambinus: *conuentu* M. — *tagax* M^{1}Z^b: *rapax* M^2. ‖ 2. *relinquere* priore loco del. Manutius: uncos om. k. — *praeficies Thesprotiae*] *prefeci est hesprotie* M^1, *prefeci thesprotie* M^2. — *scirem*] *scire* M. — *si* corr. ex *nisi* M. ‖ 3. *quos dilaudas* Victorius: *quos dii laudas* M^1, *quos tu laudas* M^2, *quos tu dilaudas* Orellio auctore k. — *iusto iusto et* M. ‖ 4. *scilicet*] *silicet* M. — *doleo non*] Ab his verbis incipit alterum folium Wurzeburgense (W). — *paulo* MW (sed in W altera *l* superscr.): *Paullo* k. — *pauli* M: *Paulli* k. (In W *is et pauli me* abscissa sunt.) — *praemeditari* W: *preditari* M (*premeditari* margo). ‖ 5. *Cyprii*] *cypri* W, *cipri*

M. — *pompium* W. — *perpauper* M: *pauper* W. — *nisi*] *ni* MW. — *pecuniae liberalius* Victorius: *peccunia. liberius* M, *pecunia libeius* W. — *Bruto*] *bri o* W. — *talenta*] *tanti* MW. — *Matinium*, *Scaptium* Corradus: *Manium Scaptium* CM^1W, *M. Scaptium* M^2. — *a me* om. W. (*a* om. etiam M^1.) — *uexaret* M^2: *exaret* M^1W. — *ut* om. W. — *suscensset* M^1, *succenset* M^2W. — *Vennonio* W: *Venonio* M. — *Laenio* M: *lenio* W. — *et quod*] *id quod* Corradus, *sed quod* Kayser. — *in quo* MW: *in eo* cum Ursino k. — *qui* W: *quia* M. — *auferri* W. — *noluit? Scaptio* Manutius: *noluit scaptius* M, *noluit. aut scaptius* (litterae *scapt* evanuerunt) W. — *postea -- detulissem* om. W. ‖ 6. *Gavius* Corradus et Z^b: *Gaius* M. — *P. clodi* (*clodii* W) *canis* M^1W: *P. clodicanus* M^2. — *Apameam* M^2W: *apame* M^1, *Apamea* Boot. — *cum* om. M^1. — *asseculae* C: *adsecule* M, *ad secule* W. — *beneficii aliquid* M: *aliquid beneficii* W. — *Gavius* Corradus et W: *gaius* M. — *appellavit, ut Culleolum* Schütz. — *culleollum* M, *culleonum* W. — *auderem* (superscr. 'supple *appellare*') M. — *inquid* W. — *praefecti* WZ: *profecto* M. — *operam* M^1. ‖ 7. *nebulonis* om. W. — *oratione* Lambinus: *operatione* M, *operati* (*one -- potest* abscissa sunt) W, *obiratione* (quod verbum a Bosio inventum est) k. — — *solus* W: *solum* M. — *aemulum* M: *multum* W. — *nullas unquam* M: *nulla sunt unquam* W. — *AKOINONOHTON* M, *ακοινο . . . τον* (mediis litteris abscissis) W. — *valde solet* M: *solet valde* W. — *Granius* Corradus et W: *gravius* M. — *superbos* M^2W: *super* M^1. — *qui scribat* Nipperdey Philol. III. p. 148. ‖ 8. *Soleo enim* MW (in M superscriptum, sed rursus deletum est *Solet*). — *illud idem* M: *idem illud* W. ‖ 9. *quo die* M^1W: *quotidie* M^2. — *me hercule* M: *mercule* W. — *multum* CMW: *valde* alii. — *ne quid eum* W: *ne quidem eum* M. ‖ 10. *si nihil, nihil fieri* Bosius: *si nihil fieri* M, *si nil fieri* W.

Ep. 4. §. 1. *venimus* M^1W: *veni* CM^2. — *latrocinia* M: *latra* (ceteris abscissis) W. — *reliquos* W: *aliquos* M. — In verbis *erat ex* desinit W. — *fratrem* M^1: *Q. fratrem* M^2. — *militum* om. M^1. ‖ 2. *de honore*] *cum honore* M. — *tu afuisti* Lambinus: *tua fuisti* Z^1, *tu abfuisti* M. — *εἰς* CM: *ἐν* alii. (*νοήσῃς εἰς δήπον. τοῦτο* Kayser.) — *non queo*] *non quo* M.

Ep. 5. §. 1. *afuisti* Manutius: *abisti* M. — *videbare* corr. ex *videare* M. — *note* corr. ex *tote* M. — *aliquantum viae* ed. Romana: *alio quantum tamen vie* M, *aliquantum iam viae* Orellius. — *obvias* M: *ob viam* k. Cf. ep. 4, 3. — *quam* om. M^1. — *ξυναόρου* C: *ΞΥΝΑΟΠΟΥ* M, *ἀλόχου* alii. — *καὶ* ante *ἀλύων* om. M. — *TAICA ΛECXAIC* M. — *πεφυρακέναι* CM: *διεφθαρκέναι* alii. — *υπαραχουσιν* M. ‖ 2. *ast oc* M. — *ἑπταλόφου στείχων* Corrad.: *ΥΠΓΑΛΟΦΟΥCΤΕΙΧΩΝ* M, *ἑπταλόφου τειχῶν* k. — *μνῶν κδ.' μη'*] *ΗΩΜΝΚΑΜΝ* M. — *ὀφείλημα τῷ* Lambinus in adnot. ed. a. 1584: *ΟΦΙΛΗΜΑΤΩΜ* M. — *κδ'*] *ΗΔ* M. — *μη'*] *MN* M. — *μνᾶς*] *τινας* M. — *κληρονομήσας* Victorius: *αηρονομησας* M. — *χμ'. χμ'*] *XMKM* M. — *μηδὲ* CM: *οὐδὲ* alii. — *ΔΙΕΥΑΥΤΗCΘΑΙ* M: *διαλύσασθαι* k, *διαλελύσθαι* * Kayser. — *αὐτὸν*] *ΑΥΤΟ* M. — *δ' ἀλόγως* (*ΔΑΛΑΟΤΩC*) M: *δὲ ἀλόγως* k. — *ἀπέστη*] *ΑΠΕΗ* M. — *εἴκω* Bosius: *ΙΚΩ* M. — *meque obiurgavit vetere* CM: *neque obiurgavit. Vtere* alii. ‖ 3. *prospice. Nos etsi* Orellius: *perspice. Nos etsi* Ck, *perspiciamus. Et si* M, *prospiciamus. Etsi* Graevius. — *tempus est prope tamen meri tum* CM. — *habebamus* CM (sed corr. in *habeamus* M): *impleamus* alii. —

reliquis M. — *eius* (post *amici*) del. Ascensius: uncos om. k. — *praeficiam*] *presi* M. ‖ 4. *Atticulae* Malaspina: *asticulate* M^1, *articulate* M^2. (*articolate* 'aut ne mentiar' *atticolate* Z^1.)

Ep. 6. §. 1. *Ti. Nerone*] *tinerone* M. ‖ 2. *cum iam* Manutius: *quoniam* (*qm* cum arcu) M. — *fleusine* M^1. — *te* om. M^1. ‖ 3. *ἐπέχειν te scripseras* Manutius: *EΠEXE interscripseras* M. — *de relinquere* M^1. — *pungebant* C: *pugnabant* M. — *puero tradere* M: *puero traderem* Z^b, *p. tradere me* cum Bosio k. — *Fratri autem* CM: *Praeterea autem* alii. — *illud* del. Ernestius. (*puero tradere me? tamen praeter fratrem nemo erat, quem - - anteferrem . fratri autem? illud non utile nobis . tamen dum impendere* Kayser.) ‖ 4. *fert vita* Manutius: *fertuita* M, *fortuita* alii. — *esse dolor* M. — *quid egerit*] *quod egerit* M, *quod egeret* C. — *sine forte* M^1. — *datum* M: *mandatum* C. — *inquireret* MZ: *inquirerem* alii. — *in eum*] *meum* M. — *aptius apte. Apud* M.

Ep. 7. *CICERO ATTICO S.* | *Quintus filius pie sane* Manutius: *Cicero Q. fratri.* | *Pie sane* M (*Cicero. Q. filius* margo), *Cicero Q. F. pie sane* C. ‖ §. 1. *valde tue* M^1: *valde me tue* M^2, *valde etiam tuae* k. — *graece* om. Z. (*graece en ainigmois* Z^1.) — *αἰνιγμοῖς* CM: *αἰνίγμασι* alii. — *percontando nominibus* M. — *receperit* M. — *tu* Ernestius: *aut* M. — *profice* (non *perfice*) *es* M (*proficies* margo ead. m.). ‖ 2. *iussi*] *misi* M, *missi* Z^1. Cf. Wesenb. p. 112. — *possem* Wesenberg (p. 21.): *possim* Mk. — *etsi etesiae*] *et si et asie* M. — *reflant*] *reflaui* M. — *sed volo* M: *sed plane volo* k. — *aegrum reliquissem* ed. Romana: *egrum esse reliquissem* M, *aegrum Issi reliquissem* Manutius.

Ep. 8. §. 1. *pridie* M: *II.* Z^{b1}. ‖ 2. *miros* M: *meros* cum Mureto k. — *Cassium tribunum*] *cassius PR.* M. ‖ 3. *de illo*] *de Hillo* (coll. ep. ad famil. II, 10, 1.) Boot. — *filii*] *filio* M. ‖ 4. *etesiae*] *et eseae* M (*etesie* margo). — *vehementissimi* I. F. Gronovius. — *aphractus prodi* (littera *p* deleta) *K. oct.* M. — *Tarquitio* duo libri Malaespinae: *tarquinio* M. ‖ 5. *despicias* M. — *me vocant* M^2: *mei iocant* M^1. — *hostis* Victorius (coll. VII, 2, 6.): *hospis* Z^1, *hospes* M. — *quam olim domo* vel *quam consul domo* Schütz. — *adniteretur*] *admiretur* M. — *ut* om. M^1. — *erimus* M^2: *primus* M^1. — *possumus* M. — *sat* Schütz: *at* M. Cf. Wesenberg p. 122. n.

Ep. 9. §. 1. *In pirea* M. — *tuae* del. Lambinus: uncos om. k. — *compositissimae* CM: *copiosissimae* alii. — *ita*] *ista* M. — *percussus* CM: *perculsus* alii. — *exclamavi* Orellius: *sed clamavi* M, *sed amavi* Victorius, *sed adamavi* k. — *est et hercule* Cratander: *est hercule* M. ‖ 2. *Turranio* Manutius: *turannio* M; item §. 3. VII, 1, 1. — *φυρατον* CM: *φωρατοῦ* alii. — *αὐτότατος* Kayser. — *procura*] *pro cura* M. — *Precianam*] *precia nam* M. — *ille ne attingat* Bosius (*attingat* debetur Corrado): *illa ne attingas* M. ‖ 3. *ἐπέχειν* Victorius: *EΠEIN* M. — *erat de dubitatione* M. — *reliqui* M. — *ἐποχὴ*] *AΠOXH* M. — *ut*] *et* M. — *neutiquam* CM: *ne umquam* alii. — *TOYMON ONEPON* M (*τοὐμὸν ἐρῶν* et *τοῦτο μόνον ἐρῶν* margo), *τοῦτο μόνον ἔρον* C. ‖ 5. *perscribes* M: *perscribas* k. Cf. C. F. W. Müller Coniect. Tull. p. 12. — *referaturne* Manutius: *referanturne* M. — *futurum est in arce Athenis* MZ^1. ‖ *M. Tullii Ciceronis epistularum ad Atticum liber VI. explicit. Incipit liber VII.* M.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD ATTICUM

LIBER SEPTIMUS.

Ep. 1. §. 1. *equidem* M^2: *quidem* M^1. — *sin iam* CM: *sin autem* alii. —

pireum M: *Piraeeum* k. — *accepisse, esse conturbatum* Kayser. — *cohorruisse* M^2: *cum horruisset* M^1. — *brundisi* M. ‖ 2. *quo me es* M^2 (in margine): *cum eis* M^1. — *confer* (superscripto ead. manu, sed deleto *te*) *ad* M: *conferam* (item deletum) M^2 in margine, *confer iam ad* cum Lambino k. — *tantam* ante *dimicationem* del. I. F. Gronovius. — *age*] *atque* Ernestius. — *complexus pompeium et cesarem . ac* M. — *audissem* Lambinus: *audisse* Mk. — *ὡς οὐδὲν γλύκιον ἧς* Lambinus: om. M. — *atque* Manutius: *itaque* Mk. — *effeci omni* Ascensius: *feci et omni* M. ‖ 3. *nec cum Caesare sentienti pugnandum esse cum Pompeio* Malaspina: *nec cum pompeio sentienti* (superscr. m. 2. *nec pompeio consentiente*) *pugnandum esse cum cesare* M. Cf. Wesenb. p. 38. — *videretur* corr. ex *viderentur* M. ‖ 4. *illa ultima* C: om. M. — *tensae* Orellius (et iam antea 'quidam' teste Popma): *densae* Mk. — *ut illi*] *utile* M. — *adiu* M^1, *adiui* M^2. — *etiam ac. n.* M^1, *esset a CN.* M^2. — *καταθήσει* Victorius: *KATAΘCEI* M, *ἀναθήσει* cum Lambino k. ‖ 5. *ergo*] *g̊* M. — *superiores* M^2: *superiorum* M^1. — *Caesaris, nunc* C. F. W. Müller (Progr. Landsb. a. 1865. p. 6 sq.): *Caesaris. Nunc* k. — *in prouincia* corr. ex *in prouinciā* M. — *etiam tu* Lambinus: *etiam tuis* Mk. — *literis uix in* M, sed *uix* deletum a prima, ut videtur, manu. — *ἐπίτηκτα* CM: *ἐπίκτητα* alii. ‖ 6. *me caio celio* M. — *CIϽ* M: *X.* Graevio auctore k. ‖ 7. *plus decrevit* om. M^1. — *dicresset* M. — *Hirrus* C ('et paulo post semel aut iterum') M: *Hircius* alii. — *ille*] *illi* M. — *tantum* CM: *tamen* alii. — *eum* corr. ex *meum* M. ‖ 8. *scropham* M. — *scripsi, scripsi ad* nos: *scripsi ad* M, *scripsi et ad* k, *scripsi, scripsi et ad* Kahnt Symbol. crit. p. 7 sq. — *Crassipedem*] *cassii fidem* M. ‖ 9. *merus* Manutius: *mirus* M. — *quo accessit* Malaspina: *quod accessit* M. — *possem*] *posset* M. — *lubebit*] *iubebit* CM. — *id et* M^1: *id tu et* M^2, *id et tu* alii. — *Epiro an Athenis* Lambinus: *epiro athenis* M, *Epiro Athenas* Pius, *Epiro et Athenis* alii.

Ep. 2. §. 1. *usi* M^2: *ut si* M^1. — *Onchesmites* Latinus Latinius: *anches mitis* M. — *σπουδειάζοντα* C: *CΠΟΝΔEAIZONTA* M, *σπουδάζοντα* alii. — *vendito* M: *vendita* cum I. F. Gronovio k. Sed imperativus futuri huic loco aptior videtur. ‖ 2. *Valetudo* C: *Invalitudo* M. — *obvia* corr. ex *obviam* M. — *L.*] *lutium* M. — *eam* Pius: *iam* M. — *ita est, est quod* Bosius: *ita est quod* M. ‖ 3. *manum amabam, quod - - litterae, non amabam* Manutius: *animum amabam quod - - litere. Manum non amabam* MZ^1. Cf. Wesenb. p. 39. n. — *quod indicabat* CM: *quia indicabat* alii. — *mentio facta* M^1: *mentio iam facta* M^2. — *quamquam* M: *Et quamquam* cum Bosio k. — *M. curi* M. — *se* Cratander et cod. Antonianus Malaespinae: om. M. — *sum*] *sim* M. — *est, quam f. diligas, αὐτόχθων in homine urbanitas. Eius* Lambinus: *est quam f. diligas αὐτόχθων in homine urbanitas est. Eius* M, *est, quem f. diligas. Αὐτόχθων in homine urbanitas est. Eius* alii. Cf. Wesenb. p. 40 sq. — *deporto Ciceronum* Ernestius: *detortorium Ciceronum* CZ^b, *de tortorio ciceronum* M, *deporto Romam Ciceronum* Manutio auctore k. — *te ex libella, me ex teruncio* Cratander: *te ex libertu. me ex taruacus* M^1, *te ex libertum me extaruacus* Z, *te ex libra me ex terunciis* M^2. — *alexiom me* (ex dittographia) M, *Alexion me* k. — *thyamim* M^1: *tranium* M^2. ‖ 4. *si* om. M^1. — *hec* M^2: *hoc* M^1. — *eveniat* M: *ueniat* C. — *prudentius* M: *pudentius* cum Victorio k. — *patron* M (ex correctione): *patroni* M^1, *patrono* M^2. — *referunt*

M^2: *ferant* M^1. — *numquam* Orellius: om. M. Cf. Wesenb. p. 122. n. — *et* om. M^1. — *intellegant* M^1: *intellegunt* M^2. ‖ 5. *Quo modo* M: *Commodum* cum Lambino k. — *in ea* CM: *eam* alii. — *pompei* M. — *eam* M: *quum eam* Ernestio auctore k. — *brundisi* M. ‖ 6. *amplissume* M: *amplissima* cum Pio k. — *gesta essent* Corradus: *gesta sunt* M. ‖ 7. *habeo* (*aveo* margo) *scire* M. — *Cato*] *et Cato* Schütz. — *qui quidem*] *quid equidem* M (*qui dum quidem* margo). — *negavit . itaque* Manutius: *negavit. Id itaque* M. — *Caesar iis*] *caesaris* M^1. — *dierum XX.*] *.DXX.* M. Cf. Wesenb. p. 110. ‖ 8. *necesse est: iam* Victorius: *necesse. Sestiam* M. — *liberos*] *libros* M. — *disertissume* M. — *epistole* om. M^1.

Ep. 3. *Aeculanum* Orellius: *Eculanum* M. — *philotumus* M. — *a me est* Madvig (ad Cic. de finib. p. 448.): *a me sit* M. — *et adprobante te* M^2: *et adprobante* M^1, *et te approbante* C. ‖ 2. *oportune* M: *saepe opportune* Z^bk. — *videtur in* Popma: *videtur ut in* Mk. — *utriusvis*] *utrumvis* M. — *taceam* Moser: *faciam* Mk. — *agi* M^2: *ac* M^1. ‖ 3. *quo tutius* M: *quod tutius* k. — *prodesse* M^2: *prodire* M^1. — *adsentio* CM^1. Sed cf. §. 1. 5. — *meis* M^2: *me iis* M^1. — *in* om. M^1. — *alios ī effusione* M. — *Fabio* M: *Fadio* cum Orellio k. — *inscriptionis iis memorem* M, sed *iis* linea subducta deletum est. ‖ 4. *ferrent* M^2: *ferent* M^1. — *civi vires -- sint* Klotz: *civi res -- sit* MZ^1, *civi spes -- sit* Ernestius. — *qui*] *Qui* M^1, 'vel *quo*' M^2. — *tantas ei vires* M^2: *tanta se iuris* M^1. ‖ 5. *ut scribis* M: *ut tu scribis* cum Cratandro k. — *ποῦ σκάφος τὸ τῶν Ἀτρειδῶν;* CM: *τὸ σκάφος τῶν Ἀτρειδῶν* alii. — *cum erit*] *dum erit* M. — *dic marce tulli* M. — *hoc video* M^2: *haec video* Ck, *hec video* M^1. — *illac*] *illinc* Corradus, *illuc* Fr. Iunius. (In M post v. *illac* est rasura duarum fere litterarum.) — *Cassio* (vel *Q. Cassio*) Corradus et Manutius: *C. Cassio* Mk. — *premuntur* Kayser: *premantur* Mk. — *quos pluris* M^2: *quod pluris* M^1. — *habundat* M^1. — *facere debere omnis* Kayser. — *vero etiam* Pius: *etiam vero* M, *vero* (omisso *etiam*) alii, *enimvero* Fr. Hofmann. Cf. Hand Tursell. II. p. 568. et Wesenb. p. 41. — *timendi.*] Malim *sunt timendi.* — *Velentonem* M. — *non* ante v. *invidere* del. Malaspina et Lambinus. ‖ 6. *venio ad privata* del. Madvig: uncos om. k. — *scripsisti* M^2: *scripsi* M^1. Fort. *scripsti*. Cf. V, 9, 2. — *ei vici Lucceii sint* Victorius et Z^1: *Ei- uici lucceis sint* M. — *te praetermisisse* CM: *praetermisisti* alii. ‖ 7. *philotumo* M. — *ab illo* M: *ab illo hoc tempore* Z^bk. — *esse tibi* Manutius: *esse ibi* M. — *posthac* M^2 (in margine): *posthanc* M^1. — *sed et amicorum* M. ‖ 8. *serpirastris* M. — *est* om. M^1. — *integritatis*] *in te integritatis* M (*vitae integritatis* margo). — *neminem*] *nemo* M. — *et id*] *at id* Kayser. — *rediit in iisque* M (*meisque* margo). — *omnem pecuniam* om. Z. ‖ 9. *aveo*] *habeo* M. — *actionem* CM (*autionem* margo), *rationem* alii. ‖ 10. *ad pirea* M. — *pirea* M^2, *pire* M^1. — *pireum* M, *Piraeeum* k. — *quam in quod* Buecheler (Mus. Rhen. XI. p. 517 sq.): *cui quod* M^1, *quam quod* M^2, *quam quod in* k. — *noster et, qui est nobiscum, Nicias* Lambinus: *noster qui est nobiscum Nicias* M, *noster, qui est nobiscum, et Nicias* alii. — *non*] *noen* M^1 (sed littera *e* puncto subscripto deleta est), *noenu* M^2, *noenum* Lachmann ad Lucret. p. 150. — *Piraeea*] *pire* M^1, *pirea* M^2. — *re* M^2: *reo* M^1 (sed littera *r* deleta est), *eo* k. — *videro* (non *video*) etiam M. — *non dico* om. M^1. — *Caecilium non mane* M, sed *non* deletum est. — *malus*] *in aliis* M^1. — *enim* om. M^1. — *heria cum imus*

(*aliquot adolescentuli coimus* margo) M. (*quum imus* C.) — *in pireum* M, *in Piraeeum* k. — *e Sunio*] *exyonio* M^{1}. — *quod si* M^{2}: *quod est* M^{1}. — *Sunium*] *sumium* M^{1}. — *pireus* M, *Piraceus* k. — *zetema* M. ‖ 11. *reperis* M^{1}: *repereris* M^{2}. — *a* om. M^{1}. — *tu* om. M^{1}. — *tartesium* M. — *exeunti* CM: *adeunti* alii. — *curare* M^{1}. ‖ 12. *Quod superest etiam, gener* Cratander: *qui superest etiam gener* M, *Quid superest? Etiam. Gener* alii. — *genere est* M^{1}. — *satis* del. Pius. (*quantum vis vel ingenii vel humanitatis, satis est* Th. Mommsen.) — *appetierimus* Th. Mommsen: *aperierimus* M, *averterimus* Orellius, *repudiarimus* Kayser. — *reum* M: *rem* cum Bosio k. — *facerent* Lallemand et Th. Mommsen: *facere rentur* Mk. — *nemo offerret* Corradus: *nemo offeret* M. — *in M. curione* (corr. ex *curionē*) M. — *trebullano* M.

Ep. 4. §. 1. *fuit non cedendum* M^{1}. — *cum doctum* M^{2}: *quod* (per compendium) *doctum* M^{1}. — *iam ante*] *amante* M^{1}. — *tum sane* ed. Iensoniana et Manutius: *sanctum* M^{1}, *tum sanctum* M^{2}. — *ne ut libertinum* Bouhier. ‖ 2. *hoc illi* corr. ex *hec illi* M. ‖ 3. *cui* M^{2} (in margine): *quo* M^{1}. — *dederit* Pius: *dederat* M.

Ep. 5. §. 1. *Valetudine* C: *Invaletudine* M. ‖ 2. *mirabilis utilitates* M^{1}: *mirabilis utilitatis* M^{2}. ‖ 3. *Luscenio* Victorius: *Lusgenio* M, *Luscieno* Cratander, *Lucieno* Corradus, *Tuscenio* Manutius. — *Pomptinum* nos: *pomitinum* corr. in *pontinum* M, *Pomtinum* alii, *Pontinam* Bosius, *Pomptinam* k. Cf. ep. ad famil. VII, 18, 3. — *sumam* Ascensius: *summam* MZk. Cf. ep. ad famil. XVI, 11, 3: *Capuam sumpsimus.* (Nihil frequentius in M quam prava litterarum duplicatio.) — *pompei* M, item §. 4. ‖ 4. *putavi* Manutius: *putant* M. — *consentiunt* om. M^{1}. — *tyrannus* CM: *tyrannis* alii. — *deest quid ad* M. ‖ 5. *quem* om. M^{1}. — *aluimus*] *aliũ iis* M^{1}. — *quartanam istanam* M^{1}.

Ep. 6. §. 1. *quod -- quod*] *quid -- quid* M. — *istuc*] *is tunc* M^{1}, *istac* M^{2}. ‖ 2. *quidem postulatio* M^{1}: *quidem impudens postulatio* M^{2} (in margine). — *resistam* M, *resistimus* alii in marg. ed. Lamb. a. 1584. — *γὰρ*] *μὲν* k. — *δὴ*] *ΑΝ* M, sed litterarum *ΑΔΑ, ΗΝ, ΜΑΔ, ΙΓΤΠ, ΟΘΦ* constans in hoc codice est confusio. — *ἔπι*] *ΕΠΕΙ* M. — *sentiam*] *sentenciam* M^{1}. — *non recte me* Kayser. — *me* del. Boot.

Ep. 7. §. 1. *a te mihi*] *a me tibi* M. — *illud putato* MZ^{b}: *illud puto* Victorius, *illud puto tu* Graevius, *illud † autem tu* k, *illud optatum* Boot, *illud exspectatum* Kayser. — *tua est*] *tu si* M. — *sit* M^{2}: *sed* M^{1}. ‖ 3. *pomtinum* M, *Pomptinium* k. — *venire* del. Buecheler (Mus. Rhen. XIII. p. 593.): uncos om. k. — *ne* Z^{b}: om. M. — *molestus sim familiae* Z^{b}. — *tercio* M: *III.* k. — *Ian.* del. iam Cratander. ‖ 4. *nisi quid* M^{2}: *nisi quod* M^{1}. — *a* om. M^{1}. — *defert* Fr. Iunius: *refert* M. — *mittat* M: *mittit* Z. — *utare porta* M^{1}, *utar e porta* M^{2}. — *primam* Bosius: *primum* Mk. ‖ 5. *aut satis bonorum* a M^{1} omissum in marg. a M^{2} additum rursusque deletum est. — *facturus* CZ: *sensurus* M, *acturus* k. — *sunt boni viri multi, verum* cum Lambino k. — *coeptum esset*] *ceptum est* M. — *eos* om. M^{1}. — *ne* om. M^{1}. — *qui id* C: *quid id* M^{1}, *quod* M^{2}. ‖ 6. *dies* Manutius: *diem* M. — *placet* priore loco om. M. — *a*] *an* M^{1}. — *Metileneo* M. ‖ 7. *ut quid? ut, si* Boot. — *sic* corr. ex *si* M. — *ventum sit* vel *erit* C.F.W. Müller Philol. XIX. p. 624. — *victi sint* ed. Romana: *victi sunt* M. — *Sulla*] *Syllam* M^{1}. — *locupletum* M^{1}k. Sed cf. I, 19, 4. Verrin. III, 67. 120. de harusp. resp. §. 42. Philipp. V, 22. Tusc. disp. V, 58. de offic. II, 27. III, 75. Parad. §. 46.

de rep. II, 39. III, 16. — *συμπολιτεύομαι* Buecheler (Mus. Rhen. XIII. 587.): *ἐμπολιτεύομαι* Mk. Cf. IV, [16, 10.] 18, 2. — *T.*] *P.* M.

Ep. 8. §. 1. *opus erat* Ernestius: *opus est* Mk. — *nutus*] *notus* Z^1. — *tua taciturnitas* M: *taciturnitas tua* k. (Scilicet del Furia non indicaverat verbis *taciturnitas tua* a pr. m. addita esse signa transpositionis.) — *testimoniis* om. M^1. — *aliis* M^1: *malis* M^2. ‖ 3. *dolobellam* M^1. — *nomen est. Πολειτικον* M. — *διευκρινήσομεν* CM: *διακρινοῦμεν* alii. ‖ 4. *Kal.*] *h.* M. — *laruernium* M. — *consecutus* M: *me consecutus* k. — *quod quaeris* M^1: *quid quaeris* M^2. — *ecquae*] *et que* M. — *pompei* M, item §. 5. — *ξυνὸς Ἐνυάλιος* C: *ὕπνος νήδυμος* M^2 in margine. In M^1 primae duae litterae discerni nequeunt, sed alterum vocabulum *ENVΔNOS* (*ΔN* pro *ΛΛΙ*) de veritate receptae lectionis dubitare non sinit. ‖ 5. *illa autem sententia non relinquendae* Ernestius: *ex illa autem sententia ī relinquende* M, †*Ex illa autem sententia INX relinquendae* k. — *et in instrum* M. — *ἀντιπολιτευομένου* C: *ΑΗΤΠΟΛΕVΤΕΤΟΜΕΝΟV* M, *ἀντιπολιτευόμενον* alii. — *hec et multa* (non *hec multa*) M.

Ep. 9. Hanc epistolam cum superiore coniungit M. ‖ §. 1. *Basilii* M, sed ultima litera erasa est. — *spoliatus* corr. in *despoliatus* M, sed syll. *de* deleta est. ‖ 2. *in iis*] *in his* M. — *et simul hoc* C: *et si multo hoc* M, *et simul tu hoc* cum Victorio k. — *consul* M^2: *cos* M^1. — *id ei non* M^2: *id non* M^{1}k. — *non patiatur et tamen* Lambinus. — *paratis* M^2: *partis* M^1. — *impetratum* M^2 (in margine): *imperatum* M^1. — *urbs aut* M^2: *urbs ut* M^1. — *quod* M^1: *quid* M^2. ‖ 3. *obtineat -- mirer* Kayser. — *putant* M: *putat* cum Tunstallo k. — *consul* M^2: *cos* M^1. — *ipsum, dico, magnum* Ernestius: *ipsum sic . O. magnum* M, *ipsum sic, dico, magnum* cum Tunstallo k. — *putat* M: *putet* cum Bosio k. — *ullum* M^1: 'al. *stultum*' M^2 in margine, sed deletum. — *consulem* M^2: *cos* M^1. — *at tum*] *ac tum* M. — *inquit* M^1: *inquis* M^2. — *a* om. M. ‖ 4. *negant* M: *negat* cum Orellio k. — *non legis* C: *non legit* M, *non legitimum* margo. — *sed libidinis tuae, fac tamen legis* C: om. M. — *impedisset ais* M. — *meam* (corr. ex *in eam*) M: *mei* k. — *habe nostrum* M^2: *habet nostrum* M^1, *Habe tu nostrum* k. — *in temporibus* M^2: *sine temporibus* M^1.

Ep. 10. *agam ne quid* M. — *cuius*] *quoius* M. — *coartatus. Set* (superscr. *et*) *stupens* M. — *consilia res est adhuc certa* M^1, *consilii res est adhuc incerti* M^2.

Ep. 11. §. 1. *Cingulum* M^2: *singulum* M^1. — *loquimur* CM: *loquuntur* alii. — *honestum* Lambinus: *nisi honestum* M^1, *num honestum* M^{2}k. — *occuparet* M^1. — *apricationem* M^2: *applicationem* M^1. — *lucrativo* M: *Lucretino* k. — *moliens* M^1, *milies* M^2. — *istiusmodi* Cratander: *illiusmodi* CM. ‖ 2. *ἐνσχολάζω*] *συσχολάζω* C. F. W. Müller. — *COCON* M: *σοι* cum Victorio k, del. Buecheler Mus. Rhen. XIII. p. 587 sq. Fort. *σῶς ὤν.* ‖ 3. *redeamus*] *debeamus* M. — — *fortunas* M^2: *fortuna* M^1. — *pompei* M. — *relinquerit* M^1. — *tum nihil*] *tamen nihil* Ernestius. — *fecit Themistocles* M: *Fecit idem Themistocles* k. — *teneret, et nostri* Buecheler: *teneret. Nostri* Mk. — *OTTΩCNOT* M. ‖ 4. *municipali* M (superscr. 'c *lium*'). — *nescis istic* M, *nescio an istic* Ernestius. — *urbem esse in senatu* M^1. — *causa* corr. ex *casa* M. — *facta est*] *factas* corr. in *facta* (om. *est*) M. ‖ 5. *Campania* ed. Romana: *Campana* M. — *habeat*] *habent* M. — *et summa ne referatur* M,

sed deleto *ne* eadem m. in marg. add. *negocii.* (Signum, quod lectorem ad marginem relegat, superscriptum est particulae *et*, unde alii scripserunt *et negotii summa referatur.*) — *ὁρμή* Victorius: *hora me* M¹, *hora viae* M² in marg.

Ep. 12. §. 1. *XII. Kal.*, *in qua* Corradus: *XII. Kal. Iu. In qua* M, *XII. Kal. Febr.* ex altera Corradi emendatione Lamb., *XII. Kal. Iun.* ceteri ante Bos. — *putes* Lamb.: *putas* M. ‖ 2. *et terroris* Manutius. — *Teani* (non *Theani*) etiam M, item ep. 13, 7. 14, 1. — *apulia* corr. ex *apuleia* M. — *agendum sit nescio* ed. Iensoniana: *agendum est nescio* M. Cf. Wesenb. p. 99. n. — *cuius*] *quoius* M. — *eum* CM: *enim* alii. — *prolatio* M (*probatio* margo). — *senatus* corr. ex *senectus* M. — *que* om. M¹. ‖ 3. *haec* om. M¹. — *demittamne* Manutius: *dimittam ne* M. — *tam ne nullo* M (sed *ne* linea subducta deletum est), *tamne nullo* Z¹k. ‖ 4. *ut igitur*] *tu igitur* Pius. — *M.'* Manutius: *M.* M. — *etiam* M²: *ettam* M¹. ‖ 5. *magistratus* Wesenberg (p. 25.): *magistratum* M. — *Romae* abundare videbatur Manutio, *Romam* delendum censet Kayser. ‖ 6. *ecquod* Manutius: *et quod* M. — *pompei* M. — *ecquae* Manutius: *et que* M, *ecqua* alii. — *invidia* Victorius: *invia* (corr. in *via* et in *iniuria*) M. — *Romae eas esse melius an mecum* Kayser. — *tuto*] *tuo* M. — *haec* M¹ et Bosius (in Addendis): *Et haec* M²k. — *velim* om. M¹.

Ep. 13. §. 1. *De*] *E* M. — *ἥρωα*] *HPΩA* M. — *genus*] *totius* (sed deletum et superscr. *genus*) Z¹. — *dissensione* corr. ex *dissessione* M. — *valet exercitu*, *tenet multos* Bosius: *valet . exercitum tenet multa* M. — *sine senatu* M²: *ne senatus* M¹. — *magistratibus* Wesenb.: *magistratu* M. Cf. ep. 12, 5. — *cui ne picena* M²: *quo in epicena* M¹. — *autem* CM: *item* alii. — *res testis* Z^{bl}: *res stet* M. ‖ 2. *esse* in marg. add. M¹. — *timidius* CM: *tardius* alii. — *insidiose* Pius: *invidiose* M. — *legionibus* M²: *legibus* M¹. — *dilectus* corr. ex *dilectis* M. — *invitorum* M²: *invidorum* M¹. — *futurum sit* M²: *futurum est* M¹. ‖ 3. *amandandi* M²: *emendandi* M¹. — *ad urbem* om. M¹. — *peduceo* M. *scripsit* Victorius: *scripsti* M. — *de me ipso ac de meis te* Z: *de ipso ac de me ista* M. ‖ 4. *a te etiam* M, sed addita sunt signa transpositionis. — *magis expeto* M¹. ‖ 5. *Aenigma*] Novam epistolam hinc incipere monuerunt Corradus et Manutius. — *Oppiorum ex Velia* glossatori tribuit Schütz: uncos om. k. — *tuum*] *tamen* Schütz, *totum* Orellius. — *saccones* CMZ^b: *succones* cum Bosio k. — *dicis* Z^b: *dices* CM. — *aestuavi* Lambinus et Turnebus (e Z, teste Lambino): *estu aut* M. ‖ 6. *Menturnis* M. ‖ 7. *consulesque*] *cos. que* M. — *Venafri. Iam aliquantum* Buecheler (Mus. Rhen. XI. p. 516.): *Venafriam aliquantum* M (sed litterae *am* linea subducta deletae sunt), *Venafri. Aliquantum* k. — *habeo quod* Ernestius: *habeo quid* Mk. — *illim* Bosius: *illinc* M, sed litteram *c* habet ex correctione. — *in Marsis* om. M¹, *in maresis* habet M² (in margine) Z¹. — *Iguvii* Augustinus Steuchus: *igui* M (*ingui* margo) Z¹. — *termus* M. — *Attius* M: *Atius* k. — *scribas* om. Z¹.

Ep. 14. §. 1. *VIII. Kal.*] *VIII. h* M. — *consulibus*] *cos.* M. — *spero in praesentia* Schütz: *spero esse in praesentia* M, *Spero certe in praesentia* k, *Spero posse in praesentia* Moser (Specim. V. p. 11 sq.), *spero ita esse et in praesentia* Kayser. Cf. Buecheler Mus. Rhen. XIII. p. 589. ‖ 2. *qui* punctis subscriptis del. M. — *Torquati* M: *A. Torquati* cum Cratandro k. — *IↃↃ*] *CIↃ* Z^b. — *provisum*] *profixum* M, *profectum* Orellius. ‖ 3. *ut satis* CM: *utrum satis* alii. —

ceterae] *ceteri* M. — *illa* M^2: *illi* M^1, *ulla* alii. — *ea* del. Boot. — *praedia* Corradus et Manutius: *presidia* M. — *in iis*] *in his* M. — *sed*] *eo* Boot, *sed eo* Kayser. — *Equidem ad pacem* C: *Quidem pacem* (cum signis transpositionis) M, *Equidem pacem* k. — *bellum. Sed* M (*bellum in civibus. Sed* margo).

Ep. 15. §. 1. *Ut*] *T* M. — *quod scriberem* Ernestius: *quid scriberem* M. — *licet* codices Malaespinae: *liceret* M. || 2. *haud* Bosius: om. M. — *auditus auditus* M, sed posterior vox deleta est. Malim *auditus est*. — *metuo* C: *metu* M. — *obsit* CM^1: *absit* M^2. — *Postumius* ed. Romana: *Postumus* M. — *Furfanioque* Schütz: *Fusanoque* M^1, *Fufanoque* M^2. — *quam* del Manutius: uncos om. k. — *magni extimat* M. — *pervenitis cum* M^1. || 3. *varietas*] *veritas* M. — *Appianas* Lipsius (coll. Plut. Pomp. 57.): *acianas* M^1, *actianas* M^2, *Atianas* k. — *secum* M^2: *cum se* M^1.

Ep. 16. §. 1. *ac Pompeii* Manutius (non Malaspina): *ad Pompeium* M. || 2. *iussi sumus* (non *iussimus*) etiam M. — *eo die*] *Eodem* C, sed incertum est, utrum voluerit *Eodem die* an simpliciter *Eodem*.

Ep. 17. Novae epistolae initium hinc primus fecit Bosius. || §. 1. *quaeri*] *queri* M. — *praesidiis* M: *praediis* k. || 2. *Sestio*] *sextio* M^1. — *pompei* M (et sic plerumque). — *ei* H. A. Koch (coll. ep. ad famil. XI, 13, 3.): *et* Mk. — *tamen* M^2: *a me non* M^1. — *re.p.* M^1: *res.p.* M^2. — *autem nunc* corr. ex *nunc autem* M. — *acerrimis* M. || 3. *itaque* corr. ex *ita* M. — *dolobellam* M. — *nonas pernos* M (*non aspernor* margo). — *trebati* M. || 4. *rescripsi* M^2: *rescribi* M^1. — επεχθευεσο M. — *mali* CM^2: *malum* M^1. — *est excitatum* Klotz: *excitatum* M, *excitatum est* Lambinus. — *responsa* del. Ernestius: uncos om. k.

Ep. 18. Hanc epistolam cum superiore coniungit M. || §. 1. *ad me pertulerunt* C: *attulerunt* M. — *eas* corr. ex *res* M. — *quoad*] *quod* M. — *turpi* -- *misero* Corradus (et Z^{bl}): *turpe* -- *misere* M. — *ita putaram* om. M^1. — *si* om. M. — *iacebit* Victorius: *tacebit* M. || 2. *Ancona* M: *Ancone* k. — *vinciri* M: *vincire* cum Cratandro k. — *o vix* Malaspina: *vix* M. — *optio* Gruterus: *opto* M, *optima* Lipsius. || 3. *nos*] *non* M. — *quid ille* corr. ex *quod ille* M. — *amico* corr. ex *amicum* M. — *esset* M^2: *essem* CM^1. — *scio* CZ: om. Mk. Cf. Wesenb. p. 10. et p. 96. n. — *nimis*] *minus* M^1. — *ne molesti simus invito. Quintus frater* Victorius: *ne molestis simus invitoque fratre* M. || 4. *exigere*] *exire* M. — *te non*] *et non* M. — *illius*] *nullius* M, *in illius* k.

Ep. 19. *quod*] *quid* M. — *qui etiam* -- *dederim* margo ed. Lamb. a. 1584: *quin etiam* -- *dederim* (non *dederam*) M^1, *quin etiam* -- *dedi* M^2. Cf. Wesenberg p. 123. n. — *putabant impresertim* M^1. — *III.* superscr. *IIII.* M. — *furni* M.

Ep. 20. §. 1. *ipsum* om. M^1. — *quorum ego* M: *quorum ergo* Bosius. — *autem adhuc, id est Nonis, nondum* C. — *Gnaeus*] *CN.* M, *Cnaeus* k. — *Appianarum* Lipsius: *itinarum* M^1, *itinerum* M^2, *Attianarum* Victorius, *Atianarum* k. Cf. ep. 15, 3. || 2. *manendum* M^2: *me nondum* M^1. — *lictores* corr. ex *lectores* M. — *ducis* M. — *amicitia. Cn. causa* M. — *tyramno* M. — *calere*] *carere* ed. Romana. — *scies* corr. ex *scis* M.

Ep. 21. §. 1. *ego* CM: *nos* alii. — *istim* Lambinus: *istum* M^1, *istinc* M^2. Cf. Wesenb. p. 126. — *emanant* M^2: *emant* M^1. — *calibus* corr. ex *calibis* M. — *adsit, contraque noster* Boot: *ad se contra quem noster* M, *adsit contra, noster* cum Orellio k. — *Gnaeus*] *CN.* M, *Cnaeus* k; item §. 2. — *animus ei est* Kayser. || 2. *aufer-*

rent] *afferrent* M. — *sinat consulere. scripsit* M. ‖ 3. *ego nullius* Kayser. — *dolobella* M. — *satisfacerem ira* M^1.

Ep. 22. §. 2. *recte sic censes mulieribus cedendum* Kayser. — *iis* M: *his* k. (*his. sed quid tum? egeo* Kayser.) — *videbitur*] *uibitur* M^1. — *philotumo* M. — *num et tam honeste* M. — *equidem a te* Buecheler (Mus. Rhen. XIII. p. 591. coll. var. lect. ad VII, 14, 3.): *quidem a te* M, *Quid? a te* Z^bk.

Ep. 23. §. 1. *vesperi a* Cratander: *vesperis* M^1, *vesperi e* M^2. — *somnia* CM: *insomnia* alii. — *M.'* Manutius: *M.* M. — *oppressi* om. M^1. ‖ 2. *philotumi* M. — *ipso* Manutius: *ipse* M. ‖ 3. *nisi quid eius fuerit* M: *nisi quid eiusmodi fuerit* cum Ascensio k, *nisi qui deus fecerit* Boot. — *Caesaris*] *L. Cesaris* M.

Ep. 24. *Philotimei* M. — *Cassii* M: *Cassio* cum Bosio k. — *vibuillum* M^1, *vibullum* M^2. — *insequi* (corr. ex *sequi*) M: *sequi* k. — *tria milia* (*III. m.*) Bosius: *uim* M. Cf. Wesenb. p. 31. — *scripsit Capua a Lucretio familiari eius Nigidium a Domicio consules discessisse* M, sed verbis e superiore parte epistolae male repetitis superscriptum est *vacat.* — *a* M^2: *e* M^1, *Ego* C

Ep. 25. *Capuam missis* M. — *a vobis* CM: *ad nos* alii. — *o* Malaespinae liber Antonianus: om. Mk. Cf. C. F. W. Müller Coniect. Tull. p. 14. — *regere*] *rege* M^1.

Ep. 26. Inscriptionem om. M. ‖ §. 1. *Picentium* CM: *Picenum* alii. — *cesar* (superscr. ead. m. *cesaris*) M. — *affranio* M. ‖ 2. *videri*] *uidere* M. — *negavi* Victorius: *navi* (non *novi*) M, *nolui* cum ed. Romana k. — *cui noster* C: *quin noster* M. — *alterum consulatum* CM: *de altero consulatu* alii. — *deferret*] *de ea referret* M. — *at*] *a* M. — *pro tuis rebus gestis* Lambinus (coll. VIII, 9, 2.): *ut prorsus gestis* M, *pro suis rebus gestis* Bosius. — *partes* M^2: *parte* M^1. ‖ 3. *de HS. XX.*] *de sextertiis viginti milibus* M. — *scribenti*] *scienti* M. — *certe* corr. in *certo* M. — *et ego? nescio* Orellius: *et ego nescio* M. — *quod*] *quid* M. — *faciam ut scias*] *sciam ut sciebam* M. — *futurum* om. M^1. — *nisi qui* M^2: *nisi quod* M^1. — *scribis* Orellius: *scis* M. — *partheciis* M^1. ‖ *M. Tullii Ciceronis Epistolarum ad Atticum liber explicit septimus. Incipit liber octavus* M.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD ATTICUM

LIBER OCTAVUS.

Ep. 1. §. 1. *uibiillius* M^1. — *nec tamen tam laeta* Bosius: *nec tamen* (corr. in *tam*) *leta* M. — *quam quae ad* Orellius: *quam ad* M. — *scripserat* M^2: *erat* M^1. — *nisi tam* M^2: *miser iam* M^1, *sed* Manutius. — *proficisceretur* Kayser. — *atque*] *ad que* M^1. — *derelicto* (corr. ex *relicto*) M: *relicto* Z^b. — *parcere* corr. ex *parceret* M. ‖ 2. *me non quaerere* Pius: *non quaerere* M, *non* [*me*] *quaerere* k. — *tutissimo* C et Charisius (p. 192, 23. et 217, 13. K.): *tu pessimo* M (*tutissime* margo), *tupissimo* Z^1. — *essem*] *essent* Charisius. — *videbam* M^2: *volebam* M^1. — *sic nunc* corr. ex *sis nunc* M. — *in* om. M^1. — *Sic enim* corr. ex *Si enim* M. — *ut ne* Wesenb. (p. 17. n.): *et ne* Mk. — *stabilis sit, sed* Ernestius: *stabilis, sed* Mk. — *ipso* CM: *ipsi* alii. ‖ 3. *mirere si* (corr. ex *mirere sed si*) M^2: *mire res et* M^1, *mirere sei* Buecheler Mus. Rhen. XI. p. 515. — *sit* om M^1. — *sed* M^2: *si* M^1. — *eundum* corr. ex *eumdem* M; *committendum* vel *eo descendendum* vel simile quid requirit C. F. W. Müller in Progr. Landsberg. a. 1865. p. 7. — *a bonis*] *ab omnibus* M. — *locupletum* Mk Vide ad VII, 7, 7. —

me M.' Lepidi, L. Volcatii Manutius: *mea ulepidi lucei uolcaci* M¹, *me Auli Lepidi Lucei Volcaci* M². — *Sulpicii comitum*] *Sulpicio me tum* M¹. — *Domitius*] *Do.* M. — *Ap. Claudius*] *applaudius* M¹. ‖ 4. *ille habet* Kayser. — *in* om. M¹. — *Luceriam*] *Nuceriam* M. — *que adhuc* M²: *ea adhuc* M¹. — *sint* M: *sunt* k. — *displicere*] *dispisere* M¹.

Ep. 2. Inscriptionem om. M. ‖ §. 1. *non credis te que digna a diligentia* M. — *cum maxima* Manutius: *huius maxima* M, *cum huius* (deleto deinde cum Faërno *Pompeii*) Ernestius. Cf. Wesenb. p. 88. n. — *id enim illa* Manutius: *idem in illa* M¹, *idem enim illa* M². — *non dare* M (*mandare* margo). ‖ 2. *si queunt* M (*si qua erunt* margo). — *esse* M¹Zᵇ: *enim* M², *ea* Malaspina auctore k. (*esse* del. Victorius.) — *possim*] *possum* M. — *qui magis* C: *quo magis* M. — *meque* corr. ex *neque* M. — *atque* M²: *et que* M¹. — *ac duce turpius* corr. ex *adducetur pius* M. — *cuius*] *quoius* M. ‖ 3. *domitii esse sed inuites* M¹. — *potes* corr. ex *potest* M. — *non* ante *expulsi* om. M¹. — *urbe* om. M. — *et si nunc sunt* Pius: *et si non sunt* M. — *et* ante *Petreium* om. M. — Inter verba *me* et *illud* est spatium vacuum in M sedecim fere litterarum. — *Domui* M¹: *Domi* M²k. Cf. Otto ad Taciti Annal. p. 248. Ante hanc quoque vocem in M spatium vacuum est novem fere litterarum. Neutro loco in Z inane spatium esse adfirmat Lambinus. — *quis tum* ed. Romana: *quis tu* M, *Qui istim* k. ‖ 4. *uibiulli* M¹, *Bibuli* M², sed rursus deletum est. — *διπλῆ*] *diple* M. — *Iubulus* M¹, *uibullus* et *bibulus* (quod rursus deletum est) M². — *non sitam in eo iudico* Manutius: *non ita non meo iudicio* M, *non ita: 'Uno in eo iudico* cum Bosio k. — *ut* corr. ex *aut* M. — *ego* corr. ex *equo* M. — *tyranni* corr. ex *tyrannis* M. — *Formiis*] *formis* M. — *agetur* Victorius: *ageretur* M. — *profectis* M¹, *profectus* M², *praefectus* alii, *profecturus eram* Ascensius. — *videro* Pii 'prisci codices': *quid ero* M.

Ep. 3. *perturbatus, cum coram tecum* Victorius: *perturbatus sum. coram te cum* M. — *esset* M¹: *est sed* (sed rursus deletum) M². — *uti* M²: *ut ita* M¹. — *Italia cedat* Victorius: *Italiam accedat* M¹, *Italia excedat* M². — *quid in* corr. ex *quod in* M. ‖ 2. *fortuna mea cum illius fortuna* Klotz: *fortuna* M, *fortuna cum fortuna* Malaspina. — *nomen futurus* Iac. Gronovius: *non futurus* M, *non futurus ......* k, *non futurus sit sui iuris* alii. — *subeundumque* corr. ex *subeundemque* M. — *cum aliquo fore* M: *cum aliquo forte* alii, *cum maiore* Kempf. — *dedecore*] *docere* M. ‖ 3. *sapienter* M²: *attenter* Z¹, *saltenter* M¹. — *nisi*] *ni* M. — *auctoritatemque*] *que auctoritatem* M¹. — *per vim et* M²: *servi mei* M¹, *Servii mei* C. — *ille* ante *in* om. M¹. — *adoptando* Cratander: *optando* M. — *provinciae prorogator* Malaspina. — *fidem* (*idem* margo) *etiam* M. — *consuli* corr. ex *consule* M. — *provincias Gallias - - die* M: *provinciis Galliis - - diem* cum Ursino k. — *Kalendarum Martiarum* ed. Romana: *K. Martis* M. — *hoc* om. M¹. — *turpissima fuga* M²: *turpissimamque sum fuga* M¹, *turpissima nequissima fuga* Fr. Hofmann. — *condicio non*] *conditioñ* M¹. ‖ 4. *recuperavit* M¹. — *nulla viris* M¹. — *uis aquari desperationem* M¹. — *in te cepit* M¹, *invite cepi* M²k, *Non recepi* Fr. Hofmann, *nolui accipere* H. A. Koch coll. VII, 11. D, 5. 12, 2. — *sed in ea causa* Lambinus: *sed sine causa* M, *sed sic, ne causam* cum Bosio k, *sed sane causam* Fr. Hofmann. — *sensissem* M: *sensi, esset* cum Orellio k. — *infimus quisque*] *infimusque* M¹. — *cupidi, dixi* Buecheler (Mus. Rhen. XIII. p. 591.): *cupidi.*

Dixi k. || 5. *habui* C: *habuit* M. — *negocio* M. — *iis*] *his* M. — *hiemem* (litt. ultima deleta) M. — *an sine eo cum* Fr. Hofmann: *an si nec cum* M^{1}, *an sine et cum* M^{2}, *an sine? cum* k. — *an quomodo* M: *aut quo modo* cum Bosio k, *at quo modo* I. F. Gronovius. — *apsentis* ('al. *absentes*') M. — *putavit* M. — *fascis* M^{1}: *fasces* M^{2}k. — *hec ferre* M, *efferre* k. — *sciemus* M. || 6. *Philippus* M: *L. Philippus* cum Lambino k. — *Q.* M^{2}: *que* M^{1}. — *cecidit quidem* M, sed addita sunt ab ead. m. signa transpositionis. — *fortasse*] *fortis se* M^{1}. — *certa*] *certe* CM. — *Mucii ratio*] *mutiratio* M^{1}. — *Philippi* del. Orellius. — *deferet* corr. ex *deferret* M. — *non accipere me periculosum est, accipere invidiosum* Orellius, *Non accipere vereor ne periculosum sit apud ipsum, accipere invidiosum* k. — *quid enim* Klotz: *qui enim* M, *qui autem* Orellius. — *in eam partem* Malaspina: *mea in parte* M^{1}, *in ea parte* M^{2}. — *in Caieta*] *Caietae* vel *in portu Caietae* C. F. W. Müller. *Caietae* scribere debebam. Cf. Cic. ad Att. XIV, 7, 1. — *Brundusii* Mk. || 7. *calleno* M. — *corfini* M. — *Gneum* M: *Cnaeum* k. — *a Fausto* Manutius: *Fausto* (om. *a*) M. Cf. Wesenb. p. 22. n. — *a consule* Manutius (coll. ep. 12 A, 3.): *ac consulibus* M. — *ducis* M. — *deseri* Orellius: *deserit* M^{1}, *deserere erit* M^{2}. — *est quaedam*] *et quedam* M. — *affranium* utroque loco M. — *Trebonio*] *Petronio* CM. — *Fadium* Orellius: *Fabium* M. — *suam* (*summa* margo) *autem* M. — *et* om. M. — *nullum in meum* M^{1}. — *sed*] *et* M^{1}.

Ep. 4. §. 1. *cuiusdam*] *quondam* Orellius, *quibusdam* Kayser; del. Ernestius. — *a Quinto*] *atque* M^{1}. — *efferre* Manutius: *efferrem* M. — *Ciceronisque* M. — *meo* corr. ex *me* M. — *alium iis* M^{2}: *aliumuis* M^{1}. — *dei* M^{2}: *det* M^{1}, *di* k. — *honori significant* M^{1}. — *non* om. M. || 2. *mihi plane* Boot: *mihi. Plane* k. — *nulla* ed. Iensoniana: *ulla* M (add. *sine* in margine rec. m.), *sine ulla* k. || 3. *navem* Ascensius: *autem* M. — *tuas* Pius: *duas* M. — *consulationi* M^{1}. — *Atium* Lambinus: *Attium* M. — *inde effugisse* M^{2}: *inde fugisse* C, *in die fugisse* M^{1}. — *Gnaeum*] *Cn.* C, *.C. n.* M, *Cnaeum* k. — *ire Brundisium desertum* M: *ire, Brundusium desertum* C, *ire Brundisium, desertum Domitium* Lipsius, *ire Brundisium, deseri Domitium* Orellius.

Ep. 5. Inscriptionem om. M. || §. 1. *Kal. literas ad te literas dedissem* M (sed *literas* priore loco linea subducta deletum est), *Kal. litteras ad te de Dionysio dedissem* cum Malaspina (et Z^{b}) k. — *cerritior* Bosius: *certior* M, *acerbior* k. — *isse* M: *ipse* Z^{b}, *ῥῖψαι* cum Bosio k. Fort. *misisse.* — *KAEPECCIN -- ΘΥΜΕΙΝΑΗΤΑ* M. — *eum dixisse* Bosius: *cum dixisset* M. — *capite* M. — *sed o meam* Z^{b}: *sed in eam* M, *sed meam* k. — *vehementem* Ernestius: *uenientem* (pro *uementem*) M. — *meum* Victorius: *meis* M. (*servum a p. meum* del. Ursinus.) || 2. *decernitur* M^{2}: *decerneret* M^{1}. — *tu*] *ut* M. — *M. Curio inscriptus* C: *de Marco curioni scriptus* M^{1}, *de Marco curio inscriptus* M^{2}Z^{b}, *des M.' Curio inscriptus* cum Bosio k. (Praenomen correxit Manutius.) — *ut ei, ut petii* Lambinus: *ut ut peti* M. — *eroget* Manutius: *roges* M.

Ep. 6. §. 1. *obsignata iam* M^{2}: *obsignatam ista* M^{1}, *obsignata ista* alii, *obsignata iam ista* Kayser. — *praetor*] *.P. P.* M. — *M.'*] *M.* M. — *cuius*] *quoius* M. — *consules* M: *consulem* alii. || 2. *XIII.* Corradus (coll. ep. 11 D, 3. et 12 D, 1.): *VIII.* M. — *scribam* Corradus: *sciebam* M. — *tua sponte te* C: *sua* (corr. ex *suas*) *sponte* M. — *intersit* Victorius: *in* M (*interest* margo). — *Tu* M^{2}: *sed tu* M^{1}. — *venias, praesidii* nos: *venias. Praesidii* k. (*presidi* M.) — *relinquas.*

CICERO ATTICO SALVTEM. Deinde M. ‖ 3. *dummortales* M^1. — *terrorem.* † *Spero etiam ...., quoniam* k. — *nihil mutasset* (*imitasset* Z) *nec tegentia* MZ: *nihil in vita. Sed nec recentia* cum Bosio k. — *mehercule. Modo* M: *hercule modo. Modo* cum Bosio k. — *enim* CM: *etiam* alii. — *a te*] *in te* M. (Fort. *in te decessisse.*) — *ab altera*] *ab alterna* Orellius. Sed cf. VII, 2, 2. — *uerecundia in culpam* M. — *quam in liberalitatem* M.

Ep. 7. *domitio* M^2: *domitor* M^1. — *civem* M^2: *cui est* M^1. — *et eos, quos una scis esse, cum habeat* Victorius: *et eos una scisse secum habeat* M. (*scis secum habere* C.) — *et ipse*] *ex ipse* M, *secum ipse* C.F.W.Müller. — *fallant* M. — *deseret* M^2 (sed rursus deletum): *deser* M^1 (*de se* margo). *cui tu*] *quo itu* corr. in *quoi tu* M. ‖ 2. *habeo quem fugiam, quem sequar non habeo* Quintil. VI, 3, 109. VIII, 5, 18. — *quod dixerim* del. Cobet Mnemos. VIII. p. 454. — *nos tradidit* I.F.Gronovius: *nostra tradidit* Mk. — *memet* corr. ex *meomet* M. ‖ 3. *apposita* M: *apposite* k.

Ep. 8. §. 1. *aut* corr. ex *uti* M. — *pararat*] *parat* M. — *amiserat* corr. ex *miserat* M, *sua amiserat* Ernestius. — *ἀπροσφωνήτους* C: *απροσφωνητος* M, *ἀπροσηγορήτους* alii. — *experti sui* M^1, *expertes sui* M^2. ‖ 2. *ταῦθ'* Victorius: *AIΥΘ* M, *τοῦθ'* alii. — *καὶ πάντ' ἐπ'*] *KAIIAIITEII* M, *καὶ πᾶν ἐπ'* k. — *se tradisse* M. — *o rem* M^2: *eo* M^1. — *minus* Bosius: om. M.

Ep. 9. Inscriptionem om. M. ‖ §. 1. *ea* M^2: *meam* M^1. — *quoniam eum nos*: *quo eum* M^2, *quem* M^1, *quum eum* k. — *cui*] *qui* M. — *fuisset si id* (litt. *t* deleta) M. ‖ 2. *ne ego*] *nec ego* M. — *proposuit* M^2: *proposui* M^1. — *pro tuis*] *potius* M^1. — *amplioribus nequam* M^1, *amplioribusve quam* M^2. — *tempus* M: *tempestas* cum Bosio k. — *quintum*] *.V.* M. — *quid nunc* Victorius: *quod nunc* C, *quod ad nunc* M. — *ipsum de se* Boot: *ipsum unde se* Mk. — *laeto*] *taeto* M^1 in contextu, *leto* in margine, *tecto* (rursus deletum) M^2, *toto* Z^b. — *senatus consulta*] *s. c.* M. ‖ 3. *pridie Kal.*] *.p. P.* M. — *nostra seruire* M^1. — *exire Tullo* CM^2: *exiret ullo* M^1. — *multo minus. Crebro* C: *multo minus mouebant minus. Crebro* M. — *me illorum*] *meliorum* M. — *quidam* M^2: *quidem* M^1. — *caede*] *cedem* M^1. — *retractando* M: *retrectando* cum Bosio k. ‖ 4. *occulta via currens* Manutius: *occultauit occurrens* M, *occulta via accurrens* cum Orellio k. Cf. IX, 2, 3. 3, 1. — *missu*] *iussu* ed. Iensoniana. — *cui*] *qui* M. — *idem aiebat* corr. ex *eidem alebat* M. — *malle* corr. ex *mali* M. — *et metuo* corr. ex *id metuo* M. — *clementia* corr. ex *dementia* M. — *unam*] *Sullanam* Orellius (coll. ep. 11, 2.), *Cinnanam* Boot. — *credulitatem* M. — *cuidem* M^1. — *malle* corr. ex *male* M. — *principem* M^1. — *hec credis. Sed* M^2: *et credidisset* M^1. — *Brondusium* M. — *legiones XI. K. Luceria* Orellius: *legiones .XI. luceria* M, *legiones Luceria* cum Manutio k. — *est plena. Quid* M^1, *est plenum. Quid* M^2.

Ep. 10. *quod*] *quot* M. — *in nummis* MZ: *in nominibus* alii. — *solueret* M. — *esse. Dixit etiam* CM: *venire. Dixit enim* alii. — *a me* corr. ex *ad me* M. — *volui te*] *soluite* corr. in *uoluite* M. — *scire et quid* M.

Ep. 11. §. 1. *constitit consilium aut* M^2: *constitit consilia ut* M^1, *constent consilia aut* C. — *tamen lari* M (*lamentari* margo). — *totos dies: 'Sed vereor -- litteris nostris.'* k. — *dedecori sim studiis* ed. Romana: *dedecoris in studiis* M^1, *dedecori sim in studiis* M^2, *dedecori sit studiis* cum Malaspina k. — *libris* om. M^1. — *perfectorem* CM: *effectorem* alii. ‖ 2. *Sillani* M. — *conuenirent ullam* M^1.

— *beatissimus* M[1]. ‖ 3. *ariolas* M[1], *ariolans* M[2]. — *ut illa* | *utilia* M. — *cui nemo* M[2]: *conuenio* M[1]. — *maria magno* M. — *non multo* M: *tumultu* M[2] in marg. — *uatiginari* M[1]. — *transierunt* M[2]: *terra si erunt* M[1]. — *illi alterum* Buecheler (Mus. Rhen. XIII. p. 589.): *illi qui alterum* M, *illi quidem alterum* k. — *metuunt*, *nos utrumque*] *manuunt nostrumque* M. ‖ 4. *aut* (corr. ex *qaut*) *utriusque in mancipiis* M: *et quati utriusque vi*, *mancipiis* Bosius (*et quati* auctore Victorio), *ab utriusque mancipiis* ed. Romana, *ab utriusque iam mancipiis* k. — *proscriptio* Victorius: *iptio* M, *emptio* Z[b]k, *irruptio* alii. (*nec tam singulis est proscriptio p.* Buecheler l. l. p. 592.) — *pertimescendam* M[1]. — *esse dicitur* I. F. Gronovius: *est igitur* M, *est*, *civitatis* k. — *universam* M: *universae* cum Ascensio k, *universe* alii, *universae rei p.* Buecheler, *in universum* Kayser. — *confligendo* Victorius: *obligendo* M. — *vires* M[2]: *ut res* M[1]. — *habe* M. — *consolationes* M[1]. — *fortasse* corr. ex *fortassis* M. ‖ 5. *scripsit* M. — Fort. *id*, *quod saepe*. — *quod quie rimor atque* M[1]. — *mandat* Victorius: *mandata* Mk. — *promissis*] .*P. R. omissis* M[1]. — *uerum cum habeo* M[2]: *ueni cum ab eo* M[1]. — *tramissurum* M[2]: *irremissurum* M[1]. ‖ 7. *Brundusium* Mk. — *necesse* M[2]: *necis* M[1]. — *Magnete*] *magni te* M. — *scio* del. Manutius. — *eum*] *Enim* M[1]. — *velim*] *vellem* M.

Ep. 11. A. Inscriptionem *Cicero Attico Sal.* habet M, sed linea subducta deletam; veram inscriptionem tamquam epistolae partem exhibet. — *Pompeius* M: *Magnus* k. — *et cohortibus* M[1]: *et cum cohortibus* M[2]. — *quas* om. M[1]. — *Iubullius* M[1]. — *habere* om. M[1]. — *Hirrum cum* C: *Hirruncum* M. — *tutissime* M: *tutissimo* cum Lambino k. Cf. VIII, 1, 2.

Ep. 11. B. §. 1. *Formiis*] *formis* M hic et infra. — *Iubullique* M[1]. — *virtutem et industriamque* M, sed *et* deletum est. — *ora*] *oro* M[1]. — *cui* Lambinus: *ubi* Mk. — *cepisses* nos: *percepisses* M, *praecepisses* k. — *tenerit possem* M[1]. — *et* ante *oram* om. M. — *in eam* M[1]. — *menturnis* M. — *nam* om. M[1]. ‖ 2. *teanos* M[1]. — *praetore*] *P. R.* M. — *vidi T. Ampium* Victorius: *vidit amplum* M[1], *vidi amplum* M[2]. — *dilligentia* M[1]: *intelligentia* M[2]. — *edictum* Lambinus: *dictum* M. ‖ 3. *tenendam* M[2] (in marg.): *tenebam* M[1]. — *oram* corr. ex *horam* M. — *et oport.* M[2]: *est oport.* M[1]. — *praesit* M[2]: *praeest* M[1]. — *sin omnia unum in* nos: *in omnia unum* M[1], *omnia in unum* M[2], *Sin omnia in unum* k. — *quo die* M[2]: *quod te* M[1]. — *si qui* M (sed *cui* a pr. m. habet in margine). — *videor* M.

Ep. 11. C. Inscriptionem *Cicero Attico Salutem* habet M, sed deletam. — *D.*] *p.* M[1], *d.* M[2]. — *S. v. b. e.* Lambinus: *Sub* M[1], del. M[2]. — *Brundusium* Mk.

Ep. 11. D. §. 1. *Cum ad* M[2]: *Ad* M[1]. — *Cannusii* M[1]. — *in spem magnam* M[1]. — *ut* corr. ex *uti* M. — *in Italiam* M[1]. — *quam mihi* M[1]. — *iis*] *his* M. — *D. Laelio* Corrad.: *dialio* M. — *factus* M[2]: *factum* M[1]. — *que* om. M[1]. — *Q.* M[2]: *que* M[1]. ‖ 2. *Messius* Manutius: *Missius* M. — *dixit* C: om. M. — *aliique* CM[2]: *aleque* M[1]. — *Aeserniae* Cratander: *Esernie* M. — 'M. Tullius ad Pompeium lib. IIII. *quod si est*, *non modo iter meum interclusum*, *sed me ipsum plane exceptum putabat.*' Nonius p. 293, 19. — *exceptum*] *ceptum* M[1] corr. in *captum* et hoc deleto in *exceptum*. — *Esernia* M. ‖ 3. *tuarum in* (vel *m*) *exemplum* M[1]. — *misisses he* corr. ex *misisse seu he* M. — *literas* M[2]: *litere* M[1]. — *scripseras* del. Cobet (Mnemos. VIII. p. 455.): *uncos* om. k. — *prae-*

sidio CM. — *quo satis esse* M^1. — *qua reliqui* M^2 (in marg.): *quare hi qui* M^1. — *Corfinium* M^2: *Corinthum* M^1. — *simul* M^2: *scimus* M^1. — *audimus* M. — *Brundusium* Mk, et sic infra. — *admoniti - - a Caesare* Nonius p. 293, 22. — *exciperemur* Nonius et M^2: *exciperemus* M^1. — *is*] *his* M^1. — *intenderat* M. — *quod cum*] *quo cum* M^1. — *iam* om. M^1. || 4. *interim* C: *inde primo* M. — *videbamus neque* M^2: *videbatur in iis neque* M^1. — *esse*] *isse* M. — *Corfinii fuissent* C: *Corfinii uenissent* M, *Corfinium venissent* alii. — *arbitramur* M^1. — *qui in* M^2: *quin* M^1. — *atque*] *ad que* M^1. || 5. *fuissem* M^1: *fuisse* M^2k. Cf. Wesenb. ad or. p. Sestio p. 2. n. 2. — *a* in M expunctum est. — *fortunam* CM: *formam* alii. — *ratione in fecisse* M, sed *in* deletum est. || 6. *vel iniqua*] *velim qua* M^1. — *valere* M^2: *alere* M^1. — *quae* corr. ex *quale* M. — *si quae*] *si que* M^1, *si qua* M^2. || 7. *prae me tuli*] *premet uti* M^1. — *quin*] *qui* M^1. — *ea*] *eo* M^1. — *civili leviora*] *ciuile mora* M^1. — *inde*] *Deinde* C. — *a te que* M^1: *atque* M^2. — *ad eas* Corradus: *ad ea* Mk. — *offendissem* M^2: *offendisse* M^1. — *cui tu cum* M, sed *tu* expunctum est. — *subicerer* M^3: *subicere* M^1, *obicerer* Ursinus. — *preliis* M, *procellis* alii. — *ut mea*] *quod mea* C. F. W. Müller Coniect. Tull. p. 24. — *atque haec*] *neque haec* idem in Philol. XIX. p. 326. || 8. *facile*] *facite* M^1. — *enim* om. M^1. — *amicior* M ('al. *amicicior*' margo). — *absum* M^1. — *ratio misit* M (*vicit* margo). — *ciuis* M^2: *cuius* M^1.

Ep 12. *lippitudo* om. M. — *Fadio* Orellius: *Fabio* M. — *solum mea* M^1. — *haec*] *hoc* M^1, *hec* M^2. — *quo quia tibi* M^2 (in margine): *quod tibi et quia* M^1. — *perexiguo tempore opus* M. || 2. *imparatam* ed. Iensoniana: *imperatam iam* CM^1Z, *imparatam iam* M^2. — *delictum* Corradus: *deiectus* M^1, *delectum* M^2, *dedecus* cum Orellio k, *in dilectu* Moser Specim. V. p. 14 sq. — *per L.* M^2: *spere* M^1 (superscr. 'al. *sperate* al. *sprete*,' quae rursus deleta sunt). — *Fabatum* M^1Z: *Fabium* M^2 in marg. || 3. *deliberationis* M: *deliberatio omnis* Orellius (coll. VIII, 3, 1.), *deliberationis res* Kahnt. Obelum om. k. — *mihi esset* M^2: *inesset* M^1. — *diutius* om. M^1. || 4. *etiam imposterum* M. — *sentias* M^2: *sententia est* M^1. — — *ecquae*] *que* M^1, *et que* M^2. || 5. *suaseris s pertheo panem* M^1. — *Culleonem* M: *Culeonem* k. — *sepe ingemis censuum recordatus* M^1. — *calculos* corr. ex *cauculos* M. — *sed etiam paulo* M^2: *sed in paulo* M^1, *sed etiam aliquando* k. — *salubrioribus* Ascensius: *salubribus* MZk. — *praescribo*] *perscribo* M. || 6. *acturus est* M^1. — *num cui*] *num qui* M (utroque loco). — *succenseat* M. — *misi* M^2Z^b: *mitto* M^1.

Ep. 12. A. Inscriptionem *Cicero Attico Salutem* habet M, sed deletam. — *Cn. Magnus procos. s. d. M.* in margine habet M. — *C. Marcello* Manutius: *M. Marcello* M. — *S. D.* post *coss.* habet k. || §. 1. *de se dubitaret* M^2: *desubitaret* M^1. — *mitteres* M^1. — *neque ipse*] *ut neque ipse* M^1. — *firmus* M^2: *firmo* M^1. — *neque se, si* Lambinus: *neque si* M. || 2. *possum* M^2: *sponsum* M^1. — *quod Brundusium misi* M: *quas Brundusium praesidium misi* cum Bosio k, *quod Brundisium Scipionem cum duabus cohortibus praemisi* Buecheler Mus. Rhen. XIII. p. 594. coll. VIII, 3, 7. — *Cannusium* M^1. — *abessem* M^2: *essem* M^1. — *dimittendum* CM: *immittendum* et *committendum* alii. || 3. *D. Laelio* Corradus: *dellio* M^1, *D. Elio* M^2. — *maioris* M. — *cum iis*] *cum his* M. — *quos* M^2: *quod* M^1. — *durachium* M. — *possim, videat ille ut possit se per* Buecheler Mus. Rhen. XI. p. 521. — *se per* vetus codex

Lambini: *semper* M, *ille se per* Orellius. — *quas dubio* M: *quas ego dubio* cum Bosio k. — *altia video C. Marcello* M²: *altia video censorī marcello* M¹, *alcia video censori M. Marcello* Z¹, *altia video censeri Marcello* codices Malaespinae et Z^b, *ac ita video censeri Marcello* Manutius, *atque adeo M. Marcello* k. — *quodcumque* M (*quotcunque* margo). — *Brundisium* del. Manutius. — *vobis habetis* (om. *cum*) M¹. — *deportaretis* M. — *rei p. fueritis* (om. *pro*) M¹. — *velim*] *vellem* M. — *praetores*] *P. R.* M. — *quod*] *quot* M. — *vos* CM: *nos* alii. — *deducerent. valde* M¹, *deducerent. vale* M², *deducerent. Valete* cum Cratandro k.

Ep. 12. B. §. 1. *Valde* ex superioris epistolae fine huc transposuit Klotz (in Prooemio): om. k. — *adversario* Victorius: *adversarios* M¹, *adversariis* M². — *ut* om. M¹. — *Iubullius* M¹ utroque loco. — *Firmo progressum* Z: *firmo progressu* M. — *prius*] *plus* M¹. ‖ 2. *atque etiam* Ursinus: *et etiam* cum Bosio k, om. M. — *advenias* Muretus et Schütz. — *copias* M. — *coacte* M²: *quot acte* M¹, *queat ac* margo. — *vos* Wesenberg (p. 19. n.): *nos* M. — *distrahant* corr. in *distrahat* M. — *villas* Graevius: *illas* M. — *servent equum* M²: *seruente cum* M¹. — *imperare* M. — *relinquerunt* M¹.

Ep. 12. C. §. 1. *Callenius* M, *Canuleius* Corradus. — *Cesarem mare et* M, sed *mare* deletum est. — *ad me ire* M²: *admire* M¹. — *istaec*] *istic* M. — *te et si* M¹. — *velle: te*] *te uelle* M, sed addita sunt signa transpositionis. — *maioris* M. — *prudentia* M: *prouidentia* C. — *quot* M²: *quod* M¹. — *impresentia* M. — *ab aliis* Manutius: *ab illis* M. — *quae si* corr. ex *quasi* M. — *Albam* CM: *Balbum* alii. — *pars ad te* M²: *par satte* M¹. — *sed locis* M²: *ut locis* M¹, *at locis* k. — *neque solus* M²: *ne qui solus* M¹. — *ut*] *et* M. ‖ 2. *omni copia* Victorius: *omni copias* M¹, *omnibus copiis* M². — *huc*] *hoc* M. — *M. Tuscilio* Corradus: *Metuscilio* C, *metu stileo* M¹, *metu sileo* M². — *veniat* Ernestius. ‖ 3. *tam* ante *amplum* om. M¹. — *summam* M: *summae* alii. — *si distrahemur* M: *sin distrahemur* k. — *Sica abs te* Boot: *sic adpoete* M, *Sica a te* k. — *his* M: *iis* k.

Ep. 12. D. §. 1. *mihi a te* om. M¹. — *praemonui fore fit* M (*fore* add. m. 2. in marg.). — *nec impresentia* M. — *conductis per te* M. — *tibi expeditum* M²: *tibi expediam* M¹, *tibi expeditum iam* Buecheler Mus. Rhen. XI. p. 517. — *iis*] *his* M. — *sunt Consilibus* (om. *a*) M. ‖ 2. *huc*] *et huc* ed. Iensoniana. — *ad* nos: om. M. — *celeriter iter ex* (media voce deleta) M. — *huc* corr. ex *hoc* M. — *qui* Manutius et Malaspina: *quod* M. — *ne* om. M¹. — *quidem* om. M.

Ep. 13. §. 1. *Brundisii nisi nanctus* M¹. — *Gneum* M: *Cnaeum* k. — *tramisisset* M²: *ira misisset* M¹. — *ne cuiquam* M¹. — *ab his* M. ‖ 2. *nihil*] *nisi* M¹. — *res sit* Lambinus: *res est* Mk. Cf. Wesenb. p. 109. — *evenerit*] *venerit* M. — *et iam* M²: *etiam* M¹.

Ep. 14. §. 1. *tibi* om. M¹. — *nullum* bis habet M, sed priore loco deletum. — *debuerit mutum* M³ (in margine): *defuerit multum* M¹. — *quam tu* del. C. F. W. Müller (in Annall. philol. vol. 85. p. 279.): uncos om. k. — *Nonas* Boot: *nos* Mk. — *a* ante *Corfinio* ego seclusi: uncos om. k. Cf. proximum versum et IX, 1, 1. — *id est Feralibus* del. Corradus et Malaspina: uncos om. k. (*id est* om. M¹.) — *et iis diariis* M² (in marg.): *ecusdiaris* M¹, *et iis dictis* alii. — *ut timeam* M²: *ultimeam* (littera *e* deleta) M¹. — *ne* corr. ex *nec* M. — *quam opus sit*] *quam Pompeius* C. F. W. Müller Philol. XIX. p. 326 sq. ‖ 2. *ii quia reprobantur* M¹. — *exstitit*]

existis M^1, *existit* M^2. — *ab his* M. — *quantum* om. M^1. — *id bellum illud et* M, sed *illud* linea subducta deletum est. — *tanta equidem* M, sed prior *e* erasa est. — *elicere* M^2: *eligere* M^1. — *ut tibi* M^2: *tibi* (om. *ut*) M^1. ‖ 3. *de* ante *Domitio* om. M^1. — *audimus* corr. ex *audiemus* M. — *Tiburti aut Lepidi quo cum* (*quocum* C) *Lepidus accessisse ad urbem* M: *Tiburti † haut lepide quod cum lepidus ad urbem accessisse* k. Illepida experimenta hunc locum emendandi praetereo. — *ait* Victorius: *in te* M^1, *sed* M^2. — *adipiscendi* M^2: *apiscendi* M^1k. — *ne is quidem* Madvig: *ne id quidem* M. — *scit* M^2: *sit* M^1. — *etiam* Madvig: *enim* M. — *satis* om. M^1. — *grandem esse quam* M^1. — *Coreni* M^1, *Corfini* M^2.

Ep. 15. Inscriptionem om. M. ‖ §. 1. *A. d. V.*] *Ad quintas* M. — *Egipta* M. — *veterem d*(atam) *. IV. K.* Orellius. — *videmus* M^1. — *in qua spectas* M. — *Iubullius* M. — *Id altera* M: *in altera* k. — *aut hemonis fugam tendis* M: *habe athemonis fugam intendis* k, *habet Athenionis fugam quam intendis* Kayser. — *commutationem qui* M. ‖ 2. *scribis* M: *scripsi* C. — *Iovi ipsi iniquum* C: *Iovi ipsi nicum* M. — *iracondia* M. — *folia* M. — *facilius* om. M^1. — *me deliberatio* M^2: *indeliberatio* M^1. — *malo* M^2: *maior* M^1. — *Tullo* Manutius: *Tullio* M. — *dubitant* M^2: *dubitaui* M^1. ‖ 3. *nec illos* M^2: *nec ullos* M^1. — *pretereappium* M^1. — *transeundi* M^2: *transeunt* M^1. — *Sufenas* Pighius: *Setenas* M^1, *Setonas* M^2. — *decerno* Pius: *desero* M. — *possim* M. — *Cornelli* M. — *me derideri* M^2 (in marg.): *mederi* M^1.

Ep. 15. A. §. 1. *crede* M^2 (in marg.): *Redde* M^1. — *te* om. M^1. — *huc* corr. ex *hoc* M. — *apud eum* om. M^1. (addita sunt in marg. paene evanida.) ‖ 2. *consulem* del. Weiske: uncos om. k. Cf. Wesenb. p. 118. — *ut non* Lambinus: *qui non* M. Cf. Wesenb. p. 88. n. — *totum etiam et etiam ab* M^2: *totum et tam etiam ab* M^1. Malim nunc *totum etiam ab* cet. — *plus me* om. M^1. — *in* om. M^1. ‖ 3. *te probaturum scio* Ursinus: *me probaturum sciet* M. — *quomodo* M: *et quo modo* k. — *eiusmodi* M: *huiusmodi* k. — *cadere* [*non*] *potuit* Kayser, ut sit interrogatio. — *confieret* C: *cum fieri eiet* (corr. in *fieret*, quod rursus deletum est) M (*transierit* margo). — *me illudque* M (*mei tuique* margo). — *te* om. M^1. — *scio, re tibi* Victorius: *scire tibi* M, *si re tibi* C. — *verissime* Manutius: *uelis summe* CM.

Ep. 16. *et tutum* Corradus: *et tum* M^1Z^1, *metum* M^2. — *impedierat que* M^1. — *ACTPATHΓHTOΑTΑATON* M. — *non mihi igitur* M^1. — *a* om. M. — *scribit* M^1. — *vendicant* M. — *vero deum* M^1: *vero ad deum* M^2. ‖ 2. *hunc* om. M. — *putat cum fieri* M. — *illius*] *huius* M. — *iracondiam* M. — *iudices de CCCLX* Fr. Iunius: *iudices de . CCC. l.* M, *iudices CCCLX.* Wesenbergio (p. 35.) auctore k. — *Lucerias* M: *minas* C, *e Luceria minas* Kayser. Malim *Lucerinas minas*. — *cum ipsi*] *cum hiis si* M^1, *Cumis si* M^2. — *αἰδέομαι*] *AIΑEOΑIE* M. — *domum* M: *Demum* cum Manutio k, *domitum* Cratander, '*donum* aut certe *domum*. utrumque enim habent antiqui codices' C, *eo denique* Kayser. — *IIII.*] *illi* M. — *Nonas iam*] *non Asiam* M^1. — *quod ubi*] *quomodo dubii* M^1. ‖ *Marci Tulii Ciceronis Epistularum ad Atticum liber octauus Explicit. Incipit liber nonus* M.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD ATTICUM

LIBER NONUS.

Ep. 1. §. 1. *quid*] *qui* M^1. — *VIIII.* Pontedera (coll. VIII, 14, 1.): *VIII.*

M. — *Gneus* M: *Cnaeus* k. || 2. *ituri sunt* M¹. — *optimatum* Mk contra constantem Ciceronis usum. — *M.'* Manutius: *M.* M. — *quocum* M²: *quecum* M¹. || 3. *audieremus* (priore *e* expuncta) M. — *qua*] *quam* M. — *ΑΝΑΠΑΝΤΗΚΟΝ* M. — *remolis* M¹. — *littoribus* M. — *multaque -- conviviis* Aldus avus: *multaque michi esse vere in conviciis* M. — *boni*] *bonis* M¹. — *simus*] *sumus* M. — *extincta* M²: *extincte* M¹. — *Luccei* M, *Luceii* k. — *Theofani* M. || 4. *eodem modo timore* M, sed *modo* deletum est. — *pro quaestore* Orellius: *proque* M¹, *prope* M², *proquaestor* Victorius. — *licet* Kayser: *liceret* Mk. — *accedet* Manutius: *accedit* C, *accederet* M (*accesserit* margo). — *irasceretur* M¹. — *quod*] *quo* M¹. — *agendi* M¹.

Ep. 2. Inscriptionem om. M. — *a te* corr. ex *ante* M. — *IIII.* Corradus (coll. IX, 10, 8.): *III.* M. — *λῆψιν dedisti* Lambinus: *ΔΙΑΛΗΨ inde dedisti* M, *διάληψιν dedisti* k. Cf. ep. 10, 8. — *me et*] *et me* M¹. — *commeministi* CM: *meministi* alii. — *sentias* corr. ex *sententias* M. — *aut* M²: *ut* M¹.

Ep. 2. a. Hanc epistolam cum proxime superiore coniungit M; primus novam epistolam esse docuit Schütz. || §. 1. *Quam n. p. c. dando, quam nihil tamen* (om. *in*) C. — *annerruncent* M¹. — *in XXV. iratum* M. — *ne* om. M¹. — *accipere* CM: *recipere* alii. || 2. *fecit is*] *fecistis* M¹. — *essem in* M¹. — *imbecillitate dilectus* M¹. — *quoquo* M²: *quoque* M¹. — *ἀσμένιστον* CM: *ἀσμενέστερον* alii. — *temperantius egerat* M¹. Fort. *temperantius se gerat.* — *vita, mores*] *vetant mores* Boot. — *socii, vires* M²: *issocuu tres* M¹. || 3. *tam aut belli* M¹. — *quam fuge* (om. *ut*) M¹. — *te ut vehementer* M¹.

Ep. 3. Hanc epistolam superiori adnectit M. || §. 1. *transit* M¹. — *de eo* M¹: *ex eo* M²: *seruos* M. — *tramiti* M¹. || 2. *Postumum* M¹: *Postumium* M². — *Gneum* M: *Cnaeum* k. — *nautis* M¹. — *Brundusina Nam quomodo* M (sed *Nam* deletum est a prima manu, ut videtur), *Brundusina iam quo modo* k. — *se diutius* M²: *sed tutius* M¹.

Ep. 4. Hanc quoque epistolam cum superiore coniungit M. || §. 1. *etsi* corr. ex *si* M. — *egeo*] *ego* M. — *scribi solent*] *scribis o lente* M¹. — *ea temporibus* Ascensius: *e temporibus* M², *temporibus* M¹. — *excludentur* M. — *thesis* M: *θέσεις* k. — *politice* M²: *pollicite* M¹, *πολιτικαὶ* k. || 2. *τυραννουμένῃ* om. M. — *πραγματευτέον* C: *πρατεον* M, *πρακτέον* alii. — *αἴρηται* Bosius: *ΕΡΡΘΗΤΑΙ* M, *ἄρθηται* C, *ΕΡΕΗΤΑΙ* Z^b, *ἀρθῇ* Malaspina. — *τυραννουμένῃ καιρῷ καὶ λόγῳ μᾶλλον* Z *τυραννοι μαλλον* M. — *αὐτὴν* Lambinus: *ταύτην* Mk. — *συναπογραπτέον* CM· *συναποστρεπτέον* alii. — *αὐτό τε* M: *αὐτὸ δὲ* k. — *τοῦτο*] *ΤΟΤ* M. — *οἰκειοτάτων* CM: *οἰκείων* alii. || 3. *animum molestis* (om. *a*) M¹. — *ambulaveritis qui* M¹. — *tuum*] *tum* M.

Ep. 5. Inscriptionem om. M. || §. 1. *Natali diei* M. — *infero*] *Impero* M¹. — *videmur* M¹. — *iam* altero loco om. M. — *Postumus* M¹: *Postumius* M². — *Q.* M²: *que* M¹. — *Fufius* Lambinus: *Fusius* M. — *Curtium* 'alii' apud Corradum: *cur tum* M¹, *cur eum* M². || 2. *me* M²: *ne* M¹. — *cui* M²: *qui* M¹. — *me* Casaubonus: om. M. — *inimicior* CM: *immitior* alii. — 'M. Cicero in libro epistularum nono ad Atticum: *maiores*, inquit, *nostri -- ignotus.*' A. Gellius Noct. Att. IV, 9, 6. 'M. Tullius ad Atticum non.: *maiores nostri f. d. esse voluerunt Aliensis pugnae quod orbis captae; quod hoc malum ex illo: itaque aliter religiosus etiam nunc dies, aliter in vulgus.*' Nonius Marc.

p. 379, 4. — *hoc non defendente* Victorius: *hoc* (in fine versus) *defendente* M. || 3. *nihil aliud*] *michi aliud* M. — *initio ut* M, *initio nisi ut* k. — *eo igitur* M: *Ego igitur* k. — *si quid* M: *si quis* alii, *sicut* k, *si quidem* Ursinus. — *addet alii viro* M. — *agendi* M. — *Ego vero* C: *et ego vero* Mk. — *haec officia mercanda* (*vita* casu om.) *puto* C: *hec officiam ei candida vita puto* M. — *ea* M^{1}Z: *mea* M^2, *alia* Lambinus, *nova* k, *meliora* Kayser.

Ep. 6. Hanc epistolam cum superiore coniungit M. || §. 1. *putari* Orellius: *putare* M. — *transmisisse me nec* M. — *Albaes* (litt. *s* deleta) M. — *Curium*] *Curtum* M. — *minucia* (om. *via*) M^1: *in via Minucia* M^2, *via Minucia* Z^1. (*Minutia* C.) — *neque me*] *ne quem* M^1. — *togam* M^2 (in marg.): *tangam* M^1. — *cum dare*] *quondam re* M^1, *quom dare* M^2. — *arpinū* M^1. — *rome* M^2: om. M^1. — *Sectamen* M^1. || 2. *est*, *et quidem* margo ed. Lamb. a. 1584: *est quidem* M^1, *est quidam* M^2, *et quidem* alii. — *Curtium* Victorius: *Curium* C, *certum* M. — *patronus* CM: *prorsus* alii. — *qui dum*] *quidem* M^1. — *simus* M^2: *suumus* M^1. || 3. *Capue* M. — *transit* M. — *consules et duo* 'homo eruditus' apud Manutium: *consules duo et* M. — *Capua* M. — *a* (corr. ex *ad*) M: *ab* k. || 4. *cogebat* M^2 (in marg.): om. M^1. — *quum consilio explicare nihil possem* C: *cum consilio possem* M^1, *quo uti consilio possem* M^2 in margine. — *ΑΛΛΑΛΛΛΛΥΚΤΜΛΙ* M (*ἀλλ' ἀλάλυκται* margo). — *quali cum consilio* M^1. — *uso* Manutius: *usus* M. — *ii*] *hi* M. — *quorum*] *quo* M^1. — *illud* M^1: *illuc* M^2. || 5. *proxime* M. — *gaudere te*] *te gaudere* M (sed addita sunt signa transpositionis) k. — *possis*] *potis* Kayser. — *vix deus .iam equidem* Z. || 6. *ut quidem*] *et quidem* M. — *Q.*] *que* M. — *fillum* M. || 7. *initio spes* M^2: *miti ospes* M^1. — *compositiones* M^1. — *uti populari vita* Bosius: *ut populari ut ea* M. — *liberari* M: *liberanti* cum Bosio k. — *Videtur* CM: *Videbatur* alii.

Ep. 6. A. *meo* Z: *me* M. — *effeci* C, *effecit* M^1, *officium* M^2, sed deletum (*et feci* margo). — *reliqua ex F. cognosces* om. M^1.

Ep. 7. §. 1. *darem*] *parem* M. — *eo die is*] *eos dies* M. — *celeriter pes* Z. — *quasi animulae stillarunt* nos: *qua stant muta est illi arunt* M, *quasi animulae restillarunt* cum Bosio k. — *efficisti* M. — *nos umquam* M^2: *non sum quam* M^1. — *spero* corr. pr. m. ex *prospero* M. — *iam fecissem* Ernestius: *iam effecissem* Mk. || 2 *longioris* -- *breuioris* M. — *tua* om. M^1. — *utar*] *ut utar* M^1. || 3. *Cesari* M^1. — *sane* M^1. — *mente*] *mente iam me* M, sed *iam me* deleta sunt. — *scriptas quomodo* M^1: *scriptas literas quomodo* M^2. — *depecisci* C: *depacisci* M. — *süllani* M^1, *syllani* M^2. — *Εἰδὼς σοι λέγω* C: *ΕΙΔΩC COI ΛΕΠΩ* M. — *hocine* Madvig (ad Cic. de finib. p. 75.): *hocne* Mk. — *ut in Milone* - - *hactenus* glossatori vindicavit Schütz: cancellos om. k. — *ut millone* (om. *in*) M. — *haec* Graevius: om. Mk. || 4. *locupletium* Lamb.: *locupletum* Mk. Vide ad VII, 7, 7. — *non* om. M. — *illim* nos: *illi* M^1, *illinc* M^2. — *sed tamen ruisse* M^1. — *est* om. M^1. — *explicita* M. || 5. *de* corr. ex *ade* M. — *vagamur* Malaspina: *agamus* M. — *ὁ πλόος* nos: *ΟΠΛΟΟC* M (*ὅπως* margo), *ὁ πλοῦς* k. Cf. Hesiod. Op. 630. 665. — *Italia* corr. ex *Italiam* M. — *ut illa*] *utilia* M. — *quamquam ut* M. — *noli*] *Nolui* M. — *inde*] *uide* M^1. || 6. *iis*] *his* M. — *nos non profectos* Bosius: *non profectos* Manutius et Z^b, *non profectis* M. || 7. *quantum potest* Z. — *etenim*] *Vt enim* M^1. — *attulerunt.*] *attulerunt. Cenantibus* uno tenore M, in quo epistolae A, B, C episto-

lam octavam hoc ordine sequuntur: C. B. A.

Ep. 7. A. *M. Ciceroni. Nedum*] *M. Cicero meum* | *meum* M¹. ‖ §. 1. *consilia non ex* M, sed *non* deletum est. — *solent* om. M¹. — *ab* om. M¹. — *nos, si id* Tunstallus et H. A. Koch (Mus. Rhen. XII. p. 275.): *Nos id* (superscr. 'vel *nisi*') M, *Nos, nisi id* k. — *pompei deum* M. — *hortaremur* H. A. Koch: *hortari* M, *hortari desineremus* cum Ascensio k. — *interesse*] *inter se* M¹. — *qui* corr. ex *cui* M. — *et eum velle* M²: *et te velle* M¹. — *ferre* nos: *ferres* Mk, *ut ferres* Kayser. ‖ 2. *etiam nuncquid* M²: *etiam nunquid* M¹, *etiamnum quid* k. — *possimus* Ascensius: om. M. — *quid de hac* nos: *quid hac* Mk. — *quae sentiemus* M²: *cum sentiamus* M¹. — *suadere* corr. ex *subdere* M. — *non* corr. ex *nos* M. — *actioni* CM: *rationi* k. — *utilissima* om. M¹.

Ep. 7. B. §. 1. *S. v. b. e.* Rivius: *Sub* M. — *accepi cuius* M²: *accepimus* M¹. — *et Pompeium* corr. ex *ut Pompei* M. — *beneficium* CM: *beneficii* alii. — *te accepisse*] *et accepisse* M¹. ‖ 2. *exprobatum* M¹. — *certo* Manutius: *certe* M. — *suscipias* M: *susceperis* alii. — *sociis eius aduersarius* M¹. — *voluntate* CM²: *bonitate* M¹. — 29. *iis -- iis*] *his -- his* M. — *si vellem praestare possem* CM: *vellem praestare si possem* alii. (*vellent* Ernestius.) — *iam* Corradus: *tam* M. — *desperantissimam* M. — *qua*] *quã* M. — *petiisti* M: *petisti* k. — *Miluuonianis* M, sed litterae *uu* deletae sunt. — *tibi scribam -- certe scio* om. M¹. — *Cesari* M. — *ac* non om. M. — *habeam* corr. ex *haberem* M. — *ut utrique* Manutius: *utrique* M. — *te* om. M¹. — *praestaturus* M¹.

Ep. 7. C. Exstat haec epistola in Petrarchae vita Caesaris p. 225. ed. Schneid. ‖ §. 1. *si possimus* Petrarcha et Lambinus: *si possumus* Mk. Cf. C. F. W. Müller Philol. XIX. p. 625. — *Sillam* M. — *vincendum ut* M¹. — *munimus* M¹. — *Id quemadmodum* M²: *eo cum admodum* M¹. — *mihi* corr. ex *mi* M. — *suscipiatis* M²: *suscipi illis* M¹. ‖ 2. *N. Magium* Perizonius: *N. Magnum* M, *Cn. Magium* alii. — *Pompei* corr. ex *Pompeium* M. — *Scilicet* CM: *sed* alii. — *meo* Manutius: *et meo* M. — *iis*] *his* M. — *artificis* M¹.

Ep. 8. Hanc epistolam cum septima Ciceronis uno tenore coniungit M. ‖ §. 1. *prid.*] *. H. d* M¹, *H.* M²Z¹. — *istatius* M¹. — *quod quaeris* C: *quod modo queris* M. — *sed* om. C. — *Aulus* C: *Maulus* M¹, *paulus* M² (*manlius* margo). — *d.* (i. e. *dies*) Bosius: om. M (in fine versus) Zᵇ. — *agro* corr. ex *agros* M. — *senatores multos* CM: *senatorum nullos* alii. — *ecquid*] *et quid* M. ‖ 2. *Formis* M. — *Mentori* CM: *Mentoris* alii. — *ΠΡΟΤΙΤΤΡΞΟΜΑΙ* M.

Ep. 9. §. 1. *IIII.* Manutius: *ille* M. — *adsentior* nos: *adsentio* Mk Cf. Th. Ladewig in 'Zeitschr. f. d. Gymnasialw.' XXI. p. 176. — *commorem* M¹, *commoremur* M². — *etiam*] *et iam* M. — *temptaboque* Nipperdey (Philol. II. p. 299.): *plaboque* M, *palpaboque* cum Bosio k. — *ecquonam* Lambinus: *et quonam* M. — *possim* Faërnus: *possem* M. — *voluntati* M. — *partim* M¹. — *delicta* CM: *dicta* alii. — *a te*] *ante* M. — *valere* M²: *valete* M¹. — *volo* om. M¹. — *colligamus qui nos* M. — *σοφιστεύω* Bosius: *Festivo* MZ. — *simul ut rus* Bosius: *simili urus* MZ. — *atque in decursu* Z: *atque cursu* M. — *titini* M²: *TITIIII* M¹. ‖ 2. *militum*] *multum* M¹. — *navibus* M²: *manibus* M¹. — *consules*] *consulem* CM¹. — *discessu* Manutius: *Dispersu* M. — *remisi et*] *remisit* M¹. — *duceretur* M. — *putent* M²: *putem* M¹. — *Alexandria* M: *Alexandrea* k. — *Sidone, Arado* Malaspina: *Sidonea*

Rodo M¹, *Sidone a Rodo* M². — *Bizanzio* M. — *Zmirna* M, *Smyrna* k. — *comparatur* om. M¹. — *at* Victorius: *ad* M. — *venit* M. — *iratus et iis* M² (in marg.): *erratus eas* M¹. — *eum maxime salvum* M²: *eum maxime salvam* M¹, *eam maxime salvam* Victorius. — *iis*] *his* M. — *redisse* M²: *reddidisse* M¹. ‖ 3. *ais* M²: *aliis* M¹. — *cui* M²: *qui* M¹. — *haberi* M²: *habere* M¹. — *est idem qui* M²: *est ille qui* M¹, *est ille* [*idem*] *qui* k. — *in ea*] *mea* M¹. — *misi et se* M. — *sententia consulari* Corradus: *sententia consularis* M, *sententiae consularis* k. — *illud*] *illum* M. — *coepi tum*] *ceptum* M. — *numquam* Manutius: *nusquam* M. — *consulis* M. — *quod maius* M²: *quodam ius* M¹. — *cum ita* M: *quod ita* Lambinus. — *quin* M²: *cum* M¹. — τότε] *TETO* M. ‖ 4. *re* M²: *ru* M¹. — *administrare* M¹. — *circum illum* M¹: *circum eum illum* M². — *properet* M²: *propter et* M¹. — *ante* corr. ex *antea* M. — *venerit* om. M¹. — *Lanuvino* Cratander: *Ianuino* M. — *Fameam* M. — *optavi, si modo*] *optauisimo* M. — *id aliquid* M. — *meorum* M: *emeret meorum* edd. ante Victorianam alteram omnes. — *es* Lambinus: om. M. — *sciebam* Corradus atque Zᵇ: *scribam* M. — *enim te quoto* Corradus: *eum de quoto* M. — *neque solum* CM: *non solum* alii. — *Deli tuum* C: *delitium* M. — *aestimo*] *extimo* M. — *Antii quam*] *antiquam* M. — *iocundioris* M. — *NSQ.* M: *HS. D.* cum Pio k. (*HS.* C.) — *predum* M. — *Antii cum*] *antiquum* M. — *venare* M. — *numorum* M²: *minorum* M¹. — *alias* M²: *tuas* M¹. — *Liberalibus nichil habebam* uno tenore M.

Ep. 10. §. 2. *manupularis* M. — *secutus* M²: *secus* M¹. — *Kal.* om. M. — *ex alio* Ernestius: *Malio* M¹, *in alio* M²k. — *scribere* Corradus et Manutius: *scire* M. — *alienant -- sic* Victorius: *alienantur immunde insulis unde decore fit sic* M, *alienant semper immundae, insulsae, indecorae, sic* k. — *nunc emergit*] *nichil emergit* M¹. — *dies et noctes* M²: *die nocte est* M¹. — *nominatim* Victorius: *nomina etiam* M¹, *omina etiam* M². — *Silla* corr. in *Sylla* M. ‖ 3. *Porsinam* M. — *Octauon* M¹, *Octauun* M². — *Mamilium* C: *Manilium* M. — *qui* ante *auxilium* om. M. — *petit* M. — *Pisistratusi filius* M¹. — *marthonia* M. — *Sylla* M. — *crudeliora* C: *crudelior* M. — *videbam* corr. ex *videbamus* M. — *armeniorum* M²: *armentorum* M¹. — *et Colchorum*] *echoicorum* M¹, *et cholcorum* M². — *adduceret. me* M. — *cogitabam* M¹: *cogitaram* M³ in marg. — *spes quaedam me oblectabat* Moser: *spes quedam me obtentabat* M, *spes se quaedam mi ostentabat* (ex marg. ed. Lamb. a. 1584.) k. Cf. ep. ad famil. II, 16, 5. — *flagitii* M²: *flagitia* M¹. — *mens* M²Z: *meas* M¹. — *haec me* M: *Haec, haec me* Zᵇk. — *fellerunt* M. — *iam* corr. ex *tam* M. — *molliuit* corr. m. pr. ex *molliit* M. — *si vel periculose* Lambinus: *sive periculose* Z, *sive periculo* M. Cf. X, 1, 4. — *scripsi* Graevius: *scripsisti* M. ‖ 4. *uenisse me uolui* M. — *sub* om. M. — *existimo* ΑΔΟΡΙCΤΩC M. Cf. var. lect. §. 6. — *das* corr. ex *duas* M. — *literas* M: om. cum Bosio k. *tuam* M²: *tunc* M¹. — ὑποκορίζῃ. *Sequitur* CM: ὑποκορίζων *appellas. Sequitur* alii. ‖ 5. *VI. Februarias* (om. *K.*) M. — *sin* M²: *si in* M¹. — *ad posterum* del. Schütz. — *est et cum* Ascensius: *est cum* M. — *auctor* M²: *auctori* M¹. — *facies*] *facis* M. — *cui*] *quod* M. — *amici talis* M², *amicicialis* M¹. ‖ 6. *deindceps* M¹: *deinde* M². — *fidam* (corr. ex *fedam*) *an moram defendam* M: *fidam an moram defendendam* Corradus, *fidam an moram foedam* Orellio auctore k, *citam an moram desidem* (*citam* cum Schützio, *desidem* cum

Manutio) Kayser. — *presentiam* M^1. — *vos* M^2: *eos* M^1. — *dispertim eos et* M. — *turpem* M. — *nobis*] *vobis* Corradus et Manutius. — *sullaturit* Quintilianus (VIII, 3, 32.): *si illaturi* M. — *proscripturit iam diu* Ascensius: *proscripturi diu* M^1, *proscripturi iam diu* M^2, *proscripturit diu* k. — *γενικώτερον* Victorius: *PENIKΩTEPON* M (*ἀρρενικώτερον* margo). Cf. var. lect. §. 4. — *scripsisse sed ego* M^1. — *quaedam* post verba *a te* del. Schütz: †*quaedam* k, *quodammodo* Orellius in commentario ed. prioris. — *putas sed ut Italiam* M^1. — *si* ante v. *significavi* om. M. ‖ 7. *datis* M^2: *datas* M^1. — *M.'* Graevius: *M.* M. — *remanent dum puto* M. — *salvos* M^1. — *alicube* M. — *νεκυίαν* C: *HEKTEINA* M (*ἢ ἐκεῖνα* margo). — *sententiae conuenientie conuenientia* M, sed medium vocabulum subducta linea deletum est. — *Quid si* CM: *Si* alii. — *discedunt* M^2: *descendunt* CM^1. — *quo devenerit* M^1. — *dubitaras* Bosius: *dubitares* M. ‖ 8. *scilicet in integra* M, *scilicet iam integra* k. — *IIII.* M^2: *illi* M^1. — *ὑπὸ τὴν λῆψιν* Victorius: *ΥΠΟΤΠΛΗΨΙΝ* M, *ὑπογραφὴν* C. — *quamquam in magna sum sollicitudine* Kayser. — *gaudeo tamen sis secum* M (*te mansisse* margo). ‖ 9. *a me* corr. ex *ad me* M. — *non esse*] *non isse* Lambinus. — *ἀσμένιστον* CM: *ἄσμενον* alii. — *uidero et consideratius* CM: *videro. Consideratius* alii. ‖ 10. *opus est, sed consciis egeo aliis* Bosius: *opus esse conscius ego aliis* M, *opus esse consciis aliis* C. — *aliis*: [*ego*] *si nil* Kayser. — *de* om. M^1.

Ep. 11. Hanc epistolam superiori uno tenore adiungit M. ‖ §. 1. *Appia cum* M^1: *Appia via cum* M^2. — *literas sunt ventum est* M^1. — *in ortis sues occultans* M. — *Caecio* Manutius: *Cetio* M. — *XIIII.* M: *XIII.* cum Bosio k. ‖ 2. *auctor oti* M^2: *auctoritati* M^1. — *quam* corr. in *qui* M. — *hoc* M: *haec* k. — *NEKEIAN* M. — *rogarique* M^1. — *gratia* corr. ex *gratias* M. — *ope rerum* M^2 (in marg.): *opum* M^1. — *respondisse quin* (om. *non dubitare*) M^1. — *aliquod in hac* Cratander: *in hac aliquod* Mk. — *esse* om. M^1. — *pollicebantur* M, sed litt. *n* deleta est. ‖ 3. *Crasippus* M^1 (utroque loco), *Crassipus* Z^b. — *illa*] *illos* Schütz, *illic* Orellius, *illinc* Kayser. — *qui prudenter potuit attendere, sermones minaces in amicos optimatium, municipum hospites* Kayser. — *Sullas*] *si illas* M. ‖ 4. *has petis* M. — *nostri* Manutius: *nostris* M. — *illic* Malaspina: *illuc* M. — *quid Faustum* C: *quidem austum* M^1, *quid Emastium* M^2. — *praemissurum* M^1. — *effecturos*] *facturos* Ernestius, *esse facturos* Boot. — *μακρουνχίαν* CM: *μικρουνχίαν* alii. — *Cnaei* Victorius: *nec* M. — *εὐδαίμονα*] *ETAMMON* M. — *cogitare* M: *et Μεσοποταμίαν cogitare* cum Cratandro et Bosio k. — *Hispaniam*] *in Hispaniam* M. — *perdita* (superscr. 'al. *prodita*') M. — *iam nostrum earum* M: *iam tantum earum* Muretus (quod placet omisso *iam*), *tam longum earum* Corradus, *amplius trium dierum* C. F. W. Müller (coll. ep. ad Q. fr. III, 3, 1.).

Ep. 11. A. *S. D.*] *sed* M^1. ‖ §. 1. *et* del. M^2. — *mea* add. M^2, sed rursus deletum est. ‖ 2. *auctore ut nec* M^1. — *bellis nullam* M^1. — *fautor* Bosius: *auctor* M, *adiutor* Ursinus. Cf. ep. ad fam. X, 12, 5. XII, 25, 3. — *duo delegi* CM^1: *duos legi* M^2. — *quos*] *quo* M^1. ‖ 3. *omn. te precibus* margo ed. Lamb. a. 1584: *omn. et precibus* M, *omnibus precibus* alii. — *impertias*] *in peritas* M^1. — *pius*] *plus* M^1. — *essem maxime* M^1. — *sperarem*] *separarem* M^1. — *imperaturum* M^1. — *et ad*] *sed ad* M^1. — *pertinent* M^1. — *me e paucis et ad utriusque* Bosius: *me et pacis et utriusque* M, *me et ad utriusque*

(deleto *pacis*) Lambinus. — *conversari* M (*conservari* margo). — *quod ei* margo ed. Lamb. a. 1584: *cum ei* Mk. — *putavi* om. M. (*eandem mihi videor salutem a te accepisse quam ille* Klotz in Prooemio.)—*ille* M^2: *nη* (*IIII.*) M^1. — *esse*] *sese* M^1. — *cura*] *cur* M^1.

Ep. 12. Hanc epistolam superiori uno tenore adnectit M. ‖ §. 1. *Legeram* Orellius et Wesenberg (p. 28.): *Legerem* M^1, *Legebam* M^2. — *XIII.* M^2: *tertium decimum* M^1. — *possum* Manutius: *possem* M. — *executi simus* M. — *menturnis* M. — *obvii* corr. ex *obvie* M. — *tabellari* M. — *ille micianum* M. — *at -- at* corr. ex *ad -- ad* M. — *evigilat a tuis* M^1. — *vero* corr. ex *vera* M. ‖ 2. *impurissime*] *in pueris si me* M^1.—*haec*] *hec hec* M.—*odi* corr. ex *odii* M. ‖ 3. *Tu, quaeso* cet.] Novae haec verba epistolae initium esse suspicabatur Manutius. — *circumsedet* nos: *circumset et* M (*circumsidet* margo), *circumsidet* k. Cf. ep. 18, 2. X, 3 a, 2. — *vallos aptum* M^1. — *non consequentur* C.—*afferrent* M. ‖ 4. *ecquidnam* Bosius: *et quidnam* M. — *ad finis* M^1: *ad fines* M^2, *ad finem* cum Faërno k. — *cuidam* Klotz: *quidam* M^1, *quidem* M^2, *quibusdam* Victorius. — *felix fuit e se michi* M^1. — *malem* M^1. — *fuissem* nos: *fuisse* Mk. — *quod optem* Ernestius: *quid optem* M. — *liberemur* Bosius: *liberetur* M.

Ep. 13. §. 1. *Οὐκ ἔστ'* cet.] Novae epistolae initium hinc primus fecit Schütz. — *ratibus* CM: *rationibus* alii. — *iis -- iis*] *his -- his* M. — *nec huius quidem rei* Wesenberg Emendatt. Tusc. disp. Part. II. p. V. — *Dolobella* M. ‖ 2. *potes quicquam istatui* M^1, *potest non modo statui* M^2. —*sed nec cogitari q.* M.— *me* Corradus: *mihi* M. Cf. Wesenb. p. 130. — *Quinquatrus* M^1: *Quinquatriis* M^2. ‖ 3. *ad querelam*] *atque reciam* M^1.—*ei*] *et* M^1.—*viderer est ita* M^2: *videre re fata* M^1. — *illa* Manutius: *illam* M. — *superiorem meminissem putarem que si* M^1. — *mea adiuvit* M^1. — *possem* M (*posset* margo). — *et* del. Boot: uncos om. k. — *etiam* Bosius: *et tam* M.—*ecquam* Bosius: *et quam* M. — *plane nescio* Bosius: *plane scio* M. — *ab eosdem* M^1. — *illectissimus* M^1, *dilecti sumus* M^2 (in marg.), *lecti sumus* Z. — *tantum*] *tum* M.— *ei*] *et* M^1.— *iuvare*] *tuuare* M^1, *adiuvare* M^2 (litteris *ad* rursum deletis). — *possim*] *possum* M. — *cum tam*] *eum tam* M^1. ‖ 4. *offenderem* M^1. — *tu potes*] *ut potest* M^1. — *possum* Orellius: *possem* Mk. — *ad discendum* M^1. — *Macius* M. — *ἐλάπιζεν* Manutius et Z^{b1}: *CAAIIIZEN* M.— *peditum equitum se* M: *peditum CCIƆƆ.*, *equitum sex* cum Bosio k. — *λάπισμα* M: *σάλπισμα* C. — *non, ut ille* Bosius: *non alie* M^1, *non ille* M^2. — *dudum* Orellius: *ludum* Mk. — *significasset* M: *significasse te* cum Bosio k. — *Sed et istum* Malaspina, *Sedet iste* Bosius. — *fecit*, *amatur et* ex altera Malaespinae coniectura Ernestius. — *δεήσεις*] *AIIIECTC* M.— *μεμιγμέναι ἀνάγκαις*] *MEMEIΓMENPK* M, *μεμιγμέναι ἀνάγκῃ* C. ‖ 5. *Illa ἀλίμενα* CM: om. alii.— *occultationem* Victorius: *occulte fio onem* M. — *suppeterent* Ernestius: *suppetant* M. — *sciemus* Corradus: *scimus* M, *scierimus* ex altera Corradi coniectura alii. ‖ 6. *Sextus*] *extus* M^1. — *me*] *ne* M. — *Lanuino Phamea* M. — *volui Q.* Bosius: *voluique* M, *volui D.* cum Ernestio k. — *tamen cuperem emere, si* Ernestius: *tamen me cuperem me mey est* M, *tamen cuperem emeres, si* (vix Latine) Manutius, *tamen mi cuperem emeres, si* cum Orellio k. — *viderem* Manutius: *ut de re in* M. ‖ 7. *legamus*, *intelliges* Wesenb. (p. 41.). *intelligamus* M, *intellegimus* Kayser. — *ex illo libello* Beroaldus: *exilio*

libelli M. — *qui in*] *quin* M. — *Lentulus est noster Puteolis est* (priore *est* deleto) M. — *is* M: om. k. — *Cecius* M. — *quid agat* tamquam glossema ad *ἀδημονῶν* del. Ernestius: uncos om. k. — *Corfiensem* M^1. — *perspecta re* Lambinus: *prospectaret* M. ‖ 8. *tene* Bosius: *nec* M, *mene* alii. — *posse ferre* M: *ferre posse* cum Bosio k. — *N. Magium* Petrarcha: *nostrum* vel potius *numerum* (*nūm*) *magnum* (superscr. *magium*) M (*Cn. Magium* margo), *Numatium Magium* C. Cf. ep. 7. C. §. 2. — *Balbi*] *albi* M. — *ubi* Victorius: *ube* M, *uberem* alii. — *edificare* M. — *bis* M^2: *eius* M^1. — *spem autem pacis habeo autem nullam autem. Dolabella* M, sed *autem* secundo et tertio loco deletum est. — *Idus marcias* M. — *merum*] *mecum* M. — *illa* corr. ex *illam* M.

Ep. 13. A. *Dic.* ante *Caesar* add. M: om. k. ‖ §. 1. *scire*] *scripsi* M^1. — *N.*] *Cn.* M. — *magium* M^2: *magnum* M^1. — *cum*] *qui* M^1. — *aliquid me conficere* del. Ursinus: uncos om. k. ‖ 2. *proficiscere possum videre* M^1.

Ep. 14. §. 1. *ecce tibi* M^2: *et a te ibi* M^1, *et ad Oppium* Orellio auctore k. — *Q.* M^2: *que* M^1. — *conamur* M^2: *conamus* M^1. — *portu cornus* M^1. — *ut aut* M^2: *uia* (cum arcu) *ut* M^1. — *exitum* M. ‖ 2. *se? ecquid*] *sex ex quid* M^1, *se et quid* M^2. — *ecquid*] *et quid* M. — *ΘΕΝΤΙΚΩC* M (*αὐθεντικῶς* margo). — *quos sylla* M^2: *qus sucia* M^1. — *Curionem* M^1: *Curione* M^2. — *Silla* corr. in *Sylla* M. — *fecisset ad ambitionem; a se, quibus -- fuisset* Ernestius, *fecisset: a se,* [*ad ambitionem*] *quibus -- fuisset* Kayser, *fecisset; ab hoc* (i. e. Pompeio) *lege de ambitu nova, quibus -- fuisset, eiectos; ab illo* (i. e. Sulla) *patriae* cet. Manutius. — *nisi quia* M^1. — *arma contra. Haec* Lambinus: *arma hec contra* M. — *barbius* M^1. — *qui nulli* C. F. Hermann (Philol. III. p. 105 sq.): *quis ulli* M, *quis illi* Z, *quis illa* Lambinus, *qui illa nulli* Boot, *qui sit, ulli* Ernestius. — *quid*] *qui* M. — *Illim equidem* Victorius: *Illi me quidem* M. — *Anteros* Bosius: *ante pios* M. — *quidem litterarum* nos: *quidem quin te literarum* M, *quidem quidquam litterarum* Klotz, *quidem quid litterarum* vulgo. ‖ 3. *Capue* M. — *Idus Marcias* M. — *conscendissem* M^1. — *at* M^2: *ad* M^1, *ac* alii. — *Capua* M.

Ep. 15. Inscriptionem om. M. ‖ §. 1. *allatae*] *alta te* M^1. — *Capua* Victorius: *Capue* M. — *et hoc mihi et* M: *litterae eum* k, *cum hoc nuntio eum* Boot. — *dederi inutar* M^1. — *illius* CM: om. alii. — *conditione si* M^2: *conditiones* M^1. — *ut ad me*] *ad me ut* M, sed ab ead. m. addita sunt signa transpositionis. — *singulas possit* M (*posuit* margo). — *Siponti* M^2: *si putem* M^1. ‖ 2. *is* M^2: *id* M^1. — *prima eius actionis* M. — *decretum* CM: *decreta* alii. — *sed si* Z^b: *et si* M, *at si* Lambinus. Fort. *etsi, si* cet. — *Sylla* M. — *ut*] *et* M^1. — *et magister equitum* del. Malaspina: uncos om. k. Cf. Wesenb. p. 118. — *expeditio* M^1. — *Q. Mucius* M^2: *quod* (per compendium) *mutus* M^1. ‖ 3. *τέτλαθι. κύντερον* Lambinus: *TETΛΑΚΤΥΝΤΕΡΟΝ* M. — *erat enim*] *Erit enim* M. — *in mentem ei* (cum arcu) *venit* M. — *omnia consilia* ed. Romana: *omnia qui consilia* M, *omnia quidem consilia* k, *omnia quippe consilia* Kayser. — *mihi nunc* M (*hunc* margo). — *ad imperandum* M^1. ‖ 4. *prudentia* CM: *providentia* alii. — *T. Rebilum* Bosius: *Trabilius* M, *Trebillum* Z^b. — *imparatis* M^2: *imperatis* M^1. — *ἄλλα μὲν*] *ΛΑΜΕΝ* M. — *habeo*] *ab eo* M^1. — *et descripta* M: *neque descripta* Tunstallus, *neque scripta* Kayser. — *illa e via*] *illa est* (*e* cum arcu) *via* M, *illa levia* Z^b, *illa Lu-*

cius. E via Tunstallus. — *ad te* M: *ad te ante* Z^{b}k. — *Neapoli est*] *Neapoles* M^{1}. ‖ 5. *sim* Victorius: *sit* M. — *fidius* om. M^{1}. — *quodam* Pius: *quonam* M. — *quanti extimes* M. — *nec* [*tamen*] *in* Kayser. — *puto*] *toto* M. — *michi* M^{2}: *militi* M^{1}. — *inimiciorem* CM: *immitiorem* alii. — *Philargiro bene* M: *Philargyro bene curasti* Z^{b}k, *de Philargyro bene* alii. ‖ 6. *pueri*, *quos cum Matio et Trebatio miseram* Malaspina (qui praepositionem *cum* inducendam putavit): *quos cum Matio pueri et Trebatio miseram* M, *quos cum Matio et Trebatio miseram*, *pueri* Ernestius. (*pueri* seclusit Klotz.) — *in itinere* om. M^{1}. — *audivimus* M^{2}: *audimus* M^{1}. — *Pompeium* om. M^{1}. — *habuerit* (*huit* cum duobus arcubus) M: *habuit* alii. — *pauculos* M^{2}: *paulos* CM^{1}, *paucos* Manutius. Cf. V, 21, 6. — *visus est* M^{1}. — *habeamus* M. — *tuos* om. M^{1}. — *curae sunt* M^{2}: *curas ue ne* M^{1}. — *sedulo* Cratander: *scevola* M. — *ad VIII. K. Capue ad . VI. Sinuesse* M (in quo verba *Capue ad . VI.* m. 2. in marg. addita sunt): *a. d. VIII. Kal. April. Beneventi mansurum*, *a. d. VII. Capuae, a. d. VI. Sinuessae* cum Cratandro k. — *hoc*] *hec* M. — *putamus pro certo* M (sed ab ead. m. addita sunt signa transpositionis) k.

Ep. 16. Hanc epistolam superiori uno tenore adnectit M. ‖ §. 1. *quod scriberem* Malaspina: *quid scriberem* M. — *litteris* del. Ernestius: uncos om. k. — *expecto* CM^{1}. — *Dic recte* M^{1}. ‖ 2. *auguraturi de* M^{1}. — *triumpho gaudio* Lambinus: *triumpho gaudeo* M^{1}Z, *triumpho et gaudeo* M^{2}. Cf. Cic. p. Cluent. §. 14. — *quod dii qui ad me* M^{1}. — *discessisse se dicuntur* M^{1}. — *sui*] *si is* M^{1}.

Ep. 17. Inscriptionem om. M. ‖ §. 1. *dedi* M^{2}: *de die* M^{1}. — *Matiique*] *malique* M^{1}, *manlique* M^{2}. — *loquamur* M^{1}. — *ut* Malaspina: om. M, ante verba *ad urbem* ponit k. — *Kalendas* M. — *formis* M. — *praecipio* Faërnus: *preripi* M^{1}, *precipit* M^{2}. — *istic*] *istum* M. ‖ 2. *Curione* M. — *ecquid*] *et quid* M. — *ita*] *ista* M^{1}. — *κινδυνώδη* Ernestius: *ni* (corr. ex *ne*) *id modo* M, *in id modo* Z^{b}, *inni admodo* Z^{1}, *κινδυνωδῶς* Bosius. Cf. ep. ad famil. XVI, 8, 1. — *in magnis*] *eo magnis* M. — *sollicitat* Lambinus: *sollicitant* M.

Ep. 18. Hanc epistolam superiori uno tenore adnectit M. ‖ §. 1. *nam et*] *amet* M^{1}. — *ad urbem* M^{2}: *ab urbe* M^{1}. — *fefelerent* M^{1}. — *tardiores fore reliquos* Victorius: *tardioris fore belli quos* M. — *si nos non* Faërnus: *si in his non* M^{1}, *sinus non* M^{2}. — *de pacem eorum quam arbitratu* M^{1}. — *hispania sibi nec* M^{1}. — *de Gnaeo*] *digne eo* M. — *vero est adici* M. — *possim* M^{1}. — *aut non veniendum* inter verba *est* et *multaque* posuit M^{1}. — *me amavi* Victorius: *meam aut* M^{1}, *me amabo* M^{2}. — *usum* M^{1}. ‖ 2. *νεκυία*] *NETEIA* M. — *ero sceleri* M^{1}: *aro* (vel *aero*) *sceleri* M^{2}, *area scelerum* alii, *Eros Celer* Z^{1}, *κέρας scelerum* Kayser. — *Quid, quod Servii filius*, *quod Titinii in iis castris* Z^{1}: *quid Servi* (superscr. *Ser.*) *filius quot ut in his castris* M. (*quod Tulli in iis castris* Lambinus in adnotatt. ed. a. 1584. coll. ep. X, 3 a, 2.) Cf. IX, 6, 6. 9, 1. 19, 2. Wesenberg p. 127. n. — *circumsederetur* M: *circumsideretur* k. — *sed legionis* M. ‖ 3. *κατακλεὶς* Turnebus et Z^{bl}: *KATAKIC* M. — *nostri iis uti* M^{1}. — *licere* M^{1}. — *esset* M^{1}. — *discensurum* M. — *ut* corr. ex *aut* M. — *cedo* CM: *credo* alii. — *ipse* om. M^{1}. — *Pedanum* Malaspina: *Pelanum* M. — *ego* om. M^{1}. — *arpino* M^{1}. — *equidem* Lambinus: *quidem* M. — *λαλαγεῦσαν* Bosius: *AAATEACAN* M, *ἀλαλαγεῦσαν* Fr. Hofmann. — *malum* M^{1}: *mallem* vel *male* M^{2}. ‖ 4. *quorsum*] *cursum* M^{1}. — *congressu*

nō nostro M, sed media vox deleta est. — *offenderem* M^1. — *maturius*] *marius* M^1. — *amabo*] *togam amabo* M, sed prior vox deleta est. — *ΠΟΕΙΤΙΚΗΝ* M. — *exspecto.*] *expecto agendi* M, sed posterior vox deleta est.

Ep. 19. Inscriptionem om. M. || §. 1. *Roma* corr. ex *Romam* M. — *qua iter*] *quater* M^1. — *mali* M^2: *male* M^1. — *etiam*] *et tam et* M^1. — *iusto et in* M, sed *et* deletum est. — *turpem* M^2: *turbe* M^1. — *vidi* corr. ex *vide* M. — *formis* M. — *universus* M. — *umquam*] *nunquam* M (*non quam* margo). — *et in oram omnis* M^1. || 2. *quo* corr. ex *quod* M. — *proficiscamus* M^1. — *si una fugissemus* I. F. Gronovius, *si statim una fuissemus* Kayser. — *Italiam gessit* M. — *facio*] *facto* M. — *ingratum quin eum me levavitis incommodis* M^1. — *quod eque fiunt. Itaque quae certe* M. — *possum* Bosius: *possunt* M. — *senatus consulta*] *s. c.* M. — *sed qui referret enim* M. — *erit immitissimus* Victorius: *eriti mitissimus* M^1, *erat immitissimus* M^2 (*iniustissimus* margo). — *Servius*] *seruus* M^1. — *sentiamus nihil nobis nisi id, quod minime vellem* I. F. Gronovius: *sententiam ut nichil novi nisi id quod minimum vellem* M. || 3. *petimus* M. — *rationem non huius belli gerendi ullam* M^1, *rationem ego h. b. g. nullam* k. — *abdimus* M. — *exercitu* corr. ex *exercitum* M. — *nulla est*] *nulla possumus* M, sed *possumus* linea subducta deletum est et superscr. *est.* || 4. *Cephalioni* Manutius: *Chepaloni* M. — *obmutuerent* M^1. — *et* ante *gravitatem* om. M^1. — *ut* om. M^1. — *perseverari*] *persevera ut* M^1. — *scribe*] *scribi* M^1. || *Marci Tullii Ciceronis ad Atticum Liber nonus Explicit. Incipit liber decimus* M.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD ATTICUM

LIBER DECIMUS.

Ep. 1. §. 1. *III.* (non *Tertio*) etiam M. — *laterum* M^1, *lacterium* M^2. — *paullum respiravi* M: *paullum lectis respiravi* Cratander et Z^bk. — *iudicio comprobari* M^1: *iudicio me comprobari* M^2. — *recordare* M^1. — *illis*] *illis ille* M (sed *ille* expunctum est), *illis, illis* cum Victorio k. — *inquit*] *quid* M. — *ἀσπουδί γε καὶ ἀκλειῶς*] *ΑϹΠΟΤΑΕΤΕ ΚΑΙ ΑΕΙΟϹ* M. — *ἀπολοίμην* om. M, ego seclusi. — *similibus* M^1, *similimus* M^2. — *filius* M^2: *f.* M^1. || 2. *tuum* M^2: *tuo in* M^1. — *longinquum* Cratander: *longum cum* M. — *consessu* M^2: *concessu* M^1. — *senatum enim non puto* Graevius: *non enim puto* MZ^b, *non enim puto senatum* Malaspina. — *me inde tenes* Bosius: *meum detenes* Z^b, *meum detines* M, *me detines* k. — *qui enim* Wesenberg (p. 124. n. coll. ep. ad Q. fr. I, 1, 17.): *quid enim* M. — *populari tui* M^1. — *ut puto etiam mei* M: *et, ut puto, iam mei* Orellius, *et, ut puto, etiam mei* k. — *neglegam*] *nec legam* M. — *alterius utrius* CM: *alterutrius* alii. — *fuisset, et nisi* Boot: *fuisset nisi* Mk. — *nisi si tu* Victorius: *nisi situ* M^1, *nisi tu* M^2. — *illim* Orellius: *filii* M. — *praecipiam* ed. Iensoniana: *preripiam* M. — *Cephaloni* M. || 3. *quod*] *quos* M^1. — *aliunde* ed. Iensoniana: *alicunde* Mk. Cf. Wesenberg ad Tusc. disp. I. §. 53. — *me ad tractum nisi de ea re agatur* M^1. — *exercitum et provinciam* M. — *nummarius* Manutius: *summarius* M, *Summanus* Iac. Gronovius. — *ei*] *et* M. — *eant et redeant* Victorius: *cantent rideant* M, *eant redeant* cum Beroaldo k. — *quiescat* CM: *quiescant* alii. — *quod iam* Manutius: *quid iam* M. — *tamen*] *tam* M. — *probi est magnum sit* M: *probi est.'*

Magnum est et cum Orellio k. — *σκεμμάτων* C: *CKEMATA* M. — *tyranni, si is*] *tirannus his* M^1. — *utique* M^2: *Itaque* M^1. — *verbis* om. M^1. — *tuque* M. — *ὑπέρεν* Corradus: *ΙΠΕΡΕΙ* M (*τέρπει* margo). — *delectabit* M. ‖ 4. *Maconi.* M: *Macum* Z^bk, *M. Antonii* edd. pleraeque, *φάρμακον* Boot. — *ἄλη* CM: *ἅλωσις* alii. — *enim minus libere* Orellius. — *ΠΟΛΕΙΘΕΥΤΕΟΗΟ* M. — *aut nos temeritates bonorum sequamur, aut audacias improborum insectemur* ('versus bacchiaci nescio an ab ipso Cicerone adscripti') Kays. — *sequimur* M^1. — *ad hoc quod* M^2: *ad hoc quidem* M^1. — *agimus, turpe* nos: *agimus nec turpe* M, *agimus, et turpe* Manutius et I. F. Gronovius, *agimus nunc, turpe* k. — *tutum*] *tuum* M^1. — *Brundisium* [*de pace*] *misit* Boot coll. IX, 19, 2. — *bellum acerrime* M: *acerrime bellum* C, *bellum acerrimum* alii. — *me legatum* ed. Romana: *elegatum* M, *legatum* alii. — *leger* Corradus: *legerer* M, *legarer* alii.

Ep. 2. Inscriptionem om. M. ‖ §. 1. *et inde* del. M^2. — *afferreretur* M. — *agi possint* M. — *λαλαγεῦσα* Bosius: *MMTEYCA* M. ‖ 2. *si* om. M^1. — *de quo me* (om. *ad*) M^1. — *esse nollem* M. — *nolo* M^1: *volo* M^2.

Ep. 3. §. 1. *Cum quid scriberem* M. — *esset*] *esse* M^1. — *ecqui*] *et qui* M. — *ut* M^2: *cum* M^1. — *fecerit certiorem* M^1.

Ep. 3. a. Novae hinc epistolae initium primus fecit Schütz. ‖ §. 1. *pridie*] *P. R.* M. — *fugerem* M. — *etiam si*] *etiam et* M^1. ‖ 2. *Tulium* M. — *qui* corr. ex *quē* M. — *circumsedendum* M: *circumsidendum* k. — *dubitarint* Wesenberg (p. 127. n.): *dubitarent* Mk.

Ep. 4. §. 1. *epistolas* CM: *litteras* alii. — *ubi scimus* M^1. — *ac* Ernestius: *at* M. — *profecto non potest* M, sed *non* deletum est. — *enim iam quam* Lambinus: *enim tanquam* M^1, *enim quam* M^2. — *vitae*] *ultra* M (*vite* margo). — *amicissimos* M (*amisimus* margo). — *putaverunt posse*] *posse putaverunt* M (additis ead. m. signis transpositionis paene iam evanidis) k. — *societatis* CM: *societas* alii. ‖ 2. *expulit generum, nunc* Kayser. — *iam* corr. ex *tam* M. ‖ 3. *suplebat* M (*sublevabat* margo). — *quidem qui se*] *que se quidem* M^1, *qui se quidem* M^2. — *aiebat* ed. Romana: om. M. ‖ 4. *non* ante v. *antepono* om. M^1. — *illi*] *ille* M^1. — *duriorem* M^1. — *nisi quod honestum, nihil malum* om. M^1. — *dignitatis* M^1. ‖ 5. *praelata* M (*praeclara* margo.) — *conscientia*] *sententia* M (*scientia* margo). — *nisi pie* Bosius: *infidie* M^1, *infide* M^2, *nisi die* Z^b, *nisi divine* alii. — *hac*] *ab* M^1. — *comite*] *committe* M^1. — *tam* corr. ex *tamen* M. — *quorum est iam* Lambinus: *quorum ut iam* M^1Z, *quorum iam* M^2. — *videmus* M^1. — *non tam quia filius, quam quia* Malaspina: *non tam quia* M, *non tam .... quia* k. (*alter etiam quia maiore* coniecit idem Malaspina.) — *excruciari* M^1. — *o rem*] *opere* M^1. — *sed* Malaspina: *et* Mk. — *plura* Orellius: *plurima* Mk. ‖ 6. *multa et magna* Ascensius: *multa magna* Mk. — *erat* Orellius: om. Mk. — *ipsius*] *ipsi ut* Orellius. — *videremur* Madvig: *videmus* M. — *simulatio qui* M^1. — *cum eo de meo* Lambinus: *cum eodem eo* M. — *mea*] *me* M^1. — *huic tu huic tu* Mk, *huic* [*tu*] *huic tu* Kayser. — *ea, quae*] *eque* M^1. — *hac fuga* M: *hac vita et fuga* k. — *deesse* M^1. — *indulgentiam* Manutius: *diligentiam* M. — *haec* Victorius: *M. nec* M^1, *nunc* M^2. — *dolores sive tu* M^1. — *eripis* M^1. — *habebit* CM: *habeat* alii. ‖ 7. *est eum*] *esse eum* M^1. — *si quid igitur eius modi* Lambinus: *si quid eius igitur modi* M, *si quid igitur mihi* cum Orellio k. — *sermo eius* (corr. ead. m. ex *eius sermo*) M: *eius sermo* k. — *id his litteris* Schütz. — *adiniungam*

M. || 8. *iussitque*] *tuus sit quae* M^1. — *apud me* Lambinus: *ad me* Mk. — *diu. o rem*] *diuo rem* M^1. — *occultabit* M. — *De hispanis* M^2, *dicis panis* M^1. — *dubitabat* corr. in *dubitat* M. — *Caesaris*] *ea* M^1, *Caes.* M^2. — *interitum* Lambinus: *interitu* Mk. — *belli* Manutius: *illi* Mk. — *plane iracundia -- esse nihil; quod* Manutius et Malaspina: *Pompeius* (*prope ius* margo) *factum esse nichil ei plane iracundia elatum voluisse cesarem occidi metellum et R. Pl. quod* M. — *fuisse* C: *esse* M. — *hortatores se cedis* M^1. — *popularem putaret* Orellius: *popularem* M, *putaret popularem* priores. — *dementiam* M^1. — *plebem* Victorius: *legem* M. — *de errario* M. || 9. *quaererem rem quid* M^1. — *quod exemplum* M^2: *quem exemplum* M^1, *quem exitum* Malaspina. — *spem*] *speciem* Tunstallus. — *quae si exisset* H. A. Koch coll. X, 7, 3. — *sed de Sicilia habiturum* M^1. — *fasces si a senatu* M^2: *fac esse natu* M^1, *fasces? si ab senatu* k. — *cupibi* M^1. — *surrupto* M. — *non* om. M. — *odit senatum: a me* ed. Iensoniana: *odit senatum ad senatum me* M^1, *odit senatum a senatu a me* M^2, *odit senatum. Ad senatum a me* Z^{b}k. — *cur* (*Quur*) *autem sex?* C: *autem sex* M^1, *aut sex* M^2, *Sex autem* alii. || 10. *concessissem* M^1. — *ut tu*] *et tu* M^1. — *offendis sed eius* M^1. — *causam, si in* I. F. Gronovius: *causas in* M^1, *causa si in* M^2. — *Italiam* M^1. — *ad quae* Lambinus: *atque* M. — *recessum* Victorius: *recessurum* M. — *laudabit* M. — *per tuam*] *perpetuam* M^1. — *est profectum* Manutius: *est verum profecto* M. || 11. *die* M^1. — *ad te scripsi si quid* M^1. — *preteriti* M^1. — *dixerit ille quidem ad se deferri c.* Ernestius: *dixerim ille quidem sed deferri c.* CM. — *alia*] *alta* M^1. — *facere solet* Orellius: *faceret* M. — *esse debere* Ursinus: *esse debet* M. — *inquit* ed. Romana: *unquam* M. — *dic* Hand: *dico* M. — *eum*] *eo* M^1, *cum* M^2. — *scripsisset* M. — *et quod non* M^1. — *quid quaeris? acquievi. levata est* Bosius: *Quid queris atque uilebat. Est* M, *quid quaeris atque ui lebata est* Z^{bl}. — *sermones Lurtiani* M. — *esset nobis* M. — *que pro* M: *qua pro* k, *ad id quod pro* Kayser. — *suspicandum* MZ^l: *supplicandum* alii. — *sed opus quid fuit* Orellius. — *Lurtio* M. — *sed velim* C: *se velim* M, *quod velim* alii. — *minimum* Lambinus. — *nondum*] *nūdum* M. || 12. *Oppios* Victorius: *optimos* M. — *enim*] *cum* M. — *unum*] *nullum* I. F. Gronovius. — *Regium* M: *Rhegium* k. — *et recta . quo iam commoror? ego* Orellius: *et cetera, quoniam commoror. ego* Mk. — *statim* del. Schütz: uncos om. k. — *simul ut* M^2: *simul et* Mk.

Ep. 5. Inscriptionem om. M. || §. 1. *scribi potest* M (additis ead. m. transpositionis signis). — *certe* M. || 2. *summam* CM: *sententiam* alii. — *Quinto* Victorius: *quodam* M. — *APKAIAN* M, *ἀρχαίαν* Z. — *molestior* Victorius: *modestior* M. — *ero*] *pro* M. — *detuli ac* Graevius: *deculia ac* M, *de Tullia ac* alii. || 3. *Vettienus* Ursinus: *Vectinus* M. — *satis est hominis* M. — *dixisset se HS. L.* Orellius: *dixisset esse . l.* M. — *diversorium* M. — *Vectienum* M. — *rogabi* M^1. — *nuper se H. XXX.* M. — *ei stomachosius* Manutius: *et istomacho si uis* C, *et isto madio si vis* M. Cf. Charisius II, 14, 205. (p. 218, 6. Keil.) — *ioco*] *loco* M. — *XV. K. Maias* M: *XV. Cal. Maii* C, *undecimum Cal. Martii* alii.

Ep. 6. Hanc epistolam superiori adnectit M. || §. 1. *in Hispaniam* M. — *retice. meas cogitationes omnes* Victorius: *recitet et* (sic etiam Z^b) *meas cogitationes omnis* M, *reticeto* (cum Wesenbergio) *meas cogitationes. Omnes* cum Orellio k. — *explicavit* (litt. *t* expuncta) M. — *hae*]

hee vel *hec* M. — *etiam* Malaspina: *et tamen* Mk. — *quia*] *qua* M^1. ‖ 2. *de Quinto*] *deque* M^1. — *filio* Corradus: *fratre* M. — *fit a* Bosius: *ita* M. — *sed nosti* k. — *dein* M: *dem* C, om. alii. — *prudenter me mones* C: *prudenter memores* M^1, *prudenter memoras* M^2, *prudenter mones* alii.

Ep. 7. Hanc quoque epistolam cum superiore coniungit M; novam epistolam hinc incipere primi viderunt Corrad. et Manut. ‖ §. 1. *quin*] *qui* M. — *agatur* M^1. — *modestior*] *admodestior* Z^b. — *is quis nisi* M^1. — *ergo* corr. ex *erga* M. — *et tempori serviendum* CM: om. Cratander. — *me* Lambinus: om. M. Cf. Wesenberg ad Cic. de finib. p. 669 sq. — *Melitae* Victorius: *militiae* corr. ead. m. ex *militia* M. — *oppidulo* del. Graevius et Wesenberg p. 117. — *quem gratus* M^1. — *Adriano* CM: *Adriatico* alii. — *fretensi* MZ: *Cretensi* alii, *freto Siciliensi* Victorius. ‖ 2. *libertum cum*] *libertum quem* M^1. — *declara synodia* M. ‖ 3. *me cum uisit* M^2. — *offensionem* M^1. — *defidens* M^1. — *Quintum*] *Vinctum* M^1. — *video fuisse* corr. ead. m. ex *fuisse video* M. — *congiari* M. — *spero* CM: *video* alii. — *a nostra* Lambinus: *nostra* M. Cf. Wesenb. ad Tusc. disp. V, 80. — *nos*] *non* M^1. — *disciplinam* M. — *regemus* Ernestius: *regimus* Mk. — *Oppio vellensibus* M. — *cum*] *quem* M. — *nostram*] *nrm* cum arcu M. — *videamur* M.

Ep. 8. §. 1. *de iis*] *denis* M^1. — *esset*] *esse* M^1. — *Tulia* M. — *asscribam* M^1. — *ad te*] *a te* M^1. ‖ 2. *nostras*] *nre* cum arcu M. — *ad* om. M^1. — *nequit* H. A. Koch et G. Lahmeier (Philol. XXI. p. 291. n.): om. M, ... k. — *nec est enim* M^1, *necesse est* (om. *enim*) M^2. — *ab Hispania*] *ad hispaniam* M^1. — *apprehendere* (non *apprehendat*) etiam M. — *si trahitur* M^2: *si cum trahitur* M^1, *sin trahitur* cum Lambino k. — *aut quam*] *ut quam* M^1. — *Persae*] *per se* M. ‖ 3. *poterit indignitas* Victorius (Var. lect. XXXVI, 10.): *poterit id indignitas* M^{1}Z^1, *poterit in id dignitas* M^2. — *nostra* CM: *mea* alii. — *pati potuerint* M. — *oculi mei me* Orellius. — *Clodium* duo codd. Manutii: *cloelium* (frequenti errore) M. — *C. Ateii* Bosius: *Cateli* M. — *sine* (ante v. *dedecore*) om. M^1. — *quidem*] *quid* M. — *in senatu* M. — *venirem* M^1. — *ei*] *et* M. — *venditemus* C: *vendicemus* M. — *qui cum coniunctione cum* M. — *voluimus* Manutius: *volumus* M. ‖ 4. *iis amissis* M^2 (in marg.): *iis malis sis* M^1. — *esse* Lambinus: om. M. — *itaque* Schütz: *itaque quem* M^1, *ita quē* M^2. — *ei*] *et* M^1. — *cura* om. M^1. *nauigauit* M^1. — *classibus* del. Manutius: uncos om. k. — *aduersauimur* M^1. — *quod maius scelus aut tantum* Malaspina: *quod malus* ('*maius* vel *malum*' margo) *scilicet tantum* MZ, *Quod malum maius? Scilicet! tantum* k. — *denique an quid* Z. — *anuiual dehic in* M^1, *an in valde hic in* M^2 (in marg.), *An*, † *ni valde hinc* k, *An invadentis in* Fr. Hofmann. (*quod maius scelus et immanius? denique quod turpius? an qui valide huic obstans eius s. t. scelus, eiusdem* cet. Kayser.) ‖ 5. *turpiter facere* om. ed. Romana, ego seclusi: uncos om. k. — *cum salutem* M. — *transiimus* Nipperdey: *transierimus* Mk. — *omnino non potuimus* Manutius: *omnino potuimus* M. — *contendimus* Nipperdey: *condimus* CMk. — *possemus* idem: *possimus* CM, *possumus* k. — *ea me res* Bosius: *eam res* M^{1}Z^b, *ea res* M^2. — *non debuisset fefellit* M^1. — *si esset rata michi* M. — *esset*] *esse* M^1. — *essent*] *esse* M^1. — *uerens* M^1: *uereris* M^2. — *incidi . sed*] *incidisset* M^1. — *assequor* Bosius: *assequar* M. ‖ 6. *non haec* M^2: *nec haec* M^{1}k. — *Atto* Orellius: *attico* M, *Attio* alii. — *istum*] *iste* M^1. — *florentissimus ac novus VI. VII. diebus*

Manutius: *florentis ac nouos ut uti diebus* M. — *egenti* corr. ex *egentia* M. — *perditi* M. — *veniret* M. — *tam*] *tamen* M^1. — *aerario* Victorius: *afranio* M. — *utetur* Kayser. — *socius* M^1. — *ministeri* M^1. — *ii* (ante *provincias*) om. M^1. — *si ii rem* M^2: *si rem* M^{1}k. ‖ 7. *intelleges id*] *intelligit* (cum arcu) M^1. — *semĕstre* M. — *uicem* MZ: *vice* alii. — *in suo lectulo mori* de Nipperdeii sententia secl. k, *in suo lectulo mortui obire* Kayser. — *male* M^1. — *male* M^1. — *censuerunt* M, *censuerint* Z^b. — *exsilio*] *exillo* M^1. — *chydides* M^1, *tuhydides* M^2. — *TONMEMΠAPONTAΔIEAXICTOI BOΥΛHCΠATEICΘΥCTNΩAITΩNAEMEAΩN* M (*τῶν μὲν παραχρῆμα δι' ἐλαχίστης βουλῆς κράτιστος γνώμην καὶ τῶν μελλόντων* margo). — *ἐς πλεῖστον*] *ECΠAEICTΩ* M, *ἐπὶ πλεῖστον* k. — *TOΥ TENICONENΘΥ APICTO* M. — *ἄμεινον καὶ*] *AMINON KAT* M. — *ἐν τῷ ἀφανεῖ ἔτι ἑώρα*] *EN TOI AΦANEIC TI EΩPA* M^1, *ἐν τοῖς ἀφανέσιν* (corr. in *ἀφανεῖ ἔτι*) *ἑώρα* M^2 in marg., *ἐν τῷ ἀφανεῖ ἔτι προεώρα* k. — *artaxersi* M. — *pollicetur* M^1. — *fuisset illa* Lambinus: *fuisse et illa* M^1, *fuisset et illa* M^2. — *nox*] *uox* M^1. — *sullanus* corr. ex *sullanos* M. — *si*] *se* M^1. — *tamen*] *tam* M. — *accidet* Manutius: *accidit* M. ‖ 8. *ista* M^1. — *qui* om. M^1. — *haud*] *aut* M^1. — *factum videam* (corr. ead. m. ex *factum fiat videam*) M: *factum an fiat videam* cum Orellio k. — *futuram* M. — *pareant* CM^1: *pareamus* M^{2}k. ‖ 9. *sunto omnia* H. A. Koch. — *nec hercule* Fr. Hofmann: *ne hercule* Mk. — *quid scribam* M: *quod scribam* k. — *πλουδοκῶν* CM: *πλουτοδοκῶν* alii, *πλοῦν προσδοκῶν* Dausqueius. — *mihi umquam*] *minus quam* M^1. — *gratis accidisset* M^1. — *est στοργή, est* Lambinus: *sit. CTOΡΓHC.sit* M. ‖ 10. *re nimis*] *remis* M. — *συμπάθειαν*] *sim. HAEIAN* M. — *de hispanis* M. — *Antonio*] *anio* M. — *curionem* M^1. — *velle* Orellius: *vellet* M. — *bello*] *libello* M. — *uti*] *ut* M. — *possim* C. F. W. Müller (Philol. XIX. p. 625. et Progr. Landsberg. a. 1865. p. 12.): *possem* Mk, *posse* G. Lahmeier Philol. XXI. p. 293. n. — *Curione. is ad* Beroaldus: *curionis ad* M^1, *curio is ad* M^2.

Ep. 8. A. *sal.* M: *S. D.* k. ‖ §. 1. *falsa* M^2: *falsă agnosce* M^1, *falsa, falsam agnoscere* Z^b. — *magni* M^2: *magno* M^1 (*in animo* margo). — *esse. te iturum esse trans*] *esse trans* (mediis omissis) M, *esse. Te iturum trans* k. — *et* om. M. — *letissimam* M^1. — *fiat* M^1. — *designatus* M (*dignitas* ead. m. margo). — *commoverit* M^1. — *zelotipea* M^1, *zelotipia* M^2, *ζηλοτυπίᾳ* k. — *meo, meque illud una iudicare* C: om. M. — *Caesarem* om. M^1. ‖ 2. *contra ab eo ne* Lambinus. — *dedita*] *dedit* M^1. — *familiarissimumque cum* M^1. — *litteras* M^2: om. M^{1}k.

Ep. 8. B. *sal. d. cic. imp.* M^2: om. M^1, *CICERONI IMP. S. D.* k. ‖ §. 1. *proclinata* CM: *inclinata* alii. — *quo integra* Ernestius: *qua* (corr. ex *quo*) *integra* M. — *videbere* Victorius: *ut deberes* M. — *condemnabis se* M^1. — *abs te*] *obstent* M^1. — *nil* M^1: *nihil* M^2. — *peto*] *puto* M. ‖ 2. *nonnulli comprobarent* M^1. — *tu explorato*] *quo et plorato* M^1. — *omne contentionem* M^1.

Ep. 9. Hanc epistolam cum superiore coniungit M. ‖ §. 1. *at* corr. ex *ad* M. — *dubitabat* Victorius: *dubitabit* M^1, *dubitavit* M^2. — *repressisset tuo uolare* M^1. — *coniunxisset se* Bosius: *coniunxisse* M. — *Pompeium* corr. ex *Pompeio* M. — *in*] *inter* M^1. *nuntiabatur.* * * *Melitam* Kayser. — *quid* Faërni liber: *quod* M. — *hispaniă* M. — *contentione quicquam esse* M^1. ‖ 2. *ille ergo tuus* M: *ergo tuus ille* Z^{b}k. — *de hispanis* M. — *Caeliă*]

celi M. — *miserabiter* M. — *obsecrare* M^1. — *unicum filium* Corradus et Manutius (coll. ep. Caelii §. 2.): *unicam filiam* M. — *meus* (non *mens*) etiam M. — *dignatione*] *dignitate* Lambinus. ‖ 3. *quo* Faërni liber: *quod* M. — *Serbium* M^1. — *adigit ita Postumia* Bosius: *adicit a Postumia* M. — *et Servius filius* Bosius: *et servi* (corr. ex *serbi*) *fili* M. — *Caelii*] *celi* M.

Ep. 9. A. Alterum huius epistolae exemplum, quod littera F notavimus, legitur in epistolis ad familiares VIII, 16. ‖ §. 1. *nihil nisi triste* F: *nichil triste* M^1, *nonnichil triste* M^2. — *id quid* F: *id quod* M, *id per quod* C. — *ilico* FM^1: *illico* M^2k. — *convenirem* M^1. — *cognoverim* F. — *fore* F: *forte* M. — *exit* M. — *his* F: *hes* (superscr. *ii*) M. — *me hercules* M: *mehercule* k, om. F. ‖ 2. *carae* FM: *curae* C. — *valemus* M: *valet* F. — *velle*] *vel* M^1. — *odisse*] *odiose* M^1. — *quod offensae fuerit* F: *quod defense fuerint* M (*quot offense fuerint* margo). — *subisse* F: *subesse* M. — *quos* M^2: *quod* FM^1. — *quod opt.* M: *quid opt.* F. ‖ 3. *de hispanis* FM. — *agamus* CFM: *agatur* alii. — *hispanis* M. — *quod porro* F: *quid porro* M. ‖ 4. *mihi*] *me* M^1. — *have*] *habe* M^1. — *exposuit* F: *ea posuit* M. — *scire sed tamen* F: *scire tamen* M. — *esses a te* M^1. — *percucurrissem* CM^2: *peruicurrissem* M^1, *percurrissem* F. — *omni utteret. Inuissem* M^1. ‖ 5. *ne te tuosque*] *neve tuosque* M^1.. — *ne te sciens* FM^1: *nec te sciens* M^2. — *demittas* F: *dimittas* M. — *unde de exitu inuides* M^1.

Ep. 10. §. 1. *Antoni* M. — *ei* Malaspina: *et* M. — *autem* om. M^1. — *vide*] *fide* M^1. — *παροινικῶς* Lambinus: *ΠΑΡΝΝΙΚΩCK* M, *παρηνικῶς* Z. ‖ 2. *quam*] *quia* M^1. — *quis*] *qui* M^1. — *negne* M^1. — *paterer*] *praeterea* M^1. — *refert me* M^2: *refer te me* M^1. — *si* corr. ex *se* M. — *petas*] *puto* M^1. — *imperaturus* M^1. ‖ 3. *temptabo*, *audiam* Moser: *temptabo audeam* M, † *Tentabo*, *audeam* k, *tentabit; audiam* Orellius. — *clamabo* Corradus: *clamabam* M. — *me* Bosius: om. M. (*me clamabo* Kayser.) — *cum*] *quom* M^1. — *paucissime* M^1. — *certe*] *carti* M, *cati* Z^b. — *σὺν θεῷ τοι λέγω* Victorius: *CINECΩ ΤΘΙΛΕΤΩ* M. ‖ 4. *gratae*] *gratue* corr. in *grate* M. — *Ocellam* C: *socellam* M. — *quod a Curione*] *quid acuone* M. ‖ 5. *cytheridam* M^1, *cytharidam* M^2, *Cytheridem* alii. — *portam* M^1. — *alteram uxorem* M: *altera uxorem* alii. Cf. Philipp. II, 58: *reiecta mater amicam impuri filii tamquam nurum sequebatur.* — *amicarum. ee sunt amicorum* M^2: *amicarum. sunt amicorum* M^1, *amicarum,* [*eae sunt*] *amicorum* Kayser. Fort. *amicarum sive amicorum.* — *vide*] *de* M. — *dubita si potes* CM^1: *dubitari potest* M^2. — *vel lintriculo, si navis non erit* Manutius: *uellunt ridiculos maius nouerat* M^1, *velo ridiculo* (*vel lutridiculo* Z) *si navis non erit* M^2. — *luntriculo* Victorius: *lintriculo* k. — *eripiam* corr. ex *erripiam* M. ‖ 6. *ΑΝΝΟΘΘΟΠΟΙΗΤΟΝ* M. — *adversum* M. — *tam nescio*] *tamen scio* M. — *o* C. F. W. Müller (Coniect. Tull. p. 13.): om. Mk. — *ΗΘΟΤΕΤΠΙΜΕΛΕΤΕΟΝ* M.

Ep. 11. Hanc epistolam cum superiore coniungit M. ‖ §. 1. *philomus* M. — *ea quidem*] *equidem* M. — *ὕπουλον*] *ΠΟΤΛΟΝ* M. — *nihil non flexibile ad* Manutius: *nichil flexibile non ad* M. — *aliter*] *alter* M. — *itinere* Victorius: *itine* MZ^{bl}k. — *ea*] *ad* M. — *iis*] *his* M. ‖ 2. *eiusmodis* M^1. — *laboret* M: *laborat* cum Bosio k. — *Q. Axius* C: *que anxius* M. — *reddit*] *redit* M. — *si ceteris* M. — *ex illo* Victorius: *exilio* M. — *utique* Manutius: *ubique* M. — *an existimans* M. — *est*] *se* M. ‖ 3. *satis lenis in filio* M. — *atque*] *ac* M. — *nam* CZ^b: *non* M. — *evellere me profecto*

M. — *sed ea omnia mihi sunt p.* M: *sed ea tempora sunt, ut omnia mihi sint p.* Z^b, Cratander, k. — *cuius*] *quoius* M. — *languido ora* M^1. — *certiorem* CM: *fortiorem* alii. || 4. *cum* del. Kayser: uncos om. k. — *ΑΦΡΑΓΓΩΙ* M. — *actuariola* Victorius: *acturiora* M (*actuaria* margo), *actuariolo* Manutius. — *censerem undique* M^1. — *qua ille monstrandum mortales* M. — *in senatu* M. — — *cogitat* Boot: *cogitet* Mk. Cf. Madvig. Opusc. acad. p. 184. || 5. *Vettienum* Orellius: *vel Tinum* M, *Vectenum* alii. — *ἀποτόμως* Victorius: *ΑΠΟΥΟΜΩ* M. — *θυμικώτερον erat. id* Victorius: *θυμικώτερον. erat id* M, *θυμικώτερον erat iocatus* Cratander, *θυμικώτερον eram iocatus* cum Corrado k. — *PROCOS.* Manutius: *proconsulem* M.

Ep. 12. Hanc epistolam superiori adnectit M. || §. 1. *imperatum* (corr. ead. m. ex *imperaturum*) M: *imperaturum* Z. — *narrauit* corr. ex *narrabit* M. — *cui*] *qui* M^1. — *taeterrime*] *terrime* M. — *nactu* M. — *putabis. de me* M. — †*Reginus* k. 'Fort. *Rebilus*.' Or. — †*huic* k. — *cum hoc* C: *eum hoc* M^1, *enim hoc* M^2. — *mare* M^1. — *negoti* M. || 2. *ΠΛΡΛΟΤΛΕΥΤΕΟΝ* M: *ΠΑΡΑ ΟΤΛΕΙΤΕΟΝ* Z^b, *παραπλευ(σ)τέον* Victorius, *πάρωρα πλευτέον* cum Graevio k, *παραθύρῳ ἐξιτέον* Cobet. — *compacto* Manutius: *cum pacto* M. — *in hispanis* M. — *pollicitus* M. — *ut est*] *utut est* Kayser. — *potuisse*] *potius se* M^1. — *teneri* vetus codex in marg. ed. Lamb. 1584: *tenere* M. — *ab hispanis* M. || 3. *eadem e re* M, *eadem fere* Lambinus. — *Quintum filium*] *Q. F.* M^1, *Q. fr.* M^2. — *cohibebo* Graevius. — *possim* Corradus: *possem* M. || 4. *quicquid* C: *quid* M. — *ad semel ad* M^1, *at simul at* M^2. — *quo*] *quod* M. — *facta sint* M. — *ΛΛΜΕΝΙΤΡΟΤΕΤΓΧΘΛΕΛCΟΜΕΝΛΧΡΥΜΕΝΟΠΙΕΡ* M. — *iubes enim de profectione mea* Z^b: *iubes de profectione mea* C, *iubes enim profectionem meam* (corr. ex *profectione mea*) M. (*de profectione me providere* I. F. Gronovius.) — *cum decore* M^1. — *periculum sit* Lambinus: *periculum est* Mk. || 5. *optas ut hortaris* M. — *via ut clamgendum* M. — *forte ne cum pestate* M: *fortiter ac tempestive* Orellius, *fortiter vel cum tempestate* Kayser. (Corruptela *pestate* etiam ex *potestate* oriri potuit.) — *clamaut* (vel *clamant*) *emistis* M. — *turpe sit. trahimur* Malaspina: *turpe est. trahimur* M, *turpe . sed trahimur* I. F. Gronovius. || 6. *habuero*] *nactus ero* Kayser. — *in hispanis* M. — *vicini* Victorius: *victi* MZ^b, *iuncti* alii. — *significatum in theatro* Boot: *significatum theatrum* M, *significatum theatro* k. — *meliori* M. || 7. *ut* C: om. M. — *suppeditabimur* C. — *et* C: *ret* M, om. alii. — *indolens* M. — *aliquod* (non *aliquid*) etiam M. — *ΑΚΙΜΟΛΟΝ* M: *ΑΚΙ ΛΛΛΟΛΟΝ* Z^b, *ΔΑΧΙΛΛΟΝΟΝ* k, *διδαχῇ ἁλωτόν* Bosius. — *ἀρετή*] *ἀρείη* C. — *διδακτόν*] *ΔΙΜΚΤΟΝ* M.

Ep. 13. Hanc epistolam cum superiore coniungit M. || §. 1. *et mercule* M. — *secum aliquam* M: *secum aliqua* Orellius, *secum aliquid* alii, *speculam aliquam* Boot, *secum aliquam ....* k. — *igitur ac, si quid* Manutius: *igitur aliquid* M. — *ne dimiseris* Victorius: *ne de miseris* M. — *πρᾶξιν* Victorius: *ΠΡΧΙΝ* M (*ἀρχὴν* margo). — *decem primos et IIII viros. venerunt* Orellius: *denos et IIII. viri venerunt* M. — *ad villam* Victorius: *duellam* M. — *dormit* M. — *lauari* corr. ex *labari* M. — *velle et* C: *vellet* M. — *ΤΙΝΕCΘΑΕ* M. — *in enariam* M. — *polliceretur* M^1. || 2. *a Q. Axio* Buecheler (Mus. Rhen. XI. p. 535. coll. X, 11, 2.): *a Daxio* M, *Ab Axio* k. — *Vettienum* Orellius: *Vectenum*

M. — *pr.* M²: *P.* M¹. — *menturnis* M. — *quod tibi* Ernestius: *quid tibi* M, sed *quid* ex *quod* videtur correctum. — *aliquid*] *aut aliquid* M, sed *aut* linea subducta deletum est. — *ei* Orellius: om. Mk. Cf. ep. 12, 1. ‖ 3. *hispanis* M. — *omnis* M. — *recte fuerit* Ascensius: *recte fuerint* M, *retentae fuerint* Orellius. — *putent*] *putem* M. — *iis*] *his* M. — *Curtio* Victorius: *Curto* M. — *EKITAONON* MZ: *κέλητα ἄοκνον* cum Bosio k. Malim *ἔκπλοον* vel *ἔκπλουν*.

Ep. 14. Hanc epistolam superiori adnectit M. ‖ §. 1. *O* in M adhaesit proxime antecedenti vocabulo Graeco (*EKITAONONO*). — *seruus* M¹. — *ut* om. M¹. — *Nonis Maiis* C: *nonas non. mais* M (sed *non.* deletum est). — *postridie* C: *pridie* M. — *te* del. C. F. W. Müller (Philol. XIX. p. 624.) coll. Verrin. lib. I, §. 34. — *pecuniariam*] *pecuniam* M¹. — *quae erui* Gronovius: *qua frui* M, *qua erui* cum Bosio k. — *quidem* [*etiam*] *lippitudo* Kayser. — *quam quod non* M (sed *quod* ead. m. deletum est), *quam quidem non* k. — *est, sed*] *se set* M¹. ‖ 2. *consolandum* C: *consulendum* M. ‖ 3. *tardus est* Lambinus: *tardus* M, *est tardus* k. — *multos in suo* M. — *foret*] *fore* M. — *de filimilia* M. — *adseuerabat* corr. ex *adseuetabat* M. — *et id ipsum* Lambinus: *et ipsum* Mk. — *fiant* Ernestius: *fiebant* M. — *celandum* M. — *ad idem* ** *videretur*] 'Excidit *excitandus*, *invitandus*, *cohortandus* vel simile quid.' Or. — *Celio* M¹: *cesare* M².

Ep. 15. Inscriptionem om. M. ‖ §. 1. *meliorem* M¹. — *cae*] *hec* (deleta litt. *c*) M. — *illud idem* M, sed addita sunt signa transpositionis. — *cui expensum tulerit, morari; tabellariis* Manutius: *cui ex .P. sustulerit moram tabellarius* M. — *esset*] *esse* M. — *qua* Manutius: *quas* M. — *satis fecisset* Pius: *satis fecisses* M. ‖ 2. *profecturum*] *profuturum* M¹. — *Marcellum* Schütz: *Marcello* M. — *ἀγεννείας* Victor.: *ΑΓΕΝΕΑΙC* M. — *quo* Manutius: *quod* M. ‖ 3. *suscenseri* M. — *suscipiendae* Ascensius: *suscipienda* M. — *Alienus* Mk. — *aliquis*] *aliquos* M. ‖ 4. *de Quinto*] *deque* M. — *versura* Ursinus: *vsura* M. — *L.*] *lutio* M. — *asscripsit* M, *ad me scripsit* multi teste Corrado. — *me*] Utrum *me* an *nec* habeat M, non liquet. — *his*] *is* M. — *in angustis* M. — *sed di istos* Victorius: *seddustos* M, *sed dii istos* Z. — *panes* corr. ex *paues* M. — *panes et caetera navem* C. — *Vettieno* Orellius: *Vectieno* M. — *est* Victorius: *sit* M. — *est, si* C. F. W. Müller (Coniect. Tull. p. 10.): *est. Si* k. — *quem quem* M¹. — *erit* M¹. — *qui*] *quid* M¹.

Ep. 16. Inscriptionem om. M. ‖ §. 1. *fuit* del. Kayser: uncos om. k. — *cui* om. M¹. — *venissem* M (*remisissem* margo). — *aduenisset* (non *id venisset*) ego legi etiam in M. — *nobiscum* CM: *vobiscum* alii. — *ignosceret* M¹. — *scito*] *cito* M¹. — *tibi opto ut* M¹. ‖ 2. *dissimulabimus* Pius et Manutius: *dissimulauimus* M. — *provideri*] *proderi* M¹. — *potuerunt* M¹. — *scies* M¹. ‖ 3. *boni se ad eum se* M¹. ‖ 4. *ego*] *ergo* M¹. — *dumque ad* M. — *essent*] *esse* M¹. — *villam*] *vllam* M¹. — *ventum est* M¹: *venerunt* M² in marg. — *cohortum* M¹. — *Pompeis* M. — *postridie*] *posse die* M¹. — *convenire* CZ: om. M; ego seclusi. — *Ninnus* M¹. — *a villa* Manutius: *ad villam* M. — *adparatu*] *ad pratu* M¹. — *cogitaui* corr. ex *cogitabi* M. — *coeliana* M. — *simul* del. Orellius (in commentario ed. prioris): uncos om. k. ‖ 5. *dum redeo* margo ed. Lamb. a. 1584: *cum redeo* Mk. — *terrentiam* M. — *me . tamen eum*] *metam eum* M¹, *me tum eum* M², *me tum cum* margo. — *lecticam ima* M. ‖ 6. *nedum novum* Orellius (coll. IX, 7 A, 1.): *nouum* (superscr. 'vel

nedum') M, *novum* CZ, *nedum* Z[b], *nedum* [*novum*] k. — *te*] *teque* M[1]. — *grecia* M[2]: *gras* cum arcu (i. e. *gratias*) M[1].

Ep. 17. Inscriptionem om. M. || §. 1. *Pr.*] *P. R.* M. — *ei* Manutius: *et* M. — *de eo*] *deo* M[1]. — *antea ut*] *ante aut* M[1]. — *scripta*] *lecta* Manut., *scissa* Orellius, *aperta* k. — *probo; nam* Victorius: *probonam* M (*bonum* margo). || 2. *refricatur* Corradus: *refricat* Mk. — *novis*] *nobis* M[1]. || 3. *Ocellam*] *cellam* M. — *viderentur* Orellius. — ἀκραὲς Bosius: *cras* M. — *ut* Malaspina: om. M. || 4. *insimularim* Corradus: *insimularem* M. — *neminit aliter* M. — *quia pueris* M[1]: *quia a pueris* M[2]k, *quia prius* Orellius. — *cogitet* M. — *in primis quasi quid* M.

Ep. 18. Hanc epistolam cum superiore coniungit M. || §. 1. εὐτόκησεν M: ηὐτόκησεν k. — *gaudeo* Ursinus: *gaudeam* M, *gaudebam* cum Manutio k. — *mirificet* (litt. *t* deleta) M. — *maiori* Lambinus: *maiore* Mk. — *adserbor* M[1]. — *Hortensiana* Manutius: *Hortensina* Mk. — *omnia fore inania iam vidi, et homo* Orellius, *omnia fuere inania* [*ita*]*; fiet homo* Kayser. || 2. *de hispanis* M. — *ex cursu*] *excursus* M. — *ita omnia*] *ITA ONIA* Z[b]. — *sequuntur* M: *sequentur* alii. 'Fort. delendum *sequentur*.' Or. — *eodem* Z: *eadem* M (*eedem* margo) k. — *furia* M (*furiae* margo et Z[l]). (*Formias nunc † sequimur; eo eaedem nos f. furiae* Kayser. — *quin* M[2] (litt. *n* deleta): *qui* M[1]. — *ad me de benivolentia* M[2]: *ad me e benivolentia* M[1], *ad me et de benevolentia* Orellius, *ad me et de eius benevolentia* k. — *purgavi* M[2]: *purga* M[1]. || 3. *ecquem* Ascensius: *eo quem* M. — *ne te*] *nece* M[1]. || *Marci Tulii Ciceronis Epistolarum ad Atticum liber X. Explicit. Incipit liber XI.* M.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD ATTICUM

LIBER UNDECIMUS.

Ep. 1. §. 1. *feram*] *ferem* M ('*ferrem* vel *feram*' margo). || 2. *relinquere me* Lambinus: *relinquerem* M. — *minime me* Luenemann: *minime* M. — *iis*] *his* M. — *meam a b.* M, sed *a* puncto subscripto deletum est.

Ep. 2. §. 1. *pr.*] *P.R.* M. — *multis meis miserrimis* C: *multissimis miserimis* M, *multis meis et miserrimis* Manutius. — *levata* Corradus et Z[bl]: *euata* vel *enata* M. — *te inteligo te etiam* M. || 2. *per*] *de* M. — *culpa*] *cui* M. — *facultatibus* del. Ernestius. — *cui*] *quoi* M. — *ex his* M. || 3. *exegit* M. — *ut ne qua*] *ut neque* M. || 4. *si* Cratander: om. M. — *dices me* Graevius: *dices ul* (de littera *l* non satis mihi liquet) *me* M, *dices vel me* ed. Romana, *dices iis me* ed. Iensoniana, *dicas velim me* Kahnt Symb. crit. p. 7.

Ep. 3. §. 1. *voluisti quod* Klotz (praeeunte Pantagatho): *voluisti. Quod* vulgo. — *et tam* Manutius: *etiam* M. — *abruptio* Z[l]: *abrupto* M. — *fidei* om. M. || 2. *nullum in commodis* M. — *nonnihil* Corradus: *nihil* Mk. — *vides et gravissima* ed. Romana: *vt desset gravissima* M, *vides, ut sunt, et gravissima* Z[b], *vides,* [*ut sunt,*] *et gravissima* k. — *et a me f. vitari* Klotz in Prooemio. — *ut* om. M. — *et diligentia* nos: *diligentia* M, *diligentiaque* k. || 3. *egeo*] *ego* M. — *in angustis* M. — *sumus*] *suismus* M, *fuimus* Z[l]. — *cui*] *quoi* M. — *opinantes* Victorius: *opinante* M, *opinor* alii. — *ei*] *et* M.

Ep. 4. §. 1. *per te* Manutius: *partim* M. — *de Frusinatis* M. — *future* M. — *nec quae*] *neque* M[1] utroque loco. — *hic tua ut* Victorius et Z[l]: *hic tu aut* W (fragmentum Wurze-

burgense, quod ab his verbis incipit. Vid. Halm Mus. Rhen. XVIII. p. 462 sq.), *luctua ut* M. || 2. *uelim* W: *velis* M. — *ut scribis et facis* Orellius in commentario ed. pr. — *solicitudo* CM, *solitudo* alii. — *qua levatus* W. — *amicus causa* W, *amicus est; in causa* Orellius. — *actenus* W. — *a me*] *ad me* MW. — *faciendum si ut scripsi his* MW.

Ep. 5. *A. Salutem* W. || §. 1. *acerbe* W. — *coegerint. quae* W. — *impetum agis* M¹W. — *quodam*] *coram* MW. — *tantae, ut*] *tanta. Fuit* M, *tanta fuit* W. — *effecerint* W: *effecerunt* M. — *a te* corr. ex *ad te* W. — *negocii* W. — *et iis*] *et his* MW utroque loco. — *te subita re quasi debilitatum* CW: *te subdebilitatum* (corr. ex *subidebilitatum*) Mk. — *quaere* W. || 2. *deuersori aut tota* W. — *in his* MW. || 3. *incredibilem* om. W. — *iis*] *his* MW. — *tantum* CMW: *tamen* alii. — *basilo* W et Lambinus: *basilio* M. — *videbitur etiam Servilio conscribas ut* om. W. — *tanto in vallo* M¹W. — *ad vos scripsi, his litteris profecto intelleges* Wesenberg (p. 44 sq.): *ad uos scriptis litteris profecto intellegis* MWZ^b, *ad vos scripsi, his litteris profecto intelligis* k. — *deesse de qua* M² (in marg.): *des sede quam* M¹, *des. sed equa* W. || 4. *deesset* Bosius: *deest* MW. — *quam in re* M¹W. — *Quintus* Victorius: *que* MW. — *aversissimo* M: *acerbissimo* W. — *corcyram* M, *corçiram* W. — *coeteris* W.

Ep. 6. *Salutem dicit. Solicitum* M²: *Salutem. Dicit solicitum* M¹ et W (qui tamen recte *sollicitum*). || §. 1. *ac de* corr. ex *accede* M. — *meus dolor* MW: *dolor meus* k. — *sibi*] *tibi* M¹. — *quicquam* M²: *huic quam* M¹W. — *faciendum* CMW: *fugiendum* alii. — *habeant* M: *habebant* W. — *dolerem* M²: *dolorem* M¹W. || 2. *credo inquis* M¹. — *minui*] *minus* M¹W. — *victoriae*] *uictoria* W. — *est*] *si* M (*sensi* margo) W. — *me* om. W. — *accerserer* MW. — *brundisi* MW. — *in omnis partis* M: *in omnibus partibus* W. — *quo modo* CMW: *quo* alii. — *incolomi* W. — In verbo *adimi* desinit W. — *nunc* Tunstallus: *non* M. — *recipio - - accedere* M: *reliquo tempore me domi tenui ad oppidum, eo quoniam displiceret modo propius accedere* Fr. Hofmann, *recipio tempore . sed oro te nunc ut ad Oppium et Cornelium: utinam his placeret modo me propius accedere* Kayser. (*Oppium* pro *oppidum* exhibet C, *et* om. k.) || 3. *credo*] *cedo* M. — *confirmant, quae*] *confirmantque* M. — *quidem* corr. ex *equidem* M. — *esse et si* M¹: *esse ut si* M². — *quod magis* M. — *adhibentur* corr. in *adhibeatur* M. — *scribantque ad* M²: *scribant quae ad* M¹. — *quicquid*] *qui quid* M. || 4. *examinat* M¹. || 6. *hortensi* M. — *ortos* M. — Fort. *hostium in numero*. Cf. X, 18, 2. || 7. *Quintum*] *q̃.* (i. e. *quae*) M¹, *Q.* M². — *quis istas* M¹. — *Alexandrea* Boot: *Alexandreas* Mk, *Alexandrinas* alii. — *vidisse Q. an euntem* Z^b, *vidisse, euntem* Ernestius. (*an* ego seclusi.)

Ep. 7. §. 1. *arbitratus es*] *arbitratus est ea* M. — *factum igitur ut scribis istis placere* M: *Fac tu igitur, ut scribis, istis placere* cum Bosio k, *factum est igitur, ut scribis, S. C. senatui placere* Orellius. (*facetum est igitur, ut scribis, istis placere* [*iisdem istis*] *lictoribus* Boot.) — *tribunorum*] *T. R.* M. || 2. *id*] *it* M¹. — *quin his* M. — *Lamiam*] *iam iam* M¹. || 3. *gravis offensionis* M. — *bonorum iudicum* M. — *praetermisi* M¹. — *magis*] *malim* M¹. — *quam* om. M. — *contra exertum* M¹. — *aliqui si sint* nos: *aliqui sint* M, *ut aliqui sint* cum Lambino k, *si aliqui sint* Schütz. — *omnis* M. — *obtinent* CM: *obtinetur* alii. — *honestiore plaga* M¹. || 4. *Sulpicii*] *supplici* M. — *meo*] *me* M. — *gloriosum est*] *gloriosum si* M, *glorio-*

sum sit alii. — *tamen et periculo*] Ab his verbis incipit fragmentum Wurzeburgense (W). Vide ad VI, 1, 17. — *dolore extremum est . eorum* W. — *in* ante *loco* om. W. — *in* ante *Italiam* om. MW. — *perge ut* W: *per ut* M, *prout* alii. ‖ 5. *plurimis quod te excusas. ego* W. — *cum his* W. — *quae erunt*] *quaerunt* W. — *multos*] *multo* M¹W. — *ita esse perspexerint* W: *ita perspexerint* Mk. — *sustineat* CMW: *sustentet* alii. — *plane*] *plene* Moser Specim. V. p. 16. Sed cf. Hand Tursell. IV. p. 469 sq. ‖ 6. *te flagitari* Lambinus: *te flagitare* CW, *et flagitare* M¹, *efflagitare* M², *Tulliam efflagitare* cum Malaspina k, *istam efflagitare* Orellius coll. ep. 9, 3. — *aut quid volam* Orellius. — *tempore isti* H. A. Koch: *temporis te* M¹W, *temporis tui* M², *temporis tibi* k. — *mihi*] *mi* M¹. ‖ 7. *opus esse*] *esse opus* W. — *Quintum filium*] *Q. F.* M. (Verba *Quintum* -- *vidisset* in W lacerata sunt.) — *vidi qui Sami*] *vt diquisami* M. — *patre sichone* W. — *viderint* Corradus: *uiderunt* M, *vider . me* W. — *adiutum* W: *ad tutum* M¹, *actutum* M². — *XIIII.*] *XIII.* W. — *Ian.*] *iun.* MW.

Ep. 8. *conficiar* CW: *afficiar* Mk. — *quod minus* M¹. — *volunt* corr. ex *volent* W. — *diligentissime* priore loco del. Kayser. — *et litteras* (om. *per*) M¹W. — *iis*] *his* MW. — *est* W: om. Mk. ‖ 2. *Fufius* Manutius: *furnius* MW. — *illuc* MW. — *inimicissimus. Quintus misit* Victorius: *inimicissimusque misit* M¹W, *inimicissimus qui misit* M². — *eius*] *ius* M¹. — *incredibili* W. — *tama acerbum* W. — *Sicyone*] *sichone* W. — *in me id*] *id me id* MW. — *cur aut huius* W. — *VI.* Malaspina: *XVI.* MW.

Ep. 9. §. 1. *sedulitate*] *sed utilitate* W. — *benivolentie ualiceret* M¹, *beniuolentiae qua liceret* W. — Malim *si id ipsum*. — *ab eo* M: *habeo* W. — *mihi* -- *fuit* in W lacerata sunt. — *cotidie*] *die* MW, *in dies* k. — *multae quae* W. — *casus* Manutius: *cas* cum arcu M (sed litt. *s* puncto subscripto deleta est, ut sit *causa*), *causas* WZ. — *culpa* om. W. — *statueram* Madvig (Wesenb. p. 9.): *sit ueram* M¹W, *sciueram* (litteris *sc* expunctis) M², *quieveram* Manutius. ‖ 2. *cessi meis* Bosius: *cessimus* M, *cessim his* WZᵇ. Cf. P. Victorium ad ep. 2, 1. — *fasciculus* corr. ex *fasciculos* M. — *litterarum esset* W. — *hunc tamen* Herm. Peter: *illum tamen* MWk. — *favisse* M² (in marg.): *fuisse* M¹W. — *sed etiam tantam* cod. Balliolensis Graevii: *sed et tam tantam* W, *sed et tantam* Mk. — Verba *ipsi* -- *pernicio* in W rima perierunt. — *percrebruisset* M: *percrepuisset* W, *percrebuisset* k. — *quas si*] *quasi* M¹W. — *navigationi* W. ‖ 3. *est prae omnibus* Orellius. — *patrimonio*] *pertrim* (vel *partrim*) *trimonio* (ex dittographia) M¹, *patrimonio* M² (*pertu* vel *partu* margo), *parte matrimonio* W, *patre, patrimonio* Graevius. — *relinquam* M: *reliquam* W. — *ut* om. MW. (In M est lacuna duarum litterarum.)

Ep. 10. §. 1. *Ad*] *A* W. — *aegritudo* M¹W. — *accedit* M¹W: *accidit* M². — *ex his* MW. — *de Q. Q.* M¹: *deque Q.* W, *de Q.* M². — *magistro*] *magno* MW. — *is*] *his* M. — *Quintum filium*] *Q. F.* M¹, *Q. fratrem* M². — *percontaretur* CW: *contaretur* M. — *a* om. M¹W. — *Patris simili* Orellius: *patris eius simili* MW, *Patris consimili* Victorius. — *scelera* W. — *Quintum*] *Q.* M. — *patrem*] *P.* M, *p.* W. — *ex his* MW. — *certo* W: *certe* M. ‖ 2. *Italia* CWZ¹: *alia* M. — *quod putares* M. — *ne* M²: *ut* M¹, *ut ne* W. — *potes*] *potest* M¹W. — *esse* om. W. — *ad te dedires scripseris* M¹.

Ep. 11. §. 1. *cruciatum* W. — *possim* Bosius: *possem* MW. — *iam* M: *etiam* W. — *cui des*] *quo des* M, *quo*

id es (i. e. *quoi des*) W. — *longe* W. — *video mutata* W. — *pendere .P.*] *pende reip.* W. ‖ 2. *Salustio* MWk (utroque loco). — *scirem*] *scire* W. — *quod culpa* W.

Ep. 12. Inscriptionem om. W. ‖ §. 1. *lectis* in W deesse Boot coniecisse videtur ex eo, quod Halmius Mus. Rhen. XVIII. p. 461. haec verba tacite sic exhibet: *tuis tamen litteris putavi* cet. — *putavi tamen aliquid* C. — *esse maxime* M^1: *esse eo maxime* M^2, *esse ea re maxime* W. — *tum ex* (om. *cum*) W. — *nova oratione* W. — *me* W: om. Mk. — *cum* M^2: *quom* M^1, *quem* W. — *posteaque* MW: *postea* k. — *cum* Manutius: *quam* MW. — Verba *lituum -- profectionis* in W legi non possunt. — *mee* M^2: *me* M^1. — *ad multos*] *at multo* M^1. — *etsi multa*] *et simulata* (litt. antepenultima deleta) M. — *acerbe dixerat*] In his verbis desinit W. — *et fecerat* Victorius: *effecerat* M. — *tamen nihilo minus his verbis* Graevius: *tamen l. lomeous uerbis* M^1, *tamen l. meo iis uerbis* M^2, *tamen de eo his verbis* Manutius. — *scripsi* M^1: *rescripsi* M^2. ‖ 2. *aps te* M^1. — *quantum*] *tantum* M^1. — *opsim* M^1. ‖ 3. *etsi*] *si* M^1. — *nobis* (non *vobis*) etiam M. — *scribis conformari* Orellius. ‖ 4. *accessisse* Manutius: *accepisse* M. — *generi*] *genere* M. — *quod eius* M^1: *quoad eius* M^2 (in marg.) k. — *tuae litterae*] *litterae tuae* M (sed addita sunt ab ead. m. signa transpositionis) k. — *puto enim cretionem* C: *duto enim crucionem* M.

Ep. 13. §. 1. *Servii*] *Ser.* M. — *item, Quintum*] *itemque* M. — *certe scio* M. — *sunt* Manutius: *sint* M. — *venisse me*] *venissem* M^1. — *Alexandreae* M^1: *Alexandriae* M^2. ‖ 2. *scripserit* Bosius: *scripsit* M. — *offenderet* M^1. ‖ 3. *aecuum* M. — *putaret* M. ‖ 4. *neque tam mihi desperatum iri videbantur* Z^b: *neque tamen mihi desperaturi ita videbantur* M, *neque desperaturi mihi ita videbamur* alii, *neque tam mihi desperaturi videbamur* Kayser. — *id quemadmodum fiat, tu* Victorius: *is quemadmodum flatu* M. — *quod poteris* M^1: *quoad poteris* M^2k. — *vilico* M^1: *villico* M^2. — *qui neque*] *quin eque* M^1. ‖ 5. *cui*] *quoi* M. — *nolim praetermittas*] *velim pretermittas* M. Fort. *ne praetermittas.*

Ep. 14. §. 1. *antea, cum, ut*] In M *cum* linea subducta deletum est; *quum* habet etiam C. — *meliorem casu* M^1, *meliore in casu* M^2. ‖ 2. *laetius*] *latius* M^1. — *non quo ab* nos: *non ab* M^1, *non quod ab* M^2k. — *genero* CM: *genere* alii. — *quid aliquid velim* M. — *reperio. Quintus*] *reperioque* M. ‖ 3. *Tarentum* I. F. Gronovius: *parentum* M. — *num quid*] *nam quid* M. — *egerim* M: *egerit* k. — *advideo* M: *id video* k, *aveo* Orellius. — *te* Lambinus: om. M. — *quem* Victorius et Z^b: *quam* M. — *ullo modo potest, poscit enim res* Graevius: *ullo modo post enim res* M, *ullo modo potest enim res* Z^b, *ullo modo potes venire* Lambinus. — *pervelim* ed. Iensoniana: *pervellem* M. — *quod quale* M: *quid qua re* cum Ernestio k, *quid, quale* Lambinus et Z^b, *quare quid* Kayser. — *sit hic gravius* C: *sit gravis* M, *sit gravius* k.

Ep. 15. §. 1. *quod te*] *quid te* M, *cur te* Ursinus. — *videre*] *dere* M^1. — *ille cum* (*enim* margo) *ita* M. — *Alexandriam* M. — *Achaici* Malaspina: *achei* M. — *igitur*] *agitur* M^1. ‖ 2. *Quintus*] *que* M (*Q.* margo). — *habiturus eos, quos* Corradus et Malaspina. — *ea* M^2: om. M^1k. — *qui quocumque modo* Lambinus (in marg. ed. 1584.): *qui quocunque sunt modo* M, *qui, quicumque sunt, modo* k. — *dolore* M^1. — *Laelii*] *leli* M. — *quidem*] *equidem* M. ‖ 3. *ut quem tuam* (*queas tu* margo) *demere* M. — *ecquid*] *et quid* M. — *tu ad ea*] *uadea*

M¹. — *ad quae*] *atque* M¹. — *filius*] *F.* M. — *occultene* M²: *occultem* M¹. ‖ 4. *de* om. M. — *fifidianis* M¹. — *in integro esse* M: *in integro esse malle* Cratander. — *pr.*] *P. R.* M.

Ep. 16. §. 1. *fit*] *fuit* M. — *ulla de adventu* Lambinus: *valde adventu* M, *valde de adventu* Victorius. Fort. *valida de adventu.* — *in* ante *Italia* om. M. ‖ 2. *ab illo* Ascensius: *ab ullo* M. — *Achaici* M²: *achai* M¹. — *Fufio* CM: *Fusio* alii. — *afferunt*] *auferunt* Manutius, *differunt* I. F. Gronovius. — *superioribus*] *tui prioribus* M. — *ab his* M: *ab iis* k. — *ubi*] *ibi* M. ‖ 4. *ad Quintum*] *atque* M. — *etsi quidam scripsit*] *quidam scripsit etsi* M. — *Patris*] *patis* M. — *ipso* M¹: *illo* M². ‖ 5. *cum camilio* M. — *debet* Ascensius: *debeat* M. — *quid sentias de ea* (re), *in qua* Wesenberg (p. 44. n.): *quid scribas de ea in quo* M, *quid sentias de ea. In quo* k. — *egeo*] *ego* M. — *desperato* MZ¹: *explorato* alii.

Ep. 17. §. 1. *nostros* CM¹ (*nros* cum arcu): *meos* M²k. — *pr.*] *P. R.* M. — *ipsius*] *his uis* M¹. — *eam voluntatem* M¹. — *matri eam* Bosius: *ematiam* M. — *eram*] *eam* M. — *quam ad modum consolantis* Bosius: *que ad modum consolandis* M. — *putato ea me* Malaspina: *P. tanta eo me* M. (*Pudet* C.) ‖ 2. *a mea* corr. ex *ad mea* M. — *odium ne subeam* Wesenberg (p. 14.): *odium subeam* M, *odium non subeam* I. F. Gronovius. ‖ 3. *valde si molestum est* M, *valde scilicet molestum est* k. — *ab* ego seclusi: uncos om. k. Cf. ep. 18, 1. 25, 2. — *alexandria discesisse* M. — *illim* Victorius et Malaespinae cod. Antonianus: *illic* M, sed *c* in rasura. — *ex quo intelligis illud de* Muretus: *ex quo illud intelligis illud de* M, *ex quo illud intelligis de* alii. — *emissus* C: *me missus* M. — *de HS. X. ut scribis faciam* CM: *de his rebus, quas mihi notas esse voluisti, ut scribis, faciam* alii.

Ep. 18. §. 1. *Alexandria* M. — *permansione* CM: *mansione* alii. — *futurum et sive* M¹, *futurum est et sive* M². ‖ 2. *Oppi* M. — *ira* C. F. Hermann (Philol. III. p. 106.): *uia* M. — *flictas* M. — *ut* om. M.

Ep. 19. 'Si quis paulo accuratius dies ascriptos et res ipsas considerabit, is facile cognoscet, epistolas sequentes ita collocandas esse deinceps: 25. 23. 19. 24. 20. 21. 22.' Corradus. ‖ §. 1. *possim* M. — *quod scriberem* Ernestius. — *si quid erit* Ascensius: *quid erit* M, *quod erit* Manutius. — *coges me* M. ‖ 2. *Id. Sext.*] *idus sextiles* M. — *qui nihil*] *cui nihil* M¹.

Ep. 20. §. 1. *Peria* M. — *Trebonius* Corradus et Manutius: *Treboni. u* M, *Trebonii is* alii. — *antiochea* M. — *Quintum filium*] *Q. F.* M. — *de Quinto*] *deque* M. — *ab aliis et* Ascensius et Cratander: *ab aliis que et* M, *ab aliisque et* k. ‖ 2. *Sallustio ignovit* M² (sed haec rursus deleta sunt): *Salustius novit* M¹. — *Salustio* Mk. — *eo protinus* C et Manutius: *et protinus* M. — *vale.*] Ab hoc verbo incipit fragmentum Wurzeburgense (W). Vide ad ep. 4, 1. — *XVI.* M: *XIII.* W.

Ep. 21. *A. SALUTEM* W (item ep. 22. et 23.). ‖ §. 1. *Quinti*] *Q.* M, *q.* W. — *epistula* W. — *cepi* corr. ex *accepi* M, *caepi* W. — *etsi* M: *ut* W. — *epistulam* W. — *ad ea*] *adia* W. — *scripsi tu ego* M, *scripsit ut et ego* W. ‖ 2. *legio* (corr. ex *legeo*) M: *legeo* W. — *primam* I. F. Gronovius: *primum* MWk. — *sulla* W: *si illa* M¹, *sylla* M². — *egisse*] *eiecisse* Orellius (coll. Cornel. I. fr. 36.), *abegisse* Kayser. — *se commoraturam* W. — *arbitrabantur* M: *arbitrantur* W. — *ac mallem* MW: *at mallem* alii. — *illim* Orellius: *illum* MW, *illinc* k. Cf. Wesenb. p. 125 sq. — *cum reliquos* MW. — *huic miserrimae* WZ: *huic miserrime* M, *hic miserrime* Lamb. ‖

3. *ut me meaque* H. A. Koch (coll. ep. 24, 5.): *ut ea quae* MWk. — *Sullana* M¹W: *syllana* M². — *genere*] *genera* W. — *mei* Manutius: om. MW. — *multoque*] *mittoque* MW. — *utilitatem meam* M, *utilitatem eam* W. — *iuncxi* W. — *tamen* om. W. — *velim*] *uellem* MW. — *per meque fore* MW. — *antea*] *ad ea* MW. — *Quinto filio*] *Q. F.* MW.

Ep. 22. *reddidit balbi. balbi tabellarius* W. — *epistulas* W. — *dolorem, nec, si* Manutius: *dolorem si* MW. — *quod*] *quas* Kayser. — *ne caesar* W: *nec cesar* M. — *quasi* del. Ernestius. Cf. Wesenb. p. 113. n. 1. — *improbitatem* MW. — *ne rogari* Victorius: *negari* MW. ‖ 2. *Sulla* W: *si illa* M¹, *sylla* M². — *erit hic* M (corr. ead. m. ex *hic erit hic*) W: *hic erit* cum Bosio k. — *Messala* MW. — *negat usquam* M², *negatus quam* M¹W. — *huc uenit et quod* W. — *quoquo modo* M: *quod quomodo* W. — *quae* (vel *quod*) *mihi* Corradus: *quid mihi* (litt. *d* deleta) W, *qui mihi* M, *quia mihi* k. — *in dolorem* W. — *saepe rogatus*] *seperibatus* M¹. — *in* Beroaldus: om. MW. — *animaduertes* corr. ex *animaduertas* W.

Ep. 23. §. 1. *camillio* MW. — *camillius* M²W, *camillio* M¹. — *scripsit te secum* ed. Romana: *scripsisse cum* MW. — *aliter est et* W: *aliter et* Mk, *aliter est atque* Lambinus. — *ab illo* Corradus et W: *a nillo* M. — *non esse* CMW: *non eam* alii. — *ualeres* W: *ualere* M. ‖ 2. *agusius* M: *augusius* W, *Acusius* cum Bosio k. — *Quintum filium*] *Q. F.* MW. — *eum die* W. — *Agusium* Victorius: *augustum* MW, *Acusium* k. — *audiens* MW. — *eo celeriter eunti* MW: *ego celeriter eunti* k, *meo celeripedi* Orellius coll. ep. ad Att. IX, 2, 1. (*eo* del. Graevius.) — *sit* M: *sic* W. — *in his* MW. — *Quintus frater*] *Q. F.* M, *q. f.* W. — *ne cogitatione*] *negotiatione* MW. ‖ 3. *te rogo oro* M, sed *rogo* linea transversa deletum est. — *misera* CMW: *miseria* alii. — *omnia timuimus. melius* M: *omnia tibi melius* W. — *viri* Pantagathus: *uiui* MW. — *nomine* M: *nominis* W. — *uel in metellae* WZ¹: *vel Metellae* Mk, *velim Metellae* Z^b. — *malorum* WZ¹: *maiorum* M. — *nunc*] In hac voce desinit W. — *de staturi elodi* M: *destaturi Clodi* Z^b, *de statu rei p. O di* cum Manutio k. — *et item* Orellius, *est idem* M. — *tumne, cum ab ipso* Manutius: *tum ne uim abuso* M. — *mea* Ernestius: *me* M.

Ep. 24. §. 1. *Quae dudum*] *Quedam* M. — *ante bis ad* Victorius: *ad me bis ad* Z^b, *ad me visat* M. — *miserior* — *etsi*] *miseriore si* M. — *licet* Ernestius: *liceat* M. — *ut* (ante *omni*) om. M. — *omni* (non *omnia*) habet etiam M. — *reddiderint enim* M: *redii: dehinc enim* k, *redeo; sunt enim* Lambinus. — *agenda* ed. Romana: *acceda* M. — *haerere* Pius: *querere* M, † *quaerere* k. — *te commovit; neque enim rogavit* I. F. Gronovius: *et commoti neque eum rogari* M. — *sermonem* Ascensius: *sermone* M. — *alicui*] *aliquoi* M¹, *aliqua* M². — *fortuna sit. equidem* Manutius: *fortunas te quidem* M. — *me*] *mi* M. ‖ 3. *nobis* seclusit Klotz. — *nostre et tue* M. — *Tulliae* Lambinus: *terentie* M. — *esse si de* M. — *permutarem* Corradus: *permutaret* M. ‖ 4. *sed ne*] *sed se* M. — *aut per*] *ut per* M. — *se eum*] *secum* M. — *nuntiantque quidem* M. — *puto eum habere quod* bis posuit M. — *aut eo* Ursinus: *ut eo* M, *et eo* k. — *ut, etiam si*] *ut eram si* M, *aut, etiam si* k. — *curet* M: *curat* cum Manutio k. — *certe scio* M. ‖ 5. *ad tempus* C: *attem* M, *ad rem* alii. — *accommodandam* M. — *putare te* Graevius: *putare* Mk, *te putare* Lambinus. — *vellem* Ernestius: *velim* M. — *ita tutares* M¹. — *ad me, sin* C. F. W. Müller (Coniect. Tull. p. 10.): *ad me. Sin* k.

Ep. 25. §. 1. *nullum consilium* M: *nullum te habere consilium* k. — *casu*] *cau* cum arcu M. — *iis*] *his* M. — *ob eam* M (*ob rem* margo). ‖ 2. *illum is cesisse* M[1], *illum cessisse* M[2]. — *alexandria* M. — *ortus* corr. ex *hortus* M. — *cuncti*] *eunti* M. — *nescio*] *scio* M. ‖ 3. *scripsi* Z[b]: *scripsit* M. — *epistolas* MZ[b]: *epistonilas* k, *εὔπιστον illas* Bosius, *εὔπιστον illam* Kayser. — *ut possim* MZ[b]: *ut possint* Bosius, *ut possit* Kayser. — *advertas* Bosius: *adversas* MZ[b]. — *miserrimae* Ernestius: *miserum ea* M. — *facultate* M: *fatuitate* alii, *infelicitate* Orellius, *vacuitate* k. — *simile*] *mile* M. — *cui*] *quoi* M. — *admoneri*] *admori* M[1]. — *dando* Pius: *date* M. — *aliud* Ascensius: *alium* CM. — *si qui cogi* M. — *atque* Schütz: *teque* M, *neque* Victorius. — *ex*] *est* M[1]. — *condicio*] *condicto* M. — *sine* bis deinceps habet M. — *loquere tu* Orellius: *loqueretur* M, *loquere* Ascensius, *loquare* alii, *loquere*, *dum* k. — *oportuna* M. — *nonque* M (*non queo* margo). ‖ *Marci Tullii Ciceronis Epistolarum ad Atticum Liber XI. explicit. Incipit XII.*

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD ATTICUM

LIBER DUODECIMUS.

Ep. 1. §. 1. *Undecimo*] *XI.* M. — *in agnino* M. — *utinam*] *ut* cum arcu M. — *Atticae*] *athice* M, item §. 2. — *sin rusticatur* Victorius: *sin rusticetur* C, *in rusticatu* M. — *interea aut scribes* M[2]: *interea scribes* C, *interea ut scribis* M[1]. — *aut nunciabis* M[1]: *aut nuncia.* C, *renunciabis* M[2]. ‖ 2. *γεροντικόν* Lambinus: om. M. — *quinto quotidie* M. — *prid.* Orellius: *II.* Manutius, *V.* M. — *habebis*] *habes* Kayser. — *quicquid* M[2]: *quid* M[1], *quod* C. — *quiddam* CM: *quaedam* alii. — *collocutione*] *cum locutione* M[1].

Ep. 2. Hanc et omnes sequentes huius libri epistolas uno tenore cum prima coniungit M. ‖ §. 1. *rumor est Statium* Orellius: *rumores tamen* M. — *navis delatas* Cratander: *navis delata in* M. — *reflatur* M. — *Balearibus* Mk. — *Paciaecus* Orellius: *pacietus* M. ‖ 2. *αὐτῷ μέλει* C: *ΑΥΤΩΝ ΜΕΛΕΙ* M. — *homini non recta* C: *hominem recta* M. — *fructum* M: *confectum* Schütz, *peractum* Moser Specim. V. p. 18 sq. Obelum om. k. — *tyranioni* M.

Ep. 3. Verba huius epistolae in codice Mediceo inseruntur etiam infra libri XVI. epistolae quintae post verbum *revertar* (§. 3); alterum exemplum littera *m* designavi. ‖ §. 1. *quam me* M[2]m: om. M[1]. — *et si* M: *aut si* m. — *nonquam* m. — *me hoc* M: *hoc me* m. — *ne vivam* CM: *veniam* m, *peream* alii. — *attice* m: *athice* M. — *cetero qui* Mm, sed in M linea subducta haec duo verba deleta sunt. — *NHCCOI* M. — *tot* m: *totos* M. — *auctione* M: *auctore* m. — *Vennoni me historiam* M: *vennone historiam* m. ‖ 2. *illud quod a Caesare* Cm: *aliud quid caesare* M. — *tris* Mm: *treis* C, *tres* k. — *ab hasta* m: *ab hastam* M. — *praeter* Mm: *propter* alii. — *ipsam* Mm: om. alii. — *delegationem a mancipe* m: *delegatione in* (vel *m*) *mancipe* M. — *annua die* M: *annuad te* m. — *iste* m: *ipse* M. — *metonis* M: *mentionis* m. — *Vettieni* Orellius: *vecteni* M, *veteni* m. — *condicione semissem* ed. Romana: *conditiones emissem* M, *conditionis emisse* m, *condicionem semisse* cum Lambino k. — *sed ludis* Manutius: *sedulis* m, *et sedulo iis* M. — *clypo* MZ: *olympo* m, *κτύπῳ* cum Bosio k, *ἀτύπῳ* Popma. — *sussidio* M. — *currat. Ne talis* k. — *sed μελήσει* CMm: *μελλήσει* alii. — *tu Atticam - - verbis pl.* m: om. M. — *plurimam* ed. Romana: *plurimum* m, om. k.

Ep. 4. *gratas*] *gras* cum arcu M. — *Tiro*] *ciro* M. — *ἐτερευθέστερον* CM[1] (nisi quod is *O* habet pro *Θ*): *ἐμβριθέστερον* (superscr. *gravius*) M[2] in marg. ‖ 2. *ψειλῶςque* M[1]Z[1], *ψευδῶςque* (superscr. *mendax*) M[2] in marg. — *istis* Bosius: *est* M[1], *est iis* M[2].

Ep. 5. *et Stathio* C: *testario* M. — *duplici decore* M. — *os*, *in* Lambinus: *osin* MZ. — *Πειρήνην* Victorius: *HEPINHN* M. — *venisse et* Malaspina: *venisse* M. — *ἄμπνευμα*] *ΑΝΑΠΝΕΜΑ* M. — *in te κρήνην* Bosius: *INTEPHNHN* M, *νετρήνην* Z. (*κρήνην* del. Lambinus.) ‖ 2. *sua. De Caelio tu quaeres* CM: *suade Caelio, tum quaeres* alii. — *quod magis* Manutius: *quid magis* M. — *cum mustella* M. — *Avium* Bosius (coll. XIII, 4, 2.): *Aulum* M. — *nosset* Lambinus: *noscem* M, *nossem* k. — *demonstraret* Malaspina: *demonstrarem* M. — *te quidem*] *et quidem* M[1]. — *videor* om. M[1]. ‖ 3. *puto* M: *puto proximis* k. — *Caepione*] *coepine* M. — *praetor*] *P. R.* M. — *L. Furio* Beier: *furio* M, *P. Furio* alii. — *Tubulus* Manutius et Malaespinae exemplar Antonianum: *tubulis* M. — *Censorino et* M: *Censorinone et* Z[b]k. — *Manilio* Z[b]: *manlio* M. — *M.' Acilio* Malaespinae liber Antonianus: *M. Acilio* Z[b], *manlio* M. — *fuerit* C: *si erit* M. — *conturbabat* Wesenberg (p. 118.): *conturbo* M, *conturbat* C. — *etiam* Orellius (in commentario ed. pr.): *enim* CM. — *in Bruti epitoma Fannianorum* Manutius: *et pitome bruti* (*epitome Bruti* C) *fanniana in bruti epithoma fannianorum* M, (*epitome Bruti Fanniana*,) *in Bruti epitome Fannianorum* k. — *quod erat* Schütz (in edit. minore): *scripsi quod erat* M, *scriptum quod erat* Gronovius, [*scriptum*] *quod erat* k. — *in extrema* Kayser — *ego tamen*] *ego sane* idem. ‖ 4. *nisi Tironem*] *mutironem* M. — *de* om. M. — *ei* Orellius: *et* M. — *vitandae* CM: *mutandae* alii. — *Nicasionumque* C: *mea* (*a* deleta) *assionumque* M, *ne occasionumque* Z[b]. — *longas videbantur* M.

Ep. 6. §. 1. *ne quae*] *neque* M. — *sit*] *si* M. — *colubo* M. — *detrimenti* C: *detrimento* M. — *tu*] *cum* M[1], *cui* M[2]. ‖ 2. *ad tyrrannionema in tuuerum hoc fui* M. (*uerum hoc fuit* C.) — *φιλειδήμονα* ‘nonnulli libri’ Popmae (cf. Meineke Vind. Strab. 242.): *ΦΙΛΕΔΗΜΟΝ* M, *φιλόδημον* k. — *acuta ἐγγραφῇ* Lipsius Var. Lect. I, 23. — *referitur* M. — *es* Lambinus: om. M. — *meo* M: *meo quidem* cum Bosio k. — *et pro*] *at pro* Manutius. — *quo*] *quod* M. ‖ 3. *Chremes* M: *Chreme* k. — *tantumne*] *tantam ne* M. — *est oti*] *esto tu* M[1], *est otii* M[2]. — *gratum est et* Orellius: *gratum et* M. Cf. Wesenb. p. 17. n. ‖ 4. *e turba minuta* M (*et urbanum ita* margo). — *tolleret*] *tuleret* M[1]. — *atticiam* M. — *tam* om. M.

Ep. 7. §. 1. *attulisti*] *abstulisti* M. — *ex ipso velim, si modo tibi* Victorius: *ex ipso modo velim si tibi* M. — *detulisses* M. — *et quid vellet et quid requireret* C, *et quid vellet et quid requiret* M. — *Publilius* Bosius: *Publius* M. — *satis esse* Manutius: *satis est* M. — *ut ageretur* M. — *vellet magis* Orellius: *vel imma* M[1], *vel nimia* M[2], *velim magis* et *velit magis* alii, *vellem magis* Boot. — *nimis*] *minus* M. — *res est: simplex* Orellius: *res et simplex* M. Cf. Wesenb. p. 18. ‖ 2. *simula credi erit* M. — *praeteriis* (litt. *s* deleta) M.

Ep. 8. *fenicularium* M: *Foenicularium* k. Cf. Strab. III, 4, 9. — *et scire* om. M[1]. — *et Piliae*] *cepilie* M.

Ep. 9. *ὦ ἀπεραντολογίας ἀνδρὸς* Bosius: *ΩΑΠΕΡΑΝΤΟΛΟΓΙΑΠ-ΔΟΥC* MZ[b], *ὁ ἀπεραντολογίαν δοὺς* C. — *ceterum noli* Schütz. — *villa* Corradus: *ulla* M. — *his*] *iis* M. — *nec erit* M[1]. — *quod* Manutius: *quid* M.

Ep. 10. *magnopere* M. — *collis* CM: *tollis* alii. — *Tisameno* Zb: *testamento* M. — *domus vacat. superior* corr. in *domus superior vacat* M.

Ep. 11. *Caesonius*] Utrum *cesonius* habeat M an *cesenius*, mihi non liquet. — *sulpici* M, *supplicem* C. — *athice hilaritate* M. — *CΥΝΠΛCΧΩ* M.

Ep. 12. §. 1. *regio condicio* M. — *ΑΠΟΕΩCΙΝ* M. — *sed vereor ne minorem τιμὴν* Cratander (ex interpolatione): om. M. — *ΕΚΤΟΝΙΜΟC* M: *ἐκγόνιμος* C, *ἐκτόπιμος* Zbl, *ἔκτροπος* cum I. F. Gronovio k, *ἐκτοπισμός* Lambinus (a. 1584.) et H. A. Koch Mus. Rhen. XII. p. 278. — *animis* M. ‖ 2. *de Epicureo* Orellius. Cf. Madvig praef. ad Cic. de finib. p. LIX. — *μεθαρμόσσομαι* Ernestius: *ΜΕΘΑΡΛΜΟΞΟΜΑΙ* M, *μεθαρμόζομαι* alii. — *sive habes quid, sive nil habes, scribe* C: *sive habes scribe* M. (*nihil* k.)

Ep. 13. §. 1. *ille* M: *ille idem* cum Cratandri editione (non margine) k. — *tamen non repugnante* Ascensius: *tamen repugnante* M. ‖ 2. *apuleio* M. — *mihique*] *meique* M. — *prende*] *praendae* M. — *denique*] *beni.que* M.

Ep. 14. §. 1. *apud apulegium* M. — *sed septium* M. ‖ 2. *locuplex* M. — *cornuficii et apuleium* M. — *defuisset ut testis* M¹. — *feci*] *fecit* M, sed litt. *t* deleta est. — *omnique vi* Wesenberg (p. 123. n.): *ad omniaque* M (sed *ad* a pr. m. linea subducta deletum est), *omniaque* Z¹. — *nitor* M: *enitor* cum Wesenbergio k. — *vultum* CM: *vulnus* alii. — *discedendi*] *discendi* M¹. — *id ipsum* marg. ed. Lamb. a. 1584: *ipsum* Mk. ‖ 4. *quod me adiuvaret* Ascensius: *quod me adiuvarent* M, *quo me adiuvarent* Lambinus. Cf. ep. 16. — *vellem* C: *velle* M. — *adiuvaret*] *adiure* M. — *Pansa*] *pensa* M. — *crater opiliā mangi* (litt. *m* deleta) M. — *veta; satis est me maerere* Corradus et Z¹: *uetabat. is est merere* M, *veta: satis solitus es maerere* cum Bosio k.

Ep. 15. *me* om. M¹. — *adhuc* om. M¹.

Ep. 16. *discessissem* Bosius: *decessissem* M. — *nisi*] *si* M. — *a te erit* M: *aderit* C. — *probabatur* Cratander: *probatur* M. — *prius* Victorius: *peius* M¹, *aptius* M², *optatius* Kahnt Symb. crit. p. 8. — *philipus* M.

Ep. 17. *Martianus* M. — *apuleium* M, item infra. — *a Laterense* Orellius: *alterensi* M, *a Laterensi* edd. ante Orellium. — *laenat etorquatus* M¹, *laenate Torquatus* M². — *Strabone: iis*] *straboneus* M. — *ut*] *et* M. — *enim ante*] *ante enim* M. — *fieri* Malaspina: *eteri* M. — Fort. *quid id ad me?* — *profectione* M, *de profectione* Graevius. — *iube et*] *iubet* M¹.

Ep. 18. §. 1. *ad te admonendum* Madvig (Emendatt. Liv. p. 226. n.): *a te amonendo* M, *a te admonendo* k. — *cuicuimodi* Bosius: *cuimodi* C, *cuiusmodi* M. — *etenim*] *enim* M¹. — *cluati* M. — *his*] *hiis* M. — *poterit*] *potuerit* Mk. — *sumptorum* ed. Romana: *scriptorum* M. — *longum michi videtur* M, sed *michi* linea subducta deletum est. — *ad te ante* M²: *ad te* M¹, *ante ad te* cum Orellio k. Cf. ep. 14, 4. — *quam, quod*] *nam quod* M¹. — *philipus* M. ‖ 2. *scripsi* corr. ex *scripsit* M. — *ut, si*] *et si* M¹. ‖ 3. *sint eaque quedam* M. — *polliceretur* M. — *et gnatio* M. — *est quo labores* M.

Ep. 18. a. §. 1. *tamen* om. M¹. — *praedes*] *pedes* M. — *accucurrisse* C: *accucurisse* M, *accurrisse* alii. ‖ 2. *aut p.*] *ut p.* M¹. — *quaesituros*] *haesituros* Orellius. — *quid* M: *quis* C. — *quia*] *qua* M. — *Publilium* Cratander: *Publium* M.

Ep. 19. §. 1. *qui et Antio*] *quietatio* M¹. — *Circeiis* ed. Romana: *certis* M. — *quae* Orellius: *que* M¹, *qui* M². — *illud quasi*] *illudque si* M¹. — *remaneret* (litt. *t* deleta) M. — *iam*]

tam M. — *trans Tiberim*] *transcribere in* M (*trans tiberum* margo). — — *parare*] *pavere* M^1. — *quos* M^1: *hec* M^2. — *cum appellachio* M. ‖ 2. *coccio* M^1. — *meo. de sponsu*, *si* Bosius: *meo responsum. Si* M. — *cornifici* M. — *in ea*] *mea* M. — *Balbus quoque* Cratander: *quoque Balbus* M. Cf. Wesenb. p. 36. — *conscripsit* del. Kayser. ‖ 3. *incipito* Manutius: *incipio* M. ‖ 4. *vides*] *ut des* M.

Ep. 20. §. 1. *quam cum* I. F. Gronovius: *quam quod* M. — *dissimulationis causa sed* M, sed media vox deleta est. ‖ 2. *ad eas quas* ed. Romana: *ad eas ad quas* M, *ad eas, quas ad te* k. — *claudi* M. — *Rutilia*] *aut illi a* M^1. — *an mortuo*] *a mortuo* M^1.

Ep. 21. §. 1. *lenioris* M. — *servili* M. — *gelii vulcatii* M. — *etiam* ante nomen *Silani* transponendum censet Boot. — *M.'*] *manu* (i. e. *Manii*) M. — *ergo* CM: *ego* alii. — *in caelum*] *in Caelium* M. — *mihi*] *mi* Mk. — *ieiunius* CM^2: *teiunius* M^1, *tenuius* alii. — *tibi* CM: *ubi* alii. — *de senatu consulto* M. — *si rario* M: *si a Ranio* Graevius, *si a librario* H. A. Koch Mus. Rhen. XII. p. 279. ‖ 2. *de hortis*] *adhortis* M. — *recedit* M: *recidis* Lipsius (Antiq. Lect. IV, 19.), *res cedit* Manutius, *aliquid recedit* Cratander et Z^b, *aliquid accedit* cum Corrado k. — *Drusi, fortasse et Lamiani et Cassiani* Manutius: *druse pertasse et tamianitae cassianae* M. (*etiam Lamiani* nos: *et Lamiani* cum Manutio k.) ‖ 3. *terrentia* M, et sic plerumque. ‖ 4. *Oviae C. Lollii* Cratander: *ouiace lolii* M. — *Eros* Victorius: *fors* M. — *aestimatio*] *extimatio* M. — *potuit*] *potui* M^1. ‖ 5. *cum* om. M^1. — *ut Romae -- absim, concedere* om. M. — *quatenus*] *quadamtenus* Lambinus, *aliquatenus* alii.

Ep. 22. §. 1. *possum*] *possunt* M^1. ‖ 2. *glodia* M^1. — *scire* M^1. — *satiro* M. ‖ 3. *rogo* M: *te rogo* Z^bk. — *non plus annum possum adsequi: quod volo* k. Cf. Wesenberg p. 116. — *Drusi*] *Drusia* M, *Drusiani* Orellius coll. ep. 25, 2. — *lamiae est sed abest* M, sed *est* deletum est. — *Silius* CM: *filius* alii. — *iis* M: *is* auctore Lipsio k; ego seclusi. — *quid velim* M: *quid velim et cur velim* cum Cratandro (et Z^b) k. Cf. Buecheler Mus. Rhen. XI. p. 525.

Ep. 23. §. 1. *fierent* (litt. *n* expuncta) M. — *quod tenebamur* M^1. — *solitudinem* M: *solitudines* cum Bosio k. — *te nemo* Manutius: *me nemo* M. — *etiam alia causa* Boot. — *atedius* M. — *qui etiam* Wesenb. (p. 123 sq. n.): *quin etiam* M. — *qui existimas* M^1. ‖ 2. *maxima* Corradus: *non maxima* M, *non minima* cum Pio k. — *libera. et, ut*] *liberet ut* M^1, *libera et* M^2. — *iaceam* Victorius: *taceam* M. — *Epicureus* C: *epicurus* M. — *Athenisque* Klotz: *Athenis que* M, *Athenis, qui* vulgo. — *prefuerint* (litt. *n* expuncta) M. — *quae etiam -- inveniri* Manutius: *quae etiam -- invenire* M, *Quae te etiam -- invenire* cum Bosio k. — *appollodori* M. ‖ 3. *de athica* M. — *Gamala* CZ^b: *magala* M. — *non michi* M: *mihi non* k. — *tu scribes* M. — *at officii* C: *adficii* M. — *debiti* CM: *et debiti* alii. — *Cotta*] *cocta* vel *tocta* M. — *conficietur* Pius: *conficeretur* Mk. — *habet in Ostiensi* Victorius: *habes .T. in hostiensi* M. — *cota* M. — *pusilum* M. — *etiam quam satis* CZ^b: *etiam satis* M. — *id velim cogites* M: *id etiam cogites* Cratander, *Velim cogites* C. — *nec mihi iam argento nec veste opus est neque bubus: amoenis locis, hoc opus est* vel *nec mihi tam argento nec veste opus est neque bubus quam amoenis locis: hoc opus est* W. G. Pluygers Mnemos. V. p. 327 sq. — *quibusdam* M: *quibusquam* Lambinus. — *cum Silio*] *consilio* M. — *scribet* ed. Romana: *scribit* M, *scribat* alii. — *et tu* ed. Iensoniana: *et cui* M.

Ep. 24. §. 1. *A. Silius*] *asyllius* M. — *ei*] *et* M. — *quid possem* M: *qui possem* cum operis Turicensibus k. — *de ouiacemfice* M. — *iam* corr. ex *tam* M. — *illi opus erit*] *opus illi erat* M^{1}. — *permutari ne* M. — *Publilius* Bosius: *Publius* M. ‖ 2. *Venuleiae* Corradus: *Vinuliae* C, *Vimiliae* M. ‖ 3. *et ei* Manutius: *id ei* M.

Ep. 25. §. 1. *aestimatione*] *extimatione* M. — *nolet* CM: *volet* alii. — *iis*] *his* M. — *et domui ideo* M. — *vel* del. Kayser. — *Silio*] *scilio* vel *stilio* M. — *ab aliquo* Pius: *cum aliquo* M. — *aliunde* ed. Iensoniana: *alicunde* Mk. Cf. Wesenb. ad Tusc. disp. I, 53. ‖ 2. *Drusianis*] *druanis* M^{1}. — *hortis* M: *hos hortis* cum Bosio k. — *comparati* Manutius: *comparata* M. — *scio*] *socio* M. — *τετυφῶσθαι* CM: *τετυπῶσθαι* et *τετυφλῶσθαι* alii. — *ἐγγήραμα* C: *ETTHPAMA* M (*ἐπίγραμμα* margo).

Ep. 26. §. 1. *ut scribit* del. Boot: uncos om. k. — *A. Silio*] *agidio* M. — *tuis* M^{2}Z^{b1}: *cuius* M^{1}. — *de voluptate tua* M. ‖ 2. *de Nicia -- grata est* habet Suetonius de grammaticis c. 14. — *illum meum* M^{1}, *mecum illum* Suetonius. — *solicitudo et recensus* M^{1}. — *provincia est*] *pro victu est* Kayser. — *quod quia -- desidero* om. Suetonius. — *molestus esse* Suetonius: *molestus* M. — *velim, cum mihi ille iucundus esse non* om. Suetonii codd. — *mea temperasse* M (*me a te impetrasse* margo).

Ep. 27. §. 1. *Cottae* CZ^{b}: *certe* M. — *quod* (non *quidem*) habet etiam M. — *te nosse* Z^{b}: *te non se* M, *te nosse. sed* edd. ante Bosium. — *ultra ssilianam* M. — *ad nullam rem loci satis nisi ad* Wesenberg (p. 49.): *ad ullam* (*an ullam* M^{1}) *rem loci satis nichil ad* MZ^{b}, *ad aliam rem loci nihil, satis ad* Manutius. — *Cotta*] *cocta* M. ‖ 2. *nummorum*] *unum morum* M. — *permutetur*] *permittetur* M. ‖ 3. *sciri* nos: *scire* Mk. — *ad illum*] *ad silium* M. — *video*] *ideo* M. — *piliae attice* M: *Piliae et Atticae* k.

Ep. 28. §. 1. *nilo* M^{1}: *nil* M^{2}. Cf. Wesenb. p. 124. n. — *eius* Lambinus: *tuis* M. — *nescio* C: *scio* M. — *est. tu igitur* C: *extinguitur* M. — *si quid id ita* M, sed *id* deletum est. — *equidem*] *quidem* M. — *magni* cod. Faërni: om. M. — *quod me ad meam cons.* Lambinus: *quod in eam cons.* M^{1}, *quod meam consuetudinem* M^{2}, *quod me ad cons.* margo. — *pridem in rem* M, sed *in* deletum est. — *lugere* CZ: *legere* M^{1}, *regere* M^{2}. — *mitius* Bosius: *intus* M^{1}Z^{b}, *inter* M^{2}. — *colere*] *tolerare* Ernestius. — *aliis* om. M^{1}. ‖ 3. *de riario* M. — *voluptatem* M^{1}. — *pro mancupiis pecuniam* C: *Romam cupit. is pecuniam* M. — *eamque sibi solvi* Ascensius. — *Publilius* Bosius: *Publius* M. — *Aledium ducere*] *a te diu inducere* M, *Aledium dicere* k. — *autem*] *at* cum arcu M. — *cum erit tuum*] *cum merit tuum* M.

Ep. 29. §. 1. *igitur vel*] *igitur cum vel* M, *igitur tu vel* k. ‖ 2. *quiddam* C: *quoddam* M. — *abesse* M^{2}: *adesse* M^{1}. — *et de hac re*] *ede de hac re* Kayser. — *consilii sit.*] *consilii sit, mihi perscribes* Moser Specim. VIII. p. 6. 'Apparet perisse vocabulum, quale est *expecto* simileve.' C. F. W. Müller Coniect. Tull. p. 12. n. — *cum his* (*iis* M) *communices*] *fac* vel *velim cum his communices* idem (in Iahnii Annall. vol. 83. p. 272. n.), *cum his communices, quaeso* Boot. — *quanto opere* (non *quantopere*) etiam M. — *sintne igitur autores* C: *sin igitur auto res* M. — *futuri, si qua* k. — *quoad possunt* Bosius: *quod possum* M. — *adducito; totum* Schütz: *adducito. tum* M. — *ecquid*] *et quid* M. — *si minus* M: *sin minus* k. — *vel tu* Schütz: *vetus* M. — *ἐγγήραμα* Victorius: *ENΓHPAMA* M (*ἐπίγραμμα* margo). Cf. ep. 25, 2. — *hostiensi* M.

Ep. 30. §. 1. *quod ad te* Wesenb. (p. 56.): *quid ad te* M. — *quod Lentulum*] *quo Lentulum* M^{1}. — *de Silli* (*Silii* margo) *voluptate* M. — *de eo* del. Ernestius: uncos om. k. — *ne tanti: Sicca*] *nec antisicca* M. — *Salas* M (*Silius* margo). — *potest id mea voluptate* M. ‖ 2. *vide* vetus codex in marg. ed. Lamb. 1584: *quidem* M.

Ep. 31. §. 1. *qualem*] *quale* M. — *fuerit* C: *fieret* M. ‖ 2. *accessi* C: *arcessi* M. — *et veterem et non* Manutius: *et veterem non* M, *veterem, non* alii. — *utrivis* Corradus et Z^{b}: *utrius* M. — *extimandi* M. — *possum* M. — *fabrianum* M. — *ad drussum* M. — *quanti gnatius* M. — *at tu* ed. Romana: *aut* M. — *emere* M^{1}: *merere* M^{2}. — *et tamen ita servio* C: *et tamen serviat* M^{1}, *et tamen servio* M^{2}, *et tamen servio ita* k. ‖ 3. *agi potest ad me scribes. ad me scribes. et id agi dum potest. ad me scribes. et id agendum puto* M^{1}.

Ep. 32. §. 1. *cum Publilio loqueretur* MZ^{1}: *cum Publilio loqui retur* cum Bosio k, *quasi cum Publilio loqueretur* Boot (omisso pronomine *suam*), *cum Publilio loqui* Manutius. — *mi etiam gravius esse quam* Orellius: *me etiam gravius esse quam* M, *me etiam gravius esse adfectum quam* k. — *nolle me*] *nollem me* M. — *illius esse* M: *esse ipsius* Z^{b}, *ipsius esse* k. — *est uisitatio ut* C. — *nolim* Corradus: *nollem* M. — *ad quam* C: *aliquam* M. ‖ 2. *Messalam* Mk. — *quos*] *quod* M^{1}. — *maioris* M. — *viatici quid* (superscripto, sed rursus deleto, *et*) M. — *opus sit* M. — *in via* Pius: *in illa* M^{1}, *in villa* M^{2}.

Ep. 33. § 1. *ut heri*] *ueteri* M. — *aggrediare. eis* (corr. in *is*) M. ‖ 2. *ne quae*] *ne que* M, *ne qua* k. — *paedagogi*] *preda cogi* M^{1}. — *cuitur igitur* corr. in *cur igitur* M.

Ep. 34. §. 1. *Tironi*] *Stironi* M. — *facillime*] *facile me* M. — *cum*] *quam* M^{1}. — *intellegam*] *intelligebam* Orellius. — *te certitudinem illius profectionis non* M^{1}, *te certum illius profectionis diem non* M^{2}. — *istuc* M^{1}, *istoc* M^{2}. ‖ 2. *et agendis* (om. *in*) M. — *ineundis*] *non eundis* M. ‖ 3. *Tu tamen - - benevole scriptam.*] Haec verba epistolae 34. adnexuit Schütz: epistolae 35. praeposita sunt in k. — *vel illo*] *vello* M^{1}, *volo* M^{2}. — *de tota re*] *deiotare* M. — *Ircii epistulam* M.

Ep. 35. *antequam* M: *Ante quam a te* Cratander, Z^{b}k. Cf. ep. 37, 2. — *non magnopere* CM: *me magnopere* alii. Fort. *me non magnopere.* — *collegi*] *collegis* M^{1}, *colligi* M^{2}. — *ut* om. M^{1}.

Ep. 36. §. 1. *eripi* Ruhnkenius (Mnemos. II. p. 423.) et Ernestius: *eri* M^{1}, *erui* M^{2}. — *dominorum*] *cominorum* M^{1}. — *non habeo*] *nam habeo* Mk, *nam habeo neminem* Kahnt Symbol. crit. p. 8. — *quam te*] *quante* M, *quam tecum* Corradus. — *sin tibi*] *sint ibi* M, *si tibi* k. ‖ 2. *dixit* Lambinus: *dixi* M.

Ep. 37. §. 1. *accepi* CZ: *recepi* M, del. Lambinus. — *alteram in eodem die a tabellario* M. — *liberto* Lambinus (in Emendatt.): *.l.* MZ, *litteras* edd. ante Bosium. — *habere*] *haberet* M^{1}. — *tuae - - die* del. Manutius: uncos om. k. — *tue* M: *quae* Z, *Hae* Z^{bl}k. ‖ 2. *qui* om. M. — *quod pacto* (litt. *d* deleta) M. — *in villa* Manutius: *in villam* M. Cf. ep. 44, 2. — *otovem* M (et sic ubique). — *uti stomachere* Bosius: *ut in istomachere* M, *ut mi* (*mihi*) *stomachere* alii. — *aliud non erit, mea* Graevius: *aliud erit non mea* M. ‖ 3. *tua* Lambinus: om. M. — *tuaque*] *tua quam* M. ‖ 4. *Sex.*] *sed* M^{1}. — *cetoriorem* M^{1}. — *Gnaeum*] *Cn.* M, *Cnaeum* k. — *canini* M. — *quasi*] *quam si* M^{1}. — *dubia re misisti* Manutius. — *scribes* Orellius: *scribas* Mk. Cf. C. F. W. Müller Coniect. Tull. p. 12. — *avocas*] *vocas* M. — *levaris* C: om. M. — *fano*] *lano* M.

Ep. 38. §. 1. *occudatissumus* M. ‖ 2. *agrimoniae cocus* M. — *ecquid*] *et quid* M. — *quamquam* '*Mihi quidem* ...' *Sed* k, ut *Mihi quidem* sit initium versiculi Plautini Trin. II, 2, 37. — *dolor estu es tu* M^1. ‖ 3. *delegerim maxime*, *quae est liberalissima* Lambinus: *delegerim quae maxime liberalissima* M, *delegerim quae maxime liberalis sit* cum Ursino k. ‖ 4. *adlevandum* Orellius: *adiuvandum* Mk. Cf. Wesenb. p. 123. n. — *qualem volo*] *qualem* (om. *volo*) M, *qualem opto* k. — *locis inuenibunt* M^1. — *Publicianus* CZ^b: *publicanus* M. — *scis aream*] *scisariam* M. — *hortis*] *hortu* M. — *Κῦρος δ', ε'* Bosius (coll. Diog. Laërt. VI, 1, 16.): *KTPCAC* M. — *antisthenus* (superscr. *is*) M.

Ep. 39. §. 1. *ea ipsa*, *ad quam rescripsi*, *epistola* Lambinus: *ea ipsa atque re ad que rescripsi epistula* M (sed verba *atque re* dupliciter deleta sunt), *eam ipsam*, *ad quam rescripsi*, *epistolam* Kayser. — *exispectarem* (litt. *i* deleta) M. — *nimirum* Lambinus: *nimium* Mk. Cf. Moser Specim. V. p. 21. — *ex meo otio tuum specto* Manutius: *ex meo otium exspecto* M, *ex meo ocium tuum specto* k. — *erit, necesse ne*] *erit nec ne* M. — *eris*] *eis* M. ‖ 2. *tamen brevioribus diebus* M: *brevioribus diebus tamen* cum Manutio k. — *tabellarii* del. Boot. — *quod* Cratander: *quid* M. — *id* Cratander: om. M. — *tamen*] *tam* M.

Ep. 40. §. 1. *hircius* M. — *meis. itaque*] *meistaque* M^1. — *daret*] *claret* M^1. — *quod*] *quo* M^1. — *imperabis* corr. ex *impetrabis* M. ‖ 2. *Θεοπόμπου πρὸς* Victorius: *ΘΕΟΒΟΜΜΟΤ ΤΙΒΡΟϹ* M. — *ecquid*] *et quid* M. — *ne et ne gratia* M^1. — *minuat* M^1. — *potest* M^2: *pot* M^1, *pot' est* Z^bk. — *exclusus est* Wesenberg (p. 17.): *exclusus* M. — *offenderet* MZ^b: *offenderetur* alii. — *Asturam* Manutius: *Adsturam* M, *ad Asturam* alii. — *a te* M^1: *ad te* M^2. — *qui me* bis posuit M^1. — *in hortis* M: *in horto* CZ^b. — *ut ii*] *ut hi* M. ‖ 3. *romae non sum* M^1. — *cur non sumus in eis* M^1, *cur non sim in his meis* M^2. — *quodannis* M^1. — *condiebam* (corr. ex *condiebamus*) M: *condiebamus* k. — *amisi*] *et amici* M^1. ‖ 4. *hortis scapulis* M. — *nostra aut pretoni subiciantur* M. — *ad tebulam* M. — *facultatis otonis* M. — *faberia nam odores* M. — *enitare*] *euitare* M. ‖ 5. *quam diu hic*] *nam diu hic* M^1. — *pilia et* | *et actica* M.

Ep. 41. §. 1. *afuturus*] *futurus* M. — *redditurus* (altera *d* deleta) M. — *certiorem me. et* nos: *certiorem et* M, *me certiorem. Et* k. — *ego* Victorius: *lego* M. — *lanuvi* M. — *sim facturum* M^1. ‖ 2. *φιλαίτιον* CM: *φιλαίτιος* alii. — *in te* CM: *vito* alii. — *nisi* M^1: *ubi* M^2. — *ut omnia*] *et omnia* M. — *ac tulisti*] *attulisti* M. — *hanc in*] *in hanc* M^1. ‖ 3. *nolet*] *nollet* M. — *cusinit* M. — *tertium* Z: *terentium* M. — *rebilum* (non *Rebilium*) etiam M. — *certe scio* M. — *levari*] *lavari* M^1 (utroque loco). — *una*] *unam* M. ‖ 4. *me* C: om. M. — *certiorem redet ad* M^1, *certiorem reddes ad* M^2.

Ep. 42. §. 1. *fuisse quid scriberes* M. — *habebas quod scribes* M^1. — *mihi*] *mi* Mk. — *nisi* I. F. Gronovius: *quam* Lambinus, om. M. — *scripsisti* Manutius: *scripsi* M. Fort. *scripsti*. Cf. Buecheler Mus. Rhen. XI. p. 513. — *quid de*] *quid e* M. — *est aut*] *estant* M. ‖ 3. *postridie Id.* margo ed. Lamb. a. 1584: *postridie* Mk. Cf. Moser Specim. VI. p. 7.

Ep. 43. §. 1. *lanuui* corr. ex *lanuti* M. — *quod scies* - - *cumidesse* M: *Quod siles recte mi illam rem fore levamento, bene facis, tum id est* k. (*recte mihi illam* Z^1.) — *quanto opere* M^1: *quantopere* M^2. — *cum tibi*] *quam tibi* M^1. — *quem* M^1: *qui* M^2. — *arbitrarer* M. — Fort. *ferendus est tibi*. ‖ 2. *de otonem* (litt. *m* deleta) M.

— *cupido*] *cupio* M^1. — *si ista* M: *Sed si ista* k. — *me* corr. ex *mea* M. — *religione*] *regione* M^1.

Ep. 44. §. 1. *et te*] *ecce* vel *ecte* M^1. — *ut ex*] *tu ex* M^1. ‖ 2. *per mustela magis* M. — *ponciano* M. — *sit emptori*] *si tempori* M. — *ΕΝΓΗΡΑΜΑ* M. — *Silii*] *si illi* M. — *utendum tusculanum* M. ‖ 3. *Lanuvii* Corradus: *Iami* M, *Lanuvium* alii. — *vici, si*] *vicissi* M. — *sumnum* M. ‖ 4. *Carteiae* Manutius: *cartiui* M, *Cartini* Z. — *Patavinum missarum*] *putavi num inmissarum* M, *Petavonium missarum* Orellius. — *miserant et adscripserant se* Kayser. — *Fulviaster* ed. Romana: *fului master* M, *fuluiniaster* alii. — *Caniniano*] *Ganiano* CM, *Gabiniano* alii. Cf. XII, 37, 4.

Ep. 45. §. 2. *ceteroqui* M: *cetera quidem* alii. — *Asturae*] *adsture* M. — *nec* M: *nunc* cum Corrado k. — *quae refricant* M^1: *quae me refricant* M^2. Cf. X, 17, 2.—*hic* M^1: *hi* M^2. ‖ 3. *Quirini -- Salutis* M: *Quirino -- Saluti* Z^bk. — *id enim*] *idem in* M^1.

Ep. 46. *vincar* M^1. — *dolor* corr. ex *dolore* M. — *tantummodo octius* M: *tantummodo ocius* ed. Romana, *tantum mediocrius* Manutius, *tantum modestius* cum cod. in marg. ed. Lamb. k. — *exculto* Victorius: *exto* M^1, *isto* M^2. — *enim in* Wesenberg (p. 46. n.): *enim* M.—*animo ne nichil* M, sed *ne* deletum est.

Ep. 47. §. 1. *poterunt* Manutius: *potuerunt* M. — *falerianum* M. — *notuerit* M. — *audere re* Cratander: *audirer* M^1, *audires* M^2. — *rem extimas* M. — *inferiores* CM: *infirmiores* alii. ‖ 3. *hirti* M. — *divolga* M^1: *devolga* M^2. — *arbitrabor* M. — *exspectamis* M^1. — *certioris* M.

Ep. 48. *prodesse sed* M^1. — *aut ego*] *ut ego* M. — *quod licebit* M: *cum licebit* Orellio auctore k.

Ep. 49. §. 1. *dicessisti* M^1. — *puto* M: *subito* k, del. Schütz. Cf. Wesenberg p. 50. n. — *urbani* corr. ex *urbane* M. — *secum esse* M^1. — *Crassi, avi*] *erassi aut* M^1. — *perscripsit. rescripsi* M^2: *perscripsi* M^1. — *fautorum* M^1, *affuturum* Boot. — *o tempora*] *obtempera* M. ‖ 2. *ad Ciceronem* CM: *ad Caesarem* k.

Ep. 50. *cum poteris*] *dum poteris* M. — *reuisses* M^1. — *gratus* Victorius: *gratius* M^1, *gravius* M^2. — *satis consilii* Corradus, *satis certum consilium* Moser Specim. V. p. 21 sq.

Ep. 51. §. 1. *habeo*] *ab eo* M^1. — *verum*] *utrum* M. ‖ 2. *uirgilio* M. — *placeri* M^1. — *hoc idem* Bosius: *hodie* CM, *idem* alii. — *et eo*] *ut eo* M^1. — *civis*] *cius* M^1. — *ut sunt tempora* Moser Specim. VI. p. 5 sqq. — *sed scito ita nobis* M^2: *sed si nobis* M^1, *sed scis ita nobis* Z^bk. — *anne* Victorius: *ante* M. — *mihi*] *si michi* M^1, *sed michi* M^2, *Sed mihi* k. — *μηλώσῃ* C: *ΜΗΟCΗ* M, *μελέτω σοι* Kayser. ‖ 3. *Metone* Manutius: *metione* M. — *et de faberi et de faberio* M.

Ep. 52. §. 1. *cum*] *tum* M. — *XX.* M: *XXV.* cum Bosio k. — *notior*] *nostior* M^1. ‖ 2. *mihi*] *mi* Mk. — *an*] *am* M. — *spitherem* M. — *fecisse*] *fecis sed* M^1. ‖ 3. *es*] *est* (superscr. 'vel *es*') M. — *talia conscribis*] *alia que scribis* M^1, *talia ren cum scribis* M^2, sed *cum* deletum est. — *ΑΠΟΓΡΑΦΑ* M: '*ἀπόγραφα* vel *ἁγιόγραφα*' margo. — *tantum* C: *tamen* M.

Ep. 53. *matutinas* corr. ex *matotinas* M. — *fortasse alterae*] *fortasse. alteras notasse. altere* M. — *posmeridiane* (vel *postmeridiane*; eodem enim compendio is, qui hanc partem codicis scripsit, et *pus* significat et *pos* et *post*) M: *pomeridianae* k. — *interpello nisi ad te* M. — *faciculum* M^1. ‖ *Martii Tullii Ciceronis Epistolarum ad Atticum liber XII. explicit. Incipit liber XIII.*

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD ATTICUM LIBER TERTIUS DECIMUS.

Ep. 1. §. 1. *ut neque* M: *ullius neque* Zb, *illi ut neque* cum Stürenburgio k. — *quam* del. Manutius (coll. ep. 27, 1.): uncos om. k. ‖ 2. *esse* M: om. cum Bosio k. — *quod si* C: om. M. — *quod*] *quo* M. — *festinatione* M. — *ΚΑΤΒΙΩCΙΝ* M. — *potest*] *potes* M1. — *aptius* M (ex correctione): *acrius* Victorius. — *in eo*] *meo* M1. — *pro facto*] *profecto* M. ‖ 3. *hunc, et ipsum* Lambinus: *hunc ipsum* M. — *per se eque* M ('for. *persequor*' margo). — *amo atque*] *amat que* M. — *amavit tu vero* M. — *derit* M.

Ep. 2. Inscriptionem et in hac et in ceteris huius libri epistolis om. M. ‖ §. 1. *exsuimus* M. — *ex iis*] *ex his* M. — *defferri* M. ‖ 2. *areobarzani* M. — *ubi* corr. ead. m. ex *uel* M. — *parochus publicus* MZ: *parochis publicis* alii. — *necessitudost* M1. ‖ 3. *ergo* om. M. — *cum licebit*] *tum licebit* M. — *abesse se tam* Ernestius: *abesse tam* M, *se abesse tam* Lambinus. — *affuturus* M.

Ep. 3. §. 1. *manere scribebam* M1. — *partem, quod ad* Cratander: *partem ad* M. — *quid ipse negotium meum gererem nisi* M: *qui, si ipse negotium meum gererem, nihil gererem nisi* Zblk. — *quo dubites* vetus codex in marg. ed. Lamb. a. 1584: *quod dubites* Mk. — *his -- his*] *hiis -- hiis* M. — *est. praes* C: *espraes* M. — *aliquando* M: *quidem aliquando* Zk. — *esses, et*] *esset* M, *es et* CZ1. — *longior est* Z1: *longiores* M. — *a preconem* M. — *duorum*] *duorum horum* Orellius.

Ep. 4. *elaboratum*] *loboratum* M. — *decem*] *de decem* Zb. — *atque idem* Orellius: *et quidem* Mk, *equidem idem* Moser Specim. V. p. 22 sq. — *post que fuit qua consul* M. ‖ 2. *quom brutus* M.

Ep. 5. §. 1. *putarem* M. — *videlicet* * *.etenim* Wesenberg (qui suspicatur excidisse *erravi* simileve aliquid p. 111. n.): *videlicet etenim* M. — *ΕΤΛΟΤΟΝ* M. — *quom silio* M. — *et urgue*] *etu uerge* M. — *Mustela* Victorius: *multis* M. — *quom quid* M. ‖ 2. *ad Bruti*] *abruti* M. — *fore te*] *forte* M. — *hi*] *hii* M1, *hic* M2. — *consumatur* M.

Ep. 6. §. 1. *ne nullum* MZ: *ne ullum* alii. — *a* om. CM. — *Camillo* C: *eam* (litt. *e* corr. ex *c*) *illic* M. ‖ 2. *coheredibus* Manutius: *comheredibus* M, *cum heredibus* Z. — *Herennianis*] *Brinnianis* Orellius coll. ep. 12, 4. et 14, 1. — *de* del. Orellius. — *se*] *si* M1. — *bene* M: *bene fecisti* Zbk. Cf. ep. 22, 4. ‖ 3. *poscis*] *possis* M. — *salvum est:* [*et*] *ait* Kayser. — *quam*] *quem* M1. ‖ 4. *hortensi* M. — *non poterat* Kayser. — *habeo*] *abeo* M1. — *mortuus* antiquus liber Manutii: om. MZ1. — *facetis*] *facies* M, sed de litteris *ci* incertus sum. — *fuerit*] *fuerat* M. — *maioris* M. — *legare* M: *eos legare* Cratander, [*eos*] *legare* k. — *muranam* M. — *coniunctissimos* Cratander: om. M. — *multum amo, qui* C. F. W. Müller (Coniect. Tull. p. 14.): *multam qui* Mk. — *meis*] *miis* M.

Ep. 7. §. 1. *apsente eleges* (*leges* M2) *ue nec legerentur* M. — *dummodo ne quid* M, *dum modo aliquid* k. — *nisi forte*] *si forte* M. — *si* ed. Iensoniana: om. M. ‖ 2. *decumam* M. — *videbat* M. — *tum* M2: *cum* M1. — *iussi* CZ: *nisi* M. — *ei*] *et* M.

Ep. 8. *Plane nihil*] *plane facturum nichil* M. — *paulo post heri posteriplicis* (verbis *post heri* deletis) M. — *fasciculum ad Vestorium* C: *eas ciculum duestorium* M. — *alicui*] *aliquoi* M. — *Faberii*] *staberi* (vel *staleri*) M. — *Nolanove* Ursinus: *nolano* M. — *piloxeno* MZb. — *ΠΕΡΙ ΙΙΡΟΝΑΙC* M.

Ep. 9. §. 1. *Curtius*] *culcius* M. — *tamen* M: *tandem* Manutius. — *Quintum* Victorius: *que* M. — *tironi di-*

care M^1, *tiro indicare* M^2. — *haec* Cratander: om. Mk. — *Dolabella, quibus -- diligentissime, quae* ed. Iensoniana: om. M. || 2. *eundum* corr. ex *eundem* M. — *constitui a* Manutius: *constituta* M. — *quam tu, cum coniecturam* Lambinus. — *messalle* (altera *l* deleta) M. — *tum*] *cum* M. — *rediturus* corr. ex *redditurus* M.

Ep. 10. §. 1. *ferre* M^2: *fere* M^1. — *reliqum* M. — *aut quid possumus* Moser Specim. VI. p. 5. — *domin* M^1: *domine* M^{2}k. || 3. *si quid*] *si quid egerit* Z^{1}k. — *restinxerit* corr. ex *restrinxerit* M. — *sunt enim*] *sum enim* M. — *quod*] *quid* M. — *ne ercule* M. — *tamen illic* M: *tamen aliquid illic* cum Bosio k. — *spinterem* M. — *misit etiam Brutus* Orellius. (*misit enim ad me. Brutus per l.* Boot.) — *si*] *sed* M^1. — *quidem mille* M^1. — *sponsor factus est . nimirum* Manutius: *sponsorum* (*sponsor sum* Z^b) *factus et nimirum* M, *sponsor Sunii factus est. Nimirum* cum Bosio k. — *eum* CM: *enim* alii. — *ut*] *aut* M^1. — *perpendisse* nos: *ppndisse* (de primis tamen duabus litteris haud satis certus sum) M, *respondisse* k.

Ep. 11. §. 1. *Οὐ ταὐτὸν εἶδος* Bosius (ex Eurip. Ione v. 599.): *OT TATONEIΔOC* M^1, *οὐ γὰρ ὄνειδος* M^2 (in marg.) Z, *οὐ τάτ' ὄνειδος* Z^1. (Haec verba ex fine praecedentis epistolae huc transposuit Casaubonus.) — *colere* M^2: *colore* M^1. — *me*] *m* (vel *in*) M^1. — *privabamur* Orellius.

Ep. 12. §. 1. *eaedem*] *eadem* M^1. — *tamen*] *sane tamen* M. || 2. *vendidisti*] *venditasti* Orellius. || 3. *mihi misisset* M^2: *nullum misisset* M^1. — *αἴκε δύνηαι* del. Boot. — *σύνταξιν*] *CΥΝΤΖΙΝ* M. — *idque eum* M: *idque tu eum* cum Cratandro k. — *AKAΔHMEIKHN* M^1, *ἀκαδημαϊκὴν* M^2 (in marg.) k. — *philogi* M. — *anthiochia* M, *Αντιόχεια* k. — *luculo alibe* M. — *ita* M: *sic* C. || 4. *Brinniana* CM: *Brimmana* alii. — *Quinct.* del. Schütz, hanc epistolam mense Sextili scriptam esse ratus. — *tuo S. Vettio coheredi* Bosius: *tuo suettio coheredi* Z^b, *tuos nectiotom heredi* M. — *fore. Cum Pisone* (transige)*; Erotem* Orellius (coll. ep. 16 extr.), *fore. age cum Pisone: Erotem* Kayser. — *Erotem*] *orotem* M.

Ep. 13. §. 1. *transtuli* M: *transtulique* k. — *id hercle restabat* Manutius: *ider de re stabat* M. — *academissis* M^1. || 2. *AΠOPΩI* M. — *si aliquid* Manutius: *si aliud qui* CM. *MEMTIN effugeret* M. || 3. *in hiis* M. — *nouas* M^2: *nonas* M^1.

Ep. 14. §. 1. *Brinnii*] *Brinni* C, *birmii* M. — *libertus coheredes ait et Sabinum* Fr. Hofmann ('Der krit. Apparat' p. 64.): *libertus comheres ait* (corr. ex *et*) *sabinum* M, *libertus, coheres noster, scripsit ad me, velle, si mihi placeret, coheredes se et Sabinum* (ex interpolatione ed. Iensonianae, quae habet *placet, coheredes sed Sabinum. placeret* est in ed. Cratandrina et Z^b; *se et* debetur Ursino.) k. — *obire* M: *nouare* C. — *laxius* CM: *latius* alii. || 2. *si quid erit* M: *si quid egerit* Orellius, *si quid egit* k. — *scies, si quid erit praeterea* CZ^b: *scies preterea* M. — *etsi etiam ad te*] *et sic etiam a te* M^1.

Ep. 15. *itaque*] *atque* Moser Specim. VIII. p. 7 sq. — *quod scriberem* Ernestius: *quid scriberem* M (utroque loco).

Ep. 16. §. 1. *solitudinem* M: *solitudines* cum Bosio k. — *nos*] *non* M^1. — *academicen* M, *Ἀκαδημαϊκὴν* k. — *primo* CZ^b: *modo* M. — *hortensi* M. — *IIPEΠON non videbatur quid erat* M. — *non illorum quidem* Schütz. — *antiochia* M: *Ἀντιοχεία* k. || 2. *hocne*] *hoc ne* M, *hocine* Orellius. — *ecquid*] *et quid* M. — *et quando* M: *ecquando* k.

Ep. 17. *V. Cal.* CZ^b: *.VI.* M. — *non imperassem -- eadem illa* M: *non*

quo imperassem tuis. Igitur nunc eadem illa de Lambini coniectura (in ed. a. 1584.) k. Cf. Wesenberg p. 41 sqq. — *ecquid* Lambinus: *et quid* M.

Ep. 18. *quid habeat* Lambinus: *quid habet* M. — *conficiamus*] *comfiamus* M. — *iam erat* M^1. — *varonem* M. — *quam ZΗΛΟΤΥΠΙΝ* M. — *nisi forte Brutum, quem si non ζηλοτυπεῖ* Bosius: om. M. Cf. ep. 13, 1. — *plane*] *plene* M.

Ep. 19. §. 1. *cum venit*] *quom venit* M. || 2. *et* Victorius: om. M. || 3. *constitueram* Pius: *constituebam* M. — *eorum* om. M^1. — *scribis* om. M. — *desiderari a*] *desideria* M^1. — *confeci et*] *conficiet* M^1. — *ut nihil possit supra* Kayser. — *tertius*] *certius* M^1. — *ut* om. M. — *esset*] *esse* M. || 4. *nos in sex* Schütz. — *sex de re publica libris*] *videre .l. libris* M^1. — *sunt* M^3: *sit* M^1, *sic* M^2. — *nostri nosti tres* M. — *mihi*] *tibi* Kayser. — *vehementer*] *neuter* M^1. — *eae*] *ea* M^1. — *Iulius*] *iunius* M. — *Cotta*] *contra* M^1. — *his*] *hiis* M. — *aristotilion* M (*aristotelicum* margo). — *sit* om. M^1. — *libros*] *liberum* M^1. — *Catoni*] *antonio* M^1. — *ΠΕΡΙΠΑΤΙΚΑ* M^1. — *ΑΖΗΛΟΓΠΗΤΟΝ* M. || 5. *quam ut illi de his somniasse unquam* C: *quam in utili demus omnia et unquam* M. — *ἑρμαῖον* k. — *easque partis*] *measque p.* Bosius, *eaeque partes* Kayser. — *Antiochia* M: *Ἀντιόχεια* k. — *Varrone atque* (om. *etiam*) M.

Ep. 20. §. 1. *de uerbe agenda* M. — *sane scire* M: *scire sane* k. || 2. *ad Ligarianam* CZ^b: om. M. — *tiberonis* M. — *offendere* Ernestius: *defendere* M. || 3. *etsi*] *si* M. — *studeo*] *studio* M^1, *aveo* Orellius coll. ep. 35, 1. || 4. *tunc*] *tu ne* M. — *nihil melius. curandum enim non est* CM: *nihil enim melius curandum est* alii. — *atque*] *atqui* Bosius. — *quemque*] *quemquam* Manutius. — *a* om. M^1. — *traversum* M^1: *transversum* M^2. — *an tu nos* Victorius: *ancunos* M. — *nollem*] *nolem* M^1. — *in toto*] *in vita* Lambinus, *in foro* Orellius. — *ei*] *mihi* Wieland. — *ago scilicet* C: *agnosci licet* M. — *contempnere* M. — *scilicet*] *silicet* M. — *que tum sed tamen* M (*sed tamen que tum* margo).

Ep. 21. §. 1. *tu mihi* ed. Romana: *tum mihi* MZ^b. — *alia malo* cod. in marg. ed. Lamb. a. 1584: *alias malo* M. || 2. *scietis* M: *scieris* Ascensius ('coniectura non recta' Madvig Opusc. acad. alt. p. 97. n.), *scies* margo ed. Lamb. a. 1584. — *ad te*] *a te* M^1. — *misi*] *missi* M^1. || 3. *cum inhibere* Corradus: *cum inhiberi* M. — *ab epoche* M. — *Varroni, si forte* ed. Romana: *varo nisi forte* M. — *Lucilius* Malaspina: *Lucullus* Mk. Cf. Engstrand de Cic. Acad. p. 10. et Krische über Cic. Akad. p. 15. — *sustineas* M^1: *sustineat* M^2k. — *bonus sepe* M. — *pugili* Bake Mnemos. VI. p. 451. — *ἐποχῇ* Victorius: *ΕΠΟΛΑΙ* M, *ἐποχάς* C. — *de polione* M. — *factum esset* M. — *si quia, sed certe de* Orellius. || 4. *hermodory* M^1. — *existimas cuiquam ante quam Bruto* Victorius: *existima qui quam bruto* M. — *ΠΡΟCΦΩΝΩΙ* M. — *ἀδιόρθωτα* CM: *ἀδωρότατα* alii. — *Varoni* M. — *miserim de scribenda* M^1, *miserim de describenda* M^2. — *quoad*] *quod* M^1. — *a me*] *ad me* M^1. || 5. *tibi dicerem* M. — *carelia* M. — *ut homo, a meis eam non* Malaspina: *ut humanus eam non* M, *ut homo a mis eam non* Z^{bl}. — *afuerunt* Z^1: *abfuerunt* M^2, *affuerint* M^1. — *ego* Cratander: *eo* M. — *itemque* M: *idemque* Bosius. — *est*] *sit* M^1. — *ut deicerem* M. — *hui* M^2: *hi* M^1. || 6. *de ·λ· dolabella* M. — *coheredes*] *cum heredes* M. — *adventus* (litt. *s* deleta) M. — *de atica* M. — *levius ac levius* Z^1: *leuius ac lenius* M (sed litterae *n* et *u* distingui vix possunt) k. || 7. *cedo* CM: *credo* alii. — *laudabilia, de*

Scrofa etiam proxime. accedit Schütz: *laudabuta de crofa etiam proxime accedit* M, *laudabilia. 'De Scrofa.' Etiam. Proxime accedit* cum Orellio k. — *et iam*] *etiam* M.

Ep. 22. §. 1. *varone* et infra *varoni* M. — *ἀσμεναίτατα* M^1: *ἀσμενέστατα* M^2 (in marg.) k. — *intexui*] *intex* (erasa in fine una littera) M, *intexo* Z^b. ‖ 2. *o* Cratander: om. M. ‖ 3. *videbitur*] *vibetur* M, *videtur* k. — *cereliam* M. — *habere, quae nisi a te habere non* ed. Iensoniana: *habere non* M. — *sat faciendum* CM: *satis faciendum* alii. ‖ 4. *attributos*] *ad tributos* M. — *probe* M: *probo* alii. — *Oviae* Schütz: *avie* M. — *sed ita vita fert* Orellius. Malim *sed vita ita f.* — *cum in utraque* idem. — *tulium* M. — *lucum* Bosius (coll. ep. 29, 2.): *locum* M. — *hominibus* post *desertior* transponit Kayser. — *sine*] *si ne* M. — *militia* MZ: *malitia* alii, *stultitia* Klotz in Prooemio. ‖ 5. *de* om. M.

Ep. 23. *antememeridianis* M^1 — *tuis*] *meis* M^1. — *malem* M^1. — *ita*] *ista* M. — *in* Cratander: om. M. ‖ 2. *effecti* ed. Iensoniana: *deffecti* M, *detexti* Lambinus, *descripti* k. — *librarii. mea*] *librum. ea* M. ‖ 3. *uti*] *ut ei* M. — *qua re* Lambinus: *qua* M, *quam* alii. — *εὐαγώγως* Bosius: *ΕΓΑΓΩC* MZ^b, *εὐλαβῶς* Z^1, *εὐλόγως* alii. — *quod mihi* M^1: *quo mihi* M^2. — *cui*] *quoi* M. — *laetor* Lambinus: om. M. — *inuitus* corr. ex *multus* M. — '*da te -- loquere*' k. — *et ita cum Polla* vetus codex in marg. ed. Lamb. a. 1584: *excita compella* M. — *Scaeva loqui* Ascensius: *Sceuallo qui* M. — *putes nec existimes* Corradus: *putes. ne existimes* M. Cf. Wesenb. p. 26 sq.

Ep. 24. *Corcyrae*] *currere* M. — *ΔΙΦΘΕΡΙΑΙ* M.

Ep. 25. §. 1. *sine*] *si* M. — *retrectatione* Ck. ‖ 2. *ita volui Bruto* M: *Bruto ita volui* cum Cratandro k. — *cur tu*] *cultu* M. — *putassem* corr. ex *potassem* M. ‖ 3. *illi se legantius* M^1. — *ΑΝΑΤΙΟΝ ΑΙΤΙΟΟΙΤΟ* M. — *eius*] *ei es* M. — *partis in iis*] *parcissimis* M. — *macro colla* M. — *illuc* M^2: *illud* M^1. — *mihi sit*] *misit* M^1, *mi sit* M^2k. — *ergo* MZ^b: *Ἔργον* cum Bosio k. — *spintaro silabatim* M.

Ep. 26. §. 1. *Vergili* M. — *probo*] *probe* Orellius. — *et quidem* CM^2: *equidem* M^1. — *proximum* C: *maximum* M. — *ne turbem*] *nec urbem* M. — *obsoluatur* M. ‖ 2. *Asturae*] *adasture* M^1. — *Lanuvium* Malaspina: *lanio* M. — *scribam* M: *scribam die* k. Cf. Buecheler Mus. Rhen. XI. p. 524 sq. — *qui etiam* Wesenberg (p. 123. n.): *quin etiam* M. — *lanuio* M.

Ep. 27. §. 1. *Epistolam* M: *De epistola* cum Cratandro k. — *inofficiosi*] *officiosi* M. — *quid*] *qui* M. — *reticuerunt*] *retinuerunt* M. — *quod tam multa* Kayser. — *Parthico*] *parduco* M^1. — *nisi quid* M. — *colacia* M, *κολακία* k. — *nec mihi* duo libri Malaespinae: *ne cum* M. — *accedere* M. ‖ 2. *in* Lambinus: om. M. — *attica* M^1.

Ep. 28. §. 1. *crás silicet* M. ‖ 2. *incensum*] *in censum in* M^1. — *cupientem*] *cupiditatem* M^1. ‖ 3. *Aristoteli* M^1: *Aristotelis* M^2. — *disipulum* M^1. — *ingenio, summa*] *ingeniosum a* M. — *pumpa* M^1. — *cum (quom) tibi* Wesenberg (p. 48.): *quod tibi* M. — *ΑΡΧΙΜΗΔΗΟΝ* M. — *quem tum*] *quam* (per compendium) *tum* M. — *timebat* M^1. — *mihi*] *mi* Mk. — *a Dolabella*] *adolabellam* M^1.

Ep. 29. §. 1. *Thalnam* (cum Fastis Capitolinis) Schütz: *Talnam* C, *tal. Nam* M. — *filiam*] *f.* M. — *probatum* Malaspina: *probatam* M. ‖ 2. *et ex Chrysippo* Orellius. — *pauca mutata balnearia* C: *paucam ut ad balnearia* M. — *ambulatiuncula* ed. Romana: *ambulatuincula* M. — *addenda est* Ascensius: *addenda sunt* M. —

lucus] *luctus* M. — *celebritatem*] *sceleritatem* M. — *τύφον* k. — *ΤΡΟΠΟΦΟΡΝΟΦΟΡΗCON* M. — *noli*] *nil* M. — *querere* M. — *nosse*] *nos se* M^1. — *esse ita male tractatum* M, sed verba male iterata ab ead. m. deleta sunt. ‖ 3. *Faberianum*] *faberium* M. — *si minus* ed. Romana: *simus* M, *sin minus* alii. — *sperare* Victorius: *spirare* C, *si rare* M. — *tam* Boot: *nam* M, *iam* k. — *confidam* Lambinus: *comidam* M. — *quam quidem video futuram* Orellius. Malim *quam quidem puto futuram.*

Ep. 30. §. 1. *misissem* M: *misisse* cum Bosio k. ‖ 2. *Demean, cum Eros*] *de me. an quomodo eros* M. (*Demeam* k.) — *putat te* (om. *a*) M. — *istae autem* C: *ista autem* M. — *ΚΟΛΑΚΕΙΝ* M (*κολάζειν* margo), *κολακίδες* C, *κολακίαι* k. — *te* om. M. — *perendie*] *perendiem* M, *perendie. Mi* Z^bk. ‖ 3. *sicunde potes, erue nos*: *sic unde potes eruere* M, *sicunde potes, erues* Z^bk. — *decem*] *de te in* M^1. — *fuerint* ed. Romana: *fuerunt* M. — *Polibius* M^2: *Porbius* M^1. — *mumium* M (item infra). — *tuditano* M. — *XIIII. ximis pospretor* M^1. — *quadrat. volo* Manutius: *quadratullo* M^1, *quadratulo* M^2. — *Olympiae, aut ubi visum, πολιτικὸν* Manutius, *Olympiae, aut ubivis, πολιτικὸν* 'alii' in marg. ed. Lamb. a. 1584.

Ep. 31. *a Demea*] *de mea* M. — *exspectare te deberem* Orellius: *expectare deberem* M, *te exspectare deberem* alii. — *idem quod ego* M, sed *quod* ead. m. deletum est. — *expeditum*] *expetum* M^1. — *non* om. M. ‖ 2. *Dicaearchi*] *dice ac hi* M^1. — *mihi* M^2: *mi* M^1k; del. Boot coll. ep. 32, 2. — *κέκρικα* Lambinus: *ΚΕΚΒΙΚΑ* M (*κελτικὰ κελτιβηρικὰ* margo) Z^b, *κεκύβευκα* Orellius. — *suadebam*] *sua debebam* M^1. — *utrum* M^1: *me utrum* M^2, *sin, utrum* cum Bosio k. — *facere posse* Manutius: *facere posset* M, *faceret; posse* Lambinus. — *auctore me*] *auctorem* (litt. *m* deleta) M. ‖ 4. *scilicet*] *silicet* M, et sic plerumque. — *ottonem* M. — *o gulam Q.* (Quinti filii) *ins.* Schütz. — *insulsum* M. — *rescribis* M.

Ep. 32. §. 1. *a te* corr. ex *ad te* M. — *incidisset — mihi crede istuc ut caetera — non lab.* k. (*insedisset* Moser Specim. VI. p. 11.) ‖ 2. *Dicaearchi*] *dicas archi* M^1. — *utroque* M. — *τριπολιτικὸν* CM: *πολιτικὸν* alii. — *et epistolam*] *te epistola* M. — *quam ad*] *quam et* M. — *Romae*] *roma* M^1, *rome* M^2. — *iussi* M: *misi* Z^bk. — *prohemia* M. — *eas litteras* M: *eas δευτέρας* Orellius, *ea δεύτερα* Kayser, *eas διφθέρας* S. H. Rinkes (Mnemos. V. p. 26.) coll. ep. 24. — *et quod*] '*et* vel delendum vel legendum *id.*' Or. — *ad te*] *a te* M. — *de* om. M. — *intellexti* Pius: *intellexi* M. — *decem*] *.X.* M. — *P.* (non *L.*) *Popilio* etiam M. — *Rupilio consulibus. annis XIIII.* ed. Romana: *Rupilian XIIII.* M. — *esse non potuit, nisi* Wesenberg (p. 15.): *esse potuisset? nisi* Mk. (*esse non potuisset, nisi -- esset factus* Ursinus.) — *sero*] *ferro* M^1. — *curilis* M^1. — *magistratus*] *mage* M. — *in isthimo* M. — *nesciebam* Muretus: *sciebam* M, *in iis sciebam* Bosius, *in iis nesciebam* k. Cf. Wesenb. p. 15. — *is*] *his* M^1, '*hic* vel *is*' M^2. — *qui consul cum L. Lucullo* Wesenberg (p. 15. n.): *qui cum Lucullo* M. — *ut possemus* M.

Ep. 33. §. 1. *O* C. F. W. Müller (Coniect. Tull. p. 13.): om. Mk. — *qui -- miserim* Wesenb. (p. 123. n.): *quin -- miserim* M, *quin -- miseram* Manutius. — *etiam in eorum* M, *etiam meorum* alii. — *philotumus* M. — *scribes* Lambinus: *scribis* M. — *confectum* M: *confestim* cum Bosio k. ‖ 2. *is*] *his* M^1. — *quoque sit* Orellius: *cum sit* M. Cf. Wesenb. p. 38. n. — *Caelius*] *Calius* M. — *Cispio*] *cuspio* M. — *destinat, tum habet res* Lambinus (et Z^1): *destinatum haberes*

M. — *ottonem* M. — *de extimatione* M. — *accepi et* C: *accipiet* M, *accepi* cum Beroaldo k. — *exspecto negotium* M. 'Ante *negotium* excidit nomen saltem eius, cui hoc negotium dandum esset.' Or. || 3. *dederis* M: *dederit* cum operis Turicensibus k. — *libro* corr. ex *librum* M. — *Mummio* Manutius: om. M. — *coss.*] *eos* M. — *de Tuditano*] *detuditanto* M. — *ΕΥΛΟΓΗΝ* M. — *cum* (*quom*) *fuit* Wesenb. (p. 47. n.): *quoniam fuit* M. — *aut quaestorem aut tribunum* Manutius: *ad questorem TR.* M. — *mil.*] *nilque* M[1], *nil* M[2]. — *fuisse, idque potius credo. tu de* Ernestius: *idque potius fuisse. sed credo te de* M. Cf. Wesenb. p. 47 sq. — *quaestor aut tribunus mil.*] *Q. aut T. R nil* M. — *si neutrum*] *siue utrum* M. — *ea de* M: *eadem* Ascensius, *eodem* Manutius, *cadet* Z[1], *quadret* cum Bosio k. — *in praefectis an in contubernalibus* Bosius: *in pref.* (sic) *aut in contuber* (sic) M. (*contubernio* alii.) || 4. *Varone* M, et sic plerumque. — *sinderem* M[1]. — *tuum* M[1]: *tui* M[2]. — *imparati* M[2]: *imperati* M[1]. — *cecidit* ed. Romana: *cecidi* M, *ceciditque* cum Cratandro k. — *scilicet* Wesenberg (p. 97 sq.): *sed* Mk. — *a ponte*] *Oponte* M[1]. — *duci* C: *pauci* M, *perduci* Bosius. — *coaedificari* Lambinus: *cum edificari* MZ[b]. — *si recte*] *scire te* M. — *scapultanos* M. — *Camillo*] *camilio* M. — *me igitur*] *mergitur* M[1]. — *in via* CM: *in tua re* alii. || 5. *Bruto* C: *hyuto* M, *Hirtio* alii. — *Idibus eius* Manutius (in commentario): *Idibus maii eius* M. — *operam* M[1].

Ep. 34. *Asturam*] *Ad sture* M. — *Kal. vitandi* Malaspina: *K. Iul. vitandi* M. — *lanui* M[1], *lanuui* M[2]. — *tris* M: *III.* k. — *Maximum*] *maxime* Corradus. — *cum* M: *ut cum* cum Bosio k. — *me absente* Schütz: *mea pene absente* M, *me* [*paene*] *absente* k. Cf. Wesenb. p. 64. n. — *mehercule*] *mercedem* M. — *complere*] *compellere* M[1].

Ep. 35. et 36. §. 2. *an fortasse l. m. te retardarunt?* Moser Specim. VIII. p. 9. — *sed eas* Manutius: *si eas* MZ[b], *etsi* k. Cf. Wesenb. p. 98. || 3. *tu eo*] *tuo* M[1]. — *certiusque eo*] *certius queo* M[1].

Ep. 37. §. 1. *eras locutus* M[1]. — *mecum eodem modo balbus minor mecum* M. || 2. *nihil novi* M: *Novi nihil* k. — *furere* Malaspina: *facere* M. — *me, tum*] *mecum* M. — *ab eo*] *habeo* M. — *tam* om. M. — *φοβερὸν ἂν ἦν* nos: *ΦΟΒΕΡΑΝ ΗΝ* M, *φοβερὸν ἦν* k. — *suo* CM: *tuo* alii. || 3. *Porciae*] *portitie* M. || 4. *Offilium de auctione proscribenda. Equidem* k. — *equidem*] *et quidem* M. — *habet et Balbus*] Fort. *habet Balbus.* — *posse diem differri* Z: *posse in diem diem differri* M. — *is*] *his* M[1]. — *cosidera* M.

Ep. 38. *epicuros deos eodem* M. — *mihi*] *mi* Mk. — *sororis tuae*] *soris tum* M[1]. — *ego minime quicquid* Orellius. — *misi*] *Missi* M[1]. — *nostri* corr. ex *nostris* M. — *laudibus ne quas* M, *laudibusne, quas* k. — *commotum*] *cum motum* M. — *scripsisse*] *scripsisti* M. — *ad me? Credo et* k, *ad me credo; credo et* Orellius in commentario editionis prioris. — *inquid* M. || 2. *iuva*] *via* M[1]. — *δίκᾳ* Schneider (ad Platonis Civit. I. p. 133.): *ΔΙΚΑ* (non *ΔΙΚΑC*) M. — *asperneret* M[1], *asperner ac* M[2]. — *σκολιαις απαταις* (non *σκολιας απατας*) etiam M. — *νόος*] *ΝΟΟ* M. — *ἀτρέκειαν* C: *ΤΡΕΚΕΙΑΝ* M. — *putato* C: *puto* M. — *Asturae*] *ad sturae* M. — *si* Z[b]: om. M. — *iuva*] *Via* M[1].

Ep. 39. §. 1. *matrem ad matrem plenam* (*epistolam*) Orellius (coll. ep. 41, 1.): *matrem plenam* M. — *sibi* Victorius: *tibi* M. — *iratum*] *iuratum* M[1]. || 2. *eadem . scilicet . sed* Manutius: *eadem scilicet. Sed* k. — *mal-*

lem] *malem* M. — *diu afuit*] *diua fuit* M. — *aveo*] *habeo* M. — *θεῶν* Victorius: *OCΩN* M. — *et Παλλάδος* Orellius: *et ΠΑΛΙΔΟC* M. 'Malim *et περὶ Παλλάδος*.' Or.

Ep. 40. §. 1. *ut fultum*] *ut fuit tum* Lambinus, *ut stultum* Tunstallus. Obelum om. k. — *ΦΙΛΟΤΕΚΝΗΜΑ* M. — *Parthenone Ahalam* Manutius: *parthenone Alani* C, *partenoncala* M. — *quid faciant* Manutius: *quid faciat* Mk. — *ne is*] *ne his* M. — *literis* M: om. Bosius, [*litteris*] k. — *ad me. ast* M²: *ad mea est* M¹, *ad me: At* k. — *degustasses* I. F. Gronovius: *degustasse* M, *degustasset* alii. ‖ 2. *mei auctores* M¹, *mi auctor es* M²k. — *Acrunoma* C: *Acronoma* Z¹k, *acrimonia* M. — *κενέπφωμαι* Bosius: *ΚΕΦΦΩΜΑ* M, *κεπφοῦμαι* alii. — *posthac*] *post fac* M.

Ep. 41. §. 1. *filium*] *f.* M. — *fore. tum enim mentio* M: *fore ei iratum. tum mentio* Lambinus, *fore ei iratum. Tum etiam mentio* Orellius. — *Canae* Bosius: *Canai* M. ‖ 2. *in me*] *in mea* M. — *res est et* Wesenberg (p. 18.): *res et* M. — *multae*] *multa* M. — *a te* CM: *a me* alii. — *commeat* Orellius (coll. VIII, 9, 3.): *commeatus* Mk.

Ep. 42. §. 1. *inquid* M. — *cui iter*] *quo vter* (i. e. *quoi iter*) M¹, *quod iter* M². — *et iter* M¹: *est iter* M². — *quidem habeo. hoc* vetus codex in marg. ed. Lamb. a. 1584. — *rectis summe* M¹. — *probo. at ego* Victorius: *probat. ego* M. — *censeo* CM: *sentio* alii. — *proficisseris* M. ‖ 3. *nil habere*] *id avere* Orellius. — *effandum* Beroaldus: *afflandum* M. — *ΜΙΑCΚΟΡΔΟΥ* M: *μίασμα δρυός* cum I. F. Gronovio k.

Ep. 44. *O* C. F. W. Müller (coll. II, 12, 1.): om. Mk. — *Cotta* C: *tota* M. — *cui*] *qui* M¹. — *adnueram*] *adueneram* M. — *deterret* C: *videret* M. ‖ 2. *pelliget* M, *perleget* alii. — *cum*] *tum* M. — *religionis opinione* Manutius: *religione opinionis* M. — *fama*] *flama* M¹. ‖ 3. *cotam* M. — *mihi velim*] *mi velim* Mk. — *Corfidius* - - *Corfidium* (ex orat. Ligar. §. 33.) Orellius: *curfidius* - - *curfidium* M. — *negotium* om. M¹.

Ep. 45. §. 1. *ille diocharine* M, *illae diocharmae* C, *illa Diocharina* Kayser. — *itemque* M: *idemque* Victorius. — *Baebio* Cratander: *babio* M. ‖ 3. *dividi*] *die vidi* M. — *dividi. Magnum* k. — *argenti auctionem preter prandia. Primo* M, *argenti praeter praedia: auctionem primo* Malaspina. — *praedia* C: *prandia* M. — *esset*] *esse* M. — *officiosiorem facile* M: *officiosiorem nec nostri studiosiorem facile* Zᵇk. Cf. Buecheler Mus. Rhen. XI. p. 525. — *pongit* M¹. — *neglegtiores* M¹, *neglectiores* M².

Ep. 46. §. 1. *Polex* (utroque loco) M, item §. 3. et ep. 47, a. — *ad Idus Sext.* del. Schütz: uncos om. k. — *Lanui* M¹, *Lanuvini* M². — *index*] *iudex* M¹. — *vini* ed. Iensoniana: *vi in* M. — *in eo* Manutius: *meo* M. — *Lanuino* M¹, *Lanuinio* M². — *lepide* M. — *tradidit* M: *tradidi* cum Bosio k. — *haec*] *hec* M, *hoc* alii. — *acceperat* (ut sint Ciceronis verba, non Balbi) Schütz. — *quem* Ascensius: *que* M, *quo* cod. in marg. ed. Lamb. a. 1584. — *visum*] *uissum* M. ‖ 3. *tum* Graevius: om. M. — *Cluvii* -- *cretionem* Zᵇ: *Cluvio*, *Vestorium negligentem*, *liberam cretionem* Cratander, om. M. — *nihil liberalius* Lambinus: *illiberalius* C, *liberalius* M. — *a T.*] *a Tito* C, *attico* M. — *subacusa* M. — *Vestorium*] *vestrorum* M¹. — *mihi*] *mi* Mk. ‖ 4. *De Cosinio doleo* C: *deos in iodoleo* M. — *Quinto*] *Q.* M. — *mihi*] *mi* Mk.

Ep. 47. a. Verba *Postea quam abs ted, Agamemno, tetigit auris nuntius* ex vetere tragoedia desumpta putat Ian. Gulielmius in Quaestt. Plaut. p. 130 sq.; *Postquam abs te, Agamemno, ut venirem, tetigit aures nun-*

tius O. Ribbeck Trag. Lat. Reliq. p. 202. Idem etiam verba *extemplo* et *quod iusseras edolavi* poëtae tribuit. — *tetigit aureis nuncius, extemplo instituta* CZ^{1}: om. M. — *ut ille*] *utile* M^{1}. — *dolobella* M.

Ep. 47. b. Novam epistolam hinc incipit Io. de Gruber: superiori adiunxit k. || §. 1. *Opius* M. — *malui* M: *malim* alii. — *ferre. Postea itaque* M.

Ep. 48. §. 1. *mortuos* M^{1}. — *est enim* Orellius: *enim* Mk, *enim est* Lambinus. — *is*] *His* M. — *si minus* M: *sin minus* k. — *non ante quam* Graevius (in Addendis): *antequam* M, *haud antequam* Manutius, *neutiquam* cum Stuerenburgio k. || 2. *adeo* Boot: *aveo* M^{1}, *ac eo* M^{2}, *atque eo* Lambinus, *eo* (cum codice in marg. ed. Lamb. 1584.) k. — *Olli -- Olli* M: *Lollii -- Lollii* cum Manutio k. Cf. Buecheler Mus. Rhen. XI. p. 534.

Ep. 49. §. 1. *rure* M. — *tigelio* M. — *Fadius* Orellius: *Fabius* M. — *iniquissimam ephamee* M. — *reciperam* M. — *Octavios Cn. filios*] *octavius CNF.* M. — *sed Phameae* ed. Romana: *sed et Phameae* Mk. — *policitus* M. — *is*] *His* M^{1}. — *quid ego*] *quod ego* M^{1}. — *homines* M^{1}. || 2. *nommavit* (litt. *t* deleta) M. — *Phamean* M. — *se* om. M. — *dormire, ita non omnibus* Lambinus: om. M. — *et si mercule* M.

Ep. 50. §. 1. *mitterem* (superscripto, sed rursus deleto, *s. mittere*) M. — *instituerem* M^{1}: *institueram* M^{2}. — *lanuino* M. — *iis* M^{2}: *his* k, om. M^{1}. — *dolobellam* (et sic saepe) M. — *misi*] *missi* M^{1}. — *si ipsi*] *sumpsi* M^{1}. || 4. *obvia initione* (s. *mitione*) M. || 5. *culcitas* CM: *culcitras* alii.

Ep. 51. §. 1. *micillus* M: *hemicillûs* cum Bosio k. — *ΚΑΚΟΛΑΚΕΤΤΩC* M. || 2. *narabo* M: *narro* k. — *mihi*] *mi* Mk.

Ep. 52. §. 1. *secondis* M. — *philipum* (utroque loco) M. — *completa a militibus* Mk. — *tertiis* M^{2} (in marg.): *certis* M^{1}. — *audivit* M^{1}: *adivit* M^{2}. — *non mutavit* M: *vultum non mutavit* (cum Cratandro et Z^{bl}) k. — *cocto, condito* Manutius: *cocto et condito* M. Cf. de finib. II, 25. — *si queris* M. — *tridiniis* M^{1}. — *nihil*] *nichil* M^{1}, *mihi* M^{2}. — *accepti* Ascensius: *accepi* M. — *visi*] *uissi* M. — *cui* Victorius: *qui* M. — *ΕΠΙCΤΑΘΜΕΙΑΝ* M: *ἐπισταθμίαν* k. — *equm* M. — *nicicia* (litteris *ci* priore loco deletis) M. || *Martii Tulii Ciceronis Epistolarum ad Atticum liber .XIII. explicit. Incipit lĭber XIIII.* M.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD ATTICUM

LIBER QUARTUS DECIMUS.

Ep. 1. §. 1. *Deverti* M: *Diverti* C, *Reverti* alii. — *perditus* M^{1}. — *haud*] *aut* M^{1}. — *adfirmabatque* Z^{b}k. — *Martias* M^{2}: *Martis* M^{1}. — *Lepido* Manutius: *Lepidi* Mk. — *istaec sic*] *ista et sic* M^{1}, *ista sic* M^{2}k. — *pudentem* Ernestius: *prudentem* Mk. || 2. *Sexto* CM: *Sestio* alii. — *volt -- volt* M^{2}Z^{b}: *volet -- volet* M^{1}. — *cum pro* M^{2}: *tum pro* M^{1}. — *Niceae diceret* Ernestius: *nicae edixerit* M. — *libere diceret* M^{1}. — *Sexti* M, sed ep. 2, 3. *Sestii.* — *cum* M^{2}: *que* vel *quod* M^{1}. — *at qui si quisquam est si facilis* M, sed altero loco *si* linea subducta deletum est.

Ep. 2. §. 1. *Publiliumque* M: *Publiumque* k. Cf. Ed. Wölfflin Philol. XXII. p. 439. — *φαλάκρωμα* Victorius: *ΦΑΛΑΚΩΜΑ* (*Φ* ex correctione) M, *σαλακώνισμα* cum I. F. Gronovio k. — *processi* Manutius: *processit* M. — *minus diu; eius sermone* Manutius: *minus diutius. Sermone* Mk. — [*enim*] cum Orellio k. || 3. *obscure* C: *obsecro* M. — *rogatu*] *roga* M^{1}. — *expectarem* M^{2}: *spectarem* CM^{1}. — *cum*] *quin* vel *qum* M. ||

4. *lanui* M^1, *lanuui* M^2. — *Asturae*] *ad sture* M.

Ep. 3. §. 1. *Matius*] *maius* M. — *Corumbus* CM: *Torumbus* alii. — *balbi nullus* M^1: *balbinullus* M^2. — *est mihi* Wesenberg: *et mihi* M, *sed mihi* alii, *etsi mihi* k. ‖ 2. *pragmaticum* M: *πραγματικὸν* k. — *habes, scribe*] *habere scribe* M^2, *habere scribises* M^1, *habes*, *rescribes* k. Fort. *habes, rescribesis*. — *minorum* M.

Ep. 4. §. 1. *lanui* M^1, *lanuui* M^2. — *cetero* M^1. — *nuncquam* M^1. — *horibile* M. — *Sextus* CM: *Sestius* alii. ‖ 2. *per ipsos* M^1: *per se ipsos* M^2. — *ad te: tu, si* Klotz (in Prooemio): *ad te, ut, si* Mk. — *equidem* CM^2: *siquidem* M^1.

Ep. 5. §. 1. *ᾐσίτησας* Corradus et Z^1: *ICEITHCAC* M. — *cum* Corradus: *quem* M. — *suspectum esse se* Klotz: *suspectum esse* M, *se suspectum esse* alii. — *cum insignis* M^1. — *e* om. M. — *quas Asinius* Stroth: *qua sanius* M. — *transportavi* M. — *a baleatore* M, *a balneatore* Ck. Cf. Philipp. II, 56. ‖ 2. *o* C. F. W. Müller: om. Mk. — *mederi, deesse* Victorius: *me deridisse* M^1, *mederi ipse* M^2. — *illi*] *isti* Orellius coll. ep. 6, 2. — *tamen* del. Schütz. — *tyranni*] *Tranni* M^1. — *in* om. M. — *eiusdem*] *eius de me* M^1. — *custodis* M^1. — *magni sedebant* M^1: *magnis esse* M^2 (sed *esse* rursus deletum est), *magisse debebant* Z^b, *magni esse debebant* k, *vagi esse debebant* Manutius. (*ἅγιοι esse* Orellius, *sancti esse* Kayser). — *atque* M: *atqui* cum Bosio k.

Ep. 6. §. 1. *Fondis* M, item infra. — *susque deque* C: *scis que de q̃* M^1, *scis quid de eo* M^2. — *rebare cesare* M. — *conquium* M^1. — *discrucior Sextilii fundum* Manutius: *discrutior Sestilii fundum* C, *destructo res est ulli fondum* M (*sestulli* M^3 in marg.). ‖ 2. *etiam nec consules* M. — *tribunos*] *tr.* M. — *quam* CM^2: *cum* M^1, *ἢ* alii. — *tyrannoctonos* (corr. ex *tyrannoctonus*) M: *τυραννοκτόνους* k. — *consules*] *eos* M. — *langorem* M. — *exultat* M. — *quanto opere* (non *quantopere*) M. — *mea verba de re p.* M^2: *mea verba de re* M^1, *verba mea de re* k.

Ep. 7. Hanc et tres sequentes epistolas superiori adnectit M. ‖ §. 1. *paulum in caietae* M, sed *in* deletum est. — *is*] *his* M^1. — *de re publica quaedam* Orellius: *de re p. aliqua quaedam* M, *de re publica* [*aliqua*] *quaedam* k, *de re publica alia quaedam* alii, *de re publica aliqua, quaedam* Kayser. — *cum reliqua* M^2: *quin* (vel *qum*) *reliqua* M^1. — *aveo. Omnia ego efformiano* M. — *πεπινωμέναι* M^1Z: *πεπυκνωμέναι* (superscr. *πινω*) M^2 in margine. — *ΠΕΙΝΟC* M. — *videri. omnino, si ego, ut volo* Wesenberg (p. 95. n.): *videri* (corr. ex *videre*) *omnino. Si ergo est volo* M. — *buccam* corr. ex *bucam* M.

Ep. 8. §. 1. *rebar equm* M. — *et ego*] *at ego* Cratander. — *inde versoliolos in Vessano* M^1. — *Mario* C ('sicut et paulo post, saepe') M: *Matio* ed. Cratandrina. — *probes* M^1. — *crassine putem* M^1, *crasso nepotem* M^2. — *iam* Moser (Specim. VIII. p. 13.): *tam* M^1. — *quod Iuniam* Manutius: *quo diuinam* M^1, *quod divinam* M^2. — *attulisse* corr. ex *attulisset* M. — *molesta est. Clodia* Wesenberg (p. 96. n.): *molesta. sed clodia* M^1, *molesta est. sed clodia* M^2. — *de bizantis* M. — *arcesses* ed. Romana: *arces* M. — *baniana* M. — *scribam*] *acribam* M^1. ‖ 2. *eas* (litt. *s* deleta) *silicet* M. — *tuam* Schütz: *tum in* M. — *videbare enim* ed. Romana: *videbar enim* M. — *verum tamen de re publica* uno tenore M.

Ep. 9. §. 1. *crysippum* M. — *socrate* M^1. — *nonquam* M. ‖ 2. *consules*] *cos.* M. — *tyrannus* M^2: *tyrannos* M^1. — *interfecti* del. Boot. — *cuius* CM: *cum* alii. — *cutius* M^1. —

pudeat] *pedeat* M^1. ‖ 3. *Caecilius* C: *catilius* M. — *et iam*] *etiam* M. — *Pacorum*] *paucorum* M. — *vultatium* M. — *mihi*] *nichil* M. — *galia* M. — *ad* om. M^1. — *Calvenna dixerit* M.

Ep. 10. §. 1. *bruttus* M. — *lanuui* M. — *facta* corr. ex *fracta* M. — *meministine me* Lambinus: *meministi ne* M, qui particulam interrogativam numquam praecedenti verbo adnectit. — *capituiino* M. — *oportere* Schütz: om. Mk. Cf. XV, 11, 2. — *di immortales*] *dummortales* M^1. — *effici* corr. ex *efficaci* M. — Fort. *combustus est laudatusque m.* — *et tegentes* M^1. — *haec et talia* Orellius. ‖ 2. *coniectanti* C: *cum letanti* M. — *sceuas* M^1, *sueuos* M^2. — *tu extimas* M. — *Sextilianoque* Manutius: *sestulitanoque* M. — *Messalla* M: *Messala* k. — *postumo* M: *Postumio* k. — *perijsse* M. — *utinam* I. F. Gronovius: *nuncquam* M^1, *nunquam* M^2. — *heritatem additurum* M. — *ῥηξίθεμιν* Bosius (in Animadversionibus): *PIΞOΘEMIN* M, *ῥηξόθεμιν* Victorius. — *centena Cluvianum*] *cenaclavianum* M^1, *cenano cluvianum* M^2. — *scilicet* (*sc.*) Wesenberg (p. 98.): *sed* M. ‖ *Q.*] *que* M. — *Roma es*] *Rome* M. — *delecto* M^1.

Ep. 11. §. 1. *me hercle ad sture* M — *cum*] *quin* M. — *sed non sine periculo quidem* M: *sed non sine invidia, ne sine periculo quidem* cum Bosio k. *sed non sine invidia, ne sine p. quidem* Orellius, *sed non sine periculo* (del. *quidem*) Boot. — *ratione gubernat* M. ‖ 2. *iocunda* M. — *quod curae* Victorius: *quod uere* M, *quod vero curae* alii. — *idque*] *id. que* M. — *atque etiam* Orellius: om. M. — *suscipiam omnem etiam* CM: *sed suscipiam omnem istam* alii. — *ruina* Victorius (coll. ep. 9, 1.): *una* M. — *an etiam* Lambinus: *an iam* M. — *octaus* M^1. — *Philippi: mihi totus deditus est* Orellius. — *me* om. M^1.

Ep. 12. §. 1. *martias* M^1. — *poenam*] *penam* MZ^{bl}, *plenam* alii. — *istim* M^1: *istinc* M^2. — *comitis* M. — *quid de deiotarii* M, sed *de* deletum est. — *non similis* M^1: *num similis* M^2. — *refero* M: *referor* cum Bosio k. — *iste* Victorius: *ista* M. ‖ 2. *amice* M: *peramice* C. — *item* Moser (Specim. VI. p. 9 sq.): om. Mk. — *nos*] *uos* M. — *posse esse bonum* Lambinus: *posse bonum* M. — *nostri* M. — *negat* M: *negant* Z^{bk}. — *hec* (superscr. '*vel huius*') *ferri* M, *haec fieri* Lambinus. — *tuti* M: *tuto* k. — *qui* om. M. — *Quidem semper* M, sed a pr. m. addita sunt signa transpositionis. — *Pelopidarum*] *pelopi clarum* M. — *haud amo*] *aut hamo* M^1. ‖ 3. *quamquam* I. F. Gronovius: *quam* Mk. — *ut te delectem* margo ed. Lamb. a. 1584: *ut delectem* M, *ut delectem te* k. — *meis* Manutius: *his* Mk.

Ep. 13. Hanc epistolam cum superiore coniungit M. ‖ §. 1. *ἀλλὰ λίην*] *AΛΛIHN* M. — *σαωσέμεν ἢ ἀπολέσθαι*] *IAΩCEMEN H AΠOΛECΘ* M. ‖ 2. *iocunda* (et sic saepe) M. — *Sextus* C ('et paulo post aliquoties') M: *Sestius* alii. — *certo scio* Lambinus: *certe scio* M. — *faciendum sit* Corradus: *faciendum est* M. Cf. Wesenb. p. 99. n. — *quemcumque*] *quidem. Cumque* M^1. — *putauit* M^1. — *tulimus*] *prae nobis tulimus* Orellius; sed cf. Cic. pro Plancio §. 34. Liv. XXVIII, 40, 2. — *nos* om. M^1. — *est* Klotz: *et* M. — *possim* M: *possum* cum Graevio k. — *EIMEPOENTA* M. ‖ 3. *ea* M^2: *ei* M^1. — *multum*] *multe* M. — *minimum* M^1: *minus* M^2. ‖ 4. *caedis* Manutius: *credis* M. — *in pendentis* M. — *periculum* M^1: *periculi* M^2. — *mansero, fore me quidem* Cratander et Z^{bl}: *mansero equidem* M. — *posse*] *posses* M, sed littera finalis deleta est. — *legari a cesare* M^2: *legaria cesare* M^1, *legari ab Caesare* k. ‖ 5. *villam utique Quinto* M (sed *utique* a

pr. m. deletum est) k. — *quo*] *quod* M. — *tibi Quintus*] *tibique* M[1]. — *Aquilia*] *ad quillia* M. — *Quintus*] *Que* M[1]. — *mirificas q* (cum arcu) *gnatio* M[1], *mirificas egnatio* M[2]. — *a ducenda* corr. ex *adducenda* M. — *uxore* M[2]: *uxor* M[1]. || 6. *Clodii*] *Cellii* M[1]. — *disolute* M. — *ita* om. multi, ego seclusi. — *existimabis*] *extimabis* M. — *neque fecisset neque passus esset* C: *neque fecisset* M[1], *neque fecit neque fecisset* M[2]. — *vellet sibi fecisset* M, sed *sibi* deletum est.

Ep. 13. A. In inscriptione *M.* ante *ANTONIUS* ego addidi. || §. 1. *vereor* M: *non vereor* cum Henr. Stephano k. || 2. *Clodium*] *Celium* M[1]. — *ut*] *et* M. — *tuam voluntatem* M[1]. — *liceat* om. M. — *fortunae praebebis* Orellius, *fortunae praebeas* Kayser. — *in optima spe* M: *optima in spe* k. || 3. Malim *cum patre eius, non contempsisse h. f.* — *contumaciae*] *contumeliae* C. Fr. Hermann Philol. III. p. 106. — *iam*] *tam* M[1]. — *Cicero*] *mi Cicero* Orellius. — *malle*] *male* M[1]. — *meo*] *in eo* M. — *Clolio daturum* M[1].

Ep. 13. B. §. 2. *tuum*] *tum* M[1]. — *nolles*] *noles* M[1]. || 3. *iis*] *his* M. — *Clodium* corr. ex *Clolium* M. — *nec hiis* M. || 4. *iis*] *his* M. — *concertationes* CM: *contentiones* alii. || 5. *hiis* M.

Ep. 14. §. 1. *Iterandum* M. — *Quintus* corr. ex *Quinctus* M. — *Parilibus* altero loco del. Malaspina: uncos om. k. — *solusne* M: *solusne? solus* Lambinus. — *casu*] *cau* (cum arcu) M. — *ioca* corr. ex *loca* M. — *vestorina* corr. ex *vestirina* M. — *nichil est* corr. ead. m. ex *est nichil* M. || 2. *Clodio* corr. ex *Clotio* M. — *Rufio* Manutius: *Rufo* M. — *libere* corr. ex *liberare* M. || 3. *praecipis* CM[2]: *petis* M[1]. — *idubus* M[1]. — *aditum* corr. ex *additum* M. || 4. *domini* M[2]: *domi* M[1]. || 5. *liberati*] *libertati* M[1]. — *viris* corr. ex *veris* M. — *liberi* corr. ex *liberis* M. — *colligam*] *cui legam* M. — *obsidemus* M[1]. — *laudari* M[1]. — *rauduscułum* CM: *Rausculus* alii. || 6. *tua autem* M[1]. — *res publica* M[1]. || 7. Verba *epistola brevis -- providendum est* huic epistolae adnexuit Cratander: epistolae 15. initium ab iis facit k. — *iam nunc*] Alterum adverbium delendum videtur.

Ep. 15. Hanc epistolam cum superiore coniungit M. || §. 1. *columnam*] *collum. Nam* M[1]. — *heroi casus tolisse* M[1]. — ἡρωϊκά cum Orellio k. — *serpat* M[1]. — *verebar* CM: *videbatur* alii. || 2. *res melius ire quam putaram* om. M[1]. || 3. *brutto* (et sic saepe) M. — *Asturae*] *ad sture* M.

Ep. 16. Hanc epistolam cum superiore coniungit M. || §. 1. *epicopum* CM: *episcopum* alii. — *vilicos* M[1]: *villicos* M[2]. — *tyrotaricum* M. — *haec*] *hac* (non *hoc*) M. — *renavigare. o loca* M[2]: *renavigareo. loca* M[1], *renavigaro. O loca* cum Bosio k. — — *cetero qui* M[1]: *cetera quam* M[2]. || *aristian* M. — *laedere* Orellius: *laudare* M[1], *violare* M[2]. — *infirmorum* M. || 3. *cupio, cum*] *Cupioque in* M[1]. — *satis fecerim* CM: *satis facere* alii. — κατὰ μίτον Victorius: καταμίτων CM. — *cognossem* ed. Iensoniana: *cognoscem* M, *cognoscerem* alii. || 4. *flamam* M. — *conloquere* M. — *quid* corr. ex *quidem* M. — *ne sero cum damno* (Montani) Orellius: *ne spero quodam modo* M. — *ut* Lambinus: om. M.

Ep. 17. Inscriptionem om. M. || §. 1. *liberto* M[2]: *lib;* M[1]. || 2. *quidem* M[2]: *quidam* M[1]. — *pridie Neapoli -- ad Kal. Iun.* CM: *quidem Neapoli -- ad pridie Cal. Iunii* ed. Cratandrina. — *haec* Orellius: om. Mk. || 3. *Aquiliam*] *ad Quilliam* M[1]. — *esse se* nos: *esse* Mk. — *a Cesare* M: *ab Caesare* k. — *ΜΑΛΗCΕΙ* M. || 4. *reddunde ne* M[1]. — *essent* M[2]: *esset. vt* M[1]. — *sed* om. M. || 6. *meum*] *eum* M. — *ut*

om. M^1. — *contexi uis* C: *convexius* M. — *credas*] *predas* M^1, *prodas* M^2. — *cogitare vocamur* M^1.

Ep. 17. A. Alterum huius epistolae exemplum, quod littera F notavimus, legitur inter epistolas, quae ad familiares dicuntur, IX, 14. ‖ §. 1. *valetudinis* M: *qui valetudinis* F. — *in his locis, conveniunt* CM: *in haec loca veniant* F. — *necessarii*] *ne cesari* M^1. — *quin - - agant*] *qui - - agant* F, *qui - - agunt* Mk. — *tu meis*] *tum in his* M^1. ‖ 2. *te* F: om. M. — *habere aliquem in c. c. Nestorem* F: *aliquem in c.c. nestorem* M^1, *aliquem in c. c. nestorem habere* M^2. — *alumpnum* M. ‖ 3. *cum tantum*] Malim *quod tantum*. — *iam*] *tam* M. — *possumus* F: *possum* M. ‖ 4. *ut me* corr. ex *uti ne* M. — *iocatus*] *locatus* M^1. — *transfuderim* F: *trans* M^1, *transtulerim* M^2, *transferam* Z. ‖ 5. *te* om. M^1. ‖ 6. *te ipsum. te imitere* F: *te ipsum. Imitari* M. ‖ 7. *haud*] *aut* M^1. — *magnitudine quadam cum* FM^2: *magnitudine quam* M^1. — *tum accessus* FM: *quum accessus* k. — *concessu* CFM: *consensu* alii. ‖ 8. *liberasti*] *liberas. Tu* M^1.

Ep. 18. §. 1. *nimis* bis posuit M^1. — *se a te*] *te a se* Ernestius. — *eadem causa* nos: *ea de causa* Mk. — *pudentem*] *impudentem* Z^b. — *et Opis opem* Schütz. — *versperi* M. — *proficerint* M^1. — *substineat* M. ‖ 2. *suppetiatus es* Montagnanus: *suspendiatus est* M^1Z^1, *suppeditatus ės* M^2. — *Erotem* C: *errorem* M. — *vacillatum* 'alii codd.' Pii, *vacillatum est* k. ‖ 3. *scripsi, erit*] *scripserit* M. ‖ 4. *ex iis*] *ex his* M. — *idus martias* M. — *Graecia*] *gratia* M^1. — *scribit* Corradus (coll. ep. 19, 1.): *scribis* M. — *Leonidae me* CM: *Leonidem eae* alii. — *Saufeii*] *Saufeu* M. — *VI.*] *VI*to M. — *cogitabam Nonis Maiis. Cum essem in Pompeiano* uno tenore M.

Ep. 19. §. 1. *superioris* M. — *Quam commode autem* CM: *quam commode. Opportune autem* alii. — *Dolabelle* M: *ex Dolabellae* k. — *avaritia* Victorius: *aritia* M, *ἀτιμία* cum Bosio k. — *tu* corr. ex *tua* M. — *mallem equidem*] *male me quidem* M^1. — *assentires* M. — *a castris, praesertim*] *presertim a castris* M. ‖ 2. *Antonius* M^1: *M. Antonius* M^2. — *Clodio*] *cleliore* M^1. — *clementiam* M^2: *dementiam* M^1. — *Clodio*] *clelio* M. — *de Deiotaro*] *de Iotario* M. — *belle* M^2: *velle* M^1. ‖ 3. *filius*] *F.* M. ‖ 4. *ego* M: *Ergo* cum Bosio k. — *sicham* M. — *Servii*] *Servi* corr. ex *Servilli* M. — *Publilius*] *Publius* M. — *non modo* [*non*] *lubere* C. F. W. Müller Philol XIX. p. 327. — *si*] *se* M. — *butroto* M. ‖ 5. *recentioris* M. — *non potuisset maior* Iunius: *non potuisse maior* M, *non* † *potuisse maior* k, *non potuisse maiorem* vel *non potuit esse maior* Orellius. — *ei tribuo*] *ei triduo* M^1. — *πρᾶξιν*] *praxin* M^1, *praxim* M^2. — *debui* M^1Z^1, *debet* Malaspina. — *disolverit* M. ‖ 6. *muto* corr. ex *multo* M.

Ep. 20. Hanc et reliquas huius libri epistolas superiori adnectit M. ‖ §. 1. *in Cumanum* M: om. alii. — *luculo* M. — *veni* CM: *qua veni* alii. — *in Puteolanum. Ibi accepi duas epistolas, alteram Nonis, alteram* C: om. M. ‖ 2. *audissem, in Samnium; a quo vide* Wesenberg (p. 48.): *audissem. a quo in Samnium. vide* M, *audissem:* † *a quo in Samnium. Vide* k. — *horribilius* M. — *contio* Victorius: *contentio* M. — *Tertullae*] *Tercylle* M^1. — *nolem* M^1. — *Cassi* M. ‖ 3. *Buthroto*] *butrotho* M, *ac Buthroto* alii, *de Buthroto* Boot. — *Ciceroni* corr. ex *Ciceronis* M. — *errare me*] *errarem* M^1. — *e* om. M. — *istiusve* M. — *satis exercitati sumus. Nemo* CM: *exercitati sumus. Satis nemo* alii. — *etiam me exp.* M. — *experti sumus*] *expertissimum* M^1. — *cuique - - cuique*] *quoque - - quoque* M^1. — *esse*] *essem* M^1. — *in urbem*

M. — *ii*] *hi* M. || 4. *iis*] *his* M. — *optime loquetur* M¹. — *is* corr. ex *his* M. — *se bene sentire* Victorius: *se nesentire* M. — *ut suscipiam cogitationem* malim abesse. || 5. *dicerem* M¹. — *ΠΟΛΙΤΕΥCECΘΑΙ* M. — *Quintus filius illius, ut scribis, est dextella* Orellius: *Q. F. ut scribis est dextella* M, *Quintus filius, ut scribis, Antonii est dextella* cum Cratandro (et Zᵇ)k. — *summatim* Orellius (coll. XV, 4, 5.): *citatim* cum Bosio k, om. M. — *tabellarius eram* M¹, *tabellario daturus eram* M². — *plurimam*] *plura* M¹, *piliae* M².

Ep. 21. §. 1. *simile sine tuis* CZ¹: *similes in tuis* M. — *Lanui* M. — *litterae*] *literas* M. — *nundum* M. — *quarum*] *que in* M¹. || 2. *demisissem* M. — *statum* M¹. — *dei* M: *di* k. — *virum*] *utrum* M¹. — *facturos*] *acturos* Orellius. — *ut rata* Victorius: *utram* M¹, *ut iam* M². — *eaque duumviri*] *ea q͡ dum uiri* M¹. || 3. *Ponti* M. — *tiranno CΤΟΝΕΙ* M. — *ΒΕΙΩΤΑΙ* M. || 4. *seconda* M. — *πεντέλοιπον* CM: *πᾶν τελικόν* alii. — *ΔΕΡΟCΠΟΛΟΛC* M. — *videamus* MZ: *induamus* alii. — *ecquid*] *et quid* M. — *tinniat an*] *tinniatam* M.

Ep. 22. §. 1. *certiora pilie* M¹. — *odorari*] *orari* M¹. — *et si quaeris* om. M¹. — *ferunt* corr. ex *fuerunt* M. — *clarissimum virum* Orellius (coll. XV, 20, 2.): *clarissimum* M, *virum clarissimum* alii. — *desisteremus* Faërnus: *desistemus* Mk. — *qua si*] *quasi* M¹. — *potuisse* M¹: *potuisset* M². || 2. *εὔλογον*] *ΕΥCΟΤΟΝ* M. — *cogitatioque* CM: *contagioque* ed. Cratandrina. — *neque enim iam* Victorius: *ne geniam* M, *nec enim iam* Buecheler Mus. Rhen. XI. p. 516. Sed codicis lectio haud minus facile oriri potuit ex *neq. enim iam* quam ex *nec enim iam*. — *quod tibi*] *quod ibi* M. — *tum licuit*] *tum liquit* M¹. — *etsi illi*] *et Sulli* M¹. — *uotiue quidem in hiis* M. — *oculte a milites* (litt. *a* deleta) M. — *compararі* Corradus: *comparati* M. || *Marcii Tulii Ciceronis Epistularum ad Atticum liber XIIII. Explicit. Incipit liber XV.* M.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD ATTICUM

LIBER QUINTUS DECIMUS.

Ep. 1. a. §. 1. *summum medicum* om. M¹. || 2. *a* om. M¹. — *in pompeianum* M¹. — *in puteolanum mei* M¹. — *concedebas* M¹. — *ad summum* CM. || 3. *proficesceretur* M¹. — *seduxi enim*] *Sed vix enim* M (*Seduxi*, non *seduxi eum*, margo), *Seduxi eum* k. — *metuere* CM: *timere* alii. || 4. *filio*] *F.* M. — *gratissimae bellae* nos: *gratissimae et bellae* M, *gratissima, et bellae* k, *gratissimae et bellissimae* alii. — *cerelie* M. — *tua ΤΟΕCΤΟΥΟΥ* M: *tua τὸ ἐκ τούτου* Z, *tua τὸ ἐκ τοῦ οὗ* k, *tua, τί ἐκ τούτου;* Kayser, *τοῦτ' οὐκ ἐκ τοῦ νοῦ* Peerlkamp. — *quid est hoc?* del. Lambinus. Cf. Wesenb. p. 118. || 5. *illi* M²: *illa* M¹. *Flamma* CM: *Flavia* alii.

Ep. 1. b. Hanc et ceteras huius libri epistolas cum superiore coniungit M. || §. 1. *Here* C: *hercle* M (*here* margo), *heri* alii. — *deverteramque* (non *diverteramque*) etiam M. — *ibi*] *tibi* M¹. — *bene* Ascensius: *pene* M. — *paulum Cumis* Iunius: *paulo clam iis* M, *paulo Cumis* Zᵇ, *paullo post Cumis* cum Lambino k. Cf. Hand Tursell. II. p. 93. — *efferat* M¹. — *Siuessano* M. || 2. *noster*] *non* M¹. — *sine ambitione* H. A. Koch (Mus. Rhen. XII. p. 279.): *ne ambitiose* M, *nec ambitiose* cum Bosio k. — *ante, quam*] *autque* M¹. — *ut* om. M¹. — *ego tamen*] *cogitamen* M¹. — *sit et persona* Orellius: *sit persona* M. — *id ita*] *edita* M¹, *et ita* M² (*id* margo). — *est* deletum, sed restitutum est in M. — *in*] *sine*

M. — *oratione est ut* M, sed *est* deletum est. — *secutus aliud* Pius: *solus aliud* M, *totus alius* Malaspina. — *velim orationem*] *velim tu morationem* M^1, *velim tum orationem* M^2, *velim item orationem* Buecheler Mus. Rhen. XI. p. 530. — *iam*] *eam* M^1. — *hyperatticus* C: *hyparaticus* M, *ὑπεραττικὸς* k. — *sed*] *et* M^1. — *ἀττικώτατα* Victorius: *attico tota* M. — *et* Lambinus: om. Mk.

Ep. 2. §. 1. *divertissemque* M. — *acutius* M: *a Cumis* k. — *Vesciano* M: *Vescino* k. — *butroto* M, et sic plerumque. — *habiturum antiqius* M^1. ‖ 2. *Lucius antonius* M^1. — *scripsti* M^2: *scripti* M^1, *scripsisti* k. Cf. Buecheler Mus. Rhen. XI. p. 531. — *probeque certe* M. — *a te*] *a se* M. — *probabis*] *probis* M^1. — *eam*] *meam* M^1. — *hodie* CM: *hoc die* alii. — *de leg.*] *te leg.* M^1. — *tibi*] *sibi* M^1. — *qui de*] *quid de* Mk. — *butrotis* M. — *quod puto*] *haud puto* I.F.Gronovius, *quod non puto* Kayser. — *victuri*] *victori* M. — *sed ut etiam* Orellius: *sed etiam* M, *sed ut iam* k, *sed si etiam* alii. ‖ 3. *de octavio* M^1. — *Postumus* M^1: *Postumius* M^{2}k. — *invidiam* M^1. ‖ 4. *Flamma* C: *Flamam* M. — *de qua causa laborat* M: *de qua Pansa laborat* cum Ursino k, *de qua laborat* Victorius, *de qua laboras* Manutius. — *ignoro. Hos tamen, πεντέλοιπον, movere* k. — *tam* M^2: *ira* M^1, *ita* Victorius. — *velim* Orellius: *vellem* Mk.

Ep. 3. §. 1. *Undecimo* M: *XI.* k. — *accepi duas* M: *accepi nati duas* Z^{b1}, *accepi in Atinati duas* cum Bosio k. — *epistulas* M. — *acta me in* M, sed *me* deletum est. — *coram odorandum* C: *cura moderandum* M. — *habitatores sane* Victorius: *habitatoris an ne* M. — *etsi ista* Peerlkamp: *sed si ista* Mk, *sed sint ista* alii. — Malim *quin etiam maiora.* — *calce* M^1: *calci* M^2. — *sordidi*] *sordi* M^1. — *de malo* M: *de Mario* Manutius, *de Malio* cum Beroaldo k. — *sint*] *sunt* M. ‖ 2. *propiorem*] *propriorem* M^1, *posteriorem* M^2. — *quam est* Pius: *quoniam est* M, *quoniam male est* Henr. Alanus. — *de Q. filio, ut*] *de que fui* M. — *A. M. C.* M: *A. M. C.* k. — *omnis res* M^1. — *ordinis* M.

Ep. 4. §. 1. *hora* (*H.*) om. M. — *fere a Q.*] *fere ea que* M^1, *fere ea que a* M^2. — *quid* M^1: *quis* M^2. — *solet*] *solum* M^1. — *quae* Bosius: *quem* M. — *insulsa* M. — *unam*] *Tu nam* M^1. — *et pleniorem* Orellius (coll. Cic. ad fam. XI, 12, 1.): *et leniorem* MZ^{1}k. — 'Ante *laudo* videtur aliquid excidisse.' Or. — *Calfulenus* CM. — *populum*] *polutum* M^1. — *quod* M^2: *cui* CM^{1}k. — *cavetur* Victorius: *caretur* M. — *buthrotis* M. — *ast condoleo* Victorius: *aps condoleo* M, *abscondoleo* Z, *at ego doleo* cum Lambino k. ‖ 2. *stulta*] *iste luta* M^1. — *yduum* M. — 'Cicero ad Atticum lib. XV: *excisa enim est arbor, non evulsa; itaque quam fruticetur vides.*' Nonius p. 479, 18. — *fructicetur* M. — *pete* M: *peto* Corradus, *de re* Lambinus, *per te* Bosius, *de te* Popma, *hercle* k, *de te vis* Kayser. — *ego* M: *ergo* cum operis Turicensibus k. — *nonquam* M, item §. 3. — *rogari* Mich. Brutus: om. Mk. — *in Tusculano* nos: *in Tusculanum* Mk. — *per videre* I.F. Gronovius: *pervidere* M. ‖ 3. *de butrothis* M. — *cum iterum* Bosius: *committere* M^1, *mecumque iterum* M^2. — *is* corr. ex *his* M. — *nullam ΠΑΡΕΝΧΕΙΡΗCIC* M. — *potes* M^1. — *HPAKΛΕΙΔΙΟΝ* M, *Ἡρακλείδειον* k. — *aliquid* Wesenberg (p. 54.): *aliquod* M. Cf. ep. 27, 2. — *manent*] *manant* Mk, *maneant* alii. — *feres* corr. ex *fieres* M. — *Martias* M^1. — *enim aut nunquam* Schütz. — *revertisset*] *revertis et* M^1. — *Saufeii* (*αἴγειον*) *eam relinquamque* Bosius: *Saufeleam reliquam que* MZ^1. — *mortuum. Tu ut* M^1, *mortuum perdant. Tu ut* M^2. Post *mortuum* in marg. prima manus addidit *per dii inter*,

quae verba a sec. m. deleta sunt. (*perduint* C.) ‖ 4. *quid nostri* M^1. — *solverit* M. — *opera* om. M. ‖ 5. *Quam vellem*] Novae epistolae initium hinc fecit Mongaltius. — *potuisses*] *potius se* M^1, *potuisse* M^2.

Ep. 5. §. 1. *literas* M^2: om. M^{1}k. — *quod scribam* ed. Romana: *quid scribam* Mk. — *ὅ τε ναῦς ἄνϑρακες* C: *OTENAΥCΔNΘPΔKEC* M, *OΓNAΥEC ANΘPAKEΥC* Z^b, *ὁ ϑησαυρὸς ἄνϑρακες* Victorius, *ὁ γναφεὺς ἀνϑρακεύς* cum Bosio k. ‖ 2. *senatus consultum*, *ita* Victorius: *scita* M. — *quidem se acturum* M: *qui quidem se actutum* cum Bosio k. — *auctor est*. *ille* ed. Romana: *auctor. et ille* M, *auctor est*, *et ille* alii. — *sibi*] *si* M^1. — *nunc* Bosius: *non* M. — *secondis* M. — *causa ea sit* Wesenberg (p. 75.): *causa esset* M, *causa sit* Manutius. — *cur*] *ut* M. Cf. Wesenb. p. 88. n. — *Romam*] *rome* M. ‖ 3. *delerat* CM: *deerat* alii. — *qui porro* Malaspina: *quis porro* Mk. — *reditus* corr. ex *redditus* M. — *incessus*] *in census* M^1. — *scribis* Pius: *scribit* M. — *L. Antonius inde cum in .d. Brutum* M. — *pacto* Victorius: *facto* CM^1, *fato* M^2. — *abesse*] *abes sex* M^1.

Ep. 6. §. 1. *qui adhuc bonus fuisset sciebam* M^1. — *eum* del. Manutius. — *confidebam* M^1. — *facerem* om. M^1. — *istos*] *isto* M^1. — *habeant* om. M^1. ‖ 2. *utilius enim statui*] *ut illius enim status* M^1. — *a te*] *ad te* M^1. — *calidius* Lambinus: *callidius* M; item §. 4. ‖ 3. *retineo* M^1. — *que funditus* M. — *medius* om. M. ‖ 4. *epistola* om. M.

Ep. 7. *Sexti nostri*] *sex. N̄.* M. — *tum*] *cum tum* M. — *scribendi* M: *scribendi* [*cura*] k, *scribendi causa* alii. — *pacificator cum librariolo suo* Manutius: *pacificato cum liberiolo suo* M. — *videtur* Manutius: *videntur* Mk. — *autem* '*non ex* k. — *non* CM: *nunc* alii. — *manum* Lambinus: *manu* M. — *tuque ei scribes* Kayser.

Ep. 8. §. 1. *de Kalendis* Popma: *de K. Mart.* M, *de Kalend.* [*Martiis.*] k. — *misi*] *Nisi* M^1. — *quidque* Malaspina: *quicq.* Z, *quisque* M. — *aditus* corr. ex *additus* M. — *is* corr. ex *his* M. ‖ 2. *consequimur* M. — *casium* M. — *comparare* M. — *armati* corr. ex *armata* M. — *mihi non videbatur* Pius: *mihi videbatur* M, *mihi haud videbatur* Orellius, *mihi vix videbatur* k. — *ut ille que* M: *villaeque* cum Bosio k. — *dare* MZ^b: *de ea re* cum Bosio k, *dare pollicetur* ed. Iensoniana, *dabit* Ursinus.

Ep. 9. *IIII. Non.* ed. Romana: *Mimon* M, *III. Nonas* k. — *ullam* M^1: *nullam* M^2. — *legatoriam* MZ^b: *locatoriam* cum Bosio k, *relegatoriam* et *legatariam* alii. — *iis*] *his* M. — *praetorius* M^1. — *decernentur* M^1. — *Περσικὴ* Orellius: *persice* M. — *longinquo quom* (corr. ex *quo in*) *Lanuvium existimavit* MZ^b: *longinquum quoniam Lanuvium existimavi* Orellio auctore k. ‖ 2. *consiliandum* M: *conciliandum* alii. — *legationem* M.

Ep. 10. *inicum* M^1. — *audent* Cratander: *audient* M. — *possunt*] *possum* M^1. — *de Decimo gravius*, *quae* Corradus: *de D. gracusque* M^1, *de D. graccisque* M^2, *de Decimo gratius*, *quae* Manutius. — *fodius* corr. in *fedius* M. — *sordidus* M. — *quidem* M^1: *quid dem* M^2. — *iis*] *his* M. — *qui ingrediar* corr. ead. m. ex *quin ingrediar* M. — *consilio* Manutius: *consilium* M. — *vel* del. M^2. — *nam silere* C: om. M. — *vel Antium* (*Ancium* M) CM: *ad Antium* alii. — *Cerceios* M.

Ep. 11. §. 1. *a. d.* nos: *ante* Mk. — *VI. Idus* Stroth: *VI. K.* (corr. ead. m. ex *K. VI.*) M. — *audientibus deinde Servilia* M^1. — *Fabonius* M^1. — *Asiatica*] *hac attica* M^1. — *salvus esset* Corradus: *salvos esse* M. — *spirare* Victorius: *sperare* M. — *acce-*

pissem contumeliam CM: *accepisse in contumeliam* Z^b. — *at*] *vt* M^1. — *inquid* M^1. — *minime me tuto* M, sed *me* deletum est. ‖ 2. *occisiones decumum que* M. — *accusabant* ed. Romana: *accusabat* M. — *ego* Victorius: *ea* M. — *cumque* Manutius: *quamquam* M. — *dicerem* M. — *oportuisses* M^1. — *attingerem* I.F.Gronovius: *attingere* MZ^1. — *oportuisset angi* M^1. — *vocare -- incitare* Z^b. — *suscipi* Orellius: *suscipere* M, *susciperem* I. F. Gronovius. — *vero* CM: *verbo* alii. — *curaturum* M^1. — *noster cito* M^1: *noster Brutus cito* M^2. Cf. ep. 12, 1. — *delectus* M^1. — *velle se* nos: *velle esse* M, *velle enim se* k. ‖ 3. *conscientiam meam* ed. Romana: *conscientia mea* M, *conscientiam* k. — *conventus*] *contus* M^1. — *dempto*] *tempto* M^1. — *ne* del. M^2. — *dubitabit habitam nunc* M. ‖ 4. *sed*] *Et* M. — *legabit* M. — *ad .IIII.* M^2: *adiui* M^1. — *Nonas* Malaspina: *Nonas Apriles* M. — *res p. vovissem, ea me eversa* Victorius: *res .p. bouis* (vel *bonis*) *si meam et versa* M, *res p. bonis si me amet, versa* C. — *dis solvere* Pius: *disolvere* M, *dissolvere* k. — *liberae*] *liberare* M. — *legationes* M^1: *legationis* M^2. — *difinitum* M. — *aveo* Iac. Gronovius: *adeo* M. — *legationis* corr. ex *legationes* M. — *licentiam* M. — *quid de* om. M. — *ΒΛΑΦΗΜΑ* M.

Ep. 12. §. 1. *at*] *ad* M. — *dubitaris* M. — *quin essent* Lambinus: *essent quin* M. Cf. Wesenb. p. 48. — *aspernebatur* M^1. — *καὶ μάλα σεμνῶς* C: *ΚΑΙ ΜΑΛΑΣΜΝΟΣ* M, *καὶ μάλ' ἄσμενος* Ursinus, *καὶ μάλα σεμνός* k. — *absensus* M^1. — *ludo* M^1. — *ait* Moser (Specim. VIII. p. 17.): *autem* Mk. — *sumil hac* M^1. — *iis*] *his* M. — *tradidissent* M^1. — *in hisdem* M, *in eisdem* k. — *se alebat ad sture* M^1. ‖ 2. *fortasse, si in* Ascensius: *fortasse in* M. — *τῶν δὲ*] *ΤΑΝΔΕ* M, *Τῶν δ'* k. — *τις ἔχει!* *in Octaviano* Wesenberg (p. 46. n.): *TICEX. en octaviano* M, *τίς ἔχει; in Octaviano* k, *τίς εἶχεν; Octaviano* alii. — *ut perspexi ut satis* M, sed *ut* altero loco deletum est. — *ΚΑΘΗΧΗCΕ* M. — *Asturae*] *ad sture* M. — *nostro nostra* Kayser. — *ΔΙΜΕΙΝΗ* M.

Ep. 13. §. 1. *accepi literas epistolas* M, sed *literas* del. M^1, *epistolas* del. M^2. — *eius et custodiendae* Orellius. — *tu edendam* Victorius (coll. XVI, 11, 1.): *tuenda* M. ‖ 2. *quod scribis*] *quo scribis* M. — *legiones* C: *legationes* M. ‖ 3. *iam probo* Manutius: *Improbo* M. — *ΗΡΑΚΛΕΙΛΕΡΟΝΙ* M, *Ἡρακλείδειον* k. — *delectare* M^1. — *mavis*] *maius* M. — *ad scribendum tibi, vere dicam* Orellius: *ad scribendum tibi vere dicere* M, *ad scribendum, † tibi vere dicere* k. — *me alacriorem* Lambinus. — *ad*] *Vt* M. — *me* om. M. — *Vettienum* Orellius: *Vettenum* M. Cf. §. 5. — *Fauerium* M. — *Clodium*] *Cloelium* M. — *quamquam. sed quid egerit. de* Manutius: *quamquam sed quod egerit de* M, *quamquam .... Sed quidquid egerit de* Peerlkamp. — *Gallo Caninio* Corradus: *Gallo animo* M, *C. Annio* cum Huschkio k. Cf. adnot. crit. ad epist. ad famil. IX, 3, 1. — *o* Manutius: om. M. ‖ 4. *propiorique* corr. ex *propriorique* M. — *de Anniano idem quod tu. me valde* Orellius. — *humane* Kayser. — *ne quid* CM: *nequit* alii. ‖ 5. *optimus est. etsi* Orellius: *optimus. Sed si* M. — *accipisse sedeat Tributione* M^1. — *Vettienum* Orellius: *Vettinum* M. Cf. §. 3. — *trigatur* M. — *monetalis* Schütz (coll. X, 11, 5.): *homo talis* M. — *illum quidem*] *quidem illum* M. — *quivis* Malaspina: *quis* M. — *scribis* M. ‖ 6. *φιλοσοφοῦμεν* ed. Romana: *philosophimena* M. — *καθήκοντος*] *ΚΑΘΟΝΤΟΣ* M. — *Μυρτίλου* Orellius, *Myrtili* Moser (Specim. VII. p. 7.), *in Myrtilo* alii. — *pareat*

Wesenberg (p. 99. n.): *patet* M, *paret* cum Lambino k. ‖ 7. *perlatam. Hui* C: *praebui* M.

Ep. 14. §. 2. *cum literas Attici* M. — *iis*] *his* M. — *cuius* ed. Romana: *ut tum* M^1, *ut tuam* et *ut cuius* M^2. — *et* ante *singularem* om. M^1. — *erga ea morem* M^1. (*erga me amorem* et *erga se amorem* M^2.) — *quamtum amares* M^1, *quamtum tu me amares* M^2. ‖ 3. *reliquum*] *relictum* M^1. — *atque etiam* om. M^1. — *tua tectam* M (*tuo tutam* margo). — *butrotis* M. — *me* om. M^1. ‖ 4. *miniata* CM: *miniatula* ed. Cratandrina. — *cerula*] *ceruia* M. Cf. XVI, 11, 1.

Ep. 15. §. 1. *butrothis* M. — *obsignabitur. Nummos* vetus codex in marg. ed. Lamb. a. 1584: *obsignavi. Turnum nos* M^1, *obsignavi. tu nummos* M^2. — *Arpinatium* Lambinus: *Arpinatum* Mk. Cf. de offic. I, 21. de legibus I, 1. — *ad te*] *a te* M^1. — *alias epistolas* M. — *de* om. M. — *quae a Statio* Boot. — 'Post vocem *depositum* videntur deesse notae, quae significabant, quantum esset depositum.' Lamb. Lacunae signum om. k. ‖ 2. *odi: id me* Orellius: *odit me* M, *odi. Me* k. — *scit sponsor* Wesenberg (p. 10.): *sit sponsor* M, *scit. Sponsor* alii. — *quae quidem erant* Manutius: *que quidem promissorum eius erant* M. — *Saran autem, praeterquam quod nefarium hominem, cognovi praeterea* Moser (Specim. VII. p. 8.): *Saran autem praeterquam quod nefarium hominem cognovi, praeterea* k. — *quam vix stomachum* Bosius: *quamuis homachum* M^1, *quam stomachum* M^2. ‖ 3. *herotis* M. — *abundare* M: *vel abundare* cum codice Balliolensi Graevii k. — *ex istis*] *existes* M^1. ‖ 4. *hoc* del. Kayser. — *sibi* M^1: *scribit* M^2. — *esse. scio tibi* nos: *esse, tibi* Mk. Lacunam indicavit Schütz. Cf. XIV, 7, 2. — *existimasset. Id etiam* M. — *modo peraliter* M^1, *modo perliberaliter* M^2. — *ornate*] *orte* M^1. — *comulateque* M. — *nec tibi*] *ne tibi* M^1. — *sumptum ei. scilicet Eros* Cratander: *sumptum et silicet Eros* M^1, *sumptum et scilicet Eros* M^2, *sumptum* [*ei scilicet*]. *Eros* (coll. ep. 21, 1.) k, *sumptum* [*ei*]. *scilicet* Kayser. — *numerauit* M. — *de eo*] *deo* M^1.

Ep. 16. a. *a Ciceronem* M^1, *ad Ciceronem* M^2. — *et* Victorius: *Sed* M. — *πεπινωμένως* Victorius: *ΠΕΙΙΙΝΩΜΕΛΚΟC* M. — *quod id ipsum* M. Fort. *id quod ipsum.* — *προκοπὴν* C: *ΠΡΟΚΔΠΑΝ* M. — *significat* Schütz: *significaret* M. — *preclaras* M^1. — *Herodes* CM: *Erotes* alii. — *quid quaeris*] *quidque res* M^1. — *tibi est a Statio* M^2: *tibi es status* M^1.

Ep. 16. b. *libera sed nescio* M^2: *liberasse nescio* M^1. — *ΟΙΚΟCΟC ΦΙΛΟC* M. — *ripule videntur* M. — *habituram* M^1. — *pronostica* M. — *tu*] *tuque* M. — *possem* M.

Ep. 17. §. 1. *cognoveram sic. ea enim* M. — *τὰ μὲν* Victorius: *tamen* M. — *vetui*] *vel vi* MZ^b. — *ne cuiquam* Nipperdey: *nec cuiquam* M. — *aedili; aliter*] *ediliariter* M^1. — *deesse*] *desere* MZ. — *Sittio* vetus codex in marg. ed. Lamb. 1584: *Sitio* Mk. — *videri puto*] *deriputo* M^1. ‖ 2. *habes a superiorem* M. — *audi ad*] *audiat* M. — *facis*] *facies* M. — *dees, id est* Victorius: *desit est* M. (*id est* C.) — *testem* Lambinus: *teste* M. — *Erotis*] *arotes* M. — *πεπινωμένως* Corradus: *ΠΙΝΩΟC* M, *εὐπινῶς* k. — *eas*] *eos* M^1. — *acroasi* Victorius: *agro si* M. — *illi*] *ille* M^1. — *non*] *Nam* M.

Ep. 18. §. 1. *esset et quid* Ernestius: *sit te quid* M, *sit et qui* alii. — *in lacu navigarem* Beroaldus: *in lacuna vigilarem* MZ^b. — *iis*] *his* M. — *petique* M^1. — *mulis* corr. ex *mullis* M. — *victure* M. ‖ 2. [*et*] *in eis* Kayser. — *quoniam* Bosius: *cum* M. — *distantissimum* M. — *butrotis* M. — *suorum*

del. Lambinus: uncos om. k. (*scaenicorum* 'alii' in marg. ed. Lamb. a. 1584.) — *etiam administrationem* ego seclusi. — *pertinere*] *vertere* Z^{b}. — *ergo*] *ego* M. — *spectare*] *expectare* M. — *tutus. sin*] *tutus in* M. — *tu*] *tuum* M^{1}. — *malo* CM: *malim* alii.

Ep. 19. §. 1. *buthrotis* M. — *stitisse* Orellius. — *distentum* Lambinus: *detentum* Mk. Cf. ep. 18, 2. — *ΕΡΚΩΘΔΕC* M. — *et ut* M: *At, ut* cum Bosio k. — *coram te Ophanes* M. — *cui rei scripsi* M. — *velle*] *vellet* M^{1}. — *et de*] *ei de* M. — *pertinerent*] *pertineant* Corradus. — *temere*] *timere* M. || 2. *Q.* M^{2}: *que* M^{1}. — *posse*] *possem* M^{1}. — *ad*] *a* M^{1}. — *nec discere habeo* M. — *iratius* M. — *gloriam iam novam* Mk. — *CXEΔΙΑCΑΜ* M. — *olim* Victorius: *nolim* M. — *dolobella* M. — *septem viri* M^{1}. — *Menedemo* Victorius: *meo domi* M.

Ep. 20. §. 1. *Vettieno* Orellius: *Vecteno* M. — *ante nos* Corradus: *anteno* MZ^{b}k. — *quemquam*] *quamquam* M. || 2. *Lanuvi* M. — *itaque* CM^{2}: *itque* M^{1}. — *quo causurus* M^{1}: *quo casurus* M^{2}, *qua caussa cursus* Z^{b}, *quo causa cursus* Z^{1}, *quo causae cursus* cum Popma k. — *ducens* Boot: *duces* Mk. — *nassa* Ascensius: *naxa* Mk. Cf. var. lect. ad XVI, 1, 6. — *haec omnia* Moser Specim. VII. p. 13. || 3. *Carthela* M. — *utra*] *utar* M. — *tollit* M: *tulit* C. — *iuva*] *tua* M. — *consilio Brundisio. Nam puteolis Brutus* M. — *ΠΛCΚΩ* M. — *di illi*] *dulli* M. — *putrotum* M. || 4. *rationis* M. — *cognovi prope modum cogitans* M. — *faciendam*] *fitiendam* M. — *mensum* M: *mensium* k. Cf. adnot. crit. ad ep. ad famil. III, 6, 5. — *cadere numos, qui a Quinto debentur* Manutius: *ea de re numos quinque deuentur* M. — *si ea te res* vetus codex in marg. ed. Lamb. a. 1584: *si fateres* M, *si te ea res* alii. — *offendet, videas, unde* Manutius: *offendet videas. Videas enim unde* M. — *ex* [*hoc*] *ipso* Orellius. — *exquiram* CM: *requiram* alii. — *ei ex* Malaspina: *id ex* M, *Ciceroni ex* k. — *praedis* M. — *equidem etsi* Wesenberg (p. 77. n.): *quidem etsi* M. — *spectare*] *expectare* M. — *explicata*] *explicatio* M^{1}. — *excitata* M: *extricata* cum Bosio k. Ernestio auctore ego vocem seclusi. — *manus scribenda* M. — *alii nemini* CM: *nulli alii* ed. Cratandrina. — *rescribis* M.

Ep. 21. §. 1. *naro* M, et sic saepissime. — *tibi: Q.*] *tibique* M. — *filius se*] *filius te* M. — *sibi illum*] *si bullum* M. — *hostem . tum*] *hostentum* M. — *noceret; itaque* Manutius: *noceret patris silicet* (*patri scilicet*). *Itaque* M. Cf. Wesenb. p. 119. — *illum cum*] *illud cum* M. — *ecquem* Z^{b}: *quem* M. || 2. *ΗΠΟΧΗΝ* M. — *deliberationis* del. Ernestius. — *eram*] *iram* M. — *es enim occupatus* C: *eos enim occupatos* M. — *absolvero* Manutius: *ad solveret* M. || 3. *Brundisium me et* Kayser. — *at*] *ad* M^{1}. — *hic*] *hinc* Ernestius; sed cf. XVI, 4, 4: *haec navigatio.* — *aiunt*] *audiunt* M.

Ep. 22. *nobisque filium* M. — *Sextum* M^{2}: *. VI.* M^{1}. — *utro* M: *utrobi* margo ed. Lamb. a. 1584, *cum utro* 'alii' apud Corradum, *utrorum* Kayser.

Ep. 23. *quousque inquiesco aderit* M. — *usque*] *his quae* (per compendium) M. — *si rescripserit* Manutius: *si tuere scripserit* M, *sicubi rescripserit* H. A. Koch, *si mi rescripserit* Wesenbergio auctore (p. 130.) k. — *epistulam* M, et sic saepissime. — *hiponema* M, *ὑπόμνημα* k. Cf. ep. ad famil. XVI, 21, 8. — *compositumst. si* Orellius: *compositum . si* M.

Ep. 24. *ad Brutum* CM: *ad eum* ed. Cratandrina. — *ei*] *et* M. — *H. I S.* (*hora prima semis*) Orellius (in

commentario ed. prioris): *his* M, *hns* codices manu scripti (Z^b) teste Lambino, *H. II.* Corradus, *H. IIII.* cum Bosio k. Cf. Buecheler Mus. Rhen. XI. p. 531. — *dolui*] *dolus* M^1.

Ep. 25. *in eam*] *meam* M. — *equuos* M. — *sic tamen* ed. Romana et Z^b: *si tamen* M. — *ut nihil* ed. Romana: *ut si nihil* MZ^b. — *scite quo die olim piaclum* Bosius: *scire quo die Olympia cum* M. (*piaclum* cum Bosio k.) — *mysteria scilicet* seclusit Boot. — *utut est res* Moser (Specim. VII. p. 15.) et C.F.W.Müller (Philol. XIX. p. 623.): *ut tu scires* M, *utut sit res* cum Bosio k, *utut erit res* Moser ibid. — *dubitemus igitur . est enim* Z^b: *dubitem his igitur enim* M^1, *dubitemus igitur enim* M^2. — *yberna* M. — *navigatio odiosa* Z^b: *navigatio eo odiosa* M. — *pr. Kal.*] *P. R. K.* M.

Ep. 26. §. 1. *deque negotio* M. — *a* om. M. — *an fidem*] *in fidem* M. — *filio . inaudivi L.* Bosius: *filio mandibili . L.* M. — *velle* Bosius: *vellem* M. — *exiri* M. — *ψευδεγγράφῳ S. C. Velim* C: *ΨΕΟΥΔΕΝΓΡΑΦΩC* (*ψευδεγγράφως* margo) *velim* M. — *a* om. M. — *Ananinum* M. — *ad me*] *ad te* M. — *spectem* M^2: *spetiem* M^1. — *ut non integrum* Victorius: *ut integrum* M. — *dein* Victorius: *de me* M. — *esse me* Victorius: *me esse* M. — *haec*] *hac* M^1, *hec* M^2. — *veniret. Alio enim* M. — *sic ne* Manutius: *sic neminem ne* M. — *celebrare* M. — *ita*] *ista* M^1. — *ago*] *ego* M. — *hi ludi* M: *ii ludi* k, om. Manutius. — *omnia* M: *omnino* Manutius. — *in* vetus codex in marg. ed. Lamb. a. 1584: om. M. ‖ 2. *epistolae est* Z^b et Malaespinae liber Antonianus: *epistole.* M. — *illa quidem in utramque partem, sed tamen* CZ^b: *Illa namque in utramque. Sed tam enim* M. — *non* om. M. — *interpetrari* M. — *a Tusculano* M: *ad te e Tusculano* Z^bk. ‖ 4. *liberabis . is me paucos specus* Lambinus: *liberavis. me paucos specus* Z, *libera vis me paucos spe* M^1, *libera vis me pauca spe* M^2. — *putat aliquid* Iac. Gronovius: *apud tale quid* M. — *nolle*] *nole* M^1. — *mihi quicquam* Victorius: *mihi quam* M. — *item* Manutius: *idem* M. — *capite libere* Bosius: *cupide libero* M. — *Cascelio* M. — *loquere* Orellius: *loquare* Mk. Cf. C.F.W.Müller Coniect. Tull. p. 12. — *calide agebantur* M. — *nisi* M^1: *ubi* M^2. — *malitia fuisset* Schütz: *malitia affuisset* Mk. — *iniquo*] *in quo* M^1. — *utut* Corradus et duo libri Malaespinae: *ut* M. — *tulii luminarum medium ad strane* M (*tuli luminarum medium* etc. Z): *tuli luminarium in aedium astira* k, *tolli luminarium aedium ad Strenae* Corradus (*Streniae* Lallemand). — *cui Cerelia* CM: *quod Caerellia* I. F. Gronovius. — *mancipio dari* idem, *mancipio ut possit dari* Kayser. ‖ 5. *velim, Varroni* C. F. W. Müller (Coniect. Tull. p. 10.): *velim. Varroni* k. — *Varonique admodum* M. — *ex causa retarditatem* M. — *Mundus iste cum M. Ennio* Wesenberg (p. 46. n.): *Mundus istum M. Enius* M, *Mundus is. Tu M. Ennius* k. — *sum* Wesenberg: om. Mk.

Ep. 27. *dedit etiam* M. — *ΠΛΑΝΕ ΦΙΛΟCΤΡΚΟΡC* M. — *expectarem* M. — *debuit* M^1. ‖ 2. *te ut*] *tu* M^1. — *a*] *ad* M. — *totius* M^2: *tutius* M^1. — *non derunt* M. — *ἡρακλείδειον* C: *ΑΡΗΚΛΕΙΔΕΟΙΝ* M, *Ἡρακλειδεῖον* k. ‖ 3. *memini. Attica*] *in emineatica* M. — *de Bacchide, de statuarum* Graevius: *de bachide staturarum* M, *de Bacchi, de statuarum* alii. — *certiorem me fecisti* M. — *tantullum* M^1. — *et de*] *sed de* M. — *Herode* CM: *Erote* alii. — *Mettio*] *mecio* M. — *suspicabor* liber Antonianus Malaespinae et Z^b: *suspicor* M. — *o* Bosius: om. M. — *filium! Quum haec scriberem, adventabat* Boot: *filium, quum haec scriberem! Adventabat* k.

— *αὐτῇ βουλύσει* Boot: *autem BOΥΛΥCH* M, *autem βουλύσει* k.

Ep. 28. *Puteolanum* Mongaltius: *Tusculanum* M. Cf. ep. 26, 3. XVI, 1, 1. — *ibi igitur quotidie* C: *ibo* (corr. ex *ibi*) *igitur. Cotidie* M. — *transferens* M. — *confirmes me minime totum amorem eo* Victorius: *confirmem me minuo tutam amore meo* M. — *abstulisse* ed. Iensoniana: *attulisse* M.

Ep. 29. §. 1. *AMΗΛΑΝΙΑ* M. — *M. elium nulus* M. — *detullianos emisse* M^1. — *M. Axianum* Manutius: *Maxianam* CM. — *Coziano* M, *Cosano* Schütz. — *tua me* M: *tua mi* Orellio auctore k, *tua nunc* Boot. Fort. *tua causa me*. — *di faxint*] *difuse sint* M. — *tu*] *tum* M. — *nolebam* CZ^b: om. M. — *de mondo* M. ‖ 2. *tua* liber Faërni et Z^b: om. M. — *usque*] *his que* M. — *Favonius* M. — *et vt CII.* M. — *et* ante *Cassio* om. M. — *otonum* M. — *Iuliam* M: *Tutiam* ('alii' in marg. ed. Lamb. a. 1584.) k. Cf. XVI, 2, 5. — *esse discidium* Manutius: *esses sed excidium* M. — *qualis* corr. ex *quales* M. — *quorsus* Manutius: *cursus* M. — *me negavi putare illa* nos: *negavi pubabulla* M, *negavi putare illa* alii, *negavi putare me illa* Z^{b}k. — *σκοπὸς hic est enim, huic* Corradus (coll. VIII, 11, 2.): *CKOΠOC hoc est enim huic* M, *σκοπός — hoc est enim — huic* k. — *ΠAKΛ TOΥTO* M, *παρὰ τοῦτον* k. — *allucinari* Mk. ‖ 3. *Signatam iam epistolam* M. — *se aiebant* Victorius: *sinebant* M. — *vidisse* Beroaldus: *vidi esse* M. — *faleris* M. — *servullos* M. — *eiectos*] *ellectos* M. — *luthryotis* M. ‖ *Marcii Tulii Ciceronis Epistolarum ad Aticum liber XV. explicit. Incipit liber XVI.* M.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD ATTICUM

LIBER SEXTUS DECIMUS.

Ep. 1. §. 1. *Postridie* CZ^b: om. M. — *iens* Ascensius: *flens* CM. — *in Nesidem* Bosius: *ines idem* M^1, *in eisdem* M^2, *in Neside* alii. — *eo die, quo*] *ego de quo* M. — *cenantifros* M. — *Nonis* Victorius: *nobis* M. — *di* Bosius: *de* M. — *qua Bruto* M. — *IULIIS*] *nil* vel *iul* M. — *ἕτ' ἑῷμεν* Lambinus: *ETEΩMEN* M (*ἔλθωμεν* margo), *θέωμεν* Z. ‖ 2. *cursim*] *cur sim* M. — *inaudiebam* Lambinus: *mediabam* M. ‖ 3. *gaudeo. videndum est, ut m. laudetur. Dymaeos -- nil mirum* Ernestius (*nil mirum* debetur Victorio): *gaudeo. Dym. agro pulsos mare infestum habere. Nimirum videndum est ut m. laudetur* Mk. (*Dymaeos agro* Victorius: *dymaco sagro* M^1, *dymacos agro* M^2.) — *ἐν ὁμοπλοίᾳ* Victorius (coll. ep. 4, 4. 5, 3.): *ENOMOTTAOIAI* M (*ἐνομοτίᾳ* margo). — *ad te cras*] *attecras* M. ‖ 4. *ad arma* M: *haud arma* Bosius, *haud ad arma* Orellius. — *ad Kal. Ian.* vetus codex in marg. ed. Lamb. 1584: *K. Ianuar.* M. Cf. Wesenb. p. 116. — *somno*] *sumpno* M. ‖ 5. *optime. Ciceronis* Manutius: *optime Ciceronis* M. — *Ovius enim recens; is* Turnebus (Advers. XXIII, 29.): *obius enim recessis* M, *obvius enim recesis* Z. (*Obvius* habet etiam C.) — *iis*] *his* M. — *in mandatis sat abunde* del. Lambinus: uncos om. k. Cf. Wesenberg p. 117. — *sat abunde* Manutius: *si habunde* M, *sit abunde* libri Malaespinae et Z^b. — *γλίσχρως* Cratander: *TATCXPΩC* M. — *id est minutatim* del. Corradus. — *quo*] *que quo* M. — *hinc* Manutius: *hic* M. ‖ 6. *filius*] *F.* M. — *egit* corr. ex *egi* M. — *cognosces* M. — *eae te* Ascensius: *ea et te* M. — *in eam*] *meam* M^1. — *faxint*] *fas sint* M^1, *fus-sint* M^2. — *is* corr. ex *his* M. — *VI.* ed. Romana: *VII.* M. — *se*] *sed* M. — *moderauere* M^1.

Ep. 2. Hanc et quattuordecim sequentes epistolas cum superiore coniungit M. ‖ §. 1. *epistolas* corr. ex *epistulus* M. — *alteram a Bruti*

Lambinus: *alteram Bruti* M. — *butrotis* M. — *locis*] *locum* M. — *equibus* M: *equitibus* alii, *Publilio* Orellius. — *ait sed Idibus constituis se* M[1]. — *impudenter* CM: *imprudenter* alii. — *heros videbit. Idus de* M. — *qui de residuis* Manutius: *quid eres* M. — *loqui cum eo* Victorius: *loci qua meo* M. ‖ 2. *quoad eris*] *quo aderis* M[1]. — *fit*] *sic* M. — *venditione* Ascensius: *venditionis* M. ‖ 3. *fui* corr. ex *fuit* M. — *Neside* C ('ut et paulo ante') M: *Veside* ed. Cratandrina. — *quo* om. M. — *plaudendo* CZ[1]: *laudando* M. — *doleant aliquid doleant* M: *doleat aliquid*, *doleat* cum Bouherio (ad Tusc. disp. IV, 45.) k. ‖ 4. *furcilla* Z: *furo illa* M. — *Brondisium* M, item infra. — *V. Id.* Corradus: *V. K.* M. — *Aeculanum* Cratander et Malaespinae liber Antonianus: *Aculanum* M. ‖ 5. *enictio* M: *Aebutio* Z[b]k. — *ne* (ante *necesse*) om. M[1]. — *arbitrentur. Oppio* k. — *amicissimum* Victorius: *amplissimum* M. ‖ 6. *si de* liber Antonianus Malaespinae et Z[b]: *sed de* M. — *nactus* corr. ex *nanctus* M. — *maius*] *malus* M[1]. — *domo mittito*] *dum omittito* M. — *HPAKAEIΔION* M, Ἡρακλειδεῖον k. — *custodes* M[1]. — *eglogari* M. — *nactis* M[1]. — *legant* M.

Ep. 3. §. 1. *sapienter. Nunc -- Tiburi. Sapienter* k. — *iis*] *his* M. — *Tiburi*] *tibi iri* M. — *egitur* M[1]. — *otius* M: *potius* cum Victorio k. — *et magis* Bosius: om. CM. — Fort. *delectare.* Cf. ep. 11, 3. — *o Tite* C: *otio te* M. — *si quid, auges mihi* nos: *si quid ages michi* M[1], *si quid ages addis michi* M[2], *si quid ego, addis mihi* Manutius, *si quid ego, auges mihi* cum Lambino k. — *Erotem te non* nos: *Erotem non* Mk, *te Erotem non* Lambinus. — *muniscullo* M[1]. — *lege*] *legi* M. — *archano* M, *arcano* Z: *in arcano* alii. 'Ferendum est illud ad Atticum: *rhetoris tu convivis tuis arcano legis.*' Charisius p. 173. P. 'Sed et Cicero ad Atticum: *tu convivis tuis arcano legis.*' Idem p. 179. — *conviviis* M. — *hilaris*] *illaris* corr. in *ilaris* M. — *ne in*] *me in* M[1]. ‖ 2. *faciam*] *factam* M. — *ex aufeio et exenone* M. ‖ 3. *filio*] *F.* M. — *mihi spero*] *in yspero* M, *mi spero* k. — *rediturum* M. — *accedet* M: *accedit* alii. ‖ 4. *etsi*] *et sed* M. Cf. Wesenb. p. 98. — *mercule* M[1]. — *subabsurdum* CM: *absurdum* alii. — *peregrinationem* M. — *aut proderimus*] *a viro aut proderimus* M, sed verba *a viro* deleta, *aut proderimus* a m. sec. in lacuna scripta sunt. — *tu iam*] *viam* M[1]. ‖ 5. *maximi* M. — *iis*] *his* M. — *est et in attributione mihi* Ernestius, *est et attributionis mihi* Orellius, *est attributione et mihi* Kahnt (Symb. crit. p. 11.), *est et ex attributione mihi* Boot. — *accidisset* M[2]: *accedisset* M[1]. — *mandasse, ut*] *mandasse fui* M[1]. — *eo* om. M. — *si tibi*] *sed tibi* M. Cf. §.4. init. ‖ 6. *tribus* C: *tribui* M. (*tributi.* alii *tribus act. decem scalmis* C.) — *decemscalmis* Victorius: *decem scalmis* C, *decem scalmi* M. — *Neapolim* M. — *ecquid*] *et quid* M. — *Hieram* Victorius: *Eram* M. — *ei*] *et* M. — *suaviari* M: *absentem suaviari* cum Cratandro (et Z[b]) k. — *mihi*] *mi* M. — *ab illa. Referes* M[2]: *ab illa re se res* M[1]. — *ei*] *et* M[1].

Ep. 4. §. 1. *Quintus*] *que* M. — *aiebat*] *alebat* (utroque loco) M[1]. — *in esida* M. — *ibi*] *tibi* M. — *eam* Ernestius: *etiam* M. — *in* Wesenb. (p. 107. n. 2.): om. M. — *Libo intervenit: is*] *libenter venitis* M[1]. — *libertum -- libertum*] His vocibus in M tenuis lineola subducta est, alteram del. Manutius. — *pauca* CM: om. ed. Cratandrina. — *ceteroque* M, *cetera que* M[2]. — *ut esset P.R. T.R. PL. senatui* M. — *proferent* M[1]. — *eas, quae*] *easque* M. — *ad ipsos* M[1]:

ad se ipsos M^2. || 2. *Karthaginem* (litt. *m* deleta) M. — *eique*] *iique* M. — — *Baream* Boot: *Boream* Mk. — *cepisset* M^2: *celisset* M^1. — *ulteriore* M: *ulteriore Hispania* alii. — *ab ipsum* M^1. || 3. *Buthroticis* M. — *ni*] *ne* M. || 4. *Brondisium* M, *Brundisinum* Pius. — *ΟΜΟΠΛΟΑΙ* M. — *Sestii, Buciliani* Manutius: *Sesti Bucilani* M. — *nontios* M^1. — *etesiis* Corradus et Z: *et testis* M.

Ep. 5. §. 1. *novum* Corradus: *non novum* M, *nuntium novum* cum Orellio k. — *Acci. ille Brutum* M: *Accii: Brutum* C, *At ille Brutum* alii. — *quod* Lambinus: *que* M. — *existionem* M^1. || 2. *cumplures* M. — *quantum*] *quam diu* Lambinus, *quantum quantum* Moser Specim. VI. p. 13. — *tibi responderem* M^1. — *perspecxisses* M. — *sic ei* CM: *sic enim* alii. || 3. *tergit versantem* M^1. — *si qui*] *sed qui* M^1. — *leginibus* M. — *quidam*] *quidem* M. — *eodem revertar.*] Post haec verba M inserit epistolam tertiam libri duodecimi, loco suo non omissam. — *iocari te putas* M. — *circumspice sed antequam erubesco* C: *circumspices sed ante erubesco* M. || 4. *in yspiciis* M. — *lepide* Malaspina: om. M. — *in* Orellius: om. M. Cf. Wesenb. p. 46. n. — *ut cum auce reputabis* M. || 5. *expecto cupidius. ille* M. — *mearum* Moser Specim. VII. p. 17 sq. — *legenda*] *alegenda* M. — *instar*] *inistar* (non *in instar*) M. — *et quidem* Manutius: *equidem* M. — *sumenda* M.

Ep. 6. §. 1. *ad* Cratander: *et* M. — *nulli*] *ni illi* M^1. — *oporteret* Cratander: *oportet et* M. — *Paestanus et*] *prestanii sed* M (*praestanus et* margo). — *pedibus aequis* Salmasius: *pedibus equis* MZ. — *transmisimus* M. Cf. Macrob. Saturn. VI, 4, 9. — *Veliae constitissem*] *vellem constissem* M. — *Talanam* M. — *Regium* M: *Rhegium* k; item infra. — *ut illic δολιχὸν* Victor.: *ut ibi ICJO.IIXON* M, *ut ibi δολιχὸν* k. — *OEMAINONTEC* M. — *actuariolus* M. — *Leucopetras* M. Cf. ep. 7, 1. — *ast*] *atque* Lambinus. — *corcirram* M. || 2. *ἡ δεῦρ'*] *IΔEΥP* M. — *satis* Ascensius: om. M. — *superque*] *super* M^1. — *esse? quid fugientem? periculumne? At id* Lambinus (Z): *esse fugientem periculum ne ad id* M. — *si ante*] *sancte* M^1. — *quod quidem*] *quodque idem* M. — *Athenis tuis*] *adienistuis* M. — *prospice*] *perspice* M (*per* per compendium). — *multo* M^2: *multa* M^1. || 3. *ipse michi* M. — *exolue* C: *exsolvi* M. — *reliqua* CZ^b. om. M. Cf. Wesenb. p. 111. n. — *Cluviano*] *dumano* vel *duumano* M. — *Kal. sexti lesperso tum* M^1. — *plane volo. Terentiae*] *plavolo Terentie* M. || 4. *de hiis* M. — *at in eo* Bosius: *et in eo* M. — *prohemium* M (deleta litt. *h*); item infra. — *legerem*] *tegerem* M^1. — *academaicos* M. — *exaravi et tibi* M^2: *exarravit tibi* M^1, *exaravi; tibi* alii. — *salutem dices*] *S. D.* M. — *atque moribus* M^1.

Ep. 7. §. 1. *Valeri* M. — *Regini* M^2: *regni* M^1, *Rhegini* k. — *eo venerunt*] *euenerunt* M^1. — *recentes, in iis*] *regente sinus* M^1. — *et* ante *Cassio* om. M^1. — *adessent*] *adcensent* M^1. — *nuntiabam fore* M. || 2. *fuisti*] *fuisse id* M^1, *fuisti . id* M^2. — *fiebat*] *flebat* M^1. — *acta sunt*] *accasum* M^1, *occasum* M^2. || 3. *hiis* M. — *bene -- bene* M: *veni -- veni* cum Victorio k. — *relinque* M: *relinques* cum Bosio k, *relinquis* alii. — *prohibebas*] *iubebas* M^1, *inhibebas* 'alii' in marg. ed. Lamb. a. 1584 — *istuc* CM: *id* alii. — *ita ne*] *ne ita* (signis transponendi additis) M. — *at hoc*] *ad hoc* M. — *autem*] *aut* M. — *dixi* M. || 4. *nan si* M. — *esset, expedita* ed. Romana: *esse expedita* M, *esses, expedita* Boot. — *excussatio* M. — *possem* Ernestius: *possim* M. || 5. *expremum* M^1. — *quod* Lambinus: *quod et* M, *quod ex* k. — *hiis* M. — *Haletem* Lambinus: *Hele-*

tem M. Cf. ep. ad famil. VII, 20, 1. — *flurium* Victorius: *fructum* M, *fretum* alii. — *citra* M[1]: *circa* M[2]. — *passus* M. — *dei* M: *di* k. — *pissonem* M[1]. — *relictionis* Beroaldus: *relegionis* M[1], *religionis* M[2]. — *flentes*] *euntes* Victorius. — *quod eam v. effugissem* del. Malaspina. ‖ 6. *speciosas* del. Ernestius; etiam *has* secl. Luenemann. — *sed nulla*] *se in ulla* M[1]. — *provide* Victorius: *provides* M. — *cui quod* M. — *sit unde*] *situm de* M[1]. — *mirica* M[2], *mirice* M[1]. — *nisi quod* M: *nisi ut* cum Lambino (et Z[b]) k. ‖ 7. *Antoni* M. — *a Bruto*] *ab utro* M. — *nunc quis* M[1]. — *pissoni* M. — *redit* M. *longe a*] *longa* M[1]. ‖ 8. *Pilam* M. — πειράζεσθαι C: *ΠΕΙΡΑΖΕCΘ* M. — *et ei dicas* nos: *et dicas* M, *Ei dicas* k. — *plurimam salutem*] *plus. al.* M.

Ep. 8. §. 1. *Anania* M. — *qui* Orellius: *quiqui* M. Cf. Madvig ad Cic. de finib. p. 423. — *calatie* M[2]: *talatie* M[1]. — *sunt* om. M, post *qui* ponit k. — *colloquatur*] *conlocatur* M[1]. — *Capuae*] *caput* corr. in *capue* M. — *vel non longe a Capua* Cratander et Z[b]: om. M. — *docui per literis* M[1], *docui literis* M[2]. ‖ 2. *quendam*] *quondam* M. — *Volaterranum*] *uolo terrarum* M[1]. — *pertuli tanto cum* M[1], *pertulit tantum cum* et *pertulit antonium cum* M[2]. — *sub* Manutius et Z[b]: *suis* M. — *duceret insultabat* M[1]. — *cum* om. M[1]. — ∞ ∞ ∞ M[1]: *manu* M[2]. — *ut hic* M[2]: *vel ut* M[1]. — *grave* CM: *grande* alii. — *ΕΓΚΑΙΡΑΝ* M. — *veniam an hic maneam* cum Wesenbergio (p. 81. n.) k. Cf. tamen Madvig Opusc. acad. II. p. 40. — *fugiam*] *fugam* MZ. — *numquam*] *nunc quam* M.

Ep. 9. §. 1. *uno*] *in* M. — *Octaviano* M: *Octavio* k. — *addit* Manutius: *adiit* M (*ut utar* margo). — *ille*] *illa* M. — σκέπτομαι Malaspina: *CΚΕΠΤΟΜΑΙ* M. — *mihi non*] *mihi non displicet* Moser Specim. VI. p. 9. — *firmas* M: *si firmas* cum Cratandro (et Z[b]) k. — *ad haec*] *at hec* M. — *tabellarius* M[1].

Ep. 10. *VII. Id.* Lallemand: *CN.* M. — *Cassilini* M. — *facile* corr. ex *facilem* M. — *Caesariana* ed. Romana. — *Menturnis* M. — *constituerat* M[1]. — *V.* Mongaltius: *y* M, *II.* alii. — *aut Aquini* om. M[1]. ‖ 2. *Attice, tota mente*] *ΑΙΗΙΣΕΤΟ. tamen te* M. — *in hanc*] *ΙΝΙΙΑΝC* M[1]. — *curam*] *cura in* M[1]. — *Arpini an propius* M[2]: *Arpini pocius* M[1]. — *censuerat* M[1]. — *exspecto*] *expecte* (cum arcu) M. — *in suasseno* M.

Ep. 11. §. 1. *Nonis*] *non hiis* M. — ἄνθη Lambinus: *ante* M. — *florentiora* C: *florentia* M. — *miniatas* nos: *miniatulas* Mk. Cf. XV, 14, 4. — *asta ea* M[1]: *hasta ea* M[2], *Aste* Z, *Asturae* C, *At st!* cum Bosio k, *Ast* Victorius. — *aut*] *ut* M. — *sciant* Victorius: *sciam* M. — *luculiano* M. — *ex Galli Fadii filia* vetus codex in marg. ed Lamb. a. 1584: *ex galifa difilia* M, *ex C. Fadii filia* alii. — *ut* om. M. — *quo fuerint illi triumviri* I. F. Gronovius. — *nisi facete* ed. Iensoniana (et Z[l]): *facete nisi* MZ[b]. — *Caleni*] *talem* M. — *calvenne* M. ‖ 2. ἀδόλεσχος Victorius: *ΔΙΔΟΕΔΕCΧΟC* M. — *tua* Lambinus: om. Mk. — *reprenderes* — *reprensione* M. — *sit* Corradus: *et* M, *est* cum Manutio k. — εὐμενείᾳ CM: *συμμενείᾳ* alii. — *ac tamen* Wesenberg (ap. Madvig. ad Cic. de finib. p. 289. Add.): *attamen* M, *At tamen* k. — *isto*] *ista* M. — *bella* CM: *Dolabella* ed. Cratandrina. — *ter contra* Corradus: *percontra* M. — *indignius esse hunc* M: *indignissimum est hunc* Z[b]k. Fort. *nil indignius esse quam hunc.* ‖ 3. *ΗΡΑΚΛΕΙΔΕΙΟΝ* M, Ἡρακλείδειον k. — *o Tite*] *librum meum illum o Tite* Z[l]. ‖ 4. *quatinus* M. — *absolvi* Manutius: *absolvit* M. — *diuisset*

M^1. — *honestum aut turpe* M^1. — *deinceps sed* M^1: *deinceps scripturum sed* M^2. — *persecutust* Orellius: *persecutus* M. — *acersivi* M. — *Calvom* M^1. — *quae* Bosius: *que* cum arcu i. e. *quem* M. — *est* M^1: *enim* M^2. — *κατὰ*] *KA* M. ‖ 5. *de Mirtylo* C, *denirrtilo* M. — *dii* Bosius: *de* M. ‖ 6. *rem publicam*] *P.* M^1, *r. P.* M^2. — *favent; iter*] *faventi ter* M^1. — *ob hoc*] *ab hoc* M. — *constutuero* M. ‖ 7. *nundum* M. — *interpres* Victorius: *in tres* M. — *eis Valerius* Victorius: *ei Valerium* M. ‖ 8. *Lepedianis* M. — *feriis* Corradus: *feris* M. — *meque* (non *neque*) M: *deque* Victorius. — *de* margo ed. Lamb. 1584: om. M. — *negotio lositurum* M. — *des volo. Oppii* Z: *de sualoppi* M, *des. Vale. Oppii* alii. Cf. Wesenberg p. 8. n.

Ep. 12. *epistolam* M. — *pr.*] *P. R.* M. — *adesse* corr. ex *adesset* M. — *ille* M^2: *illi* M^1. — *adventare* corr. ex *adventarer* M. — *bonum animum. de* Victorius: *bonam enim unde* M. (*bonum enim* Z^b.) — *alia* corr. ex *talia* M.

Ep. 13. a. §. 1. *VI.* Bosius (coll. ep. 10, 2.): *V.* M. — *cum*] *tum* M^1. — *Tiretium* M: *Tirenum* cum Bosio k. — *Menturnis* M. — *nundum* M^1. — *saluos* M^1. — *legi* M^2: *tegi* M^1. — *ἀπροσδιόνυσον* CM: *ἀπροσδόκητον* ed. Cratandrina. — *ad eas* Manutius: *ad has* M. ‖ 2. *alteras* M. — *Μίμαντα*] *MIMA* M. — Pro *ἐπὶ Ψυρίης* decem litteras habet M, quae nostris typis exprimi nequeunt, sed dubitare non sinunt quin vulgata lectio recte se habeat. — *Appiam* M^1: *Appiam scilicet* M^2. — *ἐναρίστερ'* C, *ENAPICTEP* M. — *itaque*] *itque* M^1. — *mala* Popma: *inata* M, *matta* Z, *mata* Z^b. Cf. Wesenberg p. 9 sq.

Ep. 13. b. §. 1. *et quidem*] Ante has voces quaedam deesse et hanc epistolam a proxime superiore separandam esse vidit Mongaltius. Haec fere excidisse putat Schütz: *Tantum quod in Arpinas veneram Tironi has ad te litteras dedi.* — *sit*] *si* M^1. — *suburno* M^1. — *an etiam*] *ante tam* M. Cf. Wesenb. ad Tusc. disp. IV, 7. — *putes* Corradus: *putas* M. Cf. Wesenb. p. 81. n. p. 99. n. ‖ 2. *praeterea*] *praeteri* M^1. — *latius manebit* M.

Ep. 13. c. §. 1. *Avide*] Novae epistolae initium hinc fecit Cratander. — *temere* Lambinus: *timere* M^1, del. M^2. Cf. var. lect. ad XV, 19, 1. — *Antoni* M. ‖ 2. *cens.* Corradus: *cos.* M, *coss.* k. — *M. f.*] *ME.* M. — *Mummio. Id* M: *Mummio censoribus. Id* cum Cratandro k. Cf. Wesenberg p. 119. n. — *iis*] *his* M.

Ep. 14. §. 1. *Octavianus* CM: *Octavius* alii. — *ut quem* M^2: *ut quam* M^1. ‖ 2. *Sesti* M. — *ratio est et* Wesenberg (p. 17. n.): *ratio et* M. — *in Tusculanum* M. — *idne* margo ed. Lamb.: *ne id* Mk. — *an hic* Orellius: *an hoc* Mk. ‖ 3. *quadret* C. F. W. Müller (Philol. XIX. p. 627.): *caderet* Mk. — *consulum*] *consultum* M. — *senatus officium* M: *senatus officium, imperatoris officium* cum Cratandro k. ‖ 4. *non igratum* M. — *omni*] *omnia* M. — *subveni. avi tui* Muretus: *subveni qui tui* M, *subveni. Quintus tui* alii, *subveni. Quintus avi tui* Ursinus. — *explicatorem* CM. — *scribis* M.

Ep. 15. §. 1. *quod dicam*] *quid dicam* M. — *abalienatum* CM: *alienatum* alii. — *me mea*] *me* M^1, *mea* M^2. — *causa facere et reip.* M: *facere et rei publicae causa* k. — *ut*] *cui* M, *cur* Manutius. — *deseruerit -- fuit* ed. Romana: *deseruit -- fuerit* M. — *pecunia, sed*] *pecunias* M^1. ‖ 2. *ΔΥΩΙΙΙΛΝ* M. — *vellim* M. — *appellemus* Orellius: *appellemur* M, *non appellentur* cum Ursino k. — *procuratorem* Mk. — *interducere* M.

— *nec dubito* CZ[b]: *et dubito* M. ‖ 3. *postea* del. Schütz. — *retundit* CM: *retrudit* alii. — *tamen postera et exitum* Moser Specim. VI. p. 17 sq. — *ὑπό γε τοιούτου* MZ: *εἴ ποτε τοιοῦτο* alii. — *Oppio*] *Appio* M. — *nullo*] *ullo* M. — *ni* om. M. — *perspiciemus* Victorius: *persciemus* CM. — *reliquum est*] *reliquo inest* (*reliquom est*) M. — *tabellarius* M. — *quod scribas* Lambinus: *quid scribas* M. Cf. Wesenb. p. 56. — *στρατύλλαξ* Bosius: *stratillax* M. — *deiectus*] *dilectus* M. — *de gradus* M. ‖ 4. *ad Sexto* M[1]. — *litterae* del. Manutius. Cf. Wesenb. p. 118. — *his*] *is* M. — *commota*] *commoda* M. ‖ 5. *aut sit* Victorius: *ausit* M[1], *ea sit* M[2]. — *disperatis* M. — *solvam* Manutius: *solum* M. — *Terentiae dico* Lambinus: *Terentiam dico* M. — *XXV.* (non *XXII.*) etiam M. — *prudentissime* M. — *fide sua* Z: *inde* (vel *uide*) *suo* M, *uti de suo* Victorius, *ut id de suo* Corradus. — *Erotique*] *pro te que* M (*pro* et *que* per compendia). — *ut se positum* M. — *non modico, sed nos*: *non modo sed* M, *Non modo ...... sed* k. — *Cocceii responsum*] *Coccei rusum* M. ‖ 6. *suavissume scripsisti*] *suavis scripsisti summe* M[1]. — *ubi*] *vui* M. — *veni quidem* M. — *certi* Orellius: *certe* Mk.

Ep. 16. *SUO SAL. DIC. ATTIO* M: *ATTICO S.* k. ‖ §. 1. *scripsi, misi: habes* Cratander: *scripsi unsi* (vel *misi*) *habes* M[1], *scripsi habes* M[2]. — *sit*] *sis* Corradus. — *loquutus* (et sic saepe) M. ‖ 2. *relaxares* M. — *L.* M: *CN.* Manutius: [*L.*] Orellio auctore k. Cf. Th. Mommsen ad Borghesi Oeuvres I. p. 203. n. ‖ 3. *mei*] *mi* M[1]. ‖ 4. *Bruthrotia* M. — *saepe tibique* M: *saepe de ea re tecum tibique* Bosius, *saepe de ea tecum* alii, *saepe* [*de ea re tecum*] *tibique* k. — *daret* M[1]. — *causam*] *cauam* M[1]. — *Bruthrotii* M. ‖ 5. *numerabit* M[1]. — *adimus ad Caesarem* CM, *adivimus Caesarem* alii. — *Bruthrotiis* M. — *equidem* Lambinus: *quidem* M. — — *essent*] *eet* (cum arcu) M, quod fortasse significat *esset*. — *nole* M[1]. — *cum autem mare* (corr. ead. m. ex *cum mare*) M: *cum mare* k. — *transissent* Pius: *transisset* M. — *ut* om. M[1]. ‖ 6. *post*] *pot* (cum arcu) i. e. *potest* M[1]. — *autem* CM: *vero* alii. — *cognoscerent* M[1]. — *causam* Corradus: *causas* M. — *quin et*] *qui nec* M[1]. — *suassimique* M[1]. — *causa* corr. ex *causas* M. — *facias* M[2]: *factas* M[1]. ‖ 7. *beneficio ut me* M, sed *ut* deletum est. — *ad te*] *atte* M[1]. ‖ 8. *ut de* M[2]: *et de* M[1]. — *consulum*] *consules* M. — *sunt* Victorius: *sint* M. — *magnam*] In hac voce, cuius postrema littera ita ducta est, ut finem folii 225. attingat, nunc quidem desinit M; sed excidisse videtur folium 226., ex quo vel ad quod expressa sunt reliqua verba huius libri in codicibus aliquot recentioribus et in editionibus principibus. ‖ 9. *voluntate te esse* Lambinus: *voluntate esse* priores. ‖ 10. *hoc da, ut* Lambinus et Z[b]: *hoc ut* priores. ‖ 11. *in Cal. Iun.* C: *a Kal. Iun.* alii, *in Kal.* [*Iun.*] k. — *accessit ad S. C. lex quae lata est* C: om. alii. — *ad IIII. Non.* C: *ad III. Non.* alii. — *Iun.* del. Wesenberg (p. 18. n.): uncos om. k. — *Plancum*] *litteras ad Plancum* Manutius (coll. §. 6.), *cognitorem Plancum* Orellius. ‖ 12. *mihi* ed. Romana et Lambinus: *mea* ed. Iensoniana, om. k. — *confirmari* Pius et Faërnus: *confirmare* priores. ‖ 14. *comprobet* C: *probet* alii. ‖ 15. *scripserim* Manutius: *scripseram* priores. — *Caesar*] *cos.* edd. antiquissimae. ‖ 17. *Attici*, quod Boot quoque a librariis additum putat, ego seclusi. ‖ 18. *ita est* Pius (et Z[b]): *ista est* priores. — *officii sui* Manutius: *officii tui* priores.

M. CICERONIS AD M. BRUTUM ET M. BRUTI AD M. CICERONEM EPISTOLAE SUBDITIVAE.

LIBER PRIMUS.

Ep. 1. §. 1. 'Cicero ad Brutum: *sic igitur facies et me aut amabis aut, quo contentus sum, diliges.* Et lib. VIIII: *Lucilius Clodius, tribunus plebis designatus, valde me diligit vel, ut enfaticoteron dicam, valde me amat.*' Nonius p. 421, 31. — *dicam* om. M. — *iudices et a me* M. — *iis*] *his* M. — *iniquos* CM: *inimicos* alii. — *sed nos*: *et* M¹, *at* M²k. — *multa*] *et multa* M, sed *et* deletum est. — *eius rei indicia* Kayser. — *testimonium hoc* M: *hoc testimonium* k. — *auctus*] *et auctus* M¹.

Ep. 2. §. 1. *mirabile est Dolabellam* Orellio auctore k. — *Chersonessum* M; item infra. — *tam* om. M¹. ‖ 2. *ex re p.* M: *e re p.* k. ‖ 3. *Catoniis* CM¹: *Antoniis* M²k. — *in bonam partem* CM: *quod dicam, in bonam partem* alii. ‖ 4. *id*] *et id* Mk, sed in M *et* duobus punctis subscriptis deletum est. — *pertimiit* M. — *nunc* M: *ut nunc* k. — *iudico* superscr. 'al. *uideo*' M. ‖ 5. *otio*] *animo* Manutius, *odio* Lambinus. — *iracondiam* M. — 'Agebat autem haec Tullianum illud advertens, quod *salutaris rigor vincit inanem speciem clementiae.*' Ammianus Marcellinus XXIX, 5, 24. — *clementie et quodsi* M¹. — *refert et maxime* M¹. ‖ 6. *puta et nichil* M¹.

Ep. 3. *Cicero Bruto* M: *M. Tullius Cicero M. Bruto* k. ‖ §. 1. *virtutis est: utinam* Buecheler (Mus. Rhen. XI. p. 528.): *virtutis et utinam* M¹, *virtutis utinam* M², *virtutis. Utinam* k. — *tenere*] *cernere* M¹. ‖ 2. *aliquis* om. M¹. — *a qua* C: *Ea cum* Mk. ‖ 3. *facias*] *faciamus* M¹. — *hostis dignioris* M. ‖ 4. *bonos consules amisimus* CM. — *id* in M superscriptum est.

Ep. 4. §. 1. *est*] *esset* M¹. ‖ 2. *sententiam* corr. ex *sententiam* M. — *iis*] *his* M. — *nondum*] *nundum* M. — *equidem* C: *quidem* M. — *concedere possit res publica* M¹: *conducere possit rei publicae* M² (in margine) k. ‖ 3. *nunc agendum* M: *id agendum* cum cod. Oxon. k. — *cuiusque* M²: *ciuisque* M¹. ‖ 4. *maxima*] *maxime* M. — *possint . tuae virtutes. unum* M. — *tuae virtutes* del. Manutius: uncos om. k. — *hoc a grato* Lambinus: *hoc grato* M. — *desiderant* M. — *exemplum* M. — *ascendisse* M¹: 'vel *extendisse*' (i. e. *escendisse*) M² in margine; sed haec deleta sunt. ‖ 5. *felicitatem* C: *facilitatem* Mk. — *subicies* CM: *facies* alii. — *alienae* del. Kayser. — *potuit* M: *non potuit* k. — *consulem te* M: *te consulem* k. — *sic istuc* M¹. — *Maiis*] *Maias* M¹.

Ep. 5. §. 1. *iis*] *his* M. — *etiam*] *et cetera* M¹. — *exque re p.* CM: *eque re p.* k. — *ex re p.* M: *e re p.* k. — *hisdem* M¹, *iisdem* M². — *maxime conducere rei p. tibi* M: *tibi maxime conducere rei p.* k. — *consistat* M²: *constat* M¹. ‖ 2. *ante*] *in te* M. — *Dolobella* M. — *certiores*] *etiam certiores* M². ‖ 3. *coaptari* M¹. — *cum Cappadocia* (om. *in*) M. — *qui petit* M. — *indicat*] *iudicat* C. — *de Catone* M: *et de Catone* k.

Ep. 6. §. 1. *Ambracia* C: *Ambrachia* M, *Ambraciam* k. ‖ 2. *Glycona*] *clycona* M. — *Torquato* om. M¹. ‖ 3. *a Satrio* M: *ab Satrio* k. — *C. Trebonii*] *g. tribuno* M¹. — *epistola mihi* M: *mihi epistola* k. ‖ 4. *Dyrachinis* -- *Dyrachini* M. — *te* (ante *Cicero*) in M superscriptum est. — *XVII.* M²: *XIIII.* M¹.

Ep. 7. §. 1. *fuerunt* CM: *sunt fueruntque* ed. Cratandrina. — *tibi simus* M. ‖ 2. *Apuleio* -- *Apuleium* -- *Apuleius* M.

Ep. 8. §. 1. *commendavi* M: *commendabo* C, *commendo* alii. — *et auctoritatem et gratiam* M: *et gratiam*

et auctoritatem k. || 2. *octavum*] *octavo in* (i. e. *octavom*) M. — *volt* margo M: *voluit* C, *valeat* M¹, *valuit* M², *vellet* alii.

Ep. 9. §. 1. *iis* in M superscriptum est. — *tu levasses*] *tum levasses* M. — *te non egere ac velim facilius quam in tuo michi* M. — *est autem* CM: *est enim* k. — *quantus* C: *quam* M, *ut* alii. — *a* in M superscriptum est. || 2. *amisisti*] *admisisti* M. || 3. *iis*] *his* M.

Ep. 10. §. 2. *Bruti* corr. ex *Bruto* M. — *inermis* corr. ex *inermes* M. || 3. *tum militum* M: *quum militum* k. || 4. *quam tu* CM: *a qua tu* alii. — *perrexi* corr. ex *perspexi* M. — *quatefeci*] *quo te feci* M¹. — *in te* M²: *extincte* M¹. — *quam virtute atque* om. M¹. — *exitu*] *felici exitu* Kayser. — *ad te futurus* M²: *attestaturus* M¹. || 5. *principiis* CM: *praesidiis* alii. — *debebat*] *debeat* M.

Ep. 11. §. 1. *Dolabella -- habente* M: *Dolabellae -- habenti* k. — *sestertia* M: *HS.* k. || 2. *cupimus* CM, *coepimus* alii. — *id sibi* M: *eundum sibi* alii. — *vero se rediturum* Lambinus.

Ep. 12. §. 1. *ab Antonii* Lambinus. — *ornatus* corr. ex *ordinatus* M. || 2. *rei publicae*] *re .p.* M. || 3. *et te* vel delendum vel in *esse* mutandum censebat Manutius; *et* in rasura habet M.

Ep. 13. §. 1. *tuamque benivolentiam* M: *tuamque in me benevolentiam* alii. — *in s. m. liberis* CM: *in s. m. liberos* alii. || 2. *consulari tali viro* M, sed *tali* quattuor punctis subscriptis deletum est; *consulari* [*tali*] *viro* k.

Ep. 14. §. 1. *nihil scripsisses potius* Middleton. || 2. *et animi hominum infecti* Lambinus: *animi hominum et infecti* M. — *V. Idus* M: *Pridie Idus* k, *II. Idus* alii.

Ep. 15. §. 1. *is* M²: *se* M¹. — *nota sint* M. — *sapientiae* Faërnus: *sapientia* k. — *tantumque vigilat* Gulielmius. — *habenda videatur. Sed* M²: *habenda sed. Sed* M¹. Fort. *habenda sit. sed* cet. || 2. *non minus*] *nois* (cum arcu) i. e. *nominis* M¹. || 3. *studeo* CM: *cupio* alii. — *qui et* M²: *qui est* M¹. — *sapientissimus* M¹: *sapiens unus* M². || 4. 'Verba *erexerat -- consentiens* fortasse post *remisistis* (§. 5.) collocanda sunt.' Kayser. || 5. *liberarastis* M, *liberastis* alii. — *profitenti* CM: *promittenti* ed. Cratandrina. — *michi quoque* M²: *nichil quoque* M¹. — *ipsi* corr. ex *ipsis* M. — *putavit* M¹. — *impiis* M²: *ipsis* M¹. || 8. *reperiuntur* CM: *reperimur* alii. — *cuius vos* Manutius: *vos cuius* (superscr. 'vel *cuivis*') M, *cui vos* k. — *sacrificium* del. Manutius. — *atque*] *atqui* Middleton. — *haud* Victorius: om. M. — *reprehendet* Orellius. || 9. *esset salutaris* CM: *posset esse salutaris* alii. || 10. *in iis*] *in his* M. — *sumus habituri* M¹. — *in praesens* M: *in praesenti* C. || 11. *Themistocli* M¹: *Themistoclis* M². ('vel *themistocli*' margo.) — *de me* M¹: *de se* M². || 12. *te* ante *in* om. M¹. — *cum auctoritate* (om. *in*) M. || 13. *quam in te* nos: *quam te* Mk.

Ep. 16. §. 1. *literarum* M: *literularum* C. — *scripta* M: *scriptae* alii. || 2. *ut ibi* M: *ut tibi* k. — *ecquis*] *et quis* M. || 4. *privatim* M: *privatum* k. — *recusatum* CM: *recusandum* alii. — *bono*] *sub bono* Kayser. — *negaret iis* Cratander: *negotiis* M¹, *neget iis* M². || 5. *aestimet*] *exstimet* corr. in *extimet* M. — *nequiquam* M: *nequidquam* k. — *nulla cura adhibetur* M: *nulla cura ab aliis adhibetur* alii, *nulla cura* [*ab aliis*] *adhibetur* k, *** *nulla cura adhibetur* Kayser. — *si prius* M: *nisi prius* C. || 6. *incolumem esse* M²: *esse incolumem esse* M¹, *esse incolumem* k. — *postea quam* M: *postquam* k. — *odero* M ('al. *duxero*' margo). — *recidisse, si ab eo* nos: *cecidisse ab eo* M, *recidisse? Ab eo* k, *recidisse, cum ab eo* alii. — *care existimas* M. || 7. *ipsum largiris*

(om. *illi*) M[1]. — *iis* om. M[1]. ‖ 8. *revocari* C: *provocari* M. — *istuc*] *istoc* M. — *is sum* om. M[1]. ‖ 9. *ab his* M[1]. — *quam his* M. ‖ 10. *incognitae*] *incogitate* M[1]. — *aliter veniunt* M. — *ab his* M. — *maxima* CM: *magna* alii. ‖ 11. *nihil enim -- ratio exstat* del. Kayser. — *quin* Orellius: *quia* M.

Ep. 17. §. 1. *me flagitas* CM: *efflagitas* alii. — *his quidem* M. ‖ 2. *se* Lambinus: om. Mk. — *sic patiamur* M. — *decretis hortationis pudeat* M[1]: *decretis hortationibus pudeat* M[2], *decretis ornatur. Pudeat* alii, *decretis hortationes, ut audeat* Orellius. — *concupiscere* CM: *conspicere* alii. ‖ 4. *Salvidienum* Orellius: *Salvidenum* M. — *habeat* corr. ex *habebat* M. — *arcessas*] *accersas* M. ‖ 5. *referat*] *deferat* Orellius. — *iis*] *hiis* M. — *de dignitateque de morte* M. — *Cicero qui alieno* M. — *tribuat*] *tribuit* Kayser. ‖ 6. *ut scribis* om. M[1]. — *numquam estimavi* M. — *tu nunc* CM: *tu non* alii. ‖ 7. *Atticae*] *tacite* M (*atticae* margo). — *sibi voluit* M.

Ep. 18. §. 1. *ad . VIII.* M[2], *audiui* M[1]. — *que* in M superscriptum est. — *ac commorari* nos: *an commorari* M. ‖ 2. *paene*] *parne* M[1], *pene* M[2]. — *uobis* corr. ex *nobis* M. — *ornatis* M. ‖ 3. *solvas si is* M. ‖ 4. *flexibilis*] *flebilis* M[1]. — *praestringi* CM: *perstringi* alii. ‖ *Ad Brutum epistolarum liber primus explicit. Incipit ad Q. epistolarum liber primus* M, sed pro *primus* altero loco est nota, quam etiam explicare possis *secundus* vel *tertius*.

M. CICERONIS AD M. BRUTUM
ET
M. BRUTI AD M. CICERONEM
EPISTOLAE SUBDITIVAE.
LIBER SECUNDUS

Ep. 1. 'Hanc et sequentes quinque (nunc sex) epistolas ad Brutum, quod a Ciceroniana dictione abhorrere non videbantur, et in vetusto codice primum locum obtinerent, nos haudquaquam praetermittendas existimavimus.' Cratander. ‖ §. 1. *publicam* Lambinus: om. Crat. ‖ 2. *esset in eo* Lambinus. ‖ 3. *in acie* Lambinus: *in aciem* cum Cratandro k.

Ep. 2. §. 2. *expedienda* Crat.

Ep. 3. Hanc epistolam cum superiore coniunxit Cratander, lacuna tamen indicata. — *Dyrrhachio* Victorius: *Charachio* Crat. Cf. ep. 4, 1.

Ep. 4. §. 3. *ex iis*] *ex his* Crat. — Lacunae signum om. Crat.

Ep. 5. §. 1. *erit*, *post recuperari* Cratander: *erit*, *si potest*, *non recuperari* alii. ‖ 5. *quae* ante *magis* del. Ernestius.

Ep. 6. §. 1. *suspicantur ne* (om. *quod*) Crat. ‖ 2. *quoniam* Orellius: *quo modo* Crat. ‖ 3. *debeo*] *debet* Ernestius.

Ep. 7. §. 1. *recitatae sunt* Crat. — *confici non poterant* Crat. ‖ 2. *veniendum fuit* Crat. ‖ 4. *post mecum*, *quanto* Cratander: *post me cum quanto* k. — *duceret*] *diceret* Crat. ‖ 5. *quid agatur* Crat.

PSEUDOCICERONIS EPISTOLA AD OCTAVIANUM.

Octaviano M: *Octavio* k. ‖ §. 1. *populoque Romano* M: *populique Romani* k. — *coramque*] *eorumque* M. ('al. *coram*' margo). — *nisi se timere* Cratander: *nisi timere* M. — *Italia* Cratander: *et Italia* M. — *distinetur* CM: *detinetur* alii. — *assentatur* C: *assentitur* Mk. ‖ 2. *postulantibus*] *postulabit* (corr. in *postulavit*) M. — *bona* M[1]: *bonae* M[2] et margo. — *recentis doloris habet indicium* C: *praesentis doloris est indicium* Mk. — *significationem* nos:

significatione M, *significatio* k. — *abhorrent* M²: *aborret* M¹. ‖ 3. *C.* M²: *cum* M¹. — *concupiverat magis regnum* M¹. — *exhauriebat* ('vel *exhauribat*' margo) *civitates minuebat vectigalia donabat* M¹, *exhauriebat minuebat vectigalia donabat civitates* M². (*civitates* in margine additum, sed rursus deletum est.) — *civitates ex commentario; dictaturam* Bardili (coll. Philipp. V, 11.): *civitates: ex commentario dictaturam* k. — *creari* om. M¹. — *legibus* M: *plebiscito* k. — *senatus consultis* ed. Aldina orationum Ciceronis a. 1519: *senatus consulti* M, *senatus consulto* ed. Romana, om. k. — *ipse repugnabat in senatu* ed. Romana: *ipse regnabat in senatu* M, *ipse regnabat in consulatu* k. — *omnes unus* M: *unus omnes* k. ‖ 4. *conductis duabus* (om. *et*) M¹. — *advocatis* M: *avocatis* k. — *iam desperatam et afflictam* C: *iam affectam* Mk. — *operibus* (superscr. *opibus*) M. — *ausus* M: *caesus* k. ‖ 5. *addet* corr. ex *addat* M. — *aut ut ingratum ingratus crudeliter* M¹, *aut crudeliter* M². — *aut ut immemorem beneficii* M. — *reverteris* M (*revertimus* margo). — *adducis* M (*abducis* margo). — *quos adversus*] *et quos adversus* Mk, sed in M *et* duobus punctis subscriptis deletum est. — *petitur* C: *ponitur* M. ‖ 6. *ipsum* Cratander: *ipse* Mk. — *edixi* M (*esse dixi* margo). — *fata* corr. ex *facta* M. — *praedicebant* Lambinus: *praedicabant* M. ‖ 7. *cogita* | *quo cogita* M, sed prior vox deleta est. — *capienda* M (*rapienda* margo). — *rursus* M: *rursum* k. — *conabitur* M: *poterit* C. — *peccare* M²: *pecare* M¹, *peccasse* k. ‖ 8. *concupiscis* C: *concupisti* Mk. — *malorum*] *maiorum* M. — *si qui ex* C: *qui ex* (om. *si*) M. — *invocemus* M: *hunc vocemus* k. ‖ 9. *sepultae* om. M¹. — *populus Romanus*] *res .p.* M¹, *p. r.* M². — *annos tredecim* M (*XVIII.* margo), *annos XVII.* k. — *ut non possit* M. — *eum* (vel *cum*) *potentium* M. — *impudicicie* M. — *Iulianos*] *uillianos* s. *iullianos* M. — *nullis* M: *nulli* k. — *parceret* M²: *pereret* M¹. — *progenies* M²: *progeniem* M¹. — *celeriter ad illos* M: *ad illos celeriter* k. ‖ *M. TVLLII CICERONIS EPISTVLAE LEGE FELICITER* M¹, *M. TVLLII. CICERONIS. EPISTVLA. AD. OATAVIVM EXPLICATVR* M².

SUPPLEMENTUM ADNOTATIONIS CRITICAE AD EPISTOLAS AD Q. FRATREM.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD QUINTUM FRATREM

LIBER PRIMUS.

Ep. 1. §. 2. *proficere* CM: *perficere* ed. Cratandrina. ‖ 6. *deinde ex eo genere* CM: *deinde ex omni genere* ed. Cratandrina. ‖ 10. *propter amorem in nos fraternum etiam de nostra laboret* C: *propterea amorem in nos fraternum etiam demonstrare laboret* M. ‖ 12. *apparationibus* CM. ‖ 14. *eiusdem modi* CM: *eius modi* alii. ‖ 19. *Phrygis* CM: *Phrygii* ed. Cratandrina. ‖ 20. *sustineremus* CM: *sustinebimus* alii. ‖ 21. *decernendo* M: *decernando* C (errore typographi, ut videtur), *discernendo* alii. ‖ 22. *praetoris* M: *praetorib.* C. ‖ 25. *dirutas* CM: *diruptas* ed. Cratandrina. — *aequabiliter*] *aequaliter* CM. ‖ 38.

lentitudinis M: *lenitudinis* C. ‖ 42. *theatrum totius Asiae virtutibus tuis est datum celeb. refer.* C: *theatrum totius celebritate refertissimum* M. Scribendum erat: *theatrum* [*totius Asiae*] *virtutibus tuis est datum*, *celebritate refertissimum.* ‖ 45. *idcirco* CM: *ideo* alii. ‖ 46. *perfectissimus* CM: *perspectissimus* ed. Cratandrina.

Ep. 2. §. 4. *Blaudeno*] *Planindeno* C, *blainde* M. — *Dionysitas* CM. ‖ 5. *ea ipsa* CM: *ea ipse* ed. Cratandrina. ‖ 6. *Certo* CM: *Certe* ed. Cratandrina. ‖ 7. *nos* CM: *nunc* ed. Cratandrina. ‖ 10. *incommodaturum* C, *incommoda laturum* M. ‖ 12. *scripseram* CM: *conscripseram* alii. ‖ 16. *equidem* CM: *et quidem* alii. — *regum* CM²: om. M¹.

Ep. 3. §. 2. *qua re*] *qua in re* C. — *occidissem* CM: *cecidissem* alii. ‖ 3. *dulcissimum* CM: *iucundissimum* ed. Cratandrina. ‖ 8. *insidiosissimeque* CM: *invidiosissimeque* ed. Cratandrina.

Ep. 4. §. 1. *ne, si*] *nisi si* CM¹. ‖ 2. *plurimis* CM: *pluribus* alii. ‖ 4. *si levare potest*] *a se levare potest* CM. ‖ 5. *vere*] *vera* C.

LIBER SECUNDUS.

Ep. 1. §. 1. *Lucullus, Lepidus* CM: *Lucullus, Lupus* alii. — *itemque* CM: *idemque* alii. ‖ 2. *sortitione*] *sortione* M. ‖ 3. *dicendo*] *dicendi* C. — *Plancius* CM: *Plautius* ed. Cratandrina.

Ep. 2. §. 1. *qua*] *quanquam* C. — *quiddam* CM: *quoddam* alii.

Ep. 3. §. 1. *legationibus in Idus* CM: *legationibus, III. Iduum* alii. — *vestitum* CM: *vestem tum* alii. ‖ 2. *ore* CM: *oratione* alii. — *denique* CM: *etiam* alii. ‖ 7. *eram*] *erat* C. — *Olbiensem*] *Vibiensem* C, *uibientem* M.

Ep. 4. §. 1. *consecutos*] *sequutos* C. ‖ 2. *ceterum*] *cetero* CM. ‖ 3. *sic prorsus* CM: *si prorsus* ed. Cratandrina. ‖ 5. *obsistitur* CM: *obstitit* ed. Cratandrina. ‖ 7. *eosdem* C (et margo M): *eodem* M¹, *iidem* M².

Ep. 5. §. 1. *privataque* CM: *et privata* alii. ‖ 2. *iacentem*] *iacentis* CM. ‖ 3. *primam* CM: *primum* ed. Cratandrina.

Ep. 6. §. 1. *Olbia*] *Vibia* CM.

Ep. 7. §. 2. *per mihi benigne* CM: *perbenigne mihi* alii. ‖ 3. *Idus Febr.* CM: *Idus Mai.* alii.

Ep. 8. §. 1. *μουσοπάτακτος* CM: *μουσοπάταγος* ed. Cratandrina. ‖ 2. *εἰδ᾽ ἐν αἴᾳ ἔζησας. numquam enim dicas ἔα πάσας* CM: *εἰδ᾽ ἔζησας ἐν τῇ γαίᾳ. Nunquam enim dicam, ἔα πάσας τὰς μεληδόνας* ed. Cratandrina. ‖ 3. *Araxira* C, *araysira* (superscr. 'al. *araxita*') M.

Ep. 10. §. 2. *totam discusserat* CM. ‖ 3. *uolt* M (*uult* C): *nolit* alii, *non vult* Lambinus. — *qui Busrenum* C, *quibus rhenum* M. ‖ 4. *eiusmodi* CM: *huiusmodi* alii.

Ep. 11. §. 4. *vulgare* CM: *vulgatum* ed. Cratandrina. — *quod ascribis* C: *quo adscribis* M.

Ep. 12. §. 1. *spectantes scribimus* CM: *scribentes spectamus* alii. ‖ 2. *producendo* CM: *perdocendo* alii. ‖ 3. *vestro* CM: *nostro* alii.

Ep. 13. §. 2. *quoniam in isto* CM: *qui in isto* ed. Cratandrina. — *tum vero*] *tum uiris* CM¹. ‖ 3. *auferret* CM: *afferret* ed. Cratandrina.

Ep. 14. §. 2. *bono uiro. Attende* CM¹. — *genuine* CM¹: *gemine* M². ‖ 4. *quingenis*] *D.* C, *q̀* M, *CCCC.* ed. Cratandrina.

Ep. 15. §. 1. *mea, paulum* CM: *mea, nullum* alii. ‖ 4. *γλαῦκ᾽ εἰς Ἀθήνας*] *hoc est Athenas noctuam* C (quem h. l. codicem vetustissimum vocat Cratander) M.

LIBER TERTIUS.

Ep. 1. §. 1. *pavimentata porticus habebat* CM: *pavimenta porticus habebant* ed. Cratandrina. ‖ 2. *honestate*]

honestae C. || 3. *arcessieram* CM: *accesseram* ed. Cratandrina. || 4. *mutabitur* CM: *mutabit* ed. Cratandrina. — *Veluinus*] *Veluinum* C, *uel uinum* M. — *munierat* C: *minus erat* M (*minuerat* margo). || 5. *HS. XVI.* CM: *HS. CCCXVI.* ed. Cratandrina. — *alsius*] *assius* C. || 10. *rescripsit*] *perscripsit* CM, hic superscr. 'al. *re*.' || 11. *petenti*] *petendi* CM, hic superscr. *petenti*. — *oratione*] *ornatione* CM. — *institueram* CM² (in marg.): *composueram* M¹. || 13. *Oppio* CM, hic corr. ex *appio*. — *quem* CM: *quod* ed. Cratandrina. || 14. *supra* CM: *super* alii. — *suscipio* CM: *suspicio* ed. Cratandrina. || 16. *ut his cautionibus* CM. || 23. *Anitius* C, *Annius* alii. — *sententiam de suburbano scribere* CM. || 24. *includere* CM: *inducere* alii.

Ep. 2. §. 1. *everterit* CM: *invertit* alii. || 2. *vel quod -- vel quod* CM²: *id quod -- vel quod* M¹, *id quod -- id quod* alii.

Ep. 3. §. 1. *sic expectasse* CM: *ita expectasse* alii. || 4. *θετικώτερον* CM: *τεχνικώτερον* ed. Cratandrina. — *illo clamatorio* CM (hic superscr. *de*).

Ep. 4. §. 2. *Cum Aes. S. P. c. viderer* CM: *Si cum Esernino Samnite Pacideianus comparatus videretur* ed. Cratandrina. || 5. *fisco* CM: *physico* ed. Cratandrina. || 6. *inprimisque* CM: *in primis, quae* ed. Cratandrina.

Ep. 5. et 6. §. 1. *factis* | *facilis* CM¹, *feci* M². — *luculente* CM: *luculenter* alii. || 4. *ἀμπώτεις vero*, *et ea quae* C. || 6. *adiurat*] *adnuat* C. || 7. *χρέος* C: *ΠΛΕΟC* M (*κλέος* margo), *πάθος* H. Usener Mus. Rhen. XXII. p. 459 sq. — *Troadas* Wesenberg: *trodam* M, *Troilum* Fritzsche. — *istas*] *istam* CM.

Ep. 7. §. 1. *ὅτε λ.*] *τότε λ.* CM. || 2. *lychnuchum* CM: *lychnum* ed. Cratandrina.

Ep. 8. §. 1. *in spe quam petimus, r. ad i. reserventur* C. — *feres* CM: *speres* ed. Cratandrina. || 3. *numeratis -- dissentitis* CM: *numeraris -- dissentis* ed. Cratandrina. || 4. *dictatoris*] *delatoris* CM¹. || 5. *serrani domestici* CM² (in marg.): *serranido mestitii* M¹. || 6. *non postulatos* C.

Ep. 9. §. 3. *parat* CM: *praeparat* ed. Cratandrina. || 6. *tabellarium, ne accipiat, quod Erigonae tuae, quod soli Caesare imp.* C, ut sola verba *accidat* et *cui* debeantur Victorio. || *nilus* C: *nil iis* M. || 8. *eas obsignavi* C.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD ATTICUM
LIBRI SEDECIM.

LIBER PRIMUS.

I.

Scr. Romae mense Quintili a. u. c. 689.

CICERO ATTICO SAL.

Petitionis nostrae, quam tibi summae curae esse scio, 1
huius modi ratio est, quod adhuc coniectura provideri
possit. prensat unus P. Galba: sine fuco ac fallaciis,
more maiorum, negatur. ut opinio est hominum, non
aliena rationi nostrae fuit illius haec praepropera pren-
satio; nam illi ita negant volgo, ut mihi se debere dicant.
ita quiddam spero nobis profici, cum hoc percrebrescit,
plurimos nostros amicos inveniri. nos autem initium
prensandi facere cogitaramus eo ipso tempore, quo tuum
puerum cum his litteris proficisci Cincius dicebat, in
campo, comitiis tribuniciis, a. d. XVI. Kalend. Sextilis.
competitores, qui certi esse videantur, Galba et Antonius
et Q. Cornificius: puto te in hoc aut risisse aut inge-
muisse. ut frontem ferias, sunt qui etiam Caesonium
putent. Aquilium non arbitramur, qui denegavit et iu-
ravit morbum et illud suum regnum iudiciale opposuit.
Catilina, si iudicatum erit meridie non lucere, certus
erit competitor. de Auli filio et de Palicano non puto
te exspectare dum scribam. de iis, qui nunc petunt, 2
Caesar certus putatur. Thermus cum Silano contendere
existimatur, qui sic inopes et ab amicis et *ab* existima-
tione sunt, ut mihi videatur non esse *ἀδύνατον* Curium
obducere. sed hoc praeter me nemini videtur. nostris
rationibus maxime conducere videtur Thermum fieri cum
Caesare; nemo est enim ex iis, qui nunc petunt, qui, si

in nostrum annum reciderit, firmior candidatus fore videatur, propterea quod curator est viae Flaminiae, † quae cum erit absoluta sane facile eum libenter nunc ceteri consuli acciderim. petitorum haec est adhuc informata cogitatio. nos in omni munere candidatorio fungendo summam adhibebimus diligentiam et fortasse, quoniam videtur in suffragiis multum posse Gallia, cum Romae a iudiciis forum refrixerit, excurremus mense Septembri legati ad Pisonem, ut Ianuario revertamur: cum perspexero voluntates nobilium, scribam ad te. cetera spero prolixa esse, his dumtaxat urbanis competitoribus. illam manum tu mihi cura ut praestes, quoniam propius abes, Pompeii, nostri amici: nega me ei iratum fore, si ad mea comitia non venerit. atque haec huius
3 modi sunt. sed est quod abs te mihi ignosci pervelim: Caecilius, avunculus tuus, a P. Vario cum magna pecunia fraudaretur, agere coepit cum eius fratre A. Caninio Satyro de iis rebus, quas eum dolo malo mancipio accepisse de Vario diceret; una agebant ceteri creditores, in quibus erat *L.* Lucullus et P. Scipio et is, quem putabant magistrum fore, si bona venirent, L. Pontius. verum hoc ridiculum est de magistro. nunc cognosce rem. rogavit me Caecilius, ut adessem contra Satyrum: dies fere nullus est quin hic Satyrus domum meam ventitet; observat L. Domitium maxime, me habet proximum; fuit et mihi et Q. fratri magno usui in nostris
4 petitionibus. sane sum perturbatus cum ipsius Satyri familiaritate, tum Domitii, in quo uno maxime ambitio nostra nititur. demonstravi haec Caecilio; simul et illud ostendi, si ipse unus cum illo uno contenderet, me ei satis facturum fuisse; nunc in causa universorum creditorum, hominum praesertim amplissimorum, qui sine eo, quem Caecilius suo nomine perhiberet, facile causam communem sustinerent, aequum esse eum et officio meo consulere et tempori. durius accipere hoc mihi visus est quam vellem et quam homines belli solent, et postea prorsus ab instituta nostra paucorum dierum consuetudine longe refugit: abs te peto, ut mihi hoc ignoscas et me existimes humanitate esse prohibitum, *ne contra* amici summam existimationem miserrimo eius tempore venirem,

cum is omnia sua studia et officia in me contulisset. quod si voles in me esse durior, ambitionem putabis mihi obstitisse; ego autem arbitror, etiam si id sit, mihi ignoscendum esse: ἐπεὶ οὐχ ἱερήιον οὐδὲ βοείην. vides enim, in quo cursu simus et quam omnis gratias non modo retinendas, verum etiam acquirendas putemus. spero tibi
me causam probasse, cupio quidem certe. Hermathena 5
tua valde me delectat et posita ita belle est, ut totum gymnasium eius ἀνάθημα esse videatur. multum te amamus.

II.

Scr. Romae a. u. c. 689.

CICERO ATTICO SAL.

L. Iulio Caesare C. Marcio Figulo consulibus filiolo 1
me auctum scito salva Terentia. abs te tam diu nihil litterarum? ego de meis ad te rationibus scripsi antea diligenter. hoc tempore Catilinam, competitorem nostrum, defendere cogitamus; iudices habemus, quos voluimus, summa accusatoris voluntate. spero, si absolutus erit, coniunctiorem illum nobis fore in ratione petitionis;
sin aliter acciderit, humaniter feremus. tuo adventu 2
nobis opus est maturo; nam prorsus summa hominum est opinio tuos familiaris, nobiles homines, adversarios honori nostro fore: ad eorum voluntatem mihi conciliandam maximo te mihi usui fore video. qua re Ianuario mense, ut constituisti, cura ut Romae sis.

III.

Scr. Romae a. u. c. 688.

CICERO ATTICO SAL.

Aviam tuam scito desiderio tui mortuam esse et si- 1
mul, quod verita sit ne Latinae in officio non manerent et in montem Albanum hostias non adducerent. eius rei consolationem ad te L. Saufeium missurum esse ar-
bitror. nos hic te ad mensem Ianuarium exspectamus, 2
ex quodam rumore an ex litteris tuis ad alios missis; nam ad me de eo nihil scripsisti. signa, quae nobis curasti, ea sunt ad Caietam exposita: nos ea non*dum* vidimus; neque enim exeundi Roma potestas nobis fuit;

misimus qui pro vectura solveret. te multum amamus,
3 quod ea abs te diligenter parvoque curata sunt. quod ad me saepe scripsisti de nostro amico placando, feci et expertus sum omnia, sed mirandum in modum est animo abalienato; quibus de suspitionibus, etsi audisse te arbitror, tamen ex me, cum veneris, cognosces. Sallustium praesentem restituere in eius veterem gratiam non potui. hoc ad te scripsi, quod is me accusare de te solebat: in se expertus est illum esse minus exorabilem, meum studium nec tibi *nec sibi* defuisse. Tulliolam C. Pisoni L. f. Frugi despondimus.

IV.

Scr. Romae a. u. c. 688.

CICERO ATTICO SAL.

1 Crebras exspectationes nobis tui commoves; nuper quidem, cum iam te adventare arbitraremur, repente abs te in mensem Quintilem reiecti sumus. nunc vero censeo, quod commodo tuo facere poteris, venias ad id tempus, quod scribis, obieris Quinti fratris comitia, nos longo intervallo viseris, Acutilianam controversiam transegeris. hoc me etiam Peducaeus ut ad te scriberem admonuit; putamus enim utile esse te aliquando eam rem transigere.
2 mea intercessio parata et est et fuit. nos hic incredibili ac singulari populi voluntate de C. Macro transegimus; cui cum aequi fuissemus, tamen multo maiorem fructum ex populi existimatione illo damnato cepimus, quam ex
3 ipsius, si absolutus esset, gratia cepissemus. quod ad me de Hermathena scribis, per mihi gratum est: est ornamentum Academiae proprium meae, quod et Hermes commune omnium et Minerva singulare est [insigne] eius gymnasii; qua re velim, ut scribis, ceteris quoque rebus quam plurimis eum locum ornes. quae mihi antea signa misisti, ea nondum vidi: in Formiano sunt, quo ego nunc proficisci cogitabam. illa omnia in Tusculanum deportabo; Caietanum, si quando abundare coepero, ornabo. libros tuos conserva et noli desperare eos *me* meos facere posse; quod si adsequor, supero Crassum divitiis atque omnium vicos et prata contemno.

V.

Scr. Romae a. u. c. 686.

CICERO ATTICO SAL.

Quantum dolorem acceperim et quanto fructu sim 1
privatus et forensi et domestico Lucii fratris nostri morte,
in primis pro nostra consuetudine tu existimare potes;
nam mihi omnia, quae iucunda ex humanitate alterius
et moribus homini accidere possunt, ex illo accidebant:
qua re non dubito quin tibi quoque id molestum sit,
cum et meo dolore moveare et ipse omni virtute officio-
que ornatissimum tuique et sua sponte et meo sermone
amantem, adfinem amicumque amiseris. quod ad me 2
scribis de sorore tua, testis erit tibi ipsa, quantae mihi
curae fuerit, ut Quinti fratris animus in eam esset is,
qui esse deberet; quem cum esse offensiorem arbitrarer,
eas litteras ad eum misi, quibus et placarem ut fratrem
et monerem ut minorem et obiurgarem ut errantem: ita-
que ex iis, quae postea saepe ab eo ad me scripta sunt,
confido ita esse omnia, ut et oporteat et velimus. de 3
litterarum *inter*missione sine causa abs te accusor; num-
quam enim a Pomponia nostra certior sum factus esse
cui dare litteras possem, porro autem neque mihi accidit
ut haberem qui in Epirum proficisceretur, nequedum te
Athenis esse audiebamus. de Acutiliano autem negotio 4
quod mihi mandaras, ut primum a tuo digressu Romam
veni, confeceram, sed accidit ut et contentione nihil opus
esset et ut ego, qui in te satis consilii statuerim esse,
mallem Peducaeum tibi consilium per litteras quam me
dare. etenim cum multos dies auris meas Acutilio de-
dissem, cuius sermonis genus tibi notum esse arbitror,
non mihi grave duxi scribere ad te de illius querimoniis,
cum eas audire, quod erat subodiosum, leve putassem;
sed abs te ipso, qui me accusas, unas mihi scito litteras
redditas esse, cum et otii ad scribendum plus et faculta-
tem dandi maiorem habueris. quod scribis, etiam si 5
cuius animus in te esset offensior, a me recolligi oportere,
teneo, quid dicas, neque id neglexi, sed est miro quo-
dam modo adfectus. ego autem, quae dicenda fuerunt
de te, non praeterii; quid autem contendendum esset, ex

tua putabam voluntate me statuere oportere, quam si ad me perscripseris, intelleges me neque diligentiorem esse voluisse, quam tu esses, neque neglegentiorem fore, quam
6 tu velis. de Tadiana re, mecum Tadius locutus est te ita scripsisse, nihil esse iam quod laboraretur, quoniam hereditas usu capta esset. id mirabamur te ignorare, de tutela legitima, in qua dicitur esse puella, nihil usu capi
7 posse. Epiroticam emptionem gaudeo tibi placere. quae tibi mandavi et quae tu intelleges convenire nostro Tusculano, velim, ut scribis, cures, quod sine molestia tua facere poteris; nam nos ex omnibus molestiis et
8 laboribus uno illo in loco conquiescimus. Q. fratrem cotidie exspectamus. Terentia magnos articulorum dolores habet; et te et sororem tuam et matrem maxime diligit salutemque tibi plurimam ascribit et Tulliola, deliciae nostrae. cura ut valeas et nos ames et tibi persuadeas te a me fraterne amari.

VI.

Scr. Romae a. u. c. 686.

CICERO ATTICO SAL.

1 Non committam posthac ut me accusare de epistolarum neglegentia possis: tu modo videto in tanto otio ut par mihi sis. domum Rabirianam Neapoli, quam tu iam dimensam et exaedificatam animo habebas, M'. Fonteius emit HS. ccciↃↃↃ xxx. id te scire volui, si quid
2 forte ea res ad cogitationes tuas pertineret. Q. frater, ut mihi videtur, quo volumus animo est in Pomponiam et cum ea nunc in Arpinatibus praediis erat et secum habebat hominem *χρηστομαθῆ*, D. Turranium. pater a nobis discessit a. d. IIII. Kal. Decembris. haec habebam fere, quae te scire vellem. tu velim, si qua ornamenta *γυμνασιώδη* reperire poteris, quae loci sint eius, quem tu non ignoras, ne praetermittas: nos Tusculano ita delectamur, ut nobismet ipsis tum denique, cum illo venimus, placeamus. quid agas omnibus de rebus et quid acturus sis, fac nos quam diligentissime certiores.

VII.

Scr. Romae a. u. c. 687.

CICERO ATTICO SAL.

Apud matrem recte est, eaque nobis curae est. L. Cincio HS. xxcd. constitui me curaturum Idibus Febr. tu velim ea, quae nobis emisse *te* et parasse scribis, des operam ut quam primum habeamus et velim cogites, id quod mihi pollicitus es, quem ad modum bibliothecam nobis conficere possis: omnem spem delectationis nostrae, quam, cum in otium venerimus, habere volumus, in tua humanitate positam habemus.

VIII.

Scr. Romae a. u. c. 687.

CICERO ATTICO SAL.

Apud te est, ut volumus: mater tua et soror a me 1
Quintoque fratre diligitur. cum Acutilio sum locutus:
is sibi negat a suo procuratore quicquam scriptum esse
et miratur istam controversiam fuisse, quod ille recusarit
satis dare amplius abs te non peti. quod te de Ta-
diano negotio decidisse scribis, id ego Tadio et gratum
esse intellexi et magno opere iucundum. ille noster
amicus, vir mehercule optimus et mihi amicissimus, sane
tibi iratus est: hoc si quanti tu aestimes sciam, tum
quid mihi elaborandum sit scire possim. L. Cincio HS. 2
cciↄↄ cciↄↄ cccc. pro signis Megaricis, ut tu ad me
scripseras, curavi. Hermae tui Pentelici cum capitibus
aëneis, de quibus ad me scripsisti, iam nunc me admodum
delectant: qua re velim et eos et signa et cetera, quae tibi
eius loci et nostri studii et tuae elegantiae esse vide-
buntur, quam plurima quam primumque mittas et ma-
xime, quae tibi gymnasii xystique videbuntur esse; nam
in eo genere sic studio efferimur, ut abs te adiuvandi,
ab aliis prope reprehendendi simus. si Lentuli navis
non erit, quo tibi placebit, imponito. Tulliola, deliciolae 3
nostrae, tuum munusculum flagitat et me ut sponso-
rem appellat; mihi autem abiurare certius est quam de-
pendere.

IX.

Scr. Romae a. u. c. 687.

CICERO ATTICO SAL.

1 Nimium raro nobis abs te litterae adferuntur, cum et
multo tu facilius reperias qui Romam proficiscantur quam
ego qui Athenas, et certius tibi sit me esse Romae quam
mihi te Athenis; itaque propter hanc dubitationem meam
brevior haec ipsa epistola est, quod, cum incertus essem,
ubi esses, nolebam illum nostrum familiarem sermonem
2 in alienas manus devenire. signa Megarica et Hermas,
de quibus ad me scripsisti, vehementer exspecto. quic-
quid eiusdem generis habebis, dignum Academia tibi
quod videbitur, ne dubitaris mittere et arcae nostrae con-
fidito. genus hoc est voluptatis meae: quae *γυμνασιώδη*
maxime sunt, ea quaero. Lentulus navis suas pollicetur.
peto abs te, ut haec diligenter cures. Thyillus te rogat
et ego eius rogatu *Εὐμολπιδῶν πάτρια*.

X.

Scr. in Tusculano a. u. c. 687.

CICERO ATTICO SAL.

1 Cum essem in Tusculano — erit hoc tibi pro illo tuo
'cum essem in Ceramico' —, verum tamen cum ibi
essem, Roma puer a sorore tua missus epistolam mihi
abs te adlatam dedit nuntiavitque eo ipso die post meri-
diem iturum [eum], qui ad te proficisceretur: eo factum
est, ut epistolae tuae rescriberem aliquid, brevitate tem-
2 poris tam pauca cogerer scribere. primum tibi de nostro
amico placando aut etiam plane restituendo polliceor;
quod ego etsi mea sponte ante faciebam, eo nunc tamen
et agam studiosius et contendam ab illo vehementius,
quod tantam ex epistola voluntatem eius rei tuam per-
spicere videor. hoc te intellegere volo, pergraviter illum
esse offensum, sed quia nullam video gravem subesse
causam, magno opere confido illum fore in officio et in
3 nostra potestate. signa nostra et Hermeraclas, ut scribis,
cum commodissime poteris, velim imponas, et si quod
aliud *οἰκεῖον* eius loci, quem non ignoras, reperies, et
maxime, quae tibi palaestrae gymnasiique videbuntur

esse; etenim ibi sedens haec ad te scribebam, ut me locus ipse admoneret. praeterea typos tibi mando, quos in tectorio atrioli possim includere, et putealia sigillata duo. bibliothecam tuam cave cuiquam despondeas, quam- 4
vis acrem amatorem inveneris; nam ego omnis meas vindemiolas eo reservo, ut illud subsidium senectuti parem. de fratre confido ita esse, ut semper volui et 5
elaboravi: multa signa sunt eius rei, non minimum, quod soror praegnans est. de comitiis meis et tibi me per- 6
misisse memini et ego iam pridem hoc communibus amicis, qui te exspectant, praedico, te non modo non arcessi a me, sed prohiberi, quod intellegam multo magis interesse tua te agere, quod agendum est hoc tempore, quam mea te adesse comitiis: proinde eo animo te velim esse, quasi mei negotii causa in ista loca missus esses; me autem eum et offendes erga te et audies, quasi mihi, si quae parta erunt, non modo te praesente, sed per te parta sint. Tulliola tibi diem dat, sponsorem appellat.

XI.

Scr. Romae a. u. c. 687.

CICERO ATTICO SAL.

Et mea sponte faciebam antea et post duabus epistolis 1
tuis perdiligenter in eandem rationem scriptis magno opere sum commotus, et accedebat hortator adsiduus Sallustius, ut agerem quam diligentissime cum Lucceio de vestra vetere gratia reconcilianda; sed, cum omnia fecissem, non modo eam voluntatem eius, quae fuerat erga te, recuperare non potui, verum ne causam quidem elicere immutatae voluntatis. tametsi iactat ille quidem illud suum arbitrium et ea, quae iam tum, cum aderas, offendere eius animum intellegebam, tamen habet quiddam profecto quod magis in animo eius insederit, quod neque epistolae tuae neque nostra adlegatio tam potest facile delere, quam tu praesens non modo oratione, sed tuo voltu illo familiari tolles, si modo tanti putaris id, quod, si me audies et si humanitati tuae constare voles, certe putabis. ac, ne illud mirere, cur, cum ego antea significarim tibi per litteras me sperare illum in nostra potestate fore, nunc idem videar diffidere, incredibile est,

quanto mihi videatur illius voluntas obstinatior et in hac iracundia offirmatior: sed haec aut sanabuntur, cum ve-
2 neris, aut ei molesta erunt, in utro culpa erit. quod in epistola tua scriptum erat, me iam arbitrari designatum esse, scito nihil tam exercitum esse nunc Romae quam candidatos omnibus iniquitatibus nec, quando futura sint comitia, sciri. verum haec audies de Phila-
3 delpho. tu velim quae Academiae nostrae parasti quam primum mittas: mire quam illius loci non modo usus, sed etiam cogitatio delectat. libros vero tuos cave cuiquam tradas: nobis eos, quem ad modum scribis, conserva. summum me eorum studium tenet, sicut odium iam ceterarum rerum, quas tu incredibile est quam brevi tempore quanto deteriores offensurus sis, quam reliquisti.

XII.

Scr. Romae Kalendis Ianuariis a. u. c. 693.

CICERO ATTICO SAL.

1 Teucris illa lentum sane negotium, neque Cornelius ad Terentiam postea rediit: opinor, ad Considium, Axium, Selicium confugiendum est; nam a Caecilio propinqui minore centesimis nummum movere non possunt. sed, ut ad prima illa redeam, nihil ego illa impudentius, astutius, lentius vidi: 'libertum mitto; Tito mandavi:' *σκήψεις* atque *ἀναβολαί.* sed nescio an *ταὐτόματον ἡμῶν*· nam mihi Pompeiani prodromi nuntiant aperte Pompeium acturum Antonio succedi oportere, eodemque tempore aget praetor ad populum: res eius modi est, ut ego nec per bonorum nec per popularem existimationem honeste possim hominem defendere, nec mihi libeat, quod vel maximum est; etenim accidit hoc, quod totum cuius modi
2 sit mando tibi ut perspicias. libertum ego habeo, sane nequam hominem, Hilarum dico, ratiocinatorem et clientem tuum. de eo mihi Valerius interpres nuntiat Thyillusque se audisse scribit haec: esse hominem cum Antonio; Antonium porro in cogendis pecuniis dictitare partem mihi quaeri et a me custodem communis quaestus libertum esse missum. non sum mediocriter commotus, neque tamen credidi, sed certe aliquid sermonis fuit. totum

investiga, cognosce, perspice et nebulonem illum, si quo pacto potes, ex istis locis amove. huius sermonis Valerius auctorem Cn. Plancium nominabat. mando tibi plane totum ut videas cuius modi sit. Pompeium nobis 3
amicissimum constat esse. divortium Muciae vehementer probatur. P. Clodium, Appii f., credo te audisse cum veste muliebri deprehensum domi C. Caesaris, cum pro populo fieret, eumque per manus servulae servatum et eductum; rem esse insigni infamia: quod te moleste ferre certo scio. quod praeterea ad te scribam, non habeo, et 4
mehercule eram in scribendo conturbatior; nam puer festivus, anagnostes noster, Sositheus decesserat meque plus, quam servi mors debere videbatur, commoverat. tu velim saepe ad nos scribas: si rem nullam habebis, quod in buccam venerit scribito. Kal. Ianuariis M. Messalla M. Pisone coss.

XIII.

Scr. Romae a. d. VI. Kal. Februar. a. u. c. 693.

CICERO ATTICO SAL.

Accepi tuas tris iam epistolas: unam a M. Cornelio, 1
quam Tribus Tabernis, ut opinor, ei dedisti, alteram, quam mihi Canusinus tuus hospes reddidit, tertiam, quam, ut scribis, ancora soluta de phaselo dedisti; quae fuerunt omnes, *ut* rhetorum pueri loquuntur, cum humanitatis sparsae sale, tum insignes amoris notis: quibus epistolis sum equidem abs te lacessitus ad rescribendum, sed idcirco sum tardior, quod non invenio fidelem tabellarium; quotus enim quisque est, qui epistolam paulo graviorem ferre possit, nisi eam pellectione relevarit? accedit eo, quod mihi non *, ut quisque in Epirum proficiscitur: ego enim te arbitror caesis apud Amaltheam tuam victimis statim esse ad Sicyonem oppugnandum profectum; neque tamen id ipsum certum habeo, quando ad Antonium proficiscare aut quid in Epiro temporis ponas: ita neque Achaicis hominibus neque Epiroticis paulo liberiores litteras committere audeo. sunt autem post dis- 2
cessum a me tuum res dignae litteris nostris, sed non committendae eius modi periculo, ut aut interire aut aperiri aut intercipi possint. primum igitur scito primum

me non esse rogatum sententiam praepositumque esse
nobis pacificatorem Allobrogum, idque admurmurante
senatu neque me invito esse factum; sum enim et ab
observando homine perverso liber, et ad dignitatem in
re publica retinendam contra illius voluntatem solutus,
et ille secundus in dicendo locus habet auctoritatem
paene principis et voluntatem non nimis devinctam bene-
ficio consulis. tertius est Catulus, quartus, si etiam hoc
quaeris, Hortensius. consul autem ipse parvo animo et
pravo, tantum cavillator genere illo moroso, quod etiam
sine dicacitate ridetur, facie magis quam facetiis ridi-
culus, nihil agens cum re publica, seiunctus ab optima-
tibus, a quo nihil speres boni rei publicae, quia non volt,
nihil [speres] mali, quia non audet. eius autem collega
et in me perhonorificus et partium studiosus ac defensor
3 bonarum. qui nunc leviter inter se dissident; sed vereor
ne hoc, quod infectum est, serpat longius: credo enim te
audisse, cum apud Caesarem pro populo fieret venisse
eo muliebri vestitu virum, idque sacrificium cum virgines
instaurassent, mentionem a Q. Cornificio in senatu factam
— is fuit princeps, ne tu forte aliquem nostrum putes —;
postea rem ex senatus consulto [ad virgines atque] ad
pontifices relatam idque ab iis nefas esse decretum; de-
inde ex senatus consulto consules rogationem promul-
gasse; uxori Caesarem nuntium remisisse. in hac causa
Piso amicitia P. Clodii ductus operam dat ut ea rogatio,
quam ipse fert et fert ex senatus consulto et de religione,
antiquetur: Messalla vehementer adhuc agit severe. boni
viri precibus Clodii removentur a causa; operae compa-
rantur; nosmet ipsi, qui Lycurgei a principio fuissemus,
cotidie demitigamur; instat et urget Cato. quid multa?
vereor ne haec, neglecta a bonis, defensa ab improbis,
4 magnorum rei publicae malorum causa sit. tuus autem
ille amicus — scin quem dicam? —, de quo tu ad me
scripsisti, postea quam non auderet reprehendere, laudare
coepisse, nos, ut ostendit, admodum diligit, amplectitur,
amat, aperte laudat; occulte, sed ita, ut perspicuum sit,
invidet. nihil come, nihil simplex, nihil *ἐν τοῖς πολι-
τικοῖς* honestum, nihil illustre, nihil forte, nihil liberum.
sed haec ad te scribam alias subtilius; nam neque adhuc

mihi satis nota sunt et huic terrae filio nescio cui com-
mittere epistolam tantis de rebus non audeo. provincias 5
praetores nondum sortiti sunt: res eodem est loci, quo
reliquisti. *τοποθεσίαν,* quam postulas, Miseni et Puteo-
lorum, includam orationi meae. a. d. III. Non. Decembr.
mendose fuisse animadverteram. quae laudas ex oratio-
nibus, mihi crede, valde mihi placebant, sed non aude-
bam antea dicere; nunc vero, quod a te probata sunt,
multo mihi *ἀττικώτερα* videntur. in illam orationem
Metellinam addidi quaedam: liber tibi mittetur, quoniam
te amor nostri philorhetora reddidit. novi tibi quidnam 6
scribam? quid? etiam. Messalla consul Autronianam
domum emit HS. CXXXIIII. 'quid id ad me?' inquies.
tantum, quod ea emptione et nos bene emisse iudicati
sumus et homines intellegere coeperunt, licere amicorum
facultatibus in emendo ad dignitatem aliquam pervenire.
Teucris illa lentum negotium est, sed tamen est in spe.
tu ista confice. a nobis liberiorem epistolam exspecta.
VI. Kal. Febr. M. Messalla M. Pisone coss.

XIV.

Scr. Romae Idibus Februariis a. u. c. 693.

CICERO ATTICO SAL.

Vereor ne putidum sit scribere ad te, quam sim oc- 1
cupatus, sed tamen distinebar, ut huic vix tantulae epi-
stolae tempus habuerim atque id ereptum e summis
occupationibus. prima contio Pompeii qualis fuisset,
scripsi ad te antea: non iucunda miseris, inanis improbis,
beatis non grata, bonis non gravis; itaque frigebat. tum
Pisonis consulis impulsu levissimus tribunus pl. Fufius
in contionem producit Pompeium — res agebatur in
circo Flaminio et erat in eo ipso loco illo die nundina-
rum *πανήγυρις* —; quaesivit ex eo, placeretne ei iudices
a praetore legi, quo consilio idem praetor uteretur: id
autem erat de Clodiana religione ab senatu constitutum.
tum Pompeius *μάλ' ἀριστοκρατικῶς* locutus est senatus- 2
que auctoritatem sibi omnibus in rebus maximi videri
semperque visam esse respondit et id multis verbis.
postea Messalla consul in senatu de Pompeio quaesivit,
quid de religione et de promulgata rogatione sentiret:

locutus ita est in senatu, ut omnia illius ordinis consulta *γενικῶς* laudaret, mihique, ut adsedit, dixit se putare
3 satis ab se etiam de istis rebus esse responsum. Crassus postea quam vidit illum excepisse laudem ex eo, quod suspicarentur homines ei consulatum meum placere, surrexit ornatissimeque de meo consulatu locutus est, ut ita diceret, se, quod esset senator, quod civis, quod liber, quod viveret, mihi acceptum referre; quotiens coniugem, quotiens domum, quotiens patriam videret, totiens se beneficium meum videre. quid multa? totum hunc locum, quem ego varie meis orationibus, quarum tu Aristarchus es, soleo pingere, de flamma, de ferro — nosti illas *ληκύθους* —, valde graviter pertexuit. proximus Pompeio sedebam: intellexi hominem moveri, utrum Crassum inire eam gratiam, quam ipse praetermisisset, an esse tantas res nostras, quae tam libenti senatu laudarentur, ab eo praesertim, qui mihi laudem illam eo minus deberet, quod meis omnibus litteris in Pompeiana
4 laude perstrictus esset. hic dies me valde Crasso adiunxit, et tamen ab illo aperte tecte quicquid est datum libenter accepi. ego autem ipse, di boni! quo modo *ἐνεπερπερευσάμην* novo auditori Pompeio! si umquam mihi *περίοδοι*, si *καρποί*, si *ἐνθυμήματα*, si *κατασκευαὶ* suppeditaverunt, illo tempore. quid multa? clamores. etenim haec erat *ὑπόθεσις*: de gravitate ordinis, de equestri concordia, de consensione Italiae, de intermortuis reliquiis coniurationis, de vilitate, de otio. nosti iam in hac materia sonitus nostros: tanti fuerunt, ut ego eo brevior sim, quod eos usque istinc exauditos putem.
5 Romanae autem se res sic habent: senatus *Ἄρειος πάγος*. nihil constantius, nihil severius, nihil fortius: nam cum dies venisset rogationi ex senatus consulto ferendae, concursabant barbatuli iuvenes, totus ille grex Catilinae, duce filiola Curionis, et populum, ut antiquaret, rogabant; Piso autem consul, lator rogationis, idem erat dissuasor. operae Clodianae pontis occuparant; tabellae ministrabantur ita, ut nulla daretur VTI ROGAS. hic tibi rostra Cato advolat, convitium Pisoni consuli mirificum facit, si id est convitium, vox plena gravitatis, plena auctoritatis, plena denique salutis; accedit eodem etiam

noster Hortensius, multi praeterea boni; insignis vero
opera Favonii fuit. hoc concursu optimatium comitia
dimittuntur; senatus vocatur. cum decerneretur frequenti
senatu, contra pugnante Pisone, ad pedes omnium singil-
latim accidente Clodio, ut consules populum cohortaren-
tur ad rogationem accipiendam, homines ad quindecim
Curioni nullum senatus consultum facienti adsenserunt;
ex altera parte facile cccc. fuerunt. acta res est. Fufius
tribunus tum concessit. Clodius contiones miseras habe-
bat, in quibus Lucullum, Hortensium, C. Pisonem, Mes-
sallam consulem contumeliose laedebat; me tantum 'com-
perisse omnia' criminabatur. senatus et de provinciis
praetorum et de legationibus et de ceteris rebus decer-
nebat, ut ante, quam rogatio lata esset, ne quid agere-
tur. habes res Romanas. sed tamen etiam illud, quod 6
non speraram, audi: Messalla consul est egregius, fortis,
constans, diligens, nostri laudator, amator, imitator; ille
alter uno vitio minus vitiosus, quod iners, quod somni
plenus, quod imperitus, quod *ἀπρακτότατος*, sed volun-
tate ita *καχέκτης*, ut Pompeium post illam contionem, in
qua ab eo senatus laudatus est, odisse coeperit; itaque
mirum in modum omnis a se bonos alienavit, neque id
magis amicitia Clodii adductus fecit quam studio perdi-
tarum rerum atque partium. sed habet sui similem in
magistratibus praeter Fufium neminem. bonis utimur
tribunis pl., Cornuto vero Pseudocatone. quid quaeris?
nunc ut ad privata redeam, *Τεῦκρις* promissa patravit. 7
tu mandata effice, quae recepisti. Q. frater, qui Argi-
letani aedificii reliquum dodrantem emit HS. DCCXXV.,
Tusculanum venditat, ut, si possit, emat Pacilianam do-
mum. cum Lucceio in gratiam redi: video hominem
valde petiturire. navabo operam. tu, quid agas, ubi
sis, cuius modi istae res sint, fac me quam diligentissime
certiorem. Idibus Febr.

XV.

Scr. Romae Idibus Martiis a. u. c. 693.

CICERO ATTICO SAL.

Asiam Quinto, suavissimo fratri, obtigisse audisti; 1
non enim dubito quin celerius tibi hoc rumor quam

ullius nostrum litterae nuntiarint: nunc, quoniam et laudis avidissimi semper fuimus et praeter ceteros *φιλέλληνες* et sumus et habemur et multorum odia atque inimicitias rei publicae causa suscepimus, *παντοίης ἀρετῆς μιμνήσκεο* curaque *et* effice, ut ab omnibus et laude-
2 mur et amemur. his de rebus plura ad te in ea epistola scribam, quam ipsi Quinto dabo. tu me velim certiorem facias, quid de meis mandatis egeris, atque etiam, quid de tuo negotio; nam, ut Brundisio profectus es, nullae mihi abs te sunt redditae litterae. valde aveo scire, quid agas. Idibus Martiis.

XVI.

Scr. Romae mense Maio a. u. c. 693.

CICERO ATTICO SAL.

1 Quaeris ex me, quid acciderit de iudicio, quod tam praeter opinionem omnium factum sit, et simul vis scire, quo modo ego minus, quam soleam, proeliatus sim: respondebo tibi *ὕστερον πρότερον, Ὁμηρικῶς.* ego enim, quam diu senatus auctoritas mihi defendenda fuit, sic acriter et vehementer proeliatus sum, ut clamor concursusque maxima cum mea laude fierent: quod si tibi umquam sum visus in re publica fortis, certe me in illa causa admiratus esses; cum enim ille ad contiones confugisset in iisque meo nomine ad invidiam uteretur, di immortales! quas ego pugnas et quantas strages edidi! quos impetus in Pisonem, in Curionem, in totam illam manum feci! quo modo sum insectatus levitatem senum, libidinem iuventutis! saepe, ita me di iuvent! te non solum auctorem consiliorum meorum, verum etiam spe-
2 ctatorem pugnarum mirificarum desideravi. postea vero quam Hortensius excogitavit, ut legem de religione Fufius tribunus pl. ferret, in qua nihil aliud a consulari rogatione differebat nisi iudicum genus — in eo autem erant omnia —, pugnavitque ut ita fieret, quod et sibi et aliis persuaserat nullis illum iudicibus effugere posse, contraxi vela perspiciens inopiam iudicum, neque dixi quicquam pro testimonio, nisi quod erat ita notum atque testatum, ut non possem praeterire. itaque, si causam quaeris absolutionis, ut iam *πρὸς τὸ πρότερον* revertar, egestas

iudicum fuit et turpitudo; id autem ut accideret, commis-
sum est Hortensii consilio, qui, dum veritus est ne Fufius
ei legi intercederet, quae ex senatus consulto ferebatur,
non vidit illud, satius esse illum in infamia relinqui ac
sordibus quam infirmo iudicio committi; sed ductus odio
properavit rem deducere in iudicium, cum illum plumbeo
gladio iugulatum iri tamen diceret. sed iudicium si 3
quaeris quale fuerit, incredibili exitu, sic, uti nunc ex
eventu ab aliis, a me iam ex ipso initio consilium Hor-
tensii reprehendatur. nam ut reiectio facta est clamori-
bus maximis, cum accusator tamquam censor bonus
homines nequissumos reiceret, reus tamquam clemens
lanista frugalissumum quemque secerneret, ut primum
iudices consederunt, valde diffidere boni coeperunt; non
enim umquam turpior in ludo talario consessus fuit:
maculosi senatores, nudi equites, tribuni non tam aerati
quam, ut appellantur, aerarii; pauci tamen boni inerant,
quos reiectione fugare ille non potuerat, qui maesti inter
sui dissimilis et maerentes sedebant et contagione turpi-
tudinis vehementer permovebantur. hic, ut quaeque res 4
ad consilium primis postulationibus referebatur, incredi-
bilis erat severitas, nulla varietate sententiarum; nihil
impetrabat reus; plus accusatori dabatur, quam postula-
bat; triumphabat — quid quaeris? — Hortensius se vi-
disse tantum; nemo erat qui illum reum ac non miliens
condemnatum arbitraretur. me vero teste producto credo
te ex acclamatione Clodii advocatorum audisse quae
consurrectio iudicum facta sit, ut me circumsteterint, ut
aperte iugula sua pro meo capite P. Clodio ostentarint:
quae mihi res multo honorificentior visa est quam aut
illa, cum iurare tui cives Xenocratem testimonium dicen-
tem prohibuerunt, aut cum tabulas Metelli Numidici,
cum eae, ut mos est, circumferrentur, nostri iudices aspi-
cere noluerunt; multo haec, inquam, nostra res maior.
itaque iudicum vocibus, cum ego sic ab iis, ut salus pa- 5
triae, defenderer, fractus reus et una patroni omnes con-
ciderunt; ad me autem eadem frequentia postridie con-
venit, quacum abiens consulatu sum domum reductus.
clamare praeclari Ariopagitae se non esse venturos nisi
praesidio constituto. refertur ad consilium: una sola

sententia praesidium non desideravit. defertur res ad senatum: gravissime ornatissimeque decernitur; laudantur iudices; datur negotium magistratibus; responsurum hominem nemo arbitrabatur. ἔσπετε νῦν μοι, Μοῦσαι, ὅππως δὴ πρῶτον πῦρ ἔμπεσε. nosti Calvum, ex Nanneianis illum, illum laudatorem meum, de cuius oratione erga me honorifica ad te scripseram: biduo per unum servum, et eum ex gladiatorio ludo, confecit totum negotium; arcessivit ad se, promisit, intercessit, dedit. iam vero — o di boni rem perditam! — etiam noctes certarum mulierum atque adulescentulorum nobilium introductiones non nullis iudicibus pro mercedis cumulo fuerunt. ita summo discessu bonorum, pleno foro servorum, XXV. iudices ita fortes tamen fuerunt, ut summo proposito periculo vel perire maluerint quam perdere omnia: XXXI. fuerunt, quos fames magis quam fama commoverit; quorum Catulus cum vidisset quendam, 'quid vos' inquit 'praesidium a nobis postulabatis? an ne nummi vobis
6 eriperentur [timebatis]?' habes, ut brevissime potui, genus iudicii et causam absolutionis. quaeris deinceps, qui nunc sit status rerum et qui meus: rei publicae statum illum, quem tu meo consilio, ego divino confirmatum putabam, qui bonorum omnium coniunctione et auctoritate consulatus mei fixus et fundatus videbatur, nisi quis nos deus respexerit, elapsum scito esse de manibus uno hoc iudicio, si iudicium est, triginta homines populi Romani levissimos ac nequissimos nummulis acceptis ius ac fas omne delere et, quod omnes non modo homines, verum etiam pecudes factum esse sciant, id Thalnam et Plautum et Spongiam et ceteras huius modi
7 quisquilias statuere numquam esse factum. sed tamen, ut te de re publica consoler, non ita, ut sperarunt mali, tanto imposito rei publicae volnere alacris exsultat improbitas in victoria; nam plane ita putaverunt, cum religio, cum pudicitia, cum iudiciorum fides, cum senatus auctoritas concidisset, fore ut aperte victrix nequitia ac libido poenas ab optimo quoque peteret sui doloris, quem improbissimo cuique inusserat severitas consulatus
8 mei. idem ego ille — non enim mihi videor insolenter gloriari, cum de me apud te loquor, in ea praesertim

epistola, quam nolo aliis legi — idem, inquam, ego re-
creavi adflictos animos bonorum, unum quemque confir-
mans, excitans; insectandis vero exagitandisque numma-
riis iudicibus omnem omnibus studiosis ac fautoribus
illius victoriae *παρρησίαν* eripui, Pisonem consulem nulla
in re consistere umquam sum passus, desponsam homini
iam Syriam ademi, senatum ad pristinam suam severita-
tem revocavi atque abiectum excitavi, Clodium praesen-
tem fregi in senatu cum oratione perpetua, plenissima
gravitatis, tum altercatione huius modi; ex qua licet
pauca degustes — nam cetera non possunt habere neque
vim neque venustatem remoto illo studio contentionis,
quem *ἀγῶνα* vos appellatis —: nam, ut Idibus Maiis in 9
senatum convenimus, rogatus ego sententiam multa dixi
de summa re publica, atque ille locus inductus a me est
divinitus, ne una plaga accepta patres conscripti con-
ciderent, ne deficerent; volnus esse eius modi, quod mihi
nec dissimulandum nec pertimescendum videretur; ne
aut ignorando stultissimi *aut metuendo ignavissimi* iudi-
caremur; bis absolutum esse Lentulum, bis Catilinam;
hunc tertium iam esse a iudicibus in rem publicam im-
missum. 'erras, Clodi; non te iudices urbi, sed carceri
reservarunt, neque te retinere in civitate, sed exsilio
privare voluerunt. quam ob rem, patres conscripti,
erigite animos, retinete vestram dignitatem. manet illa
in re publica bonorum consensio; dolor accessit bonis
viris, virtus non est imminuta; nihil est damni factum
novi, sed, quod erat, inventum est: in unius hominis
perditi iudicio plures similes reperti sunt.' sed quid ago? 10
paene orationem in epistolam inclusi. redeo ad alterca-
tionem: surgit pulchellus puer, obicit mihi, me ad Baias
fuisse. falsum, sed tamen quid huic? 'simile est' inquam,
'quasi dicas in operto fuisse.' 'quid' inquit 'homini Ar-
pinati cum aquis calidis?' 'narra' inquam 'patrono tuo,
qui Arpinatis aquas concupivit; nosti enim marinas.'
'quousque' inquit 'hunc regem feremus?' 'regem appel-
las,' inquam 'cum Rex tui mentionem nullam fecerit?' —
ille autem Regis hereditatem spe devorarat. — 'domum'
inquit 'emisti.' 'putes' inquam 'dicere, iudices emisti.'
'iuranti' inquit 'tibi non crediderunt.' 'mihi vero' in-

quam 'xxv. iudices crediderunt, xxxi., quoniam nummos ante acceperunt, tibi nihil crediderunt.' magnis clamoribus adflictus conticuit et concidit.

11 noster autem status est hic: apud bonos iidem sumus, quos reliquisti, apud sordem urbis et faecem multo melius nunc, quam *cum* reliquisti: nam et illud nobis non obest, videri nostrum testimonium non valuisse: missus est sanguis invidiae sine dolore; atque etiam hoc magis, quod omnes illi fautores illius flagitii rem manifestam illam redemptam esse a iudicibus confitentur; accedit illud, quod illa contionalis hirudo aerarii, misera ac ieiuna plebecula, me ab hoc Magno unice diligi putat, et hercule multa et iucunda consuetudine coniuncti inter nos sumus, usque eo, ut nostri isti comissatores coniurationis, barbatuli iuvenes, illum in sermonibus Cn. Ciceronem appellent; itaque et ludis et gladiatoribus mirandas ἐπισημασίας sine ulla pastoricia fistula auferebamus.

12 nunc est exspectatio comitiorum, in quae omnibus invitis trudit noster Magnus Auli filium, atque in eo neque auctoritate neque gratia pugnat, sed quibus Philippus omnia castella expugnari posse dicebat [in quae modo asellus onustus auro posset ascendere]; consul autem ille † deterioris histrionis similis suscepisse negotium dicitur et domi divisores habere; quod ego non credo. sed senatus consulta duo iam facta sunt odiosa, quod in consulem facta putantur, Catone et Domitio postulante, unum, ut apud magistratus inquiri liceret, alterum, cuius domi divisores habitarent, adversus rem publicam.

13 Lurco autem tribunus pl., qui magistratum simul cum lege Aelia iniit, solutus est et Aelia et Fufia, ut legem de ambitu ferret, quam ille bono auspicio claudus homo promulgavit: ita comitia in a. d. VI. Kal. Sext. dilata sunt. novi est in lege hoc, ut qui nummos in tribus pronuntiarit, si non dederit, impune sit; sin dederit, ut quoad vivat singulis tribubus HS. CIↃ CIↃ CIↃ debeat. dixi hanc legem P. Clodium iam ante servasse; pronuntiare enim solitum esse et non dare. sed heus tu! videsne consulatum illum nostrum, quem Curio antea ἀποθέωσιν vocabat, si hic factus erit, fabam mimum futurum? qua re, ut opinor, φιλοσοφητέον, id quod tu

facis, et istos consulatus non flocci facteon. quod ad me 11
scribis, te in Asiam statuisse non ire, equidem mallem
ut ires, ac vereor ne quid in ista re minus commode fiat;
sed tamen non possum reprehendere consilium tuum,
praesertim cum egomet in provinciam non sim profe-
ctus. epigrammatis tuis, quae in Amaltheo posuisti, 15
contenti erimus, praesertim cum et Thyillus nos reli-
querit et Archias nihil de me scripserit, ac vereor ne,
Lucullis quoniam Graecum poëma condidit, nunc ad
Caecilianam fabulam spectet. Antonio tuo nomine gra- 16
tias egi eamque epistolam Mallio dedi; ad te ideo antea
rarius scripsi, quod non habebam idoneum, cui darem,
nec satis sciebam, quo darem. valde te venditavi. Cin- 17
cius si quid ad me tui negotii detulerit, suscipiam; sed
nunc magis in suo est occupatus, in quo ego ei non de-
sum. tu, si uno in loco es futurus, crebras a nobis lit-
teras exspecta; ast pluris etiam ipse mittito. velim ad 18
me scribas, cuius modi sit *Ἀμαλθεῖον* tuum, quo ornatu,
qua *τοποθεσίᾳ*, et quae poëmata quasque historias de
Ἀμαλθείᾳ habes ad me mittas: lubet mihi facere in
Arpinati. ego tibi aliquid de meis scriptis mittam: nihil
erat absoluti.

XVII.

Scr. Romae Nonis Decembribus a. u. c. 693.

CICERO ATTICO SAL.

Magna mihi varietas voluntatis et dissimilitudo opi- 1
nionis ac iudicii Q. fratris mei demonstrata est ex litteris
tuis, in quibus ad me epistolarum illius exempla misisti;
qua ex re et molestia sum tanta adfectus, quantam mihi
meus amor summus erga utrumque vestrum adferre de-
buit, et admiratione, quidnam accidisset quod adferret
Q. fratri meo aut offensionem tam gravem aut commu-
tationem tantam voluntatis. atque illud a me iam ante
intellegebatur, quod te quoque ipsum discedentem a
nobis suspicari videbam, subesse nescio quid opinionis
incommodae sauciumque esse eius animum et insedisse
quasdam odiosas suspitiones, quibus ego mederi cum
cuperem antea saepe et vehementius etiam post sorti-
tionem provinciae, nec tantum intellegebam ei esse offen-

sionis, quantum litterae tuae declarant, nec tantum pro-
2 ficiebam, quantum volebam. sed tamen hoc me ipse
consolabar, quod non dubitabam quin te ille aut Dyrrha-
chii aut in istis locis uspiam visurus esset; quod cum
accidisset, confidebam ac mihi persuaseram fore ut
omnia placarentur inter vos non modo sermone ac dis-
putatione, sed conspectu ipso congressuque vestro. nam,
quanta sit in Quinto fratre meo comitas, quanta iucun-
ditas, quam mollis animus ad accipiendam et ad depo-
nendam offensionem, nihil attinet me ad te, qui ea nosti,
scribere. sed accidit perincommode, quod eum nusquam
vidisti; valuit enim plus quod erat illi non nullorum ar-
tificiis inculcatum quam aut officium aut necessitudo aut
amor vester ille pristinus, qui plurimum valere debuit.
3 atque huius incommodi culpa ubi resideat, facilius pos-
sum existumare quam scribere; vereor enim ne, dum
defendam meos, non parcam tuis; nam sic intellego, ut
nihil a domesticis volneris factum sit, illud quidem, quod
erat, eos certe sanare potuisse. sed huiusce rei totius
vitium, quod aliquanto etiam latius patet quam videtur,
4 praesenti tibi commodius exponam. de iis litteris, quas
ad te Thessalonica misit, et de sermonibus, quos ab illo
et Romae apud amicos tuos et in itinere habitos putas,
ecquid tantum causae sit ignoro, sed omnis in tua posita
est humanitate mihi spes huius levandae molestiae. nam,
si ita statueris, et irritabilis animos esse optimorum saepe
hominum et eosdem placabilis, et esse hanc agilitatem,
ut ita dicam, mollitiamque naturae plerumque bonitatis
et, id quod caput est, nobis inter nos nostra sive incom-
moda sive vitia sive iniurias esse tolerandas, facile haec,
quem ad modum spero, mitigabuntur: quod ego ut facias
te oro; nam ad me, qui te unice diligo, maxime pertinet
neminem esse meorum, qui aut te non amet aut abs te
5 non ametur. illa pars epistolae tuae minime fuit neces-
saria, in qua exponis, quas facultates aut provincialium
aut urbanorum commodorum et aliis temporibus et me
ipso consule praetermiseris; mihi enim perspecta est in-
genuitas et magnitudo animi tui, neque ego inter me
atque te quicquam interesse umquam duxi praeter vo-
luntatem institutae vitae, quod me ambitio quaedam ad

honorum studium, te autem alia minime reprehendenda
ratio ad honestum otium duxit: vera quidem laude pro-
bitatis, diligentiae, religionis neque me tibi neque quem-
quam antepono, amoris vero erga me, cum a fraterno
[amore] domesticoque discessi, tibi primas defero; vidi 6
enim, vidi penitusque perspexi in meis variis temporibus
et sollicitudines et laetitias tuas: fuit mihi saepe et lau-
dis nostrae gratulatio tua iucunda et timoris consolatio
grata; quin mihi nunc te absente non solum consilium,
quo tu excellis, sed etiam sermonis communicatio, quae
mihi suavissima tecum solet esse, maxime deest — quid
dicam? in publica re, quo in genere mihi neglegenti esse
non licet, an in forensi labore, quem antea propter am-
bitionem sustinebam, nunc, ut dignitatem tueri gratia
possim, an *in* ipsis domesticis negotiis? in quibus ego
cum antea, tum vero post discessum fratris, te sermo-
nesque nostros desidero. postremo non labor meus, non
requies, non negotium, non otium, non forenses res, non
domesticae, *non publicae,* non privatae carere diutius tuo
suavissimo atque amantissimo consilio ac sermone pos-
sunt. atque harum rerum commemorationem verecundia 7
saepe impedivit utriusque nostrum: nunc autem ea fuit
necessaria propter eam partem epistolae tuae, per quam
te ac mores tuos mihi purgatos ac probatos esse voluisti.
atque in ista incommoditate alienati illius animi et offensi
illud inest tamen commodi, quod et mihi et ceteris amicis
tuis nota fuit et abs te aliquando testificata tua voluntas
omittendae provinciae, ut, quod una non estis, non dis-
sensione ac discidio vestro, sed voluntate ac iudicio tuo
factum esse videatur. qua re et illa, quae violata, ex-
piabuntur et haec nostra, quae sunt sanctissime conser-
vata, suam religionem obtinebunt. nos hic in re publica 8
infirma, misera commutabilique versamur: credo enim te
audisse nostros equites paene a senatu esse disiunctos;
qui primum illud valde graviter tulerunt, promulgatum
ex senatus consulto fuisse, ut de eis, qui ob iudicandum
pecuniam accepissent, quaereretur. qua in re decernenda
cum ego casu non adfuissem sensissemque id equestrem
ordinem ferre moleste neque aperte dicere, obiurgavi
senatum, ut mihi visus sum, summa cum auctoritate, et

in causa non verecunda admodum gravis et copiosus fui.
9 ecce aliae deliciae equitum vix ferendae! quas ego non
solum tuli, sed etiam ornavi: Asiam qui de censoribus
conduxerant questi sunt in senatu se cupiditate prolapsos
nimium magno conduxisse; ut induceretur locatio, postu-
laverunt. ego princeps in adiutoribus atque adeo secun-
dus; nam, ut illi auderent hoc postulare, Crassus eos
impulit. invidiosa res, turpis postulatio et confessio
temeritatis; summum erat periculum ne, si nihil impe-
trassent, plane alienarentur a senatu: huic quoque rei
subventum est maxime a nobis perfectumque, ut fre-
quentissimo senatu et liberalissimo uterentur, multaque
a me de ordinum dignitate et concordia dicta sunt Kal.
Decembr. et postridie; neque adhuc res confecta est, sed
voluntas senatus perspecta. unus enim contra dixerat
Metellus consul designatus; quin erat dicturus, ad quem
propter diei brevitatem perventum non est, heros ille
10 noster Cato. sic ego conservans rationem institutionem-
que nostram tueor, ut possum, illam a me conglutina-
tam concordiam, sed tamen, quoniam ista sunt tam in-
firma, munitur quaedam nobis ad retinendas opes nostras
tuta, ut spero, via, quam tibi litteris satis explicare non
possum, significatione parva ostendam tamen: utor Pom-
peio familiarissime. video, quid dicas: cavebo quae sunt
cavenda ac scribam alias ad te de meis consiliis capes-
11 sendae rei publicae plura. Lucceium scito [consulatum]
habere in animo statim petere; duo enim soli dicuntur
petituri: Caesar cum eo coire per Arrium cogitat, et
Bibulus cum hoc se putat per C. Pisonem posse coniungi.
rides? non sunt haec ridicula, mihi crede. quid aliud
scribam ad te? quid? multa sunt; sed *si* in aliud tempus
exspectare velis, cures ut sciam. iam illud moleste rogo,
quod maxime cupio, ut quam primum venias. Nonis De-
cembribus.

XVIII.

Ser. a. d. XI. Kal. Februarias a. u. c. 694.

CICERO ATTICO SAL.

1 Nihil mihi nunc scito tam deesse quam hominem
eum, quocum omnia, quae me cura aliqua adficiunt, una

communicem, qui me amet, qui sapiat, quicum ego ex
animo loquar, nihil fingam, nihil dissimulem, nihil obte-
gam. abest enim frater ἀφελέστατος et amantissimus.
† Metellus non homo, sed 'litus atque aër et solitudo
mera!' tu autem, qui saepissime curam et angorem animi
mei sermone et consilio levasti tuo, qui mihi et in pu-
blica re socius et in privatis omnibus conscius et omnium
meorum sermonum et consiliorum particeps esse soles,
ubinam es? ita sum ab omnibus destitutus, ut tantum
requietis habeam, quantum cum uxore et filiola et mellito
Cicerone consumitur; nam illae ambitiosae nostrae fuco-
saeque amicitiae sunt in quodam splendore forensi, fru-
ctum domesticum non habent. itaque, cum bene com-
pleta domus est tempore matutino, cum ad forum stipati
gregibus amicorum descendimus, reperire ex magna
turba neminem possumus, quocum aut iocari libere aut
suspirare familiariter possimus. qua re te exspectamus,
te desideramus, te iam etiam arcessimus; multa sunt
enim, quae me sollicitant anguntque, quae mihi videor
auris nactus tuas unius ambulationis sermone exhaurire
posse. ac domesticarum quidem sollicitudinum aculeos 2
omnis et scrupulos occultabo, neque ego huic epistolae
atque ignoto tabellario committam. atqui hi — nolo
enim te permoveri — non sunt permolesti, sed tamen
insident et urgent et nullius amantis consilio aut ser-
mone requiescunt. in re publica vero, quamquam ani-
mus est praesens, † tamen voluntas etiam atque etiam
ipsa medicina efficit: nam, ut ea breviter, quae post
tuum discessum acta sunt, colligam, iam exclames ne-
cesse est res Romanas diutius stare non posse. etenim
post profectionem tuam primus, ut opinor, introitus fuit
in causam fabulae Clodianae, in qua ego nactus, ut mihi
videbar, locum resecandae libidinis et coërcendae iuven-
tutis, vehemens fui et omnis profudi viris animi atque
ingenii mei, non odio adductus alicuius, sed spe corri-
gendae et sanandae civitatis: adflicta res publica est 3
empto constupratoque iudicio. vide, quae sint postea
consecuta: consul est impositus is nobis, quem nemo
praeter nos philosophos aspicere sine suspiritu posset.
quantum hoc volnus! facto senatus consulto de ambitu,

de iudiciis, nulla lex perlata, exagitatus senatus, alienati
equites Romani: sic ille annus duo firmamenta rei pu-
blicae per me unum constituta evertit; nam et senatus
auctoritatem abiecit et ordinum concordiam disiunxit.
instat hic nunc [ille] annus egregius. eius initium eius
modi fuit, ut anniversaria sacra Iuventatis non commit-
terentur; nam M. Luculli uxorem Memmius suis sacris
initiavit. Menelaus aegre id passus divortium fecit:
quamquam ille pastor Idaeus Menelaum solum contem-
pserat, hic noster Paris tam Menelaum quam Agamemno-
4 nem liberum non putavit. est autem C. Herennius qui-
dam tribunus pl., quem tu fortasse ne nosti quidem —
tametsi potes nosse; tribulis enim tuus est, et Sextus,
pater eius, nummos vobis dividere solebat —: is ad ple-
bem P. Clodium traducit, idemque fert, ut universus
populus in campo Martio suffragium de re Clodii ferat:
hunc ego accepi in senatu, ut soleo, sed nihil est illo
5 homine lentius. Metellus est consul egregius et nos
amat, sed imminuit auctoritatem suam, quod habet dicis
causa promulgatum illud idem de Clodio; Auli autem
filius, o di immortales! quam ignavus ac sine animo
miles! quam dignus, qui Palicano, sicut facit, os ad male
6 audiendum cotidie praebeat! agraria autem promulgata
est a Flavio, sane levis, eadem fere, quae fuit Plotia.
sed interea πολιτικὸς ἀνὴρ οὐδ᾽ ὄναρ quisquam inveniri
potest; qui poterat, familiaris noster — sic est enim,
volo te hoc scire — Pompeius togulam illam pictam
silentio tuetur suam. Crassus verbum nullum contra
gratiam. ceteros iam nosti, qui ita sunt stulti, ut amissa
re publica piscinas suas fore salvas sperare videantur.
7 unus est, qui curet constantia magis et integritate, quam,
ut mihi videtur, consilio aut ingenio, Cato, qui miseros
publicanos, quos habuit amantissimos sui, tertium iam
mensem vexat neque iis a senatu responsum dari pati-
tur: ita nos cogimur reliquis de rebus nihil decernere
ante, quam publicanis responsum sit; qua re etiam lega-
8 tiones reiectum iri puto. nunc vides, quibus fluctibus
iactemur, et, si ex iis, quae scripsimus tanta, etiam a me
non scripta perspicis, revise nos aliquando et, quamquam
sunt haec fugienda, quo te voco, tamen fac ut amorem

nostrum tanti aestimes, ut eo vel cum his molestiis pervenire velis; nam, ne absens censeare, curabo edicendum et proponendum locis omnibus; sub lustrum autem censeri germani negotiatoris est. qua re cura, ut te quam primum videamus. vale. XI. Kal. Febr. Q. Metello L. Afranio coss.

XIX.

Scr. Romae Idibus Martiis a. u. c. 694.

CICERO ATTICO SAL.

Non modo, si mihi tantum esset otii, quantum est 1
tibi, verum etiam, si tam brevis epistolas vellem mittere,
quam tu soles facere, te superarem et in scribendo multo
essem crebrior quam tu; sed ad summas atque incredi-
bilis occupationes meas accedit, quod nullam a me volo
epistolam ad te sine argumento ac sententia pervenire.
et primum tibi, ut aequum est civi amanti patriam, quae
sunt in re publica exponam; deinde, quoniam tibi amore
nos proximi sumus, scribemus etiam de nobis ea, quae
scire te non nolle arbitramur. atque in re publica nunc 2
quidem maxime Gallici versantur metus; nam Haedui,
fratres nostri, pugnant, † pueri in alam pugnarunt et
sine dubio sunt in armis excursionesque in provinciam
faciunt. senatus decrevit, ut consules duas Gallias sor-
tirentur, dilectus haberetur, vacationes ne valerent, legati
cum auctoritate mitterentur, qui adirent Galliae civitates
darentque operam ne eae se cum Helvetiis coniungerent.
legati sunt Q. Metellus Creticus et L. Flaccus et, *τὸ
ἐπὶ τῇ φακῇ μύρον*, Lentulus Clodiani filius. atque hoc 3
loco illud non queo praeterire, quod, cum de consulari-
bus mea prima sors exisset, una voce senatus frequens
retinendum me in urbe censuit; hoc idem post me Pom-
peio accidit, ut nos duo quasi pignora rei publicae reti-
neri videremur; quid enim ego aliorum in me *ἐπιφωνή-
ματα* exspectem, cum haec domi innascantur? urbanae 4
autem res sic se habent: agraria lex a Flavio tribuno
pl. vehementer agitabatur auctore Pompeio, quae nihil
populare habebat praeter auctorem. ex hac ego lege
secunda contionis voluntate omnia illa tollebam, quae ad
privatorum incommodum pertinebant; liberabam agrum

eum, qui P. Mucio L. Calpurnio consulibus publicus
fuisset; Sullanorum hominum possessiones confirmabam;
Volaterranos et Arretinos, quorum agrum Sulla publi-
carat neque diviserat, in sua possessione retinebam;
unam rationem non reiciebam, ut ager hac adventicia
pecunia emeretur, quae ex novis vectigalibus per quin-
quennium reciperetur. huic toti rationi agrariae senatus
adversabatur, suspicans Pompeio novam quandam poten-
tiam quaeri; Pompeius vero ad voluntatem perferendae
legis incubuerat; ego autem magna cum agrariorum
gratia confirmabam omnium privatorum possessiones —
is enim est noster exercitus hominum, ut tute scis, locu-
pletium —; populo autem *et* Pompeio, nam id quoque
volebam, satis faciebam emptione, qua constituta dili-
genter et sentinam urbis exhauriri et Italiae solitudinem
frequentari posse arbitrabar. sed haec tota res inter-
pellata bello refrixerat. Metellus est consul sane bonus
et nos admodum diligit; ille alter nihili ita est, ut plane,
5 quid emerit, nesciat. haec sunt in re publica, nisi etiam
illud ad rem publicam putas pertinere, Herennium quen-
dam, tribunum pl., tribulem tuum, sane hominem ne-
quam atque egentem, saepe iam de P. Clodio ad plebem
traducendo agere coepisse; huic frequenter interceditur.
6 haec sunt, ut opinor, in re publica. ego autem, ut semel
Nonarum illarum Decembrium iunctam invidia ac mul-
torum inimicitiis eximiam quandam atque immortalem
gloriam consecutus sum, non destiti eadem animi magni-
tudine in re publica versari et illam institutam ac susce-
ptam dignitatem tueri, sed postea quam primum Clodii
absolutione levitatem infirmitatemque iudiciorum perspexi,
deinde vidi nostros publicanos facile a senatu disiungi,
quamquam a me ipso non devellerentur, tum autem bea-
tos homines — hos piscinarios dico, amicos tuos — non
obscure nobis invidere, putavi mihi maiores quasdam
7 opes et firmiora praesidia esse quaerenda: itaque primum
eum, qui nimium diu de rebus nostris tacuerat, Pom-
peium, adduxi in eam voluntatem, ut in senatu non
semel, sed saepe multisque verbis huius mihi salutem
imperii atque orbis terrarum adiudicarit; quod non tam
interfuit mea — neque enim illae res aut ita sunt ob-

scurae, ut testimonium, aut ita dubiae, ut laudationem
desiderent — quam rei publicae, quod erant quidam im-
probi, qui contentionem fore aliquam mihi cum Pompeio
ex rerum illarum dissensione arbitrarentur. cum hoc
ego me tanta familiaritate coniunxi, ut uterque nostrum
in sua ratione munitior et in re publica firmior hac con-
iunctione esse possit. odia autem illa libidinosae et de- 8
licatae iuventutis, quae erant in me incitata, sic mitigata
sunt comitate quadam mea, me unum ut omnes illi co-
lant. nihil iam denique a me asperum in quemquam fit,
nec tamen quicquam populare ac dissolutum, sed ita
temperata tota ratio est, ut rei publicae constantiam
praestem, privatis rebus meis propter infirmitatem bono-
rum, iniquitatem malevolorum, odium in me improborum
adhibeam quandam cautionem et diligentiam; atque ita
tamen his novis amicitiis implicati sumus, ut crebro mihi
vafer ille Siculus insusurret [Epicharmus] cantilenam
illam suam:

νᾶφε καὶ μέμνασ' ἀπιστεῖν· ἄρθρα ταῦτα τᾶν φρενῶν.

ac nostrae quidem rationis ac vitae quasi quandam for-
mam, ut opinor, vides. de tuo autem negotio saepe ad 9
me scribis, cui mederi nunc non possumus; est enim
illud senatus consultum summa pedariorum voluntate,
nullius nostrum auctoritate factum: nam, quod me esse
ad scribendum vides, ex ipso senatus consulto intellegere
potes aliam rem tum relatam, hoc autem de populis libe-
ris sine causa additum, et ita factum est a P. Servilio
filio, qui in postremis sententiam dixit, sed immutari hoc
tempore non potest; itaque conventus, qui initio celebra-
bantur, iam diu fieri desierunt. tu *si* tuis blanditiis
tamen a Sicyoniis nummulorum aliquid expresseris, ve-
lim me facias certiorem. commentarium consulatus mei 10
Graece compositum misi ad te, in quo si quid erit, quod
homini Attico minus Graecum eruditumque videatur,
non dicam, quod tibi, ut opinor, Panhormi Lucullus de
suis historiis dixerat, se, quo facilius illas probaret Ro-
mani hominis esse, idcirco barbara quaedam et soloeca
dispersisse: apud me si quid erit eius modi, me impru-
dente erit et invito. Latinum si perfecero, ad te mittam.

tertium poëma exspectato, ne quod genus a me ipso
laudis meae praetermittatur. hic tu cave dicas, *τίς
πατέρ' αἰνήσει;* si est enim apud homines quicquam,
quod potius sit, laudetur, nos vituperemur, qui non po-
tius alia laudemus. quamquam non *ἐγκωμιαστικὰ* sunt
11 haec, sed *ἱστορικά*, quae scribimus. Quintus frater purgat
se mihi per litteras et adfirmat nihil a se cuiquam de
te secus esse dictum. verum haec nobis coram summa
cura et diligentia sunt agenda; tu modo nos revise ali-
quando. Cossinius hic, cui dedi litteras, valde mihi
bonus homo et non levis et amans tui visus est et talis,
qualem esse eum tuae mihi litterae nuntiarant. Idibus
Martiis.

XX.

Scr. Romae mense Maio a. u. c. 694.

CICERO ATTICO SAL.

1 Cum *e* Pompeiano me Romam recepissem a. d. III.
Idus Maias, Cincius noster eam mihi abs te epistolam
reddidit, quam tu Idibus Febr. dederas: ei nunc epistolae
litteris his respondebo. ac primum tibi perspectum esse
iudicium de te meum laetor, deinde te in iis rebus, quae
mihi asperius a nobis atque nostris et iniucundius actae
videbantur, moderatissimum fuisse vehementissime gau-
deo, idque neque amoris mediocris et ingenii summi ac
sapientiae iudico. qua de re cum ad me ita suaviter,
diligenter, officiose, humaniter scripseris, ut non modo
te hortari amplius non debeam, sed ne exspectare qui-
dem abs te aut ab ullo homine tantum facilitatis ac
mansuetudinis potuerim, nihil duco esse commodius quam
de his rebus nihil iam amplius scribere: cum erimus
congressi, tum, si quid res feret, coram inter nos con-
2 feremus. quod ad me de re publica scribis, disputas
tu quidem et amanter et prudenter, et a meis consiliis
ratio tua non abhorret — nam neque de statu nobis no-
strae dignitatis est recedendum neque sine nostris copiis
intra alterius praesidia veniendum, et is, de quo scribis,
nihil habet amplum, nihil excelsum, nihil non summis-
sum atque populare —, verum tamen fuit ratio mihi
fortasse ad tranquillitatem meorum temporum non inu-

tilis, sed mehercule rei publicae multo etiam utilior quam
mihi, civium improborum impetus in me reprimi, cum
hominis amplissima fortuna, auctoritate, gratia fluctuan-
tem sententiam confirmassem et a spe malorum ad mea-
rum rerum laudem convertissem; quod si cum aliqua
levitate mihi faciendum fuisset, nullam rem tanti existi-
massem, sed a me ita sunt acta omnia, non ut ego illi
adsentiens levior, sed ut ille me probans gravior videre-
tur. reliqua sic a me aguntur et agentur, ut non com- 3
mittamus ut ea, quae gessimus, fortuito gessisse videa-
mur: meos bonos viros, illos quos significas, et eam,
quam mihi dicis obtigisse, *Σπάρταν*, non modo num-
quam deseram, sed etiam, si ego ab illa deserar, tamen
in mea pristina sententia permanebo. illud tamen velim
existumes, me hanc viam optimatem post Catuli mortem
nec praesidio ullo nec comitatu tenere; nam, ut ait Rhin-
ton, ut opinor,

οἱ μὲν παρ' οὐδέν εἰσι, τοῖς δ' οὐδὲν μέλει.

mihi vero ut invideant piscinarii nostri, aut scribam ad
te alias aut in congressum nostrum reservabo. a curia
autem nulla me res divellet, vel quod ita rectum est, vel
quod rebus meis maxime consentaneum, vel quod, a se-
natu quanti fiam, minime me paenitet. de Sicyoniis, ut 4
ad te scripsi antea, non multum spei est in senatu; nemo
est enim iam qui queratur: qua re, si id exspectas, lon-
gum est. alia via, si qua potes, pugna. cum est actum,
neque animadversum est, ad quos pertineret, et raptim
in eam sententiam pedarii cucurrerunt. inducendi sena-
tus consulti maturitas nondum est, quod neque sunt qui
querantur et multi partim malevolentia, partim opinione
aequitatis delectantur. Metellus tuus est egregius con- 5
sul: unum reprehendo, quod otium *e* Gallia nuntiari non
magno opere gaudet; cupit, credo, triumphare. hoc vel-
lem mediocrius; cetera egregia: Auli filius vero ita se
gerit, ut eius consulatus non consulatus sit, sed Magni
nostri *ὑπώπιον*. de meis scriptis, misi ad te Graece per- 6
fectum consulatum meum: eum librum L. Cossinio dedi.
puto te Latinis meis delectari; huic autem Graeco Grae-
cum invidere. alii si scripserint, mittemus ad te, sed,

mihi crede, simul atque hoc nostrum legerunt, nescio
7 quo pacto retardantur. nunc, ut ad rem meam redeam,
L. Papirius Paetus, vir bonus amatorque noster, mihi
libros eos, quos Ser. Claudius reliquit, donavit. cum
mihi per legem Cinciam licere capere Cincius amicus
tuus diceret, libenter dixi me acceptarum, si attulisset.
nunc si me amas, si te a me amari scis, enitere per
amicos, clientis, hospites, libertos denique ac servos tuos,
ut scida ne qua depereat. nam et Graecis iis libris,
quos suspicor, et Latinis, quos scio illum reliquisse, mihi
vehementer opus est. ego autem cotidie magis, quod
mihi de forensi *labore* temporis datur, in iis studiis con-
quiesco. per mihi, per, inquam, gratum feceris, si in
hoc tam diligens fueris, quam soles in iis rebus, quas
me valde velle arbitraris, ipsiusque Paeti tibi negotia
commendo, de quibus tibi ille agit maxumas gratias, et,
ut iam invisas nos, non solum rogo, sed etiam suadeo.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD ATTICUM

LIBER SECUNDUS.

I.

Scr. Romae mense Iunio a. u. c. 694.

CICERO ATTICO SAL.

Kal. Iuniis eunti mihi Antium et gladiatores M. Metelli cupide relinquenti venit obviam tuus puer: is mihi litteras abs te et commentarium consulatus mei Graece scriptum reddidit; in quo laetatus sum *me* aliquanto ante de isdem rebus Graece item scriptum librum L. Cossinio ad te perferundum dedisse: nam, si ego tuum ante legissem, furatum me abs te esse diceres. quamquam tua illa — legi enim libenter — horridula mihi atque incompta visa sunt, sed tamen erant ornata hoc ipso, quod ornamenta neglexerant, et, ut mulieres, ideo bene olere, quia nihil olebant, videbantur. meus autem liber totum Isocrati myrothecium atque omnis eius discipulorum arculas ac non nihil etiam Aristotelia pigmenta consumpsit; quem tu Corcyrae, ut mihi aliis litteris significas, strictim attigisti, post autem, ut arbitror, a Cossinio accepisti; quem tibi ego non essem ausus mittere, nisi eum lente ac fastidiose probavissem. quamquam ad me scripsit 2 iam Rhodo Posidonius se, nostrum illud ὑπόμνημα *cum* legeret, quod ego ad eum, ut ornatius de isdem rebus scriberet, miseram, non modo non excitatum esse ad scribendum, sed etiam plane perterritum. quid quaeris? conturbavi Graecam nationem: ita, volgo qui instabant ut darem sibi quod ornarent, iam exhibere mihi molestiam destiterunt. tu, si tibi placuerit liber, curabis ut et Athenis sit et in ceteris oppidis Graeciae; videtur enim posse aliquid nostris rebus lucis adferre. oratiun- 3 culas autem et quas postulas et pluris etiam mittam,

quoniam quidem ea, quae nos scribimus adulescentulorum studiis excitati, te etiam delectant. fuit enim mihi commodum, quod in eis orationibus, quae Philippicae nominantur, enituerat civis ille tuus [Demosthenes], et quod se ab hoc refractariolo iudiciali dicendi genere abiunxerat, ut *σεμνότερός τις* et *πολιτικώτερος* videretur, curare ut meae quoque essent orationes, quae consulares nominarentur; quarum una est in senatu Kal. Ianuariis, altera ad populum de lege agraria, tertia de Othone, quarta pro Rabirio, quinta de proscriptorum filiis, sexta, cum provinciam in contione deposui, septima, qua Catilinam emisi, octava, quam habui ad populum postridie quam Catilina profugit, nona in contione, quo die Allobroges † invocarunt, decima in senatu, Nonis Decembribus. sunt praeterea duae breves, quasi *ἀποσπασμάτια* legis agrariae. hoc totum *σῶμα* curabo ut habeas; et quoniam te cum scripta, tum res meae delectant, isdem ex libris perspicies et quae gesserim et quae dixerim: aut ne poposcisses; ego enim tibi me non offerebam.
4 quod quaeris, quid sit quod te arcessam, ac simul impeditum te negotiis esse significas neque recusas quin, non modo si opus sit, sed etiam si velim, accurras, nihil sane est necesse; verum tamen videbare mihi tempora peregrinationis commodius posse discribere: nimis abes diu, praesertim cum sis in propinquis locis, neque nos te fruimur et tu nobis cares. ac nunc quidem otium est, sed, si paulo plus furor Pulchelli progredi posset, valde ego te istim excitarem. verum praeclare Metellus impedit et impediet. quid quaeris? est consul *φιλόκαιρος*
5 et, ut semper iudicavi, natura bonus. ille autem non simulat, sed plane tribunus pl. fieri cupit; qua *de* re cum in senatu ageretur, fregi hominem et inconstantiam eius reprehendi, qui Romae tribunatum pl. peteret, cum in Sicilia aedilitatem se petere dictitasset, neque magno opere dixi esse nobis laborandum, quod nihilo magis ei liciturum esset plebeio rem publicam perdere, quam similibus eius me consule patriciis esset licitum. iam, cum se ille septimo die venisse a freto neque sibi obviam quemquam prodire potuisse et noctu se introisse dixisset in eoque se in contione iactasset, nihil ei novi dixi acci-

disse, ex Sicilia septimo die Romam: tribus horis Roma
Interamnam; noctu introisse: item ante; non esse itum
obviam: ne tum quidem, cum iri maxime debuerit. quid
quaeris? hominem petulantem modestum reddo non so-
lum perpetua gravitate orationis, sed etiam hoc genere
dictorum; itaque iam familiariter cum ipso cavillor ac
iocor; quin etiam, cum candidatum deduceremus, quaerit
ex me, num consuessem Siculis locum gladiatoribus
dare? negavi. 'at ego' inquit 'novus patronus instituam;
sed soror, quae tantum habet consularis loci, unum mihi
solum pedem dat.' 'noli' inquam 'de uno pede sororis
queri; licet etiam alterum tollas.' 'non consulare' in-
quies 'dictum': fateor; sed ego illam odi male consula-
rem: [ea] est enim seditiosa, [ea] cum viro bellum gerit,
neque solum cum Metello, sed etiam cum Fabio, quod
eos † in hoc esse moleste fert. quod de agraria lege 6
quaeris, sane iam videtur refrixisse. quod me quodam
modo molli brachio de Pompeii familiaritate obiurgas,
nolim ita existimes, me mei praesidii causa cum illo con-
iunctum esse, sed ita res erat instituta, ut, si inter nos
esset aliqua forte dissensio, maximas in re publica dis-
cordias versari esset necesse: quod a me ita praecautum
atque ita provisum est, non ut ego de optima illa mea
ratione decederem, sed ut ille esset melior et aliquid de
populari levitate deponeret; quem de meis rebus, in quas
cum multi incitarant, multo scito gloriosius quam de
suis praedicare; sibi enim bene gestae, mihi conservatae
rei publicae dat testimonium. hoc facere illum mihi
quam prosit nescio; rei publicae certe prodest. quid, si
etiam Caesarem, cuius nunc venti valde sunt secundi,
reddo meliorem, num tantum obsum rei publicae? quin 7
etiam, si mihi nemo invideret, si omnes, ut erat aequum,
faverent, tamen non minus esset probanda medicina,
quae sanaret vitiosas partis rei publicae, quam quae ex-
secaret. nunc vero, cum equitatus ille, quem ego in
clivo Capitolino te signifero ac principe collocaram, se-
natum deseruerit, nostri autem principes digito se cae-
lum putent attingere, si mulli barbati in piscinis sint,
qui ad manum accedant, alia autem neglegant, nonne
tibi satis prodesse videor, si perficio ut nolint obesse qui

8 possunt? nam Catonem nostrum non tu amas plus quam ego; sed tamen ille optimo animo utens et summa fide nocet interdum rei publicae: dicit enim tamquam in Platonis πολιτείᾳ, non tamquam in Romuli faece, sententiam. quid verius quam in iudicium venire qui ob rem iudicandam pecuniam acceperit? censuit hoc Cato, adsensit senatus: equites curiae bellum, non mihi; nam ego dissensi. quid impudentius publicanis renuntiantibus? fuit tamen retinendi ordinis causa faciunda iactura: restitit et pervicit Cato; itaque nunc, consule in carcere incluso, saepe item seditione commota, aspiravit nemo eorum, quorum ego concursu itemque ii consules, qui post me fuerunt, rem publicam defendere solebant. quid ergo? istos, inquies, mercede conductos habebimus? quid faciemus, si aliter non possumus? an libertinis atque etiam servis serviamus? sed, ut tu ais, ἅλις σπουδῆς.
9 Favonius meam tribum tulit honestius quam suam, Lucceii perdidit. accusavit Nasicam honeste, ac moleste tamen dixit, ita ut Rhodi videretur molis potius quam Moloni operam dedisse; mihi, quod defendissem, leviter suscensuit. nunc tamen petit iterum rei publicae causa. Lucceius quid agat, scribam ad te, cum Caesarem vi-
10 dero, qui aderit biduo. quod Sicyonii te laedunt, Catoni et eius aemulatori attribues Servilio. quid? ea plaga nonne ad multos bonos viros pertinet? sed, si ita placuit, laudemus; deinde in discessionibus soli relinqua-
11 mur! Amalthea mea te exspectat et indiget tui. Tusculanum et Pompeianum valde me delectant, nisi quod me, illum ipsum vindicem aeris alieni, aere non Corinthio, sed hoc circumforaneo obruerunt. in Gallia speramus esse otium. Prognostica mea cum oratiunculis propediem exspecta; et tamen, quid cogites de adventu tuo, scribe ad nos: nam mihi Pomponia nuntiari iussit, te mense Quintili Romae fore; id a tuis litteris, quas ad me
12 de censu tuo miseras, discrepabat. Paetus, ut antea ad te scripsi, omnis libros, quos frater suus reliquisset, mihi donavit. hoc illius munus in tua diligentia positum est: si me amas, cura ut conserventur et ad me perferantur; hoc mihi nihil potest esse gratius, et cum Graecos, tum vero diligenter Latinos ut conserves velim. tuum esse

hoc munusculum putabo. ad Octavium dedi litteras; cum ipso nihil eram locutus: neque enim ista tua negotia provincialia esse putabam, neque te in tocullionibus habebam; sed scripsi, ut debui, diligenter.

II.

Scr. in Tusculano mense Decembri a. u. c. 694.

CICERO ATTICO SAL.

Cura, amabo te, Ciceronem nostrum; ei nos *συννοσεῖν* 1
videmur. *Πελληναίων* in manibus tenebam et hercule 2
magnum acervum Dicaearchi mihi ante pedes exstruxeram. o magnum hominem! et unde multo plura didiceris quam de Procilio. *Κορινθίων* et *Ἀθηναίων* puto me Romae habere. mihi credes, † lege haec doceo mirabilis vir est. *Ἡρώδης*, si homo esset, eum potius legeret, quam unam litteram scriberet; qui me epistola petivit, ad te, ut video, comminus accessit: coniurasse mallem quam restitisse coniurationi, si illum mihi audiendum putassem. de Lollio, sanus non es; de † vino, laudo. 3
sed heus tu, ecquid vides Kalendas venire, Antonium non venire? iudices cogi? nam ita ad me mittunt, Nigidium minari in contione se iudicem, qui non adfuerit, compellaturum. velim tamen, si quid est de Antonii adventu quod audieris, scribas ad me et, quoniam huc non venis, cenes apud nos utique pridie Kal. cave aliter facias. cura ut valeas.

III.

Scr. Romae mense Decembri a. u. c. 694.

CICERO ATTICO SAL.

Primum, ut opinor, *εὐαγγέλια*. Valerius absolutus 1
est Hortensio defendente: id iudicium Auli filio condonatum putabatur, et Epicratem suspicor, ut scribis, lascivum fuisse; etenim mihi caligae eius et fasciae cretatae non placebant. quid sit, sciemus, cum veneris. fenestra- 2
rum angustias quod reprehendis, scito te *Κύρου παιδείαν* reprehendere: nam, cum ego idem istuc dicerem, Cyrus aiebat viridariorum *διαφάσεις* latis luminibus non tam esse suavis. etenim *ἔστω ὄψις μὲν ἡ α, τὸ δὲ ὁρώμενον β, γ· ἀκτῖνες δὲ δ καὶ ε.* vides enim cetera. nam, si

κατ' εἰδώλων ἐμπτώσεις videremus, valde laborarent εἴδωλα in angustiis; nunc fit lepide illa ἔκχυσις radiorum. cetera si reprehenderis, non feres tacitum, nisi si quid
3 erit eius modi, quod sine sumptu corrigi possit. venio nunc ad mensem Ianuarium et ad ὑπόστασιν nostram ac πολιτείαν, in qua Σωκρατικῶς εἰς ἑκάτερον, sed tamen ad extremum, ut illi solebant, τὴν ἀρέσκουσαν. est res sane magni consilii: nam aut fortiter resistendum est legi agrariae, in quo est quaedam dimicatio, sed plena laudis; aut quiescendum, quod est non dissimile atque ire in Solonium aut Antium; aut etiam adiuvandum, quod a me aiunt Caesarem sic exspectare, ut non dubitet: nam fuit apud me Cornelius; hunc dico Balbum, Caesaris familiarem. is adfirmabat illum omnibus in rebus meo et Pompeii consilio usurum daturumque operam ut cum Pompeio Crassum coniungeret. hic sunt haec: coniunctio mihi summa cum Pompeio; si placet, etiam cum Caesare; reditus in gratiam cum inimicis, pax cum multitudine, senectutis otium: sed me † κατακρεσις mea illa commovet, quae est in libro tertio:

interea cursus, quos prima a parte iuventae
quosque adeo consul virtute animoque petisti,
hos retine atque auge famam laudesque bonorum.

haec mihi cum in eo libro, in quo multa sunt scripta ἀριστοκρατικῶς, Calliope ipsa praescripserit, non opinor esse dubitandum, quin semper nobis videatur

εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνασθαι περὶ πάτρης.

sed haec ambulationibus Compitaliciis reservemus. tu pridie Compitalia memento: balineum calfieri iubebo; et Pomponiam Terentia rogat; matrem adiungemus. Θεοφράστου περὶ φιλοτιμίας adfer mihi de libris Quinti fratris.

IV.

Scr. in Tusculano mense Martio a. u. c. 695.

CICERO ATTICO SAL.

1 Fecisti mihi pergratum, quod Serapionis librum ad me misisti, ex quo quidem ego, quod inter nos liceat dicere, millesimam partem vix intellego. pro eo tibi praesentem pecuniam solvi imperavi, ne tu expensum

muneribus ferres. at quoniam nummorum mentio facta est, amabo te, cura ut cum Titinio, quoquo modo poteris, transigas: si in eo, quod ostenderat, non stat, mihi maxime placet ea, quae male empta sunt, reddi, si voluntate Pomponiae fieri poterit; si ne id quidem, nummi potius reddantur, quam ullus sit scrupulus. valde hoc velim ante, quam proficiscare, amanter, ut soles, diligenterque conficias. Clodius ergo, ut ais, ad Tigranem? 2
velim † Syrpiae condicione, sed facile patior; accommodatius enim nobis est ad liberam legationem tempus illud, cum et Quintus noster iam, ut speramus, in otio consederit, et, iste sacerdos Bonae deae cuius modi futurus sit, scierimus. interea quidem cum Musis nos delectabimus animo aequo, immo vero etiam gaudenti ac libenti; neque mihi umquam veniet in mentem Crasso invidere neque paenitere, quod a me ipse non desciverim. de 3
geographia, dabo operam ut tibi satis faciam, sed nihil certi polliceor: magnum opus est, sed tamen, ut iubes, curabo, ut huius peregrinationis [aliquod] tibi opus exstet. tu quicquid indagaris de re publica et maxime quos 4
consules futuros putes, facito ut sciam: tametsi minus sum curiosus; statui enim nihil iam de re publica cogitare. Terentiae saltum perspeximus: quid quaeris? 5
praeter quercum Dodonaeam nihil desideramus, quo minus Epirum ipsam possidere videamur. nos circiter 6
Kal. aut in Formiano erimus aut in Pompeiano. tu, si in Formiano non erimus, si nos amas, in Pompeianum venito: id et nobis erit periucundum et tibi non sane devium. de muro imperavi Philotimo, ne impediret 7
quo minus id fieret, quod tibi videretur: tu censeo tamen adhibeas Vettium. his temporibus, tam dubia vita optimi cuiusque, magni aestimo unius aestatis fructum palaestrae Palatinae, sed ita tamen, ut nihil minus velim quam Pomponiam et puerum versari in timore ruinae.

V.

Scr. in Antiati a. u. c. 695.

CICERO ATTICO SAL.

Cupio equidem et iam pridem cupio Alexandream 1
reliquamque Aegyptum visere et simul ab hac hominum

satietate nostri discedere et cum aliquo desiderio reverti, sed hoc tempore et his mittentibus

αἰδέομαι Τρῶας καὶ Τρωάδας ἑλκεσιπέπλους.

quid enim nostri optimates, si qui reliqui sunt, loquentur? an me aliquo praemio de sententia esse deductum?

Πουλυδάμας μοι πρῶτος ἐλεγχείην ἀναθήσει —

Cato ille noster, qui mihi unus est pro centum milibus. quid vero historiae de nobis ad annos DC. praedicarint? quas quidem ego multo magis vereor quam eorum hominum, qui hodie vivunt, rumusculos. sed, opinor, excipiamus et exspectemus: si enim deferetur, erit quaedam nostra potestas et tum deliberabimus. etiam hercule est in non accipiendo non nulla gloria: qua re si quid *Θεο-*
2 *φάνης* tecum forte contulerit, ne omnino repudiaris. de istis rebus exspecto tuas litteras: quid Arrius narret, quo animo se destitutum ferat; et qui consules parentur, utrum, ut populi sermo, Pompeius et Crassus, an, ut mihi scribitur, cum Gabinio Servius Sulpicius, et num quae novae leges, et num quid novi omnino, et, quoniam Nepos proficiscitur, cuinam auguratus deferatur, quo quidem uno ego ab istis capi possum. vide levitatem meam. sed quid ego haec, quae cupio deponere et toto animo atque omni cura *φιλοσοφεῖν*? sic, inquam, in animo est; vellem ab initio: nunc vero, quoniam quae putavi esse praeclara expertus sum quam essent inania,
3 cum omnibus Musis rationem habere cogito. tu tamen de Curtio ad me rescribe certius, et num quis in eius locum paretur, et quid de P. Clodio fiat, et omnia, quem ad modum polliceris, *ἐπὶ σχολῆς* scribe, et, quo die Roma te exiturum putes, velim ad me scribas, ut certiorem te faciam, quibus in locis futurus sim, epistolamque statim des de iis rebus, de quibus ad te scripsi; valde enim exspecto tuas litteras.

VI.

Scr. in Antiati a. u. c. 695.

CICERO ATTICO SAL.

1 Quod tibi superioribus litteris promiseram, fore ut opus exstaret huius peregrinationis, nihil iam magno

opere confirmo; sic enim sum complexus otium, ut ab eo divelli non queam; itaque aut libris me delecto, quorum habeo Antii festivam copiam, aut fluctus numero — nam ad lacertas captandas tempestates non sunt idoneae —: a scribendo prorsus abhorret animus. etenim *γεωγραφικά*, quae constitueram, magnum opus est: ita valde Eratosthenes, quem mihi proposueram, a Serapione et ab Hipparcho reprehenditur; quid censes, si Tyrannio accesserit? et hercule sunt res difficiles ad explicandum et *ὁμοειδεῖς*, nec tam possunt *ἀνθηρογραφεῖσθαι*, quam videbantur, et, quod caput est, mihi quaevis satis iusta causa cessandi est, qui etiam dubitem an hic Antii considam et hoc tempus omne consumam, ubi quidem ego mallem duumvirum quam Romae fuisse. tu vero sa- 2
pientior Buthroti domum parasti. sed, mihi crede, proxima est illi municipio haec Antiatium civitas: esse locum tam prope Romam, ubi multi sint, qui Vatinium numquam viderint? ubi nemo sit praeter me, qui quemquam ex vigintiviris vivum et salvum velit? ubi me interpellet nemo, diligant omnes? hic, hic nimirum *πολιτευτέον*: nam istic non solum non licet, sed etiam taedet; itaque *ἀνέκδοτα*, quae tibi uni legamus, Theopompio genere aut etiam asperiore multo pangentur. neque aliud iam quicquam *πολιτεύομαι* nisi odisse improbos, et id ipsum nullo cum stomacho, sed potius cum aliqua scribendi voluptate. sed ut ad rem: scripsi ad quaestores urbanos de Quinti fratris negotio: vide, quid narrent, ecquae spes sit denarii an cistophoro Pompeiano iaceamus. praeterea de muro statue quid faciendum sit. aliud quid? etiam. quando te proficisci istinc putes, fac ut sciam.

VII.

Scr. in Antiati a. u. c. 695.

CICERO ATTICO SAL.

De geographia etiam atque etiam deliberabimus. ora- 1
tiones autem *a* me duas postulas, quarum alteram non libebat mihi scribere, quia abscideram, alteram, ne laudarem eum, quem non amabam. sed id quoque videbimus. denique aliquid exstabit, ne tibi plane cessasse videamur. de Publio quae ad me scribis, sane mihi iu- 2

cunda sunt, eaque etiam velim omnibus vestigiis inda-
gata ad me adferas, cum venies, et interea scribas, si
quid intelleges aut suspicabere, et maxume de legatione
quid sit acturus. equidem ante, quam tuas legi litteras,
hominem ire cupiebam, non mehercule, ut differrem cum
eo vadimonium — nam mira sum alacritate ad litigan-
dum —, sed videbatur mihi, si quid esset in *eo* popu-
lare, quod plebeius factus esset, id amissurus: quid enim
ad plebem transisti? ut Tigranem ires salutatum? narra
mihi: reges Armenii patricios resalutare non solent? quid
quaeris? acueram *me* ad exagitandam hanc eius lega-
tionem: quam si ille contemnit et si, ut scribis, bilem id
commovet et latoribus et auspicibus legis curiatae, spe-
3 ctaculum egregium. hercule, verum ut loquamur, sub-
contumeliose tractatur noster Publius: primum, qui cum
domi Caesaris quondam unus vir fuerit, nunc ne in vi-
ginti quidem esse potuerit; deinde alia legatio dicta erat,
alia data est. illa opima ad exigendas pecunias Druso,
ut opinor, Pisaurensi, an epuloni Vatinio reservatur;
haec ieiuna tabellarii legatio datur ei, cuius tribunatus
ad istorum tempora reservatur. incende hominem,
amabo te, quoad potest: una spes est salutis istorum in-
ter istos dissensio, cuius ego quaedam initia sensi ex
Curione. iam vero Arrius consulatum sibi ereptum
fremit; Megaboccus et haec sanguinaria iuventus inimi-
cissima est. accedat vero, accedat etiam ista rixa augu-
ratus: spero me praeclaras de istis rebus epistolas ad te
4 saepe missurum. sed, illud quid sit, scire cupio, quod
iacis obscure, iam etiam ex ipsis viginti viris loqui quos-
dam. quidnam id est? si est enim aliquid, plus est boni,
quam putaram. atque haec, sic velim existimes, non
me abs te *κατὰ τὸ πρακτικὸν* quaerere, quod gestiat
animus aliquid agere in re publica: iam pridem guber-
nare me taedebat, etiam cum licebat; nunc vero cum
cogar exire de navi, non abiectis, sed ereptis gubernacu-
lis, cupio istorum naufragia ex terra intueri; cupio, ut
ait tuus amicus Sophocles,

κἂν ὑπὸ στέγῃ
πυκνῆς ἀκούειν ψακάδος εὑδούσῃ φρενί.

de muro quid opus sit videbis. Castricianum mendum nos corrigemus, et tamen ad me Quintus ccıↄↄ ıↄↄ. scripserat, nunc ad sororem tuam HS. xxx. Terentia tibi salutem dicit. Cicero tibi mandat, ut Aristodemo idem de se respondeas, quod de fratre suo, sororis tuae filio, respondisti. de Ἀμαλθείᾳ quod me admones, non neglegemus. cura ut valeas.

VIII.

Scr. in Antiati medio mense Aprili a. u. c. 695.

CICERO ATTICO SAL.

Epistolam cum a te avide exspectarem ad vesperum, 1
ut soleo, ecce tibi nuntius pueros venisse Roma: voco, quaero, ecquid litterarum? negant. 'quid ais'? inquam, 'nihilne a Pomponio?' perterriti voce et voltu confessi sunt se accepisse, sed excidisse in via. quid quaeris? permoleste tuli; nulla enim abs te per hos dies epistola inanis aliqua re utili et suavi venerat. nunc, si quid in ea epistola, quam ante diem xvi. Kal. Maias dedisti, fuit historia dignum, scribe quam primum, ne ignoremus; sin nihil praeter iocationem, redde id ipsum. et scito Curionem adulescentem venisse ad me salutatum. valde eius sermo de Publio cum tuis litteris congruebat; ipse vero mirandum in modum

— reges odisse superbos.

peraeque narrabat incensam esse iuventutem neque ferre haec posse. bene habemus nos, si in his spes est; opinor, aliud agamus. ego me do historiae. quamquam licet me Saufeium putes esse; nihil me est inertius. sed 2
cognosce itinera nostra, ut statuas, ubi nos visurus sis. in Formianum volumus venire Parilibus; inde, quoniam putas praetermittendum nobis esse hoc tempore Cratera illum delicatum, Kal. Maiis de Formiano proficiscemur, ut Antii simus a. d. v. Nonas Maias: ludi enim Antii futuri sunt a iv. ad pr. Nonas Maias; eos Tullia spectare volt. inde cogito in Tusculanum, deinde Arpinum, Romam ad Kal. Iunias. te aut in Formiano aut Antii aut in Tusculano cura ut videamus. epistolam superiorem restitue nobis et adpinge aliquid novi.

IX.

Scr. in Antiati medio mense Aprili a. u. c. 695.

CICERO ATTICO SAL.

1 Subito cum mihi dixisset Caecilius quaestor puerum se Romam mittere, haec scripsi raptim, ut tuos *elicerem* mirificos cum Publio dialogos, cum eos, de quibus scribis, tum illum, quem abdis et ais longum esse, quae ad ea responderis, perscribere; illum vero, qui nondum habitus est, quem illa *βοῶπις*, cum e Solonio redierit, ad te est relatura, sic velim putes, nihil hoc posse mihi esse iucundius. si vero, quae de me pacta sunt, ea non servantur, in caelo sum, ut sciat hic noster Hierosolymarius traductor ad plebem, quam bonam meis putissimis orationibus gratiam rettulerit, quarum exspecta divinam *παλινῳδίαν*. etenim, quantum coniectura auguramur, si erit nebulo iste cum his dynastis in gratia, non modo de cynico consulari, sed ne de istis quidem piscinarum Tritonibus poterit se iactare; non enim poterimus ulla esse *in* invidia, spoliati opibus et illa senatoria potentia: sin autem ab iis dissentiet, erit absurdum in nos invehi. verum tamen invehatur. festive, mihi crede, et minore sonitu, quam putaram, orbis hic in re publica est conversus; citius omnino, quam oportuit, culpa Catonis, sed rursus improbitate istorum, qui auspicia, qui Aeliam legem, qui Iuniam et Liciniam, qui Caeciliam et Didiam neglexerunt; qui omnia remedia rei publicae effuderunt, qui regna, qui *populi Romani* praedia tetrarchis, qui immanis pecu-
2 nias paucis dederunt. video iam, quo invidia transeat et ubi sit habitatura: nihil me existimaris neque usu neque a Theophrasto didicisse, nisi brevi tempore desiderari nostra illa tempora videris. etenim si fuit invidiosa senatus potentia, cum ea non ad populum, sed ad tris homines immoderatos redacta sit, quid iam censes fore? proinde isti licet faciant quos volent consules, tribunos pl., denique etiam Vatinii strumam sacerdotii *διβάφῳ* vestiant, videbis brevi tempore magnos non modo eos, qui nihil titubarunt, sed etiam illum ipsum, qui peccavit,
3 Catonem. nam nos quidem, si per istum tuum sodalem [Publium] licebit, *σοφιστεύειν* cogitamus; si ille cogit,

tum dumtaxat nos defendere; et, quod est proprium artis huius, ἐπαγγέλλομαι

ἄνδρ' ἀπαμύνεσθαι, ὅτε τις πρότερος χαλεπήνῃ.

patria propitia sit: habet a nobis, etiamsi non plus, quam debitum est, plus certe, quam postulatum est. male vehi malo alio gubernante quam tam ingratis vectoribus bene gubernare. sed haec coram commodius. nunc audi quod 4
quaeris: Antium me ex Formiano recipere cogito a. d. v. Nonas Maias; Antio volo Nonis Maiis proficisci in Tusculanum. sed cum e Formiano rediero — ibi esse usque ad pr. K. Maias volo —, faciam statim te certiorem. Terentia tibi salutem: *Κικέρων ὁ μικρὸς ἀσπάζεται Τίτον Ἀθηναῖον.*

X.

Scr. ab Appii foro mense Aprili a. u. c. 695.

CICERO ATTICO SAL.

Volo ames meam constantiam: ludos Antii spectare non placet; est enim *ὑποσόλοικον*, cum velim vitare omnium deliciarum suspitionem, repente *ἀναφαίνεσθαι* non solum delicate, sed etiam inepte peregrinantem: quare usque ad Nonas Maias te in Formiano exspectabo. nunc fac ut sciam, quo die te visuri simus. ab Appii Foro, hora quarta. dederam aliam paulo ante a Tribus Tabernis.

XI.

Scr. in Formiano mense Aprili a. u. c. 695.

CICERO ATTICO SAL.

Narro tibi: plane relegatus mihi videor, postea quam 1
in Formiano sum; dies enim nullus erat, Antii cum essem, quo die non melius scirem, Romae quid ageretur, quam ii, qui erant Romae. etenim litterae tuae non solum quid Romae, sed etiam quid in re publica, neque solum quid fieret, verum etiam quid futurum esset, indicabant: nunc, nisi si quid ex praetereunte viatore exceptum est, scire nihil possumus. qua re quamquam iam te ipsum exspecto, tamen isti puero, quem ad me statim iussi recurrere, da ponderosam aliquam epistolam plenam

omnium non modo actorum, sed etiam opinionum tuarum,
2 ac diem, quo Roma sis exiturus, cura ut sciam. nos in Formiano esse volumus usque ad prid. Nonas Maias; eo si ante eam diem non veneris, Romae te fortasse videbo: nam Arpinum quid ego te invitem?

> τρηχεῖ᾽, ἀλλ᾽ ἀγαθὴ κουροτρόφος, οὔτ᾽ ἄρ᾽ ἔγωγε
> ἧς γαίης δύναμαι γλυκερώτερον ἄλλο ἰδέσθαι.

haec igitur: cura ut valeas.

XII.

Scr. Tribus Tabernis a. d. XIII. Kal. Maias a. u. c. 695.

CICERO ATTICO SAL.

1 Negent illi Publium plebeium factum *a se* esse! hoc vero regnum est et ferri nullo pacto potest. emittat ad me Publius, qui obsignent: iurabo Gnaeum nostrum, collegam Balbi, Antii mihi narrasse *se* in auspicio fuisse. o suavis epistolas tuas uno tempore mihi datas duas! quibus *εὐαγγέλια* quae reddam, nescio; deberi quidem
2 plane fateor. sed vide *συγκύρημα*: emerseram commodum ex Antiati in Appiam ad Tris Tabernas, ipsis Cerialibus, cum in me incurrit Roma veniens Curio meus; ibidem ilico puer abs te cum epistolis. ille ex me, nihilne audissem novi: ego negare. 'Publius' inquit 'tribunatum pl. petit.' quid ais? 'et inimicissimus quidem Caesaris, et ut omnia' inquit 'ista rescindat.' quid Caesar? inquam. 'negat se quicquam de illius adoptione tulisse.' deinde suum, Memmii, Metelli Nepotis exprompsit odium. complexus iuvenem dimisi, properans ad epistolas. ubi sunt, qui aiunt *ζώσης φωνῆς*? quanto magis vidi ex tuis litteris quam ex illius sermone quid ageretur! de ruminatione cotidiana, de cogitatione Publii, de lituis *βοώπιδος*, de signifero Athenione, de litteris missis ad Gnaeum, de Theophanis Memmiique sermone; quantam porro mihi exspectationem dedisti convivii istius *ἀσελγοῦς*! sum in curiositate *ὀξύπεινος*, sed tamen facile patior te id ad me *συμπόσιον* non scribere: praesentem audire malo.
3 quod me, ut scribam aliquid, hortaris, crescit mihi quidem materies, ut dicis, sed tota res etiam nunc fluctuat: *κατ᾽ ὀπώρην τρύξ*. quae si desederit, magis erunt iudi-

cata, quae scribam; quae si statim a me ferre non po-
tueris, primus habebis tamen et aliquamdiu solus. Di- 4
caearchum recte amas: luculentus homo est et civis haud
paulo melior quam isti nostri *ἀδικαίαρχοι*. litteras scripsi
hora decima Cerialibus, statim ut tuas legeram, sed eas
eram daturus, ut putaram, postridie ei, qui mihi primus
obviam venisset. Terentia delectata est tuis litteris: im-
pertit tibi multam salutem, *καὶ Κικέρων ὁ φιλόσοφος τὸν
πολιτικὸν Τίτον ἀσπάζεται.*

XIII.

Scr. in Formiano mense Aprili a. u. c. 695.

CICERO ATTICO SAL.

Facinus indignum! epistolam *αὐθωρεὶ* tibi a Tribus 1
Tabernis rescriptam ad tuas suavissimas epistolas nemi-
nem reddidisse! at scito eum fasciculum, quo illam coniece-
ram, domum eo ipso die latum esse, quo ego dederam,
et ad me in Formianum relatum esse; itaque tibi tuam
epistolam iussi referri, ex qua intellegeres, quam mihi
tum illae gratae fuissent. Romae quod scribis sileri, ita 2
putabam; at hercule in agris non siletur; nec iam ipsi
agri regnum vestrum ferre possunt. si vero in hanc
Τηλέπυλον veneris *Λαιστρυγονίην* — Formias dico —,
qui fremitus hominum! quam irati animi! quanto in odio
noster amicus [Magnus]! cuius cognomen una cum Crassi
[Divitis] cognomine consenescit. credas mihi velim:
neminem adhuc offendi, qui haec tam lente, quam ego
fero, ferret. qua re, mihi crede, *φιλοσοφῶμεν*: iuratus
tibi possum dicere nihil esse tanti. tu si ad Sicyonios
litteras habes, advola in Formianum, unde nos pridie
Nonas Maias cogitamus.

XIV.

Scr. in Formiano a. u. c. 695.

CICERO ATTICO SAL.

Quantam tu mihi moves exspectationem de sermone 1
Bibuli! quantam de conloquio *βοώπιδος*! quantam etiam
de illo delicato convivio! proinde ita fac, venias ad
sitientis auris. quamquam nihil est iam, quod magis
timendum nobis putem, quam ne ille noster Sampsicera-

mus, cum se omnium sermonibus sentiet vapulare et
cum has actiones εὐανατρέπτους videbit, ruere incipiat.
ego autem usque eo sum enervatus, ut hoc otio, quo
nunc tabescimus, malim ἐντυραννεῖσθαι, quam cum
2 optima spe dimicare. de pangendo quod me crebro ad-
hortaris, fieri nihil potest: basilicam habeo, non villam,
frequentia Formianorum. at quam parem basilicae tri-
bum Aemiliam! sed — omitto volgus — post horam
quartam molesti ceteri non sunt: C. Arrius proximus est
vicinus, immo ille quidem iam contubernalis, qui etiam
se idcirco Romam ire negat, ut hic mecum totos dies
philosophetur. ecce ex altera parte Sebosus, ille Catuli
familiaris. quo me vertam? statim mehercule Arpinum
irem, ni te in Formiano commodissime exspectari vide-
rem, dumtaxat ad pr. Nonas Maias; vides enim, quibus
hominibus aures sint deditae meae. *o* occasionem miri-
ficam, si qui nunc, dum hi apud me sunt, emere de
me fundum Formianum velit! et tamen illud probem
'magnum quid adgrediamur et multae cogitationis at-
que otii'? sed tamen satis fiet a nobis neque parcetur
labori.

XV.

Scr. in Formiano a. u. c. 695.

CICERO ATTICO SAL.

1 Ut scribis, ita video non minus incerta in re publica
quam in epistola tua, sed tamen ista ipsa me varietas
sermonum opinionumque delectat; Romae enim videor
esse, cum tuas litteras lego, et, ut fit in tantis rebus,
modo hoc, modo illud audire. illud tamen explicare non
possum, quidnam invenire possit nullo recusante ad fa-
2 cultatem agrariam. Bibuli autem ista magnitudo animi
in comitiorum dilatione quid habet nisi ipsius iudicium
sine ulla correctione rei publicae? nimirum in Publio
spes est: fiat, fiat tribunus pl., si nihil aliud, ut eo citius
tu ex Epiro revertare; nam, ut illo tu careas, non video
posse fieri, praesertim si mecum aliquid volet disputare.
sed id quidem non dubium est, quin, si quid erit eius
modi, sis advolaturus. verum ut hoc non sit, tamen sive
ruet *sive eri*get rem publicam, praeclarum spectaculum

mihi propono, modo te consessore spectare liceat. cum 3
haec maxime scriberem, ecce tibi Sebosus! nondum plane ingemueram: 'salve', inquit Arrius. hoc est Roma decedere? quos ego homines effugi, cum in hos incidi? ego vero

in montis patrios et ad incunabula nostra

pergam; denique, si solus non potuero, cum rusticis potius quam cum his perurbanis, ita tamen, ut, quoniam tu certi nihil scribis, in Formiano tibi praestoler usque
ad *a. d.* III. Nonas Maias. Terentiae pergrata est adsidui- 4
tas tua et diligentia in controversia Mulviana: nescit omnino te communem causam defendere eorum, qui agros publicos possideant. sed tamen tu aliquid publicanis pendis; haec etiam id recusat. ea tibi igitur et *Κικέρων, ἀριστοκρατικώτατος παῖς,* salutem dicunt.

XVI.

Scr. in Formiano ineunte mense Maio a. u. c. 695.

CICERO ATTICO SAL.

Cenato mihi et iam dormitanti pridie K. Maias epi- 1
stola est illa reddita, in qua de agro Campano scribis. quid quaeris? primo ita me pupugit, ut somnum mihi ademerit, sed id cogitatione magis quam molestia; cogitanti autem haec fere succurrebant: primum ex eo, quod superioribus litteris scripseras, ex familiari te illius audisse prolatum iri aliquid, quod nemo improbaret, maius aliquid timueram; hoc mihi eius modi non videbatur. deinde, ut me egomet consoler, omnis exspectatio largitionis agrariae in agrum Campanum videtur esse derivata, qui ager, ut dena iugera sint, non amplius hominum quinque milia potest sustinere: reliqua omnis multitudo ab illis abalienetur necesse est. praeterea, si ulla res est, quae bonorum animos, quos iam video esse commotos, vehementius possit incendere, haec certe est, et eo magis, quod portoriis Italiae sublatis, agro Campano diviso, quod vectigal superest domesticum praeter vicensimam? quae mihi videtur una contiuncula clamore pe-
disequorum nostrorum esse peritura. Gnaeus quidem 2
noster iam plane quid cogitet nescio:

φυσᾷ γὰρ οὐ σμικροῖσιν αὐλίσκοις ἔτι,
ἀλλ' ἀγρίαις φύσαισι, φορβείας ἄτερ·

qui quidem etiam istuc adduci potuerit. nam adhuc haec *ἐσοφίζετο*, se leges Caesaris probare, actiones ipsum praestare debere; agrariam legem sibi placuisse, potuerit intercedi necne, nihil ad se pertinere; de rege Alexandrino placuisse sibi aliquando confici; Bibulus de caelo tum servasset necne, sibi quaerendum non fuisse; de publicanis, voluisse *se* illi ordini commodare; quid futurum fuerit, si Bibulus tum in forum descendisset, se divinare non potuisse: nunc vero, Sampsicerame, quid dices? vectigal te nobis in monte Antilibano constituisse, agri Campani abstulisse? quid, hoc quem ad modum obtinebis? 'oppressos vos' inquit 'tenebo exercitu Caesaris.' non mehercule me tu quidem tam isto exercitu quam ingratis animis eorum hominum, qui appellantur boni, qui mihi non modo praemiorum, sed ne sermonum quidem umquam fructum ullum aut gratiam rettulerunt.
3 quod si in eam me partem incitarem, profecto iam aliquam reperirem resistendi viam: nunc prorsus hoc statui, ut, quoniam tanta controversia est Dicaearcho, familiari tuo, cum Theophrasto, amico meo, ut ille tuus *τὸν πρακτικὸν βίον* longe omnibus anteponat, hic autem *τὸν θεωρητικόν*, utrique a me mos gestus esse videatur; puto enim me Dicaearcho adfatim satis fecisse, respicio nunc ad hanc familiam, quae mihi non modo, ut requiescam, permittit, sed reprehendit, quia non semper quierim. qua re incumbamus, o noster Tite, ad illa praeclara studia et eo, unde discedere non oportuit, ali-
4 quando revertamur. quod de Quinti fratris epistola scribis, ad me quoque fuit *πρόσθε λέων, ὄπιθεν δὲ* —. quid dicam nescio: nam ita deplorat primis versibus mansionem suam, ut quemvis movere possit; ita rursus remittit, ut me roget, ut annalis suos emendem et edam. illud tamen, quod scribit, animadvertas velim, de portorio circumvectionis; ait se de consilii sententia rem ad senatum reiecisse: nondum videlicet meas litteras legerat, quibus ad eum re consulta et explorata rescripseram non deberi. velim, si qui Graeci iam Romam ex Asia de ea causa venerunt, videas et, si tibi videbitur, iis

demonstres, quid ego de ea re sentiam. si possum discedere, ne causa optuma in senatu pereat, ego satis faciam publicanis, *εἰ δὲ μή*, — vere tecum loquar — in hac re malo universae Asiae et negotiatoribus; nam eorum quoque vehementer interest. hoc ego sentio valde nobis opus esse. sed tu id videbis. quaestores autem, quaeso, num etiam de cistophoro dubitant? nam si aliud nihil erit, cum erimus omnia experti, ego ne illud quidem contemnam, quod extremum est. te in Arpinati videbimus et hospitio agresti accipiemus, quoniam maritumum hoc contempsisti.

XVII.

Scr. in Formiano ineunte mense Maio a. u. c. 695.

CICERO ATTICO SAL.

Prorsus, ut scribis, ita sentio: turbat Sampsiceramus; 1
nihil est, quod non timendum sit; *ὁμολογουμένως τυραννίδα συσκευάζεται.* quid enim ista repentina adfinitatis coniunctio, quid ager Campanus, quid effusio pecuniae significant? quae si essent extrema, tamen esset nimium mali, sed ea natura rei est, ut haec extrema esse non possint. quid enim eos haec ipsa per se delectare possunt? numquam huc venissent, nisi ad res alias pestiferas aditus sibi compararent. di immortales! verum, ut scribis, haec in Arpinati a. d. VI. circiter Idus Maias non deflebimus, ne et opera et oleum philologiae nostrae perierit, sed conferemus tranquillo animo; neque tam 2
me *εὐελπιστία* consolatur, ut antea, quam *ἀδιαφορία*, qua nulla in re tam utor quam in hac civili et publica. quin etiam, quod est subinane in nobis et non *ἀφιλόδοξον* — bellum est enim sua vitia nosse —, id adficitur quadam delectatione; solebat enim me pungere, ne Sampsicerami merita in patriam ad annos sescentos maiora viderentur quam nostra: hac quidem cura certe iam vacuus sum; iacet enim ille sic, ut Phocis Curiana stare videatur. sed haec coram. tu tamen videris mihi Ro- 3
mae fore ad nostrum adventum, quod sane facile patiar, si tuo commodo fieri possit; sin, ut scribis, ita venies, velim ex Theophane expiscere, quonam in me animo sit Arabarches. quaeres scilicet *κατὰ τὸ κηδεμονικὸν* et ad

me ab eo quasi ὑποθήκας adferes, quem ad modum me geram. aliquid ex eius sermone poterimus περὶ τῶν ὅλων suspicari.

XVIII.

Scr. Romae mense Iunio a. u. c. 695

CICERO ATTICO SAL.

1 Accepi aliquot epistolas tuas, ex quibus intellexi, quam suspenso animo et sollicito scire averes, quid esset novi: tenemur undique, neque iam quo minus serviamus recusamus, sed mortem et eiectionem quasi maiora timemus, quae multo sunt minora; atque hic *est* status, qui una voce omnium gemitur neque verbo cuiusquam sublevatur: σκοπὸς est, ut suspicor, illis, qui tenent, nullam cuiquam largitionem relinquere. unus loquitur et palam adversatur adulescens Curio: huic plausus maximi, consalutatio forensis perhonorifica, signa praeterea benevolentiae permulta a bonis impertiuntur; Fufium clamoribus et convitiis et sibilis consectantur. his ex rebus non spes, sed dolor est maior, cum videas civitatis volunta-
2 tem solutam, virtutem alligatam. ac ne forte quaeras κατὰ λεπτὸν de singulis rebus, universa res eo est deducta, spes ut nulla sit aliquando non modo privatos, verum etiam magistratus liberos fore. hac tamen in oppressione sermo in circulis dumtaxat et in conviviis est liberior, quam fuit; vincere incipit timorem dolor, sed ita, ut omnia sint plenissima desperationis. habet etiam Campana lex exsecrationem in contione candidatorum, si mentionem fecerint, quo aliter ager possideatur atque ut ex legibus Iuliis: non dubitant iurare ceteri; Laterensis existimatur laute fecisse, quod tribunatum
3 pl. petere destitit, ne iuraret. sed de re publica non libet plura scribere: displiceo mihi nec sine summo scribo dolore. me tueor, ut oppressis omnibus, non demisse, ut tantis rebus gestis, parum fortiter. a Caesare valde liberaliter invitor [in legationem illam], sibi ut sim legatus, atque etiam libera legatio voti causa datur. sed haec et praesidii apud pudorem Pulchelli non habet satis et a fratris adventu me ablegat; illa et munitior est et non impedit quo minus adsim, cum velim: hanc ego

teneo, sed usurum me non puto; neque tamen scit quisquam. non lubet fugere, aveo pugnare. magna sunt hominum studia. sed nihil adfirmo, tu hoc silebis. de 4
Statio manu misso et non nullis aliis rebus angor equidem, sed iam prorsus occallui. tu vellem ego vel cuperem adesses: nec mihi consilium nec consolatio deesset. sed ita te para, ut, si inclamaro, advoles.

XIX.

Scr. Romae mense Quintili a. u. c. 695.

CICERO ATTICO SAL.

Multa me sollicitant et ex rei publicae tanto motu et 1
ex iis periculis, quae mihi ipsi intenduntur, et sescenta sunt; sed mihi nihil est molestius quam Statium manu missum:

> nec meum imperium: ac mitto imperium: non simultatem meam
> revereri saltem!

nec quid faciam scio, neque tantum est in re, quantus est sermo. ego autem ne irasci possum quidem iis, quos valde amo: tantum doleo, ac mirifice quidem. † cetera in magnis rebus; minae Clodii contentionesque, *quae* mihi proponuntur, modice me tangunt: etenim vel subire eas videor mihi summa cum dignitate vel declinare nulla cum molestia posse. dices fortasse: 'dignitatis ἅλις, tamquam δρυός: saluti, si me amas, consule.' me miserum! cur non ades? nihil profecto te praeteriret; ego fortasse τυφλώττω et nimium τῷ καλῷ προσπέπονθα.
scito nihil umquam fuisse tam infame, tam turpe, tam 2
peraeque omnibus generibus, ordinibus, aetatibus offensum, quam hunc statum, qui nunc est, magis mehercule, quam vellem, non modo quam putaram. populares isti iam etiam modestos homines sibilare docuerunt. Bibulus in caelo est, nec qua re scio, sed ita laudatur, quasi

> unus homo nobis cunctando restituit rem.

Pompeius, nostri amores, quod mihi summo dolori est, ipse se adflixit: neminem tenet voluntate; ne metu necesse sit iis uti, vereor. ego autem neque pugno cum illa causa propter illam amicitiam, neque approbo, ne

3 omnia improbem, quae antea gessi: utor via. populi sensus maxime theatro et spectaculis perspectus est: nam gladiatoribus qua dominus qua advocati sibilis conscissi; ludis Apollinaribus Diphilus tragoedus in nostrum Pompeium petulanter invectus est:

nostra miseria tu es magnus —

miliens coactus est dicere;

eandem virtutem istam veniet tempus cum graviter gemes

totius theatri clamore dixit itemque cetera. nam eius modi sunt ii versus, uti in tempus ab inimico Pompeii scripti esse videantur.

si neque leges neque mores cogunt —

et cetera magno cum fremitu et clamore sunt dicta. Caesar cum venisset mortuo plausu, Curio filius est insecutus: huic ita plausum est, ut salva re publica Pompeio plaudi solebat. tulit Caesar graviter: litterae Capuam ad Pompeium volare dicebantur. inimici erant equitibus, qui Curioni stantes plauserant, hostes omnibus; Rosciae legi, etiam frumentariae, minitabantur: sane res erat perturbata. equidem malueram, quod erat susceptum ab illis, silentio transiri, sed vereor ne non liceat: non ferunt homines, quod videtur esse tamen ferendum. sed est iam una vox omnium, magis odio firmata quam prae-
4 sidio. noster autem Publius mihi minitatur, inimicus est; impendet negotium, ad quod tu scilicet advolabis. videor mihi nostrum illum consularem exercitum bonorum omnium, etiam satis bonorum, habere firmissimum. Pompeius significat studium erga me non mediocre; idem adfirmat verbum de me illum non esse facturum; in quo non me ille fallit, sed ipse fallitur. Cosconio mortuo sum in eius locum invitatus: id erat vocari in locum mortui; nihil me turpius apud hominem fuisset, neque vero ad istam ipsam *ἀσφάλειαν* quicquam alienius; sunt enim illi apud bonos invidiosi, ego apud improbos
5 meam retinuissem invidiam, alienam adsumpsissem. Caesar me sibi volt esse legatum. honestior declinatio haec periculi; sed ego hoc non repudio. quid ergo est? pugnare malo. nihil tamen certi. iterum dico, utinam adesses! sed tamen, si erit necesse, arcessemus. quid

aliud? quid? hoc opinor: certi sumus perisse omnia; quid enim ἀκκιζόμεθα tam diu? sed haec scripsi properans et mehercule timide. posthac ad te aut, si perfidelem habebo, cui dem, scribam plane omnia, aut, si obscure scribam, tu tamen intelleges. in iis epistolis me Laelium, te Furium faciam; cetera erunt ἐν αἰνιγμοῖς. hic Caecilium colimus et observamus diligenter. edicta Bibuli audio ad te missa: iis ardet dolore et ira noster Pompeius.

XX.

Scr. Romae mense Quintili a. u. c. 695.

CICERO ATTICO SAL.

Anicato, ut te velle intellexeram, nullo loco defui; 1
Numestium ex litteris tuis studiose scriptis libenter in amicitiam recepi; Caecilium, quibus rebus possum, tueor diligenter. Varro satis facit nobis; Pompeius amat nos carosque habet. 'credis?' inquies. credo: prorsus mihi persuadet. sed quia volgo pragmatici homines omnibus historiis, praeceptis, versibus denique cavere iubent et vetant credere, alterum facio, ut caveam, alterum, ut
non credam, facere non possum. Clodius adhuc mihi 2
denuntiat periculum: Pompeius adfirmat non esse periculum; adiurat; addit etiam se prius occisum iri ab eo quam me violatum iri. tractatur res. simul et quid erit certi, scribam ad te: si erit pugnandum, arcessam ad societatem laboris; si quies dabitur, ab Amalthea te non
commovebo. de re *publica* breviter ad te scribam: iam 3
enim charta ipsa ne nos prodat pertimesco; itaque posthac, si erunt mihi plura ad te scribenda, ἀλληγορίαις obscurabo. nunc quidem novo quodam morbo civitas moritur, ut, cum omnes ea, quae sunt acta, improbent, querantur, doleant, varietas nulla in re sit aperteque loquantur et iam clare gemant, tamen medicina nulla adferatur; neque enim resisti sine internecione posse arbitramur, nec videmus, qui finis cedendi praeter exitium
futurus sit. Bibulus hominum admiratione et benevo- 4
lentia in caelo est; edicta eius et contiones describunt et legunt; novo quodam genere in summam gloriam venit: populare nunc nihil tam est quam odium popularium.

5 haec quo sint eruptura, timeo; sed, si dispicere quid
coepero, scribam ad te apertius. tu, si me amas tantum,
quantum profecto amas, expeditus facito ut sis, si in-
clamaro, ut accurras; sed do operam et dabo ne sit ne-
cesse. quod scripseram † et Furio scripturum, nihil
necesse est tuum nomen mutare: me faciam Laelium et
te Atticum; neque utar meo chirographo neque signo, si
modo erunt eius modi litterae, quas in alienum incidere
6 nolim. Diodotus mortuus est; reliquit nobis HS. for-
tasse centiens. comitia Bibulus [cum] Archilochio edicto
in ante diem xv. Kal. Novembr. distulit. a Vibio libros
accepi: poëta ineptus, nec tamen scit nihil et est non
inutilis. describo et remitto.

XXI.

Scr. Romae exeunte mense Quintili a. u. c. 695.

CICERO ATTICO SAL.

1 De re publica quid ego tibi subtiliter? tota periit
atque hoc est miserior quam reliquisti, quod tum vide-
batur eius modi dominatio civitatem oppressisse, quae
iucunda esset multitudini, bonis autem ita molesta, ut
tamen sine pernicie, nunc repente tanto in odio est omni-
bus, ut, quorsus eruptura sit, horreamus; nam iracun-
diam atque intemperantiam illorum sumus experti, qui
Catoni irati omnia perdiderunt. sed ita lenibus uti vide-
bantur venenis, ut posse videremur sine dolore interire:
nunc vero sibilis volgi, sermonibus honestorum, fremitu
2 Italiae vereor ne exarserint. equidem sperabam, ut
saepe etiam loqui tecum solebam, sic orbem rei publicae
esse conversum, ut vix sonitum audire, vix impressam
orbitam videre possemus, et fuisset ita, si homines trans-
itum tempestatis exspectare potuissent, sed cum diu
occulte suspirassent, postea iam gemere, ad extremum
3 vero loqui omnes et clamare coeperunt. itaque ille ami-
cus noster, insolens infamiae, semper in laude versatus
circumfluens gloria, deformatus corpore, fractus animo,
quo se conferat nescit; progressum praecipitem, incon-
stantem reditum videt; bonos inimicos habet, improbos
ipsos non amicos. ac vide mollitiem animi: non tenui
lacrimas, cum illum a. d. viii. Kal. Sextilis vidi de edictis

Bibuli contionantem; qui antea solitus esset iactare se magnificentissime illo in loco, summo cum amore populi, cunctis faventibus, ut ille tum humilis, ut demissus erat, ut ipse etiam sibi, non iis solum, qui aderant,
displicebat! o spectaculum uni Crasso iucundum, ceteris 4
non item! nam, quia deciderat ex astris, lapsus quam progressus potius videbatur, et, ut Apelles, si Venerem, aut Protogenes, si Ialysum illum suum caeno oblitum videret, magnum, credo, acciperet dolorem, sic ego hunc omnibus a me pictum et politum artis coloribus subito deformatum non sine magno dolore vidi. quamquam nemo putabat, propter Clodianum negotium, me illi amicum esse debere, tamen tantus fuit amor, ut exhauriri nulla posset iniuria. itaque Archilochia in illum edicta Bibuli populo ita sunt iucunda, ut eum locum, ubi proponuntur, prae multitudine eorum, qui legunt, transire nequeamus, ipsi ita acerba, ut tabescat dolore, mihi mehercule molesta, quod et eum, quem semper dilexi, nimis excruciant, et timeo tam vehemens vir tamque acer in ferro et tam insuetus contumeliae ne omni
animi impetu dolori et iracundiae pareat. Bibuli qui 5
sit exitus futurus, nescio; ut nunc res se habet, admirabili gloria est: qui cum comitia in mensem Octobrem distulisset, quod solet ea res populi voluntatem offendere, putarat Caesar oratione sua posse impelli contionem, ut iret ad Bibulum; multa cum seditiosissime diceret, vocem exprimere non potuit. quid quaeris? sentiunt se nullam ullius partis voluntatem tenere; eo magis vis nobis est
timenda. Clodius inimicus est nobis; Pompeius confir- 6
mat eum nihil esse facturum contra me: mihi periculosum est credere; ad resistendum me paro. studia spero me summa habiturum omnium ordinum. te cum ego desidero, tum vero res ad tempus illud vocat. plurimum consilii, animi, praesidii denique mihi, si te ad tempus videro, accesserit. Varro mihi satis facit; Pompeius loquitur divinitus. spero nos aut cum summa gloria aut certe sine molestia discessuros. tu, quid agas, quem ad modum te oblectes, quid cum Sicyoniis egeris, ut sciam cura.

XXII.

Scr. Romae mense Sextili a. u. c. 695.

CICERO ATTICO *SAL.*

1 Quam vellem Romae mansisses! *mansisses* profecto,
si haec fore putassemus; nam Pulchellum nostrum facil-
lime teneremus, aut certe, quid esset facturus, scire pos-
semus. nunc se res sic habet: volitat, furit, nihil habet
certi; multis denuntiat; quod fors obtulerit, id acturus
videtur: cum videt, quo sit in odio status hic rerum, in
eos, qui haec egerunt, impetum facturus videtur; cum
autem rursus opes et vim exercitus recordatur, convertit
se in nos; nobis autem ipsis tum vim, tum iudicium
2 minatur. cum hoc Pompeius egit et, ut ad me ipse
referebat — alium enim habeo neminem testem —, ve-
hementer egit, cum diceret in summa se perfidiae et
sceleris infamia fore, si mihi periculum crearetur ab eo,
quem ipse armasset, cum plebeium fieri passus esset;
fidem recepisse sibi et ipsum et Appium de me; hanc
si ille non servaret, ita laturum, ut omnes intellegerent
nihil sibi antiquius amicitia nostra fuisse. haec et in
eam sententiam cum multa dixisset, aiebat illum primo
sane diu multa contra, ad extremum autem manus de-
disse et adfirmasse nihil se contra eius voluntatem esse
facturum; sed postea tamen ille non destitit de nobis
asperrime loqui. quod si non faceret, tamen ei nihil
crederemus atque omnia, sicut facimus, pararemus.
3 nunc ita nos gerimus, ut in dies singulos et studia in
nos hominum et opes nostrae augeantur: rem publicam
nulla ex parte attingimus; in causis atque in illa opera
nostra forensi summa industria versamur; quod egregie
non modo iis, qui utuntur [opera], sed etiam in volgus
gratum esse sentimus: domus celebratur; occurritur;
renovatur memoria consulatus; studia significantur; in
eam spem adducimur, ut nobis ea contentio, quae im-
4 pendet, interdum non fugienda videatur. nunc mihi et
consiliis opus est tuis et amore et fide; qua re advola.
expedita mihi erunt omnia, si te habebo. multa per
Varronem nostrum agi possunt, quae te urgente erunt
firmiora, multa ab ipso Publio elici, multa cognosci,

quae tibi occulta esse non poterunt, multa etiam — sed
absurdum est singula explicare, cum ego requiram te ad
omnia. unum illud tibi persuadeas velim, omnia mihi 5
fore explicata, si te videro; sed totum est in eo, si ante,
quam ille ineat magistratum. puto Pompeium Crasso
urgente, si tu aderis, qui per *βοῶπιν* ex ipso intellegere
possis, qua fide ab illis agatur, nos aut sine molestia aut
certe sine errore futuros. precibus nostris et cohortatione
non indiges; quid mea voluntas, quid tempus, quid rei
magnitudo postulet, intellegis. de re publica nihil habeo 6
ad te scribere, nisi summum odium omnium hominum
in eos, qui tenent omnia; mutationis tamen spes nulla.
sed, quod facile sentias, taedet ipsum Pompeium vehe-
menterque paenitet. non provideo satis, quem exitum
futurum putem; sed certe videntur haec aliquo eruptura.
libros Alexandri, neglegentis hominis et non boni poëtae, 7
sed tamen non inutilis, tibi remisi. Numerium Nume-
stium libenter accepi in amicitiam et hominem gravem
et pudentem et dignum tua commendatione cognovi.

XXIII.

Scr. Romae mense Sextili a. u. c. 695.

CICERO ATTICO SAL.

Numquam ante arbitror te epistolam meam legisse, 1
nisi mea manu scriptam: ex eo colligere poteris, quanta
occupatione distinear; nam, cum vacui temporis nihil
haberem et cum recreandae voculae causa necesse esset
mihi ambulare, haec dictavi ambulans. primum igitur 2
illud te scire volo, Sampsiceramum, nostrum amicum,
vehementer sui status paenitere restituique in eum locum
cupere, ex quo decidit, doloremque suum impertire no-
bis et medicinam interdum aperte quaerere, quam ego
possum invenire nullam; deinde omnis illius partis au-
ctores ac socios nullo adversario consenescere; consensio-
nem universorum nec voluntatis nec sermonis maiorem
umquam fuisse. nos autem — nam id te scire cupere 3
certo scio — publicis consiliis nullis intersumus totosque
nos ad forensem operam laboremque contulimus; ex quo,
quod facile intellegi possit, in multa commemoratione
earum rerum, quas gessimus, desiderioque versamur.

sed *βοώπιδος* nostrae consanguineus non mediocris terrores iacit atque denuntiat, et Sampsiceramo negat, ceteris prae se fert et ostentat: quam ob rem, si me amas tantum, quantum profecto amas, si dormis, expergiscere, si stas, ingredere, si ingrederis, curre, si curris, advola. credibile non est, quantum ego in consiliis *et* prudentia tua, quod*que* maximum est, quantum in amore et fide ponam. magnitudo rei longam orationem fortasse desiderat, coniunctio vero nostrorum animorum brevitate contenta est. permagni nostra interest te, si comitiis non potueris, at declarato illo esse Romae. cura ut valeas.

XXIV.

Scr. Romae mense Sextili a. u. c. 695.

CICERO ATTICO SAL.

1 Quas Numestio litteras dedi, sic te iis evocabam, ut nihil acrius neque incitatius fieri posset: ad illam celeritatem adde etiam, si quid potes. ac ne sis perturbatus; novi enim te et non ignoro, quam sit amor omnis sollicitus atque anxius, sed res est, ut spero, non tam exitu
2 molesta quam auditu. Vettius ille, ille noster index, Caesari, ut perspicimus, pollicitus est sese curaturum, ut in aliquam suspitionem facinoris Curio filius adduceretur; itaque insinuatus in familiaritatem adulescentis et cum eo, ut res indicat, saepe congressus rem in eum locum deduxit, ut diceret sibi certum esse cum suis servis in Pompeium impetum facere eumque occidere. hoc Curio ad patrem detulit, ille ad Pompeium; res delata ad senatum est. introductus Vettius primo negabat se umquam cum Curione constitisse; neque id sane diu: nam statim fidem publicam postulavit; reclamatum est. tum exposuit manum fuisse iuventutis duce Curione, in qua Paulus initio fuisset et Q. Caepio hic Brutus et Lentulus, flaminis filius, conscio patre; postea C. Septimium, scribam Bibuli, pugionem sibi a Bibulo attulisse: quod totum irrisum est, Vettio pugionem defuisse, nisi ei consul dedisset, eoque magis id eiectum est, quod a. d. III. Idus Mai. Bibulus Pompeium fecerat certiorem, ut caveret in-
3 sidias; in quo ei Pompeius gratias egerat. introductus

Curio filius dixit ad ea, quae Vettius dixerat, maximeque in eo tum quidem Vettius est reprehensus, quod dixerat adulescentium consilium, ut in foro [cum] gladiatoribus Gabinii Pompeium adorirentur, in eo principem Paulum fuisse, quem constabat eo tempore in Macedonia fuisse. fit senatus consultum, ut Vettius, quod confessus esset se cum telo fuisse, in vincula coniceretur; qui eum emisisset, eum contra rem publicam esse facturum. res erat in ea opinione, ut putarent id esse actum, ut Vettius in foro cum pugione et item servi eius comprehenderentur cum telis, deinde ille se diceret indicaturum, idque ita factum esset, nisi Curiones rem ante ad Pompeium detulissent. tum senatus consultum in contione recitatum est. postero autem die Caesar, is, qui olim, praetor cum esset, Q. Catulum ex inferiore loco iusserat dicere, Vettium in rostra produxit eumque in eo loco constituit, quo Bibulo consuli adspirare non liceret. hic ille omnia, quae voluit, de re publica dixit, ut qui illuc factus institutusque venisset. primum Caepionem de oratione sua sustulit, quem in senatu acerrime nominarat, ut appareret noctem et nocturnam deprecationem intercessisse; deinde, quos in senatu ne tenuissima quidem suspitione attigerat, eos nominavit: Lucullum, a quo solitum esse ad se mitti C. Fannium, illum, qui in P. Clodium subscripserat, L. Domitium, cuius domum constitutam fuisse, unde eruptio fieret; me non nominavit, sed dixit consularem disertum, vicinum consulis, sibi dixisse Ahalam Servilium aliquem aut Brutum opus esse reperiri; addidit ad extremum, cum iam dimissa contione revocatus a Vatinio fuisset, se audisse a Curione his de rebus conscium esse Pisonem, generum meum, et M. Laterensem. nunc reus erat apud 4
Crassum Divitem Vettius de vi et, cum esset damnatus, erat indicium postulaturus; quod si impetrasset, iudicia fore videbantur: ea nos, utpote qui nihil contemnere soleamus, *non contemnebamus, sed* non pertimescebamus. hominum quidem summa erga nos studia significabantur, sed prorsus vitae taedet: ita sunt omnia omnium miseriarum plenissima. modo caedem timueramus, quam oratio fortissimi senis, Q. Considii, discusserat; ea, quam cotidie timere potueramus, subito exorta est. quid quaeris? nihil

me *infortunatius, nihil* fortunatius est Catulo, cum splendore vitae, † tum hoc tempore. nos tamen in his miseriis erecto animo et minime perturbato sumus, honestissimeque dignitatem nostram et magna cura tuemur. Pompeius de Clodio iubet nos esse sine cura et summam in nos benevolentiam omni oratione significat. te habere consiliorum auctorem, sollicitudinum socium, omni in cogitatione coniunctum cupio; qua re, ut Numestio mandavi, tecum ut ageret, item atque eo, si potest, acrius, te rogo, ut plane ad nos advoles: respiraro, si te videro.

XXV.

Scr. Romae mense Sextili a. u. c. 695.

CICERO ATTICO SAL.

1 Cum aliquem apud te laudaro tuorum familiarium, volam illum scire ex te me id fecisse, ut nuper me scis scripsisse ad te de Varronis erga me officio, te ad me rescripsisse eam rem summae tibi voluptati esse; sed ego mallem ad illum scripsisses mihi illum satis facere, non quo faceret, sed ut faceret. mirabiliter enim moratus est, sicut nosti, *ἑλικτὰ καὶ οὐδέν* —. sed nos tenemus praeceptum illud, *τὰς τῶν κρατούντων.* at hercule alter tuus familiaris, Hortalus, quam plena manu, quam ingenue, quam ornate nostras laudes in astra sustulit, cum de Flacci praetura et de illo tempore Allobrogum diceret! sic habeto, nec amantius nec honorificentius nec copiosius potuisse dici: ei te hoc scribere a me tibi esse missum
2 sane volo. sed quid tu scribas? quem iam ego venire atque adesse arbitror; ita enim egi tecum superioribus litteris. valde te exspecto, valde desidero, neque ego magis, quam ipsa res et tempus poscit. his de negotiis quid scribam ad te, nisi idem, quod saepe? re publica nihil desperatius, iis, quorum opera, nihil maiore odio: nos, ut opinio et spes et coniectura nostra fert, firmissima benevolentia hominum muniti sumus. qua re advola: aut expedies nos omni molestia aut eris particeps. ideo sum brevior, quod, ut spero, coram brevi tempore conferre quae volumus licebit. cura ut valeas.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD ATTICUM

LIBER TERTIUS.

I.

Scr. in itinere mense Martio a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

Cum antea maxime nostra interesse arbitrabar te esse nobiscum, tum vero, ut legi rogationem, intellexi ad iter id, quod constitui, nihil mihi optatius cadere posse, quam ut tu me quam primum consequare, ut, cum ex Italia profecti essemus, sive per Epirum iter esset faciendum, tuo tuorumque praesidio uteremur, sive aliud quid agendum esset, certum consilium de tua sententia capere possemus; quam ob rem te oro des operam, ut me statim consequare: facilius potes, quoniam de provincia Macedonia perlata lex est. pluribus verbis tecum agerem, nisi pro me apud te res ipsa loqueretur.

II.

Scr. in itinere a. d. VI. Idus Apriles a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

Itineris nostri causa fuit, quod non habebam locum, ubi pro meo iure diutius esse possem, quam fundum Siccae, praesertim nondum rogatione correcta, et simul intellegebam ex eo loco, si te haberem, posse me Brundisium referre, sine te autem non esse nobis illas partis tenendas propter Autronium. nunc, ut ad te antea scripsi, si ad nos veneris, consilium totius rei capiemus. iter esse molestum scio, sed tanta calamitas omnis molestias habet. plura scribere non possum, ita sum animo perculso et abiecto. cura ut valeas. data VI. Idus Aprilis Naris Luc.

III.

Scr. in itinere mense Aprili a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

Utinam illum diem videam, cum tibi agam gratias, quod me vivere coëgisti! adhuc quidem valde me paenitet. sed te oro, ut ad me Vibonem statim venias, quo ego multis de causis converti iter meum: sed eo si veneris, de toto itinere ac fuga mea consilium capere potero; si id non feceris, mirabor, sed confido te esse facturum.

IV.

Scr. in itinere inter Vibonem et Brundisium mense Aprili a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

Miseriae nostrae potius velim quam inconstantiae tribuas, quod a Vibone, quo te arcessebamus, subito discessimus: allata est enim nobis rogatio de pernicie mea, in qua, quod correctum esse audieramus, erat eius modi, ut mihi ultra quadringenta milia liceret esse. illo cum pervenire non liceret, statim iter Brundisium versus contuli ante diem rogationis, ne et Sicca, apud quem eram, periret et quod Melitae esse non licebat. nunc tu propera, ut nos consequare, si modo recipiemur. adhuc invitamur benigne, sed quod superest timemus. me, mi Pomponi, valde paenitet vivere; qua in re apud me tu plurimum valuisti. sed haec coram. fac modo ut venias.

V.

Scr. Thuriis VIII. Idus Apriles a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

Terentia tibi et saepe et maximas agit gratias: id est mihi gratissimum. ego vivo miserrimus et maximo dolore conficior. ad te quid scribam, nescio: si enim es Romae, iam me adsequi non potes; sin es in via, cum eris me adsecutus, coram agemus quae erunt agenda. tantum te oro, ut, quoniam me ipsum semper amasti, ut eodem amore sis; ego enim idem sum: inimici mei mea mihi, non me ipsum ademerunt. cura ut valeas. data VIII. Idus April. Thuriis.

VI.

Scr. de Tarentino XIV. Kalendas Maias a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

Non fuerat mihi dubium quin te Tarenti aut Brundisii visurus essem; idque ad multa pertinuit, in eis, ut et in Epiro consisteremus et de reliquis rebus tuo consilio uteremur. quoniam id non contigit, erit hoc quoque in magno numero nostrorum malorum. nobis iter est in Asiam, maxime Cyzicum. meos tibi commendo. me vix misereque sustento. data XIIII. Kal. Maias de Tarentino.

VII.

Scr. Brundisii pridie Kalendas Maias a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

Brundisium veni a. d. XIIII. Kal. Maias: eo die pueri 1
tui mihi a te litteras reddiderunt, et alii pueri post diem tertium eius diei alias litteras attulerunt. quod me rogas et hortaris, ut apud te in Epiro sim, voluntas tua mihi valde grata est et minime nova. esset consilium mihi quidem optatum, si liceret ibi omne tempus consumere — odi enim celebritatem, fugio homines, lucem aspicere vix possum — esset mihi ista solitudo, praesertim tam familiari in loco, non amara; sed itineris causa ut devorterer, primum est devium, deinde ab Antronio et ceteris quadridui, deinde sine te; nam castellum munitum habitanti mihi prodesset, transeunti non est necessarium. quod si auderem, Athenas peterem; sane ita cadebat, ut vellem: nunc et nostri hostes ibi sunt et te non habemus et veremur ne interpretentur illud quoque oppidum ab Italia non satis abesse, nec scribis, quam ad diem te exspectemus. quod me ad vitam vocas, unum efficis, 2
ut a me manus abstineam, alterum non potes, ut me non nostri consilii vitaeque paeniteat: quid enim est, quod me retineat, praesertim si spes ea non est, quae nos proficiscentis prosequebatur? non faciam ut enumerem miserias omnis, in quas incidi per summam iniuriam et scelus non tam inimicorum meorum quam invidorum, ne et meum maerorem exagitem et te in eundem luctum

vocem: hoc adfirmo, neminem umquam tanta calamitate esse adfectum, nemini mortem magis optandam fuisse, cuius oppetendae tempus honestissimum praetermissum est; reliqua tempora sunt non tam ad medicinam quam
3 ad finem doloris. de re publica video te colligere omnia, quae putes aliquam spem mihi posse adferre mutandarum rerum, quae, quamquam exigua sunt, tamen, quoniam placet, exspectemus. tu nihilo minus, si properaris, nos consequere; nam aut accedemus in Epirum aut tarde per Candaviam ibimus. dubitationem autem de Epiro non inconstantia nostra adferebat, sed quod de fratre, ubi eum visuri essemus, nesciebamus; quem quidem ego nec *quo* modo visurus nec ubi dimissurus sim scio. id est maximum et miserrimum mearum omnium miseriarum. ego et saepius ad te et plura scriberem, nisi mihi dolor meus cum omnis partis mentis, tum maxime huius generis facultatem ademisset. videre te cupio. cura ut valeas. data pr. Kal. Mai. Brundisii.

VIII.

Scr. Thessalonicae IV. Kalendas Iunias a. u. c. 696

CICERO ATTICO *SAL.*

1 Proficiscens scripseram ad te, quas ob causas in Epirum non essemus profecti, quod et Achaia prope esset, plena audacissimorum inimicorum, et exitus difficilis haberet, cum inde proficisceremur. accessit, cum Dyrrhachii essemus, ut duo nuntii adferrentur: unus, classe fratrem Epheso Athenas, alter, pedibus per Macedoniam venire: itaque illi obviam misimus Athenas, ut inde Thessalonicam veniret; ipsi processimus et Thessalonicam a. d. x. Kal. Iunias venimus, neque de illius itinere quicquam certi habebamus nisi eum ab Epheso ante ali-
2 quanto profectum. nunc, istic quid agatur, magno opere timeo: quamquam tu altera epistola scribis Idibus Maiis audire *te* fore ut acrius postularetur, altera, iam esse mitiora. sed haec est pridie data quam illa, quo conturbor magis; itaque cum meus me maeror cotidianus lacerat et conficit, tum vero haec addita cura vix mihi vitam reliquam facit. sed et navigatio perdifficilis fuit, et ille incertus, ubi ego essem, fortasse alium cursum petivit.

nam Phaëtho libertus eum non vidit; vento reiectus ab
illo in Macedoniam Pellae mihi praesto fuit. reliqua
quam mihi timenda sint video nec quid scribam habeo
et omnia timeo, nec tam miserum est quicquam, quod
non in nostram fortunam cadere videatur. equidem ad-
huc miser in maximis meis aerumnis et luctibus, hoc
metu adiecto, maneo Thessalonicae suspensus nec audeo
quicquam. nunc ad ea, quae scripsisti. Tryphonem 3
Caecilium non vidi; sermonem tuum et Pompeii cognovi
ex tuis litteris: motum in re publica non tantum ego im-
pendere video, quantum tu aut vides aut ad me conso-
landum adfers; Tigrane enim neglecto sublata sunt
omnia. Varroni me iubes agere gratias: faciam, item
Hypsaeo. quod suades, ne longius discedamus, dum
acta mensis Maii ad nos perferantur, puto me ita esse
facturum, sed ubi, nondum statui. atque ita perturbato
sum animo de Quinto, ut nihil queam statuere; sed ta-
men statim te faciam certiorem. ex epistolarum mea- 4
rum inconstantia puto te mentis meae motum videre,
qui, etsi incredibili et singulari calamitate adflictus sum,
tamen non tam est ex miseria quam ex culpae nostrae
recordatione commotus: cuius enim scelere impulsi ac
proditi simus, iam profecto vides, atque utinam iam ante
vidisses neque totum animum tuum maerori mecum si-
mul dedisses! qua re, cum me adflictum et confectum
luctu audies, existimato me stultitiae meae poenam ferre
gravius quam eventi, quod ei crediderim, quem esse ne-
farium non putarim. me et meorum malorum memoria
et metus de fratre in scribendo impedit: tu ista omnia
vide et guberna. Terentia tibi maximas gratias agit.
litterarum exemplum, quas ad Pompeium scripsi, misi
tibi. data IIII. Kal. Iunias Thessalonicae.

IX.

Scr. Thessalonicae Idibus Iuniis a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

Quintus frater cum ex Asia discessisset ante Kal. 1
Maias et Athenas venisset Idibus, valde fuit ei prope-
randum, ne quid absens acciperet calamitatis, si quis
forte fuisset, qui contentus nostris malis non esset; itaque

cum malui properare Romam quam ad me venire, et simul — dicam enim, quod verum est, ex quo magnitudinem miseriarum mearum perspicere possis — animum inducere non potui, ut aut illum, amantissimum mei, mollissimo animo, tanto in maerore aspicerem aut meas miserias luctu adflictas et perditam fortunam illi offerrem aut ab illo aspici paterer. atque etiam illud timebam, quod profecto accidisset, ne a me digredi non posset; versabatur mihi tempus illud ante oculos, cum ille aut lictores dimitteret aut vi evelleretur ex complexu meo: huius acerbitatis eventum altera acerbitate non videndi fratris vitavi. in hunc me casum vos vivendi auctores
2 impulistis; itaque mei peccati luo poenas. quamquam me tuae litterae sustentant, ex quibus, quantum tu ipse speres, facile perspicio; quae quidem tamen aliquid habebant solacii ante, quam eo venisti a Pompeio: 'nunc Hortensium allice et eius modi viros.' obsecro, mi Pomponi, nondum perspicis, quorum opera, quorum insidiis, quorum scelere perierimus? sed tecum haec omnia coram agemus; tantum dico, quod scire te puto: nos non inimici, sed invidi perdiderunt. nunc si ista sunt, quae speras, sustinebimus nos et spe, qua iubes, nitemur; sin, ut mihi videntur, infirma sunt, quod optimo tempore
3 facere non licuit, minus idoneo fiet. Terentia tibi saepe agit gratias. mihi etiam unum de malis in metu est, fratris miseri negotium, quod si sciam cuius modi sit, sciam, quid agendum mihi sit. me etiam nunc istorum beneficiorum et litterarum exspectatio, ut tibi placet, Thessalonicae tenet; si quid erit novi allatum, sciam, de reliquo quid agendum sit. tu si, ut scribis, Kal. Iuniis Roma profectus es, propediem nos videbis. litteras, quas ad Pompeium scripsi, tibi misi. data Id. Iun. Thessalonicae.

X.

Scr. Thessalonicae XIV. Kalendas Quintiles a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

1 Acta quae essent usque ad *a. d.* VIII. Kal. Iunias cognovi ex tuis litteris; reliqua exspectabam, ut tibi placebat, Thessalonicae, quibus allatis facilius statuere

potero, ubi sim. nam, si erit causa, si quid agetur, si spem videro, aut ibidem opperiar aut me ad te conferam; sin, ut tu scribis, ista evanuerint, aliquid aliud videbimus. omnino adhuc nihil mihi significatis nisi discordiam istorum, quae tamen inter eos de omnibus potius rebus est quam de me; itaque, quid ea mihi prosit, nescio, sed tamen, quoad me vos sperare voltis, vobis ob-
temperabo. nam quod me tam saepe et tam vehementer 2
obiurgas et animo infirmo esse dicis, quaeso, ecquod tantum malum est, quod in mea calamitate non sit? ecquis umquam tam ex amplo statu, tam in bona causa, tantis facultatibus ingenii, consilii, gratiae, tantis praesidiis bonorum omnium concidit? possum oblivisci, qui fuerim? non sentire, qui sim? quo caream honore, qua gloria, quibus liberis, quibus fortunis, quo fratre? quem ego, ut novum calamitatis genus attendas, cum pluris facerem quam me ipsum semperque fecissem, vitavi ne viderem, ne aut illius luctum squaloremque aspicerem aut me, quem ille florentissimum reliquerat, perditum illi adflictumque offerrem. mitto cetera intolerabilia: etenim fletu impedior. hic utrum tandem sum accusandus, quod doleo, an, quod commisi, ut haec aut non retinerem, quod facile fuisset, nisi intra parietes meos de mea pernicie consilia inirentur, aut certe vivus non amit-
terem? haec eo scripsi, ut potius relevares me, quod 3
facis, quam ut castigatione aut obiurgatione dignum putares, eoque ad te minus multa scribo, quod et maerore impedior et, quod exspectem istinc, magis habeo, quam quod ipse scribam: quae si erunt allata, faciam te consilii nostri certiorem. tu, ut adhuc fecisti, quam plurimis de rebus ad me velim scribas, ut prorsus ne quid ignorem. data XIIII. Kal. Quintilis Thessalonicae.

XI.

Scr. Thessalonicae IV. Kalendas Quintiles a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

Me et tuae litterae et quidam boni nuntii, non opti- 1
mis tamen auctoribus, et exspectatio vestrarum litterarum, et quod tibi ita placuerat, adhuc Thessalonicae tenebant: si accepero litteras, quas exspecto, si spes erit ea, quae

rumoribus adferebatur, ad te me conferam; si non erit,
2 faciam te certiorem, quid egerim. tu me, ut facis, opera, consilio, gratia iuva; consolari iam desine; obiurgare vero noli, quod cum facis, ut ego tuum amorem et dolorem desidero! quem ita adfectum mea aerumna esse arbitror, ut te ipsum consolari nemo possit. Q. fratrem optimum humanissimumque sustenta. ad me obsecro te ut omnia certa perscribas. data IIII. Kal. Quintilis.

XII.

Scr. Thessalonicae XVI. Kalendas Sextiles a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

1 Tu quidem sedulo argumentaris, quid sit sperandum et maxime per senatum, idemque caput rogationis proponi scribis, qua re in senatu dici nihil liceat: itaque siletur. hic tu me accusas, quod me adflictem, cum ita sim adflictus, ut nemo umquam, quod tute intellegis. spem ostendis secundum comitia: quae ista est eodem
2 tribuno pl. et inimico consule designato? percussisti autem me etiam de oratione prolata; cui volneri, ut scribis, medere, si quid potes. scripsi equidem olim ei iratus, quod ille prior scripserat, sed ita compresseram, ut numquam emanaturam putarem: quo modo exciderit, nescio. sed quia numquam accidit, ut cum eo verbo uno concertarem et quia scripta mihi videtur neglegentius quam ceterae, puto posse probari, non esse meam: id, si putas me posse sanari, cures velim; sin plane perii, minus
3 laboro. ego etiam nunc eodem in loco iaceo, sine sermone ullo, sine cogitatione ulla. licet tibi, ut scribis, significarim, ut ad me venires † si donatam ut intellego, te istic prodesse, hic ne verbo quidem levare me posse. non queo plura scribere, nec est quod scribam: vestra magis exspecto. data XVI. Kal. Sextilis Thessalonicae.

XIII.

Scr. Thessalonicae Nonis Sextilibus a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

1 Quod ad te scripseram me in Epiro futurum, postea quam extenuari spem nostram et evanescere vidi, mutavi consilium, nec me Thessalonica commovi, ubi esse sta-

tueram, quoad aliquid ad me de eo scriberes, quod pro-
ximis litteris scripseras, fore uti secundum comitia aliquid
de nobis in senatu ageretur; id tibi Pompeium dixisse.
qua de re, quoniam comitia habita sunt tuque nihil ad
me scribis, proinde habebo ac si scripsisses nihil esse,
neque temporis non longinqui spe ductum *me* esse mo-
leste feram; quem autem motum te videre scripseras,
qui nobis utilis fore videretur, eum nuntiant qui veniunt
nullum fore. in tribunis pl. designatis reliqua spes est;
quam si exspectaro, non erit quod putes me causae meae,
voluntati meorum defuisse. quod me saepe accusas, cur 2
hunc meum casum tam graviter feram, debes ignoscere,
cum ita me adflictum videas, ut neminem umquam nec
videris nec audieris. nam quod scribis te audire me
etiam mentis errore ex dolore adfici, mihi vero mens in-
tegra est; atque utinam tam in periculo fuisset! cum ego
iis, quibus meam salutem carissimam esse arbitrabar,
inimicissimis crudelissimisque usus sum, qui, ut me pau-
lum inclinari timore viderunt, sic impulerunt, ut omni
suo scelere et perfidia abuterentur ad exitium meum.
nunc, quoniam est Cyzicum nobis eundum, quo rarius
ad me litterae perferentur, hoc velim diligentius omnia,
quae putaris me scire opus esse, perscribas. Q. fratrem
meum fac diligas, quem ego miser si incolumem relin-
quo, non me totum perisse arbitrabor. data Nonis
Sextilibus.

XIV.

Scr. Thessalonicae XII. Kalendas Sextiles a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

Ex tuis litteris plenus sum exspectatione de Pom- 1
peio, quidnam de nobis velit aut ostendat; comitia enim
credo esse habita, quibus absolutis scribis illi placuisse
agi de nobis. si tibi stultus esse videor, qui sperem,
facio tuo iussu, *etsi* scio te me iis epistolis potius et
meas spes solitum esse remorari. nunc velim mihi plane
perscribas, quid videas. scio nos nostris multis peccatis
in hanc aerumnam incidisse: ea si qui casus aliqua ex
parte correxerit, minus moleste feremus nos vixisse et
adhuc vivere. ego propter viae celebritatem et cotidia- 2

nam exspectationem rerum novarum non commovi me adhuc Thessalonica; sed iam extrudimur, non a Plancio — nam is quidem retinet —, verum ab ipso loco minime apposito ad tolerandam in tanto luctu calamitatem. in Epirum ideo, ut scripseram, non ii, quod subito mihi universi nuntii venerant et litterae, qua re nihil esset necesse quam proxime Italiam esse. hinc, si aliquid a comitiis audierimus, nos in Asiam convertemus, neque adhuc stabat, quo potissimum, sed scies. data XII. Kal. Sextilis Thessalonicae.

XV.

Scr. Thessalonicae XIV. Kalendas Septembres a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

1 Accepi Idibus Sextilibus quattuor epistolas a te missas: unam, qua me obiurgas, ut sim firmior; alteram, qua Crassi libertum ais tibi de mea sollicitudine macieque narrasse; tertiam, qua demonstras acta in senatu; quartam de eo, quod a Varrone scribis tibi esse confir-
2 matum de voluntate Pompeii. ad primam tibi hoc scribo, me ita dolere, ut non modo a mente non deserar, sed id ipsum doleam, me tam firma mente ubi utar et quibuscum non habere. nam si tu me uno non sine maerore cares, quid me censes, qui et te et omnibus? et, si tu incolumis me requiris, quo modo a me ipsam incolumitatem desiderari putas? nolo commemorare, quibus rebus sim spoliatus, non solum quia non ignoras, sed etiam ne *re*scindam ipse dolorem meum: hoc confirmo, neque tantis bonis esse privatum quemquam neque in tantas miserias incidisse. dies autem non modo non levat luctum hunc, sed etiam auget; nam ceteri dolores mitigantur vetustate, hic non potest non et sensu praesentis miseriae et recordatione praeteritae vitae cotidie augeri: desidero enim non mea solum neque meos, sed me ipsum. quid enim sum? sed non faciam ut aut tuum animum angam querelis aut meis volneribus saepius manus adferam. nam quod purgas eos, quos ego mihi scripsi invidisse, et in eis Catonem, ego vero tantum illum puto ab isto scelere afuisse, ut maxime doleam plus apud me simulationem aliorum quam istius fidem valuisse. ceteros

quod purgas, debent mihi purgati esse, tibi si sunt. sed 3
haec sero agimus. Crassi libertum nihil puto sincere
locutum. in senatu rem probe scribis actam. sed quid
Curio? an illam orationem non legit? quae unde sit pro-
lata nescio. sed Axius, eiusdem diei scribens ad me
acta, non ita laudat Curionem. at potest ille aliquid
praetermittere; tu, nisi quod erat, profecto non scripsisti.
Varronis sermo facit exspectationem Caesaris, atque
utinam ipse Varro incumbat in causam! quod profecto
cum sua sponte, tum te instante faciet. ego, si me ali- 4
quando vestri et patriae compotem fortuna fecerit, certe
efficiam ut maxime laetere unus ex omnibus amicis,
meaque officia et studia, quae parum antea luxerunt —
fatendum est enim —, sic exsequar, ut me aeque tibi ac
fratri et liberis nostris restitutum putes. si quid in te
peccavi, ac potius quoniam peccavi, ignosce; in me enim
ipsum peccavi vehementius. neque haec eo scribo, quo
te non meo casu maximo dolore esse adfectum sciam,
sed profecto, si, quantum me amas et amasti, tantum
amare deberes ac debuisses, numquam esses passus me,
quo tu abundabas, egere consilio, nec esses passus mihi
persuaderi utile nobis esse legem de collegiis perferri.
sed tu tantum lacrimas praebuisti dolori meo, quod erat
amoris, tamquam ipse ego; quod meritis meis perfectum
oportuit, ut dies et noctis, quid mihi faciendum esset,
cogitares, id abs te meo, non tuo scelere praetermissum
est. quod si non modo tu, sed quisquam fuisset, qui me
Pompeii minus liberali responso perterritum a turpissimo
consilio revocaret, quod unus tu facere maxime potuisti,
aut occubuissem honeste aut victores hodie viveremus.
hic mihi ignosces: me enim ipsum multo magis accuso,
deinde te quasi me alterum; et simul meae culpae socium
quaero, ac si restituor, etiam minus videbimur deliquisse,
absque certe, quoniam nullo nostro, tuo ipsius bene-
ficio diligemur. quod te cum Culleone scribis de privi- 5
legio locutum, est aliquid, sed multo est melius abrogari:
si enim nemo impediet, quid est firmius? sin erit, qui
ferri non sinat, idem senatus consulto intercedet. nec
quicquam aliud opus est abrogari: nam prior lex nos
nihil laedebat; quam si, ut est promulgata, laudare

voluissemus aut, ut erat neglegenda, neglegere, nocere omnino nobis non potuisset. hic mihi primum meum consilium defuit, sed etiam obfuit. caeci, caeci, inquam, fuimus in vestitu mutando, in populo rogando, quod, nisi nominatim mecum agi coeptum esset, fieri perniciosum fuit. sed pergo praeterita; verum tamen ob hanc causam, ut, si quid agetur, legem illam, in qua popularia
6 multa sunt, ne tangatis. verum est stultum me praecipere, quid agatis aut quo modo: utinam modo agatur aliquid! multa occultant tuae litterae, credo, ne vehementius desperatione perturber. quid enim vides agi posse aut quo modo? per senatumne? ast tute scripsisti ad me, quoddam caput legis Clodium in curiae poste fixisse, NE REFERRI NEVE DICI LICERET. quo modo igitur Domitius se dixit relaturum? quo modo autem iis, quos tu scribis, et de re dicentibus et, ut referretur, postulantibus Clodius tacuit? ac, si per populum, poteritne nisi de omnium tribunorum pl. sententia? quid de bonis? quid de domo? poteritne restitui? aut, si non poterit, egomet quo modo potero? haec nisi vides expediri, quam in spem me vocas? sin autem spei nihil est, quae est mihi vita? itaque exspecto Thessalonicae acta Kal. Sext., ex quibus statuam in tuosne agros confugiam, ut neque videam homines, quos nolim, et te, ut scribis, videam et propius sim, si quid agatur — idque intellexi cum tibi,
7 tum Q. fratri placere —, an abeam Cyzicum. nunc, Pomponi, quoniam nihil impertisti tuae prudentiae ad salutem meam, quod aut in me ipso satis esse consilii decreras aut te nihil plus mihi debere quam ut praesto esses, quoniamque ego proditus, inductus, coniectus in fraudem, omnia mea praesidia neglexi, totam Italiam [in me] erectam ad me defendendum destitui et reliqui, me meosque meis tradidi inimicis inspectante et tacente te, qui, si non plus ingenio valebas quam ego, certe timebas minus: si potes, erige adflictos et in eo nos iuva; sin omnia sunt obstructa, id ipsum fac ut sciamus et nos aliquando aut obiurgare aut comiter consolari desine. ego si tuam fidem accusarem, non me potissimum tuis tectis crederem: meam amentiam accuso, quod a te tantum *me* amari, quantum ego vellem, putavi; quod si

fuisset, fidem eandem, curam maiorem adhibuisses, me
certe ad exitium praecipitantem retinuisses, istos labores,
quos nunc in naufragiis nostris suscipis, non subisses.
qua re fac ut omnia ad me perspecta et explorata per- 8
scribas meque, ut facis, velis esse aliquem, quoniam, qui
fui et qui esse potui, iam esse non possum, et ut his
litteris non te, sed me ipsum a me esse accusatum putes.
si qui erunt, quibus putes opus esse meo nomine litte-
ras dari, velim conscribas curesque dandas. data xiiii.
Kal. Sept.

XVI.

Scr. Thessalonicae XII. Kalendas Septembres a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

Totum iter mihi incertum facit exspectatio litterarum vestrarum Kal. Sextil. datarum: nam si spes erit, Epirum, si minus, Cyzicum aut aliud quid sequemur. tuae quidem litterae, quo saepius a me leguntur, hoc spem faciunt mihi minorem, quod, cum lectae sunt, tum id, quod attulerant ad spem, infirmant, ut facile appareat te et consolationi servire et veritati; itaque te rogo plane, ut ad me, quae scis, ut erunt, quae putabis, *ut putabis*, ita scribas. data xii. Kal.

XVII.

Scr. Thessalonicae pr. Nonas Septembres a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

De Quinto fratre nuntii nobis tristes nec varii vene- 1
rant ex ante diem *III.* Non. Iun. usque ad prid. Kal.
Sept. eo autem die Livineius, Reguli libertus, ad me a
Regulo missus venit: is omnino mentionem nullam factam
esse nuntiavit, sed fuisse tamen sermonem de C. Clodii
filio, isque mihi tum a fratre litteras attulit. sed postri-
die Sestii pueri venerunt, qui a te litteras attulerunt non
tam exploratas a timore, quam sermo Livineii fuerat.
sane sum in meo infinito maerore sollicitus et eo magis,
quod Appii quaestio est. cetera, quae ad me eisdem 2
litteris scribis de nostra spe, intellego esse languidiora,
quam alii ostendunt. ego autem, quoniam non longe ab
eo tempore absumus, in quo res diiudicabitur, aut ad

te conferam me aut etiam nunc circum haec loca com-
3 morabor. scribit ad me frater omnia sua per te unum
sustineri. quid te aut horter, quod facis? aut agam gra-
tias, quod non exspectas? tantum velim fortuna det no-
bis potestatem, ut incolumes amore nostro perfruamur.
tuas litteras semper maxime exspecto, in quibus cave
vereri, ne aut diligentia tua mihi molesta aut veritas
acerba sit. data pr. Nonas Sept.

XVIII.

Scr. Thessalonicae medio mense Septembri a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

1 Exspectationem nobis non parvam attuleras, cum
scripseras Varronem tibi pro amicitia confirmasse causam
nostram Pompeium certe suscepturum, et, simul a Cae-
sare ei litterae, quas exspectaret, remissae essent, acto-
rem etiam daturum: utrum id nihil fuit, an adversatae
sunt Caesaris litterae? an est aliquid in spe? etiam illud
2 scripseras eundem 'secundum comitia' dixisse. fac, si
vides, quantis in malis iaceam, et si putas esse humani-
tatis tuae, me fac de tota causa nostra certiorem: nam
Q. frater, homo mirus, qui me tam valde amat, omnia
mittit spei plena, metuens, credo, defectionem animi
mei; tuae autem litterae sunt variae; neque enim me
desperare vis nec temere sperare. fac, obsecro te, ut
omnia, quae perspici a te possunt, sciamus.

XIX.

Scr. Thessalonicae XVI. Kalendas Octobres a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

1 Quoad eius modi mihi litterae a vobis adferebantur,
ut aliquid ex iis esset exspectandum, spe et cupiditate
Thessalonicae retentus sum; postea quam omnis actio
huius anni confecta nobis videbatur, in Asiam ire nolui,
quod et celebritas mihi odio est, et, si fieret aliquid a
novis magistratibus, abesse longe nolebam. itaque in
Epirum ad te statui me conferre, non quo mea interesset
loci natura, qui lucem omnino fugerem, sed et *ad* salu-
tem lubentissime ex tuo portu proficiscar et, si ea prae-
cisa erit, nusquam facilius hanc miserrimam vitam vel

sustentabo vel, quod multo est melius, abiecero. *ero* cum paucis; multitudinem dimittam. me tuae litterae num- 2
quam in tantam spem adduxerunt, quantam aliorum; at tamen mea spes etiam tenuior semper fuit quam tuae litterae. sed tamen, quoniam coeptum est agi, quoquo modo coeptum est et quacumque de causa, non deseram neque optumi atque unici fratris miseras ac luctuosas preces nec Sestii ceterorumque promissa nec spem aerumnosissimae mulieris Terentiae nec miserrimae [mulieris] Tulliolae obsecrationem et fidelis litteras tuas: mihi Epirus aut iter ad salutem dabit aut quod scripsi supra. te oro et obsecro, T. Pomponi, si me omnibus 3
amplissimis, carissimis iucundissimisque rebus perfidia hominum spoliatum, si me a meis consiliariis proditum et proiectum vides, si intellegis me coactum ut ipse me et meos perderem, ut me tua misericordia iuves et Q. fratrem, qui potest esse salvus, sustentes, Terentiam liberosque meos tueare, me, si putas te istic visurum, exspectes, si minus, invisas, si potes, mihique ex agro tuo tantum adsignes, quantum meo corpore occupari potest, et pueros ad me cum litteris quam primum et quam saepissime mittas. data XVI. Kal. Octobris.

XX.

Scr. Thessalonicae IV. Nonas Octobres a. u. c. 696.

CICERO S. D. Q. CAECILIO Q. F. POMPONIANO ATTICO.

Quod quidem ita esse et avunculum tuum functum 1
esse officio, vehementissime probo, gaudere me tum dicam, si mihi hoc verbo licebit uti. me miserum! quam omnia essent ex sententia, si nobis animus, si consilium, si fides eorum, quibus credidimus, non defuisset! quae colligere nolo, ne augeam maerorem: sed tibi venire in mentem certo scio, quae vita esset nostra, quae suavitas, quae dignitas; ad quae recuperanda, per fortunas! incumbe, ut facis, diemque natalem reditus mei cura ut in tuis aedibus amoenissimis agam tecum et cum meis. ego huic spei et exspectationi, quae nobis proponitur maxima, tamen volui praestolari apud te in Epiro, sed ita ad me scribitur, ut putem esse commodius nos eisdem in locis esse. de domo et Curionis oratione, ut scribis, ita est: 2

in universa salute, si ea modo nobis restituetur, inerunt omnia, ex quibus nihil malo quam domum. sed tibi nihil mando nominatim, totum me tuo amori fideique commendo. quod te in tanta hereditate ab omni occupatione expedisti, valde mihi gratum est; quod facultates tuas ad meam salutem polliceris, ut omnibus rebus a te praeter ceteros iuver, id quantum sit praesidium, video intellegoque te multas partis meae salutis et suscipere et posse sustinere neque, ut ita facias, rogandum esse;
3 quod me vetas quicquam suspicari accidisse ad animum tuum, quod secus a me erga te commissum aut praetermissum videretur, geram tibi morem et liberabor ista cura, tibi tamen eo plus debebo, quo tua in me humanitas fuerit excelsior quam in te mea. velim, quid videas, quid intellegas, quid agatur, ad me scribas tuosque omnis ad nostram salutem adhortere. rogatio Sestii neque dignitatis satis habet nec cautionis; nam et nominatim ferri oportet et de bonis diligentius scribi, et id animadvertas velim. data III. Nonas Octobris Thessalonicae.

XXI.

Scr. Thessalonicae V. Kalendas Novembres a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

Triginta dies erant ipsi, cum has dabam litteras, per quos nullas a vobis acceperam; mihi autem erat in animo iam, ut antea ad te scripsi, ire in Epirum et ibi omnem casum potissimum exspectare. te oro ut, si quid erit quod perspicias, quamcumque in partem quam planissime ad me scribas et meo nomine, ut scribis, litteras, quibus putabis opus esse, ut des. data v. Kal. Novembris.

XXII.

Scr. partim Thessalonicae, partim Dyrrhachii VI. Kalendas Decembres a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

1 Etsi diligenter ad me Q. frater et Piso, quae essent acta, scripserant, tamen vellem tua te occupatio non impedisset, quo minus, ut consuesti, ad me, quid ageretur et quid intellegeres, perscriberes. me adhuc Plancius

liberalitate sua retinet iam aliquotiens conatum ire in
Epirum: spes homini est iniecta non eadem, quae mihi,
posse nos una decedere, quam rem sibi magno honori
sperat fore. sed iam, cum adventare milites dicentur,
faciendum nobis erit ut ab eo discedamus; quod cum
faciemus, ad te statim mittemus, ut scias, ubi simus.
Lentulus suo in nos officio, quod et re et promissis et 2
litteris declarat, spem nobis non nullam adfert Pompeii
voluntatis; saepe enim tu ad me scripsisti eum totum
esse in illius potestate. de Metello scripsit ad me fra-
ter, quantum speraret perfectum esse per te. mi Pom- 3
poni, pugna, ut tecum et cum meis mihi liceat vivere, et
scribe ad me omnia: premor luctu desiderio omnium
meorum, qui mihi me cariores semper fuerunt. cura ut
valeas.

Ego, quod, per Thessaliam si irem in Epirum, perdiu 4
nihil eram auditurus et quod mei studiosos habeo Dyr-
rhachinos, ad eos perrexi, cum illa superiora Thessaloni-
cae scripsissem. inde cum ad te me convertam, faciam
ut scias, tuque ad me velim omnia quam diligentissime,
cuicuimodi sunt, scribas. ego iam aut rem aut ne
spem quidem exspecto. data VI. Kal. Decembr. Dyr-
rhachii.

XXIII.

Scr. Dyrrhachii pridie Kalendas Decembres a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

A. d. V. Kal. Decembr. tris epistolas a te accepi: 1
unam datam a. d. VIII. Kal. Novembris, in qua me hor-
taris, ut forti animo mensem Ianuarium exspectem, eaque,
quae ad spem putas pertinere, de Lentuli studio, de
Metelli voluntate, de tota Pompeii ratione, perscribis.
in altera epistola praeter consuetudinem tuam diem non
adscribis, sed satis significas tempus; lege enim ab octo
tribunis pl. promulgata scribis te eas litteras eo ipso die
dedisse, id est a. d. IIII. Kal. Novembris, et, quid putes
utilitatis eam promulgationem attulisse, scribis: in quo
si iam haec nostra salus cum hac lege desperata erit,
velim pro tuo in me amore hanc inanem meam diligen-
tiam miserabilem potius quam ineptam putes, sin est

aliquid spei, des operam ut maiore diligentia posthac a
2 nostris magistratibus defendamur. nam ea veterum tribunorum pl. rogatio tria capita habuit, unum de reditu meo, scriptum incaute; nihil enim restituitur praeter civitatem et ordinem, quod mihi pro meo casu satis est, sed, quae cavenda fuerint et quo modo, te non fugit. alterum caput est tralaticium de impunitate, SI QVID CONTRA ALIAS LEGES EIVS LEGIS ERGO FACTVM SIT. tertium caput, mi Pomponi, quo consilio et a quo sit inculcatum, vide: scis enim Clodium sanxisse, ut vix aut omnino non posset nec per senatum nec per populum infirmari sua lex. sed vides numquam esse observatas sanctiones earum legum, quae abrogarentur: nam, si id esset, nulla fere abrogari posset; neque enim ulla est, quae non ipsa se saepiat difficultate abrogationis. sed, cum lex abrogatur, illud ipsum abrogatur, quo modo eam abrogari
3 oporteat. hoc, quod re vera ita est, cum semper ita habitum observatumque sit, octo nostri tribuni pl. caput posuerunt hoc: SI QVID IN HAC ROGATIONE SCRIPTVM EST, QVOD PER LEGES PLEBISVE SCITA, hoc est quod per legem Clodiam, PROMVLGARE, ABROGARE, DEROGARE, OBROGARE SINE FRAVDE SVA NON LICEAT, NON LICVERIT, QVODVE EI QVI PROMVLGAVIT, DEROGAVIT, OB EAM REM POENAE MVLTAEVE SIT,
4 E. H. L. N. R. atque hoc in illis tribunis pl. non laedebat; lege enim conlegii sui non tenebantur; quo maior est suspitio malitiae alicuius, cum id, quod ad ipsos nihil pertinebat, erat autem contra me, scripserunt, ut novi tribuni pl., si essent timidiores, multo magis sibi eo capite utendum putarent. neque id a Clodio praetermissum est: dixit enim in contione a. d. III. Nonas Novembris hoc capite designatis tribunis pl. praescriptum esse, quid liceret; tamen in lege nulla esse eius modi caput te non fallit, quo, si opus esset, omnes in abrogando *uterentur*. ut Ninnium aut ceteros fugerit investiges velim et quis attulerit et qua re octo tribuni pl. ad senatum de me referre non dubitarint — scilicet quod observandum illud caput non putabant —, iidem in abrogando tam cauti fuerint, ut id metuerent, soluti cum essent, quod ne iis quidem, qui lege tenentur, est curandum. id caput sane nolim novos tribunos pl. ferre, sed perferant modo

quidlubet: uno capite, quo revocabor, modo res confi-
ciatur, ero contentus. iam dudum pudet tam multa
scribere; vereor enim ne re iam desperata legas, ut haec
mea diligentia miserabilis tibi, aliis irridenda videatur.
sed si est aliquid in spe, vide legem, quam T. Fadio
scripsit Visellius: ea mihi perplacet; nam Sestii nostri,
quam tu tibi probari scribis, mihi non placet. tertia est 5
epistola pridie Idus Novembr. data, in qua exponis pru-
denter et diligenter, quae sint quae rem distinere videan-
tur, de Crasso, de Pompeio, de ceteris: qua re oro te
ut, si qua spes erit, posse studiis bonorum, auctoritate,
multitudine comparata, rem confici, des operam ut uno
impetu perfringatur, in eam rem incumbas ceterosque
excites; sin, ut ego perspicio cum tua coniectura, tum
etiam mea, spei nihil est, oro obtestorque te, ut Q. fra-
trem ames, quem ego miserum misere perdidi, neve quid
eum patiare gravius consulere de se, quam expediat
sororis tuae filio, meum Ciceronem, cui nihil misello re-
linquo praeter invidiam et ignominiam nominis mei,
tueare, quoad poteris, Terentiam, unam omnium aerumno-
sissimam, sustentes tuis officiis. ego in Epirum profici-
scar, cum primorum dierum nuntios excepero: tu ad me
velim proximis litteris, ut se initia dederint, perscribas.
data pridie Kal. Decembr.

XXIV.

Scr. Dyrrhachii IV. Idus Decembres a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

Antea, cum ad me scripsissetis, vestro consensu con- 1
sulum provincias ornatas esse, etsi verebar, quorsum
id casurum esset, tamen sperabam vos aliquid aliquando
vidisse prudentius; postea quam mihi et dictum est et
scriptum vehementer consilium vestrum reprehendi, sum
graviter commotus, quod illa ipsa spes exigua, quae
erat, videretur esse sublata: nam si tribuni pl. nobis
suscensent, quae potest spes esse? ac videntur iure
suscensere, cum et expertes consilii fuerint ei, qui cau-
sam nostram susceperant, et vestra concessione omnem
vim sui iuris amiserint, praesertim cum ita dicant, se
nostra causa voluisse suam potestatem esse de consulibus

ornandis, non ut eos impedirent, sed ut ad nostram causam adiungerent: nunc, si consules a nobis alieniores esse velint, posse id libere facere; sin velint nostra causa, nihil posse se invitis. nam quod scribis, ni ita vobis placuisset, illos hoc idem per populum adsecuturos fuisse, invitis tribunis pl. fieri nullo modo potuit. ita vereor ne et studia tribunorum amiserimus et, si studia maneant, vinclum illud adiungendorum consulum amissum sit.
2 accedit aliud non parvum incommodum, quod gravis illa opinio, ut quidem ad nos perferebatur, senatum nihil decernere ante, quam de nobis actum esset, amissa est, praesertim in ea causa, quae non modo necessaria non fuit, sed etiam inusitata ac nova; neque enim umquam arbitror ornatas esse provincias designatorum, ut, cum in hoc illa constantia, qua erat mea causa suscepta, imminuta sit, nihil iam possit non decerni. iis, ad quos relatum est, amicis placuisse non mirum est; erat enim difficile reperire, qui contra tanta commoda duorum consulum palam sententiam diceret. fuit omnino difficile non obsequi vel amicissimo homini, Lentulo vel Metello, qui simultatem humanissime deponeret; sed vereor ne hos tamen tenere potuerimus, tribunos pl. amiserimus. haec res quem ad modum ceciderit et tota res quo loco sit, velim ad me scribas et ita, ut instituisti: nam ista veritas, etiam si iucunda non est, mihi tamen grata est. dat. III. Id. Decembr.

XXV.

Scr. Dyrrhachii mense Decembri a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

Post tuum a me*is* discessum litterae mihi Roma allatae sunt, ex quibus perspicio nobis in hac calamitate tabescendum esse; neque enim — sed bonam in partem accipies —, si ulla spes salutis nostrae subesset, tu pro tuo amore in me hoc tempore discessisses. sed ne ingrati aut ne omnia velle nobiscum una interire videamur, hoc omitto: illud abs te peto, des operam, id quod mihi adfirmasti, ut te ante Kalendas Ianuarias, ubicumque erimus, sistas.

XXVI.

Scr. Dyrrhachii mense Ianuario a. u. c. 697.

CICERO ATTICO SAL.

Litterae mihi a Q. fratre cum senatus consulto, quod de me est factum, allatae sunt: mihi in animo est legum lationem exspectare, et, si obtrectabitur, utar auctoritate senatus et potius vita quam patria carebo. tu, quaeso, festina ad nos venire.

XXVII.

Scr. Dyrrhachii exeunte mense Ianuario a. u. c. 697.

CICERO ATTICO SAL.

Ex tuis litteris et ex re ipsa nos funditus perisse video: te oro ut, quibus in rebus tui mei indigebunt, nostris miseriis ne desis; ego te, ut scribis, cito videbo.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD ATTICUM

LIBER QUARTUS.

I.

Scr. Romae medio mense Septembri a. u. c. 697.

CICERO ATTICO SAL.

1 Cum primum Romam veni fuitque, cui recte ad te litteras darem, nihil prius faciendum mihi putavi, quam ut tibi absenti de reditu nostro gratularer; cognoram enim — ut vere scribam — te in consiliis mihi dandis nec fortiorem nec prudentiorem quam me ipsum, me etiam propter meam in te observantiam nimium in custodia salutis meae diligentem, eundemque te, qui primis temporibus erroris nostri aut potius furoris particeps et falsi timoris socius fuisses, acerbissime discidium nostrum tulisse plurimumque operae, studii, diligentiae, laboris
2 ad conficiendum reditum meum contulisse: itaque hoc tibi vere adfirmo, in maxima laetitia et exoptatissima gratulatione unum ad cumulandum gaudium conspectum aut potius complexum mihi tuum defuisse; quem semel nactus si umquam dimisero, ac nisi etiam praetermissos fructus tuae suavitatis praeteriti temporis omnis exegero, profecto hac restitutione fortunae me ipse non satis di-
3 gnum iudicabo. nos adhuc in nostro statu, quod difficillime recuperari posse arbitrati sumus, splendorem nostrum illum forensem et in senatu auctoritatem et apud viros bonos gratiam magis, quam optaramus, consecuti sumus; in re autem familiari, quae quem ad modum fracta, dissipata, direpta sit, non ignoras, valde laboramus tuarumque non tam facultatum, quas ego nostras esse iudico, quam consiliorum ad colligendas et
4 constituendas reliquias nostras indigemus. nunc, etsi omnia aut scripta esse a tuis arbitror aut etiam nuntiis

ac rumore perlata, tamen ea scribam brevi, quae te puto
potissimum ex meis litteris velle cognoscere. pr. Nonas
Sextilis Dyrrhachio sum profectus, ipso illo die, quo lex
est lata de nobis; Brundisium veni Nonis Sextilibus: ibi
mihi Tulliola mea fuit praesto natali suo ipso die, qui
casu idem natalis erat et Brundisinae coloniae et tuae
vicinae Salutis; quae res animadversa *a* multitudine
summa Brundisinorum gratulatione celebrata est. ante
diem VI. Idus Sextilis cognovi, [cum Brundisii essem,]
litteris Quinti, mirifico studio omnium aetatum atque
ordinum, incredibili concursu Italiae legem comitiis cen-
turiatis esse perlatam: inde a Brundisinis honestissimis
ornatus iter ita feci, ut undique ad me cum gratulatione
legati convenerint. ad urbem ita veni, ut nemo ullius 5
ordinis homo nomenclatori notus fuerit, qui mihi obviam
non venerit, praeter eos inimicos, quibus id ipsum [se
inimicos esse] non liceret aut dissimulare aut negare.
cum venissem ad portam Capenam, gradus templorum
ab infima plebe completi erant, a qua plausu maximo
cum esset mihi gratulatio significata, similis et frequen-
tia et plausus me usque ad Capitolium celebravit, in
foroque et in ipso Capitolio miranda multitudo fuit.
postridie in senatu, qui fuit dies Nonarum Septembr.,
senatui gratias egimus. eo biduo cum esset annonae 6
summa caritas et homines ad theatrum primo, deinde
ad senatum concurrissent, impulsu Clodii mea opera
frumenti inopiam esse clamarent, cum per eos dies sena-
tus de annona haberetur et ad eius procurationem ser-
mone non solum plebis, verum etiam bonorum Pompeius
vocaretur idque ipse cuperet, multitudoque a me nomi-
natim, ut id decernerem, postularet, feci et accurate
sententiam dixi. cum abessent consulares, quod tuto
se negarent posse sententiam dicere, praeter Messallam
et Afranium, factum est senatus consultum in meam
sententiam, ut cum Pompeio ageretur ut eam rem susci-
peret lexque ferretur; quo senatus consulto recitato con-
tinuo cum more hoc insulso et novo plausum *in* meo
nomine recitando dedissent, habui contionem; omnes
magistratus praesentes praeter unum praetorem et duos
tribunos pl. dederunt. postridie senatus frequens; et 7

omnes consulares nihil Pompeio postulanti negarunt; ille legatos quindecim cum postularet, me principem nominavit et *ad* omnia me alterum se fore dixit. legem consules conscripserunt, qua Pompeio per quinquennium omnis potestas rei frumentariae toto orbe terrarum daretur; alteram Messius, qui omnis pecuniae dat potestatem et adiungit classem et exercitum et maius imperium in provinciis, quam sit eorum, qui eas obtineant: illa nostra lex consularis nunc modesta videtur, haec Messii non ferenda. Pompeius illam velle se dicit, familiares hanc. consulares duce Favonio fremunt; nos tacemus, et eo magis, quod de domo nostra nihil adhuc pontifices responderunt: qui si sustulerint religionem, aream praeclaram habebimus; superficiem consules ex senatus consulto aestimabunt: sin aliter, demolientur, suo nomine loca-
8 bunt, rem totam aestimabunt. ita sunt res nostrae, ut in secundis, fluxae, ut in adversis, bonae. in re familiari valde sumus, ut scis, perturbati. praeterea sunt quaedam domestica, quae litteris non committo. Q. fratrem insigni pietate, virtute, fide praeditum sic amo, ut debeo. te exspecto et oro ut matures venire eoque animo venias, ut me tuo consilio egere non sinas. alterius vitae quoddam initium ordimur. iam quidam, qui nos absentis defenderunt, incipiunt praesentibus occulte irasci, aperte invidere: vehementer te requirimus.

II.

Scr. Romae mense Octobri a. u. c. 697.

CICERO ATTICO SAL.

1 Si forte rarius tibi a me quam a ceteris litterae redduntur, peto a te, ut id non modo neglegentiae meae, sed ne occupationi quidem tribuas; quae etsi summa est, tamen nulla esse potest tanta, ut interrumpat iter amoris nostri et officii mei: nam, ut veni Romam, iterum nunc sum certior factus esse, cui darem litteras; itaque has alteras dedi. prioribus tibi declaravi, adventus noster qualis fuisset et quis esset status atque omnes res nostrae quem ad modum essent, ut in secundis, fluxae, ut
2 in advorsis, bonae. post illas datas litteras secuta est

summa contentio de domo: diximus apud pontifices pr.
K. Octobris. acta res est accurate a nobis, et si umquam in dicendo fuimus aliquid, aut etiam, si numquam
alias fuimus, tum profecto dolor et *rei* magnitudo vim
quandam nobis dicendi dedit; itaque oratio iuventuti
nostrae deberi non potest, quam tibi, etiam si non desideras, tamen mittam cito. cum pontifices decressent ita, 3
SI NEQVE POPVLI IVSSV NEQVE PLEBI SCITV IS, QVI SE DEDICASSE DICERET, NOMINATIM EI REI PRAEFECTVS ESSET NEQVE
POPVLI IVSSV AVT PLEBI SCITV ID FACERE IVSSVS ESSET, VIDERI POSSE SINE RELIGIONE EAM PARTEM AREAE M. T. RESTITVI, mihi facta statim est gratulatio — nemo enim dubitabat, quin domus nobis esset adiudicata —, cum subito
ille in contionem escendit, quam Appius ei dedit: nuntiat
† iam populo pontifices secundum se decrevisse, me autem vi conari in possessionem venire; hortatur ut se et
Appium sequantur et suam Libertatem ut defendant.
hic cum etiam illi infirmi partim admirarentur, partim
irriderent hominis amentiam, ego statueram illuc non
accedere, nisi cum consules ex senatus consulto porticum Catuli restituendam locassent. Kal. Octobr. habe- 4
tur senatus frequens; adhibentur omnes pontifices, qui
erant senatores, a quibus Marcellinus, qui erat cupidissimus mei, sententiam primus rogatus quaesivit, quid
essent in decernendo secuti. tum M. Lucullus de
omnium collegarum sententia respondit religionis iudices
pontifices fuisse, legis senatum: se et collegas suos de
religione statuisse, in senatu de lege statuturos [cum senatu]. itaque suo quisque horum loco sententiam rogatus multa secundum causam nostram disputavit. cum
ad Clodium ventum est, cupiit diem consumere, neque
ei finis est factus, sed tamen, cum horas tris fere dixisset, odio et strepitu senatus coactus est aliquando perorare. cum fieret senatus consultum in sententiam Marcellini, omnibus praeter unum adsentientibus, Serranus
intercessit: de intercessione statim ambo consules referre
coeperunt. cum sententiae gravissimae dicerentur, senatui placere mihi domum restitui, porticum Catuli
locari, auctoritatem ordinis ab omnibus magistratibus
defendi, si quae vis esset facta, senatum existimaturum

eius opera factum esse, qui senatus consulto intercessisset,
Serranus pertimuit et Cornicinus ad suam veterem fabu-
lam rediit; abiecta toga se ad generi pedes abiecit. ille
noctem sibi postulavit: non concedebant; reminisceban-
tur enim Kal. Ianuar. vix tandem [sibi] de mea volun-
5 tate concessum est. postridie senatus consultum factum
est id, quod ad te misi. deinde consules porticum Catuli
restituendam locarunt; illam porticum redemptores statim
sunt demoliti libentissimis omnibus. nobis superficiem
aedium consules de consilii sententia aestimarunt HS.
viciens; cetera valde inliberaliter: Tusculanam villam
quingentis milibus; Formianum HS. ducentis quinqua-
ginta milibus; quae aestimatio non modo vehementer ab
optumo quoque, sed etiam a plebe reprehenditur. dices,
quid igitur causae fuit? dicunt illi quidem pudorem
meum, quod neque negarim neque vehementius postula-
rim. sed non est id; nam hoc quidem etiam profuisset.
verum iidem, mi T. Pomponi, iidem, inquam, illi, quos
ne tu quidem ignoras, qui mihi pinnas inciderant, nolunt
easdem renasci. sed, ut spero, iam renascuntur. tu
modo ad nos veni; quod vereor ne tardius interventu
6 Varronis tui nostrique facias. quoniam acta quae sint
habes, de reliqua nostra cogitatione cognosce: ego me
[a] Pompeio legari ita sum passus, ut nulla re impedirer.
quod nisi vellem mihi esse integrum ut, si comitia cen-
sorum proximi consules haberent, petere possem, voti-
vam legationem sumpsissem [prope omnium fanorum,
lucorum]; sic enim nostrae rationes [utilitates meae]
postulabant. sed volui meam potestatem esse vel petendi
vel ineunte aestate exeundi, et interea me esse in oculis
civium de me optime meritorum non alienum putavi.
7 ac forensium quidem rerum haec nostra consilia sunt,
domesticarum autem valde impedita. domus aedificatur,
scis, quo sumptu, qua molestia; reficitur Formianum,
quod ego nec relinquere possum nec videre. Tuscula-
num proscripsi: suburbano facile careo. amicorum beni-
gnitas exhausta est in ea re, quae nihil habuit praeter
dedecus, quod sensisti tu absens, [praesentes,] quorum
studiis ego et copiis, si esset per meos defensores lici-
tum, facile essem omnia consecutus; quo in genere

nunc vehementer laboratur. cetera, quae me sollicitant, μυστικώτερα sunt: amamur a fratre et a filia; *te* exspectamus.

III.

Scr. Romae a. d. VIII. Kalendas Decembres a. u. c. 697.

CICERO ATTICO SAL.

Avere *te* certo scio cum scire, quid hic agatur, tum 1
a me scire, non quo certiora sint ea, quae in oculis
omnium geruntur, si a me scribantur, quam cum ab
aliis aut scribuntur tibi aut nuntiantur, sed ut perspicias
ex meis litteris, quo animo ea feram, quae geruntur, et
qui sit hoc tempore aut mentis meae sensus aut omnino
vitae status. armatis hominibus ante diem tertium No- 2
nas Novembris expulsi sunt fabri de area nostra, distur-
bata porticus Catuli, quae ex senatus consulto consulum
locatione reficiebatur et ad tectum paene pervenerat,
Quinti fratris domus primo fracta coniectu lapidum ex
area nostra, deinde inflammata iussu Clodii, inspectante
urbe coniectis ignibus, magna querela et gemitu non
dicam bonorum, qui nescio an nulli sint, sed plane ho-
minum omnium. ille demens ruere, post hunc furorem
nihil nisi caedem inimicorum cogitare, vicatim ambire,
servis aperte spem libertatis ostendere. etenim antea,
cum iudicium nolebat, habebat ille quidem difficilem
manifestamque causam, sed tamen causam; poterat in-
fitiari, poterat in alios derivare, poterat etiam aliquid iure
factum defendere: post has ruinas, incendia, rapinas de-
sertus a suis vix iam Decimum designatorem, vix Gel-
lium retinet, servorum consiliis utitur, videt, si omnis,
quos volt, palam occiderit, nihilo suam causam difficilio-
rem, quam adhuc sit, in iudicio futuram. itaque ante 3
diem tertium Idus Novembris, cum Sacra via descende-
rem, insecutus est me cum suis; clamor, lapides, fustes,
gladii, haec improvisa omnia: discessimus in vestibulum
Tettii Damionis. qui erant mecum facile operas aditu
prohibuerunt; ipse occidi potuit: sed ego diaeta curare
incipio; chirurgiae taedet. ille omnium vocibus cum se
non ad iudicium, sed ad supplicium praesens trudi vi-
deret, omnis Catilinas, Acidinos postea reddidit: nam

Milonis domum, eam, quae *est in* Cermalo, pr. Idus Novembr. expugnare et incendere ita conatus est, ut palam hora quinta cum scutis homines, eductis gladiis, alios cum accensis facibus adduxerit; ipse domum P. Sullae pro castris sibi ad eam impugnationem sumpserat. tum ex Anniana [Milonis] domo Q. Flaccus eduxit viros acris, occidit homines ex omni latrocinio Clodiano notissimos: ipsum cupivit, sed ille se in interiora aedium Sullae. exin senatus postridie Idus; domi Clodius; egregius Marcellinus, omnes acres: Metellus calumnia dicendi tempus exemit adiuvante Appio, etiam hercule familiari tuo; de cuius constantia viri tuae verissimae litterae. Sestius furere; ille postea, si comitia sua non fierent, urbi minari. proposita Marcellini sententia, quam ille de scripto ita dixerat, ut totam nostram causam areae, incendiorum, periculi mei iudicio complecteretur eaque omnia comitiis anteferret, proscripsit *Sestius* se per omnis dies comitialis
4 de caelo servaturum. contiones turbulentae Metelli, temerariae Appii, furiosissimae Publii: haec tamen summa, nisi Milo in campum obnuntiasset, comitia futura. ante diem XII. Kal. Decembr. Milo media nocte cum magna manu in campum venit: Clodius, cum haberet fugitivorum delectas copias, in campum ire non est ausus. Milo permansit ad meridiem mirifica hominum laetitia, summa cum gloria; contentio fratrum trium turpis, fracta vis, contemptus furor. Metellus tamen postulat, ut sibi postero die in foro obnuntietur: nihil esse, quod in campum nocte veniretur; se hora prima in comitio fore. itaque ante diem XI. Kal. in comitium Milo de nocte venit; Metellus cum prima luce furtim in campum itineribus prope deviis currebat; adsequitur inter lucos hominem Milo, obnuntiat: ille se recepit, magno et turpi Q. Flacci convitio. ante diem X. Kal. nundinae; contio
5 biduo nulla. ante diem VIII. Kal. haec ego scribebam hora noctis nona. Milo campum iam tenebat; Marcellus candidatus ita stertebat, ut ego vicinus audirem; Clodii vestibulum vacuum sane mihi nuntiabatur; paucis pannosis linea lanterna. meo consilio omnia illi fieri querebantur, ignari, quantum in illo heroe esset animi, quantum etiam consilii; miranda virtus est. nova quaedam

divina mitto; sed haec summa est: comitia fore non ar-
bitror; reum Publium, nisi ante occisus erit, fore a Mi-
lone puto. si se in turba ei iam obtulerit, occisum iri
ab ipso Milone video: non dubitat facere, prae se fert;
casum illum nostrum non extimescit; numquam enim
cuiusquam invidi et perfidi consilio est usus nec inerti
nobili crediturus. nos animo dumtaxat vigemus, etiam 6
magis, *quam* cum florebamus; re familiari comminuti
sumus. Q. fratris tamen liberalitati pro facultatibus no-
stris, ne omnino exhaustus essem, illo recusante subsidiis
amicorum respondimus. quid consilii de omni nostro
statu capiamus, te absente nescimus; qua re adpropera.

IV. a.

Scr. Romae a. d. III. Kalendas Februarias a. u. c. 698.

CICERO ATTICO SAL.

Periucundus mihi Cincius fuit ante diem III. Kal. Febr. ante lucem: dixit enim mihi te esse in Italia seseque ad te pueros mittere, quos sine meis litteris ire nolui, non quo haberem, quod tibi, praesertim iam prope praesenti, scriberem, sed ut hoc ipsum significarem, mihi tuum adventum suavissimum exspectatissimumque esse; qua re advola ad nos eo animo, ut nos ames, te amari scias. cetera coram agemus. haec properantes scripsimus. quo die venies, utique *fac* cum tuis apud me sis.

IV. b.

Scr. in Antiati VI. Idus Apriles a. u. c. 698.

CICERO ATTICO SAL.

Perbelle feceris, si ad nos veneris: offendes designa- 1
tionem Tyrannionis mirificam in librorum meorum biblio-
theca, quorum reliquiae multo meliores sunt, quam pu-
taram. etiam velim mihi mittas de tuis librariolis duos
aliquos, quibus Tyrannio utatur glutinatoribus, ad cetera
administris, iisque imperes, ut sumant membranulam, ex
qua indices fiant, quos vos Graeci, ut opinor, *σιλλύβους*
appellatis. sed haec, si tibi erit commodum; ipse vero 2
utique fac venias, si potes in his locis adhaerescere, et

Piliam adduc: ita enim et aequum est et cupit Tullia. medius fidius ne tu emisti ludum praeclarum; gladiatores audio pugnare mirifice: si locare voluisses, duobus his muneribus liber esses. sed haec posterius. tu fac venias, et de librariis, si me amas, diligenter.

V.

Scr. in Antiati V. Idus Apriles a. u. c. 698.

CICERO ATTICO SAL.

1 Ain tu? an me existimas ab ullo malle mea legi probarique quam a te? cur igitur cuiquam misi prius? urguebar ab eo, ad quem misi, et non habebam exemplar. quid? etiam — dudum enim circumrodo, quod devorandum est — subturpicula mihi videbatur esse παλινῳδία. sed valeant recta, vera, honesta consilia: non est credibile, quae sit perfidia in istis principibus, ut volunt esse et ut essent, si quicquam haberent fidei. senseram, noram inductus, relictus, proiectus ab iis; tamen hoc eram animo, ut cum iis in re publica consentirem: idem erant,
2 qui fuerant. vix aliquando te auctore resipui. dices ea tenus te suasisse, qua facerem, non etiam ut scriberem. ego mehercule mihi necessitatem volui imponere huius novae coniunctionis, ne qua mihi liceret labi ad illos, qui etiam tum, cum misereri mei debent, non desinunt invidere. sed tamen modici fuimus ὑποθέσει, ut scripsi: erimus uberiores, si et ille libenter accipiet et ii subringentur, qui villam me moleste ferunt habere, quae Catuli fuerat, a Vettio me emisse non cogitant; qui domum negant oportuisse me aedificare, vendere aiunt oportuisse. sed quid ad hoc, si, quibus sententiis dixi quod et ipsi probarent, laetati sunt tamen me contra Pompeii voluntatem dixisse? finis sit: quoniam, qui nihil possunt, ii me nolunt amare, demus operam ut
3 ab iis, qui possunt, diligamur. dices 'vellem iam pridem.' scio te voluisse et me asinum germanum fuisse. sed iam tempus est me ipsum a me amari, quando ab illis nullo modo possum. domum meam quod crebro invisis, est mihi valde gratum. viaticum Crassipes praeripit. tu de via recta in hortos. videtur commodius ad

te: postridie scilicet; quid enim tua? sed viderimus. bibliothecam mihi tui pinxerunt constrictione et sittybis: eos velim laudes.

VI.

Scr. in villa mense Aprili a. u. c. 698.

CICERO ATTICO SAL.

De Lentulo scilicet sic fero, ut debeo: virum bonum 1
et magnum hominem et in summa magnitudine animi
multa humanitate temperatum perdidimus, nosque malo
solacio, sed non nullo tamen, consolamur, quod ipsius
vicem minime dolemus, non ut Saufeius et vestri, sed
mehercule quia sic amabat patriam, ut mihi aliquo deo-
rum beneficio videatur ex eius incendio esse ereptus.
nam quid foedius nostra vita, praecipue mea? nam tu
quidem, etsi es natura *πολιτικός*, tamen nullam habes
propriam servitutem: communi frueris nomine; ego vero, 2
qui, si loquor de re publica quod oportet, insanus, si
quod opus est, servus existimor, si taceo, oppressus et
captus, quo dolore esse debeo? quo sum scilicet, hoc
etiam acriore, quod ne dolere quidem possum, ut non
ingratus videar. quid? si cessare libeat et in otii portum
confugere? nequiquam: immo etiam in bellum et in
castra! ergo erimus *ὀπαδοί*, qui *ταγοὶ* esse noluimus?
sic faciendum est: tibi enim ipsi, cui utinam semper
paruissem! sic video placere. reliquum iam est: *Σπάρταν
ἔλαχες, ταύταν κόσμει.* non mehercule possum, et Phi-
loxeno ignosco, qui reduci in carcerem maluit. verum
tamen id ipsum mecum in his locis commentor, ut ista
improbem, idque tu, cum una erimus, confirmabis. a te
litteras crebro ad me scribi video, sed omnis uno tem-
pore accepi; quae res etiam auxit dolorem meum. casu
enim trinas ante legeram, quibus meliuscule Lentulo
esse scriptum erat: ecce quartae fulmen. sed ille, ut
scripsi, non miser, nos vero ferrei. quod me admones, 3
ut scribam illa Hortensiana, in alia incidi, non immemor
istius mandati tui; sed mehercule *in* incipiendo refugi,
ne, qui videor stulte illius amici intemperiem non tulisse,
rursus stulte iniuriam illius faciam inlustrem, si quid

scripsero, et simul, ne *βαθύτης* mea, quae in agendo apparuit, in scribendo sit occultior, et aliquid satisfactio
4 levitatis habere videatur. sed viderimus: tu modo quam saepissime ad me aliquid. epistolam, Lucceio [nunc] quam misi, qua meas res ut scribat rogo, fac ut ab eo sumas — valde bella est — eumque, ut adproperet, adhorteris et, quod mihi se ita facturum rescripsit, agas gratias, domum nostram, quoad poteris, invisas, Vestorio aliquid significes; valde enim est in me liberalis.

VII.

Scr. in Arpinati mense Aprili a. u. c. 698.

CICERO ATTICO SAL.

1 Nihil *εὐκαιρότερον* epistola tua, quae me sollicitum de Quinto nostro, puero optimo, valde levavit: venerat horis duabus ante Chaerippus, mera mihi monstra nuntiarat. de Apollonio quod scribis, qui illi di irati! homini Graeco, qui conturbat et idem putat sibi licere,
2 quod equitibus Romanis: nam Terentius suo iure. de Metello, *οὐχ ὁσίη φθιμένοισιν*, sed tamen multis annis civis nemo erat mortuus, qui quidem... tibi nummi meo periculo sint; quid enim vereris, quemcumque heredem fecit? nisi Publium fecit. verum fecit non improbe; quamquam fuit ipse: qua re in hoc thecam nummariam non retexe-
3 ris; in aliis eris cautior. mea mandata de domo curabis, praesidia locabis, Milonem admonebis. Arpinatium fremitus est incredibilis de Laterio. quid quaeris? equidem dolui; *ὁ δὲ οὐκ ἐμπάζετο μύθων*. quid superest? etiam: puerum Ciceronem curabis et amabis, ut facis.

VIII. a.

Scr. Antii mense Aprili a. u. c. 698.

CICERO ATTICO SAL.

1 Multa me in epistola tua delectarunt, sed nihil magis quam patina tyrotarichi. nam de rauduseulo quod scribis,

μήπω μέγ' εἴπῃς, πρὶν τελευτήσαντ' ἴδῃς.

aedificati tibi in agris nihil reperio; in oppido est quiddam, de quo est dubium, sitne venale, ac proximum

quidem nostris aedibus. hoc scito, Antium Buthrotum esse Romae, ut Corcyrae illud tuum: nihil quietius, nihil alsius, nihil amoenius. † *ΕΙΜΗΙCΗΤΩ φίλος οἶκος.*
postea vero quam Tyrannio mihi libros disposuit, mens 2
addita videtur meis aedibus; qua quidem in re mirifica opera Dionysii et Menophili tui fuit: nihil venustius quam illa tua pegmata, postquam mihi sittybis libros inlustrarunt † valde. et scribas ad me velim de gladiatoribus, sed ita, bene si rem gerunt; non quaero, male si se gessere.

VIII. b.

Scr. autumno anni u. c. 698.

CICERO ATTICO SAL.

Apenas vix discesserat, cum epistola. quid ais? pu- 1
tasne fore ut legem non ferat? dic, oro te, clarius; vix enim mihi exaudisse videor. verum statim fac ut sciam, si modo est commodum. ludis quidem quoniam dies est additus, eo etiam melius hic eum diem cum Dionysio conteremus. de Trebonio prorsus tibi adsentior. de 2
Domitio,

σύκῳ, μὰ τὴν Δήμητρα, σῦκον οὐδὲ ἓν
οὕτως ὅμοιον γέγονεν,

quam est ista *περίστασις* nostrae, vel quod ab isdem vel quod praeter opinionem vel quod viri boni nusquam: unum dissimile, quod huic merito; nam de ipso casu nescio an illud melius. quid enim hoc miserius quam eum, qui tot annos, quot habet, designatus consul fuerit, fieri consulem non posse? praesertim cum aut solus aut certe non plus quam cum altero petat. si vero id est, quod nescio an sit, ut non minus longas iam in codicillorum fastis futurorum consulum paginulas habeant quam factorum, quid illo miserius nisi res publica? in qua ne speratur quidem melius quicquam. de Natta ex tuis 3
primum scivi litteris; oderam hominem. de poëmate quod quaeris, quid si cupiat effugere? quid? sinas? de Fabio Lusco, quod eram exorsus, homo peramans semper nostri fuit, nec mihi umquam odio; satis enim acutus et permodestus ac bonae frugi. eum, quia non videbam,

abesse putabam; audivi ex Gavio hoc Firmano Romae
esse hominem et fuisse adsiduum: percussit animum.
dices 'tantulane causa?' permulta ad me detulerat non
dubia de Firmanis fratribus. quid sit, quod se a me
4 removit, si modo removit, ignoro. de eo, quod me mo-
nes, ut et *πολιτικῶς* me geram et *τὴν ἔσω γραμμὴν* te-
neam, ita faciam; sed opus est maiore prudentia, quam
a te, ut soleo, petam. tu velim ex Fabio, si quem habes
aditum, odorere et istum convivam tuum degustes et
ad me de his rebus et de omnibus cotidie scribas; ubi
nihil erit, quod scribas, id ipsum scribito. cura ut valeas.

IX.

Scr. Neapoli a. d. IV. Kalendas Maias a. u. c. 699.

CICERO ATTICO SAL.

1 Sane velim scire, num censum impediant tribuni die-
bus vitiandis — est enim hic rumor — totaque de censura
quid agant, quid cogitent. nos hic cum Pompeio fuimus:
multa mecum de re publica, sane sibi displicens, ut loque-
batur — sic est enim in hoc homine dicendum —, Syriam
spernens, Hispaniam iactans: hic quoque, ut loquebatur;
et, opinor, usquequaque, de hoc cum dicemus, sit hoc
quasi *καὶ τόδε Φωκυλίδου*. tibi etiam gratias agebat,
quod signa componenda suscepisses; in nos vero suavis-
sime hercule est effusus. venit etiam ad me in Cumanum.
† at si nihil minus velle mihi visus est, quam Messallam
consulatum petere; de quo ipso si quid scis, velim scire.
2 quod Lucceio scribis te nostram gloriam commendaturum
et aedificium nostrum quod crebro invisis, gratum. Q.
frater ad me scripsit se, quoniam Ciceronem suavissimum
tecum haberes, ad te Nonis Maiis venturum. ego me de
Cumano movi ante diem v. Kal. Maias: eo die Neapoli
apud Paetum. ante diem IIII. Kal. Mai. iens in Pom-
peianum bene mane haec scripsi.

X.

Scr. in Cumano X. Kalendas Maias a. u. c. 699.

CICERO ATTICO SAL.

1 Puteolis magnus est rumor Ptolemaeum esse in regno:
si quid habes certius, velim scire. ego hic pascor

bibliotheca Fausti; fortasse tu putaras, his rebus Puteolanis et Lucrinensibus: ne ista quidem desunt. sed mehercule *ut* a ceteris oblectationibus deseror voluptatum propter rem publicam, sic litteris sustentor et recreor maloque in illa tua sedecula, quam habes sub imagine Aristotelis, sedere quam in istorum sella curuli tecumque apud te ambulare quam cum eo, quocum video esse ambulandum. sed de illa ambulatione fors viderit aut si qui est, qui curet, deus. nostram ambula- 2
tionem et Laconicum eaque, quae Cyrea sint, velim, cum poteris, invisas et urgeas Philotimum, [ut properet,] ut possim tibi aliquid in eo genere respondere. Pompeius in Cumanum Parilibus venit; misit ad me statim, qui salutem nuntiaret: ad eum postridie mane vadebam, cum haec scripsi.

XI.

Scr. in Cumano exeunte mense Maio a. u. c. 699.

CICERO ATTICO SAL.

Delectarunt me epistolae tuae, quas accepi uno tem- 1
pore duas ante diem quintum Kal. perge reliqua: gestio scire ista omnia. etiam illud cuius modi sit, velim perspicias; potes a Demetrio: dixit mihi Pompeius Crassum a se in Albano exspectari ante diem IIII. Kal.; is cum venisset, Romam esse statim venturos, ut rationes cum publicanis putarent. quaesivi, gladiatoribusne: respondit, ante quam inducerentur. id cuius modi sit, aut nunc, si scies, aut cum is Romam venerit, ad me mittas velim. nos hic voramus litteras cum homine mirifico — ita me- 2
hercule sentio — Dionysio, qui te omnisque vos salutat. *οὐδὲν γλυκύτερον ἢ πάντ' εἰδέναι.* qua re, ut homini curioso, ita perscribe ad me, quid primus dies, quid secundus, quid censores, quid Appius, quid illa populi Appuleia; denique, etiam quid a te fiat, ad me velim scribas: non enim — ut vere loquamur — tam rebus novis quam tuis litteris delector. ego mecum praeter Dionysium eduxi neminem, nec metuo tamen, ne mihi sermo desit: † abs te opere delector. tu Lucceio nostrum librum dabis; Demetrii Magnetis tibi mitto, statim ut sit, qui a te mihi epistolam referat.

XII.

Scr. mense Maio a. u. c. 699.

CICERO ATTICO SAL.

Egnatius Romae est; sed ego cum eo de re Halimeti vehementer Antii egi. graviter se acturum cum Aquilio confirmavit. videbis ergo hominem, si voles. Macroni vix videor praesto; esse enim auctionem Larini video et biduum praeterea. id tu, quoniam Macronem tanti facis, ignoscas mihi velim. sed, si me diligis, postridie Kal. cena apud me cum Pilia: prorsus id facies. Kalendis cogito in hortis Crassipedis, quasi in deversorio, cenare; facio fraudem senatus consulto. inde domum cenatus, ut sim mane praesto Miloni. ibi te igitur videbo et † promonebo. domus te nostra tota salutat.

XIII.

Scr. in Tusculano mense Novembri a. u. c. 699

CICERO ATTICO SAL.

1 Nos in Tusculanum venisse a. d. xvii. Kal. Dec. video te scire: ibi Dionysius nobis praesto fuit. Romae a. d. xiiii. Kal. volumus esse. quid dico, volumus? immo vero cogimur. Milonis nuptiae; comitiorum non nulla opinio est. † ergo et si irata, afuisse me in altercationibus, quas in senatu factas audio, fero non moleste; nam aut defendissem quod non placeret, aut defuissem cui non oporteret. sed mehercule velim res istas et praesentem statum rei publicae, et quo animo consules ferant hunc *σκυλμόν*, scribas ad me, quantum pote: valde sum *ὀξύπεινος*, et, si quaeris, omnia mihi
2 sunt suspecta. Crassum quidem nostrum minore dignitate aiunt profectum paludatum, quam olim aequalem eius L. Paulum, item iterum consulem. o hominem nequam! de libris oratoriis factum est a me diligenter: diu multumque in manibus fuerunt; describas licet. illud etiam *atque etiam* te rogo, *τὴν παροῦσαν κατάστασιν τυπωδῶς*, ne istuc hospes veniam.

XIV.

Scr. in Cumano mense Maio a. u. c. 700.

CICERO ATTICO SAL.

Vestorius noster me per litteras fecit certiorem, te 1
Roma a. d. VI. Idus Maias putari profectum esse, tardius, quam dixeras, quod minus valuisses: si iam melius vales, vehementer gaudeo. velim domum ad te scribas, ut mihi tui libri pateant non secus ac si ipse adesses, cum ceteri, tum Varronis; est enim mihi utendum quibusdam rebus ex his libris ad eos, quos in manibus habeo, quos, ut spero, tibi valde probabo. tu velim, si quid 2
forte novi habes, maxime a Q. fratre, deinde a C. Caesare, et si quid forte de comitiis, de re publica — soles enim tu haec festive odorari —, scribas ad me; si nihil habebis, tamen scribas aliquid: numquam enim mihi tua epistola aut intempestiva aut loquax visa est. maxime autem rogo rebus tuis totoque itinere ex sententia confecto nos quam primum revisas. Dionysium iube salvere. cura ut valeas.

XV

Scr. Romae IV. Kal. Sextiles a. u. c. 700.

CICERO ATTICO SAL.

De Eutychide gratum, qui vetere praenomine, novo 1
nomine T. erit Caecilius, ut est ex me et ex te iunctus Dionysius M. Pomponius. valde mehercule mihi gratum est Eutychidem tua erga me benevolentia cognosse suam illam in meo dolore *συμπάθειαν* neque tum mihi obscuram neque post ingratam fuisse. iter Asiaticum 2
tuum puto tibi suscipiendum fuisse; numquam enim tu sine iustissima causa tam longe a tot tuis et hominibus et rebus carissimis et suavissimis abesse voluisses. sed humanitatem tuam amoremque in tuos reditus celeritas declarabit; sed vereor ne lepore suo *te* detineat diutius praetor Clodius et homo pereruditus, ut aiunt, et nunc quidem deditus Graecis litteris Pituanius. sed, si vis homo esse, recipe te ad nos, ad quod tempus confirmasti; cum illis tamen, cum salvi venerint, Romae vivere licebit. avere te scribis accipere aliquid a me 3

litterarum: dedi, ac multis quidem de rebus, ἡμερολεγδὸν
perscripta omnia; sed, [ut conicio,] quoniam mihi non
videris in Epiro diu fuisse, redditas tibi non arbitror.
genus autem mearum ad te quidem litterarum eius modi
fere est, ut non libeat cuiquam dare, nisi de quo ex-
4 ploratum sit tibi eum redditurum. nunc Romanas res
accipe: a. d. III. Nonas Quinctilis Sufenas et Cato ab-
soluti, Procilius condemnatus; ex quo intellectum est
τρισαρειοπαγίτας ambitum, comitia, interregnum, maie-
statem, totam denique rem publicam flocci non facere.
debemus patrem familias domi suae occidere nolle, ne-
que tamen id ipsum abunde; nam absolverunt XXII.,
condemnarunt XXVIII. Publius sane diserto epilogo cri-
minans mentes iudicum commoverat. Hortalus in ea
causa fuit, cuius modi solet. nos verbum nullum. verita
est enim pusilla, quae nunc laborat, ne animum Publii
5 offenderem. his rebus actis Reatini me ad sua Τέμπη
duxerunt, ut agerem causam contra Interamnatis apud
consulem et decem legatos, quod lacus Velinus, a. M'.
Curio emissus, interciso monte, in Nar defluit; ex quo
est illa siccata et umida tamen modice Rosia. vixi cum
6 Axio, qui etiam me ad Septem aquas duxit. redii Ro-
mam Fonteii causa a. d. VII. Idus Quinct. veni in spe-
ctaculum, primum magno et aequabili plausu — sed
hoc ne curaris; ego ineptus, qui scripserim —; deinde
Antiphonti operam: is erat ante manumissus quam pro-
ductus. ne diutius pendeas, palmam tulit; sed nihil tam
pusillum, nihil tam sine voce, nihil tam .... verum haec
tu tecum habeto. in Andromacha tamen maior fuit quam
Astyanax, in ceteris parem habuit neminem. quaeris
nunc de Arbuscula: valde placuit. ludi magnifici et
7 grati. venatio in aliud tempus dilata. sequere nunc me
in campum: ardet ambitus; σῆμα δέ τοι ἐρέω. faenus ex
triente Idibus Quinctilibus factum erat bessibus. dices
'istuc quidem non moleste fero.' o virum! o civem!
Memmium Caesaris omnes opes confirmant; cum eo Do-
mitium consules iunxerunt, qua pactione, epistolae com-
mittere non audeo. Pompeius fremit, queritur, Scauro
studet; sed utrum fronte an mente, dubitatur. ἐξοχὴ in
nullo est; pecunia omnium dignitatem exaequat. Messalla

languet, non quo aut animus desit aut amici, sed coitio
consulum *et* Pompeius obsunt. ea comitia puto fore ut
ducantur. tribunicii candidati iurarunt se arbitrio Ca-
tonis petituros: apud eum HS. quingena deposuerunt,
ut, qui a Catone damnatus esset, id perderet et compe-
titoribus tribueretur. haec ego pridie scribebam, quam 8
comitia fore putabantur; sed ad te, quinto Kal. Sextil.
si facta erunt et tabellarius non erit profectus, tota co-
mitia perscribam, quae si, ut putantur, gratuita fuerint,
plus unus Cato potuerit quam *omnes leges* omnesque iu-
dices. Messius defendebatur a nobis de legatione revo- 9
catus; nam eum Caesari legarat Appius. Servilius edixit
ut adesset. tribus habet Pomptinam, Velinam, Maeciam.
pugnatur acriter; agitur tamen satis. deinde me expedio
ad Drusum, inde ad Scaurum: parantur orationibus in-
dices gloriosi. fortasse accedent etiam consules designati,
in quibus si Scaurus non fuerit, in hoc iudicio valde
laborabit. ex Q. fratris litteris suspicor, iam eum esse 10
in Britannia: suspenso animo exspecto, quid agat. illud
quidem sumus adepti, quod multis et magnis iudiciis
possumus iudicare nos Caesari et carissimos et iucundis-
simos esse. Dionysium velim salvere iubeas et eum
roges et hortere, ut quam primum veniat, ut possit Cice-
ronem meum atque etiam me ipsum erudire.

XVI.

Scr. Romae mense Quintili a. u. c. 700.

CICERO ATTICO SAL.

Occupationum mearum vel hoc signum erit, quod 1
epistola librarii manu est. de epistolarum frequentia te
nihil accuso, sed pleraeque tantum modo mihi nuntia-
bant, ubi esses, vel etiam significabant recte esse, quod
erant abs te; quo in genere maxime delectarunt duae,
fere eodem tempore abs te Buthroto datae: scire enim
volebam te commode navigasse. sed haec epistolarum
frequentia non tam ubertate sua, quam celeritate dele-
ctavit. illa fuit gravis et plena rerum, quam mihi M.
Paccius, hospes tuus, reddidit. ad eam rescribam igitur,
et hoc quidem primum: Paccio [*oratione*] et verbis et re

ostendi, quid tua commendatio ponderis haberet; itaque
in intimis est meis, cum antea notus non fuisset. nunc
2 pergam ad cetera. Varro, de quo ad me scribis, inclu-
detur in aliquem locum, si modo erit locus; sed nosti
genus dialogorum meorum: ut in oratoriis, quos tu in
caelum fers, non mentio potuit fieri cuiusquam ab iis,
qui disputant, nisi eius, qui illis notus aut auditus esset,
hanc ego de re publica, quam institui, disputationem
in Africani personam et Phili et Laelii *et* Manilii con-
tuli; adiunxi adulescentis, Q. Tuberonem, P. Rutilium,
duo Laelii generos, Scaevolam et Fannium: itaque cogi-
tabam, quoniam in singulis libris utor prooemiis, ut
Aristoteles in iis, quos exotericos vocat, aliquid efficere,
ut non sine causa istum appellarem, id quod intellego
tibi placere. utinam modo conata efficere possim! rem
enim, quod te non fugit, magnam complexus sum et
3 gravem et plurimi otii, quo ego maxime egeo. quod in
iis libris, quos laudas, personam desideras Scaevolae,
non eam temere dimovi, sed fecit idem in *πολιτείᾳ* deus
ille noster Plato: cum in Piraeum Socrates venisset ad
Cephalum, locupletem et festivum senem, quoad primus
ille sermo habetur, adest in disputando senex, deinde
cum ipse quoque commodissime locutus esset, ad rem
divinam dicit se velle discedere neque postea revertitur.
credo Platonem vix putasse satis consonum fore, si ho-
minem id aetatis in tam longo sermone diutius retinuis-
set. multo ego magis hoc mihi cavendum putavi in
Scaevola, qui et aetate et valetudine erat ea, qua eum
esse meministi, et iis honoribus, ut vix satis decorum
videretur eum pluris dies esse in Crassi Tusculano. et
erat primi libri sermo non alienus a Scaevolae studiis:
reliqui libri *τεχνολογίαν* habent, ut scis. huic ioculato-
4 rem senem illum, ut noras, interesse sane nolui. de re
Piliae, quod scribis, erit mihi curae: etenim est luculenta
res, Aureliani, ut scribis, indiciis; et in eo me etiam
Tulliae meae venditabo. Vestorio non desum; gratum
enim tibi id esse intellego et ut ille intellegat curo. sed
5 scis, qui? cum habeat duo facilis, nihil difficilius. nunc
ad ea, *quae* quaeris de C. Catone: lege Iunia et Licinia
scis absolutum; Fufia ego tibi nuntio absolutum iri,

neque patronis suis tam libentibus quam accusatoribus.
is tamen et mecum et cum Milone in gratiam rediit.
Drusus reus est factus a Lucretio, iudicibus reiciendis a. d.
v. Non. Quinct. de Procilio rumores non boni, sed iudicia
nosti. Hirrus cum Domitio in gratia est. senatus consul-
tum, quod hi consules de provinciis fecerunt, QVICVMQVE
POSTHAC non mihi videtur esse valiturum. [XVII. 2.] de 6
Messalla quod quaeris, quid scribam nescio; numquam ego
vidi tam paris candidatos. Messallae copias nosti. Scau-
rum Triarius reum fecit. si quaeris, nulla est magno
opere commota συμπάθεια, sed tamen habet aedilitas
eius memoriam non ingratam, et est pondus apud rusti-
cos in patris memoria. reliqui duo plebeii sic exaequan-
tur, ut Domitius valeat amicis, adiuvetur † tamen non
gratissimo munere, Memmius Caesaris commendetur mi-
litibus, Pompeii Gallia nitatur; quibus si non valuerit,
putant fore aliquem, qui comitia in adventum Caesaris
detrudat, Catone praesertim absoluto.

[XVI. 13.] Paccianae epistolae respondi; cognosce 7
cetera: ex fratris litteris incredibilia quaedam de Caesaris
in me amore cognovi, eaque sunt ipsius Caesaris uberri-
mis litteris confirmata. Britannici belli exitus exspectatur;
constat enim aditus insulae esse munitos mirificis moli-
bus. etiam illud iam cognitum est, neque argenti scri-
pulum esse ullum in illa insula neque ullam spem prae-
dae nisi ex mancipiis, ex quibus nullos puto te litteris
aut musicis eruditos exspectare. [14.] Paulus in medio 8
foro basilicam iam paene texuit isdem antiquis columnis;
illam autem, quam locavit, facit magnificentissimam.
quid quaeris? nihil gratius illo monumento, nihil glorio-
sius. itaque Caesaris amici — me dico et Oppium, dis-
rumparis licet — *in* monumentum illud, quod tu tollere
laudibus solebas, ut forum laxaremus et usque ad atrium
Libertatis explicaremus, contempsimus sexcenties HS.
cum privatis non poterat transigi minore pecunia. effi-
ciemus rem gloriosissimam: nam in campo Martio saepta
tributis comitiis marmorea sumus et tecta facturi eaque
cingemus excelsa porticu, ut mille passuum conficiatur;
simul adiungetur huic operi villa etiam publica. dices
'quid mihi hoc monumentum proderit?' ad quid labora-

mus res Romanas? non enim te puto de lustro, quod iam desperatum est, aut de iudiciis, quae lege † Coctia
9 fiant, quaerere. [15.] nunc te obiurgari patere, si iure; scribis enim in ea epistola, quam C. Decimius mihi reddidit Buthroto datam, in Asiam tibi eundum esse te arbitrari: mihi mehercule nihil videbatur esse, in quo tantulum interesset, utrum per procuratores ageres an per te ipsum, ut † abis totiens et tam longe abesses. sed haec mallem integra re tecum egissem; profecto enim aliquid egissem: nunc reprimam susceptam obiurgationem. utinam valeat ad celeritatem reditus tui! ego ad te propterea minus saepe scribo, quod certum non habeo, ubi sis aut ubi futurus sis; huic tamen nescio cui, quod videbatur is te visurus esse, putavi dandas esse litteras. tu, quoniam iturum te in Asiam esse putas, ad quae tempora te exspectemus, facias me certiorem velim et de Eutychide quid egeris.

XVII. [XVIII.]

Scr. Romae Kalendis Octobribus a. u. c. 700.

CICERO ATTICO SAL.

1 Puto te existimare me nunc oblitum consuetudinis et instituti mei rarius ad te scribere, quam solebam, sed, quoniam loca et itinera tua nihil habere certi video, neque in Epirum neque Athenas neque in Asiam cuiquam nisi ad te ipsum proficiscenti dedi litteras; neque enim *eae* sunt epistolae nostrae, quae si perlatae non sint, nihil ea res nos offensura sit, quae tantum habent mysteriorum, ut eas ne librariis quidem fere committamus, † lepi-
2 dum quo excidat. consules flagrant infamia, quod C. Memmius candidatus pactionem in senatu recitavit, quam ipse *et* suus competitor Domitius cum consulibus fecissent, uti ambo HS. quadragena consulibus darent, si essent ipsi consules facti, nisi tris augures dedissent, qui se adfuisse dicerent, cum lex curiata ferretur, quae lata non esset, et duo consularis, qui se dicerent in ornandis provinciis consularibus scribendo adfuisse, cum omnino ne senatus quidem fuisset. haec pactio non verbis, sed nominibus et perscriptionibus, multorum tabulis cum

esse facta diceretur, prolata a Memmio est nominibus
inductis, auctore Pompeio. hic Appius erat idem: nihil
sane iacturae. corruerat alter et plane, inquam, iacebat.
Memmius autem dirempta coitione invito Calvino plane 3
refrixerat; et eo magis nunc † cociace, [XVI. 6.] quod
iam intellegebamus enuntiationem illam Memmii valde
Caesari displicere. Messalla noster et eius Domitius
competitor liberalis in populo valde fuit: nihil gratius.
certi erant consules: at senatus decrevit, ut tacitum iudi-
cium ante comitia fieret ab iis consiliis, quae erant
† omnibus sortita, in singulos candidatos. magnus timor
candidatorum; sed quidam iudices, in his Opimius, Ve-
iento, Rantius, tribunos pl. appellarunt, ne iniussu populi
iudicarent. res cedit: comitia dilata ex senatus consulto,
dum lex de tacito iudicio ferretur. venit legi dies: Te-
rentius intercessit; consules, qui illud levi brachio egis-
sent, rem ad senatum detulerunt. hic Abdera, non
tacente me. dices 'tamen tu non quiescis?' ignosce, vix
possum. verum tamen quid tam ridiculum? senatus de-
creverat, ne prius comitia haberentur, quam lex lata
esset; si qui intercessisset, res integra referretur: coepta
ferri leviter, intercessum non invitis, res ad senatum; de
ea re ita censuerunt, comitia primo quoque tempore ha-
beri esse e re. [XVI. 7.] Scaurus, qui erat paucis die- 4
bus illis absolutus, cum ego partem eius ornatissime
defendissem, obnuntiationibus per Scaevolam interpositis,
singulis diebus usque ad pr. Kal. Octobr., quo ego haec
die scripsi, sublatis, populo tributim domi suae satis
fecerat; sed tamen, etsi uberior liberalitas huius, gratior
esse videbatur eorum, qui occuparant. cuperem voltum
videre tuum, cum haec legeres; nam profecto spem ha-
bes *non* nullam, haec negotia multarum nundinarum fore.
sed senatus hodie fuerat futurus, id est Kal. Octobribus;
iam enim luciscit. ibi loquetur praeter Antium et Favo-
nium libere nemo; nam Cato aegrotat. de me nihil
timueris, sed tamen promitto nihil. [XVI. 8.] quid 5
quaeris aliud? iudicia, credo: Drusus, Scaurus non fecisse
videntur; tres candidati fore rei putabantur, Domitius a
Memmio, Messalla a Q. Pompeio Rufo, Scaurus a Tria-
rio aut a L. Caesare. 'quid poteris' inquies 'pro iis

dicere?' ne vivam, *si* scio: in illis quidem tribus libris, quos tu dilaudas, nihil reperio.

XVIII.

Scr. Romae exeunte mense Octobri a. u. c. 700.

CICERO ATTICO SAL.

1 [XVI. 9.] * * * Nunc, ut opinionem habeas rerum, ferendum est. quaeris, ego me ut gesserim? constanter et libere. 'quid? ille' inquies 'ut ferebat?' humaniter, meaeque dignitatis, quoad mihi satis factum esset, habendam sibi rationem putabat. quo modo ergo absolutus? omnino † *ΠΟΡΗΛΑΠΥΜΝΑ*: accusatorum incredibilis infantia, id est L. Lentuli, L. f., quem fremunt omnes praevaricatum, deinde Pompeii mira contentio, iudicum sordes. attamen XXXII. condemnarunt, XXXVIII. absolverunt. iudicia reliqua impendent; nondum est

2 plane expeditus. [XVI. 10.] dices 'tu ergo haec quo modo fers?' belle mehercule et in eo me valde amo: amisimus, mi Pomponi, omnem non modo sucum ac sanguinem, sed etiam colorem et speciem pristinam civitatis; nulla est res publica, quae delectet, in qua acquiescam. 'idne igitur' inquies 'facile fers?' id ipsum: recordor enim, quam bella paulisper nobis gubernantibus civitas fuerit, quae mihi gratia relata sit. nullus dolor me angit unum omnia posse; dirumpuntur ii, qui me aliquid posse doluerunt; multa mihi dant solacia, nec tamen ego de meo statu demigro, quaeque vita maxime est ad naturam, ad eam me refero, ad litteras et studia nostra; dicendi laborem delectatione oratoria consolor; domus me et rura nostra delectant. non recordor, unde ceciderim, sed unde surrexerim. fratrem mecum et te si habebo, per me isti pedibus trahantur; vobis *συμφιλοσοφῆσαι* possum. locus ille animi nostri, stomachus ubi habitat, olim concalluit; privata modo et domestica nos delectant. miram securitatem videbis, cuius plurimae mehercule partes sunt in tuo reditu; nemo enim in

3 terris est mihi tam consentientibus sensibus. [XVI. 11.] sed accipe alia: res fluit ad interregnum, et est non nullus odor dictaturae, sermo quidem multus, qui etiam Gabinium apud timidos iudices adiuvit. candidati consulares

omnes rei ambitus; accedit etiam Gabinius, quem P. Sulla, non dubitans quin foris esset, postularat, contra dicente et nihil obtinente Torquato. sed omnes absolventur, nec posthac quisquam damnabitur, nisi qui hominem occiderit; hoc tamen agitur severius, itaque indicia calent. M. Fulvius Nobilior condemnatus est; multi alii urbani ne respondent quidem. [XVI. 12.] quid aliud novi? etiam: 4
absoluto Gabinio stomachantes alii iudices hora post Antiochum Gabinium nescio quem, solidis pectoribus, libertum, accensum Gabinii, lege Papia condemnarunt. itaque dixit statim † resp. lege maiestatis. † *ΟΥCΟΙΜΡΙCΑΜΑΦΙΗΙ.* Pomptinus volt a. d. IIII. Non. Novembr. triumphare: huic obviam Cato et Servilius praetores aperte et Q. Mucius tribunus; negant enim latum de imperio, et est latum hercule insulse; sed erit cum Pomptino Appius consul. Cato tamen adfirmat se vivo illum non triumphaturum: id ego puto, ut multa eiusdem, ad nihil recasurum. Appius sine lege, suo sumptu, in Ciliciam cogitat.
[XVII. 3.] a Quinto fratre et a Caesare accepi a. d. 5
VIIII. Kal. Nov. litteras, datas a litoribus Britanniae proximo a. d. VI. Kal. Octobr. confecta Britannia, obsidibus acceptis, nulla praeda, imperata tamen pecunia, exercitum *e* Britannia reportabant; Q. Pilius erat iam ad Caesarem profectus. tu, si aut amor in te est nostri ac tuorum aut ulla veritas, aut si etiam sapis ac frui tuis commodis cogitas, adventare et prope adesse iam debes. non mehercule aequo animo te careo; te autem quid mirum, qui Dionysium tanto opere desiderem? quem quidem abs te, cum dies venerit, et ego et Cicero meus flagitabit. abs te proximas litteras habebam Epheso a. d. V. Idus Sextil. datas.

XIX. [XVII.]

Scr. Romae exeunte mense Novembri a. u. c. 700.

CICERO ATTICO SAL.

O expectatas mihi tuas litteras! o gratum adventum! 1
o constantiam promissi et fidem miram! o navigationem amandam! quam mehercule ego valde timebam, recordans superioris tuae transmissionis *δέρρεις.* sed nisi fallor, citius te, quam scribis, videbo; credo enim te

putasse tuas mulieres in Apulia esse, quod cum secus erit, quid te Apulia moretur? nam Vestorio dandi sunt dies et ille Latinus ἀττικισμὸς ex intervallo regustandus. quin tu huc advolas et invisis illius nostrae rei publicae germanam? † putavi de nummis ante comitia tributim uno loco divisis palam, inde absolutum Gabinium. [XVIII. 3.] † dictaturam fruere iustitio et omnium re-
2 rum licentia. perspice aequitatem animi mei et ludum et contemptionem Selicianae unciae et mehercule cum Caesare suavissimam coniunctionem — haec enim me una ex hoc naufragio tabula delectat —, qui quidem Quintum meum tuumque, di boni! quem ad modum tractat honore, dignitate, gratia! non secus ac si ego essem imperator. hiberna legionis eligendi optio delata commodum, ut ad me scribit. hunc tu non ames? quem igitur istorum? sed heus tu, scripseramne tibi me esse legatum Pompeio? et extra urbem quidem fore ex Idibus Ianuariis? visum est hoc mihi ad multa quadrare. sed quid plura? coram, opinor, reliqua, ut tu tamen aliquid exspectes. Dionysio plurimam salutem, cui quidem ego non modo servavi, sed etiam aedificavi locum. quid quaeris? ad summam laetitiam meam, quam ex tuo reditu capio, magnus illius adventu cumulus accedet. quo die ad me venies, tu, si me amas, *fac* apud me cum tuis maneas.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD ATTICUM

LIBER QUINTUS.

I.

Scr. Minturnis ineunte mense Maio a. u. c. 703.

CICERO ATTICO SAL.

Ego vero et tuum in discessu vidi animum et meo 1
sum ipse testis; quo magis erit tibi videndum, ne quid novi decernatur, ut hoc nostrum desiderium ne plus sit annuum. de Annio Saturnino curasti probe. de satis 2
dando vero te rogo, quoad eris Romae, tu ut satis des; et sunt aliquot satisdationes secundum mancipium, veluti Mennianorum praediorum vel Atilianorum. de Oppio factum est *ut* volui, et maxime quod DCCC. aperuisti; quae quidem ego utique vel versura facta solvi volo, ne extrema exactio nostrorum nominum exspectetur. nunc 3
venio ad transversum illum extremae epistolae tuae versiculum, in quo me admones de sorore. quae res se sic habet: ut veni in Arpinas, cum ad me frater venisset, in primis nobis sermo, isque multus, de te fuit; ex quo ego veni ad ea, quae fueramus ego et tu inter nos de sorore in Tusculano locuti; nihil tam vidi mite, nihil tam placatum, quam tum meus frater erat in sororem tuam, ut etiam, si qua fuerat ex ratione sumptus offensio, non appareret. illo sic die; postridie ex Arpinati profecti sumus. ut in Arcano Quintus maneret, dies fecit, ego Aquini, sed prandimus in Arcano. nosti hunc fundum: quo ut venimus, humanissime Quintus 'Pomponia,' inquit 'tu invita mulieres, ego accivero pueros.' nihil potuit, mihi quidem ut visum est, dulcius, idque cum verbis, tum etiam animo ac voltu; at illa audientibus nobis 'ego sum' inquit 'hic hospita.' id autem ex eo, ut opinor, quod antecesserat Statius, ut prandium nobis

videret. tum Quintus 'en' inquit mihi 'haec ego patior
4 cotidie.' dices 'quid, quaeso, istuc erat?' magnum: ita-
que me ipsum commoverat; sic absurde et aspere verbis
voltuque responderat. dissimulavi dolens. discubuimus
omnes praeter illam, cui tamen Quintus de mensa misit:
illa reiecit. quid multa? nihil meo fratre lenius, nihil
asperius tua sorore mihi visum est, et multa praetereo,
quae tum mihi maiori stomacho quam ipsi Quinto fue-
runt. ego inde Aquinum; Quintus in Arcano remansit
et Aquinum ad me postridie mane venit mihique narra-
vit nec secum illam dormire voluisse *et*, cum discessura
esset, fuisse eius modi, qualem ego vidissem. quid quae-
ris? vel ipsi hoc dicas licet, humanitatem ei meo iudicio
illo die defuisse. haec ad te scripsi fortasse pluribus,
quam necesse fuit, ut videres tuas quoque esse partis
5 instituendi et monendi. reliquum est, ut ante, quam pro-
ficiscare, mandata nostra exhaurias, scribas ad me omnia,
Pomptinum extrudas, cum profectus eris, cures ut sciam,
sic habeas, nihil mehercule te mihi nec carius esse nec
suavius. A. Torquatum amantissime dimisi Minturnis,
optimum virum, cui me ad te scripsisse aliquid, in ser-
mone significes velim.

II.

Scr. in Pompeiano a. d. VI. Idus Maias a. u. c. 703.

CICERO ATTICO SAL.

1 A. d. VI. Idus Maias cum has dabam litteras, ex
Pompeiano proficiscebar, ut eo die manerem in Trebu-
lano apud Pontium; deinde cogitabam sine ulla mora
iusta itinera facere. in Cumano cum essem, venit ad
me, quod mihi pergratum fuit, noster Hortensius, cui
deposcenti mea mandata cetera universe mandavi, illud
proprie, ne pateretur, quantum esset in ipso, prorogari
nobis provinciam; in quo eum tu velim confirmes gra-
tumque mihi fecisse dicas, quod et venerit ad me et hoc
mihi praetereaque si quid opus esset promiserit. con-
firmavi ad eam causam etiam Furnium nostrum, quem
2 ad annum tribunum pl. videbam fore. habuimus in Cu-
mano quasi pusillam Romam — tanta erat in his locis
multitudo —, cum interim Rufio noster, quod se a Ve-

storio observari videbat, strategemate hominem percussit:
nam ad me non accessit. itane? cum Hortensius veniret
et infirmus et tam longe *et* Hortensius, cum maxima
praeterea multitudo, ille non venit? non, inquam. 'non
vidisti igitur hominem?' inquies. qui potui non videre,
cum per emporium Puteolanorum iter facerem? in quo
illum agentem aliquid, credo, salutavi; post etiam iussi
valere, cum me exiens e sua villa, numquid vellem, ro-
gasset. hunc hominem parum gratum quisquam putet?
aut non in eo ipso laudandum, quod audiri non laborarit?
sed redeo ad illud: noli putare mihi aliam consolationem 3
esse huius ingentis molestiae, nisi quod spero non lon-
giorem annua fore. hoc me ita velle multi non credunt
ex consuetudine aliorum: tu, qui scis, omnem diligen-
tiam adhibebis, tum scilicet, cum id agi debebit. cum
ex Epiro redieris, de re publica scribas ad me velim, si
quid erit, quod opperiare; nondum enim satis huc erat
allatum, quo modo Caesar ferret de auctoritate perscri-
pta, eratque rumor de Transpadanis, eos iussos IIII. viros
creare: quod si ita est, magnos motus timeo; sed aliquid
ex Pompeio sciam.

III.

Scr. in Trebulano a. d. V. Idus Maias a. u. c. 703.

CICERO ATTICO SAL.

A. d. VI. Idus Maias veni in Trebulanum ad Pon- 1
tium: ibi mihi tuae litterae binae redditae sunt tertio abs
te die; eodem autem exiens e Pompeiano Philotimo de-
deram ad te litteras; nec vero nunc erat sane quod scri-
berem. qui de re publica rumores scribe, quaeso: in
oppidis enim summum video timorem, sed multa inania.
quid de his cogites et quando, scire velim. ad quas 2
litteras tibi rescribi velis, nescio; nullas enim adhuc ac-
ceperam praeter quae mihi binae simul in Trebulano
redditae sunt, quarum alterae edictum P. Licinii habe-
bant — erant autem Nonis Maiis datae —, alterae re-
scriptae ad meas Minturnensis: quam vereor ne quid
fuerit *σπουδαιότερον* in iis, quas non accepi, quibus re-
scribi vis! *apud* Lentulum ponam te in gratia. Diony- 3
sius nobis cordi est. Nicanor tuus operam mihi dat

egregiam. iam deest quod scribam, et lucet. Beneventi cogitabam hodie. nostra continentia et diligentia [esse satis] faciemus satis. a Pontio ex Trebulano a. d. v. Idus Maias.

IV.

Scr. Beneventi a. d. IV. Idus Maias a. u. c 703.

CICERO ATTICO SAL.

1 Beneventum veni a. d. v. Idus Maias: ibi accepi eas
litteras, quas tu superioribus litteris significaveras te de-
disse, ad quas ego ipso eo die dederam ex Trebulano a
Pontio; ac binas quidem tuas Beneventi accepi, quarum
alteras Funisulanus multo mane mihi dedit, alteras scriba
Tullius. gratissima est mihi tua cura de illo meo primo
et maxumo mandato; sed tua profectio spem meam de-
bilitat. † ac me ille illud quidem labat, non quo, sed
inopia cogimur eo contenti esse. de illo altero, quem
scribis tibi visum esse non alienum, vereor adduci ut
nostra possit, et tu ais *δυςδιάγνωστον* esse. equidem
sum facilis, sed tu aberis, † et me absente res, habebis
mirationem: nam posset aliquid, si utervis nostrum ades-
set, agente Servilia Servio fieri probabile. nunc, si iam
2 res placeat, agendi tamen viam non video. nunc venio
ad illam epistolam, quam accepi a Tullio. de Marcello
fecisti diligenter; igitur senatus consultum si erit factum,
scribes ad me, si minus, rem tamen conficies; mihi enim
attribui oportebit, item Bibulo. sed non dubito quin
senatus consultum expeditum sit, in quo praesertim sit
compendium populi. de Torquato probe. de Masone et
Ligure, cum venerint. de illo, quod Chaerippus — quo-
niam hic quoque *πρόςνευσιν* sustulisti —: o provincia!
etiamne hic mihi curandus est? curandus autem hactenus,
ne quid ad senatum 'consule!' aut 'numera!' nam de
ceteris... sed tamen commode, quod cum Scrofa. de
Pomptino recte scribis; est enim ita, ut, si ante Kal.
Iunias Brundisii futurus sit, minus urguendi fuerint M.
3 Anneius et *L.* Tullius. quae de Sicinio audisti, ea mihi
probantur, modo ne illa exceptio in aliquem incurrat
bene de nobis meritum. sed considerabimus; rem enim
probo. de nostro itinere, cum statuero, de quinque

praefectis quid Pompeius facturus sit, cum ex ipso cognoro, faciam ut scias. de Oppio bene curasti, quod ei de DCCC. exposuisti, idque, quoniam Philotimum habes, perfice et cognosce rationem, et, ut agam amplius, si me amas, prius quam proficiscaris effice: magna me cura levaris. habes ad omnia: etsi paene praeterii chartam 4
tibi deesse; mea captio est, si quidem eius inopia minus multa ad me scribis. tu vero aufer ducentos, etsi meam in eo parsimoniam huius paginae contractio significat. dum acta et rumores vel etiam, si qua certa habes de Caesare, exspecto. litteras et aliis *et* Pomptino de omnibus rebus diligenter dabis.

V.

Scr. Venusiae Idibus Maiis a. u. c. 703.

CICERO ATTICO SAL.

Plane deest quod scribam; nam nec quod mandem 1
habeo — nihil enim praetermissum est — nec quod narrem — novi enim nihil — nec iocandi locus est, ita me multa sollicitant: tantum tamen scito, Idibus Maiis nos Venusia mane proficiscentis has dedisse; eo autem die credo aliquid actum in senatu. sequantur igitur nos tuae litterae, quibus non modo res omnis, sed etiam rumores cognoscamus: eas accipiemus Brundisii; ibi enim Pomptinum ad eam diem, quam tu scripsisti, exspectare consilium est. nos Tarenti, quos cum Pompeio διαλόγους 2
de re publica habuerimus, ad te perscribemus, etsi id ipsum scire cupio, quod ad tempus recte ad te scribere possim, id est quam diu Romae futurus sis, ut aut quo dem posthac litteras sciam aut ne dem frustra. sed ante, quam proficiscare, utique explicatum sit illud *de* HS. xx. et DCCC. hoc velim in maximis rebus et maxime necessariis habeas, ut, quod auctore te velle coepi, adiutore adsequar.

VI.

Scr. Tarenti a. d. XV. Kalendas Iunias a. u. c. 703.

CICERO ATTICO SAL.

Tarentum veni a. d. xv. Kal. Iunias. quod Pompti- 1
num statueram exspectare, commodissimum duxi dies

eos, quoad ille veniret, cum Pompeio consumere, eoque magis, quod ei gratum esse id videbam, qui etiam a me petierit, ut secum et apud se essem cotidie, quod concessi libenter; multos enim eius praeclaros de re publica sermones accipiam, instruar etiam consiliis idoneis ad
2 hoc nostrum negotium. sed ad te brevior iam in scribendo incipio fieri, dubitans Romaene sis an iam profectus; quod tamen quoad ignorabo, scribam aliquid potius, quam committam ut, tibi cum possint reddi a me litterae, non reddantur. nec tamen iam habeo quod aut mandem tibi aut narrem: mandavi omnia; quae quidem tu, ut polliceris, exhauries; narrabo, cum aliquid habebo novi. illud tamen non desinam, dum adesse putabo, *te* de Caesaris nomine rogare, ut confectum relinquas. avide exspecto tuas litteras et maxime, ut norim tempus profectionis tuae.

VII.

Scr. Tarenti a. d. XI. Kal. Iunias a. u. c. 703.

CICERO ATTICO SAL.

Cotidie vel potius in dies singulos breviores litteras ad te mitto; cotidie enim magis suspicor te in Epirum iam profectum. sed tamen, ut mandatum scias me curasse, quot ante, ait se Pompeius quinos praefectos delaturum † novos vacationes iudiciariam causam. ego cum triduum cum Pompeio et apud Pompeium fuissem, proficiscebar Brundisium a. d. XI. Kal. Iunias. civem illum egregium relinquebam et ad haec, quae timentur, propulsanda paratissimum. tuas litteras exspectabo, cum ut, quid agas, tum *ut*, ubi sis, sciam.

VIII.

Scr. Brundisii III. Nonas Iunias a. u. c. 703.

CICERO ATTICO SAL.

1 Me et incommoda valetudo, *e* qua iam emerseram, utpote cum sine febri laborassem, et Pomptini exspectatio, de quo adhuc ne rumor quidem venerat, tenebat duodecimum iam diem Brundisii, sed cursum exspecta-
2 bamus. tu, si modo es Romae — vix enim puto —, sin es, hoc vehementer animadvertas velim: Romae accepe-

ram [litteras], Milonem meum queri per litteras iniuriam
meam, quod Philotimus socius esset in bonis suis. id
ego ita fieri volui de C. Duronii senténtia, quem et ami-
cissimum Miloni perspexeram et talem virum, qualem
tu iudicas, cognoram. eius autem consilium meumque
hoc fuerat, primum, ut in potestate nostra esset res, ne
illum malus emptor alienus mancupiis, quae permulta
secura habet, spoliaret, deinde, ut Faustae, cui cautum
ille esse voluisset, ratum esset; erat etiam illud, ut ipsi
nos, si quid servari posset, quam facillime servaremus.
nunc rem totam perspicias velim; nobis enim scribuntur 3
saepe maiora. si ille queritur, si scribit ad amicos, si
idem Fausta volt, Philotimus, ut ego ei coram dixeram
mihique ille receperat, ne sit invito Milone in bonis:
nihil nobis fuerat tanti; sin haec leviora sunt, tu iudica-
bis, loquere cum Duronio. scripsi etiam ad Camillum,
ad Lamiam, eoque magis, quod non confidebam Romae
te esse. summa erit haec: statues, ut ex fide, fama re-
que mea videbitur.

IX.

Scr. in itinere inter Actium et Athenas medio mense Quintili
a. u. c. 703

CICERO ATTICO SAL

Actium venimus a. d. xvii. Kal. Quinctilis, cum qui- 1
dem et Corcyrae et Sybotis muneribus tuis, quae et Araus
et meus amicus Eutychides opipare et *φιλοπροσηνέστατα*
nobis congesserant, epulati essemus Saliarem in modum.
Actio maluimus iter facere pedibus, qui incommodissime
navigassemus, et Leucatam flectere molestum videbatur;
actuariis autem minutis Patras accedere sine iis impe-
dimentis non satis visum est decorum. ego, ut saepe tu
me currentem hortatus es, cotidie meditor, praecipio
meis, faciam denique, ut summa modestia et summa abs-
tinentia munus hoc extraordinarium traducamus. Par-
thus velim quiescat et fortuna nos iuvet: nostra prae-
stabimus. tu, quaeso, quid agas, ubi quoque tempore 2
futurus sis, qualis res nostras Romae reliqueris, maxime
de xx. et DCCC., cura ut sciamus. id unis diligenter lit-
teris datis, quae ad me utique perferantur, consequere.

illud tamen, quoniam nunc abes, cum id non agitur, aderis autem ad tempus, ut mihi rescripsti, memento curare per te et per omnis nostros, in primis per Hortensium, ut annus noster maneat suo statu, ne quid novi decernatur; hoc tibi ita mando, ut dubitem an etiam te rogem, ut pugnes ne intercaletur. sed non audeo tibi omnia onera imponere: annum quidem utique teneto.
3 Cicero meus, modestissimus et suavissimus puer, tibi salutem dicit. Dionysium semper equidem, ut scis, dilexi, sed cotidie pluris facio, et mehercule imprimis, quod te amat nec tui mentionem intermitti sinit.

X.

Scr. Athenis III. Kal. Quintiles a. u. c. 703.

CICERO ATTICO SAL.

1 Ut Athenas a. d. vii. Kal. Quinctilis veneram, exspectabam ibi iam quartum diem Pomptinum, neque de eius adventu certi quicquam habebam. eram autem totus, crede mihi, tecum, et quamquam sine iis per me ipse, tamen acrius vestigiis tuis monitus de te cogitabam. quid quaeris? non mehercule alius ullus sermo
2 nisi de te. sed tu aliquid de *me* ipso scire fortasse mavis; haec sunt: adhuc sumptus nec in me aut publice aut privatim nec in quemquam comitum; nihil accipitur lege Iulia, nihil ab hospite; persuasum est omnibus meis serviendum esse famae meae; belle adhuc. hoc animadversum Graecorum laude et multo sermone celebratur. quod superest, elaboratur in hoc a me, sicut tibi sensi placere; sed haec tum laudemus, cum erunt perorata.
3 reliqua sunt eius modi, ut meum consilium saepe reprehendam, quod non aliqua ratione ex hoc negotio emerserim: o rem minime aptam meis moribus! o illud verum *ἔρδοι τις*! dices 'quid adhuc? nondum enim in negotio versaris.' scio, et puto molestiora restare; etsi haec ipsa fero equidem fronte, ut puto, et voltu bellissime, sed angor intimis sensibus: ita multa vel iracunde vel insolenter vel in omni genere stultitiae insulse, adroganter et dicuntur et tacentur cotidie. quae non quo te celem *non* perscribo, sed quia *δυσεξείλικτα* sunt: itaque admirabere meam *βαθύτητα*, cum salvi redierimus: tanta

mihi μελέτη huius virtutis datur. ergo haec quoque hac- 4
tenus; etsi mihi nihil erat propositum ad scribendum,
quia, quid ageres, ubi terrarum esses, ne suspicabar qui-
dem, nec hercule umquam tam diu ignarus rerum mea-
rum fui, quid de Caesaris, quid de Milonis nominibus
actum sit: † ac non modo nemo modo ne Roma quidem
quisquam, ut sciremus, in re publica quid ageretur. qua
re si quid erit, quod scias de iis rebus, quas putabis scire
me velle, per mihi gratum erit, si id curaris ad me per-
ferendum. quid est praeterea? nihil sane nisi illud: valde 5
me Athenae delectarunt, turbae dumtaxat et urbis orna-
mentum et hominum amores in te et in nos quaedam
benevolentia, sed multum ea philosophia sursum deor-
sum, si quidem est in Aristo, apud quem eram; nam
Xenonem tuum vel nostrum potius Quinto concesseram,
et tamen propter vicinitatem totos dies simul eramus
[iunctim]. cum primum poteris, tua consilia ad me scri-
bes, ut sciam, quid agas, ubi quoque *tempore*, maxime
quando Romae futurus sis.

XI.

Scr. Athenis pr. Nonas Quintiles a. u. c. 703.

CICERO ATTICO SAL.

Hui, totiensne me litteras dedisse Romam, cum ad 1
te nullas darem? at vero posthac frustra potius dabo,
quam, si recte dari potuerint, committam ut non dem.
ne provincia nobis prorogetur, per fortunas! dum ades,
quicquid provideri *potest*, provide: non dici potest, quam
flagrem desiderio urbis, quam vix harum rerum insulsi-
tatem feram. Marcellus foede in Comensi: etsi ille ma- 2
gistratum non gesserit, erat tamen Transpadanus. ita
mihi videtur non minus stomachi nostro *quam* Caesari
fecisse; sed hoc ipse viderit. Pompeius mihi quoque vi- 3
debatur, quod scribis Varronem dicere, in Hispaniam
certe iturus: id ego minime probabam, qui quidem Theo-
phani facile persuasi nihil esse melius quam illum nus-
quam discedere. ergo Graecus incumbet; valet autem
auctoritas eius apud illum plurimum. ego has pr. Nonas 4
Quinctilis proficiscens Athenis dedi, cum ibi decem ipsos
fuissem dies. venerat Pomptinus; una Cn. Volusius,

aderat quaestor; tuus unus Tullius aberat. aphracta
Rhodiorum et dicrota Mytilenaeorum habebam et aliquid
ἐπικώπων. de Parthis erat silentium. quod superest,
5 di iuvent! nos adhuc iter per Graeciam summa cum
admiratione fecimus, nec mehercule habeo quod adhuc
quem accusem meorum: videntur mihi nosse [nos,] no-
stram causam et condicionem profectionis suae; plane
serviunt existimationi meae. quod superest, si verum
illud est *οἵαπερ ἡ δέσποινα*, certe permanebunt; nihil
enim a me fieri ita videbunt, ut sibi sit delinquendi locus:
sin id parum profuerit, fiet aliquid a nobis severius; nam
adhuc lenitate dulces sumus et, ut spero, proficimus
aliquantum. sed ego hanc, ut Siculi dicunt, *ἀνεξίαν* in
unum annum meditatus sum: proinde pugna, ne, si quid
6 prorogatum sit, turpis inveniar. nunc redeo ad quae
mihi mandas: † in praefectis excusatio' iis, quos voles,
deferto: non ero tam *μετέωρος*, quam in Appuleio fui.
Xenonem tam diligo quam tu, quod ipsum sentire certo
scio. apud Patronem et reliquos barones te in maxima
gratia posui, et hercule merito tuo feci; nam mihi is ter
dixit te scripsisse ad se, mihi ex illius litteris rem illam
curae fuisse, quod ei pergratum erat. sed cum Patron
mecum egisset, ut peterem a vestro Ariopago, *ὑπομνη-
ματισμὸν* tollerent, quem Polycharmo praetore fecerant,
commodius visum est et Xenoni et post ipsi Patroni,
me ad Memmium scribere, qui pridie, quam ego Athenas
veni, Mytilenas profectus erat, ut is ad suos scriberet
posse id sua voluntate fieri; non enim dubitabat Xeno
quin ab Ariopagitis invito Memmio impetrari non posset.
Memmius autem aedificandi consilium abiecerat, sed erat
Patroni iratus: itaque scripsi ad eum accurate, cuius
7 epistolae misi ad te exemplum. tu velim Piliam meis
verbis consolere; indicabo enim tibi; tu illi nihil dixeris:
accepi fasciculum, in quo erat epistola Piliae; abstuli,
aperui, legi; valde scripta est *συμπαθῶς*. Brundisio
quae tibi epistolae redditae sunt sine mea, tum videlicet
datae sunt, cum ego me non belle haberem; nam illam
† *νομανδρια* me excusationem ne acceperis. cura ut
omnia sciam, sed maxime ut valeas.

XII.

Scr. Deli V. Idus Quintiles a. u. c. 703.

CICERO ATTICO SAL.

Negotium magnum est navigare, atque id mense 1
Quinctili: sexto die Delum Athenis venimus. pr. Nonas
Quinctilis a Piraeo ad Zostera, vento molesto, qui nos
ibidem Nonis tenuit. a. d. VIII. Idus ad Ceo iucunde;
inde Gyarum saevo vento, non adverso; hinc Syrum,
inde Delum, utroque citius, quam vellemus, cursum con-
fecimus. iam nosti aphracta Rhodiorum; nihil, quod
minus fluctum ferre possit; itaque erat in animo nihil
festinare nec me Delo movere, nisi omnia *ἀκρωτηρίων*
οὔρια vidissem. de Messalla ad te statim, ut audivi, 2
de Gyaro dedi litteras, et id ipsum consilium nostrum
etiam ad Hortensium, cui quidem valde *συνηγωνίων*.
sed tuas de eius iudicii sermonibus et mehercule omni
de rei publicae statu litteras exspecto, *πολιτικώτερον*
quidem scriptas, quoniam meos cum Thallumeto nostro
pervolutas libros, eius modi, inquam, litteras, ex quibus
ego, non quid fiat — nam id vel Helonius, vir gravissi-
mus, potest efficere, cliens tuus —, sed quid futurum
sit, sciam. cum haec leges, habebimus consules: omnia
perspicere poteris, de Caesare, de Pompeio, de ipsis iu-
diciis. nostra autem negotia, quoniam Romae commo- 3
raris, amabo te, explica. cui rei fugerat me rescribere,
de strue laterum, plane rogo, de aqua, si quid poterit
fieri, eo sis animo, quo soles esse; quam ego cum mea
sponte, tum tuis sermonibus aestimo plurimi: ergo tu id
conficies. praeterea, si quid Philippus rogabit, quod
in tua re faceres, id velim facias. plura scribam ad te,
cum constitero; nunc eram plane in medio mari.

XIII.

Scr. Ephesi VII. Kal. Sextiles a. u. c. 703.

CICERO ATTICO SAL.

Ephesum venimus a. d. XI. Kal. Sextilis sexagesimo 1
et quingentesimo post pugnam Bovillanam. navigavi-
mus sine timore et sine nausea, sed tardius propter
aphractorum Rhodiorum imbecillitatem. de concursu

legationum, privatorum, et de incredibili multitudine, quae mihi iam Sami, sed mirabilem *in modum* Ephesi praesto fuit, aut audisse te puto aut 'quid ad me attinet?' verum tamen. decumani, *quasi* venissem cum imperio, Graeci quasi Ephesio praetori se alacres obtulerunt; ex quo te intellegere certo scio multorum annorum ostentationes meas nunc in discrimen esse adductas. sed, ut spero, utemur ea palaestra, quam a te didicimus, omnibusque satis faciemus, et eo facilius, quod in nostra provincia confectae sunt pactiones. sed *haec* hactenus, praesertim cum cenanti mihi nuntiarit Cestius se de nocte
2 proficisci. tua negotiola Ephesi curae mihi fuerunt, Thermoque, tametsi ante adventum meum liberalissime erat pollicitus tuis omnibus, tamen Philogenem et Seium tradidi, Apollonidensem Xenonem commendavi: omnino omnia se facturum recepit. ego praeterea rationem Philogeni permutationis eius, quam tecum feci, edidi; ergo haec quo-
3 que hactenus. redeo ad urbana: per fortunas! quoniam Romae manes, primum illud praefulci atque praemuni, quaeso, ut simus annui, ne intercaletur quidem; deinde exhauri mea mandata, maximeque, si quid potest, de illo domestico scrupulo, quem non ignoras, dein de Caesare, cuius in cupiditatem te auctore incubui, nec me piget; et, si intellegis, quam meum sit scire et curare, quid in re publica fiat — fiat autem? immo vero etiam quid futurum sit, perscribe ad me omnia, sed diligentissime, imprimisque, ecquid iudiciorum status aut factorum aut futurorum etiam laboret. de aqua, si curae est, si quid Philippus aget, animadvertes.

XIV.

Scr. Trallibus a. d. VI. Kalendas Sextiles a. u. c. 703.

CICERO ATTICO SAL.

1 Ante quam aliquo loco consedero, neque longas a me neque semper mea manu litteras exspectabis; cum autem erit spatium, utrumque praestabo. nunc iter conficiebamus aestuosa et pulverulenta via. dederam Epheso pridie; has dedi Trallibus. in provincia mea fore me putabam Kal. Sextilibus: ex ea die, si me amas, παράπηγμα ἐνιαύσιον commoveto. tamen interea haec mihi,

quae vellem, adferebantur: primum otium Parthicum,
dein confectae pactiones publicanorum, postremo seditio
militum sedata ab Appio stipendiumque eis usque ad
Idus Quinctilis persolutum. nos Asia accepit admirabi- 2
liter: adventus noster nemini *ne* minimo quidem fuit
sumptui; spero meos omnis servire laudi meae. tamen
in magno timore sum, sed bene speramus. omnes iam
nostri praeter Tullium tuum venerunt. erat mihi in
animo recta proficisci ad exercitum, aestivos menses re-
liquos rei militari dare, hibernos iuris dictioni. tu velim, 3
si me nihilo minus nosti curiosum in re publica quam
te, scribas ad me omnia, quae sint, quae futura sint:
nihil mihi gratius facere potes, nisi tamen id erit mihi
gratissimum, si, quae tibi mandavi, confeceris, imprimis-
que illud *ἐνδόμυχον*, quo mihi scis nihil esse carius.
habes epistolam plenam festinationis et pulveris; reliquae
subtiliores erunt.

XV.

Scr. Laodiceae III. Nonas Sextiles a. u. c. 703.

CICERO ATTICO SAL.

Laodiceam veni pridie Kal. Sextilis: ex hoc die cla- 1
vum anni movebis. nihil exoptatius adventu meo, nihil
carius; sed est incredibile, quam me negotii taedeat.
non habeat satis magnum campum ille tibi non ignotus
cursus animi, et industriae meae praeclara opera cesset?
quippe, ius Laodiceae me dicere, cum Romae A. Plotius
dicat? et cum exercitum noster amicus habeat tantum,
me nomen habere duarum legionum exilium? denique
haec non desidero: lucem, forum, urbem, domum, vos
desidero. sed feram, ut potero, sit modo annuum; si
prorogatur, actum est. verum perfacile resisti potest,
tu modo Romae sis. quaeris, quid hic agam? ita vivam, 2
ut maximos sumptus facio. mirifice delector hoc insti-
tuto: admirabilis abstinentia ex praeceptis tuis, ut verear
ne illud, quod tecum permutavi, versura mihi solven-
dum sit. Appii volnera non refrico, sed apparent nec
occuli possunt. iter Laodicea faciebam a. d. III. Non. 3
Sextilis, cum has litteras dabam, in castra in Lycaoniam;
inde ad Taurum cogitabam, ut cum Moeragene signis

collatis, si possem, de servo tuo deciderem. clitellae bovi sunt impositae; plane non est nostrum onus. sed feremus, modo, si me amas, [sit annuum.] adsis tu ad tempus, ut senatum totum excites. mirifice sollicitus sum, quod iam diu ignota sunt mihi ista omnia. qua re, ut ad te ante scripsi, cum cetera, tum res publica, cura ut mihi nota sit. † plura scribam tarde tibi redituro, sed dabam familiari homini ac domestico, C. Andronico Puteolano. tu autem saepe dare tabellariis publicanorum poteris per magistros scripturae et portus nostrarum dioecesium.

XVI.

Scr. in itinere a Synnade ad Philomelium a. d. III. Idus Sextiles a. u. c. 703.

CICERO ATTICO SAL.

1 Etsi in ipso itinere et via discedebant publicanorum
tabellarii et eramus in cursu, tamen surripiendum aliquid
putavi spatii, ne me immemorem mandati tui putares;
itaque subsedi in ipsa via, dum haec, quae longiorem
2 desiderant orationem, summatim tibi perscriberem. ma-
xima exspectatione in perditam et plane eversam in per-
petuum provinciam nos venisse scito pridie Kal. Sextilis,
moratos triduum Laodiceae, triduum Apameae, totidem
dies Synnade. audivimus nihil aliud nisi imperata ἐπικε-
φάλια [solvere non posse], ὠνὰς omnium venditas, civita-
tum gemitus, ploratus, monstra quaedam non hominis, sed
ferae nescio cuius immanis. quid quaeris? taedet omnino
3 vitae. levantur tamen miserae civitates, quod nullus fit
sumptus in nos neque in legatos neque in quaestorem neque
in quemquam; scito non modo nos foenum aut quod de
lege Iulia dari solet non accipere, sed ne ligna quidem,
nec praeter quattuor lectos et tectum quemquam acci-
pere quicquam, multis locis ne tectum quidem, et in ta-
bernaculo manere plerumque: itaque incredibilem in
modum concursus fiunt ex agris, ex vicis, ex domibus
omnibus; mehercule etiam adventu nostro reviviscunt,
iustitia, abstinentia, clementia tui Ciceronis: ita opiniones
4 omnium superavit. Appius, ut audivit nos venire, in
ultimam provinciam se coniecit Tarsum usque; ibi forum

agit. de Partho silentium est, sed tamen concisos equites nostros a barbaris nuntiabant ii, qui veniebant. Bibulus ne cogitabat quidem etiam nunc in provinciam suam accedere; id autem facere ob eam causam dicebant, quod tardius vellet decedere. nos in castra properabamus, quae aberant bidui.

XVII.

Scr. in itinere ad castra a. d. III. Idus Sextiles a. u. c. 703.

CICERO ATTICO SAL.

Accepi Roma sine epistola tua fasciculum litterarum, 1
in quo, si modo valuisti et Romae fuisti, Philotimi duco
esse culpam, non tuam. hanc epistolam dictavi sedens
in raeda, cum in castra proficiscerer, a quibus aberam
bidui. paucis diebus habebam certos homines, quibus
darem litteras; itaque eo me servavi. nos, tamen etsi 2
hoc te ex aliis audire malo, sic in provincia nos gerimus,
quod ad abstinentiam attinet, ut nullus teruncius insumatur in quemquam. id fit etiam et legatorum et tribunorum et praefectorum diligentia; nam omnes mirifice
συμφιλοδοξοῦσιν gloriae meae; Lepta noster mirificus
est. sed nunc propero: perscribam ad te paucis diebus
omnia. Cicerones nostros Deiotarus filius, qui rex ab 3
senatu appellatus est, secum in regnum: dum in aestivis
nos essemus, illum pueris locum esse bellissimum duximus. Sestius ad me scripsit, quae tecum esset de mea 4
domestica et maxima cura locutus et quid tibi esset visum: amabo te, incumbe in eam rem et ad me scribe,
quid et possit et tu censeas. idem scripsit Hortensium 5
de proroganda nostra provincia dixisse nescio quid: mihi
in Cumano diligentissime se, ut annui essemus, defensurum receperat. si quicquam me amas, hunc locum muni:
dici non potest, quam invitus a vobis absim, et simul
hanc gloriam iustitiae et abstinentiae fore inlustriorem
spero, si cito decesserimus, id quod Scaevolae contigit,
qui solos novem menses Asiae praefuit. Appius noster, 6
cum me adventare videret, profectus est Tarsum usque
Laodicea; ibi forum agit, cum ego sim in provincia,
quam eius iniuriam non insector: satis enim habeo negotii in sanandis volneribus, quae sunt imposita provin-

ciae, quod do operam ut faciam quam minima cum illius contumelia. sed hoc Bruto nostro velim dicas, illum fecisse non belle, qui adventu meo, quam longissime potuerit, discesserit.

XVIII.

Scr. in castris ad Cybistra Cappadociae XI. Kal. Octobres a. u. c. 703.

CICERO ATTICO SAL.

1 Quam vellem Romae esses, si forte non es! nihil enim certi habebamus nisi accepisse nos tuas litteras a. d. XIIII. Kal. Sextil. datas, in quibus scriptum esset te in Epirum iturum circiter Kal. Sextil. sed, sive Romae es sive in Epiro, Parthi Euphraten transierunt duce Pacoro, Orodis, regis Parthorum filio, *cum* cunctis fere copiis. Bibulus nondum audiebatur esse in Syria; Cassius in oppido Antiochiae cum omni exercitu; nos in Cappadocia ad Taurum cum exercitu ad Cybistra; hostis in Cyrrhestica, quae Syriae pars proxima est provinciae meae. his de rebus scripsi ad senatum, quas litteras, si Romae es, videbis, putesne reddendas, et multa, immo omnia, quorum κεφάλαιον, ne quid inter caesa et porrecta, ut aiunt, oneris mihi addatur aut temporis. nobis enim, hac infirmitate exercitus, inopia sociorum, praesertim fidelium, certissimum subsidium est hiemps; ea si venerit nec illi ante in meam provinciam transierint, unum vereor, ne senatus propter urbanarum rerum metum Pompeium nolit dimittere: quod si alium ad ver mittit, non laboro; nobis modo temporis ne quid pro-
2 rogetur. haec igitur, si Romae es; sin abes, aut etiam si ades, haec negotia sic se habent: stamus animis et, quia consiliis, ut videmur, bonis utimur, speramus etiam manu. tuto consedimus, copioso a frumento, Ciliciam prope conspiciente, expedito ad mutandum loco, parvo exercitu, sed, ut spero, ad benevolentiam erga nos consentiente, quem nos Deiotari adventu cum suis omnibus copiis duplicaturi eramus. sociis multo fidelioribus utimur, quam quisquam usus est, quibus incredibilis videtur nostra et mansuetudo et abstinentia. dilectus habetur civium Romanorum; frumentum ex agris in loca tuta comportatur. si fuerit occasio, manu, si minus, locis nos

defendemus. qua re bono animo es; video enim te et, 3
quasi coram adsis, ita cerno συμπάθειαν amoris tui. sed
te rogo, si ullo pacto fieri poterit, si integra in senatu
nostra causa ad Kal. Ianuarias manserit, ut Romae sis
mense Ianuario: profecto nihil accipiam iniuriae, si tu
aderis. amicos consules habemus, nostrum tribunum pl.
Furnium; verum tua est opus assiduitate, prudentia,
gratia. tempus est necessarium. sed turpe est me pluri-
bus verbis agere tecum. Cicerones nostri sunt apud 4
Deiotarum, sed, si opus erit, deducentur Rhodum. tu,
si es Romae, ut soles, diligentissime, si in Epiro, mitte
tamen ad nos de tuis aliquem tabellarium, ut et *tu*, quid
nos agamus, et nos, quid tu agas quidque acturus sis,
scire possimus. ego tui Bruti rem sic ago, ut suam ipse
non ageret; sed iam exhibeo pupillum, neque defendo:
sunt enim negotia et lenta et inania. faciam tamen satis,
tibi quidem, cui difficilius est quam ipsi; sed certe satis
faciam utrique.

XIX.

Scr. in castris ad Cybistra a. d. X. Kalendas Octobres.

CICERO ATTICO SAL.

Obsignaram iam epistolam eam, quam puto te modo 1
perlegisse, scriptam mea manu, in qua omnia continen-
tur, cum subito Appii tabellarius a. d. XI. Kal. Octobris
septimo quadragesimo die Roma celeriter — hui tam
longe! — mihi tuas litteras reddidit; ex quibus non du-
bito quin, ut Pompeium exspectaris, dum Arimino re-
diret, iam in Epirum profectus sis, magisque vereor, ut
scribis, ne in Epiro sollicitus sis non minus, quam nos
hic sumus. de Atiliano nomine scripsi ad Philotimum,
ne appellaret Messallam. itineris nostri famam ad te 2
pervenisse laetor magisque laetabor, si reliqua cognoris.
filiolam tuam tibi † iam Romae iucundam esse gaudeo,
eamque, quam numquam vidi, tamen et amo et amabi-
lem esse certo scio. etiam atque etiam vale.

De Patrone et tuis condiscipulis, quae de parietinis 3
in Melita laboravi, ea tibi grata esse gaudeo. quod scri-
bis libente te repulsam tulisse eum, qui cum sororis tuae
filii patruo certarat, magni amoris signum: itaque me

etiam admonuisti, ut gauderem; nam mihi in mentem non venerat. 'non credo' inquis. ut libet, sed plane gaudeo, quoniam *τὸ νεμεσᾶν* interest *τοῦ φθονεῖν*.

XX.

Scr. in Cilicia XIV. Kal. Ianuarias a. u. c. 703.

CICERO ATTICO SAL.

1 Saturnalibus mane se mihi Pindenissitae dediderunt, septimo et quinquagesimo die, postquam oppugnare eos coepimus. 'qui, malum! isti Pindenissitae? qui sunt?' inquies; 'nomen audivi numquam.' quid ego faciam? num potui Ciliciam Aetoliam aut Macedoniam reddere? hoc iam sic habeto, nec hoc exercitu *nec* hic tanta negotia geri potuisse; quae cognosce *ἐν ἐπιτομῇ*: sic enim concedis mihi proxumis litteris. Ephesum ut venerim, nosti, qui etiam mihi gratulatus es illius diei celebritatem, qua nihil me umquam delectavit magis. inde oppidis iis, † quae erant, mirabiliter accepti, Laodiceam pridie Kal. Sextilis venimus. ibi morati biduum perillustres fuimus honorificisque verbis omnis iniurias revellimus superiores; quod idem dein Apameae quinque dies morati et Synnadis triduum, Philomelii quinque dies, Iconii decem, fecimus. nihil ea iuris dictione aequabilius,
2 nihil lenius, nihil gravius. inde in castra veni a. d. VII. Kalendas Septembris. a. d. III. exercitum lustravi apud Iconium. ex his castris, cum graves de Parthis nuntii venirent, perrexi in Ciliciam per Cappadociae partem eam, quae Ciliciam attingit, eo consilio, ut Armenius Artavasdes et ipsi Parthi Cappadocia se excludi putarent. cum dies quinque ad Cybistra [Cappadociae] castra habuissem, certior sum factus Parthos ab illo aditu Cappadociae longe abesse, Ciliciae magis imminere; itaque confestim iter in Ciliciam feci per Tauri
3 pylas. Tarsum veni a. d. III. Nonas Octobris. inde ad Amanum contendi, qui Syriam a Cilicia in aquarum divertio dividit; qui mons erat hostium plenus sempiternorum. hic a. d. III. Idus Octobr. magnum numerum hostium occidimus. castella munitissima, nocturno Pomptini adventu, nostro matutino, cepimus, incendimus; imperatores appellati sumus. castra paucos dies habuimus

ea ipsa, quae contra Darium habuerat apud Issum Ale-
xander, imperator haud paulo melior quam aut tu aut
ego. ibi dies quinque morati, direpto et vastato Amano,
inde discessimus; scis enim dici quaedam *πανικά*, dici
item *τὰ κενὰ τοῦ πολέμου*. rumore adventus nostri et
Cassio, qui Antiochia tenebatur, animus accessit et Par-
this timor iniectus est: itaque eos cedentis ab oppido
Cassius insecutus rem bene gessit; qua in fuga magna
auctoritate Osaces, dux Parthorum, volnus accepit eoque
interiit paucis post diebus. erat in Syria nostrum nomen
in gratia. venit interim Bibulus; credo, voluit appella- 4
tione hac inani nobis esse par: in eodem Amano coepit
loreolam in mustaceo quaerere. at ille cohortem primam
totam perdidit centurionemque primi pili, nobilem sui
generis, Asinium Dentonem, et reliquos cohortis eiusdem
et Sex. Lucilium, T. Gavii Caepionis, locupletis et splen-
didi hominis, filium, tribunum militum. sane plagam
odiosam acceperat cum re, tum tempore. nos ad Pin- 5
denissum, quod oppidum munitissimum Eleutherocilicum
omnium memoria in armis fuit. feri homines et acres
et omnibus rebus ad defendendum parati. cinximus
vallo et fossa, aggere maximo, vineis, turre altissima,
magna tormentorum copia, multis sagittariis, magno
labore, apparatu; multis sauciis nostris, incolumi exer-
citu, negotium confecimus. hilara sane Saturnalia, mili-
tibus quoque, quibus equis exceptis reliquam praedam
concessimus. mancipia venibant Saturnalibus tertiis.
cum haec scribebam, in tribunali res erat ad HS. cxx.
hinc exercitum in hiberna agri male pacati deducendum
Q. fratri dabam; ipse me Laodiceam recipiebam. haec 6
adhuc. sed ad praeterita revertamur. quod me maxime
hortaris et quod pluris est quam omnia, in quo laboras,
ut etiam Ligurino *μώμῳ* satis faciamus, moriar, si quic-
quam fieri potest elegantius; nec iam ego hanc continen-
tiam appello, quae virtus voluptati resistere videtur: ego
in vita mea nulla umquam voluptate tanta sum adfectus,
quanta adficior hac integritate, nec me tam fama, quae
summa est, quam res ipsa delectat. quid quaeris? fuit
tanti; me ipse non noram nec satis sciebam, quid in
hoc genere facere possem; recte *πεφυσίωμαι*: nihil est

praeclarius. interim haec *λαμπρά*: Ariobarzanes opera
mea vivit, regnat; *ἐν παρόδῳ*, consilio et auctoritate et
quod insidiatoribus eius *ἀπρόσιτον* me, non modo *ἀδω-
ροδόκητον* praebui, regem regnumque servavi. interea
e Cappadocia ne pilum quidem; Brutum abiectum, quan-
tum potui, excitavi, quem non minus amo quam tu,
paene dixi, quam te. atque etiam spero toto anno im-
perii nostri teruncium sumptus in provincia nullum fore.
7 habes omnia. nunc publice litteras Romam mittere para-
bam; uberiores erunt, quam si ex Amano misissem. at
te Romae non fore! sed est totum, quod Kalendis Martiis
futurum est; vereor enim ne, cum de provincia agetur,
si Caesar resistet, nos retineamur: his tu si adesses, nihil
8 timerem. redeo ad urbana, quae ego diu ignorans ex
tuis iucundissimis litteris a. d. v. Kal. Ianuarias denique
cognovi. eas diligentissime Philogenes, libertus tuus,
curavit perlonga et non satis tuta via perferendas; nam
quas Laenii pueris scribis datas, non acceperam. iu-
cunda de Caesare et quae senatus decrevit et quae tu
speras, quibus ille si cedit, salvi sumus. incendio Plae-
toriano quod Seius ambustus est, minus moleste fero.
Lucceius de Q. Cassio cur tam vehemens fuerit et quid
9 actum sit, aveo scire. ego, cum Laodiceam venero,
Quinto, sororis tuae filio, togam puram iubeor dare, cui
moderabor diligentius. *Deiotarus*, cuius auxiliis magnis
usus sum, ad me, ut scripsit, cum Ciceronibus Laodi-
ceam venturus erat. tuas etiam Epiroticas exspecto lit-
teras, ut habeam rationem non modo negotii, verum
etiam otii tui. Nicanor in officio est et a me liberaliter
tractatur; quem, ut puto, Romam cum litteris publicis
mittam, ut et diligentius perferantur et idem ad me certa
de te et a te referat. Alexis quod mihi totiens salutem
adscribit, est gratum; sed cur non suis litteris idem facit,
quod meus ad te Alexis facit? Phemio quaeritur *κέρας*.
sed haec hactenus. cura ut valeas et ut sciam, quando
cogites Romam: etiam atque etiam vale.

10 Tua tuosque Thermo et praesens Ephesi diligentis-
sime commendaram et nunc per litteras, ipsumque in-
tellexi esse perstudiosum tui. tu velim, quod antea ad
te scripsi, de domo Pammeni des operam, ut, quod tuo

meoque beneficio puer habet, cures ne qua ratione convellatur. *id cum honestum* utrique nostrum existimo, tum mihi erit pergratum.

XXI.

Scr. Laodiceae Idibus Februariis a. u. c. 704.

CICERO ATTICO SAL.

Te in Epirum salvum venisse et, ut scribis, ex sen- 1
tentia navigasse vehementer gaudeo, non esse Romae meo tempore pernecessario submoleste fero, hoc me tamen consolor: non spero te istic iucunde hiemare et libenter requiescere. *C.* Cassius, frater Q. Cassii, fami- 2
liaris tui, pudentiores illas litteras miserat — de quibus tu ex me requiris, quid sibi voluerint — quam eas, quas postea misit, quibus per se scribit confectum esse Parthicum bellum: recesserant illi quidem ab Antiochia ante Bibuli adventum, sed nullo nostro *εὐημερήματι,* hodie vero hiemant in Cyrrhestica maximumque bellum impendet; nam et Orodi, regis Parthorum, filius in provincia nostra est, nec dubitat Deiotarus, cuius filio pacta est Artavasdis filia, ex quo sciri potest, quin cum omnibus copiis ipse prima aestate Euphraten transiturus sit. quo autem die Cassii litterae victrices in senatu recitatae sunt, id est Nonis Octobribus, eodem meae tumultum nuntiantes. Axius noster ait nostras auctoritatis plenas fuisse, illis negat creditum. Bibuli nondum erant allatae, quas certo scio plenas timoris fore. ex iis rebus hoc 3
vereor, ne, cum Pompeius propter metum rerum novarum nusquam dimittatur, Caesari nullus honos a senatu habeatur, dum hic nodus expediatur, non putet senatus nos, antequam successum sit, oportere decedere nec in tanto motu rerum tantis provinciis singulos legatos praeesse. hic, ne quid mihi prorogetur, quod ne intercessor quidem sustinere possit, horreo, atque eo magis, quod tu abes, qui consilio, gratia, studio multis rebus occurreres. [sed] dices me ipsum mihi sollicitudinem struere: cogor, et velim ita sit. sed omnia metuo. etsi bellum *ἀκρουμένον* habet illa tua epistola, quam dedisti nauseans Buthroto: 'tibi, ut video et spero, nulla ad decedendum mora.' mallem 'ut video;' nihil opus fuit 'ut

4 spero.' acceperam autem satis celeriter Iconii per pu-
blicanorum tabellarios a Lentuli triumpho datas. in his
γλυκύπικρον illud confirmas, moram mihi nullam fore,
deinde addis, si quid secus, te ad me esse venturum.
angunt me dubitationes tuae; simul et vides, quas acce-
perim litteras. nam quas Hermoni, centurionis Canuleii,
ipse scribis te dedisse, non accepi. Laenii pueris te de-
disse saepe ad me scripseras: eas Laodiceae denique,
cum eo venissem, tertio Idus Februar. Laenius mihi
reddidit, datas a. d. x. Kal. Octobris. Laenio tuas
commendationes et statim verbis et reliquo tempore *re*
5 probabo. eae litterae cetera vetera habebant, unum hoc
novum, de Cibyratis pantheris. multum te amo, quod
respondisti M. Octavio te non putare; sed posthac omnia,
quae certa non erunt, pro certo negato. nos enim et
nostra sponte bene firmi et mehercule auctoritate tua in-
flammati vicimus omnis — hoc tu ita reperies — cum
abstinentia, tum iustitia, facilitate, clementia. cave putes
quicquam homines magis umquam esse miratos quam
nullum teruncium me obtinente provinciam sumptus fa-
ctum esse nec in rem publicam nec in quemquam meo-
rum, praeterquam in L. Tullium legatum. is, ceteroqui
abstinens, [sed] Iulia lege transita, semel tamen in diem,
non, ut alii solebant, omnibus vicis, [praeter eum semel
nemo accepit] facit ut mihi excipiendus sit, cum terun-
cium nego sumptus factum; praeter eum accepit nemo.
6 has a nostro Q. Titinio sordis accepimus. ego aestivis
confectis Quintum fratrem hibernis et Ciliciae praefeci;
Q. Volusium, tui Tiberii generum, certum hominem et
mirifice abstinentem, misi in Cyprum, ut ibi pauculos
dies esset, ne cives Romani pauci, qui illic negotiantur,
ius sibi dictum negarent; nam evocari ex insula Cyprios
7 non licet. ipse in Asiam profectus sum Tarso Nonis
Ianuariis, non mehercule dici potest, qua admiratione
Ciliciae civitatum maximeque Tarsensium; postea vero
quam Taurum transgressus sum, mirifica exspectatio
Asiae nostrarum dioecesium, quae sex mensibus imperii
mei nullas meas acceperat litteras, numquam hospitem
viderat. illud autem tempus quotannis ante me fuerat
in hoc quaestu: civitates locupletes, ne in hiberna milites

reciperent, magnas pecunias dabant, Cyprii talenta Attica
cc., qua ex insula — non *ὑπερβολικῶς*, sed verissime
loquor — nummus nullus me obtinente erogabatur. ob
haec beneficia, quibus illi obstupescunt, nullos honores
mihi nisi verborum decerni sino; statuas, fana, *τέθριππα*
prohibeo, nec sum in ulla re alia molestus civitatibus,
sed fortasse tibi, qui haec praedicem de me. perfer, si
me amas; tu enim me haec facere voluisti. iter igitur 8
ita per Asiam feci, ut etiam fames, qua nihil miserius
est, quae tum erat in hac mea Asia — messis enim nulla
fuerat —, mihi optanda fuerit: quacumque iter feci, nulla
vi, nullo iudicio, nulla contumelia, auctoritate et cohor-
tatione perfeci, ut et Graeci et cives Romani, qui fru-
mentum compresserant, magnum numerum populis pol-
licerentur. Idibus Februariis, quo die has litteras dedi, 9
forum institueram agere Laodiceae Cibyraticum et Apa-
mense, ex Idibus Martiis ibidem Synnadense, Pamphy-
lium — tum Phemio dispiciam *κέρας* —, Lycaonium,
Isauricum; ex Idibus Maiis in Ciliciam, ut ibi Iunius
consumatur, velim tranquille a Parthis. Quinctilis, si
erit, ut volumus, in itinere est per provinciam redeunti-
bus consumendus: venimus enim *in* provinciam [Laodi-
ceam] Sulpicio et Marcello consulibus, pridie Kalendas
Sextilis; inde nos oportet decedere a. d. III. Kalendas
Sextilis. primum contendam a Quinto fratre, ut se prae-
fici patiatur, quod et illo et me invitissimo fiet; sed aliter
honeste fieri non potest, praesertim cum virum optimum,
Pomptinum, ne nunc quidem retinere possim: rapit homi-
nem [enim] Postumius Romam, fortasse etiam Postumia.
habes consilia nostra. nunc cognosce de Bruto. familiaris 10
habet Brutus tuus quosdam creditores Salaminiorum ex
Cypro, M. Scaptium et P. Matinium, quos mihi maio-
rem in modum commendavit. Matinium non novi;
Scaptius ad me in castra venit: pollicitus sum curaturum
me Bruti causa, ut ei Salaminii pecuniam solverent; egit
gratias. praefecturam petivit: negavi me cuiquam nego-
tianti dare, quod idem tibi ostenderam. Cn. Pompeio
petenti probaram institutum meum, quid dicam? Tor-
quato de M. Laenio tuo, multis aliis: si praefectus vellet
esse syngraphae causa, me curaturum ut exigeret. gratias

egit, discessit. Appius noster turmas aliquot equitum dederat huic Scaptio, per quas Salaminios coërceret, et eundem habuerat praefectum; vexabat Salaminios. ego equites ex Cypro decedere iussi: moleste tulit Scaptius.
11 quid multa? ut ei fidem meam praestarem, cum ad me Salaminii Tarsum venissent et in iis Scaptius, imperavi ut pecuniam solverent. multa de syngrapha, de Scaptii iniuriis: negavi me audire. hortatus sum, petivi etiam pro meis in civitatem beneficiis, ut negotium conficerent; denique dixi me coacturum. homines non modo non recusare, sed etiam hoc dicere, se a me solvere; quod enim praetori dare consuessent, quoniam ego non acceperam, se a me quodam modo dare, atque etiam minus esse aliquanto in Scaptii nomine quam in vectigali praetorio. collaudavi homines. 'recte,' inquit Scaptius 'sed subducamus summam.' interim cum ego in edicto translaticio centesimas me observaturum haberem cum anatocismo anniversario, ille ex syngrapha postulabat quaternas. 'quid ais?' inquam 'possumne contra meum edictum?' at ille profert senatus consultum Lentulo Philippoque consulibus, VT QVI CILICIAM OBTINERET IVS EX
12 ILLA SYNGRAPHA DICERET. cohorrui primo; etenim erat interitus civitatis: reperio duo senatus consulta isdem consulibus de eadem syngrapha; Salaminii cum Romae versuram facere vellent, non poterant, quod lex Gabinia vetabat. tum iis Bruti familiares, freti gratia Bruti, dare volebant quaternis, si sibi senatus consulto caveretur. fit gratia Bruti senatus consultum, VT NEVE SALAMINIIS NEVE QVI EIS DEDISSET FRAVDI ESSET: pecuniam numerarunt. [et] postea venit in mentem faeneratoribus nihil se iuvare illud senatus consultum, quod ex syngrapha ius dici lex Gabinia vetaret. tum fit senatus consultum, VT EX EA SYNGRAPHA *** esset quam ceterae, sed ut eodem. cum haec disseruissem, seducit me Scaptius; ait se nihil contra dicere, sed illos putare talenta CC. se debere; ea se velle accipere, debere autem illos paulo minus; rogat, ut eos ad ducenta perducam. 'optime' inquam. voco illos ad me, remoto Scaptio. 'quid vos? quantum' inquam 'debetis?' respondent 'CVI.' refero ad Scaptium. homo clamare. 'quid opus est' inquam 'quam *ut* rationes conferatis?'

adsidunt, subducunt; *ad* nummum convenit. illi se numerare velle, urguere, ut acciperet. Scaptius me rursus seducit, rogat, ut rem sic relinquam. dedi veniam homini impudenter petenti; Graecis querentibus, ut in fano deponerent postulantibus, non concessi. clamare omnes qui aderant, nihil impudentius Scaptio, qui centesimis cum anatocismo contentus non esset; alii, nihil stultius. mihi autem impudens magis quam stultus videbatur: nam aut bono nomine centesimis contentus erat aut non bono quaternas centesimas sperabat. habes meam cau- 13
sam, quae si Bruto non probatur, nescio, cur illum amemus, sed avunculo eius certe probabitur, praesertim cum senatus consultum modo factum sit, puto, postquam tu es profectus, in creditorum causa, ut centesimae perpetuo faenore ducerentur: hoc quid intersit, si tuos digitos novi, certe habes subductum. in quo quidem, *ὁδοῦ πάρεργον*, *L.* Lucceius M. f. queritur apud me per litteras summum esse periculum, ne culpa senatus his decretis res ad tabulas novas perveniat; commemorat, quid olim mali C. Iulius fecerit, cum dieculam duxerit; numquam rei publicae plus. sed ad rem redeo. meditare adversus Brutum causam meam, si haec causa est, contra quam nihil honeste dici potest, praesertim cum integram rem et causam reliquerim. reliqua sunt domestica. de *ἐνδομύχῳ* 14
probo idem, quod tu, Postumiae filio, quoniam Pontidia nugatur; sed vellem adesses. a Quinto fratre his mensibus nihil exspectaris; nam Taurus propter nivis ante mensem Iunium transiri non potest. Thermum, ut rogas, creberrimis litteris fulcio. P. Valerium negat habere quicquam Deiotarus rex, cumque ait se sustentare. cum scies, Romae intercalatum sit necne, velim ad me scribas certum, quo die mysteria futura sint. litteras tuas minus paulo exspecto, quam si Romae esses, sed tamen exspecto.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD ATTICUM

LIBER SEXTUS.

I.

Scr. Laodiceae VI. Kal. Martias a. u. c. 704.

CICERO ATTICO SAL.

1 Accepi tuas litteras a. d. quintum Terminalia Lao-
diceae, quas legi libentissime, plenissimas amoris, huma-
nitatis, officii, diligentiae. iis igitur respondebo — sic
enim postulas —, nec *οἰκονομίαν* meam instituam, sed
ordinem conservabo tuum. recentissimas a Cybistris te
meas litteras habere ais, a. d. x. Kalendas Octobris datas,
et scire vis, tuas ego quas acceperim: omnis fere, quas
commemoras, praeter eas, quas scribis Lentuli pueris et
Equotutico et Brundisio datas; qua re non *οἴχεται* tua
industria, quod vereris, sed praeclare ponitur, si quidem
id egisti, ut ego delectarer; nam nulla re sum delectatus
2 magis. quod meam *βαθύτητα* in Appio tibi, libertatem
etiam in Bruto probo, vehementer gaudeo, ac putaram
secus: Appius enim ad me ex itinere bis terve *ὑπομεμ-
ψιμοίρους* litteras miserat, quod quaedam a se constituta
rescinderem. ut, si medicus, cum aegrotus alii medico
traditus sit, irasci velit ei [medico], qui sibi successerit, si,
quae ipse in curando constituerit, mutet ille, sic Appius,
cum *ἐξ ἀφαιρέσεως* provinciam curarit, sanguinem mi-
serit, quicquid potuit detraxerit, mihi tradiderit enectam,
προσανατρεφομένην eam a me non lubenter videt, sed
modo suscenset, modo gratias agit. nihil enim a me fit
cum ulla illius contumelia; tantum modo dissimilitudo
meae rationis offendit hominem: quid enim potest esse
tam dissimile, quam illo imperante exhaustam esse sum-
ptibus et iacturis provinciam, nobis eam obtinentibus
nummum nullum esse erogatum nec privatim nec publice?

quid dicam de illius praefectis, comitibus, legatis? etiam
de rapinis? de libidinibus? de contumeliis? nunc autem
domus mehercule nulla tanto consilio aut tanta disciplina
gubernatur aut tam modesta est quam nostra tota pro-
vincia. haec non nulli amici Appii ridicule interpretan-
tur, qui me idcirco putent bene audire velle, ut ille male
audiat, et recte facere non meae laudis, sed illius con-
tumeliae causa. sin Appius, ut Bruti litterae, quas ad
te misit, significabant, gratias nobis agit, non moleste
fero, sed tamen eo ipso die, quo haec ante lucem scribe-
bam, cogitabam eius multa inique constituta et acta tol-
lere. nunc venio ad Brutum, quem ego omni studio te 3
auctore sum complexus, quem etiam amare coeperam,
sed ilico revocavi me, ne te offenderem: noli enim putare
me quicquam maluisse quam, ut mandarat is, facere, nec
ulla de re plus laborasse. mandatorum autem mihi libel-
lum dedit, isdemque de rebus tu mecum egeras. omnia
sum diligentissime persecutus. primum ab Ariobarzane
sic contendi, ut talenta, quae mihi pollicebatur, illi daret.
quoad mecum rex fuit, perbono loco res erat; post a
Pompeii procuratoribus sescentis premi coeptus est.
Pompeius autem cum ob ceteras causas plus potest unus
quam ceteri omnes, tum quod putatur ad bellum Parthi-
cum esse venturus. ei tamen sic nunc solvitur: tricensimo
quoque die talenta Attica xxxIII, et hoc ex tributis; nec
id satis efficit in usuram menstruam. sed Gnaeus noster
clementer id fert: sorte caret, usura, nec ea solida, con-
tentus est. alii neque solvit cuiquam nec potest solvere;
nullum enim aerarium, nullum vectigal habet. Appii
instituto tributa imperat: ea vix in faenus Pompeii quod
satis sit efficiunt. amici regis duo tresve perdivites sunt,
sed ii suum tam diligenter tenent quam ego aut tu. equi-
dem non desino tamen per litteras rogare, suadere, accu-
sare regem. Deiotarus etiam mihi narravit se ad eum 4
legatos misisse de re Bruti: eos sibi responsum rettulisse
illum non habere. et mehercule ego ita iudico: nihil illo
regno spoliatius, nihil rege egentius. itaque aut tutela
cogito me abdicare aut, ut pro Glabrione Scaevola, fae-
nus et impendium recusare. ego tamen, quas per te
Bruto promiseram praefecturas, M. Scaptio, L. Gavio,

qui in regno rem Bruti procurabant, detuli; nec enim in
provincia mea negotiabantur. tu autem meministi nos
sic agere, ut quot vellet praefecturas sumeret, dum ne
negotiatori. itaque duas ei praeterea dederam; sed ii,
5 quibus petierat, de provincia decesserant. nunc cognosce
de Salaminiis; quod video tibi etiam novum accidisse
tamquam mihi. numquam enim ex illo audivi illam pe-
cuniam esse suam; quin etiam libellum ipsius habeo, in
quo est 'Salaminii pecuniam debent M. Scaptio et P.
Matinio, familiaribus meis.' eos mihi commendat; ad-
scribit etiam et quasi calcar admovet, intercessisse se pro
iis magnam pecuniam. confeceram ut solverent centesi-
mis sexennii ductis cum renovatione singulorum annorum.
at Scaptius quaternas postulabat: metui, si impetrasset,
ne tu ipse me amare desineres; nam ab edicto meo re-
cessissem et civitatem in Catonis et in ipsius Bruti fide
locatam meisque beneficiis ornatam funditus perdidissem.
6 atque hoc tempore ipso impingit mihi epistolam Scaptius
Bruti, rem illam suo periculo esse, quod nec mihi um-
quam Brutus dixerat nec tibi, etiam ut praefecturam
Scaptio deferrem. id vero per te exceperamus, *ne* ne-
gotiatori; quod si cuiquam, huic tamen non: fuerat enim
praefectus Appio, et quidem habuerat turmas equitum,
quibus inclusum in curia senatum Salamine obsederat,
ut fame senatores quinque morerentur; itaque ego, quo
die tetigi provinciam, cum mihi Cyprii legati Ephesum
obviam venissent, litteras misi, ut equites ex insula sta-
tim decederent. his de causis credo Scaptium iniquius
de me aliquid ad Brutum scripsisse. sed tamen hoc sum
animo: si Brutus putabit me quaternas centesimas opor-
tuisse decernere, cum tota provincia singulas observa-
rem itaque edixissem idque etiam acerbissimis faenera-
toribus probaretur, si praefecturam negotiatori denegatam
queretur, quod ego Torquato nostro in tuo Laenio, Pom-
peio ipsi in Sex. Statio negavi et iis probavi, si equites
deductos moleste feret, accipiam equidem dolorem mihi
illum irasci, sed multo maiorem, non esse eum talem,
7 qualem putassem. illud quidem fatebitur Scaptius, me
ius dicente sibi omnem pecuniam ex edicto meo aufe-
rendi potestatem fuisse; addo etiam illud, quod vereor

tibi ipsi ut probem: consistere usura debuit, quae erat in edicto meo. deponere volebant; impetravi a Salaminiis, ut silerent. veniam illi quidem mihi dederunt, sed quid iis fiet, si huc Paulus venerit? sed totum hoc Bruto dedi, qui de me ad te humanissimas litteras scripsit, ad me autem, etiam cum rogat aliquid, contumaciter, adroganter, *ἀκοινωνήτως* solet scribere. tu autem velim ad eum scribas de his rebus, ut sciam, quo modo haec accipiat; facies enim me certiorem. atque haec superioribus litteris ad te diligenter perscripseram, sed plane te intellegere volui mihi non excidisse illud, quod tu ad me quibusdam litteris scripsisses: si nihil aliud de hac provincia nisi illius benevolentiam deportassem, mihi id satis esse. sit sane, quoniam ita tu vis, sed tamen cum eo, credo, quod sine peccato meo fiat. igitur *ut* meo decreto solvatur Scaptio statim, quam id rectum sit, tu iudicabis; ne ad Catonem quidem provocabo. sed noli me 8
putare *ἐγκελεύσματα* illa tua abiecisse, quae mihi in visceribus haerent: flens mihi meam famam commendasti; quae epistola tua est, in qua mentionem *non* facias? itaque irascatur qui volet: patiar; *τὸ γὰρ εὖ μετ' ἐμοῦ*, praesertim cum sex libris tamquam praedibus me ipsum obstrinxerim, quos tibi tam valde probari gaudeo, e quibus unum *ἱστορικὸν* requiris de Cn. Flavio, Annii filio. ille vero ante decemviros non fuit, quippe qui aedilis curulis fuerit, qui magistratus multis annis post decemviros institutus est. quid ergo profecit, quod protulit fastos? occultatam putant quodam tempore istam tabulam, ut dies agendi peterentur a paucis; nec vero pauci sunt auctores, Cn. Flavium scribam fastos protulisse actionesque composuisse, ne me hoc vel potius Africanum — is enim loquitur — commentum putes. *οὐκ ἔλαθέ σε* illud de gestu histrionis: tu sceleste suspicaris, ego *ἀφελῶς* scripsi. de me imperatore scribis te ex Philotimi 9
litteris cognosse; sed credo te, iam in Epiro cum esses, binas meas de omnibus rebus accepisse, unas a Pindenisso capto, alteras a Laodicea, utrasque tuis pueris datas; quibus de rebus propter casum navigandi per binos tabellarios misi Romam litteras publice. de Tullia 10
mea tibi adsentior, scripsique ad eam et ad Terentiam,

mihi placere; tu enim ad me iam ante scripseras: 'ac
vellem te in tuum veterem gregem rettulisses.' correcta
vero epistola Memmiana nihil negotii fuit; multo enim
malo hunc a Pontidia quam illum a Servilia. qua re
adiunges Saufeium nostrum, hominem semper amantem
mei, nunc, credo, eo magis, quod debet etiam fratris
Appii amorem erga me cum reliqua hereditate crevisse,
qui declaravit, quanti me faceret, cum saepe, tum in
11 Bursa. ne tu me sollicitudine magna liberaris. Furnii
exceptio mihi non placet; nec enim ego ullum aliud tem-
pus timeo, nisi quod ille solum excipit. sed scriberem
ad te de hoc plura, si Romae esses. in Pompeio te spem
omnem otii ponere non miror: ita res est, removendum-
que censeo illud 'dissimulantem.' sed enim, *οἰκονομία*
si perturbatior est, tibi adsignato; te enim sequor *σχε-*
12 *διάζοντα*. Cicerones pueri amant inter se, discunt, exer-
centur, sed alter, uti dixit Isocrates in Ephoro et Theo-
pompo, frenis eget, alter calcaribus. Quinto togam
puram Liberalibus cogitabam dare; mandavit enim pater:
ea sic observabo, quasi intercalatum non sit. Dionysius
mihi quidem in amoribus est; pueri autem aiunt eum
furenter irasci, sed homo nec doctior nec sanctior fieri
13 potest nec tui meique amantior. Thermum, Silium vere
audis laudari; valde honeste *se* gerunt. adde M. Nonium,
Bibulum, me, si voles. iam Scrofa vellem haberet ubi
posset; est enim lautum negotium. ceteri infirmant
πολίτευμα Catonis. Hortensio quod causam meam com-
mendas, valde gratum. de Amiano spei nihil putat esse
Dionysius. Terentii nullum vestigium adgnovi. Moera-
genes certe periit: feci iter per eius possessionem, in qua
animal reliquum nullum est. haec non noram tum, cum
Democrito tuo cum locutus sum. Rhosica vasa man-
davi; sed heus tu, quid cogitas? in felicatis lancibus et
splendidissimis canistris holusculis nos soles pascere, quid
te in vasis fictilibus appositurum putem? *κέρας* Phemio
mandatum est: reperietur, modo aliquid illo dignum
14 canat. Parthicum bellum impendet. Cassius ineptas lit-
teras misit, necdum Bibuli erant allatae, quibus recitatis
puto fore ut aliquando commoveatur senatus. equidem
sum in magna animi perturbatione. si, ut opto, non

prorogatur nostrum negotium, habeo Iunium et Quinctilem in metu. esto: duos quidem menses sustinebit Bibulus. quid illo fiet, quem reliquero, praesertim si fratrem? quid me autem, si non tam cito decedo? magna turba est. mihi tamen cum Deiotaro convenit, ut ille in meis castris esset cum suis copiis omnibus; habet autem cohortis quadringenarias nostra armatura xxx., equitum CIↃ CIↃ. erit ad sustentandum, quoad Pompeius veniat, qui litteris, quas ad me mittit, significat suum negotium illud fore. hiemant in nostra provincia Parthi; exspectatur ipse Orodes. quid quaeris? aliquantum est negotii.
de Bibuli edicto nihil novi praeter illam exceptionem, 15
de qua tu ad me scripseras, 'nimis gravi praeiudicio in ordinem nostrum.' ego tamen habeo *ἰσοδυναμοῦσαν*, sed tectiorem, ex Q. Mucii, P. f., edicto Asiatico, EXTRA QVAM SI ITA NEGOTIVM GESTVM EST, VT EO STARI NON OPORTEAT EX FIDE BONA, multaque sum secutus Scaevolae, in iis illud, in quo sibi libertatem censent Graeci datam, ut Graeci inter se disceptent suis legibus. breve autem edictum est propter hanc meam *διαίρεσιν*, quod duobus generibus edicendum putavi, quorum unum est provinciale, in quo est de rationibus civitatum, de aere alieno, de usura, de syngraphis, in eodem omnia de publicanis, alterum, quod sine edicto satis commode transigi non potest, de hereditatum possessionibus, de bonis [possidendis] vendendis, magistris faciendis, quae ex edicto et postulari et fieri solent; tertium de reliquo iure dicundo *ἄγραφον* reliqui: dixi me de eo genere mea decreta ad edicta urbana accommodaturum, itaque curo et satis facio adhuc omnibus; Graeci vero exsultant, quod peregrinis iudicibus utuntur. 'nugatoribus quidem' inquies. quid refert? tamen se *αὐτονομίαν* adeptos putant. vestri enim, credo, gravis habent, Turpionem sutorium
et Vettium mancipem. de publicanis quid agam, videris 16
quaerere: habeo in deliciis, obsequor, verbis laudo, orno; efficio ne cui molesti sint. *τὸ παραδοξότατον*, usuras eorum, quas pactionibus adscripserant, servavit etiam Servilius. ego sic: diem statuo satis laxam, quam ante si solverint, dico me centesimas ducturum, si non solverint, ex pactione. itaque et Graeci solvunt tolerabili

faenore et publicanis res est gratissima, si illa iam ha-
bent pleno modio, verborum honorem, invitationem cre-
bram. quid plura? sunt omnes ita mihi familiares, ut se
quisque maxime putet. sed tamen *μηδὲν αὐτοῖς* — scis
17 reliqua. de statua Africani — *ὢ πραγμάτων ἀσυγκλώ-
στων!* sed me *id* ipsum delectavit in tuis litteris — ain
tu? Scipio hic Metellus proavum suum nescit censorem
non fuisse? atqui nihil habuit aliud inscriptum nisi CEN-
SOR ea statua, quae ab Opis parte posita in excelso est;
in illa autem, quae est ad *Πολυκλέους* Herculem, inscri-
ptum est CONSUL, quam esse eiusdem status, amictus,
anulus, imago ipsa declarat. at mehercule ego cum in
turma inauratarum equestrium, quas hic Metellus in Ca-
pitolio posuit, animadvertissem in Serapionis subscri-
ptione Africani imaginem, erratum fabrile putavi, nunc
18 video Metelli. o *ἀνιστορησίαν* turpem! nam illud de
Flavio et fastis, si secus est, commune erratum est, et
tu belle *ἠπόρησας* et nos publicam prope opinionem se-
cuti sumus, ut multa apud Graecos: quis enim non dixit
Εὔπολιν, τὸν τῆς ἀρχαίας, ab Alcibiade navigante in
Siciliam deiectum esse in mare? redarguit Eratosthenes;
adfert enim, quas ille post id tempus fabulas docuerit:
num idcirco Duris Samius, homo in historia diligens,
quod cum multis erravit, irridetur? quis Zaleucum leges
Locris scripsisse non dixit? num igitur iacet Theophra-
stus, si id a Timaeo, tuo familiari, reprehensum est? sed
nescire proavum suum censorem non fuisse turpe est,
praesertim cum post eum consulem nemo Cornelius illo
19 vivo censor fuerit. quod de Philotimo et de solutione
HS. XX. DC. scribis, Philotimum circiter Kal. Ianuarias
in Chersonesum audio venisse: at mihi ab eo nihil adhuc.
reliqua mea Camillus scribit se accepisse; ea quae sint,
nescio et aveo scire. verum haec posterius et coram
20 fortasse commodius. illud me, mi Attice, in extrema
fere parte epistolae commovit: scribis enim sic, *τί λοιπόν;*
deinde me obsecras amantissime, ne obliviscar vigilare
et ut animadvertam, quae fiant. num quid de quo inau-
disti? etsi nihil eius modi est. *πολλοῦ γε καὶ δεῖ.* nec
enim me fefellisset nec fallet. sed ista admonitio tua
21 tam accurata nescio quid mihi significare visa est. de

M. Octavio iterum iam tibi rescribo te illi probe respon-
disse; paulo vellem fidentius. nam Caelius libertum ad
me misit et litteras accurate scriptas et de pantheris et
a civitatibus: rescripsi alterum me moleste ferre, si ego
in tenebris laterem nec audiretur Romae nullum in mea
provincia nummum nisi in aes alienum erogari, docuique
nec mihi conciliare pecuniam licere nec illi capere, mo-
nuique eum, quem plane diligo, ut, cum alios accusasset,
cautius viveret; illud autem alterum alienum esse existu-
matione mea, Cibyratas imperio meo publice venari.
Lepta tua epistola gaudio exsultat; etenim scripta belle 22
est meque apud eum magna in gratia posuit. filiola tua
gratum mihi fecit, quod tibi diligenter mandavit ut mihi
salutem adscriberes, gratum etiam Pilia, sed illa officio-
sius, quod mihi, quem [iam pridem] numquam vidit:
igitur tu quoque salutem utrique adscribito. litterarum
datarum dies pr. Kal. Ianuar. suavem habuit recordatio-
nem clarissimi iuris iurandi, quod ego non eram oblitus;
Magnus enim praetextatus illo die fui. habes ad omnia;
non, ut postulasti, *χρύσεα χαλκείων*, sed paria paribus
respondimus. ecce autem alia pusilla epistola, quam non 23
relinquam *ἀναντιφώνητον*. bene mehercule potuit Luc-
ceius Tusculanum, nisi forte — solet enim — cum suo
tibicine; et velim scire, qui sit status eius. Lentulum
quidem nostrum *omnia* praeter Tusculanum proscripsisse
audio. cupio hos expeditos videre, cupio etiam Sestium,
adde sis Caelium, in quibus omnibus est,

αἴδεσθεν μὲν ἀνήνασθαι, δεῖσαν δ' ὑποδέχθαι.

de Memmio restituendo ut Curio cogitet, te audisse puto.
de Egnatii Sidicini nomine nec nulla nec magna spe su-
mus. Pinarium, quem mihi commendas, diligentissime
Deiotarus curat graviter aegrum. respondi etiam minori.
tu velim, dum ero Laodiceae, id est ad Idus Maias, quam 24
saepissime mecum per litteras colloquare et, cum Athenas
veneris — iam enim sciemus de rebus urbanis, de pro-
vinciis, quae omnia in mensem Martium sunt conlata —,
utique ad me tabellarios mittas. sed heus tu, iamne vos 25
a Caesare per Herodem talenta Attica L. extorsistis? in
quo, ut audio, magnum odium Pompeii suscepistis; putat

enim suos nummos vos comedisse, Caesarem in Nemore aedificando diligentiorem fore. hoc ego ex P. Vedio, magno nebulone, sed Pompeii tamen familiari, audivi: hic Vedius venit mihi obviam cum duobus essedis et raeda equis iuncta et lectica et familia magna, pro qua, si Curio legem pertulerit, HS. centenos pendat necesse est; erat praeterea cynocephalus in essedo nec deerant onagri: numquam vidi hominem nequiorem. sed extremum audi: deversatus est Laodiceae apud Pompeium Vindullum; ibi sua deposuit, cum ad me profectus est. moritur interim Vindullus. quod res ad Magnum Pompeium pertinere putabatur, C. Vennonius domum Vindulli venit; cum omnia obsignaret, in Vedianas res incidit. in his inventae sunt quinque imagunculae matronarum, in quibus una sororis amici tui, hominis 'bruti,' qui hoc utatur, et illius 'lepidi,' qui haec tam neglegenter ferat. haec te volui *παριστορῆσαι*, sumus enim ambo belle
26 curiosi. unum etiam velim cogites: audio Appium *πρόπυλον* Eleusine facere. num inepti fuerimus, si nos quoque Academiae fecerimus? 'puto' inquies. ergo id ipsum scribes ad me: equidem valde ipsas Athenas amo; volo esse aliquod monumentum. odi falsas inscriptiones statuarum alienarum. sed ut tibi placebit, faciesque me, in quem diem Romana incidant mysteria, certiorem et quo modo hiemaris. cura ut valeas. post Leuctricam pugnam die septingentesimo sexagesimo quinto.

II.

Scr. Laodiceae ineunte mense Maio a. u. c. 704.

CICERO ATTICO SAL.

1 Cum Philogenes, libertus tuus, Laodiceam ad me salutandi causa venisset et se statim ad te navigaturum esse diceret, has ei litteras dedi, quibus ad eas rescripsi, quas acceperam a Bruti tabellario; et respondebo primum postremae tuae paginae, quae mihi magnae molestiae fuit, quod ad te scriptum est a Cincio de Statii sermone, in quo hoc molestissimum est, Statium dicere a me quoque id consilium probari. *probari* autem? de isto hactenus. dixerim me vel plurima vincla tecum summae

coniunctionis optare, etsi sunt amoris artissima; tantum abest, ut ego ex eo, quo astricti sumus, laxari aliquid velim. illum autem multa de istis rebus asperius solere 2
loqui saepe sum expertus, saepe etiam lenivi iratum: id scire te arbitror; in hac autem peregrinatione militiave nostra saepe incensum ira vidi, saepe placatum. quid ad Statium scripserit, nescio: quicquid acturus de tali re fuit, scribendum tamen ad libertum non fuit. mihi autem erit maxumae curae, ne quid fiat secus, quam volumus quamque oportet; nec satis est in eius modi re se quemque praestare, ac maxumae partes istius officii sunt pueri Ciceronis sive iam adulescentis; quod quidem illum soleo hortari. ac mihi videtur matrem valde, ut debet, amare teque mirifice. sed est magnum illud quidem, verum tamen multiplex pueri ingenium, *in* quo ego regendo habeo negotii satis. quoniam respondi postremae tuae 3
paginae prima mea, nunc ad primam revertar tuam. Peloponnesias civitates omnis maritimas esse, hominis non nequam, sed etiam tuo iudicio probati, Dicaearchi tabulis credidi: is multis nominibus in Trophoniana Chaeronis narratione Graecos in eo reprehendit, quod mare tantum secuti sunt, nec ullum in Peloponneso excipit. cum mihi auctor placeret — etenim erat *ἱστορικώτατος* et vixerat in Peloponneso —, admirabar tamen et vix adcredens communicavi cum Dionysio; atque is primo est commotus, deinde, quod de isto Dicaearcho non minus bene existumabat quam tu de C. Vestorio, ego de M. Cluvio, non dubitabat quin ei crederemus: Arcadiae censebat esse Lepreon quoddam maritumum; Tenea autem et Aliphera et Tritia *νεόκτιστα* ei videbantur, idque *τῷ τῶν νεῶν καταλόγῳ* confirmabat, ubi mentio non fit istorum. itaque istum ego locum totidem verbis a Dicaearcho transtuli. Phliasios autem dici sciebam, et ita fac ut habeas; nos quidem sic habemus. sed primo me *ἀναλογία* deceperat, *Φλιοῦς, Ὀποῦς, Σιποῦς*, quod *Ὀπούντιοι, Σιπούντιοι*. sed hoc continuo correximus. laetari 4
te nostra moderatione et continentia video: tum id magis faceres, si adesses. atque hoc foro, quod egi ex Idibus Februariis Laodiceae ad Kal. Maias omnium dioecesium praeter Ciliciae, mirabilia quaedam effecimus: ita multae

civitates omni aere alieno liberatae, multae valde leva-
tae sunt; omnes suis legibus et iudiciis usae, *αὐτονομίαν*
adeptae, revixerunt. his ego duobus generibus faculta-
tem ad se aere alieno liberandas aut levandas dedi: uno,
quod omnino nullus in imperio meo sumptus factus est
— nullum cum dico, non loquor *ὑπερβολικῶς* — nullus,
inquam, ne teruncius quidem. hac autem re incredibile
5 est quantum civitates emerserint. accessit altera. mira
erant in civitatibus ipsorum furta Graecorum, quae ma-
gistratus sui fecerant: quaesivi ipse de iis, qui annis de-
cem proximis magistratum gesserant; aperte fatebantur.
itaque sine ulla ignominia suis umeris pecunias populis
rettulerunt; populi autem nullo gemitu publicanis, qui-
bus hoc ipso lustro nihil solverant, etiam superioris lustri
reliqua reddiderunt; itaque publicanis in oculis sumus.
'gratis' inquis 'viris!' sensimus. iam cetera iuris dictio
nec imperita et clemens cum admirabili facilitate; aditus
autem ad me minime provinciales; nihil per cubicula-
rium; ante lucem inambulabam domi, ut olim candida-
tus. grata haec et magna mihique nondum laboriosa ex
6 illa vetere militia. Nonis Maiis in Ciliciam cogitabam;
ibi cum Iunium mensem consumpsissem — atque utinam
in pace! magnum enim bellum impendet a Parthis —,
Quinctilem in reditu ponere; annuae enim mihi operae
a. d. III. Kal. Sextil. emerentur: magna autem in spe
sum mihi nihil temporis prorogatum iri. habebam acta
urbana usque ad Nonas Martias, e quibus intellegebam
Curionis nostri constantia omnia potius actum iri quam
7 de provinciis: ergo, ut spero, propediem te videbo. venio
ad Brutum tuum, immo nostrum; sic enim mavis: equi-
dem omnia feci, quae potui aut in mea provincia per-
ficere aut in regno experiri. omni igitur modo egi cum
rege et ago cotidie, per litteras scilicet; ipsum enim tri-
duum quadriduumve mecum habui turbulentis in rebus,
quibus eum liberavi. sed et tum praesens et postea cre-
berrumis *litteris* non destiti rogare et petere mea causa,
suadere et hortari sua: multum profeci, sed quantum,
non plane, quia longe absum, scio. Salaminios autem
— hos enim poteram coërcere — adduxi, ut totum nomen
Scaptio vellent solvere, sed centesimis ductis a proxuma

quidem syngrapha, nec perpetuis, sed renovatis quotan-
nis. numerabantur nummi: noluit Scaptius. tu, qui ais
Brutum cupere aliquid perdere? quaternas habebat in
syngrapha. fieri non poterat, nec, si posset, ego pati
possem. audio omnino Scaptium paenitere; nam quod
senatus consultum esse dicebat, ut ius ex syngrapha di-
ceretur, eo consilio factum est, quod pecuniam Salaminii
contra legem Gabiniam sumpserant; vetabat autem Auli
lex ius dici de ita sumpta pecunia: decrevit igitur sena-
tus, ut ius diceretur *ex* ista syngrapha. nunc ista habet
iuris idem, quod ceterae, nihil praecipui. haec a me 8
ordine facta puto me Bruto probaturum, tibi nescio; Ca-
toni certe probabo. sed iam ad te ipsum revertor: ain
tandem, Attice, laudator integritatis et elegantiae nostrae,

ausus es hoc ex ore tuo — —,

inquit Ennius, ut equites Scaptio ad pecuniam cogendam
darem, me rogare? an tu si mecum esses, qui scribis
morderi te interdum, quod non simul sis, paterere me id
facere, si vellem? 'non amplius' inquis 'quinquaginta.'
cum Spartaco minus multi primo fuerunt: quid tandem
isti mali in tam tenera insula non fecissent? non fecissent
autem? immo quid ante adventum meum non fecerunt?
inclusum in curia senatum habuerunt Salaminium ita
multos dies, ut interierint non nulli fame; erat enim
praefectus Appii Scaptius et habebat turmas ab Appio.
id me igitur tu, cuius mehercule os mihi ante oculos
solet versari, cum de aliquo officio ac laude cogito, tu
me, inquam, rogas, praefectus ut Scaptius sit? alias hoc
statueramus, ut negotiatorem neminem, idque Bruto pro-
baveramus. habeat is turmas? cur potius quam cohortis?
sumptu iam nepos evadit Scaptius. 'volunt' inquit 'prin- 9
cipes.' scio: nam ad me Ephesum usque venerunt flen-
tesque equitum scelera et miserias suas detulerunt; ita-
que statim dedi litteras, ut ex Cypro equites ante certam
diem decederent, ob eamque causam, tum ob ceteras
Salaminii nos in caelum decretis suis sustulerunt. sed
iam quid opus equitatu? solvunt enim Salaminii: nisi
forte id volumus armis efficere, ut faenus quaternis cen-
tesimis ducant. et ego audebo legere umquam aut attin-

gere eos libros, quos tu dilaudas, si tale quid fecero? nimis, *nimis*, inquam, in isto Brutum amasti, dulcissime Attice, nos vereor ne parum. atque haec scripsi ego ad Brutum scripsisse te ad me. cognosce nunc cetera. pro Appio nos hic omnia facimus, honeste tamen, sed plane libenter; nec enim ipsum odimus et Brutum amamus, et Pompeius mirifice a me contendit, quem mehercule plus plusque in dies diligo. C. Caelium quaestorem huc venire audisti. nescio, quid sit; sed Pammenia illa mihi non placent. ego me spero Athenis fore mense Septembri. tuorum itinerum tempora scire sane velim. εὐήθειαν Sempronii Rufi cognovi ex epistola Corcyraea: quid quaeris? invideo potentiae Vestorii. cupiebam etiam nunc plura garrire, sed lucet: urget turba, festinat Philogenes. valebis igitur et valere Piliam et Caeciliam nostram iubebis litteris et salvebis a meo Cicerone.

•

III.

Scr. in Cilicia mense Iunio a. u. c. 704.

CICERO ATTICO SAL.

1 Etsi nil sane habebam novi, quod post accidisset, quam dedissem ad te Philogeni, liberto tuo, litteras, tamen cum Philotimum Romam remitterem, scribendum aliquid ad te fuit. ac primum illud, quod me maxume angebat, non quo me aliquid iuvare posses: quippe; res enim est in manibus; tu autem abes longe gentium:

πολλὰ δ' ἐν μεταιχμίῳ
νότος κυλίνδει κύματ' εὐρείης ἁλός —

obrepsit dies, ut vides — mihi enim a. d. III. Kal. Sextil. de provincia decedendum est —, nec succeditur: quem relinquam, qui provinciae praesit? ratio quidem et opinio hominum postulat fratrem: primum, quod videtur esse honos, nemo igitur potior; deinde, quod solum habeo praetorium; Pomptinus enim ex pacto et convento — nam ea lege exierat — iam a me discesserat; quaestorem nemo dignum putat: etenim est levis, libidinosus,
2 tagax. de fratre autem primum illud est: persuaderi ei non posse arbitror; odit enim provinciam, et hercule nihil

odiosius, nihil molestius; deinde, ut mihi nolit negare,
quidnam mei sit officii? cum bellum esse in Syria ma-
gnum putetur, id videatur in hanc provinciam erupturum,
hic praesidii nihil sit, sumptus annuus decretus sit, vi-
deaturne aut pietatis esse meae fratrem [relinquere] aut
diligentiae nugarum aliquid relinquere? magna igitur, ut
vides, sollicitudine adficior, magna inopia consilii. quid
quaeris? toto negotio nobis opus non fuit. quanto tua
provincia melior! decedes, cum voles, nisi forte iam de-
cessisti; quem videbitur, praeficies Thesprotiae et Chao-
niae. necdum tamen ego Quintum conveneram, ut iam,
si id placeret, scirem, possetne ab eo impetrari; nec ta-
men, si posset, quid vellem, habebam. hoc est igitur
eius modi. reliqua plena adhuc et laudis et gratiae, digna
iis libris, quos dilaudas: conservatae civitates; cumulate
publicanis satis factum; offensus contumelia nemo, de-
creto iusto et severo perpauci, nec tamen quisquam, ut
queri audeat; res gestae dignae triumpho, de quo ipso
nihil cupide agemus, sine tuo quidem consilio certe nihil:
clausula est difficilis in tradenda provincia. sed haec
deus aliquis gubernabit. de urbanis rebus scilicet plura 4
tu scis, saepius et certiora audis: equidem doleo non me
tuis litteris certiorem fieri; huc enim odiosa adferebantur
de Curione, de Paulo, non quo ullum periculum videam
stante Pompeio vel etiam sedente, valeat modo; sed me-
hercule Curionis et Pauli, meorum familiarium, vicem
doleo. formam igitur mihi totius rei publicae, si iam es
Romae aut cum eris, velim mittas, quae mihi obviam
veniat, ex qua me fingere possim et praemeditari, quo
animo accedam ad urbem; est enim quiddam advenien-
tem non esse peregrinum atque hospitem. et, quod 5
paene praeterii, Bruti tui causa, ut saepe ad te scripsi,
feci omnia: Cyprii numerabant; sed Scaptius centesimis,
renovato in singulos annos faenore, contentus non fuit.
Ariobarzanes non in Pompeium prolixior per ipsum quam
per me in Brutum, quem tamen ego praestare non pote-
ram; erat enim rex perpauper aberamque ab eo ita longe,
ut nihil possem nisi litteris, quibus pugnare non destiti.
summa haec est: pro ratione pecuniae liberalius est Bru-
tus tractatus quam Pompeius; Bruto curata hoc anno

talenta circiter c., Pompeio in sex mensibus promissa cc. iam in Appii negotio quantum tribuerim Bruto, dici vix potest. quid est igitur quod laborem? amicos habet meras nugas, Matinium, Scaptium, qui, quia non habuit a me turmas equitum, quibus Cyprum vexaret, ut ante me fecerat, fortasse suscenset, aut quia praefectus non est, quod ego nemini tribui negotiatori, non C. Vennonio, meo familiari, non tuo, M. Laenio, et quod tibi Romae ostenderam me servaturum; in quo perseveravi. sed quid poterit queri is, qui, auferre pecuniam cum posset, noluit? Scaptio, qui in Cappadocia fuit, puto esse satis factum: is a me tribunatum cum accepisset, quem ego ex Bruti litteris ei detulissem, postea scripsit ad me se
6 uti nolle eo tribunatu. Gavius est quidam, cui cum praefecturam detulissem Bruti rogatu, multa et dixit et fecit cum quadam mea contumelia, P. Clodii canis. is me nec proficiscentem Apameam prosecutus est, nec, cum postea in castra venisset atque inde discederet, num quid vellem, rogavit, et fuit aperte mihi nescio qua re non amicus: hunc ego si in praefectis habuissem, quem tu me hominem putares? qui, ut scis, potentissimorum hominum contumaciam numquam tulerim, ferrem huius adseculae? etsi hoc plus est quam ferre, tribuere etiam beneficii aliquid et honoris. is igitur Gavius, cum Apameae me nuper vidisset Romam proficiscens, me ita appellavit — Culleolum vix auderem —: 'unde' inquit 'me iubes petere cibaria praefecti?' respondi lenius quam putabant oportuisse qui aderant, me non instituisse iis dare cibaria,
7 quorum opera non essem usus: abiit iratus. huius nebulonis oratione si Brutus moveri potest, licebit eum solus ames, me aemulum non habebis; sed illum eum futurum esse puto, qui esse debet. tibi tamen causam notam esse volui, et ad ipsum haec perscripsi diligentissime. omnino — soli enim sumus — nullas umquam ad me litteras misit Brutus, ne proxime quidem de Appio, in quibus non inesset adrogans, *ἀκοινώνητον* aliquid. tibi autem valde solet in ore esse,

Granius autem
non contemnere se et reges odisse superbos:

in quo tamen ille mihi risum magis quam stomachum
movere solet; sed plane parum cogitat, quid scribat aut
ad quem. Q. Cicero puer legit, ut opinor, et certe, episto- 8
lam inscriptam patri suo; solet enim aperire, idque de
meo consilio, si quid forte sit, quod opus sit sciri; in ea
autem epistola erat illud idem de sorore, quod ad me:
mirifice conturbatum vidi puerum; lacrimans mecum est
questus. quid quaeris? miram in eo pietatem, suavitatem
humanitatemque perspexi, quo maiorem spem habeo nihil
fore aliter ac deceat. id te igitur scire volui. ne illud 9
quidem praetermittam: Hortensius filius fuit Laodiceae,
gladiatoribus, flagitiose et turpiter. hunc ego patris causa
vocavi ad cenam, quo die venit, et eiusdem patris causa
nihil amplius. is mihi dixit se Athenis me exspectatu-
rum, ut mecum decederet. 'recte' inquam; quid enim
dicerem? omnino puto nihil esse quod dixit. nolo qui-
dem, ne offendam patrem, quem mehercule multum di-
ligo; sin fuerit meus comes, moderabor ita, ne quid eum
offendam, quem minime volo. haec sunt; etiam illud: 10
orationem Q. Celeris mihi velim mittas contra M. Ser-
vilium. litteras mitte quam primum; si nihil, *nihil* fieri,
vel per tuum tabellarium. Piliae et filiae salutem. cura
ut valeas.

IV.

Scr. Tarsi post Nonas Iunias a. u. c. 704.

CICERO ATTICO SAL.

Tarsum venimus Nonis Iuniis. ibi me multa move- 1
runt: magnum in Syria bellum, magna in Cilicia latrocinia;
mihi difficilis ratio administrandi, quod paucos dies ha-
bebam reliquos annui muneris, illud autem difficillimum:
relinquendus erat ex senatus consulto qui praeesset. nihil
minus probari poterat quam quaestor Mescinius; nam de
Caelio nihil audiebamus: rectissimum videbatur fratrem
cum imperio relinquere, in quo multa molesta, discessus
noster, belli periculum, militum improbitas, sescenta
praeterea. o rem totam odiosam! sed haec fortuna vi-
derit, quoniam consilio non multum uti licet. tu, quando 2
Romam salvus, ut spero, venisti, videbis, ut soles, omnia,
quae intelleges nostra interesse, imprimis de Tullia mea,

cuius de condicione quid mihi placeret, scripsi ad Terentiam, cum tu in Graecia esses; deinde de honore nostro; quod enim tu afuisti, vereor ut satis diligenter actum in
3 senatu sit de litteris meis. illud praeterea *μυστικώτερον* ad te scribam, tu sagacius odorabere: *τῆς δάμαρτός μου ὁ ἀπελεύθερος — οἶσθα ὃν λέγω — ἔδοξέ μοι πρώην, ἐξ ὧν ἀλογευόμενος παρεφθέγγετο, πεφυρακέναι τὰς ψήφους ἐκ τῆς ὠνῆς τῶν ὑπαρχόντων τοῦ Κροτωνιάτου τυραννοκτόνου. δέδοικα δή, μή τι νοήσῃς. εἰς δήπου τοῦτο δὴ περισκεψάμενος τὰ λοιπὰ ἐξασφάλισαι.* non queo tantum, quantum vereor, scribere; tu autem fac, ut mihi tuae litterae volent obviae. haec festinans scripsi in itinere atque agmine. Piliae et puellae Caeciliae bellissimae salutem dices.

V.

Scr. Tarsi V. Kal. Quintiles a. u. c. 704.

CICERO ATTICO SAL.

1 Nunc quidem profecto Romae es, quo te, si ita est, salvum venisse gaudeo: unde quidem quam diu afuisti, magis a me abesse videbare, quam si domi esses; minus enim mihi meae notae res erant, minus etiam publicae. qua re velim, etsi, ut spero, te haec legente aliquantum viae processero, tamen obvias mihi litteras quam argutissimas de omnibus rebus crebro mittas, inprimis de quo scripsi ad te antea: *τῆς ξυναόρου τῆς ἐμῆς οὑξελεύθερος ἔδοξέ μοι θαμὰ βατταρίζων καὶ ἀλύων τοῖς ξυλλόγοις καὶ ταῖς λέσχαις ὑπό τι πεφυρακέναι τὰς ψήφους ἐν τοῖς*
2 *ὑπάρχουσιν τοῖς τοῦ Κροτωνιάτου.* hoc tu indaga, ut soles; ast hoc magis: *ἐξ ἄστεως ἑπταλόφου στείχων παρέδωκεν μνῶν κδ΄. μη΄. ὀφείλημα τῷ Καμίλλῳ· ἑαυτόν τε ὀφείλοντα μνᾶς κδ΄. ἐκ τῶν Κροτωνιατικῶν καὶ ἐκ τῶν Χερρονησιτικῶν μη΄· καὶ μνᾶς κληρονομήσας χμ΄. χμ΄. τούτων δὲ μηδὲ ὀβολὸν † διευλυθῆσθαι, πάντων ὀφειληθέντων τοῦ δευτέρου μηνὸς τῇ νουμηνίᾳ. τὸν δὲ ἀπελεύθερον αὐτοῦ, ὄντα ὁμώνυμον τῷ Κόνωνος πατρί, μηδὲν ὁλοσχερῶς πεφροντικέναι. ταῦτα οὖν, πρῶτον μέν, ἵνα πάντα σώζηται, δεύτερον δέ, ἵνα μηδὲ τῶν τόκων ὀλιγωρήσῃς τῶν ἀπὸ τῆς προεκκειμένης ἡμέρας. ὅσας αὐτὸν*

ἠνέγκαμεν, σφόδρα δέδοικα· καὶ γὰρ παρῆν πρὸς ἡμᾶς κατασκεψόμενος καί τι σχεδὸν ἐλπίσας· ἀπογνοὺς δ' ἀλόγως ἀπέστη ἐπειπών, εἴκω· αἰσχρόν τοι δηρόν τε μένειν, meque obiurgavit vetere proverbio, *τὰ μὲν διδόμενα.* reliqua vide et quantum fieri potest prospice. nos etsi 3
annuum tempus prope iam emeritum habebamus — dies enim xxxiii. erant reliqui — sollicitudine provinciae tamen vel maxime urgebamur: cum enim arderet Syria bello et Bibulus in tanto maerore suo maximam curam belli sustineret ad meque legati eius et quaestor et amici [eius] litteras mitterent, ut subsidio venirem, etsi exercitum infirmum habebam, auxilia sane bona, sed ea Galatarum, Pisidarum, Lyciorum — haec enim sunt nostra robora —, tamen esse officium meum putavi exercitum habere quam proxume hostem, quoad mihi praeesse provinciae per senatus consultum liceret. sed, quo ego maxime delectabar, Bibulus molestus mihi non erat, de omnibus rebus scribebat ad me potius, et mihi decessionis dies *λεληθότως* obrepebat, qui cum advenerit, *ἄλλο πρόβλημα,* quem praeficiam, nisi Caldus quaestor venerit, de quo adhuc nihil certi habebamus. cupiebam meher- 4
cule longiorem epistolam facere, sed nec erat res, de qua scriberem, nec iocari prae cura poteram. valebis igitur et puellae salutem Atticulae dices nostraeque Piliae.

VI.

Scr. Sidae ineunte mense Sextili a. u. c. 704.

CICERO ATTICO SAL.

Ego, dum in provincia omnibus rebus Appium orno, 1
subito sum factus accusatoris eius socer. 'id quidem' inquis 'di adprobent!' ita velim, teque ita cupere certo scio; sed crede mihi, nihil minus putaram ego, qui de Ti. Nerone, qui mecum egerat, certos homines ad mulieres miseram, qui Romam venerunt factis sponsalibus. sed hoc spero melius; mulieres quidem valde intellego delectari obsequio et comitate adulescentis: cetera noli *ἐξακανθίζειν.* sed heus tu, *πυροὺς εἰς δῆμον* Athenis? 2
placet hoc tibi? etsi non impediebant mei certe libri; non

enim ista largitio fuit in civis, sed in hospites liberalitas. me tamen de Academiae *προπύλῳ* iubes cogitare, cum iam Appius de Eleusine non cogitet? de Hortensio te certo scio dolere, equidem excrucior; decreram enim cum
3 eo valde familiariter vivere. nos provinciae praefecimus Caelium: 'puerum' inquies 'et fortasse fatuum et non gravem et non continentem.' adsentior: fieri non potuit aliter. nam quas multo ante tuas acceperam litteras, in quibus *ἐπέχειν* te scripseras, quid esset mihi faciendum de relinquendo, eae me pungebant; videbam enim, quae tibi essent *ἐποχῆς* causae, et erant eaedem mihi: puero tradere? fratri autem? illud non utile nobis; nam praeter fratrem nemo erat, quem sine contumelia quaestori, nobili praesertim, anteferrem. tamen, dum impendere Parthi videbantur, statueram fratrem relinquere aut etiam rei publicae causa contra senatus consultum ipse remanere, qui posteaquam incredibili felicitate discesserunt, sublata dubitatio est. videbam sermones: 'hui, fratrem reliquit! num est hoc non plus annum obtinere provinciam? quid, quod senatus eos voluit praeesse provinciis, qui non praefuissent? at hic
4 triennium.' ergo haec ad populum. quid, quae tecum? numquam essem sine cura, si quid iracundius aut contumeliosius aut neglegentius, quae fert vita hominum. quid, si quid filius puer et puer bene sibi fidens? qui esset dolor? quem pater non dimittebat teque id censere moleste ferebat. at nunc Caelius, non dico equidem, quid egerit, sed tamen multo minus laboro. adde illud: Pompeius, eo robore vir, iis radicibus, Q. Cassium sine sorte delegit, Caesar Antonium; ego sorte datum offenderem, ut etiam inquireret in eum, quem reliquissem? hoc melius, et huius rei plura exempla, senectuti quidem nostrae profecto aptius. at te apud eum, di boni! quanta in gratia posui, eique legi litteras non tuas, sed librarii tui. amicorum litterae me ad triumphum vocant, rem a nobis, ut ego arbitror, propter hanc *παλιγγενεσίαν* nostram non neglegendam: qua re tu quoque, mi Attice, incipe id cupere, quo nos minus inepti videamur.

VII.

Scr. Tarsi medio mense Quintili a. u. c. 704.

CICERO *ATTICO SAL.*

Q. filius pie sane, me quidem certe multum hortante, 1
sed currentem, animum patris sui sorori tuae reconcilia-
vit; eum valde tuae litterae excitarunt. quid quaeris?
confido rem, ut volumus, esse. bis ad te antea scripsi
de re mea familiari, si modo tibi redditae litterae sunt,
Graece, ἐν αἰνιγμοῖς. scilicet nihil est movendum; sed
tamen ἀφελῶς percontando *de* nominibus Milonis et, ut
expediat, ut mihi recepit, hortando aliquid tu proficies.
ego Laodiceae quaestorem Mescinium exspectare iussi, 2
ut confectas rationes lege Iulia apud duas civitates pos-
sem relinquere. Rhodum volo puerorum causa, inde
quam primum Athenas, etsi etesiae valde reflant; sed
volo his magistratibus, quorum voluntatem in supplica-
tione sum expertus. tu tamen mitte mihi, quaeso, ob-
viam litteras, num quid putes rei-publicae nomine tar-
dandum esse nobis. Tiro ad te dedisset litteras, nisi
eum graviter aegrum reliquissem; sed nuntiant melius
esse: ego tamen angor; nihil enim illo adulescente castius,
nihil diligentius.

VIII.

Scr. Ephesi Kalendis Octobribus a. u. c. 704.

CICERO ATTICO SAL.

Cum instituissem ad te scribere calamumque sum- 1
psissem, Batonius e navi recta ad me venit domum
Ephesi et epistolam tuam reddidit pridie Kal. Octobris:
laetatus sum felicitate navigationis tuae, opportunitate
Piliae, etiam hercule sermone eiusdem de coniugio Tul-
liae meae. Batonius autem miros terrores ad me attulit 2
Caesarianos, cum Lepta etiam plura locutus est, spero
falsa, sed certe horribilia, exercitum nullo modo dimis-
surum, cum illo praetores designatos, Cassium tribunum
pl., Lentulum consulem facere, Pompeio in animo esse
urbem relinquere. sed heus tu, num quid moleste fers 3
de illo, qui se solet anteferre patruo sororis tuae filii?
at a quibus victus? sed ad rem. nos etesiae vehementis- 4

sume tardarunt; detraxit xx. ipsos dies etiam aphractus Rhodiorum. Kal. Octobr. Epheso conscendentes hanc epistolam dedimus L. Tarquitio, simul e portu egredienti, sed expeditius naviganti: nos Rhodiorum aphractis ceterisque longis navibus tranquillitates aucupaturi eramus; ita tamen properabamus, ut non posset magis. de raudusculo Puteolano gratum. nunc velim dispicias res Romanas, videas, quid nobis de triumpho cogitandum putes, ad quem amici me vocant: ego, nisi Bibulus, qui, dum unus hostis in Syria fuit, pedem porta non plus extulit quam domo sua, adniteretur de triumpho, aequo animo essem; nunc vero *αἰσχρὸν σιωπᾶν*. sed explora rem totam, ut, quo die congressi erimus, consilium capere possimus. sat multa, qui et properarem et ei litteras darem, qui aut mecum aut paulo ante venturus esset. Cicero tibi plurimam salutem dicit: tu dices utriusque nostrum verbis et Piliae tuae et filiae.

IX.

Scr. Athenis Idibus Octobribus a. u. c. 704.

CICERO ATTICO SAL.

1 In Piraeea cum exissem pridie Idus Octobr., accepi ab Acasto, servo meo, statim tuas litteras, quas quidem cum exspectassem iam diu, admiratus sum, ut vidi obsignatam epistolam, brevitatem eius, ut aperui, rursus *σύγχυσιν* litterularum, quae solent [tuae] compositissimae et clarissimae esse, ac, ne multa, cognovi ex eo, quod ita scripseras, te Romam venisse a. d. xii. Kal. Oct. cum febri. percussus vehementer nec magis, quam debui, statim quaero ex Acasto: ille et tibi et sibi visum et ita se domi ex tuis audisse, ut nihil esset incommode. id videbatur approbare, quod erat in extremo, febriculam tum te habentem scripsisse: exclamavi tamen admiratusque sum, quod nihilo minus ad me tua manu scripsisses. qua re de hoc satis; spero enim, quae tua prudentia et temperantia est, *et* hercule, ut me iubet Acastus, confido te iam, ut volumus, valere.
2 a Turranio te accepisse meas litteras gaudeo. *παραφύλαξον*, si me amas, *τὴν τοῦ φυρατοῦ φιλοτιμίαν αὐτόματα*. hanc, quae mehercule mihi magno dolori est — dilexi enim hominem —, procura, quantulacumque

est, Precianam hereditatem prorsus ille ne attingat. dices
nummos mihi opus esse ad apparatum triumphi, in quo,
ut praecipis, nec me *κενὸν* in expetendo cognosces nec
ἄτυφον in abiciendo. intellexi ex tuis litteris te ex Tur- 3
ranio audisse a me provinciam fratri traditam: adeon ego
non perspexeram prudentiam litterarum tuarum? *ἐπέχειν*
te scribebas: quid erat dubitatione dignum, si esset quic-
quam, cur placeret fratrem et talem fratrem relinqui?
ἀθέτησις ista mihi tua, non *ἐποχὴ* videbatur. monebas
de Q. Cicerone puero, ut eum quidem neutiquam relin-
querem: *τοὐμὸν ὄνειρον ἐμοί.* eadem omnia, quasi con-
locuti essemus, vidimus; non fuit faciendum aliter, meque
ἐπιχρονία ἐποχὴ tua dubitatione liberavit. sed puto te
accepisse de hac re epistolam scriptam accuratius. ego 4
tabellarios postero die ad vos eram missurus, quos puto
ante venturos quam nostrum Saufeium; sed eum sine
meis litteris ad te venire vix rectum erat. tu mihi, ut 5
polliceris, de Tulliola mea, id est de Dolabella, perscribes,
de re publica, quam praevideo in summis periculis, de
censoribus, maximeque de signis, tabulis quid fiat, refera-
turne. Idibus Octobribus has dedi litteras, quo die, ut
scribis, Caesar Placentiam legiones IIII. quaeso, quid
nobis futurum est? in arce Athenis statio mea nunc
placet.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD ATTICUM

LIBER SEPTIMUS

I.

Scr. Athenis a. d. XVII. Kalendas Novembres a. u. c. 704.

CICERO ATTICO SAL.

1 Dederam equidem L. Saufeio litteras et dederam ad te unum, quod, cum non esset temporis mihi ad scribendum satis, tamen hominem tibi tam familiarem sine meis litteris ad te venire nolebam, sed, ut philosophi ambulant, has tibi redditum iri putabam prius: sin iam illas accepisti, scis me Athenas venisse pr. Idus Octobris, e navi egressum in Piraeum tuas ab Acasto nostro litteras accepisse, conturbatum, quod cum febre Romam venisses, bono tamen animo esse coepisse, quod Acastus ea, quae vellem, de allevato corpore tuo nuntiaret, cohorruisse autem me, quod tuae litterae de legionibus Caesaris adferrent, et egisse tecum, ut videres, ne quid φιλοτιμία eius, quem nosti, nobis noceret, et, de quo iam pridem ad te scripseram, Turranius autem secus tibi Brundisii dixerat — quod ex iis litteris cognovi, quas a Xenone, optumo viro, accepi —, cur fratrem provinciae non praefecissem, exposui breviter. haec fere sunt in illa epistola.
2 nunc audi reliqua. per fortunas! omnem tuum amorem, quo me es amplexus, omnemque tuam prudentiam, quam mehercule in omni genere iudico singularem, confer ad eam curam, ut de omni statu meo cogites; videre enim mihi videor tantam dimicationem, nisi idem deus, qui nos melius, quam optare auderemus, Parthico bello liberavit, respexerit rem publicam, sed tantam, quanta numquam fuit. age, hoc malum mihi commune est cum omnibus: nihil tibi mando, ut de eo cogites; illud meum proprium πρόβλημα, quaeso, suscipe. videsne, ut te

auctore sim utrumque complexus? ac vellem a principio
te audissem amicissume monentem;

ἀλλ᾽ ἐμὸν οὔποτε θυμὸν ἐνὶ στήθεσσιν ἔπειθες,
ὡς οὐδὲν γλύκιον ἧς πατρίδος.

sed aliquando tamen persuasisti, ut alterum complecterer,
quia de me erat optume meritus, alterum, quia tantum
valebat: feci igitur, atque effeci omni obsequio, ut neutri
illorum quisquam esset me carior. haec enim cogitaba- 3
mus, nec mihi coniuncto cum Pompeio fore necesse pec-
care in re publica aliquando, nec cum Caesare sentienti
pugnandum esse cum Pompeio; tanta erat illorum con-
iunctio: nunc impendet, ut et tu ostendis et ego video,
summa inter eos contentio. me autem uterque numerat
suum, nisi forte simulat alter: nam Pompeius non du-
bitat; vere enim iudicat ea, quae de re publica nunc
sentiat, mihi valde probari. utriusque autem accepi eius
modi litteras eodem tempore, quo tuas, ut neuter quem-
quam omnium pluris facere quam me videretur. verum 4
quid agam? non quaero illa ultima — si enim castris res
geretur, video cum altero vinci satius esse quam cum
altero vincere —, sed illa, quae tum agentur, cum ve-
nero, ne ratio absentis habeatur, ut exercitum dimittat.
Dic M. Tvlli. quid dicam? ‘exspecta, amabo te, dum
Atticum conveniam’? non est locus ad tergiversandum.
contra Caesarem? ubi illae sunt tensae dexterae? nam ut
illi hoc liceret adiuvi, rogatus ab ipso Ravennae de Caelio
tribuno pl. ab ipso autem? etiam a Gnaeo nostro in illo
divino tertio consulatu. aliter sensero? *αἰδέομαι* non
Pompeium modo, sed *Τρῶας καὶ Τρῳάδας*.

Πουλυδάμας μοι πρῶτος ἐλεγχείην καταθήσει.

quis? tu ipse scilicet, laudator et factorum et scriptorum
meorum. hanc ergo plagam effugi per duos superiores 5
Marcellorum consulatus, cum est actum de provincia
Caesaris, nunc incido in discrimen ipsum! itaque, ut
stultus primus suam sententiam dicat, mihi valde placet
de triumpho nos moliri aliquid, extra urbem esse cum
iustissuma causa. tamen dabunt operam, ut eliciant sen-
tentiam meam. ridebis hoc loco fortasse: quam vellem
etiam nunc in provincia morari! plane opus fuit, si hoc

impendebat; etsi nil miserius: nam, *ὁδοῦ πάρεργον,* volo
te hoc scire: omnia illa prima, quae etiam tu litteris in
6 caelum ferebas, *ἐπίτηκτα* fuerunt. quam non est facilis
virtus! quam vero difficilis eius diuturna simulatio! cum
enim hoc rectum et gloriosum putarem, ex annuo sum-
ptu, qui mihi decretus esset, me C. Caelio quaestori
relinquere annuum, referre in aerarium ad HS. CIↃ,
ingemuit nostra cohors, omne illud putans distribui sibi
oportere, ut ego amicior invenirer Phrygum et Cilicum
aerariis quam nostro. sed me non moverunt: nam et
mea laus apud me plurumum valuit; nec tamen quic-
quam honorifice in quemquam fieri potuit, quod praeter-
miserim. sed haec fuerit, ut ait Thucydides, *ἐκβολὴ λόγου*
7 non inutilis. tu autem de nostro statu cogitabis: primum,
quo artificio tueamur benevolentiam Caesaris, deinde de
ipso triumpho, quem video, nisi rei publicae tempora
impedient, *εὐπόριστον.* iudico autem cum ex litteris
amicorum, tum ex supplicatione, quam qui non decrevit
plus decrevit, quam si omnis decresset triumphos; ei
porro adsensus est unus familiaris meus, Favonius, alter
iratus, Hirrus. Cato autem et scribendo adfuit et ad
me de sententia sua iucundissimas litteras misit; sed ta-
men gratulans mihi Caesar de supplicatione, triumphat
de sententia Catonis, nec scribit, quid ille sententiae
dixerit, sed tantum, supplicationem eum mihi non decre-
8 visse. redeo ad Hirrum: coeperas eum mihi placare;
perfice. habes Scrofam, habes Silium: ad eos ego etiam
antea scripsi, *scripsi* ad ipsum Hirrum; locutus enim erat
cum his commode, se potuisse impedire, sed noluisse,
adsensum tamen esse Catoni, amicissumo meo, cum is
honorificentissumam in me sententiam dixisset, nec me
ad se ullas litteras misisse, cum ad omnis mitterem.
verum dicebat; ad eum enim solum et ad Crassipedem
9 non scripseram. atque haec de rebus forensibus; redea-
mus domum: diiungere me ab illo volo; merus est
φυρατής, germanus Lartidius.

ἀλλὰ τὰ μὲν προτετύχθαι ἐάσομεν, ἀχνύμενοί περ.

reliqua expediamus. hoc primum, quo accessit cura
dolori meo, sed hoc tamen, quicquid est, Precianum cum

iis rationibus, quas ille meas tractat, admisceri nolo. scripsi ad Terentiam, scripsi etiam ad ipsum, me quicquid possem nummorum ad apparatum sperati triumphi ad te redacturum. ita puto *ἄμεμπτα* fore; verum ut lubebit. hanc quoque suscipe curam, quem ad modum experiamur. id et ostendisti quibusdam litteris ex Epiro *an* Athenis datis et in eo ego te adiuvabo.

II.

Scr. Brundisii exeunte mense Novembri a. u. c. 704.

CICERO ATTICO SAL.

Brundisium venimus VII. Kalend. Decembr. usi tua 1
felicitate navigandi; ita belle nobis

flavit ab Epiro lenissumus Onchesmites.

hunc *σπονδειάζοντα* si cui voles *τῶν νεωτέρων* pro tuo
vendito. valetudo tua me valde conturbat; significant 2
enim tuae litterae te prorsus laborare. ego autem, cum
sciam, quam sis fortis, vehementius esse quiddam suspi-
cor, quod te cogat cedere et propemodum infringat, etsi
alteram quartanam Pamphilus tuus mihi dixit decessisse
et alteram leviorem accedere; Terentia vero, quae qui-
dem eodem tempore ad portam Brundisinam venit, quo
ego in portum, mihique obvia in foro fuit, L. Pontium
sibi in Trebulano dixisse narrabat etiam eam decessisse.
quod si ita est, *est* quod maxume mehercule opto, idque
spero tua prudentia et temperantia te consecutum. venio 3
ad epistolas tuas, quas ego sescentas uno tempore accepi,
aliam alia iucundiorem, quae quidem erant tua manu:
nam Alexidis manum amabam, quod tam prope accede-
bat ad similitudinem tuae litterae, non amabam, quod
indicabat te non valere. cuius quoniam mentio facta est,
Tironem Patris aegrum reliqui, adulescentem, ut nosti,
et adde, si quid vis, probum: nihil vidi melius; itaque
careo aegre. quamquam videbatur se non graviter ha-
bere, tamen sum sollicitus maxumamque spem habeo in
M'. Curii diligentia, de qua ad me scripsit Tiro et multi
nuntiarunt; Curius autem ipse sensit, quam tu velles *se* a
me diligi, et eo sum admodum delectatus. et mehercule
est, quam facile diligas, *αὐτόχθων* in homine urbanitas.

eius testamentum deporto Ciceronum signis obsignatum
cohortisque praetoriae; fecit palam te ex libella, me ex
teruncio. in Actio Corcyrae Alexio me opipare mune-
ratus est. Q. Ciceroni obsisti non potuit, quo minus
4 Thyamim videret. filiola tua te delectari laetor et pro-
bari tibi *φυσικὴν* esse *τὴν πρὸς τὰ τέκνα.* etenim, si haec
non est, nulla potest homini esse ad hominem naturae
adiunctio, qua sublata vitae societas tollitur. 'bene
eveniat!' inquit Carneades; spurce, sed tamen prudentius
quam Lucius noster et Patron, qui, cum omnia ad se
referant, *numquam* quicquam alterius causa fieri putent
et, cum ea re bonum virum oportere esse dicant, ne ma-
lum habeat, non quo id natura rectum sit, non intelle-
gant se de callido homine loqui, non de bono viro. sed
haec, opinor, sunt in iis libris, quos tu laudando animos
5 mihi addidisti. redeo ad rem. quo modo exspectabam
epistolam, quam Philoxeno dedisses! scripseras enim in
ea esse de sermone Pompeii Neapolitano: eam mihi Pa-
tron Brundisii reddidit; Corcyrae, ut opinor, acceperat.
nihil potuit esse iucundius; erat enim de re publica, de
opinione, quam is vir haberet integritatis meae, de bene-
volentia, quam ostendit eo sermone, quem habuit de
triumpho. sed tamen hoc iucundissimum, quod intellexi
te ad eum venisse, ut eius animum erga me perspiceres:
6 hoc mihi, inquam, accidit iucundissumum. de triumpho
autem nulla me cupiditas umquam tenuit ante Bibuli
impudentissimas litteras, quas amplissume supplicatio con-
secuta est: a quo si ea gesta essent, quae scripsit, gau-
derem et honori faverem; nunc illum, qui pedem porta,
quoad hostis cis Euphratem fuit, non extulerit, honore
augeri, me, in cuius exercitu spem illius exercitus habuit,
idem non adsequi dedecus est nostrum, nostrum, inquam,
te coniungens. itaque omnia experiar et, ut spero, adse-
quar. quod si tu valeres, iam mihi quaedam explorata
7 essent; sed, ut spero, valebis. de rauduseulo Numeriano
multum te amo. Hortensius quid egerit, aveo scire,
Cato quid agat; qui quidem in me turpiter fuit malevo-
lus: dedit integritatis, iustitiae, clementiae, fidei mihi
testimonium, quod non quaerebam; quod postulabam,
negavit. itaque Caesar iis litteris, quibus mihi gratulatur

et omnia pollicetur, quo modo exsultat Catonis in me ingratissimi iniuria! at hic idem Bibulo dierum xx. ignosce mihi: non possum haec ferre nec feram. cupio ad 8
omnis tuas epistolas, sed nihil necesse est; iam enim te videbo. illud tamen de Chrysippo — nam de altero illo minus sum admiratus, operario homine; sed tamen ne illo quidem quicquam improbius — Chrysippum vero, quem ego propter litterularum nescio quid lubenter vidi, in honore habui, discedere a puero insciente me! mitto alia, quae audio, multa, mitto furta: fugam non fero, qua mihi nihil visum est sceleratius. itaque usurpavi vetus illud Drusi, ut ferunt, praetoris in eo, qui eadem liber non iuraret, me istos liberos non addixisse, praesertim cum adesset nemo, a quo recte vindicarentur. id tu, ut videbitur, ita accipies: ego tibi adsentiar. uni tuae disertissumae epistolae non rescripsi, in qua est de periculis rei publicae: quid rescriberem? valde eram perturbatus; sed, ut nihil magno opere metuam, Parthi faciunt, qui repente Bibulum semivivum reliquerunt.

III.

Scr. in Trebulano V. Idus Decembres a. u. c. 704.

CICERO ATTICO SAL.

A. d. VIII. Idus Decembr. Aeculanum veni et ibi tuas 1
litteras legi, quas Philotimus mihi reddidit; e quibus hanc primo aspectu voluptatem cepi, quod erant a te ipso scriptae, deinde earum accuratissuma diligentia sum mirum in modum delectatus. ac primum illud, in quo te Dicaearcho adsentiri negas, etsi cupidissume expetitum a me est et adprobante te, ne diutius anno in provincia essem, tamen non est nostra contentione perfectum: sic enim scito, verbum in senatu factum esse numquam de ullo nostrum, qui provincias obtinuimus, quo in iis diutius quam ex senatus consulto maneremus, ut iam ne istius quidem rei culpam sustineam, quod minus diu fuerim in provincia, quam fortasse fuerit utile. sed 'quid 2
si hoc melius?' opportune dici videtur in hoc ipso: sive enim ad concordiam res adduci potest sive ad bonorum victoriam, utriusvis rei me aut adiutorem velim esse aut certe non expertem; sin vincuntur boni, ubicumque

essem, una cum iis victus essem: qua re celeritas nostri
reditus *ἀμεταμέλητος* debet esse. quod si ista nobis
cogitatio de triumpho iniecta non esset, quam tu quoque
adprobas, ne tu haud multum requireres illum virum,
qui in sexto libro informatus est. quid enim tibi taceam,
qui illos libros devorasti? quin nunc ipsum non dubitabo
rem tantam abicere, si id erit rectius; utrumque vero
simul agi non potest, et de triumpho ambitiose et de re
publica libere. sed ne dubitaris quin, quod honestius,
3 id mihi futurum sit antiquius: nam quod putas utilius
esse, vel mihi quo tutius sit, vel etiam ut rei publicae
prodesse possim, me esse cum imperio, id coram consi-
derabimus quale sit; habet enim res deliberationem, etsi
ex parte magna tibi adsentior. de animo autem meo
erga rem publicam bene facis quod non dubitas, et illud
probe iudicas, nequaquam satis pro meis officiis, pro
ipsius in alios effusione, illum in me liberalem fuisse,
eiusque rei causam vere explicas, et eis, quae de Fabio
Caninioque acta scribis, valde consentiunt: quae si secus
essent totumque se ille in me profudisset, tamen illa,
quam scribis, custos urbis me praeclarae inscriptionis
memorem esse cogeret nec mihi concederet, ut imitarer
Volcatium aut Servium, quibus tu es contentus, sed ali-
quid nos vellet nobis dignum et sentire et defendere;
quod quidem agerem, si liceret, alio modo ac nunc agen-
4 dum est. de sua potentia dimicant homines hoc tempore
periculo civitatis: nam, si res publica defenditur, cur ea
consule isto ipso defensa non est? cur ego, in cuius causa
rei publicae salus consistebat, defensus postero anno non
sum? cur imperium illi aut cur illo modo prorogatum
est? cur tanto opere pugnatum est, ut de eius absentis
ratione habenda decem tribuni pl. ferrent? his ille rebus
ita convaluit, ut nunc in uno civi vires ad resistendum
sint, qui mallem tantas ei viris non dedisset, quam nunc
5 tam valenti resisteret. sed quoniam res eo deducta est,
non quaeram, ut scribis,

ποῦ σκάφος τὸ τῶν Ἀτρειδῶν;

mihi *σκάφος* unum erit, quod a Pompeio gubernabitur.
illud ipsum, quod ais, 'quid fiet, cum erit dictum DIC

M. Tvlli?' — σύντομα, Cn. Pompeio adsentior. ipsum tamen Pompeium separatim ad concordiam hortabor; sic enim sentio, maxumo in periculo rem esse. vos scilicet plura, qui in urbe estis. verum tamen hoc video, cum homine audacissimo paratissimoque negotium esse, omnis damnatos, omnis ignominia adfectos, omnis damnatione ignominiaque dignos illac facere, omnem fere iuventutem, omnem illam urbanam ac perditam plebem, tribunos valentis addito Cassio, omnis, qui aere alieno premuntur, quos pluris esse intellego, quam putaram — causam solum illa causa non habet, ceteris rebus abundat —, hic omnia facere omnis, ne armis decernatur, quorum exitus semper incerti, nunc vero etiam in alteram partem magis timendi. Bibulus de provincia decessit, Veientonem praefecit; in decedendo erit, ut audio, tardior: quem cum ornavit Cato, declaravit iis se solis non invidere, quibus nihil aut non multum ad dignitatem posset accedere. nunc [venio ad privata] — fere 6
enim respondi tuis litteris de re publica et iis, quas in suburbano, et iis, quas postea scripsisti — ad privata venio; unum etiam de Caelio: tantum abest ut meam ille sententiam moveat, ut valde ego ipsi, quod de sua sententia decesserit, paenitendum putem. sed quid est quod ei vici Lucceii sint addicti? hoc te praetermisisse miror. de Philotimo faciam equidem, ut mones; sed ego mihi 7
ab illo non rationes exspectabam, quas tibi edidit, verum id reliquum, quod ipse in Tusculano me referre in commentarium mea manu voluit, quodque idem in Asia mihi sua manu scriptum dedit: id si praestaret, quantum mihi aeris alieni esse tibi edidit, tantum et plus etiam ipse mihi deberet. sed in hoc genere, si modo per rem publicam licebit, non accusabimur posthac, neque hercule antea neglegentes fuimus, sed amicorum multitudine occupati. ergo utemur, ut polliceris, et opera et consilio tuo, nec tibi erimus, ut spero, in eo molesti. de serpe- 8
rastris cohortis meae nihil est quod doleas: ipsi enim se collegerunt admiratione integritatis meae. sed me moverat nemo magis quam is, quem tu neminem putas; idem et initio fuerat et nunc est egregius. sed in ipsa decessione significavit sperasse se aliquid; et id, quod

animum induxerat paulisper, non tenuit, sed cito ad se
rediit meisque honorificentissumis erga se officiis victus
9 pluris ea duxit quam omnem pecuniam. ego a Curio
tabulas accepi, quas mecum porto. Hortensii legata co-
gnovi. nunc aveo scire, quid hominis sit et quarum
rerum auctionem instituat; nescio enim cur, cum portam
Flumentanam Caelius occuparit, ego Puteolos non meos
10 faciam. venio ad Piraeea, in quo magis reprehendendus
sum, quod homo Romanus Piraeea scripserim, non Pi-
raeum — sic enim omnes nostri locuti sunt —, quam *in*
quod addiderim; non enim hoc ut oppido praeposui, sed
ut loco, et tamen Dionysius noster *et*, qui est nobiscum,
Nicias Cous non rebatur oppidum esse Piraeea. sed de
re videro. nostrum quidem si est peccatum, in eo est,
quod non ut de oppido locutus sum, sed ut de loco, se-
cutusque sum, non dico Caecilium,

mane ut ex portu in Piraeum

— malus enim auctor Latinitatis est —, sed Terentium,
cuius fabellae propter elegantiam sermonis putabantur a
C. Laelio scribi:

heri aliquot adulescentuli coimus in Piraeum,

et idem:

mercator hoc addebat, captam e Sunio.

quod si δήμους oppida volumus esse, tam est oppidum
Sunium quam Piraeus. sed, quoniam grammaticus es,
si hoc mihi ζήτημα persolveris, magna me molestia libe-
11 raris. ille mihi litteras blandas mittit; facit idem pro eo
Balbus: mihi certum est ab honestissuma sententia digi-
tum nusquam; sed scis illi reliquum quantum sit: putasne
igitur verendum esse ne aut obiciat id nobis aliquis, si
languidius, aut repetat, si fortius? quid ad haec reperis?
'solvamus' inquis. age, a Caelio mutuabimur. hoc tu
tamen consideres velim; puto enim, in senatu si quando
praeclare pro re publica dixero, Tartessium istum tuum
12 mihi exeunti 'iube sodes nummos curari.' quod superest
etiam, gener est suavis mihi, Tulliae, Terentiae; quan-
tumvis vel ingenii vel humanitatis. [satis.] reliqua, quae
nosti, ferenda; scis enim, quos appetierimus, qui omnes
praeter eum, de quo per te egimus, reum me facerent:
ipsis enim expensum nemo ferret. sed haec coram:

nam multi sermonis sunt. Tironis reficiendi spes est in M'. Curio, cui ego scripsi tibi eum gratissimum facturum. data v. Idus Decembr. a Pontio ex Trebulano.

IV.

Scr. medio mense Decembri a. u. c. 704.

CICERO ATTICO SAL.

Dionysium flagrantem desiderio tui misi ad te, nec 1
mehercule aequo animo, sed fuit concedendum; quem
quidem cognovi cum doctum, quod mihi iam ante erat
notum, tum sane plenum officii, studiosum etiam meae
laudis, frugi hominem ac, ne libertinum laudare videar,
plane virum bonum. Pompeium vidi IIII. Idus Decem- 2
bris; fuimus una horas duas fortasse. magna laetitia
mihi visus est adfici meo adventu: de triumpho hortari,
suscipere partis suas, monere ne ante in senatum acce-
derem, quam rem confecissem, ne dicendis sententiis ali-
quem tribunum alienarem. quid quaeris? in hoc officio
sermonis nihil potuit esse prolixius. de re publica au-
tem ita mecum locutus est, quasi non dubium bellum
haberemus. nihil ad spem concordiae; plane illum a se
alienatum cum ante intellegeret, tum vero proxume iu-
dicasse; venisse Hirtium a Caesare, qui esset illi familia-
rissimus, ad se non accessisse, et, cum ille a. d. VIII. Idus
Decembr. vesperi venisset, Balbus de tota re constituis-
set a. d. VII. ad Scipionem ante lucem venire, multa de
nocte eum profectum esse ad Caesarem. hoc illi *τεκμη-
ριῶδες* videbatur esse alienationis. quid multa? nihil me 3
aliud consolatur nisi quod illum, cui etiam inimici alte-
rum consulatum, fortuna summam potentiam dederit,
non arbitror fore tam amentem, ut haec in discrimen
adducat. quod si ruere coeperit, ne ego multa timeo,
quae non audeo scribere. sed, ut nunc est, a. d. III.
Nonas Ian. ad urbem cogito.

V.

Scr. medio mense Decembri a. u. c. 704.

CICERO ATTICO SAL.

Multas uno tempore accepi epistolas tuas, quae mihi, 1
quamquam recentiora audiebam ex iis, qui ad me venie-

bant, tamen erant iucundae; studium enim et benevolen-
tiam declarabant. valetudine tua moveor, et Piliam in
idem genus morbi delapsam curam tibi adferre maiorem
2 sentio: date igitur operam ut valeatis. de Tirone video
tibi curae esse, quem quidem ego, etsi mirabilis utilitates
mihi praebet, cum valet, in omni genere vel negotiorum
vel studiorum meorum, tamen propter humanitatem et
modestiam malo salvum quam propter usum meum.
3 Philogenes mecum nihil umquam de Luscenio locutus
est; de ceteris rebus habes Dionysium. sororem tuam
non venisse in Arcanum miror. de Chrysippo meum
consilium probari tibi non moleste fero. ego in Tuscula-
num nihil sane hoc tempore: devium est *τοῖς ἀπαντῶσιν*
et habet alia *δύςχρηστα*. sed de Formiano Tarracinam
pridie Kal. Ian. inde Pomptinum sumam, inde Albanum
4 Pompeii; ita ad urbem III. Nonas, natali meo. de re
publica cotidie magis timeo; non enim boni, ut putavi,
consentiunt. quos ego equites Romanos, quos senatores
vidi, qui acerrime cum cetera, tum hoc iter Pompeii vitu-
perarent! pace opus est: ex victoria cum multa mala,
tum certe tyrannus exsistet. sed haec propediem coram.
iam plane mihi deest quod ad te scribam; nec enim de
re publica, quod uterque nostrum scit eadem, et dome-
5 stica nota sunt ambobus. reliquum est iocari, si hic
sinat; nam ego is sum, qui illi concedi putem utilius esse
quod postulat quam signa conferri: sero enim resistimus
ei, quem per annos decem aluimus contra nos. 'quid
sentis igitur?' inquis. nihil scilicet nisi de sententia tua,
nec prius quidem, quam nostrum negotium aut confece-
rimus aut deposuerimus. cura igitur ut valeas. ali-
quando *ἀπότριψαι* quartanam istam diligentia, quae in
te summa est.

VI.

Scr. medio mense Decembri a. u. c. 704.

CICERO ATTICO SAL.

1 Plane deest quod ad te scribam: nota omnia tibi sunt,
nec ipse habeo a te quod exspectem; tantum igitur no-
strum illud sollemne servemus, ut ne quem istuc euntem
2 sine litteris dimittamus. de re publica valde timeo, nec

adhuc fere inveni, qui non concedendum putaret Caesari quod postularet potius quam depugnandum. est illa quidem postulatio opinione valentior. cur autem nunc primum ei resistamus?

οὐ γὰρ δὴ τόδε μεῖζον ἔπι κακόν,

quam cum quinquennium prorogabamus, aut cum, ut absentis ratio haberetur, ferebamus, nisi forte haec illi tum arma dedimus, ut nunc cum bene parato pugnaremus. dices 'quid tu igitur sensurus es?' non idem, quod dicturus: sentiam enim omnia facienda, ne armis decertetur, dicam idem, quod Pompeius, neque id faciam humili animo. sed rursus hoc permagnum rei publicae malum est, et quodam modo mihi praeter ceteros non rectum me in tantis rebus a Pompeio dissidere.

VII.

Scr. XIII. Kal. Ianuarias a. u. c. 704.

CICERO ATTICO SAL.

'Dionysius, vir optumus, ut mihi quoque est perspe- 1
ctus, et doctissumus tuique amantissumus, Romam venit
xv. Kalend. Ian. et litteras a te mihi reddidit:' tot enim
verba sunt de Dionysio in epistola tua. illud † putato
non adscribis 'et tibi gratias egit:' atqui certe ille agere
debuit, et, si esset factum, quae tua est humanitas, ad-
scripsisses. mihi autem nulla de eo *παλινῳδία* datur
propter superioris epistolae testimonium. sit igitur sane
bonus vir; hoc enim ipsum bene fecit, quod mihi sui
cognoscendi penitus etiam istam facultatem dedit. Phi- 2
logenes recte ad te scripsit; curavit enim quod debuit.
cum ego uti ea pecunia volui, quoad liceret; itaque usus
est menses xiiii. Pomptinum cupio valere, et, quod scri- 3
bis in urbem introisse, vereor quid sit; nam id nisi gravi
de causa non fecisset. ego, quoniam iii. Non. Ian. com-
pitalicius dies est, nolo eo die in Albanum [venire], *ne*
molestus familiae veniam: tertio Non. [Ian.] igitur; inde
ad urbem pridie Nonas. tua *λῆψις* quem in diem in-
currat, nescio, sed prorsus te commoveri incommodo
valetudinis tuae nolo. de honore nostro, nisi quid occulte 4
Caesar per suos tribunos molitus erit, cetera videntur

esse tranquilla; tranquillissimus autem animus meus, qui totum istuc aequi boni facit, et eo magis, quod iam a multis audio constitutum esse Pompeio et eius consilio in Siciliam me mittere, quod imperium habeam. id est Ἀβδηριτικόν. nec enim senatus decrevit nec populus iussit me imperium in Sicilia habere; sin hoc res publica ad Pompeium defert, qui me magis quam privatum aliquem mittat? itaque, si hoc imperium mihi molestum
5 erit, utar ea porta, quam primam videro. nam, quod scribis mirificam exspectationem esse mei neque tamen quemquam bonorum aut satis bonorum dubitare, quid facturus sim, ego, quos tu bonos esse dicas, non intellego — ipse nullos novi —, sed ita, si ordines bonorum quaerimus. nam singulares sunt boni viri, verum in dissensionibus ordines bonorum et genera quaerenda sunt. senatum bonum putas, per quem sine imperio provinciae sunt? — numquam enim Curio sustinuisset, si cum eo agi coeptum esset, quam sententiam senatus sequi noluit, ex quo factum est ut Caesari non succederetur — an publicanos? qui numquam firmi, sed nunc Caesari sunt amicissimi, an faeneratores? an agricolas? quibus optatissumum est otium, nisi eos timere putas, ne sub regno sint, qui id numquam, dum modo otiosi essent, recusa-
6 runt. quid ergo? exercitum retinentis, cum legis dies transierit, rationem haberi placet? mihi vero ne absentis quidem. sed, cum id datum est, illud una datum est. 'annorum enim decem imperium et ita latum *placet?*' placet igitur etiam me expulsum et agrum Campanum perisse et adoptatum patricium a plebeio, Gaditanum a Mytilenaeo, et Labieni divitiae et Mamurrae placent et Balbi horti et Tusculanum. sed horum omnium fons unus est: imbecillo resistendum fuit, et id erat facile; nunc legiones XI., equitatus tantus, quantum volet, Transpadani, plebes urbana, tot tribuni pl., tam perdita iuventus, tanta auctoritate dux, tanta audacia. cum hoc aut
7 depugnandum est aut habenda e lege ratio. 'depugna' inquis 'potius quam servias.' ut quid? si victus eris, proscribare? si viceris, tamen servias? 'quid ergo' inquis 'acturus es?' idem quod pecudes, quae dispulsae sui generis sequuntur greges: ut bos armenta, sic ego bonos

viros aut eos, quicumque dicentur boni, sequar, etiam si ruent. quid sit optumum male contractis rebus, plane video: nemini est enim exploratum, cum ad arma ventum est, quid futurum sit, at illud omnibus, si boni victi sint, nec in caede principum clementiorem hunc fore, quam Cinna fuerit, nec moderatiorem quam Sulla in pecuniis locupletium. *συμπολιτεύομαί σοι* iam dudum, et facerem diutius, nisi me lucerna desereret. ad summam, DIC M. TVLLI. adsentior Cn. Pompeio, id est T. Pomponio. Alexim, humanissimum puerum, nisi forte, dum ego absum, adulescens factus est — id enim agere videbatur —, salvere iubeas velim.

VIII.

Scr. in Formiano V. Kalendas Ianuarias a. u. c. 704.

CICERO ATTICO SAL.

Quid opus erat de Dionysio tam valde adfirmare? 1
an mihi nutus tuus non faceret fidem? suspitionem au-
tem eo mihi maiorem tua taciturnitas attulerat, quod et
tu soles conglutinare amicitias testimoniis tuis et illum
aliter cum aliis de nobis locutum audiebam. sed prorsus
ita esse, ut scribis, mihi persuades; itaque ego is in
illum sum, quem tu me esse vis. diem tuum ego quo- 2
que ex epistola quadam tua, quam incipiente febricula
scripseras, mihi notaveram, et animadverteram posse pro
re nata te non incommode ad me in Albanum venire
III. Nonas Ianuar.; sed, amabo te, nihil incommodo vale-
tudinis feceris: quid enim est tantum in uno aut altero
die? Dolabellam video Liviae testamento cum duobus 3
coheredibus esse in triente, sed iuberi mutare nomen.
est *πολιτικὸν σκέμμα*, rectumne sit nobili adulescenti
mutare nomen mulieris testamento; sed id *φιλοσοφώτερον*
διευκρινήσομεν, cum sciemus, quantum quasi sit in trien-
tis triente. quod putasti fore ut ante, quam istuc veni- 4
rem, Pompeium viderem, factum est ita: nam VI. Kal.
ad Lavernium consecutus est; una Formias venimus et ab
hora octava ad vesperum secreto collocuti sumus. quod
quaeris, ecquae spes pacificationis sit, quantum ex Pom-
peii multo et accurato sermone perspexi, ne voluntas
quidem est; sic enim existimat, si ille vel dimisso exer-

citu consul factus sit, σύγχυσιν τῆς πολιτείας fore, atque
etiam putat eum, cum audierit contra se diligenter parari,
consulatum hoc anno neglecturum ac potius exercitum
provinciamque retenturum; sin autem ille fureret, vehe-
menter hominem contemnebat et suis et rei publicae
copiis confidebat. quid quaeris? etsi mihi crebro ξυνὸς
Ἐνυάλιος occurrebat, tamen levabar cura, virum fortem
et peritum et plurimum auctoritate valentem audiens
5 πολιτικῶς de pacis simulatae periculis disserentem. ha-
bebamus autem in manibus Antonii contionem habitam
x. Kal. Ianuar., in qua erat accusatio Pompeii usque a
toga pura, querela de damnatis, terror armorum; in qui-
bus ille 'quid censes' aiebat 'facturum esse ipsum, si in
possessionem rei publicae venerit, cum haec quaestor
eius infirmus et inops audeat dicere?' quid multa? non
modo non expetere pacem istam, sed etiam timere visus
est. illa autem sententia non relinquendae urbis movet
hominem, ut puto. mihi autem illud molestissimum est,
quod solvendi sunt nummi Caesari et instrumentum tri-
umphi eo conferendum; est enim ἄμορφον ἀντιπολιτευο-
μένου χρεωφειλέτην esse. sed haec et multa alia coram.

IX.

Scr. in Formiano exeunte mense Decembri a. u. c. 704.

CICERO ATTICO SAL.

1 'Cotidiene' inquis 'a te accipiendae litterae sunt?'
si habebo, cui dem, cotidie. 'at iam ipse ades.' tum
igitur, cum venero, desinam. unas video mihi a te non
esse redditas, quas L. Quinctius, familiaris meus, cum
2 ferret, ad bustum Basili volneratus et spoliatus est. vi-
debis igitur, num quid fuerit in iis, quod me scire opus
sit, et simul hoc διευκρινήσεις πρόβλημα sane πολιτικόν:
cum sit necesse aut haberi Caesaris rationem, illo exer-
citum vel per senatum vel per tribunos pl. obtinente, aut
persuaderi Caesari, ut tradat provinciam atque exerci-
tum et ita consul fiat, aut, si id ei non persuadeatur,
haberi comitia sine illius ratione, illo patiente atque ob-
tinente provinciam, aut, si per tribunos pl. non patiatur,
tamen quiescat, rem adduci ad interregnum, aut, si ob
eam causam, quod ratio eius non habeatur, exercitum

adducat, armis cum eo contendere, illum autem initium facere armorum aut statim nobis minus paratis aut tum, cum comitiis, amicis eius postulantibus, ut e lege ratio habeatur, impetratum non sit, ire autem ad arma aut hanc unam ob causam, quod ratio non habeatur, aut addita causa, si forte tribunus pl. senatum impediens aut populum incitans notatus aut senatus consulto circumscriptus aut sublatus aut expulsus sit dicensve se expulsum ad illum confugerit, suscepto autem bello aut tenenda sit urbs aut ea relicta ille commeatu et reliquis copiis intercludendus, quod horum malorum, quorum aliquod certe subeundum est, minimum putes: dices pro- 3
fecto persuaderi illi, ut tradat exercitum et ita consul fiat. est omnino id eius modi, ut, si ille eo descendat, contra dici nihil possit, idque eum, si non obtinet, ut ratio habeatur retinentis exercitum, non facere miror; nobis autem, ut quidam putant, nihil est timendum magis quam ille consul. 'at sic malo' inquies 'quam cum exercitu.' certe. sed istud ipsum, dico, magnum malum putat aliquis, neque ei remedium est ullum. 'cedendum est, si id volet.' vide consulem illum iterum, quem vidisti consulatu priore. 'at tum imbecillus plus' inquit 'valuit quam tota res publica.' quid nunc putas? et eo consule Pompeio certum est esse in Hispania. o rem miseram! si quidem id ipsum deterrimum est, quod recusari non potest, et quod ille si faciat, iamiam *a* bonis omnibus summam ineat gratiam. tollamus igitur hoc, 4
quo illum posse adduci negant: de reliquis quid est deterrimum? concedere illi, quod, ut idem dicit, impudentissime postulat. nam quid impudentius? tenuisti provinciam per decem annos, non tibi a senatu, sed a te ipso per vim et per factionem datos; praeteriit tempus non legis, sed libidinis tuae, fac tamen, legis; ut succedatur, decernitur: impedis et ais 'habe meam rationem.' habe nostrum. exercitum tu habeas diutius, quam populus iussit, invito senatu? 'depugnes oportet, nisi concedis.' cum bona quidem spe, ut ait idem, vel vincendi vel in libertate moriendi. iam si pugnandum est, quo tempore, in casu, quo consilio, in temporibus situm est; itaque te in ea quaestione non exerceo. ad ea,

quae dixi, adfer, si quid habes; equidem dies noctisque torqueor.

X.

Scr ad urbem XIV. Kal. Februarias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Subito consilium cepi, ut ante quam luceret exirem, ne qui conspectus fieret aut sermo, lictoribus praesertim laureatis. de reliquo neque hercule quid agam nec quid acturus sim scio; ita sum perturbatus temeritate nostri amentissimi consilii. tibi vero quid suadeam, cuius ipse consilium exspecto? Gnaeus noster quid consilii ceperit capiatve nescio, adhuc in oppidis coartatus et stupens. omnes, si in Italia consistat, erimus una; sin cedet, consilii res est. adhuc certe, nisi ego insanio, stulte omnia et incaute. tu, quaeso, crebro ad me scribe vel quod in buccam venerit.

XI.

Scr. in Campania mense Ianuario a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Quaeso, quid hoc est? aut quid agitur? mihi enim tenebrae sunt: 'Cingulum' inquit 'nos tenemus, Anconem amisimus; Labienus discessit a Caesare.' utrum de imperatore populi Romani an de Hannibale loquimur? o hominem amentem et miserum, qui ne umbram quidem umquam *τοῦ καλοῦ* viderit! atque haec ait omnia facere se dignitatis causa. ubi est autem dignitas nisi ubi honestas? honestum igitur habere exercitum nullo publico consilio? occupare urbis civium, quo facilior sit aditus ad patriam? *χρεῶν ἀποκοπάς, φυγάδων καθόδους,* sescenta alia scelera moliri,

τὴν θεῶν μεγίστην ὥστ' ἔχειν τυραννίδα —?

sibi habeat suam fortunam! unam mehercule tecum apricationem in illo lucrativo tuo sole malim quam omnia istius modi regna, vel potius mori miliens quam semel
2 istius modi quicquam cogitare. 'quid si tu velis?' inquis. age quis est, cui velle non liceat? sed ego hoc ipsum velle miserius esse duco quam in crucem tolli;

una res est ea miserior, adipisci quod ita volueris. sed
haec hactenus; libenter enim in his molestiis ἐνσχολάζω
† *cocon*. redeamus ad nostrum: per fortunas! quale tibi 3
consilium Pompeii videtur? hoc quaero, quod urbem re-
liquerit. ego enim ἀπορῶ. tum nihil absurdius. urbem
tu relinquas? ergo idem, si Galli venirent. 'non est' in-
quit 'in parietibus res publica.' at in aris et focis. 'fecit
Themistocles; fluctum enim totius barbariae ferre urbs
una non poterat.' at idem Pericles non fecit, annum
fere post quinquagesimum, cum praeter moenia nihil
teneret, *et* nostri olim urbe reliqua capta arcem tamen
retinuerunt:

οὕτω που τῶν πρόσθεν ἐπευθόμεθα κλέα ἀνδρῶν.

rursus autem ex dolore municipali sermonibusque eorum, 4
quos convenio, videtur hoc consilium exitum habiturum:
mira hominum querela est — nescio istic, sed facies ut
sciam —, sine magistratibus urbem esse, sine senatu;
fugiens denique Pompeius mirabiliter homines movet:
quid quaeris? alia causa facta est; nihil iam conceden-
dum putant Caesari. haec tu mihi explica qualia sint.
ego negotio praesum non turbulento; volt enim me Pom- 5
peius esse, quem tota haec Campania et maritima ora
habeat ἐπίσκοπον, ad quem dilectus et summa negotii
referatur; itaque vagus esse cogitabam. te puto iam
videre, quae sit ὁρμὴ Caesaris, qui populus, qui totius
negotii status: ea velim scribas ad me, et quidem, quo-
niam mutabilia sunt, quam saepissime; acquiesco enim
et scribens ad te et legens tua.

XII.

Scr. Minturnis a. d. VIII. Kalendas Februarias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Unam adhuc a te epistolam acceperam, datam XII. 1
Kal., in qua significabatur aliam te ante dedisse, quam
non acceperam. sed quaeso ut scribas quam saepissime,
non modo si quid scies aut audieris, sed etiam si quid
suspicabere, maximeque, quid nobis faciendum aut non
faciendum putes: nam quod rogas curem ut scias, quid

Pompeius agat, ne ipsum quidem scire puto; nostrum
2 quidem nemo. vidi Lentulum consulem Formiis x. Kal.,
vidi Libonem; plena timoris et erroris omnia. ille iter
Larinum; ibi enim cohortes et Luceriae et Teani reli-
quaque in Apulia. inde utrum consistere uspiam velit,
an mare transire, nescitur: si manet, vereor ne exerci-
tum firmum habere non possit; sin discedit, quo aut qua
aut quid nobis agendum sit, nescio. nam istum quidem,
cuius *φαλαρισμὸν* times, omnia taeterrime facturum puto;
nec eum rerum prolatio nec senatus magistratuumque
3 discessus nec aerarium clausum tardabit. sed haec, ut
scribis, cito sciemus. interim velim mihi ignoscas, quod
ad te scribo tam multa totiens; acquiesco enim et tuas
volo elicere litteras maximeque consilium, quid agam aut
quo me pacto geram, demittamne me penitus in cau-
sam? — non deterreor periculo, sed dirumpor dolore:
tam nullo consilio aut tam contra meum consilium gesta
esse omnia! — an cuncter et tergiverser et iis me dem,
qui tenent, qui potiuntur? *αἰδέομαι Τρῶας*, nec solum
civis, sed etiam amici officio revocor, etsi frangor saepe
4 misericordia puerorum. ut igitur ita perturbato, etsi te
eadem sollicitant, scribe aliquid, et maxime, si Pompeius
Italia cedit, quid nobis agendum putes. M'. quidem
Lepidus — nam fuimus una — eum finem statuit, L.
Torquatus eundem: me cum multa, tum etiam lictores
impediunt; nihil vidi umquam, quod minus explicari pos-
set. itaque a te nihildum certi exquiro, sed quid videatur.
5 denique ipsam *ἀπορίαν* tuam cupio cognoscere. Labie-
num ab illo discessisse propemodum constat. si ita factum
esset, ut ille Romam veniens magistratus et senatum
Romae offenderet, magno usui causae nostrae fuisset:
damnasse enim sceleris hominem amicum rei publicae
causa videretur, quod nunc quoque videtur, sed minus
prodest; non enim habet, cui prosit, eumque arbitror
paenitere, nisi forte id ipsum est falsum, discessisse
6 illum: nos quidem pro certo habebamus. et velim —
quamquam, ut scribis, domesticis te finibus tenes — for-
mam mihi urbis exponas, ecquod Pompeii desiderium,
ecquae Caesaris invidia appareat, etiam quid censeas de
Terentia et Tullia, Romae eas esse an mecum an aliquo

tuto loco: haec et si quid aliud ad me scribas velim vel potius scriptites.

XIII.

Scr. Calibus VII. Kalendas Februarias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

De Vennonianis rebus tibi assentior. Labienum ἥρωα 1
iudico; facinus iam diu nullum civile praeclarius, qui, ut aliud nihil, hoc tamen profecit: dedit illi dolorem; sed etiam ad summam profectum aliquid puto. amo etiam Pisonem, cuius iudicium de genero suspicor visum iri grave. quamquam genus belli quod sit vides: ita civile est, ut non ex civium dissensione, sed ex unius perditi civis audacia natum sit. is autem valet exercitu, tenet multos spe et promissis, omnia omnium concupivit. huic tradita urbs est, nuda praesidio, referta copiis: quid est, quod ab eo non metuas, qui illa templa et tecta non patriam, sed praedam putet? quid autem sit acturus aut quo modo, nescio, sine senatu, sine magistratibus: ne simulare quidem poterit quicquam πολιτικῶς. nos autem ubi exsurgere poterimus aut quando? quorum dux quam ἀστρατήγητος, tu quoque animadvertis, cui ne Picena quidem nota fuerint, quam autem sine consilio, res testis: ut enim alia omittam decem annorum peccata, quae condicio non huic fugae praestitit? nec vero nunc quid 2
cogitet scio, ac non desino per litteras sciscitari. nihil esse timidius constat, nihil perturbatius; itaque nec praesidium, cuius parandi causa ad urbem retentus est, nec locum ac sedem praesidii ullam video: spes omnis in duabus insidiose retentis, paene alienis legionibus. nam dilectus adhuc quidem invitorum est et a pugnando abhorrentium; condicionum autem amissum tempus est. quid futurum sit, non video; commissum quidem a nobis certe est sive a nostro duce, ut e portu sine gubernaculis egressi tempestati nos traderemus. itaque de Ciceronibus 3
nostris dubito quid agam; nam mihi interdum amandandi videntur in Graeciam; de Tullia autem et Terentia, cum mihi barbarorum adventus ad urbem proponitur, omnia timeo, cum autem Dolabellae venit in mentem, paulum respiro. sed velim consideres, quid faciendum putes:

primum *πρὸς τὸ ἀσφαλές* — aliter enim mihi de illis ac de me ipso consulendum est —, deinde ad opiniones, ne reprehendamur, quod eas Romae velimus esse in communi bonorum fuga. quin etiam tibi et Peducaeo — scripsit enim ad me — quid faciatis videndum est; is enim splendor est vestrum, ut eadem postulentur a vobis, quae ab amplissimis civibus. sed de hoc tu videbis, quippe cum de me ipso ac de meis te considerare velim.
4 reliquum est ut et quid agatur, quoad poteris, explores scribasque ad me, et quid ipse coniectura assequare, quod etiam a te magis exspecto; nam acta omnibus nuntiantibus a te exspecto futura. *μάντις δ' ἄριστος* —. loquacitati ignosces, quae et me levat ad te quidem scribentem et elicit tuas litteras.

---

5 Aenigma [Oppiorum ex Velia] plane non intellexi: est enim numero Platonis obscurius: iam intellexi † tuum: Oppios enim de Velia saccones dicis. in eo aestuavi diu; quo aperto reliqua patebant et cum Terentiae summa
6 congruebant. L. Caesarem vidi Minturnis a. d. VIII. Kal. Febr. mane cum absurdissimis mandatis, non hominem, sed scopas solutas, ut id ipsum mihi ille videatur irridendi causa fecisse, qui tantis de rebus huic mandata dederit; nisi forte non dedit et hic sermone aliquo arrepto
7 pro mandatis abusus est. Labienus, vir mea sententia magnus, Teanum venit a. d. VIIII. Kal.: ibi Pompeium consulesque convenit. qui sermo fuerit et quid actum sit, scribam ad te, cum certum sciam. Pompeius a Teano Larinum versus profectus est a. d. VIII. Kal. eo die mansit Venafri. iam aliquantum animi videtur nobis attulisse Labienus; sed ego nondum habeo quod ad te ex his locis scribam. ista magis exspecto: quid illim adferatur, quo pacto de Labieno ferat, quid agat Domitius in Marsis, Iguvii Thermus, P. Attius Cinguli, quae sit populi urbani voluntas, quae coniectura de rebus futuris: haec velim crebro et quid tibi de mulieribus nostris placeat et quid acturus ipse sis scribas. si scriberem ipse, longior epistola fuisset, sed dictavi propter lippitudinem.

XIV.

Scr. Calibus a. d. VI. Kalendas Februarias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

A. d. VI. Kal. Febr. Capuam Calibus proficiscens, 1
cum leviter lippirem, has litteras dedi. L. Caesar mandata Caesaris detulit ad Pompeium a. d. VIII. Kal., cum is esset cum consulibus Teani: probata condicio est, sed ita, ut ille de iis oppidis, quae extra suam provinciam occupavisset, praesidia deduceret; id si fecisset, responsum est ad urbem nos redituros esse et rem per senatum confecturos. spero [esse] in praesentia pacem nos habere; nam et illum furoris et hunc nostrum copiarum suppaenitet. me Pompeius Capuam venire voluit et 2
adiuvare dilectum, in quo parum prolixe respondent Campani coloni. gladiatores Caesaris, qui Capuae sunt, de quibus ante ad te falsum ex Torquati litteris scripseram, sane commode Pompeius distribuit binos singulis patribus familiarum. scutorum in ludo IↃↃ. fuerunt. eruptionem facturi fuisse dicebantur. sane multum in eo rei publicae provisum est! de mulieribus nostris, in quibus 3
est tua soror, quaeso videas, ut satis honestum nobis sit eas Romae esse, cum ceterae illa dignitate discesserint: hoc scripsi ad eas et ad te ipsum antea. velim eas cohortere ut exeant, praesertim cum ea praedia in ora maritima habeamus, cui ego praesum, ut in iis pro re nata non incommode possint esse. nam si quid offendimus in genero nostro — quod quidem ego praestare non debeo, sed id fit maius, quod mulieres nostrae praeter ceteras Romae remanserunt —, tu ipse cum Sexto scire velim quid cogites de exeundo de totaque re quid existimes. equidem ad pacem hortari non desino, quae vel iniusta utilior est quam iustissimum bellum. sed haec, ut fors tulerit.

XV.

Scr. Capuae a. d. V. Kalendas Februarias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Ut ab urbe discessi, nullum adhuc intermisi diem, 1
quin aliquid ad te litterarum darem, non quo haberem

magno opere, quod scriberem, sed ut loquerer tecum absens, quo mihi, cum coram id non licet, nihil est iu-
2 cundius. Capuam cum venissem a. d. VI. Kal., pridie, quam has litteras dedi, consules conveni multosque nostri ordinis: omnes cupiebant Caesarem abductis praesidiis stare condicionibus iis, quas tulisset. uni Favonio leges ab illo nobis imponi non placebat, sed is *haud* auditus in consilio; Cato enim ipse iam servire quam pugnare mavolt, sed tamen ait in senatu se adesse velle, cum de condicionibus agatur, si Caesar adductus sit, ut praesidia deducat. ita, quod maxime opus est, in Siciliam ire non curat; quod metuo ne obsit, in senatu esse volt. Postumius autem, de quo nominatim senatus decrevit, ut statim in Siciliam iret Furfanioque succederet, negat se sine Catone iturum, et suam in senatu operam auctoritatemque [quam] magni aestimat. ita res ad Fannium
3 pervenit: is cum imperio in Siciliam praemittitur. in disputationibus nostris summa varietas est: plerique negant Caesarem in condicione mansurum postulataque haec ab eo interposita esse, quo minus quod opus esset ad bellum a nobis pararetur; ego autem eum puto facturum, ut praesidia deducat; vicerit enim, si consul factus erit, et minore scelere vicerit quam quo ingressus est. sed accipienda plaga est; sumus enim flagitiose imparati cum a militibus, tum a pecunia, quam quidem omnem, non modo privatam, quae in urbe est, sed etiam publicam, quae in aerario est, illi reliquimus. Pompeius ad legiones Appianas est profectus; Labienum secum habet. ego tuas opiniones de his rebus exspecto. Formias me continuo recipere cogitabam.

XVI.

Scr. Calibus a. d. III. Kalendas Februarias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Omnis arbitror mihi tuas litteras redditas esse, sed primas praepostere, reliquas ordine, quo sunt missae, per Terentiam. de mandatis Caesaris adventuque Labieni et responsis consulum ac Pompeii scripsi ad te litteris iis, quas a. d. V. Kal. Capua dedi, pluraque
2 praeterea in eandem epistolam conieci. nunc has exspe-

etationes habemus duas: unam, quid Caesar acturus sit, cum acceperit ea, quae referenda ad illum data sunt L. Caesari, alteram, quid Pompeius agat; qui quidem ad me scribit paucis diebus se firmum exercitum habiturum spemque adfert, si in Picenum agrum ipse venerit, nos Romam redituros esse. Labienum secum habet non dubitantem de imbecillitate Caesaris copiarum, cuius adventu Gnaeus noster multo animi plus habet. nos a consulibus Capuam venire iussi sumus ad Nonas Febr. Capua profectus sum Formias a. d. III. Kal.; eo die cum Calibus tuas litteras hora fere nona accepissem, has statim dedi. de Terentia et Tullia tibi adsentior, ad quas 3
scripseram, ad te ut referrent; si nondum profectae sunt, nihil est quod se moveant, quoad perspiciamus, quo loci sit res.

XVII.

Scr. in Formiano a. d. IV. Nonas Februarias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Tuae litterae mihi gratae iucundaeque sunt. de pueris 1
in Graeciam transportandis tum cogitabam, cum fuga ex Italia quaeri videbatur: nos enim Hispaniam peteremus; illis hoc aeque commodum non erat. tu ipse cum Sexto etiam nunc mihi videris Romae recte esse posse: etenim minime amici Pompeio nostro esse debetis; nemo enim umquam tantum de urbanis praesidiis detraxit. videsne me etiam iocari? scire iam te oportet, L. Caesar 2
quae responsa referat a Pompeio, quas ab eodem ad Caesarem ferat litteras; scriptae enim et datae ita sunt, ut proponerentur in publico, in quo accusavi mecum ipse Pompeium, qui, cum scriptor luculentus esset, tantas res atque eas, quae in omnium manus venturae essent, Sestio nostro scribendas dederit; itaque nihil umquam legi scriptum *σημειωδέστερον*. perspici tamen ex litteris Pompeii potest nihil Caesari negari omniaque ei cumulate, quae postulet, dari, quae ille amentissimus fuerit nisi acceperit, praesertim cum impudentissime postulaverit. quis enim tu es, qui dicas 'si in Hispaniam profectus erit, si praesidia dimiserit'? tamen conceditur: minus honeste nunc quidem, violata iam ab illo re publica illatoque

bello, quam si olim de ratione habenda impetrasset, et
tamen vereor, ut his ipsis contentus sit; nam cum ista
mandata dedisset L. Caesari, debuit esse paulo quietior,
dum responsa referrentur; dicitur autem nunc esse acer-
3 rimus. Trebatius quidem scribit se ab illo VIIII. Kal.
Febr. rogatum esse, ut scriberet ad me, ut essem ad
urbem; nihil ei me gratius facere posse: haec verbis plu-
rimis. intellexi ex dierum ratione, ut primum de discessu
nostro Caesar audisset, laborare eum coepisse, ne omnes
abessemus. itaque non dubito quin ad Pisonem, quin
ad Servium scripserit: illud admiror, non ipsum ad me
scripsisse, non per Dolabellam, non per Caelium egisse,
quamquam non aspernor Trebatii litteras, a quo me unice
4 diligi scio. rescripsi ad Trebatium — nam ad ipsum
Caesarem, qui mihi nihil scripsisset, nolui —, quam illud
hoc tempore esset difficile, me tamen in praediis meis
esse neque dilectum ullum neque negotium suscepisse:
in quo quidem manebo, dum spes pacis erit; sin bellum
geretur, non deero officio nec dignitati meae, pueros
ὑπεκθέμενος in Graeciam; totam enim Italiam flagratu-
ram bello intellego. tantum mali *est* excitatum partim
ex improbis, partim ex invidis civibus. sed haec paucis
diebus ex illius ad nostra [responsa] responsis intelle-
gentur quorsum evasura sint. tum ad te scribam plura,
si erit bellum; sin autem etiam indutiae, te ipsum, ut
5 spero, videbo. ego IIII. Nonas Febr., quo die has litteras
dedi, in Formiano, quo Capua redieram, mulieres exspe-
ctabam, quibus quidem scripseram tuis litteris admonitus,
ut Romae manerent; sed audio maiorem quendam in
urbe timorem esse. Capuae Nonis Febr. esse volebam,
quia consules iusserant. quicquid huc erit a Pompeio
allatum, statim ad te scribam, tuasque de istis rebus lit-
teras exspectabo.

XVIII.

Scr. in Formiano a. d. III. Nonas Februarias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 IIII. Non. Febr. mulieres nostrae Formias venerunt
tuaque erga se officia plena tui suavissimi studii ad me
pertulerunt. eas ego, quoad sciremus, utrum turpi pace

nobis an misero bello esset utendum, in Formiano esse volui et una Cicerones; ipse cum fratre Capuam ad consules — Nonis enim adesse iussi sumus — III. Nonas profectus sum, cum has litteras dedi. responsa Pompeii grata populo et probata contioni esse dicuntur: ita putaram. quae quidem ille *si* repudiarit, iacebit; si acceperit, —. 'utrum igitur' inquies 'mavis?' responderem, si, quem ad modum parati essemus, scirem. Cassium 2
erat hic auditum expulsum Ancona eamque urbem a nobis teneri: si bellum futurum est, negotium utile. Caesarem quidem L. Caesare cum mandatis de pace misso tamen aiunt acerrime dilectum habere, loca occupare, vinciri praesidiis. o perditum latronem! *o* vix ullo otio compensandam hanc rei publicae turpitudinem; sed stomachari desinamus, tempori pareamus, cum Pompeio in Hispaniam eamus. haec optio in malis, quoniam illius alterum consulatum a re publica ne data quidem occasione reppulimus. sed haec hactenus. de Dionysio fugit 3
me ad te antea scribere, sed ita constitui: exspectare responsa Caesaris, ut, si ad urbem rediremus, ibi nos exspectaret, sin tardius id fieret, tum eum arcesseremus. omnino quid ille facere debuerit in nostra illa fuga, quid docto homine et amico dignum fuerit, cum praesertim rogatus esset, scio, sed haec non nimis exquiro a Graecis. tu tamen videbis, si erit, quod nolim, arcessendus, ne molesti simus invito. Quintus frater laborat, ut tibi, 4
quod debet, ab Egnatio solvat, nec Egnatio voluntas deest nec parum locuples est, sed, cum tale tempus sit, ut Q. Titinius — multum enim est nobiscum — viaticum se neget habere idemque debitoribus suis denuntiarit, ut eodem faenore uterentur, atque hoc idem etiam L. Ligus fecisse dicatur, nec hoc tempore aut domi nummos Quintus habeat aut exigere ab Egnatio aut versuram usquam facere possit, miratur te non habuisse rationem huius publicae difficultatis. ego autem, etsi illud *ψευδησιόδειον* — ita enim putatur — observo, *μηδὲ δίκην*, praesertim in te, a quo nihil umquam vidi temere fieri, tamen illius querela movebar. hoc, quicquid est, te scire volui.

XIX.

Scr. in Formiano pr. Nonas Februarias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO.

Nihil habeo, quod ad te scribam, qui etiam eam epistolam, quam eram elucubratus, ad te non dederim; erat enim plena spei bonae, quod et contionis voluntatem audieram et illum condicionibus usurum putabam, praesertim suis: ecce tibi III. Nonas Febr. mane accepi litteras tuas, Philotimi, Furnii, Curionis ad Furnium, quibus irridet L. Caesaris legationem. plane oppressi videmur, nec quid consilii capiam scio, nec mehercule de me laboro: de pueris quid agam, non habeo. Capuam tamen proficiscebar haec scribens, quo facilius de Pompeii rebus cognoscerem.

XX.

Scr. Capuae Nonis Februariis a. u. c. 705.

CICERO ATTICO.

1 Breviloquentem iam me tempus ipsum facit; pacem enim desperavi, bellum nostri nullum administrant; cave enim putes quicquam esse minoris his consulibus, quorum ego spe audiendi aliquid et cognoscendi nostri apparatus maximo imbri Capuam veni pridie Nonas, ut eram iussus. illi autem nondum venerant, sed erant venturi, inanes, imparati; Gnaeus autem Luceriae dicebatur esse et adire cohortis legionum Appianarum, non firmissimarum. at illum ruere nuntiant et iam iamque adesse, non ut manum conserat — quicum enim? — sed ut fugam
2 intercludat. ego autem in Italia *καὶ συναποθανεῖν* — nec te id consulo —; sin extra, quid ago? ad manendum hiems, lictores, improvidi et neglegentes duces, ad fugam hortatur amicitia Gnaei, causa bonorum, turpitudo coniungendi cum tyranno, qui quidem incertum est Phalarimne an Pisistratum sit imitaturus: haec velim explices et me iuves consilio, etsi te ipsum istic iam calere puto; sed tamen quantum poteris. ego si quid hic hodie novi cognoro, scies; iam enim aderunt consules ad suas Nonas. tuas cotidie litteras exspectabo; ad has autem,

cum poteris, rescribes. mulieres et Cicerones in Formiano reliqui.

XXI.

Scr. Calibus a. d. VI. Idus Februarias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

De malis nostris tu prius audis quam ego; istim enim 1
emanant: boni autem hinc quod exspectes, nihil est. veni Capuam ad Nonas Febr., ita ut iusserant consules: eo die Lentulus venit sero; alter consul omnino non venerat VII. Idus; eo enim die ego Capua discessi et mansi Calibus. inde has litteras postridie ante lucem dedi. haec, Capuae dum fui, cognovi: nihil in consulibus, nullum usquam dilectum; nec enim conquisitores *φαινοπροσωπεῖν* audent, cum ille adsit, contraque noster dux nusquam sit, nihil agat, nec nomina dant; deficit enim non voluntas, sed spes. Gnaeus autem noster — o rem miseram et incredibilem! — ut totus iacet! non animus est, non consilium, non copiae, non diligentia; mittam illa, fugam ab urbe turpissimam, timidissimas in oppidis contiones, ignorationem non solum adversarii, sed etiam suarum copiarum. hoc cuius modi est? VII. Idus Febr. 2
Capuam C. Cassius tribunus pl. venit, attulit mandata ad consules, ut Romam venirent, pecuniam de sanctiore aerario auferrent, statim exirent. urbe relicta redeant? quo praesidio? deinde exeant? quis sinat? consul ei rescripsit, ut prius ipse in Picenum: at illud totum erat amissum; sciebat nemo praeter me ex litteris Dolabellae. mihi dubium non erat, quin ille iam iamque foret in Apulia, Gnaeus noster in navi. ego quid agam? *σκέμμα* 3
magnum, neque mehercule mihi quidem ullum, nisi omnia essent acta turpissime neque ego ullius consilii particeps; sed tamen, quod me deceat. ipse me Caesar ad pacem hortatur; sed antiquiores litterae quam ruere coepit. Dolabella, Caelius 'me illi valde satis facere.' mira me *ἀπορία* torquet. iuva me consilio, si potes, et tamen ista, quantum potes, provide. nihil habeo tanta rerum perturbatione, quod scribam: tuas litteras exspecto.

XXII.

Scr. in Formiano a. d. V. Idus Februarias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Pedem in Italia video nullum esse, qui non in istius potestate sit. de Pompeio scio nihil, eumque, nisi in navim se contulerit, exceptum iri puto. o celeritatem incredibilem! huius autem nostri — sed non possum sine dolore accusare eum, de quo angor et crucior. tu caedem non sine causa times, non quo minus quicquam Caesari expediat ad diuturnitatem victoriae et dominationis,
2 sed video, quorum arbitrio sit acturus. † recte sit. censeo cedendum de oppidis iis. egeo consilii. quod optimum factu videbitur, facies. cum Philotimo loquere, atque adeo Terentiam habebis Idibus. ego quid agam? qua aut terra aut mari persequar eum, qui ubi sit nescio? etsi terra quidem qui possum? mari quo? tradam igitur isti me? fac posse tuto — multi enim hortantur —, num etiam honeste? nullo modo. equidem a te petam consilium, ut soleo. explicari res non potest; sed tamen, si quid in mentem venit, velim scribas et ipse quid sis acturus.

XXIII.

Scr. in Formiano a. d. IV. Idus Februarias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 v. Idus Febr. vesperi a Philotimo litteras accepi, Domitium exercitum firmum habere, cohortis ex Piceno Lentulo et Thermo ducentibus cum Domitii exercitu coniunctas esse, Caesarem intercludi posse, eumque id timere, bonorum animos recreatos Romae, improbos quasi perculsos. haec metuo equidem ne sint somnia, sed tamen M'. Lepidum, L. Torquatum, C. Cassium tribunum pl. — hi enim sunt nobiscum, id est in Formiano, — Philotimi litterae ad vitam revocaverunt; ego autem illa metuo ne veriora sint, nos omnis paene iam captos esse, Pompeium Italia cedere, quem quidem — o rem acerbam! — persequi Caesar dicitur. persequi Caesar Pompeium? quid? ut interficiat? o me miserum! et non omnes nostra corpora opponimus? in quo tu quoque

ingemiscis. sed quid faciamus? victi, oppressi, capti plane sumus. ego tamen Philotimi litteris lectis mutavi 2
consilium de mulieribus, quas, ut scripseram ad te, Romam remittebam; sed mihi venit in mentem multum fore sermonem, me iudicium iam de causa publica fecisse, qua desperata quasi hunc gradum mei reditus esse, quod mulieres revertissent. de me autem ipso tibi adsentior, ne me dem incertae et periculosae fugae, cum rei publicae nihil prosim, nihil Pompeio, pro quo emori cum pie possum, tum lubenter. manebo igitur, etsi vivere —. quod 3
quaeris, hic quid agatur, tota Capua et omnis hic dilectus iacet; desperata res est; in fuga omnes sunt, nisi quid eius fuerit, ut Pompeius istas Domitii copias cum suis coniungat. sed videbamur omnia biduo triduove scituri. Caesaris litterarum exemplum tibi misi — rogaras enim —, cui nos valde satis facere multi ad me scripserunt, quod patior facile, dum, ut adhuc, nihil faciam turpiter.

XXIV.

Scr. in Formiano a. d. III. Idus Februarias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Philotimi litterae me quidem non nimis, sed eos, qui in his locis erant, admodum delectarunt: ecce postridie Cassii litterae Capua a Lucretio, familiari eius, Nigidium a Domitio Capuam venisse; eum dicere Vibullium cum paucis militibus e Piceno currere ad Gnaeum, confestim insequi Caesarem, Domitium non habere militum III. milia; idem scripsit Capua consules discessisse. non dubito quin Gnaeus in fuga sit; modo effugiat. a consilio fugiendi, ut tu censes, absum.

XXV.

Scr. in Formiano a. d. III. Idus Februarias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO.

Cum dedissem ad te litteras tristis et metuo ne veras de Lucretii ad Cassium litteris Capua missis, Cephalio venit a vobis, attulit etiam a te litteras hilariores, nec tamen firmas, ut soles. omnia facilius credere possum quam quod scribitis Pompeium exercitum habere. nemo huc ita adfert, omniaque, quae nolim. *o* rem miseram!

malas causas semper obtinuit, in optima concidit. quid dicam nisi illud eum scisse — neque enim erat difficile —, hoc nescisse? erat enim ars difficilis recte rem publicam regere. sed iam iamque omnia sciemus et scribemus ad te statim.

XXVI.

Scr. in Formiano Idibus Februariis a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Non venit idem usu mihi, quod tu tibi scribis: 'quotiens exorior!' ego enim nunc paulum exorior, et maxime quidem iis litteris, quae Roma adferuntur, de Domitio, de Picentium cohortibus: omnia erant facta hoc biduo laetiora. itaque fuga, quae parabatur, repressa est; Caesaris interdicta,

si te secundo lumine hic offendero,

respuuntur; bona de Domitio, praeclara de Afranio fama
2 est. quod me amicissime admones, ut me integrum, quoad possim, servem, gratum est; quod addis, ne propensior ad turpem causam videar, certe videri possum. ego me ducem in civili bello, quoad de pace ageretur, negavi esse, non quin rectum esset, sed quia, quod multo rectius fuit, id mihi fraudem tulit. plane eum, cui noster alterum consulatum deferret et triumphum — at quibus verbis! 'pro tuis rebus gestis amplissimis' —, inimicum habere nolueram. ego scio et quem metuam et quam ob rem; sin erit bellum, ut video fore, partes meae non
3 desiderabuntur. de HS. xx. Terentia tibi rescripsit. Dionysio, dum existimabam vagos nos fore, nolui molestus esse; tibi autem crebro ad me scribenti de eius officio nihil rescripsi, quod diem ex die exspectabam, ut statuerem, quid esset faciendum; nunc, ut video, pueri certe in Formiano videntur hiematuri. et ego? nescio. si enim erit bellum, cum Pompeio esse constitui. quod habebo certi faciam ut scias. ego bellum foedissimum futurum puto, nisi qui, ut tu scribis, Parthicus casus exstiterit.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD ATTICUM

LIBER OCTAVUS.

I.

Scr. Formiis a. d. XV. Kalendas Martias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Cum ad te litteras dedissem, redditae mihi litterae 1
sunt a Pompeio: cetera de rebus in Piceno gestis, quae ad se Vibullius scripsisset, de dilectu Domitii, quae sunt vobis nota, nec tamen tam laeta erant in iis litteris, quam *quae* ad me Philotimus scripserat — ipsam tibi epistolam misissem, nisi tam subito fratris puer proficiscebatur; cras igitur mittam —, sed in ea Pompeii epistola erat in extremo ipsius manu: 'tu censeo Luceriam venias; nusquam eris tutius.' id ego in eam partem accepi, haec oppida atque oram maritimam illum pro derelicto habere, nec sum miratus eum, qui caput ipsum reliquisset, reliquis membris non parcere. ei statim rescripsi 2
hominemque certum misi de comitibus meis, *me* non quaerere, ubi tutissimo essem; si me vellet sua aut rei publicae causa Luceriam venire, statim esse venturum; hortatusque sum, ut oram maritimam retineret, si rem frumentariam sibi ex provinciis suppeditari vellet. hoc me frustra scribere videbam; sed, uti in urbe retinenda tunc, sic nunc in Italia non relinquenda testificabar sententiam meam: sic enim parari video, ut Luceriam omnes copiae contrahantur, ut ne is quidem locus stabilis *sit*, sed ex eo ipso, si urgeamur, paretur fuga. quo minus 3
mirere, si invitus in eam causam descendo, in qua neque pacis neque victoriae ratio quaesita sit umquam, sed semper flagitiosae et calamitosae fugae: eundum, ut, quemcumque fors tulerit casum, subeam potius cum iis, qui dicuntur esse boni, quam videar a bonis dissentire;

etsi propediem video bonorum, id est lautorum et locupletium, urbem refertam fore, municipiis vero his relictis refertissimam; quo ego in numero essem, si hos lictores molestissimos non haberem, nec me M'. Lepidi, L. Volcatii, Ser. Sulpicii comitum paeniteret, quorum nemo nec stultior est quam L. Domitius nec inconstantior quam
4 Ap. Claudius. unus Pompeius me movet, beneficio, non auctoritate: quam enim ille habeat auctoritatem in hac causa? qui, cum omnes Caesarem metuebamus, ipse eum diligebat, postquam ipse metuere coepit, putat omnis hostis illi oportere esse. ibimus tamen Luceriam, nec eum fortasse delectabit noster adventus; dissimulare enim non potero mihi quae adhuc acta sint displicere. ego si somnum capere possem, tam longis te epistolis non obtunderem: tu, si tibi eadem causa est, me remunerere sane velim.

II.

Scr. Formiis a. d. XIII. Kalendas Martias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Mihi vero omnia grata, et quod scripsisti ad me quae audieras, et quod non credidisti quae digna diligentia mea non erant, et quod monuisti quod sentiebas. ego ad Caesarem unas Capua litteras dedi, quibus ad ea rescripsi, quae mecum ille de gladiatoribus suis egerat, brevis, sed benevolentiam significantis, non modo sine contumelia, sed etiam cum maxima laude Pompeii; id enim illa sententia postulabat, qua illum ad concordiam hortabar: eas si quo ille misit, in publico proponat velim. alteras eodem die dedi, quo has ad te: non potui non dare, cum et ipse ad me scripsisset et Balbus. earum exemplum ad te misi. nihil arbitror fore, quod reprehendas. si qua erunt, doce me, quo modo [esse] effugere possim. 'nihil' inquies 'omnino scripseris.' qui magis effugias eos, qui volent fingere? verum tamen ita faciam, quoad fieri poterit; nam, quod me hortaris ad memoriam factorum, dictorum, scriptorum etiam meorum, facis amice tu quidem mihique gratissimum, sed mihi videris aliud tu honestum meque dignum in hac causa iudicare atque ego existimem: mihi enim nihil

ulla in gente umquam, ab ullo auctore rei publicae ac
duce turpius factum esse videtur, quam a nostro amico
factum est; cuius ego vicem doleo, qui urbem reliquit,
id est patriam, pro qua et in qua mori praeclarum fuit.
ignorare mihi videris, haec quanta sit clades; es enim 3
etiam nunc domi tuae, sed invitis perditissimis homini-
bus esse diutius non potes. hoc miserius, hoc turpius
quicquam? vagamur egentes cum coniugibus et liberis;
in unius hominis quotannis periculose aegrotantis anima
positas omnis nostras spes habemus, non expulsi, sed
evocati ex patria, quam non servandam ad reditum no-
strum, sed diripiendam et inflammandam reliquimus; ita
multi nobiscum sunt, non in suburbanis, non in hortis,
non in ipsa *urbe*, et, si nunc sunt, non erunt. nos in-
terea ne Capuae quidem, sed Luceriae, et oram quidem
maritimam iam relinquemus, Afranium exspectabimus *et*
Petreium; nam in Labieno parum est dignitatis. hic tu
in me ** illud desideras. nihil de me dico; alii viderint.
hic quidem quae est **? domui vestrae estis et eritis
omnes boni. quis tum se mihi non ostendit? quis nunc
adest hoc bello? sic enim iam appellandum est. Vibullii 4
res gestae sunt adhuc maximae; id ex Pompeii litteris
cognosces, in quibus animadvertito illum locum, ubi erit
διπλῆ: videbis, de Gnaeo nostro ipse Vibullius quid
existimet. quo igitur haec spectat oratio? ego pro Pom-
peio libenter emori possum; facio pluris omnium homi-
num neminem. sed non sitam in eo iudico spem de
salute rei publicae. significas enim aliquanto secus,
quam solebas, ut etiam Italia, si ille cedat, putes ceden-
dum; quod ego nec rei publicae puto esse utile nec
liberis meis, praeterea neque rectum neque honestum.
sed cur? 'poterisne igitur videre tyrannum?' quasi in-
tersit audiam an videam, aut locupletior mihi sit quae-
rendus auctor quam Socrates, qui, cum xxx. tyranni
essent, pedem porta non extulit. est mihi praeterea
praecipua causa manendi, de qua utinam aliquando
tecum loquar! ego xiii. Kalend., cum eadem lucerna
hanc epistolam scripsissem, qua inflammaram tuam,
Formiis ad Pompeium, si de pace agetur, profecturus,
si de bello, videro.

III.

Scr. in agro Caleno a. d. XI. Kalendas Martias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Maximis et miserrimis rebus perturbatus, cum coram tecum mihi potestas deliberandi non esset, uti tamen tuo consilio volui; deliberatio autem omnis haec est, si Pompeius Italia cedat, quod eum facturum esse suspicor, quid mihi agendum putes, et, quo facilius consilium dare possis, quid in utramque partem mihi in mentem
2 veniat, explicabo brevi. cum merita Pompeii summa erga salutem meam familiaritasque, quae mihi cum eo est, tum ipsa rei publicae causa me adducit, ut mihi vel consilium meum cum illius consilio, vel fortuna *mea cum illius fortuna* coniungenda esse videatur. accedit illud: si maneo et illum comitatum optimorum et clarissimorum civium desero, cadendum est in unius potestatem, qui, etsi multis rebus significat se nobis esse amicum, et ut esset, a me est — tute scis — propter suspitionem huius impendentis tempestatis multo ante provisum, tamen utrumque considerandum est, et quanta fides ei sit habenda et, si maxime exploratum sit eum nobis amicum fore, sitne viri fortis et boni civis, esse in ea urbe, in qua, cum summis honoribus imperiisque usus sit, res maximas gesserit, sacerdotio sit amplissimo praeditus, nomen futurus, subeundumque periculum sit, cum aliquo fore dedecore, si quando Pompeius rem publicam recu-
3 perarit. in hac parte haec sunt; vide nunc, quae sint in altera: nihil actum est a Pompeio nostro sapienter, nihil fortiter; addo etiam, nihil nisi contra consilium auctoritatemque meam. omitto illa vetera, quod istum in rem publicam ille aluit, auxit, armavit, ille legibus per vim et contra auspicia ferendis auctor, ille Galliae ulterioris adiunctor, ille gener, ille in adoptando P. Clodio augur, ille restituendi mei quam retinendi studiosior, ille provinciae propagator, ille absentis in omnibus adiutor, idem etiam tertio consulatu, postquam esse defensor rei publicae coepit, contendit, ut decem tribuni pl. ferrent, ut absentis ratio haberetur, quod idem ipse sanxit lege quadam sua, Marcoque Marcello consuli finienti provincias

Gallias Kalendarum Martiarum die restitit: sed, ut haec
omittam, quid foedius, quid perturbatius hoc ab urbe
discessu sive potius turpissima fuga? quae condicio non
accipienda fuit potius quam relinquenda patria? malae
condiciones erant; fateor, sed num quid hoc peius? 'at 4
recuperabit rem publicam.' quando? aut quid ad eam
spem est parati? non ager Picenus amissus? non pate-
factum iter ad urbem? non pecunia omnis et publica et
privata adversario tradita? denique nulla causa, nullae
vires, nulla sedes, quo concurrant qui rem publicam de-
fensam velint: Apulia delecta est, inanissima pars Italiae
et ab impetu huius belli remotissima; fuga et maritima
opportunitas visa quaeri desperatione. † in te cepi Ca-
puam, non quo munus illud defugerem, sed in ea causa,
in qua nullus esset ordinum, nullus apertus privatorum
dolor, bonorum autem esset aliquis, sed hebes, ut solet,
et, ut ipse sensissem, multitudo et infimus quisque pro-
pensus in alteram partem, multi mutationis rerum cupidi,
dixi ipsi me nihil suscepturum sine praesidio et sine pe- 5
cunia; itaque habui nihil omnino negotii, quod ab initio
vidi nihil quaeri praeter fugam: eam si nunc sequor, quo-
nam? cum illo non; ad quem cum essem profectus, co-
gnovi in iis locis esse Caesarem, ut tuto Luceriam venire
non possem. infero mari nobis, incerto cursu, hieme
maxima navigandum est. age iam, cum fratre an sine
eo cum filio? an quo modo? in utraque enim re summa
difficultas erit, summus animi dolor. qui autem impetus
illius erit in nos absentis fortunasque nostras? acrior
quam in ceterorum, quod putabit fortasse in nobis vio-
landis aliquid se habere populare. age iam, has compe-
des, fascis, inquam, hos laureatos ecferre ex Italia quam
molestum est! qui autem locus erit nobis tutus, ut iam
placatis utamur fluctibus, ante quam ad illum venerimus?
qua autem aut quo, nihil scimus. at si restitero et fuerit 6
nobis in hac parte locus, idem fecero, quod in Cinnae
dominatione Philippus, quod L. Flaccus, quod Q. Mu-
cius, quoquo modo ea res huic quidem cecidit, qui ta-
men ita dicere solebat, se id fore videre, quod factum
est, sed malle quam armatum ad patriae moenia acce-
dere. aliter Thrasybulus, et fortasse melius; sed est

certa quaedam illa Mucii ratio atque sententia, est illa etiam [Philippi], et, cum sit necesse, servire tempori et non amittere tempus, cum sit datum. sed in hoc ipso habent tamen idem fasces molestiam: sit enim nobis amicus, quod incertum est, sed sit: deferet triumphum. non accipere, † ne periculosum sit, invidiosum ad bonos. o rem, inquis, difficilem et inexplicabilem! atqui explicanda est. quid enim fieri potest? ac ne me existimaris ad manendum esse propensiorem, quod plura in eam partem verba fecerim, potest fieri, quod fit in multis quaestionibus, ut res verbosior haec fuerit, illa verior. quam ob rem ut maxima de re aequo animo deliberanti, ita mihi des consilium velim. navis et in Caieta est
7 parata nobis et Brundisii. sed ecce nuntii scribente me haec ipsa noctu in Caleno, ecce litterae, Caesarem ad Corfinium, Domitium Corfinii cum firmo exercitu et pugnare cupiente. non puto etiam hoc Gnaeum nostrum commissurum, ut Domitium relinquat, etsi Brundisium Scipionem cum cohortibus duabus praemiserat, legionem *a* Fausto conscriptam in Siciliam sibi placere a consule duci scripserat ad consules; sed turpe Domitium deseri implorantem eius auxilium. est quaedam spes, mihi quidem non magna, sed in his locis firma, Afranium in Pyrenaeo cum Trebonio pugnasse, pulsum Trebonium, etiam Fadium tuum transisse cum cohortibus, summa autem, Afranium cum magnis copiis adventare: id si est, in Italia fortasse manebitur. ego autem, cum esset incertum iter Caesaris, quod vel ad Capuam vel ad Luceriam iturus putabatur, Leptam ad Pompeium misi *et* litteras, ipse, ne quo inciderem, reverti Formias. haec te scire volui scripsique sedatiore animo, quam proxime scripseram, nullum meum iudicium interponens, sed exquirens tuum.

IV.

Scr. in Formiano a. d. VIII. Kalendas Martias (ante lucem) a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Dionysius quidem tuus potius quam noster, cuius ego cum satis cognossem mores, tuo tamen potius stabam iudicio quam meo, ne tui quidem testimonii, quod

ei saepe apud me dederas, veritus, superbum se praebuit in fortuna, quam putavit nostram fore; cuius fortunae nos, quantum humano consilio effici poterit, motum ratione quadam gubernabimus. cui qui noster honos, quod obsequium, quae etiam ad ceteros contempti cuiusdam hominis commendatio defuit? ut meum iudicium reprehendi a Quinto fratre volgoque ab omnibus mallem quam illum non efferre laudibus, Ciceronesque nostros meo potius labore subdoceri quam me alium iis magistrum quaerere. ad quem ego quas litteras, dei immortales, miseram! quantum honoris significantis! quantum amoris! — Dicaearchum mehercule aut Aristoxenum diceres arcessi, *non* hominem omnium loquacissimum et minime aptum ad docendum. 'sed est memoria bona.' 2
me dicet esse meliore. — quibus litteris ita respondit, ut ego nemini, cuius causam non reciperem; semper enim 'si potero, si ante suscepta causa non impediar'; numquam reo cuiquam tam humili, tam sordido, tam nocenti, tam alieno tam praecise negavi quam hic mihi plane nulla exceptione praecidit. nihil cognovi ingratius, in quo vitio nihil mali non inest. sed de hoc nimis multa. ego navem paravi; tuas litteras tamen exspecto, 3
ut sciam, quid respondeant consultationi meae. Sulmone C. Atium Paelignum aperuisse Antonio portas, cum essent cohortes quinque, Q. Lucretium inde effugisse scis, Gnaeum ire Brundisium, † desertum. confecta res est.

V.

Scr. in Formiano a. d. VIII. Kalendas Martias (vesperi) a.u.c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Cum ante lucem VIII. Kal. ad te litteras dedissem, 1
vesperi ad nos eodem die venit ipse Dionysius, auctoritate tua permotus, ut suspicor; quid enim putem aliud? etsi solet eum, cum aliquid furiose fecit, paenitere. numquam autem cerritior fuit quam in hoc negotio: nam, quod ad te non scripseram, postea audivi a tertio miliario tum eum isse

πολλὰ μάτην κεράεσσιν ἐς ἠέρα θυμήναντα·

multa, inquam, mala cum dixisse, suo capiti, ut aiunt. sed *o* meam mansuetudinem! conieceram in fasciculum

una cum tua vehementem ad illum epistolam: hanc ad me referri volo, nec ullam ob aliam causam Pollicem, servum a pedibus meum, Romam misi; eo autem ad te scripsi, ut, si tibi forte reddita esset, mihi curares re-
2 ferendam, ne in illius manus perveniret. novi si quid esset, scripsissem. pendeo animi exspectatione Corfiniensi, in qua de salute rei publicae decernitur. tu fasciculum, qui est M'. Cvrio inscriptus, velim cures ad eum perferendum, Tironemque Curio commendes, ut *ei*, ut petii, si quid opus erit in sumptum, eroget.

VI.

Scr. in Formiano a. d. VII. Kalendas Martias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Obsignata iam epistola, quam de nocte daturus eram, sicut dedi — nam eam vesperi scripseram —, C. Sosius praetor in Formianum venit ad M'. Lepidum, vicinum nostrum, cuius quaestor fuit. Pompeii litterarum ad consules exemplum attulit:

2 'Litterae mihi a L. Domitio a. d. XIII. Kalend. Mart. allatae sunt; earum exemplum infra scripsi. nunc, ut ego non scribam, tua sponte te intellegere scio, quanti rei publicae intersit, omnis copias in unum locum primo quoque tempore convenire. tu, si tibi videbitur, dabis operam, quam primum ad nos venias, praesidii Capuae, quantum constitueritis satis esse, relinquas.'

3 Deinde supposuit exemplum epistolae Domitii, quod ego ad te pridie miseram. di immortales, qui me horror perfudit! quam sum sollicitus, quidnam futurum sit! hoc tamen spero, magnum nomen imperatoris fore, magnum in adventu terrorem. spero etiam, quoniam adhuc nihil nobis obfuit, nihil † mutasset nec tegentia hoc quod cum fortiter et diligenter, tum etiam mehercule. modo enim audivi quartanam a te discessisse: moriar, si magis gauderem, si id mihi accidisset. Piliae dic non esse aequum eam diutius habere nec id esse vestrae concordiae. Tironem nostrum ab altera relictum audio; sed eum video in sumptum ab aliis mutuatum: ego autem Curium nostrum, si quid opus esset, rogaram. malo Tironis verecundiam in culpa esse quam inliberalitatem Curii.

VII.

Scr. in Formiano a. d. VII. Kalendas Martias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Unum etiam restat amico nostro ad omne dedecus, 1
ut Domitio non subveniat. 'at nemo dubitat quin subsidio venturus sit.' ego non puto. 'deseret igitur talem civem et eos, quos una scis esse, cum habeat praesertim et ipse cohortis triginta?' nisi me omnia fallunt, deseret. incredibiliter pertimuit; nihil spectat nisi fugam, cui tu — video enim quid sentias — me comitem putas debere
esse. ego vero quem fugiam habeo, quem sequar non 2
habeo; quod enim tu meum laudas et memorandum dicis, malle quod dixerim me cum Pompeio vinci quam cum istis vincere, ego vero malo, sed cum illo Pompeio, qui tum erat aut qui mihi esse videbatur; cum hoc vero, qui ante fugit, quam scit aut quem fugiat aut quo, qui nos tradidit, qui patriam reliquit, Italiam relinquit, si malui, contigit: victus sum. quod superest, nec ista videre possum, quae numquam timui ne viderem, nec mehercule istum, propter quem mihi non modo meis, sed
memet ipso carendum est. ad Philotimum scripsi de 3
viatico, sive a Moneta — nemo enim solvit — sive ab Oppiis, tuis contubernalibus; cetera apposita tibi mandabo.

VIII.

Scr. in Formiano a. d. VI. Kalendas Martias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

O rem turpem et ea re miseram! sic enim sentio, id 1
demum aut potius id solum esse miserum, quod turpe sit: aluerat Caesarem; eundem repente timere coeperat, condicionem pacis nullam probarat, nihil ad bellum pararat, urbem reliquerat, Picenum amiserat culpa, in Apuliam se compegerat, ibat in Graeciam, omnis nos *ἀπροσφωνήτους*, expertis sui tanti, tam inusitati consilii
relinquebat. ecce subito litterae Domitii ad illum, ipsius 2
ad consules: fulsisse mihi videbatur *τὸ καλὸν* ad oculos eius et exclamasse ille vir qui esse debuit,

πρὸς ταῦθ᾽ ὅ τι χρὴ καὶ παλαμάσθων,
καὶ πάντ᾽ ἐπ᾽ ἐμοὶ τεκταινέσθων·
τὸ γὰρ εὖ μετ᾽ ἐμοῦ.

at ille tibi, *πολλὰ χαίρειν τῷ καλῷ* dicens, pergit Brundisium. Domitium autem aiunt re audita et eos, qui una essent, se tradidisse. o rem lugubrem! itaque intercludor dolore, quo *minus* ad te plura scribam. tuas litteras exspecto.

IX.

Scr. in Formiano a. d. V. Kalendas Martias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Epistolam meam quod pervolgatam scribis esse, non fero moleste: quin etiam ipse multis dedi describendam; ea enim et acciderunt iam et impendent, ut testatum esse velim, de pace quid senserim. cum autem ad eam hortarer, eum praesertim hominem, non videbar ullo modo facilius moturus, quam si id, quod eum hortarer, convenire eius sapientiae dicerem. eam si 'admirabilem' dixi, quoniam eum ad salutem patriae hortabar, non sum veritus ne viderer adsentari, cui tali in re lubenter me ad pedes abiecissem. qua autem est 'aliquid inpertias temporis,' non est de pace, sed de me ipso et de meo officio ut aliquid cogitet; nam quod testificor me expertem belli fuisse, etsi id re perspectum est, tamen eo scripsi, quo in suadendo plus auctoritatis haberem, eo-
2 demque pertinet, quod causam eius probo. sed quid haec nunc? utinam aliquid profectum esset! ne ego istas litteras in contione recitari velim, si quidem ille ipse ad eundem scribens in publico proposuit epistolam illam, in qua est 'pro tuis rebus gestis amplissimis.' amplioribusne quam suis, quam Africani? ita tempus ferebat; si quidem etiam vos duo tales ad quintum miliarium, quid nunc ipsum de se recipienti, quid agenti, quid acturo? quanto autem ferocius ille causae suae confidet, cum vos, cum vestri similis non modo frequentis, sed laeto voltu gratulantis viderit? 'num igitur peccamus?' minime vos quidem; sed tamen signa conturbantur, quibus voluntas a simulatione distingui posset. quae vero senatus consulta
3 video? sed apertius, quam proposueram. ego Arpini

volo esse pridie Kal., deinde circum villulas nostras errare, quas visurum me postea desperavi. *εὐγενῆ* tua consilia et tamen pro temporibus non incauta mihi valde probantur. Lepido quidem — nam fere *συνδιημερεύομεν*, quod gratissimum illi est — numquam placuit ex Italia exire, Tullo multo minus; crebro enim illius litterae ab aliis ad nos commeant. sed me illorum sententiae minus movebant; minus multa dederant illi rei publicae pignora: tua me hercule auctoritas vehementer movet; adfert enim et reliqui temporis recuperandi rationem et praesentis tuendi. sed, obsecro te, quid hoc miserius quam alterum plausus in foedissima causa quaerere, alterum offensiones in optima? alterum existimari conservatorem inimicorum, alterum desertorem amicorum? et mehercule quamvis amemus Gnaeum nostrum, ut et facimus et debemus, tamen hoc, quod talibus viris non subvenit, laudare non possum; nam sive timuit, quid ignavius? sive, ut quidam putant, meliorem suam causam illorum caede fore putavit, quid iniustius? sed haec omittamus; augemus enim dolorem retractando. vi. Kal. vesperi Balbus minor ad 4
me venit, occulta via currens ad Lentulum consulem, missu Caesaris, cum litteris, cum mandatis, cum promissione provinciae, Romam ut redeat, cui persuaderi posse non arbitror, nisi erit conventus. idem aiebat nihil malle Caesarem, quam ut Pompeium adsequeretur — id credo — et rediret in gratiam: id non credo et metuo ne omnis haec clementia ad † unam illam crudelitatem colligatur. Balbus quidem maior ad me scribit nihil malle Caesarem quam principe Pompeio sine metu vivere: tu puto haec credis. sed, cum haec scribebam v. Kalend., Pompeius iam Brundisium venisse poterat; expeditus enim antecesserat legiones xi. *K.* Luceria. sed hoc *τέρας* horribili vigilantia, celeritate, diligentia est. plane quid futurum sit nescio.

X.

Scr. in Formiano a. d. V. Kalendas Martias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Dionysius cum ad me praeter opinionem meam venisset, locutus sum cum eo liberalissime, tempora exposui.

rogavi ut diceret, quid haberet in animo, me nihil ab ipso invito contendere: respondit se, quod in nummis haberet, nescire quo loci esset, alios non solvere, aliorum diem nondum esse; dixit etiam alia quaedam de servulis suis, qua re nobiscum esse non posset. morem gessi; dimisi a me, ut magistrum Ciceronum non lubenter, ut hominem ingratum non invitus. volui te scire, quid ego de eius facto iudicarem.

XI.

Scr. in Formiano a. d. III. Kalendas Martias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Quod me magno animi motu perturbatum putas,
sum equidem, sed non tam magno quam tibi fortasse
videor; levatur enim omnis cura, cum aut constitit consilium aut cogitando nihil explicatur; lamentari autem licet. illud tamen totos dies; sed vereor ne, nihil cum proficiam, etiam dedecori sim studiis ac litteris nostris. consumo igitur omne tempus considerans, quanta vis sit illius viri, quem nostris libris satis diligenter, ut tibi quidem videmur, expressimus. tenesne igitur, moderatorem illum rei publicae quo referre velimus omnia? nam sic quinto, ut opinor, in libro loquitur Scipio: 'ut enim gubernatori cursus secundus, medico salus, imperatori victoria, sic huic moderatori rei publicae beata civium vita proposita est, ut opibus firma, copiis locuples, gloria ampla, virtute honesta sit; huius enim operis maximi inter
2 homines atque optimi illum esse perfectorem volo.' hoc
Gnaeus noster cum antea numquam, tum in hac causa minime cogitavit: dominatio quaesita ab utroque est, non id actum, beata et honesta civitas ut esset. nec vero ille urbem reliquit, quod eam tueri non posset, nec Italiam, quod ea pelleretur, sed hoc a primo cogitavit, omnis terras, omnia maria movere, reges barbaros incitare, gentis feras armatas in Italiam adducere, exercitus conficere maximos. genus illud Sullani regni iam pridem appetitur, multis, qui una sunt, cupientibus. an censes nihil inter eos convenire, nullam pactionem fieri potuisse? hodie potest; sed neutri σκοπὸς est ille, ut nos beati
3 simus: uterque regnare volt. haec a te invitatus breviter

exposui; voluisti enim me, quid de his malis sentirem, ostendere. προθεσπίζω igitur, noster Attice, non hariolans, ut illa, cui nemo credidit, sed coniectura prospiciens:

iamque mari magno ....

non multo, inquam, secus possum vaticinari; tanta malorum impendet Ἰλιάς. atque hoc nostra gravior est causa, qui domi sumus, quam illorum, qui una transierunt, quod illi alterum metuunt, nos utrumque. cur igitur, inquis, 4
remansimus? vel tibi paruimus vel non occurrimus vel hoc fuit rectius. conculcari, inquam, miseram Italiam videbis proxima aestate † aut utriusque in mancipiis ex omni genere collectis, nec tam *proscri*ptio pertimescenda, quae Luceriae multis sermonibus denuntiata esse dicitur, quam † universam interitus: tantas in confligendo utriusque viris video futuras. habes coniecturam meam; tu autem consolationis fortasse aliquid exspectasti: nihil invenio, nihil fieri potest miserius, nihil perditius, nihil foedius. quod quaeris, quid Caesar ad me scripserit, 5
quod saepe, gratissimum sibi esse quod quierim, oratque in eo ut perseverem. Balbus minor haec eadem mandat. iter autem eius erat ad Lentulum consulem cum litteris Caesaris praemiorumque promissis, si Romam revertisset; verum, cum habeo rationem dierum, ante puto tramissurum, quam potuerit conveniri. epistolarum Pompeii dua- 6
rum, quas ad me misit, neglegentiam meamque in rescribendo diligentiam volui tibi notam esse: earum exempla ad te misi. Caesaris hic per Apuliam ad Brundisium 7
cursus quid efficiat, exspecto: utinam aliquid simile Parthicis rebus! simul aliquid audiero, scribam ad te: tu ad me velim bonorum sermones; Romae frequentes esse dicuntur. scio equidem te in publicum non prodire, sed tamen audire te multa necesse est. memini librum tibi adferri a Demetrio Magnete ad te missum [scio] περὶ ὁμονοίας. eum mihi velim mittas. vides, quam causam mediter.

A.

Scr. Luceriae a. d. IV. Idus Februarias a. u. c. 705.

CN. POMPEIUS PROCOS. S. D. M. CICERONI IMP.

Q. Fabius ad me venit a. d. IIII. Idus Febr. is nuntiat L. Domitium cum suis cohortibus XI. et cohortibus XIIII.,

quas Vibullius adduxit, ad me iter habere; habuisse in animo proficisci Corfinio a. d. v. Idus Febr., C. Hirrum cum v. cohortibus subsequi. censeo, ad nos Luceriam venias; nam te hic tutissime puto fore.

B.

Scr. Formiis a. d. XIV. Kalendas Martias a. u. c. 705.

M. CICERO IMP. S. D. CN. MAGNO PROCOS.

1 A. d. xv. Kalend. Martias Formiis accepi tuas litteras, ex quibus ea, quae in agro Piceno gesta erant, cognovi commodiora esse multo, quam ut erat nobis nuntiatum, Vibulliique virtutem industriamque libenter agnovi. nos adhuc in ea ora, cui praepositi sumus, ita fuimus, ut navem paratam haberemus; ea enim audiebamus et ea verebamur, ut, quodcumque tu consilium cepisses, id nobis persequendum putaremus. nunc quoniam auctoritate et consilio tuo in spe firmiore sumus, si teneri posse putas Tarracinam *et* oram maritimam, in ea manebo, etsi praesidia in oppidis nulla sunt; nemo enim nostri ordinis in his locis est praeter M. Eppium, quem ego Minturnis esse volui, vigilantem hominem et industrium: nam L. Torquatum, virum fortem et cum auctoritate, Formiis non habemus, ad te profectum arbi-
2 tramur. ego omnino, ut proxime tibi placuerat, Capuam veni eo ipso die, quo tu Teano Sidicino es profectus; volueras enim me cum M. Considio pro praetore illa negotia tueri. cum eo venissem, vidi T. Ampium dilectum habere diligentissime, ab eo accipere Libonem, summa item diligentia et in illa colonia auctoritate. fui Capuae, quoad consules. iterum, ut erat edictum a consulibus, veni Capuam ad Nonas Februar. cum fuissem
3 triduum, recepi me Formias. nunc, quod tuum consilium aut quae ratio belli sit, ignoro: si tenendam hanc oram putas, quae et opportunitatem et dignitatem habet et egregios civis et, ut arbitror, teneri potest, opus est esse qui praesit; sin omnia unum in locum contrahenda sunt, non dubito quin ad te statim veniam, quo mihi nihil optatius est, idque tecum, quo die ab urbe discessimus, locutus sum. ego, si cui adhuc videor segnior fuisse, dum ne tibi videar, non laboro, et tamen, si, ut

video, bellum gerendum est, confido me omnibus facile satis facturum. M. Tullium, meum necessarium, ad te 4
misi, cui tu, si tibi videretur, ad me litteras dares.

C.

Scr. Canusii a. d. X. Kal. Martias a. u. c. 705.

CN. MAGNUS PROCOS. S. D. M. CICERONI IMP.

S. v. b. e. tuas litteras libenter legi; recognovi enim tuam pristinam virtutem etiam in salute communi. consules ad eum exercitum, quem in Apulia habui, venerunt. magno opere te hortor, pro tuo singulari perpetuoque studio in rem publicam, ut te ad nos conferas, ut communi consilio rei publicae adflictae opem atque auxilium feramus. censeo, via Appia iter facias et celeriter Brundisium venias.

D.

Scr. Formiis a. d. III. Kalendas Martias a. u. c. 705.

M. CICERO IMP. S. D. CN. MAGNO PROCOS.

Cum ad te litteras misissem, quae tibi Canusii red- 1
ditae sunt, suspitionem nullam habebam, te rei publicae causa mare transiturum, eramque in spe magna fore ut in Italia possemus aut concordiam constituere, qua mihi nihil utilius videbatur, aut rem publicam summa cum dignitate defendere: interim nondum meis litteris ad te perlatis ex iis mandatis, quae D. Laelio ad consules dederas, certior tui consilii factus non exspectavi, dum mihi a te litterae redderentur, confestimque cum Q. fratre et cum liberis nostris iter ad te in Apuliam facere coepi.
cum Teanum Sidicinum venissem, C. Messius, familiaris 2
tuus, mihi dixit aliique complures, Caesarem iter habere Capuam et eo ipso die mansurum esse Aeserniae: sane sum commotus, quod, si ita esset, non modo iter meum interclusum, sed me ipsum plane exceptum putabam; itaque tum Cales processi, ut ibi potissimum consisterem, dum certum nobis ab Aesernia de eo, quod audieram, referretur. at mihi, cum Calibus essem, adfertur littera- 3
rum tuarum exemplum, quas tu ad Lentulum consulem misisses. hae scriptae sic erant, litteras tibi a L. Domitio a. d. XIII. Kal. Martias allatas esse, earumque

exemplum subscripseras, magnique interesse rei publicae
[scripseras], omnis copias primo quoque tempore in unum
locum convenire, et ut praesidii quod satis esset Capuae
relinqueret. his ego litteris lectis in eadem opinione fui,
qua reliqui omnes, te cum omnibus copiis ad Corfinium
esse venturum, quo mihi, cum Caesar ad oppidum castra
haberet, tutum iter esse non arbitrabar. cum res in
summa exspectatione esset, utrumque simul audivimus,
et quae Corfinii acta essent, et te iter Brundisium facere
coepisse, cumque nec mihi nec fratri meo dubium esset
quin Brundisium contenderemus, a multis, qui e Samnio
Apuliaque veniebant, admoniti sumus, ut caveremus ne
exciperemur a Caesare, quod is in eadem loca, quae nos
petebamus, profectus celerius etiam, quam nos possemus,
eo, quo intenderet, venturus esset; quod cum ita esset,
nec mihi nec fratri meo nec cuiquam amicorum placuit
committere, ut temeritas nostra non solum nobis, sed
etiam rei publicae noceret, cum praesertim non dubitare-
mus quin, si etiam tutum nobis iter fuisset, te tamen iam
4 consequi non possemus. interim accepimus tuas litteras
Canusio a. d. x. K. Martias datas, quibus nos hortaris,
ut celerius Brundisium veniamus; quas cum accepisse-
mus a. d. III. K. Martias, non dubitabamus quin tu iam
Brundisium pervenisses, nobisque iter illud omnino in-
terclusum videbamus, neque minus nos esse captos quam
qui Corfinii fuissent; neque enim eos solos arbitrabamur
capi, qui in armatorum manus incidissent, sed eos nihilo
minus, qui regionibus exclusi intra praesidia atque intra
5 arma aliena venissent. quod cum ita sit, maxime vellem
primum semper tecum fuissem, quod quidem tibi osten-
deram, cum a me Capuam reiciebam: quod feci non
vitandi oneris causa, sed quod videbam teneri illam ur-
bem sine exercitu non posse; accidere autem mihi nole-
bam, quod doleo viris fortissimis accidisse. quoniam
autem tecum ut essem non contigit, utinam tui consilii
certior factus essem! nam suspitione adsequi non potui,
quod omnia prius arbitratus sum fore, quam ut haec rei
publicae causa in Italia non posset duce te consistere.
neque vero nunc consilium tuum reprehendo, sed fortu-
nam rei publicae lugeo, nec, si ego, quid tu sis secutus,

non perspicio, idcirco minus existimo te nihil nisi summa
ratione fecisse. mea quae semper fuerit sententia, pri- 6
mum de pace vel iniqua condicione retinenda, deinde de
urbe — nam de Italia quidem nihil mihi umquam osten-
deras —, meminisse te arbitror; sed mihi non sumo, ut
meum consilium valere debuerit: secutus sum tuum, ne-
que id rei publicae causa, de qua desperavi, quae et
nunc adflicta est nec excitari sine civili perniciosissimo
bello potest, sed te quaerebam, tecum esse cupiebam,
neque eius rei facultatem, si quae erit, praetermittam.
ego me in hac omni causa facile intellegebam pugnandi 7
cupidis hominibus non satis facere: primum enim prae
me tuli me nihil malle quam pacem, non quin eadem
timerem, quae illi, sed ea bello civili leviora ducebam.
inde suscepto bello, cum pacis condiciones ad te adferri
a teque ad eas honorifice et large responderi viderem,
duxi meam rationem, quam tibi facile me probaturum
pro tuo in me beneficio arbitrabar: memineram me esse
unum, qui pro meis maximis in rem publicam meritis
supplicia miserrima et crudelissima pertulissem, me esse
unum, qui, si offendissem eius animum, cui, cum iam in
armis essemus, consulatus tamen alter et triumphus am-
plissimus deferebatur, subicerer eisdem proeliis, ut mea
persona semper ad improborum civium impetus aliquid
videretur habere populare; atque haec non ego prius
sum suspicatus, quam mihi palam denuntiata sunt, ne-
que ea tam pertimui, si subeunda essent, quam decli-
nanda putavi, si honeste vitare possem. quam brevem 8
illius temporis, dum in spe pax fuit, rationem nostram
vides, reliqui facultatem res ademit. iis autem, quibus
non satis facio, facile respondeo: neque enim ego amicior
C. Caesari umquam fui quam illi, neque illi amiciores
rei publicae quam ego. hoc inter me et illos interest,
quod, cum et illi cives optimi sint et ego ab ista laude
non absim, ego condicionibus, quod idem te intellexeram
velle, illi armis disceptari maluerunt; quae quoniam ratio
vicit, perficiam profecto ut neque res publica civis a me
animum neque tu amici desideres.

XII.

Scr. Formiis prid. Kal. Martias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Mihi molestior *lippitudo* erat etiam, quam ante fuerat; dictare tamen hanc epistolam malui quam Gallo Fadio, amantissimo utriusque nostrum, nihil ad te litterarum dare: nam pridie quidem, quoquo modo potueram, scripseram ipse eas litteras, quarum vaticinationem falsam esse cupio. huius autem epistolae non solum ea causa est, ut ne quis a me dies intermittatur, quin dem ad te litteras, sed etiam haec iustior, ut a te impetrarem, ut sumeres aliquid temporis, quo quia tibi perexiguo opus est, explicari mihi tuum consilium plane volo, ut penitus
2 intellegam. omnia sunt integra nobis: nihil praetermissum est, quod non habeat sapientem excusationem, non modo probabilem; nam certe neque tum peccavi, cum imparatam Capuam, non solum ignaviae delictum, sed etiam perfidiae suspitionem fugiens, accipere nolui, neque cum post condiciones pacis per L. Caesarem et Fabatum allatas cavi, ne animum eius offenderem, cui Pompeius iam armatus armato consulatum triumphumque
3 deferret. nec vero haec extrema quisquam potest iure reprehendere, quod mare non transierim. id enim, etsi erat † deliberationis, tamen obire non potui; neque enim suspicari debui, praesertim cum ex ipsius Pompeii litteris, idem quod video te existimasse, non dubitarim quin is Domitio subventurus esset; et plane, quid rectum et
4 quid faciendum mihi esset, diutius cogitare malui. primum igitur, haec qualia tibi esse videantur, etsi significata sunt a te, tamen accuratius mihi perscribas velim, deinde aliquid etiam in posterum prospicias fingasque, quem me esse deceat et ubi me plurimum prodesse rei publicae sentias, ecquae pacifica persona desideretur, an
5 in bellatore sint omnia. atque ego, qui omnia officio metior, recordor tamen tua consilia, quibus si paruissem, tristitiam illorum temporum non subissem. memini, quid mihi tum suaseris per Theophanem, per Culleonem, idque saepe ingemiscens sum recordatus. qua re nunc saltem ad illos calculos revertamur, quos tum abiecimus,

ut non solum gloriosis consiliis utamur, sed etiam paulo salubrioribus. sed nihil praescribo: accurate velim perscribas tuam ad me sententiam. volo etiam exquiras 6
quam diligentissime poteris — habebis autem per quos possis —, quid Lentulus noster, quid Domitius agat, quid acturus sit, quem ad modum nunc se gerant, num quem accusent, num cui suscenseant — quid dico, num cui? num Pompeio? omnino culpam omnem Pompeius in Domitium confert, quod ipsius litteris cognosci potest, quarum exemplum ad te misi. haec igitur videbis, et, quod ad te ante scripsi, Demetrii Magnetis librum, quem ad te misit de concordia, velim mihi mittas.

A.

Scr. medio mense Februario a. u. c. 705.

CN. MAGNUS PROCOS. S. D. C. MARCELLO L. LENTULO COSS.

Ego, quod existimabam dispersos nos neque rei pu- 1
blicae utilis neque nobis praesidio esse posse, idcirco ad L. Domitium litteras misi, primum uti ipse cum omni copia ad nos veniret; si de se dubitaret, ut cohortis XVIIII., quae ex Piceno ad me iter habebant, ad nos mitteret: quod veritus sum, factum est, ut Domitius implicaretur neque ipse satis firmus esset ad castra facienda, quod meas XVIIII. et suas XII. cohortis tribus in oppidis distributas haberet — nam partim Albae, partim Sulmone collocavit —, neque *se*, si vellet, expedire posset. nunc 2
scitote me esse in summa sollicitudine; nam et tot et talis viros periculo obsidionis liberare cupio, neque subsidio ire possum, quod his duabus legionibus non puto esse committendum, ut illuc ducantur, ex quibus tamen non amplius XIIII. cohortis contrahere potui, quod Brundisium *** misi, neque Canusium sine praesidio, dum abessem, putavi esse dimittendum. D. Laelio man- 3
daram, quod maiores copias sperabam nos habituros, ut, si vobis videretur, alteruter vestrum ad me veniret, alter in Siciliam cum ea copia, quam Capuae et circum Capuam comparastis, et cum iis militibus, quos Faustus legit, proficisceretur, Domitius cum XII. suis cohortibus eodem adiungeretur, reliquae copiae omnes Brundisium

cogerentur et inde navibus Dyrrhachium transportarentur. nunc, cum hoc tempore nihilo magis ego quam vos subsidio Domitio ire possim, *** se per montis explicare, non est nobis committendum, ut ad has xiiii. cohortis, quas dubio animo habeo, hostis accedere aut in itinere
4 me consequi possit. quam ob rem placitum est mihi, † altia video C. Marcello et ceteris nostri ordinis, qui hic sunt, ut Brundisium ducerem hanc copiam, quam mecum habeo. vos hortor ut, quodcumque militum contrahere poteritis, contrahatis et eodem [Brundisium] veniatis quam primum. arma, quae ad me missuri eratis, iis censeo armetis milites, quos vobiscum habetis; quae arma superabunt, ea si Brundisium iumentis deportaritis, vehementer rei publicae profueritis. de hac re velim nostros certiores faciatis: ego ad P. Lupum et C. Coponium praetores misi, ut se vobis coniungerent et, militum quod haberent, ad vos deducerent.

B.

Scr. Luceriae medio mense Februario a. u. c. 705

CN. MAGNUS PROCOS. S. D. L. DOMITIO PROCOS.

1 Valde miror te ad me nihil scribere et potius ab aliis quam a te de re publica me certiorem fieri. nos disiecta manu pares adversario esse non possumus; contractis nostris copiis spero nos et rei publicae et communi saluti prodesse posse. quam ob rem cum constituisses, ut Vibullius mihi scripserat, a. d. v. Id. Febr. Corfinio proficisci cum exercitu et ad me venire, miror, quid causae fuerit, qua re consilium mutaris: nam illa causa, quam mihi Vibullius scribit, levis est, te propterea moratum esse, quod audieris Caesarem Firmo progressum in Castrum Truentinum venisse; quanto enim magis appropinquare adversarius coepit, eo tibi celerius agendum erat, ut te mecum coniungeres prius quam Caesar aut
2 tuum iter impedire aut me abs te excludere posset. quam ob rem etiam *atque etiam* te rogo et hortor, id quod non destiti superioribus litteris a te petere, ut primo quoque die Luceriam advenires, ante quam copiae, quas instituit Caesar contrahere, in unum locum coactae vos a nobis distrahant: sed si erunt qui te impediant, ut villas suas

servent, aequum est me a te impetrare, ut cohortis, quae ex Piceno et Camerino venerunt, quae fortunas suas reliquerunt, ad me missum facias.

B.

Scr. Luceriae a. d. XIV. Kalendas Martias a. u. c. 705.

CN. MAGNUS PROCOS. S. D. L. DOMITIO PROCOS.

Litteras abs te M. Calenius ad me attulit a. d. XIIII. Kal. 1
Martias, in quibus litteris scribis tibi in animo esse observare Caesarem et, si secundum mare ad me ire coepisset, confestim in Samnium ad me venturum, sin autem ille circum istaec loca commoraretur, te ei, si propius accessisset, resistere velle: te animo magno et forti istam rem agere existimo, sed diligentius nobis est videndum, ne distracti pares esse adversario non possimus, cum ille magnas copias habeat et maiores brevi habiturus sit; non enim pro tua prudentia debes illud solum animadvertere, quot in praesentia cohortis contra te habeat Caesar, sed quantas brevi tempore equitum et peditum copias contracturus sit. cui rei testimonio sunt litterae, quas Bussenius ad me misit, in quibus scribit, id quod ab aliis quoque mihi scribitur, praesidia Curionem, quae in Umbria et Tuscis erant, contrahere et ad Caesarem iter facere; quae si copiae in unum locum fuerint coactae, ut pars exercitus ad Albam mittatur, pars ad te accedat, ut non pugnet, sed locis suis repugnet, haerebis, neque solus cum ista copia tantam multitudinem sustinere poteris, ut frumentatum eas. quam ob rem te magno 2
opere hortor, ut quam primum cum omni copia huc venias. consules constituerunt idem facere. ego M. Tuscilio ad te mandata dedi providendum esse, ne duae legiones sine Picentinis cohortibus in conspectum Caesaris committerentur. quam ob rem nolito commoveri, si audieris me regredi, si forte Caesar ad me veniet; cavendum enim puto esse, ne implicatus haeream: nam neque castra propter anni tempus et militum animos facere possum neque ex omnibus oppidis contrahere copias expedit, ne receptum amittam. itaque non amplius XIIII. cohortis Luceriam coëgi. consules praesidia omnia 3
deducturi sunt aut in Siciliam ituri; nam aut exercitum

firmum habere oportet, quo confidamus perrumpere nos posse, aut regiones eius modi obtinere, e quibus repugnemus, id quod neutrum nobis hoc tempore contigit, quod et magnam partem Italiae Caesar occupavit et nos non habemus exercitum tam amplum neque tam magnum quam ille. itaque nobis providendum est, ut summam rei publicae rationem habeamus. etiam atque etiam te hortor, ut cum omni copia quam primum ad me venias: possumus etiam nunc rem publicam erigere, si communi consilio negotium administrabimus; si distrahemur, infirmi erimus. mihi hoc constitutum est.

4 His litteris scriptis Sicca abs te mihi litteras attulit et mandata: quod me hortare, ut istuc veniam, id me facere non arbitror posse, quod non magno opere his legionibus confido.

D.

Scr. Luceriae a. d. XIII. Kal. Martias a. u. c. 705.

CN. MAGNUS PROCOS. S. D. L. DOMITIO PROCOS.

1 Litterae mihi a te redditae sunt a. d. XIII. Kal. Martias, in quibus scribis Caesarem apud Corfinium castra posuisse. quod putavi et praemonui fit, ut nec in praesentia committere tecum proelium velit et omnibus copiis conductis te implicet, ne ad me iter tibi expeditum sit atque istas copias coniungere optimorum civium possis cum iis legionibus, de quarum voluntate dubitamus: quo etiam magis tuis litteris sum commotus; neque enim eorum militum, quos mecum habeo, voluntate satis confido, ut de omnibus fortunis rei publicae dimicem, neque etiam, qui ex dilectibus conscripti sunt *a* consulibus, con-
2 venerunt. qua re da operam, si ulla ratione etiam nunc efficere potes, ut te explices, huc quam primum venias, ante quam omnes copiae *ad* adversarium conveniant; neque enim celeriter ex dilectibus huc homines convenire possunt, et, si convenirent, quantum iis committendum sit, qui inter se ne noti *quidem* sunt, contra veteranas legiones non te praeterit.

XIII.

Scr. Formiis Kalendis Martiis a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Lippitudinis meae signum tibi sit librarii manus et eadem causa brevitatis, etsi nunc quidem quod scriberem nihil erat: omnis exspectatio nostra erat in nuntiis

Brundisinis. si nactus hic esset Gnaeum nostrum, spes
dubia pacis, sin ille ante tramisisset, exitiosi belli metus.
sed videsne, in quem hominem inciderit res publica?
quam acutum, quam vigilantem, quam paratum? si me-
hercule neminem occiderit nec cuiquam quicquam ade-
merit, ab iis, qui eum maxime timuerant, maxime dilige-
tur. multum mecum municipales homines loquuntur, 2
multum rusticani: nihil prorsus aliud curant nisi agros,
nisi villulas, nisi nummulos suos. et vide, quam conversa
res sit: illum, quo antea confidebant, metuunt, hunc amant,
quem timebant. id quantis nostris peccatis vitiisque eve-
nerit, non possum sine molestia cogitare. quae autem
impendere putarem, scripseram ad te, et iam tuas litteras
exspectabam.

XIV.

Scr. Formiis a. d. VI. Nonas Martias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Non dubito quin tibi odiosae sint epistolae cotidianae, 1
cum praesertim neque nova de re aliqua certiorem te
faciam neque novam denique iam reperiam scribendi
ullam sententiam. sed, si dedita opera, cum causa nulla
esset, tabellarios ad te cum inanibus epistolis mitterem,
facerem inepte; euntibus vero, domesticis praesertim, ut
nihil ad te dem litterarum, facere non possum, et simul
— crede mihi — requiesco paulum in his miseriis, cum
quasi tecum loquor, cum vero tuas epistolas lego, multo
etiam magis. omnino intellego nullum fuisse tempus post
has fugas et formidines, quod magis debuerit mutum esse
a litteris, propterea, quod neque Romae quicquam audi-
tur novi, nec in his locis, quae a Brundisio absunt pro-
pius [quam tu] biduum aut triduum; Brundisii autem
omne certamen vertitur huius primi temporis. qua qui-
dem exspectatione torqueor. sed omnia ante Nonas scie-
mus. eodem enim die video Caesarem [a] Corfinio post
meridiem profectum esse, [id est Feralibus,] quo Canusio
mane Pompeium: eo modo autem ambulat Caesar et iis
diariis militum celeritatem incitat, ut timeam ne citius ad
Brundisium, quam opus sit, accesserit. dices 'quid igitur 2
proficis, qui anticipes eius rei molestiam, quam triduo
sciturus sis?' nihil equidem; sed, ut supra dixi, tecum
perlibenter loquor, et simul scito labare meum consilium
illud, quod satis iam fixum videbatur: non mihi satis
idonei sunt auctores ii, qui a te probantur: quod enim

umquam eorum in re publica forte factum exstitit? aut quis ab iis ullam rem laude dignam desiderat? nec mehercule laudandos existimo, qui trans mare belli parandi causa profecti sunt — quamquam haec ferenda non erant —; video enim, quantum id bellum et quam pestiferum futurum sit, sed me movet unus vir, cuius fugientis comes, rem publicam recuperantis socius videor esse debere. 'totiensne igitur sententiam mutas?' ego tecum tamquam mecum loquor. quis autem est, tanta quidem de re, quin varie secum ipse disputet? simul et elicere cupio sententiam tuam: si manet, ut firmior sim, si mu-
3 tata est, ut tibi adsentiar. omnino ad id, de quo dubito, pertinet me scire, quid Domitius acturus sit, quid noster Lentulus: de Domitio varia audimus, modo esse in Tiburti † aut lepidi quo cum lepidus accessisse ad urbem, quod item falsum video esse: ait enim Lepidus eum nescio quo penetrasse itineribus, occultandi sui causa an maris adipiscendi? ne is quidem scit; ignorat etiam de filio. addit illud, sane molestum, pecuniam Domitio satis grandem, quam is Corfinii habuerit, non esse redditam. de Lentulo autem nihil audimus. haec velim exquiras ad meque perscribas.

XV.

Scr. Formiis a. d. V. Nonas Martias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 A. d. v. Nonas Martias epistolas mihi tuas Aegypta reddidit, unam veterem, III. Kal. quam te scribis dedisse Pinario, quem non vidimus, in qua exspectas, quidnam praemissus agat Vibullius, qui omnino non est visus a Caesare — id altera epistola video te scire ita esse —, et quem ad modum redeuntem excipiam Caesarem, quem omnino vitare cogito, et † authemonis fugam tendis commutationemque vitae tuae, quod tibi puto esse faciendum, et ignoras, Domitius cum fascibusne sit; quod cum scies,
2 facies ut sciamus. habes ad primam epistolam. secutae sunt duae, pr. Kal. ambae datae, quae me convellerunt de pristino statu, iam tamen, ut ante ad te scripsi, labantem: nec me movet, quod scribis 'Iovi ipsi iniquum.' nam periculum in utriusque iracundia positum est, victoria autem ita incerta, ut deterior causa paratior mihi esse videatur; nec me consules movent, qui ipsi pluma aut folio facilius moventur: officii me deliberatio cruciat cruciavitque adhuc. cautior certe est mansio; honestior existi-

matur traiectio: malo interdum, multi me non caute, quam pauci non honeste fecisse existiment. de Lepido et Tullo quod quaeris, illi vero non dubitant quin Caesari praesto futuri in senatumque venturi sint. recentissima tua est 3
epistola Kal. data, in qua optas congressum pacemque non desperas; sed ego, cum haec scribebam, nec illos congressuros nec, si congressi essent, Pompeium ad ullam condicionem accessurum putabam. quod videris non dubitare, si consules transeant, quid nos facere oporteat, certe transeunt vel, quo modo nunc est, transierunt; sed memento praeter Appium neminem esse fere, qui non ius habeat transeundi; nam aut cum imperio sunt, ut Pompeius, ut Scipio, Sufenas, Fannius, Voconius, Sestius, ipsi consules, quibus more maiorum concessum est vel omnis adire provincias, aut legati sunt eorum. sed nihil decerno: quid placeat tibi et quid propemodum rectum sit, intellego. plura scriberem, si ipse possem; sed, ut mihi videor, potero biduo. Balbi Cornelii litterarum exemplum, quas eodem die accepi, quo tuas, misi ad te, ut meam vicem doleres, cum me derideri videres.

A.

BALBUS CICERONI IMP. SAL.

Obsecro te, Cicero, suscipe curam et cogitationem 1
dignissimam tuae virtutis, ut Caesarem et Pompeium perfidia hominum distractos rursus in pristinam concordiam reducas. crede mihi Caesarem non solum fore in tua potestate, sed etiam maximum beneficium te sibi dedisse iudicaturum, si huc te reicis. velim idem Pompeius faciat, qui ut adduci tali tempore ad ullam condicionem possit, magis opto quam spero; sed, cum constiterit et timere desierit, tum incipiam non desperare tuam auctoritatem plurimum apud eum valituram. quod Lentulum [consu- 2
lem] meum voluisti hic remanere, Caesari gratum, mihi vero gratissimum medius fidius fecisti; nam illum tanti facio, ut non Caesarem magis diligam; qui si passus esset nos secum, ut consueveramus, loqui et non se totum etiam et etiam ab sermone nostro avertisset, minus miser, quam sum, essem. nam cave putes hoc tempore plus me quemquam cruciari, quod eum, quem ante me diligo, video in consulatu quidvis potius esse quam consulem. quod si voluerit tibi obtemperare et nobis de Caesare credere et consulatum reliquum Romae peragere, incipiam sperare etiam consilio senatus, auctore te, illo relatore,

Pompeium et Caesarem coniungi posse. quod si factum
3 erit, me satis vixisse putabo. factum Caesaris de Corfinio totum te probaturum scio: quo modo in eius modi re, commodius cadere non potuit quam ut res sine sanguine confieret. Balbi mei tuique adventu delectatum te valde gaudeo: is quaecumque tibi de Caesare dixit quaeque Caesar scripsit, scio, re tibi probabit, quaecumque fortuna eius fuerit, verissume scripsisse.

XVI.

Scr. Formiis a. d. IV. Nonas Martias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO.

1 Omnia mihi provisa sunt praeter occultum et tutum iter ad mare superum; hoc enim mari uti non possumus hoc tempore anni: illuc autem, quo spectat animus et quo res vocat, qua veniam? cedendum enim est celeriter, ne forte qua re impediar atque alliger. nec vero ille me ducit, qui videtur, quem ego hominem *ἀπολιτικώτατον* omnium iam ante cognoram, nunc vero etiam *ἀστρατηγικώτατον*. non me igitur is ducit, sed sermo hominum, qui ad me *a* Philotimo scribitur; is enim me ab optimatibus ait conscindi. quibus optimatibus, di boni! qui nunc quo modo occurrunt! quo modo autem se venditant Caesari! municipia vero deum, nec simulant, ut cum de illo
2 aegroto vota faciebant. sed plane, quicquid mali hic Pisistratus non fecerit, tam gratum est, quam si alium facere prohibuerit; *hunc* propitium sperant, illum iratum putant. quas fieri censes *ἀπαντήσεις* ex oppidis! quos honores! 'metuunt' inquies. credo, sed mehercule illum magis: huius insidiosa clementia delectantur, illius iracundiam formidant. iudices de CCCLX., qui praecipue Gnaeo nostro delectabantur, ex quibus cotidie aliquem video, nescio quas eius Lucerias horrent: itaque quaero, qui sint isti optimates, qui me exturbent, cum ipsi domi maneant. sed tamen, quicumque sunt, *αἰδέομαι Τρῶας*. etsi, qua spe proficiscar video, coniungoque me cum homine magis ad vastandam Italiam quam ad vincendum parato. † domum quem exspecto. et quidem, cum haec scribebam, IIII. Nonas, iam exspectabam aliquid a Brundisio. quid autem aliquid? quam inde turpiter fugisset et victor hic qua se referret et quo; quod ubi audissem, si ille Appia veniret, ego Arpinum cogitabam.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD ATTICUM

LIBER NONUS.

I.

Scr. in Formiano prid. Nonas Martias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Etsi, cum tu has litteras legeres, putabam fore ut 1
scirem iam, quid Brundisii actum esset — nam Canusio
VIIII. Kal. profectus erat Gnaeus, haec autem scribebam
pridie Nonas, XIIII. die post quam ille Canusio moverat
—, tamen angebar singularum horarum exspectatione
mirabarque nihil allatum esse ne rumoris quidem; nam
erat mirum silentium. sed haec fortasse κενόσπουδα
sunt, quae tamen iam sciantur necesse est: illud mole- 2
stum, me adhuc investigare non posse, ubi P. Lentulus
noster sit, ubi Domitius; quaero autem, quo facilius scire
possim, quid acturi sint, iturine ad Pompeium, et, si sunt,
qua quandove ituri sint. urbem quidem iam refertam
esse optimatium audio, Sosium et Lupum, quos Gnaeus
noster ante putabat Brundisium venturos esse quam se,
ius dicere. hinc vero volgo vadunt; etiam M'. Lepidus,
quocum diem conterere solebam, cras cogitabat. nos 3
autem in Formiano morabamur, quo citius audiremus;
deinde Arpinum volebamus, inde, iter qua maxime ἀνα-
πάντητον esset, ad mare superum, remotis sive omnino
missis lictoribus: audio enim bonis viris, qui et nunc et
saepe antea magno praesidio rei publicae fuerunt, hanc
cunctationem nostram non probari multaque in me et
severe, in conviviis tempestivis quidem, disputari; ceda-
mus igitur et, ut boni cives simus, bellum Italiae terra
marique inferamus et odia improborum rursus in nos,
quae iam exstincta erant, incendamus et Luccei consilia
ac Theophani persequamur. nam Scipio vel in Syriam 4

proficiscitur sorte, vel cum genero honeste, vel Caesarem fugit iratum. Marcelli quidem, nisi gladium Caesaris timuissent, manerent; Appius et eodem timore et inimicitiarum recentium; et tamen praeter hunc et C. Cassium reliqui legati, Faustus pro quaestore, ego unus, cui utrumvis licet. frater accedet, quem socium huius fortunae esse non erat aequum, cui magis etiam Caesar irascetur; sed impetrare non possum, ut maneat. dabimus hoc Pompeio, quod debemus; nam me quidem alius nemo movet, non sermo bonorum, qui nulli sunt, non causa, quae acta timide est, agetur improbe. uni, uni hoc damus, ne id quidem roganti, nec suam causam, ut ait, agenti, sed publicam. tu quid cogites de transeundo in Epirum, scire sane velim.

II.

Scr. in Formiano Nonis Martiis a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Etsi Nonis Martiis die tuo, ut opinor, exspectabam epistolam a te longiorem, tamen ad eam ipsam brevem, quam III. Nonas *ὑπὸ τὴν λῆψιν* dedisti, rescribendum putavi: gaudere ais te mansisse me et scribis in sententia te manere; mihi autem superioribus litteris videbare non dubitare, quin cederem, ita, si et Gnaeus bene comitatus conscendisset et consules transissent. utrum hoc tu parum commeministi, an ego non satis intellexi, an mutasti sententiam? sed aut ex epistola, quam exspecto, perspiciam, quid sentias, aut alias abs te litteras eliciam. Brundisio nihildum erat allatum.

II. a.

Scr. in Formiano a. d. VIII. Idus Martias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 O rem difficilem planeque perditam! quam nihil praetermittis in consilio dando! quam nihil tamen, quod tibi ipsi placeat, explicas! non esse me una cum Pompeio gaudes, ac proponis, quam sit turpe me adesse, cum quid de illo detrahatur; nefas esse approbare. certe. contra igitur? 'di' inquis 'averruncent.' quid ergo fiet,

si in altero scelus est, in altero supplicium? 'impetrabis'
inquis 'a Caesare, ut tibi abesse liceat et esse otioso.'
supplicandum igitur? miserum. quid, si non impetraro?
'et de triumpho erit' inquis 'integrum.' quid, si hoc
ipso premar? accipiam? quid foedius? negem? repudiari
se totum, magis etiam quam olim in xx viratu putabit;
ac solet, cum se purgat, in me conferre omnem illorum
temporum culpam: ita me sibi fuisse inimicum, ut ne
honorem quidem a se accipere vellem. quanto nunc hoc
idem accipiet asperius? tanto scilicet, quanto et honor
hic illo est amplior et ipse robustior. nam quod negas 2
te dubitare quin magna in offensa sim apud Pompeium
hoc tempore, non video causam, cur ita sit, hoc quidem
tempore: qui enim amisso Corfinio denique certiorem
me sui consilii fecit, is queretur Brundisium me non
venisse, cum inter me et Brundisium Caesar esset? de-
inde etiam scit *ἀπαρρησίαστον* esse in ea causa quere-
lam suam: me putat de municipiorum imbecillitate, de
dilectibus, de pace, de urbe, de pecunia, de Piceno oc-
cupando plus vidisse quam se. sin, cum potuero, non
venero, tum erit inimicus, quod ego non eo vereor, ne
mihi noceat — quid enim faciet?

τίς δ' ἐστὶ δοῦλος τοῦ θανεῖν ἄφροντις ὤν; —,

sed quia ingrati animi crimen horreo. confido igitur
adventum nostrum illi, quoquo tempore fuerit, ut scribis,
ἀσμένιστον fore; nam quod ais, si hic temperantius egerit,
consideratius consilium te daturum, qui hic potest se
gerere non perdite? vita, mores, ante facta, ratio suscepti
negotii, socii, vires bonorum aut etiam constantia. vix- 3
dum epistolam tuam legeram, cum ad me, currens ad
illum, Postumus Curtius venit, nihil nisi classis loquens
et exercitus: eripiebat Hispanias, tenebat Asiam, Sici-
liam, Africam, Sardiniam, confestim in Graeciam perse-
quebatur. eundum igitur est, nec tam ut belli quam ut
fugae socii simus; nec enim ferre potero sermones isto-
rum, quicumque sunt; non sunt enim certe, ut appellan-
tur, boni; sed tamen id ipsum scire cupio, quid loquantur,
idque ut exquiras meque certiorem facias, te vehementer
rogo. nos adhuc, quid Brundisii actum esset, plane

nesciebamus; cum sciemus, tum ex re et ex tempore consilium capiemus, sed utemur tuo.

III.

Scr. Formiis a. d. VII. Idus Martias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Domitii filius transiit Formias VIII. Idus currens ad matrem Neapolim mihique nuntiari iussit patrem ad urbem esse, cum de eo curiose quaesisset servus noster Dionysius; nos autem audieramus eum profectum sive ad Pompeium sive in Hispaniam. id cuius modi sit, scire sane velim: nam ad id, quod delibero, pertinet, si ille certe nusquam discessit, intellegere Gnaeum non esse facilis nobis ex Italia exitus, cum ea tota armis praesidiisque teneatur, hieme praesertim; nam, si commodius anni tempus esset, vel infero mari liceret uti; nunc nihil potest nisi supero tramitti, quo iter interclusum est:
2 quaeres igitur et de Domitio et de Lentulo. a Brundisio nulla adhuc fama venerat, et erat hic dies VII. Idus, quo die suspicabamur aut pridie Brundisium venisse Caesarem; nam Kal. Arpis manserat. sed si Postumum audire velles, persecuturus erat Gnaeum; transisse enim iam putabat coniectura tempestatum ac dierum. ego nautas eum non putabam habiturum; ille confidebat, et eo magis, quod audita naviculariis hominis liberalitas esset. sed tota res Brundisina quo modo habeat se, diutius nescire non possum.

IV.

Scr. Formiis a. d. VI. Idus Martias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Ego etsi tam diu requiesco, quam diu aut ad te scribo aut tuas litteras lego, tamen et ipse egeo argumento epistolarum et tibi idem accidere certo scio: quae enim soluto animo familiariter scribi solent, ea temporibus his excluduntur, quae autem sunt horum temporum, ea iam contrivimus; sed tamen, ne me totum aegritudini dedam, sumpsi mihi quasdam tamquam thesis, quae et politicae sunt et temporum horum, ut et abducam ani-

mum ab querelis et in eo ipso, de quo agitur, exerceam. eae sunt huius modi:

Εἰ μενετέον ἐν τῇ πατρίδι τυραννουμένῃ; τυραννου- 2
μένης δ' αὐτῆς, εἰ παντὶ τρόπῳ τυραννίδος κατάλυσιν πραγματευτέον κἂν μέλλῃ διὰ τοῦτο περὶ τῶν ὅλων ἡ πόλις κινδυνεύσειν; εἰ εὐλαβητέον τὸν καταλύοντα, μὴ αὐτὸς αἴρηται; εἰ πειρατέον ἀρήγειν τῇ πατρίδι τυραννουμένῃ καιρῷ καὶ λόγῳ μᾶλλον ἢ πολέμῳ; εἰ πολιτικὸν τὸ ἡσυχάζειν ἀναχωρήσαντά ποι, τῆς πατρίδος τυραννουμένης; εἰ διὰ παντὸς ἰτέον κινδύνου τῆς ἐλευθερίας πέρι; εἰ πόλεμον ἐπακτέον τῇ χώρᾳ καὶ πολιορκητέον αὐτὴν τυραννουμένην; εἰ καὶ μὴ δοκιμάζοντα τὴν διὰ πολέμου κατάλυσιν τῆς τυραννίδος συναπογραπτέον ὅμως τοῖς ἀρίστοις; εἰ τοῖς εὐεργέταις καὶ φίλοις συγκινδυνευτέον ἐν τοῖς πολιτικοῖς, κἂν μὴ δοκῶσιν εὖ βεβουλεῦσθαι περὶ τῶν ὅλων; εἰ ὁ μεγάλα τὴν πατρίδα εὐεργετήσας δι' αὐτό τε τοῦτο ἀνήκεστα παθὼν καὶ φθονηθεὶς κινδυνεύσειεν ἂν ἐθελοντὴς ὑπὲρ τῆς πατρίδος; εἰ ἐφετέον αὐτῷ ἑαυτοῦ ποτὲ καὶ τῶν οἰκειοτάτων ποιεῖσθαι πρόνοιαν ἀφεμένῳ τὰς πρὸς τοὺς ἰσχύοντας διαπολιτείας;

In his ego me consultationibus exercens et disserens 3
in utramque partem tum Graece tum Latine et abduco parumper animum a molestiis et *τῶν προὔργου τι* delibero. sed vereor ne tibi *ἄκαιρος* sim: si enim recte ambulaverit is, qui hanc epistolam tulit, in ipsum tuum diem incidit.

V.

Scr. Formiis a. d. V. Idus Martias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Natali die tuo scripsisti epistolam ad me plenam 1
consilii summaeque cum benevolentiae tum etiam prudentiae: eam mihi Philotimus postridie, quam a te acceperat, reddidit. sunt ista quidem, quae disputas, difficillima, iter ad superum, navigatio infero, discessus Arpinum, ne hunc fugisse, mansio Formiis, ne obtulisse nos gratulationi videamur, sed miserius nihil quam ea videre, quae tamen iam, *iam*, inquam, videnda erunt. fuit apud me Postumus: scripsi ad te, quam gravis. venit ad me etiam Q. Fufius, quo voltu! quo spiritu!

properans Brundisium, scelus accusans Pompeii, levitatatem et stultitiam senatus. haec qui in mea villa non
2 feram, Curtium in curia potero ferre? age, finge me quamvis εὐστομάχως haec ferentem: quid illa, DIC M. TVLLI, quem habebunt exitum? et omitto causam rei publicae, quam ego amissam puto cum volneribus suis, tum medicamentis iis, quae parantur: de Pompeio quid agam? cui plane — quid enim hoc negem? — suscensui: semper enim *me* causae eventorum magis movent quam ipsa eventa. haec igitur mala — quibus maiora esse quae possunt? — considerans vel potius iudicans eius opera accidisse et culpa, inimicior eram huic quam ipsi Caesari. ut maiores nostri funestiorem diem esse voluerunt Alliensis pugnae quam urbis captae, quod hoc malum ex illo; itaque alter religiosus etiam nunc dies, alter in volgus ignotus: sic ego, decem annorum peccata recordans, in quibus inerat ille etiam annus, qui nos hoc *non* defendente, ne dicam gravius, adflixerat, praesentisque temporis cognoscens temeritatem, ignaviam, negle-
3 gentiam, suscensebam. sed ea iam mihi exciderunt: beneficia eiusdem cogito, cogito etiam dignitatem; intellego — serius equidem, quam vellem, propter epistolas sermonesque Balbi —, sed video plane nihil aliud agi, nihil actum ab initio, *quam* ut hunc occideret. eo igitur, † si quid apud Homerum, cui et mater et dea dixisset,

αὐτίκα γάρ τοι ἔπειτα μεθ' Ἕκτορα πότμος ἕτοιμος,

matri ipse respondit

αὐτίκα τεθναίην, ἐπεὶ οὐκ ἄρ' ἔμελλον ἑταίρῳ
κτεινομένῳ ἐπαμῦναι·

quid, si non ἑταίρῳ solum, sed etiam εὐεργέτῃ? adde, tali viro talem causam agenti: ego vero haec officia mercanda vita puto; optimatibus vero tuis nihil confido, nihil iam ne inservio quidem. video, ut se huic dent, ut daturi sint. quicquam tu illa putas fuisse de valetudine decreta municipiorum prae his de victoria gratulationibus? 'timent' inquies. at ipsi tum se timuisse dicunt. sed videamus, quid actum sit Brundisii. ex eo fortasse † ea consilia nascentur aliaeque litterae.

VI.

Scr. Formiis a. d. IV. Idus Martias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Nos adhuc Brundisio nihil. Roma scripsit Balbus 1
putari iam Lentulum consulem tramisisse nec eum a
minore Balbo conventum, quod is hoc iam Canusii au-
disset, inde ad se eum scripsisse, cohortisque sex, quae
Albae fuissent, ad Curium [via] Minucia transisse; id
Caesarem ad se scripsisse et brevi tempore eum ad ur-
bem futurum: ergo utar tuo consilio, neque me Arpinum
hoc tempore abdam, etsi, Ciceroni meo togam puram
cum dare Arpini vellem, hanc eram ipsam excusationem
relicturus ad Caesarem; sed fortasse in eo ipso offende-
tur, cur non Romae potius. sed tamen, si est convenien-
dus, hic potissimum: tum reliqua videbimus, id est et
quo et qua et quando. Domitius, ut audio, in Cosano 2
est, et quidem, ut aiunt, paratus ad navigandum: si in
Hispaniam, non probo; si ad Gnaeum, laudo; quovis
potius certe quam ut Curtium videat, quem ego patronus
aspicere non possum: quid alios? sed, opinor, quiescamus,
ne nostram culpam coarguamus, qui, dum urbem, id est
patriam, amamus dumque rem conventuram putamus, ita
nos gessimus, ut plane interclusi captique simus.

Scripta iam epistola Capua litterae sunt allatae hoc 3
exemplo: 'Pompeius mare transiit cum omnibus militi-
bus, quos secum habuit. hic numerus est hominum milia
triginta et consules et duo tribuni pl. et senatores, qui
fuerunt cum eo, omnes cum uxoribus et liberis. con-
scendisse dicitur a. d. IIII. Nonas Martias. ex ea die
fuere septemtriones venti. navis, quibus usus non est,
omnis aut praecidisse aut incendisse dicunt.' de hac re
litterae L. Metello tribuno pl. Capuam allatae sunt a
Clodia socru, quae ipsa transiit. ante sollicitus eram et 4
angebar, sicut res scilicet ipsa cogebat, cum consilio ex-
plicare nihil possem; nunc autem, postquam Pompeius
et consules ex Italia exierunt, non angor, sed ardeo
dolore,

οὐδέ μοι ἦτορ
ἔμπεδον, ἀλλ' ἀλαλύκτημαι —.

non sum, inquam, mihi crede, mentis compos; tantum mihi dedecoris admisisse videor. mene non primum cum Pompeio qualicumque consilio uso, deinde cum bonis esse, quamvis causa temere instituta? praesertim cum ii ipsi, quorum ego causa timidius me fortunae committebam, uxor, filia, Cicerones pueri, me illud sequi mallent, hoc turpe et me indignum putarent; nam Quintus quidem frater, quicquid mihi placeret, id rectum se
5 putare aiebat, id animo aequissimo sequebatur. tuas nunc epistolas a primo lego: hae me paulum recreant. primae monent et rogant, ne me proiciam; proximae gaudere te ostendunt me remansisse: eas cum lego, minus mihi turpis videor, sed tam diu, dum lego; deinde emergit rursum dolor et *αἰσχροῦ φαντασία.* quam ob rem obsecro te, mi Tite, eripe mihi hunc dolorem aut minue saltem aut consolatione aut consilio aut quacumque re potes. quid tu autem possis? aut quid homo
6 quisquam? vix iam deus. equidem illud molior, quod tu mones sperasque fieri posse, ut mihi Caesar concedat ut absim, cum aliquid in senatu contra Gnaeum agatur; sed timeo ne non impetrem: venit ab eo Furnius, ut quidem scias, quos sequamur: Q. Titinii filium cum Caesare esse nuntiat, sed illum maiores mihi gratias agere, quam vellem. quid autem me roget, paucis ille quidem verbis, sed *ἐν δυνάμει,* cognosce ex ipsius epistola. me miserum, quod tu non valuisti! una fuissemus; consilium certe non defuisset:

σύν τε δύ' ἐρχομένω —.

7 sed acta ne agamus, reliqua paremus. me adhuc haec duo fefellerunt: initio spes compositionis, qua facta volebam uti populari vita, sollicitudine senectutem nostram liberari; deinde bellum crudele et exitiosum suscipi a Pompeio intellegebam. melioris medius fidius civis et viri putabam quovis supplicio adfici quam illi crudelitati non solum praeesse, verum etiam interesse. videtur vel mori satius fuisse quam esse cum his. ad haec igitur cogita, mi Attice, vel potius excogita. quemvis eventum fortius feram quam hunc dolorem.

A.

CAESAR IMP. S. D. CICERONI IMP.

Cum Furnium nostrum tantum vidissem, neque loqui neque audire meo commodo potuissem, properarem atque essem in itinere, praemissis iam legionibus, praeterire tamen non potui, quin et scriberem ad te et illum mitterem gratiasque agerem, etsi hoc et feci saepe et saepius mihi facturus videor: ita de me mereris. imprimis a te peto, quoniam confido me celeriter ad urbem venturum, ut te ibi videam, ut tuo consilio, gratia, dignitate, ope omnium rerum uti possim. ad propositum revertar: festinationi meae brevitatique litterarum ignosces; reliqua ex Furnio cognosces.

VII.

Scr. Formiis a. d. III. Idus Martias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Scripseram ad te epistolam, quam darem IIII. Idus; 1
sed eo die is, cui dare volueram, non est profectus. ve-
nit autem eo ipso die ille 'celeripes,' quem Salvius dixe-
rat: attulit uberrimas tuas litteras, quae mihi quiddam
quasi 'animulae stillarunt;' recreatum enim me non queo
dicere. sed plane τὸ συνέχον effecisti; ego enim non
iam id ago, mihi crede, ut prosperos exitus consequar:
sic enim video, nec duobus his vivis nec hoc uno nos
umquam rem publicam habituros. ita neque de otio
nostro spero iam nec ullam acerbitatem recuso. unum
illud extimescebam, ne quid turpiter facerem, vel dicam,
iam fecissem. sic ergo habeto, salutaris te mihi litteras 2
misisse, neque solum has longiores, quibus nihil potest
esse explicatius, nihil perfectius, sed etiam illas brevio-
res, in quibus hoc mihi iucundissimum fuit, consilium
factumque nostrum a Sexto probari, pergratumque mihi
tu fecisti, a quo diligi me et, quid rectum sit, intellegi
scio. longior vero tua epistola non me solum, sed meos
omnis aegritudine levavit; itaque utar tuo consilio et ero
in Formiano, ne aut ad urbem *ἀπάντησις* mea animad-
vertatur aut, si nec hic nec illic eum videro, devitatum
se a me putet. quod autem suades, ut ab eo petam ut 3

mihi concedat ut idem tribuam Pompeio, quod ipsi tribuerim, id me iam pridem agere intelleges ex litteris Balbi et Oppii, quarum exempla tibi misi; misi etiam Caesaris ad eos sana mente scriptas, quo modo in tanta insania. sin mihi Caesar hoc non concedat, video tibi placere illud, me *πολίτευμα* de pace suscipere, in quo non extimesco periculum: cum enim tot impendeant, cur non honestissimo depecisci velim? sed vereor ne Pompeio quid oneris imponam,

μή μοι γοργείην κεφαλὴν δεινοῖο πελώρου

intorqueat; mirandum enim in modum Gnaeus noster Sullani regni similitudinem concupivit. *εἰδώς σοι λέγω.* nihil ille umquam minus obscure tulit. 'cum hocine igitur' inquies 'esse vis?' beneficium sequor, mihi crede, non causam [ut in Milone, ut in ... sed *haec* hactenus].

4 'causa igitur non bona est?' immo optima, sed agetur, memento, foedissime: primum consilium est suffocare urbem et Italiam fame, deinde agros vastare, urere, pecuniis locupletium *non* abstinere; sed cum eadem metuam ab hac parte, si illim beneficium non sit, rectius putem quidvis domi perpeti. sed ita meruisse illum de me puto, ut *ἀχαριστίας* crimen subire non audeam: quamquam a

5 te eius quoque rei iusta defensio est explicata. de triumpho tibi adsentior, quem quidem totum facile et lubenter abiecero: egregie probo fore ut, dum vagamur, *ὁ πλόος ὡραῖος* obrepat. 'si modo' inquis 'satis ille erit firmus.' est firmior etiam quam putabamus; de isto licet bene speres: promitto tibi, si valebit, tegulam illum in Italia nullam relicturum. 'tene igitur socio?' contra mehercule meum iudicium et contra omnium antiquorum auctoritatem, nec tam ut illa adiuvem quam ut haec ne videam cupio discedere; noli enim putare tolerabilis horum insanias nec unius modi fore: etsi quid te horum fugit, legibus, iudiciis, senatu sublato, libidines, audacias, sumptus, egestates tot egentissimorum hominum nec privatas posse res nec rem publicam sustinere? abeamus igitur inde qualibet navigatione, etsi id quidem, ut tibi videbitur, sed certe abeamus; sciemus enim, id quod exspectas,

6 quid Brundisii actum sit. bonis viris quod ais probari

quae adhuc fecerimus, scirique ab iis *nos* non profectos,
valde gaudeo, si est nunc ullus gaudendi locus. de Len-
tulo investigabo diligentius: id mandavi Philotimo, ho-
mini forti ac nimium optimati. extremum est, ut tibi 7
argumentum ad scribendum fortasse iam desit — nec
enim alia de re nunc ulla scribi potest; et de hac quid
iam amplius inveniri potest? — sed quoniam et ingenium
suppeditat — dico mehercule ut sentio — et amor, quo
et meum ingenium incitatur, perge, ut facis, et scribe
quantum potes. in Epirum quod me non invitas, comi-
tem non molestum, subirascor, sed vale: nam ut tibi
ambulandum, ungendum, sic mihi dormiendum; etenim
litterae tuae mihi somnum attulerunt.

A.

BALBUS ET OPPIUS S. D. M. CICERONI.

Nedum hominum humilium, ut nos sumus, sed etiam 1
amplissimorum virorum consilia ex eventu, non ex vo-
luntate a plerisque probari solent: tamen freti tua huma-
nitate, quod verissimum nobis videbitur, de eo, quod ad
nos scripsisti, tibi consilium dabimus, quod si non fuerit
prudens, at certe ab optima fide et optimo animo pro-
ficiscetur. nos, si id, quod nostro iudicio Caesarem facere
oportere existimamus, ut, simul Romam venerit, agat de
reconciliatione gratiae suae et Pompeii, id eum factu-
rum ex ipso cognovissemus, te hortaremur, ut velles iis
rebus interesse, quo facilius et maiore cum dignitate per
te, qui utrique es coniunctus, res tota confieret, aut, si
ex contrario putaremus Caesarem id non facturum et
eum velle cum Pompeio bellum gerere sciremus, num-
quam tibi suaderemus contra hominem optime de te me-
ritum arma ferre, sicuti te semper oravimus, ne contra
Caesarem pugnares. sed cum etiam nunc, quid facturus 2
Caesar sit, magis opinari quam scire *possimus*, non pos-
sumus nisi hoc: non videri eam tuam esse dignitatem
neque fidem omnibus cognitam, ut contra alterutrum,
cum utrique sis maxime necessarius, arma feras, et hoc
non dubitamus quin Caesar pro sua humanitate maxime
sit probaturus. nos tamen, si tibi videbitur, ad Caesarem
scribemus, ut nos certiores faciat, quid *de* hac re acturus

sit; a quo si erit nobis rescriptum, statim quae sentiemus ad te scribemus et tibi fidem faciemus nos ea suadere, quae nobis videntur tuae dignitati, non Caesaris actioni, esse utilissima, et hoc Caesarem pro sua indulgentia in suos probaturum putamus.

B.

BALBUS CICERONI IMP. SAL.

1 S. v. b. e. postea quam litteras communis cum Oppio ad te dedi, ab Caesare epistolam accepi, cuius exemplum tibi misi, ex quibus perspicere poteris, quam cupiat concordiam et Pompeium reconciliare et quam remotus sit ab omni crudelitate; quod eum sentire, ut debeo, valde gaudeo. de te et tua fide et pietate idem mehercule, mi Cicero, sentio, quod tu: non posse tuam famam et officium sustinere, ut contra eum arma feras, a quo tantum
2 beneficium te accepisse praedices. Caesarem hoc idem probaturum exploratum pro singulari eius humanitate habeo, eique cumulatissime satis facturum te certo scio, cum nullam partem belli contra eum suscipias neque socius eius adversariis fueris. atque hoc non solum in te, tali et tanto viro, satis habebit, sed etiam mihi ipse sua concessit voluntate, ne in iis castris essem, quae contra Lentulum aut Pompeium futura essent, quorum beneficia maxima haberem, sibique satis esse dixit, si togatus urbana officia sibi praestitissem, quae etiam illis, si vellem, praestare possem; itaque nunc Romae omnia negotia Lentuli procuro, sustineo, meumque officium, fidem, pietatem iis praesto. sed mehercule rursus iam abiectam compositionis spem non desperatissimam esse puto, quoniam Caesar est ea mente, qua optare debemus. hac re mihi placet, si tibi videtur, te ad eum scribere et ab eo praesidium petere, ut petiisti a Pompeio, me quidem adprobante, temporibus Milonianis. praestabo, si Caesarem bene novi, eum prius tuae dignitatis quam
3 suae utilitatis rationem habiturum. haec quam prudenter tibi scribam, nescio, sed illud certe scio, me ab singulari amore ac benevolentia, quaecumque scribo, tibi scribere, quod te — ita incolumi Caesare moriar! — tanti facio, ut paucos aeque ac te caros habeam. de hac

re cum aliquid constitueris, velim mihi scribas; nam non mediocriter laboro, *ut* utrique, ut vis, tuam benevolentiam praestare possis, quam mehercule te praestaturum confido. fac valeas.

C.

CAESAR OPPIO CORNELIO SAL.

Gaudeo mehercule vos significare litteris, quam valde 1
probetis ea, quae apud Corfinium sunt gesta. consilio
vestro utar lubenter, et hoc lubentius, quod mea sponte
facere constitueram, ut quam lenissimum me praeberem,
et Pompeium darem operam ut reconciliarem. temptemus,
hoc modo si possimus omnium voluntates recuperare
et diuturna victoria uti, quoniam reliqui crudelitate
odium effugere non potuerunt neque victoriam diutius
tenere praeter unum L. Sullam, quem imitaturus non
sum: haec nova sit ratio vincendi, ut misericordia et liberalitate
nos muniamus. id quem ad modum fieri possit,
non nulla mihi in mentem veniunt et multa reperiri possunt.
de his rebus rogo vos ut cogitationem suscipiatis.
N. Magium, Pompeii praefectum, deprehendi: scilicet 2
meo instituto usus sum et eum statim missum feci. iam
duo praefecti fabrum Pompeii in meam potestatem venerunt
et a me missi sunt; si volent grati esse, debebunt
Pompeium hortari, ut malit mihi esse amicus quam iis,
qui et illi et mihi semper fuerunt inimicissimi, quorum
artificiis effectum est ut res publica in hunc statum perveniret.

VIII.

Scr. in Formiano prid. Idus Martias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Cenantibus prid. Idus nobis, ac noctu quidem, Sta- 1
tius a te epistolam brevem attulit. de L. Torquato quod
quaeris, non modo Lucius, sed etiam Aulus profectus
est; alter multos *d.* de Reatinorum corona quod scribis,
moleste fero in agro Sabino sementem fieri proscriptionis.
senatores multos esse Romae nos quoque audieramus.

2 ecquid potes dicere, cur exierint? in his locis opinio est coniectura magis quam nuntio aut litteris, Caesarem Formiis a. d. XI. Kal. Aprilis fore. hic ego vellem habere Homeri illam Minervam simulatam Mentori, cui dicerem:

Μέντορ, πῶς τ' ἄρ' ἴω, πῶς τ' ἂρ προσπτύξομαι αὐτόν;

nullam rem umquam difficiliorem cogitavi; sed cogito tamen, nec ero, ut in malis, imparatus. sed cura ut valeas; puto enim diem tuum heri fuisse.

IX.

Scr. in Formiano a. d. XVI. Kalendas Apriles a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Tris epistolas tuas accepi postridie Idus; erant autem IIII., III., pridie Idus datae: igitur antiquissimae cuique primum respondebo. adsentior tibi, ut in Formiano potissimum commorer, etiam de supero mari, *tem*ptaboque, ut antea ad te scripsi, ecquonam modo possim voluntate eius nullam rei publicae partem attingere. quod laudas, quia oblivisci me scripsi ante facta et delicta nostri amici, ego vero ita facio: quin ea ipsa, quae a te commemorantur, secus ab eo in me ipsum facta esse non memini: tanto plus apud me valere beneficii gratiam quam iniuriae dolorem volo. faciamus igitur, ut censes, colligamusque nos: *σοφιστεύω* enim, simul ut rus decurro, atque in decursu *θέσεις* meas commentari non desino; sed sunt quaedam earum perdifficiles ad iudicandum. de optimatibus sit sane ita, ut vis, sed nosti illud *Διονύσιος ἐν Κορίνθῳ*. Titinii filius apud Caesarem est. quod autem quasi vereri videris ne mihi tua consilia displiceant, me vero nihil delectat aliud nisi consilium et litterae tuae; qua re fac, ut ostendis: ne destiteris ad me quicquid tibi in mentem venerit scribere: mihi nihil potest
2 esse gratius. venio ad alteram nunc epistolam. recte non credis de numero militum: ipso dimidio plus scripsit Clodia. falsum etiam de corruptis navibus. quod consules laudas, ego quoque animum laudo, sed consilium reprehendo; discessu enim illorum actio de pace sublata

est, quam quidem ego meditabar. itaque postea Deme-
trii librum de concordia tibi remisi et Philotimo dedi;
nec vero dubito quin exitiosum bellum impendeat, cuius
initium ducetur a fame. et me tamen doleo non interesse
huic bello! in quo tanta vis sceleris futura est, ut, cum
parentis non alere nefarium sit, nostri principes antiquis-
simam et sanctissimam parentem, patriam, fame necan-
dam putent. atque hoc non opinione timeo, sed interfui
sermonibus: omnis haec classis Alexandria, Colchis, Tyro,
Sidone, Arado, Cypro, Pamphylia, Lycia, Rhodo, Chio,
Byzantio, Lesbo, Zmyrna, Mileto, Coo ad intercluden-
dos commeatus Italiae et ad occupandas frumentarias
provincias comparatur. at quam veniet iratus! et iis qui-
dem maxime, qui eum maxime salvum volebant, quasi
relictus ab iis, quos reliquit. itaque mihi dubitanti, quid
me facere par sit, permagnum pondus adfert benevo-
lentia erga illum, qua dempta perire melius esset in pa-
tria quam patriam servando evertere. de septemtrione
plane ita est; metuo ne vexetur Epirus. sed quem tu
locum Graeciae non direptum iri putas? praedicat enim
palam et militibus ostendit se largitione ipsa superiorem
quam hunc fore. illud me praeclare admones, cum illum
videro, ne nimis indulgenter et ut cum gravitate potius
loquar: plane sic faciendum. Arpinum, cum eum con-
venero, cogito, ne forte aut absim, cum veniet, aut cur-
sem huc illuc via deterrima. Bibulum, ut scribis, audio
venisse et redisse pridie Idus. Philotimum, ut ais epi- 3
stola tertia, exspectabas; at ille Idibus a me profectus
est: eo serius ad tuam illam epistolam, cui ego statim
rescripseram, redditae sunt meae litterae. de Domitio,
ut scribis, ita opinor esse, ut et in Cosano sit et consi-
lium eius ignoretur. iste omnium turpissimus et sordi-
dissimus, qui consularia comitia a praetore ait haberi
posse, est idem, qui semper in re publica fuit. itaque
nimirum hoc illud est, quod Caesar scribit in ea epistola,
cuius exemplum ad te misi, se velle uti 'consilio' meo;
age, esto: hoc commune est; 'gratia'; ineptum id qui-
dem, sed, puto, hoc simulat ad quasdam senatorum sen-
tentias; 'dignitate'; fortasse sententia consulari. illud
extremum est, 'ope omnium rerum'; id ego suspicari

coepi tum ex tuis litteris aut hoc ipsum esse aut non multo secus: nam permagni eius interest rem ad interregnum non venire; id adsequitur, si per praetorem consules creantur. nos autem in libris habemus non modo consules a praetore, sed ne praetores quidem creari ius esse, idque factum esse numquam; consules eo non esse ius, quod maius imperium a minore rogari non sit ius, praetores autem, cum ita rogentur, ut collegae consulibus sint, quorum est maius imperium. aberit non longe quin hoc a me decerni velit neque sit contentus Galba, Scaevola, Cassio, Antonio:

τότε μοι χάνοι εὐρεῖα χθών!

4 sed quanta tempestas impendeat, vides. qui transierint senatores, scribam ad te, cum certum habebo. de re frumentaria recte intellegis, quae nullo modo administrari sine vectigalibus potest, nec sine causa et eos, qui circum illum sunt, omnia postulantis et bellum nefarium times. Trebatium nostrum, etsi, ut scribis, nihil bene sperat, tamen videre sane velim; quem fac horteris ut properet; opportune enim ad me ante adventum Caesaris venerit. de Lanuvino statim, ut audivi Phameam mortuum, optavi, si modo esset futura res publica, ut id aliquis meorum, neque tamen de te, qui maxime meus *es*, cogitavi; sciebam enim te quoto anno et quantum in solo solere quaerere, neque solum Romae, sed etiam Deli tuum digamma videram: verum tamen ego illud, quamquam est bellum, minoris aestimo, quam aestimabatur Marcellino consule, cum ego istos hortulos propter domum, Antii quam tum habebam, iucundiores mihi fore putabam et minore impensa, quam si Tusculanum refecissem. volui † .N S Q. egi per praedem, ille daret, Antii cum haberet venale: noluit. sed nunc omnia ista iacere puto propter nummorum caritatem. mihi quidem erit aptissimum vel nobis potius, si tu emeris. sed eius dementias cave contemnas: valde est venustum. quamquam mihi ista omnia iam addicta vastitati videntur. respondi epistolis tribus, sed exspecto alias; nam me adhuc tuae litterae sustentarunt. d. Liberalibus.

X.

Scr. in Formiano a. d. XV. Kalendas Apriles a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Nihil habebam, quod scriberem; neque enim novi 1
quicquam audieram et ad tuas omnis rescripseram pridie;
sed, cum me aegritudo non solum somno privaret, verum
ne vigilare quidem sine summo dolore pateretur, tecum
ut quasi loquerer, in quo uno acquiesco, hoc nescio quid
nullo argumento proposito scribere institui. amens mihi 2
fuisse videor a principio et me una haec res torquet,
quod non omnibus in rebus labentem vel potius ruentem
Pompeium tamquam unus manipularis secutus sim. vidi
hominem XIIII. *Kal.* Febr. plenum formidinis: illo ipso
die sensi, quid ageret; numquam mihi postea placuit,
nec umquam aliud ex alio peccare destitit. nihil interim
ad me scribere, nihil nisi fugam cogitare. quid quaeris?
sicut *ἐν τοῖς ἐρωτικοῖς* alienant immundae, insulsae, in-
decorae, sic me illius fugae neglegentiaeque deformitas
avertit ab amore; nihil enim dignum faciebat, qua re
eius fugae comitem me adiungerem. nunc emergit amor,
nunc desiderium ferre non possum, nunc mihi nihil libri,
nihil litterae, nihil doctrina prodest: ita dies et noctis,
tamquam avis illa, mare prospecto, evolare cupio; do, do
poenas temeritatis meae. etsi quae fuit illa temeritas?
quid feci non consideratissime? si enim nihil praeter
fugam quaereretur, fugissem libentissime, sed genus belli
crudelissimi et maximi, quod nondum vident homines
quale futurum sit, perhorrui. quae minae municipiis!
quae nominatim viris bonis! quae denique omnibus, qui
remansissent! quam crebro illud 'Sulla potuit, ego non
potero?' mihi autem haeserunt illa: male Tarquinius, qui 3
Porsenam, qui Octavium Mamilium contra patriam, im-
pie Coriolanus, *qui* auxilium petiit a Volscis, recte The-
mistocles, qui mori maluit, nefarius Hippias, Pisistrati
filius, qui in Marathonia pugna cecidit arma contra pa-
triam ferens; at Sulla, at Marius, at Cinna recte: immo
iure fortasse; sed quid eorum victoria crudelius? quid
funestius? huius belli genus fugi, et eo magis, quod cru-
deliora etiam cogitari et parari videbam. me, quem non

nulli conservatorem istius urbis, quem parentem esse dixerunt, Getarum et Armeniorum et Colchorum copias ad eam adducere? me meis civibus famem, vastitatem inferre Italiae? hunc primum mortalem esse, deinde etiam multis modis posse exstingui cogitabam, urbem autem et populum nostrum servandum ad immortalitatem, quantum in nobis esset, putabam, et tamen spes quaedam me oblectabat fore, ut aliquid conveniret potius, quam aut hic tantum sceleris aut ille tantum flagitii admitteret. alia res nunc tota est, alia mens mea: sol, ut est in tua quadam epistola, excidisse mihi e mundo videtur. ut aegroto, dum anima est, spes esse dicitur, sic ego, quoad Pompeius in Italia fuit, sperare non destiti: haec me fefellerunt, et, ut verum loquar, aetas iam a diuturnis laboribus devexa ad otium domesticarum me rerum delectatione mollivit. nunc, si vel periculose experiundum erit, experiar certe, ut hinc avolem. ante oportuit fortasse; sed ea, quae scripsi, me tardarunt et auctoritas
4 maxime tua. nam cum ad hunc locum venissem, evolvi volumen epistolarum tuarum, quod ego *sub* signo habeo servoque diligentissime. erat igitur in ea, quam x. K. Febr. dederas, hoc modo: 'sed videamus, et Gnaeus quid agat et illius rationes quorsum fluant: quod si iste Italiam relinquet, faciet omnino male et, ut ego existimo, *ἀλογίστως*· sed tum demum consilia nostra commutanda erunt.' hoc scribis post diem quartum, quam ab urbe discessimus. deinde VIII. K. Febr.: 'tantum modo Gnaeus noster ne, ut urbem *ἀλογίστως* reliquit, sic Italiam relinquat.' eodem die das alteras litteras, quibus mihi consulenti planissime respondes; est enim sic: 'sed venio ad consultationem tuam. si Gnaeus Italia cedit, in urbem redeundum puto; quae enim finis peregrinationis?' hoc mihi plane haesit, et nunc ita video, infinitum bellum iunctum miserrima fuga, quam tu peregrinationem
5 *ὑποκορίζῃ*. sequitur *χρησμὸς* VI. *K.* Februarias: 'ego, si Pompeius manet in Italia nec res ad pactionem venit, longius bellum puto fore; sin Italiam relinquit, ad posterum bellum *ἄσπονδον* strui existimo.' huius igitur belli ego particeps et socius et adiutor esse cogor, quod et *ἄσπονδον* est *et* cum civibus. deinde VII. Idus Febr.,

cum iam plura audires de Pompeii consilio, concludis
epistolam quandam hoc modo: 'ego quidem tibi non sim
auctor, si Pompeius Italiam relinquit, te quoque pro-
fugere; summo enim periculo facies nec rei publicae
proderis, cui quidem posterius poteris prodesse, si man-
seris.' quem *φιλόπατριν* ac *πολιτικὸν* hominis prudentis
et amici tali admonitu non moveret auctoritas? deinceps 6
III. Idus Febr. iterum mihi respondes consulenti sic:
'quod quaeris a me fugamne † fidam an moram defen-
dam utiliorem putem, ego vero in praesentia subitum
discessum et praecipitem profectionem cum tibi, tum ipsi
Gnaeo inutilem et periculosam puto et satius esse exi-
stimo vos dispertitos et in speculis esse; sed medius fidius
turpe nobis puto esse de fuga cogitare.' hoc turpe
Gnaeus noster biennio ante cogitavit; ita sullaturit ani-
mus eius et proscripturit iam diu. inde, ut opinor, cum
tu ad me quaedam *γενικώτερον* scripsisses et ego mihi a
te [quaedam] significari putassem, ut Italia cederem,
detestaris hoc diligenter XI. K. Mart.: 'ego vero nulla
epistola significavi, si Gnaeus Italia cederet, ut tu una
cederes, aut, *si* significavi, non dico fui inconstans, sed
demens.' in eadem epistola alio loco: 'nihil relinquitur
nisi fuga, cui te socium neutiquam puto esse oportere
nec umquam putavi.' totam autem hanc deliberationem 7
evolvis accuratius in litteris VIII. Kal. Mart. datis: 'si M'.
Lepidus et L. Volcatius remanent, manendum puto, ita
ut, si salvus sit Pompeius et constiterit alicubi, hanc
νέκυιαν relinquas et te in certamine vinci cum illo faci-
lius patiaris quam cum hoc in ea, quae perspicitur futura,
colluvie regnare.' multa disputas huic sententiae con-
venientia; inde ad extremum 'quid si' inquis 'Lepidus
et Volcatius discedunt? plane *ἀπορῶ*. quod evenerit
igitur et quod egeris, id *στερκτέον* putabo.' si tum dubi-
taras, nunc certe non dubitas, istis manentibus. deinde 8
in ipsa fuga V. Kal. Martias: 'interea non dubito quin
in Formiano mansurus sis; commodissime enim *τὸ μέλ-
λον* ibi *καραδοκήσεις*.' ad K. Martias, cum ille quintum
iam diem Brundisii esset: 'tum poterimus deliberare,
non scilicet integra re, sed certe minus infracta, quam
si una proieceris te.' deinde IIII. Non. Martias *ὑπὸ τὴν*

λῆψιν cum breviter scriberes, tamen ponis hoc: 'cras
scribam plura et ad omnia; hoc tamen dicam, non paeni-
tere me consilii de tua mansione, et, quamquam magna
sollicitudine, tamen, quia minus mali puto esse quam in
illa profectione, maneo in sententia et gaudeo te man-
9 sisse.' cum vero iam angerer et timerem, ne quid a me
dedecoris esset admissum, III. Nonas Mart.: 'tamen te
non esse una cum Pompeio non fero moleste; postea si
opus fuerit, non erit difficile, et illi, quoquo tempore fiet,
erit *ἀσμένιστον*. sed hoc ita dico, si hic, qua ratione
initium fecit, eadem cetera aget, sincere, temperate, pru-
denter, valde videro et consideratius utilitati nostrae con-
10 suluero.' VII. Idus Martias scribis Peducaeo quoque
nostro probari, quod quierim, cuius auctoritas multum
apud me valet. his ego tuis scriptis me consolor, ut
nihil a me adhuc delictum putem. tu modo auctoritatem
tuam defendito: adversus me nihil opus est, sed consciis
egeo aliis. ego, si nihil peccavi, reliqua tuebor: ad ea
tu te hortare et me omnino tua cogitatione adiuva. hic
nihildum de reditu Caesaris audiebatur. ego his litteris
hoc tamen profeci: perlegi omnis tuas et in eo acquievi.

XI.

Scr. in Formiano a. d. XIV. Kalendas Apriles a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Lentulum nostrum scis Puteolis esse; quod cum e
viatore quodam esset auditum, qui se diceret eum in
Appia, cum is paulum lecticam aperuisset, cognosse, etsi
vix veri simile, misi tamen Puteolos pueros, qui per-
vestigarent, et ad eum litteras. inventus est vix in hortis
suis *se* occultans litterasque mihi remisit, mirifice gratias
agens Caesari; de suo autem consilio C. Caecio mandata
ad me dedisse. eum ego hodie exspectabam, id est
2 XIIII. K. Aprilis. venit etiam ad me Matius Quinquatri-
bus, homo mehercule, ut mihi visus est, temperatus
et prudens; existimatus quidem est semper auctor otii.
quam ille hoc non probare mihi quidem visus est! quam
illam *νεκυίαν*, ut tu appellas, timere! huic ego in multo
sermone epistolam ad me Caesaris ostendi, eam, cuius
exemplum ad te antea misi, rogavique, ut interpretaretur,

quid esset quod ille scriberet 'consilio meo se uti velle, gratia, dignitate, ope rerum omnium:' respondit se non dubitare quin et opem et gratiam meam ille ad pacificationem quaereret. utinam aliquod in hac miseria rei publicae *πολιτικὸν* opus efficere et navare mihi liceat! Matius quidem et illum in ea sententia esse confidebat et se auctorem fore pollicebatur. pridie autem apud me 3
Crassipes fuerat, qui se pridie Non. Martias Brundisio profectum atque ibi Pompeium reliquisse dicebat, quod etiam qui VIII. Idus illinc profecti erant, nuntiabant: † illa vero omnes, in quibus etiam Crassipes, † qui prudentia potius attendere, sermones minacis, inimicos optimatium, municipiorum hostis, meras proscriptiones, meros Sullas; quae Lucceium loqui! quae totam Graeciam! quae vero Theophanem! et tamen omnis spes salutis in illis est, et 4
ego excubo animo nec partem ullam capio quietis, et, ut has pestis effugiam, cum dissimillimis nostri esse cupio: quid enim tu illic Scipionem, quid Faustum, quid Libonem praetermissurum sceleris putas, quorum creditores convenire dicuntur? quid eos autem, cum vicerint, in civis effecturos? quam vero *μακροψυχίαν* Gnaei nostri esse? nuntiant Aegyptum et Arabiam *εὐδαίμονα* cogitare, Hispaniam abiecisse. monstra narrant, quae falsa esse possunt; sed certe et haec perdita sunt et illa non salutaria. tuas litteras iam desidero. post fugam nostram numquam † iam nostrum earum intervallum fuit. misi ad te exemplum litterarum mearum ad Caesarem, quibus me aliquid profecturum puto.

A.

Scr. in Formiano a. d. XV. Kalendas Apriles.

CICERO IMP. S. D. CAESARI IMP.

Ut legi tuas litteras, quas a Furnio nostro acceperam, quibus mecum agebas, ut ad urbem essem, te velle 1
uti consilio et dignitate mea, minus sum admiratus: de gratia et de ope quid significares, mecum ipse quaerebam, spe tamen deducebar ad eam cogitationem, ut te pro tua admirabili ac singulari sapientia de otio, de pace, de concordia civium agi velle arbitrarer, et ad eam rationem existimabam satis aptam esse et naturam et per-

2 sonam meam. quod si ita est et si qua de Pompeio nostro tuendo et tibi ac rei publicae reconciliando cura te attingit, magis idoneum, quam ego sum, ad eam causam profecto reperies neminem, qui et illi semper et senatui, cum primum potui, pacis auctor fui, nec sumptis armis belli ullam partem attigi, iudicavique eo bello te violari, contra cuius honorem populi Romani beneficio concessum inimici atque invidi niterentur. sed ut eo tempore non modo ipse fautor dignitatis tuae fui, verum etiam ceteris auctor ad te adiuvandum, sic me nunc Pompeii dignitas vehementer movet; aliquot enim sunt anni, cum vos duo delegi, quos praecipue colerem et
3 quibus essem, sicut sum, amicissimus. quam ob rem a te peto vel potius omnibus te precibus oro et obtestor, ut in tuis maximis curis aliquid impertias temporis huic quoque cogitationi, ut tuo beneficio bonus vir, gratus, pius denique esse in maximi beneficii memoria possim; quae si tantum ad me ipsum pertinerent, sperarem me a te tamen impetraturum, sed, ut arbitror, et ad tuam fidem et ad rem publicam pertinet, me ex paucis et *ad* utriusque vestrum et ad civium concordiam per te quam accommodatissimum conservari. ego, cum antea tibi de Lentulo gratias egissem, quod ei saluti, qui mihi fuerat, fuisses, tamen lectis eius litteris, quas ad me gratissimo animo de tua liberalitate beneficioque misit, eandem me salutem a te accepisse *putavi* quam ille; in quem si me intellegis esse gratum, cura, obsecro, ut etiam in Pompeium esse possim.

XII.

Scr. in Formiano a. d. XII. Kalendas Apriles a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Legeram tuas litteras XIII. K., cum mihi epistola adfertur a Lepta, circumvallatum esse Pompeium, ratibus etiam exitus portus teneri: non medius fidius prae lacrimis possum reliqua nec cogitare nec scribere. misi ad te exemplum. miseros nos! cur non omnes fatum illius una executi sumus? ecce autem a Matio et Trebatio eadem, quibus Minturnis obvii Caesaris tabellarii. torqueor infelix, ut iam illum Mucianum exitum exoptem.

at quam honesta, at quam expedita tua consilia, quam evigilata tuis cogitationibus qua itineris, qua navigationis, qua congressus sermonisque cum Caesare! omnia cum honesta, tum cauta. in Epirum vero invitatio quam suavis, quam liberalis, quam fraterna! de Dionysio sum 2
admiratus, qui apud me honoratior fuit quam apud Scipionem Panaetius, a quo impurissime haec nostra fortuna despecta est. odi hominem et odero; utinam ulcisci possem! sed illum ulciscentur mores sui.

Tu, quaeso, nunc vel maxime, quid agendum nobis 3
sit, cogita. populi Romani exercitus Cn. Pompeium circumsedet, fossa et vallo saeptum tenet, fuga prohibet: nos vivimus et stat urbs ista; praetores ius dicunt; aediles ludos parant; viri boni usuras perscribunt; ego ipse sedeo. coner illuc ire, ut insanus? implorare fidem municipiorum? boni non sequentur; leves irridebunt; rerum novarum cupidi, victores praesertim et armati, vim et manus adferent. quid censes igitur? ecquidnam est tui 4
consilii ad finis huius miserrimae vitae? nunc doleo, nunc torqueor, cum cuidam aut sapiens videor, quod una non ierim, aut felix fuisse. mihi contra; numquam enim illius victoriae socius esse volui; calamitatis mallem fuissem. quid ego nunc tuas litteras, quid tuam prudentiam aut benevolentiam implorem? actum est: nulla re iam possum iuvari, qui ne quod optem quidem iam habeo nisi ut aliqua inimici misericordia liberemur.

XIII.

Scr. in Formiano a. d. IX. Kalendas Apriles a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Οὐκ ἔστ' ἔτυμος λόγος, ut opinor, ille de ratibus; 1
quid enim est, quod Dolabella iis litteris, quas III. Idus Martias a Brundisio dedit, hanc *ἐφημερίαν* quasi Caesaris scriberet, Pompeium in fuga esse eumque primo vento navigaturum? quod valde discrepat ab iis epistolis, quarum exempla antea ad te misi. hic quidem mera scelera loquuntur; sed non erat nec recentior auctor nec huius rei quidem melior Dolabella. tuas XI. K. accepi 2
litteras, quibus omnia consilia differs in id tempus, cum scierimus, quid actum sit; et certe ita est, nec interim

potest quicquam non modo statui, sed ne cogitari quidem: quamquam hae me litterae Dolabellae iubent ad pristinas cogitationes reverti; fuit enim pridie Quinquatrus
3 egregia tempestas, qua ego illum usum puto. *συναγωγὴ* consiliorum tuorum non est a me collecta ad querelam, sed magis ad consolationem meam: nec enim me tam haec mala angebant quam suspitio culpae ac temeritatis meae: eam nullam puto esse, quoniam cum consiliis tuis mea facta et consilia consentiunt. quod mea praedicatione factum esse scribis magis quam illius merito, ut tantum ei debere viderer, est ita: ego illa extuli semper, et eo quidem magis, ne quid ille superiorum meminisse me putaret, quae si maxime meminissem, tamen illius temporis similitudinem iam sequi deberem. nihil me adiuvit, cum posset; [et] postea fuit amicus, etiam valde; ecquam ob causam, plane nescio: ergo ego quoque illi. quin etiam illud par in utroque nostrum, quod ab eisdem illecti sumus; sed utinam tantum ego ei prodesse potuissem, quantum mihi ille potuit! mihi tamen quod fecit gratissimum, nec ego nunc, cum iuvare qua re possim, scio, nec, si possem, cum tam pestiferum bellum pararet, adiuvandum pu-
4 tarem: tantum offendere animum eius hic manens nolo; nec mehercule ista videre, quae tu potes iam animo providere, nec interesse istis malis possum. sed eo tardior ad discedendum fui, quod difficile est de discessu voluntario sine ulla spe reditus cogitare; nam ego hunc ita paratum video peditatu, equitatu, classibus, auxiliis Gallorum, quos Matius *ἐλάπιζεν*, ut puto, sed certe dicebat peditum, equitum se polliceri sumptu suo annos decem. sed sit hoc *λάπισμα*: magnas habet certe copias, et habebit non, ut ille, vectigal, sed civium bona; adde confidentiam hominis, adde imbecillitatem bonorum virorum, qui quidem, quod illum sibi merito iratum putant, oderunt, ut tu scribis, dudum. † ee vellem, scribis, quisnam hic significasset. † sed et iste, quia plus ostenderat, quam fecit, et volgo illum qui amarunt, non amant; municipia vero et rustici Romani illum metuunt, hunc adhuc diligunt. qua re ita paratus est, ut, etiam si vincere non possit, quo modo tamen vinci ipse possit, non videam. ego autem non tam *γοητείαν* huius timeo quam *πειθα-*

νάγκην· αἱ γὰρ τῶν τυράννων δεήσεις, inquit *Πλάτων, οἶσθ' ὅτι μεμιγμέναι ἀνάγκαις.* illa *ἀλίμενα* video tibi 5
non probari, quae ne mihi quidem placebant, sed habebam in illis et occultationem et *ὑπηρεσίαν* fidelem, quae si mihi Brundisii suppeterent, mallem; sed ibi occultatio nulla est. verum, ut scribis, cum sciemus. viris bonis 6
me non nimis excuso: quas enim eos cenas et facere et obire scripsit ad me Sextus! quam lautas, quam tempestivas! sed sint quamvis boni, non sunt meliores quam nos; moverent me, si essent fortiores. de Lanuvino Phameae erravi; Troianum somniaveram. id ego volui Q.; sed pluris est. istuc tamen cuperem emere, si ullam spem fruendi viderem. nos quae monstra cotidie 7
legamus, intelleges ex illo libello, qui in epistolam coniectus est. Lentulus noster Puteolis est *ἀδημονῶν.* is, ut Caecius narrat [quid agat], *διατροπὴν* Corfiniensem reformidat. Pompeio nunc putat satis factum, beneficio Caesaris movetur, sed tamen movetur magis perspecta re. 'tene haec posse ferre?' omnia misera, sed hoc 8
nihil miserius: Pompeius N. Magium de pace misit, et tamen oppugnatur; quod ego non credebam, sed habeo a Balbo litteras, quarum ad te exemplum misi; lege, quaeso, et illud infimum caput ipsius Balbi optimi, cui Gnaeus noster locum, ubi hortos aedificaret, dedit, quem cui nostrum non saepe praetulit! itaque miser torquetur. sed, ne bis eadem legas, ad ipsam te epistolam reicio. spem autem pacis habeo nullam: Dolabella suis litteris Idibus Mart. datis merum bellum loquitur. maneamus ergo in illa eadem sententia misera et desperata, quando hoc miserius esse nihil potest.

A.

BALBUS CICERONI IMP. SAL. DIC.

Caesar nobis litteras perbrevis misit, quarum exem- 1
plum subscripsi. brevitate epistolae scire poteris eum valde esse distentum, qui tanta de re tam breviter scripserit. si quid praeterea novi fuerit, statim tibi scribam.

'CAESAR OPPIO CORNELIO SAL.

A. d. VII. Idus Martias Brundisium veni, ad murum castra posui. Pompeius est Brundisii. misit ad me N.

Magium de pace: quae visa sunt respondi. hoc vos statim scire volui. cum in spem venero de compositione [aliquid me conficere], statim vos certiores faciam.'

2 Quo modo me nunc putas, mi Cicero, torqueri, postquam rursus in spem pacis veni, ne qua res eorum compositionem impediat? namque, quod absens facere possum, opto. quod si una essem, aliquid fortasse proficere possem videri: nunc exspectatione crucior.

XIV.

Scr. in Formiano a. d. VIII. Kalendas Apriles a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Miseram ad te VIIII. K. exemplum epistolae Balbi ad me et Caesaris ad eum; ecce tibi eodem die Capua litteras accepi ab Q. Pedio, Caesarem ad se pridie Idus Martias misisse hoc exemplo: 'Pompeius se oppido tenet; nos ad portas castra habemus. conamur opus magnum et multorum dierum propter altitudinem maris; sed tamen nihil est, quod potius faciamus: ab utroque portus cornu molis iacimus, ut aut illum quam primum traicere quod habet Brundisii copiarum cogamus aut exitu pro-
2 hibeamus.' ubi est illa pax, de qua Balbus scripserat torqueri se? ecquid acerbius? ecquid crudelius? atque eum loqui quidam *αὐθεντικῶς* narrabat, Cn. Carbonis, M. Bruti se poenas persequi omniumque eorum, in quos Sulla crudelis hoc socio fuisset; nihil Curionem se duce facere, quod non hic Sulla duce fecisset; † ad ambitionem, quibus exsilii poena superioribus legibus non fuisset, ab illo patriae proditores de exsilio reductos esse; queri de Milone per vim expulso, neminem tamen se violaturum, nisi qui arma contra. haec Baebius quidam, a Curione III. Id. profectus, homo non infans, sed qui nulli non dicat. plane nescio, quid agam. illim equidem Gnaeum profectum puto; quicquid est, biduo sciemus. a te nihil ne Anteros quidem litterarum; nec mirum: quid enim est quod scribamus? ego tamen nullum diem praetermitto.

3 Scripta epistola litterae mihi ante lucem a Lepta Capua redditae sunt Idib. Mart.: Pompeium a Brun-

disio conscendisse, at Caesarem a. d. VII. Kal. Aprilis Capuae fore.

XV.

Scr. in Formiano a. d. VIII. Kalendas Apriles a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Cum dedissem ad te litteras, ut scires Caesarem Ca- 1
puae VII. Kal. fore, allatae mihi Capua sunt † et hoc mihi
et in Albano apud Curionem v. K. fore: eum cum vi-
dero, Arpinum pergam. si mihi veniam, quam peto,
dederit, utar illius condicione; si minus, impetrabo aliquid
a me ipso. ille, ut ad me scripsit, legiones singulas
posuit Brundisii, Tarenti, Siponti: claudere mihi videtur
maritimos exitus, et tamen ipse Graeciam spectare potius
quam Hispanias. sed haec longius absunt. me nunc et 2
congressus huius stimulat — is vero adest —, et primas
eius actiones horreo: volet enim, credo, S. C. facere,
volet augurum decretum; rapiemur aut absentes vexabi-
mur, vel ut consules roget praetor vel dictatorem dicat,
quorum neutrum ius est. sed si Sulla potuit efficere, ab
interrege ut dictator diceretur [et magister equitum], cur
hic non possit? nihil expedio, nisi ut aut ab hoc tam-
quam Q. Mucius aut ab illo tamquam L. Scipio. cum 3
tu haec leges, ego illum fortasse convenero. *τέτλαθι.*
κύντερον ne illud quidem nostrum proprium: erat enim
spes propinqui reditus, erat hominum querela; nunc
exire cupimus, qua spe reditus, mihi quidem numquam
in mentem venit. non modo autem nulla querela est
municipalium hominum ac rusticorum, sed contra me-
tuunt ut crudelem, iratum. nec tamen mihi quicquam
est miserius quam remansisse, nec optatius quam evolare,
non tam ad belli quam ad fugae societatem. sed tu
omnia consilia differebas in id tempus, cum sciremus,
quae Brundisii acta essent. scimus nempe: haeremus
nihilo minus; vix enim spero mihi hunc veniam daturum,
etsi multa adfero iusta ad impetrandum. sed tibi omnem
illius meumque sermonem omnibus verbis expressum
statim mittam. tu nunc omni amore enitere, ut nos cura 4
tua et prudentia iuves: ita subito accurrit, ut ne T. Re-
bilum quidem, ut constitueram, possim videre; omnia

nobis imparatis agenda. sed tamen *ἄλλα μὲν αὐτός*, ut ait ille, *ἄλλα δὲ καὶ δαίμων ὑποθήσεται.* quicquid egero, continuo scies. mandata Caesaris ad consules et ad Pompeium, quae rogas, nulla habeo; † et descripta attulit illa e via misi ad te, e quibus mandata puto intellegi posse. Philippus Neapoli est, Lentulus Puteolis. de
5 Domitio, ut facis, sciscitare, ubi sit, quid cogitet. quod scribis asperius me, quam mei patiantur mores, de Dionysio scripsisse, vide, quam sim antiquorum hominum: te medius fidius hanc rem gravius putavi laturum esse quam me; nam praeterquam quod te moveri arbitror oportere iniuria, quae mihi a quoquam facta sit, praeterea te ipsum quodam modo hic violavit, cum in me tam improbus fuit. sed tu id quanti aestimes, tuum iudicium est. nec tamen in hoc tibi quicquam oneris impono; ego autem illum male sanum semper putavi, nunc etiam impurum et sceleratum puto, nec tamen mihi inimiciorem quam sibi. Philargyro bene; causam certe habuisti et veram et bonam: relictum esse me potius quam reliquisse.

6 Cum dedissem iam litteras a. d. VIII. Kal., pueri, quos cum Matio et Trebatio miseram, epistolam mihi attulerunt hoc exemplo:

'MATIUS ET TREBATIUS CICERONI IMP. SAL.

Cum Capua exissemus, in itinere audivimus Pompeium Brundisio a. d. XVI. K. Aprilis cum omnibus copiis, quas habuerit, profectum esse; Caesarem postero die in oppidum introisse, contionatum esse, inde Romam contendisse, velle ante K. esse ad urbem et pauculos dies ibi commorari, deinde in Hispanias proficisci. nobis non alienum visum est, quoniam de adventu Caesaris pro certo habebamus, pueros tuos ad te remittere, ut id tu quam primum scires. mandata tua nobis curae sunt eaque, ut tempus postularit, agemus. Trebatius sedulo facit ut antecedat.

Epistola conscripta nuntiatum est nobis Caesarem a. d. VIII. K. Capuae, a. d. VI. Sinuessae: hoc pro certo putamus.'

XVI.

Scr. in Formiano a. d. VII. Kalendas Apriles a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Cum quod scriberem ad te nihil haberem, tamen, ne 1
quem diem intermitterem, has dedi litteras. a. d. VI. K. Caesarem Sinuessae mansurum nuntiabant; ab eo mihi litterae redditae sunt a. d. VII. K., quibus iam 'opes' meas, non, ut superioribus [litteris], 'opem' exspectat. cum eius clementiam Corfiniensem illam per litteras collaudavissem, rescripsit hoc exemplo:

'CAESAR IMP. CICERONI IMP. SAL. DIC.

Recte auguraris de me — bene enim tibi cognitus 2
sum — nihil a me abesse longius crudelitate; atque ego cum ex ipsa re magnam capio voluptatem, tum meum factum probari abs te triumpho gaudio. neque illud me movet, quod ii, qui a me dimissi sunt, discessisse dicuntur, ut mihi rursus bellum inferrent; nihil enim
malo quam et me mei similem esse et illos sui. tu velim 3
mihi ad urbem praesto sis, ut tuis consiliis atque opibus, ut consuevi, in omnibus rebus utar. Dolabella tuo nihil scito mihi esse iucundius. hanc adeo habebo gratiam illi; neque enim aliter facere poterit: tanta eius humanitas, is sensus, ea in me est benevolentia.'

XVII.

Scr. in Formiano a. d. VI. Kalendas Apriles a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Trebatium VI. Kal., quo die has litteras dedi, exspe- 1
ctabam. ex eius nuntio Matiique litteris meditabor, quo modo cum illo loquar. o tempus miserum! nec dubito quin a me contendat, ad urbem *ut* veniam; senatum enim Kalendis velle se frequentem adesse etiam Formiis proscribi iussit. ergo ei negandum est? sed quid praecipio? statim ad te perscribam omnia. ex illius sermone statuam, Arpinumne mihi eundum sit an quo alio. volo
Ciceroni meo togam puram dare: istic puto. tu, quaeso, 2
cogita, quid deinde; nam me hebetem molestiae reddiderunt. a Curio velim scire ecquid ad te scriptum sit de

Tirone; ad me enim ipse Tiro ita scripsit, ut verear, quid agat; qui autem veniunt inde κινδυνώδη nuntiant. sane in magnis curis etiam haec me sollicitat; in hac enim fortuna perutilis eius et opera et fidelitas esset.

XVIII.

Scr. Arpini a. d. IV. Kalendas Apriles a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Utrumque ex tuo consilio: nam et oratio fuit ea nostra, ut bene potius ille de nobis existimaret, quam gratias ageret, et in eo mansimus, ne ad urbem. illa fefellerunt, facilem quod putaramus: nihil vidi minus. damnari se nostro iudicio, tardiores fore reliquos, si nos non venerimus, dicere; ego, dissimilem illorum esse causam. cum multa: 'veni igitur et age de pace.' meone, inquam, arbitratu? 'an tibi' inquit 'ego praescribam?' sic, inquam, agam, senatui non placere in Hispanias iri nec exercitus in Graeciam transportari, multaque, inquam, de Gnaeo deplorabo. tum ille: 'ego vero ista dici nolo.' ita putabam, inquam, sed ego eo nolo adesse, quod aut sic mihi dicendum est multaque, quae nullo modo possem silere, si adessem, aut non veniendum. summa fuit, ut ille, quasi exitum quaerens, 'ut deliberarem.' non fuit negandum. ita discessimus. credo igitur hunc me non amare; at ego me amavi, quod mihi iam
2 pridem usu non venit. reliqua, o di! qui comitatus! quae, ut tu soles dicere, νεκυία! in qua erat † ero sceleri! o rem perditam! o copias desperatas! quid, *quod* Servii filius, *quod* Titinii in iis castris fuerunt, quibus Pompeius circumsederetur! sex legiones; multum vigilat, audet: nullum video finem mali. nunc certe promenda
3 tibi sunt consilia: hoc fuerat extremum. illa tamen κατακλεὶς illius est odiosa, quam paene praeterii, si sibi consiliis nostris uti non liceret, usurum, quorum posset, ad omniaque esse descensurum. 'vidisti igitur virum, ut scripseras? ingemuisti?' certe. 'cedo reliqua.' quid? continuo ipse in Pedanum, ego Arpinum; inde exspecto equidem λαλαγεῦσαν illam tuam. 'tu, malum,' inquies 'actum ne agas.' etiam illum ipsum, quem sequimur,

multa fefellerunt. sed ego tuas litteras exspecto; nihil 4
est enim iam, ut antea, 'videamus, hoc quorsum evadat':
extremum fuit de congressu nostro, quo quidem non
dubito quin istum offenderim; eo maturius agendum est.
amabo te, epistolam, et *πολιτικήν!* valde tuas litteras
nunc exspecto.

XIX.

Scr. Arpini prid. Kalendas Apriles a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Ego meo Ciceroni, quoniam Roma caremus, Arpini 1
potissimum togam puram dedi, idque municipibus nostris
fuit gratum; etsi omnis et illos et qua iter feci maestos
adflictosque vidi: tam tristis et tam atrox est ἀναθεώ-
ρησις huius ingentis mali. dilectus habentur; in hiberna
deducuntur: ea, quae, etiam cum a bonis viris, cum
iusto in bello, cum modeste fiunt, tamen ipsa per se
molesta sunt, quam censes acerba nunc esse, cum a per-
ditis in civili nefario bello petulantissime fiant! cave au-
tem putes quemquam hominem in Italia turpem esse,
qui hinc absit: vidi ipse Formiis universos, neque me-
hercule umquam homines putavi, et noram omnis, sed
numquam uno loco videram. pergamus igitur, quo pla- 2
cet, et nostra omnia relinquamus: proficiscamur ad eum,
cui gratior noster adventus erit, quam si una fuissemus;
tum enim eramus in maxima spe, nunc ego quidem in
nulla, nec praeter me quisquam Italia cessit nisi qui
hunc inimicum sibi putaret. nec mehercule hoc facio
rei publicae causa, quam funditus deletam puto, sed ne
quis me putet ingratum in eum, qui me levavit iis in-
commodis, quibus idem adfecerat, et simul, quod ea,
quae fiunt aut quae certe futura sunt, videre non pos-
sum. etiam equidem senatus consulta facta quaedam
iam puto, utinam in Volcatii sententiam! sed quid refert?
est enim una sententia omnium. sed erit immitissimus
Servius, qui filium misit ad effligendum Cn. Pompeium
aut certe capiendum cum Pontio Titiniano; etsi hic qui-
dem timoris causa, ille vero? sed stomachari desinamus
et aliquando sentiamus nihil nobis nisi id, quod minime
vellem, spiritum reliquum esse. nos, quoniam superum 3

mare obsidetur, infero navigabimus et, si Puteolis erit difficile, Crotonem petemus aut Thurios et boni cives, amantes patriae, mare infestum habebimus; aliam rationem huius belli gerendi nullam video. in Aegyptum nos abdemus: exercitu pares esse non possumus; pacis
4 fides nulla est. sed haec satis deplorata sunt. tu velim litteras Cephalioni des de omnibus rebus actis, denique etiam de sermonibus hominum, nisi plane obmutuerunt. ego tuis consiliis usus sum maximeque, quod et gravitatem in congressu nostro tenui, quam debui, et ad urbem ut non accederem perseveravi. quod superest, scribe, quaeso, quam accuratissime — iam enim extrema sunt —, quid placeat, quid censeas, etsi iam nulla dubitatio est; tamen, si quid, vel potius, quicquid veniet in mentem, scribas velim.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD ATTICUM

LIBER DECIMUS.

I.

Scr. in Laterio Quinti fratris a. d. III. Nonas Apriles a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

III. Nonas cum in Laterium fratris venissem, accepi 1
litteras et paulum respiravi, quod post has ruinas mihi non acciderat: per enim magni aestimo tibi firmitudinem animi nostri et factum nostrum probari; Sexto enim nostro quod scribis probari, ita laetor, ut me quasi patris eius, cui semper uni plurimum tribui, iudicio comprobari putem, qui mihi, quod saepe soleo recordari, dixit olim, Nonis illis Decembribus, cum ego 'Sexte, quidnam ergo?'

'*μὴ μάν*, inquit ille, *ἀσπουδί γε καὶ ἀκλειῶς* [*ἀπολοίμην*],
ἀλλὰ μέγα ῥέξας τι καὶ ἐσσομένοισι πυθέσθαι.'

eius igitur mihi vivit auctoritas, et simillimus eius filius eodem est apud me pondere, quo fuit ille; quem salvere velim iubeas plurimum. tu tuum consilium etsi non in 2
longinquum tempus differs — iam enim illum emptum pacificatorem perorasse puto, iam actum aliquid esse in consessu senatorum — *senatum* enim non puto —, tamen suspensum me inde tenes, sed eo minus, quod non dubito, quid nobis agendum putes. qui enim Flavio legionem et Siciliam dari scribas et id iam fieri, quae tu scelera partim parari iam et cogitari, partim ex tempore futura censes? ego vero Solonis, popularis tui, ut puto etiam mei, legem neglegam, qui capite sanxit, si qui in seditione non alterius utrius partis fuisset, *et*, nisi si tu aliter censes, et hinc abero et illim; sed alterum mihi est certius, nec praecipiam tamen: exspectabo tuum consi-

lium et eas litteras, nisi alias iam dedisti, quas scripsi ut
3 Cephalioni dares. quod scribis, non quo aliunde audieris, sed te ipsum putare me attractum iri, si de pace agatur, mihi omnino non venit in mentem, quae possit actio esse de pace, cum illi certissimum sit, si possit, exspoliare exercitu et provincia Pompeium, nisi forte iste nummarius ei potest persuadere, ut, dum oratores eant et redeant, quiescat. nihil video, quod sperem aut quod iam putem fieri posse; sed tamen hominis hoc ipsum probi est † magnum sit τῶν πολιτικωτάτων σκεμμάτων, veniendumne sit in consilium tyranni, si is aliqua de re bona deliberaturus sit; qua re, si quid eius modi evenerit, ut arcessamur — quod equidem non curo; quid enim essem de pace dicturus, dixi; ipse valde repudiavit —, sed tamen, si quid acciderit, quid censeas mihi faciendum, utique scribito; nihil enim mihi adhuc accidit, quod maioris consilii esset. Trebatii, boni viri et civis, verbis te gaudeo delectatum, tuaque ista crebra ἐκφώνησις ‘ὑπέρευ’ me sola adhuc delectavit. litteras tuas vehementer exspecto, quas quidem credo iam datas esse.
4 tu cum Sexto servasti gravitatem eandem, quam mihi praecipis. Celer tuus disertus magis est quam sapiens. de iuvenibus quae ex Tullia audisti vera sunt. † Maconi istud, quod scribis, non mihi videtur tam re esse triste quam verbo: haec est ἄλη, in qua nunc sumus, mortis instar: aut enim mihi libere inter malos πολιτευτέον fuit aut vel periculose cum bonis; aut nos temeritatem bonorum sequamur aut audaciam improborum insectemur. utrumque periculosum est, at hoc, quod agimus, turpe, nec tamen tutum. istum, qui filium Brundisium de pace misit — de pace idem sentio, quod tu, simulationem esse apertam, parari autem bellum acerrime —, me legatum iri non arbitror, cuius adhuc, ut optavi, mentio facta nulla sit: eo minus habeo necesse scribere aut etiam cogitare, quid sim facturus, si acciderit, ut leger.

II.

Scr. in Arcano Quinti fratris Nonis Aprilibus a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Ego cum accepissem tuas litteras Nonis Aprilibus, quas Cephalio attulerat, essemque Minturnis postridie

mansurus, et inde protinus, sustinui me in Arcano fratris, ut, dum aliquid certius adferretur, occultiore in loco essemus agerenturque nihilo minus, quae sine nobis agi possunt. *λαλαγεῦσα* iam adest, et animus ardet, neque est quicquam, quo et qua. sed haec nostra erit cura et 2
peritorum; tu tamen, quod poteris, ut adhuc fecisti, nos consiliis iuvabis. res sunt inexplicabiles; fortunae sunt committenda omnia; sine spe conamur ulla: melius si quid acciderit, mirabimur. Dionysium nolim ad me profectum, de quo ad me Tullia mea scripsit; sed et tempus alienum est et homini non amico nostra incommoda, tanta praesertim, spectaculo esse nolim, cui te meo nomine inimicum esse nolo.

III.

Scr. in Arcano a. d. VII. Idus Apriles a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Cum quod scriberem plane nihil haberem, haec autem reliqua essent, quae scire cuperem, profectusne esset, quo in statu urbem reliquisset, in ipsa Italia quem cuique regioni aut negotio praefecisset, ecqui essent ad Pompeium et ad consules ex senatus consulto de pace legati —: ut igitur haec scirem, dedita opera has ad te litteras misi. feceris igitur commode mihique gratum, si me de his rebus et si quid erit aliud, quod scire opus sit, feceris certiorem: ego in Arcano opperior, dum ista cognosco.

III. a.

Scr. in Arcano a. d. VII. Idus Apriles a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

A. d. VII. Idus alteram tibi eodem die hanc episto- 1
lam dictavi, et pridie dederam mea manu longiorem. visum te aiunt in regia, nec reprehendo, quippe cum ipse istam reprehensionem non fugerim; sed exspecto tuas litteras, neque iam sane video, quid exspectem, sed tamen, etiam si nihil erit, id ipsum ad me velim scribas. Caesar mihi ignoscit per litteras, quod non venerim, sese- 2
que in optimam partem id accipere dicit. facile patior, quod scribit secum Tullum et Servium questos esse, quia

non idem sibi quod mihi remisisset. homines ridiculos! qui, cum filios misissent ad Cn. Pompeium circumsedendum, ipsi in senatum venire dubitarint. sed tamen exemplum misi ad te Caesaris litterarum.

IV.

Scr. in Cumano a. d. XVIII. Kalendas Maias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Multas a te accepi epistolas eodem die, omnis diligenter scriptas, eam vero, quae voluminis instar erat, saepe legendam, sicuti facio; in qua non frustra laborem suscepisti, mihi quidem pergratum fecisti: qua re, ut id, quoad licebit, id est quoad scies ubi simus, quam saepissime facias, te vehementer rogo. ac deplorandi quidem, quod cotidie facimus, sit iam nobis aut finis omnino, si potest, aut moderatio quaedam, quod profecto potest; non enim iam, quam dignitatem, quos honores, quem vitae statum amiserim, cogito, sed quid consecutus sim, quid praestiterim, qua in laude vixerim; his denique in malis, quid intersit inter me et istos, quos propter omnia amisimus. hi sunt, qui, nisi me civitate expulissent, obtinere se non putaverunt posse licentiam cupiditatum suarum, quorum societatis et sceleratae consensionis
2 fides quo eruperit vides: alter ardet furore et scelere, nec remittit aliquid, sed in dies ingravescit, modo Italia expulit, nunc alia ex parte persequi, ex alia provincia exspoliare conatur, nec iam recusat, sed quodam modo postulat, ut, quem ad modum est, sic etiam appelletur
3 tyrannus; alter, is, qui nos sibi quondam ad pedes stratos ne sublevabat quidem, qui se nihil contra huius voluntatem *aiebat* facere posse, elapsus e soceri manibus ac ferro bellum terra et mari comparat, non iniustum ille quidem, sed cum pium, tum etiam necessarium, suis tamen civibus exitiabile, nisi vicerit, calamitosum, etiam
4 si vicerit. horum ego summorum imperatorum non modo res gestas non antepono meis, sed ne fortunam quidem ipsam, qua illi florentissima, nos duriore conflictati videmur; quis enim potest aut deserta per se patria aut oppressa beatus esse? et si, ut nos a te admonemur, recte in illis libris diximus nihil esse bonum nisi quod

honestum, nihil malum nisi quod turpe sit, certe uterque
istorum est miserrimus, quorum utrique semper patriae
salus et dignitas posterior sua dominatione et domesticis
commodis fuit. praeclara igitur conscientia sustentor, 5
cum cogito me de re publica aut meruisse optime, cum
potuerim, aut certe numquam nisi pie cogitasse, eaque
ipsa tempestate eversam esse rem publicam, quam ego
XIIII. annis ante prospexerim. hac igitur conscientia
comite proficiscar, magno equidem cum dolore, nec tam
id propter me aut propter fratrem meum, quorum est
iam acta aetas, quam propter pueros, quibus interdum
videmur praestare etiam rem publicam debuisse, quorum
quidem alter non tam, *quia filius, quam* quia maiore
pietate est, me mirabiliter excruciat, alter — o rem mi-
seram! nihil enim mihi accidit in omni vita acerbius —
indulgentia videlicet nostra depravatus eo progressus est,
quo non audeo dicere. sed exspecto tuas litteras; scri-
psisti enim te scripturum esse plura, cum ipsum vidisses.
omne meum obsequium in illum fuit cum multa severi- 6
tate, neque unum eius nec parvum, sed multa *et* magna
delicta compressi; patris autem lenitas amanda potius ab
illo, quam tam crudeliter *erat* neglegenda. nam litteras
eius ad Caesarem missas ita graviter tulimus, ut te qui-
dem celaremus, sed ipsius videremur vitam insuavem red-
didisse; hoc vero eius iter simulatioque pietatis qualis
fuerit, non audeo dicere: tantum scio post Hirtium con-
ventum arcessitum a Caesare, cum eo de meo animo a
suis rationibus alienissimo et consilio relinquendi Italiam;
et haec ipsa timide. sed nulla nostra culpa est, natura
metuenda est; haec Curionem, haec Hortensii filium,
non patrum culpa corrupit. iacet in maerore meus frater
neque tam de sua vita quam de mea metuit. huic tu
malo adfer consolationes, si ullas potes; maxime quidem
illam velim, ea, quae ad nos delata sint, aut falsa esse
aut minora: quae si vera sint, quid futurum sit in hac
fuga, nescio; nam si haberemus rem publicam, consilium
mihi non deesset nec ad severitatem nec ad indulgen-
tiam. haec sive iracundia sive dolore sive metu permo-
tus gravius scripsi, quam aut tuus in illum amor aut
meus postulabat, si vera sunt, ignosces; si falsa, me

libente eripies mihi hunc errorem: quoquo modo vero se res habebit, nihil adsignabis nec patruo nec patri.

7 . Cum haec scripsissem, a Curione mihi nuntiatum est eum ad me venire; venerat enim is in Cumanum vesperi pridie, id est Idibus. si quid igitur eius modi sermo eius attulerit, quod ad te scribendum sit, id in litteris adiungam.

8 Praeteriit villam meam Curio iussitque mihi nuntiari mox se venturum, cucurritque Puteolos, ut ibi contionaretur: contionatus est, rediit, fuit apud me sane diu. o rem foedam! nosti hominem: nihil occultavit; imprimis nihil esse certius, quam ut omnes, qui lege Pompeia condemnati essent, restituerentur; itaque se in Sicilia eorum opera usurum. de Hispaniis non dubitabat quin Caesaris essent; inde ipsum cum exercitu, ubicumque Pompeius esset; eius interitum finem belli fore; plane iracundia elatum voluisse Caesarem occidi Metellum tribunum pl.; propius factum esse nihil; quod si esset factum, caedem magnam futuram fuisse; permultos hortatores esse caedis; ipsum autem non voluntate aut natura non esse crudelem, sed quod popularem *putaret* esse clementiam; quod si populi studium amisisset, crudelem fore; eumque perturbatum, quod intellegeret se apud ipsam plebem offendisse de aerario; itaque ei cum certissimum fuisset, ante quam proficisceretur, contionem habere, ausum non
9 esse vehementerque animo perturbato profectum. cum autem ex eo quaererem, quid videret, quod exemplum, quam rem publicam, plane fatebatur nullam spem reliquam. Pompeii classem timebat, quae si esset, se de Sicilia abiturum. 'quid isti' inquam 'sex tui fasces? si a senatu, cur laureati? si ab ipso, cur sex?' 'cupivi' inquit 'ex senatus consulto surrepto; nam aliter *non* poterat. at ille impendio nunc magis odit senatum: a me, inquit, omnia proficiscentur.' 'cur autem sex?' 'quia XII.
10 nolui; nam licebat.' tum ego 'quam vellem' inquam 'petisse ab eo, quod audio Philippum impetrasse! sed veritus sum, quia ille a me nihil impetrabat.' 'libenter' inquit 'tibi concessisset. verum puta te impetrasse; ego enim ad eum scribam, ut tu ipse voles, de ea re nos inter nos locutos. quid autem illius interest, quoniam in

senatum non venis, ubi sis? quin nunc ipsum minime offendisses eius causam, si in Italia non fuisses.' ad quae ego, me recessum et solitudinem quaerere, maxime quod lictores haberem. laudavit consilium. 'quid ergo?' inquam 'nam mihi cursus in Graeciam per tuam provinciam est, quoniam ad mare superum milites sunt.' 'quid mihi' inquit 'optatius?' hoc loco multa perliberaliter. ergo hoc quidem est profectum, ut non modo tuto, verum etiam palam navigaremus. reliqua in posterum diem 11
distulit, ex quibus scribam ad te, si quid erit epistola dignum. sunt autem, quae praeterii: interregnumne esset exspectaturus, an, quo modo dixerit ille quidem, ad se deferri consulatum, sed se nolle in proximum annum. et alia sunt, quae exquiram. iurabat ad summam, quod nullo negotio facere *solet*, amicissimum mihi Caesarem esse debere. 'quid enim?' inquit 'scripsit ad me Dolabella.' 'dic, quid?' adfirmabat eum scripsisse, quod me cuperet ad urbem venire, illum quidem gratias agere maximas et non modo probare, sed etiam gaudere. quid quaeris? acquievi; levata est enim suspitio illa domestici mali et sermonis Hirtiani. quam cupio illum dignum esse nobis et quam ipse me invito † quae pro illo sit suspicandum! † sed opus fuit Hirtio convento. est profecto nescio quid, sed velim quam minimo. et tamen eum nondum redisse miramur. sed haec videbimus. tu 12
Oppios Terentiae dabis; iam enim urbis unum periculum est: me tamen consilio iuva, pedibusne Regium an hinc statim in navem et recta. quo iam commoror? ego ad te [statim] habebo quod scribam, simul ut videro Curionem. de Tirone cura, quaeso, quod facis, ut sciam quid is agat.

V.

Ser. in Cumano a. d. XV. Kalendas Maias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

De tota mea cogitatione scripsi ad te antea satis, ut 1
mihi visus sum, diligenter; de die nihil sane potest scribi certi praeter hoc: non ante lunam novam. Curionis 2
sermo postridie eandem habuit fere summam, nisi quod apertius significavit se harum rerum exitum non videre.

quod mihi mandas de Quinto regendo, Ἀρκαδίαν: tamen nihil praetermittam. atque utinam tu! sed molestior non ero. epistolam ad Vestorium statim detuli, ac valde re-
3 quirere solebat. commodius tecum Vettienus est locutus, quam ad me scripserat; sed mirari satis hominis neglegentiam non queo. cum enim mihi Philotimus dixisset se HS. L. emere de Canuleio deversorium illud posse, minoris etiam empturum, si Vettienum rogassem, rogavi, ut, si quid posset, ex ea summa detraheret: promisit; ad me nuper, se HS. XXX. emisse, ut scriberem, cui vellem addici, diem pecuniae Idus Novembr. esse. rescripsi ei stomachosius cum ioco tamen familiari: nunc, quoniam agit liberaliter, nihil accuso hominem, scripsique ad eum me a te certiorem esse factum. tu, de tuo itinere quid et quando cogites, velim me certiorem facias. a. d. XV. K. Maias.

VI.

Scr. in Cumano mense Aprili a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Me adhuc nihil praeter tempestatem moratur. astute nihil sum acturus: fiat in Hispania quidlibet; et tamen reticee. meas cogitationes omnis explicavi tibi superioribus litteris. quocirca hae sunt breves, etiam quia festina-
2 bam eramque occupatior. de Quinto filio fit a me quidem sedulo, sed — nosti reliqua. quod dein me mones, et amice et prudenter me mones, sed erunt omnia facilia, si ab uno illo cavero: magnum opus est; mirabilia multa; nihil simplex, nihil sincerum. vellem suscepisses iuvenem regendum; pater enim nimis indulgens, quicquid ego adstrinxi, relaxat. si sine illo possem, regerem; quod tu potes. sed ignosco: magnum, inquam, opus est.
3 Pompeium pro certo habemus per Illyricum proficisci in Galliam. ego nunc qua et quo videbo.

VII.

Scr. in Cumano mense Aprili a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Ego vero Apuliam et Sipontum et tergiversationem istam probo, nec tuam rationem eandem esse duco quam

meam; non quin in re publica rectum idem sit utrique nostrum, sed ea non agitur: regnandi contentio est, in qua pulsus est modestior rex et probior et integrior et is, qui nisi vincit, nomen populi Romani deleatur necesse est, sin autem vincit, Sullano more exemploque vincet. ergo hac in contentione neutrum tibi palam sentiendum et tempori serviendum est; mea causa autem alia est, quod beneficio vinctus ingratus esse non possum, nec tamen *me* in acie, sed Melitae aut alio in loco simili [oppidulo] futurum puto. 'nihil' inquies 'iuvas eum, in quem ingratus esse non vis?' immo minus fortasse voluisset. sed de hoc videbimus; exeamus modo, quod ut meliore tempore possimus, facit Adriano mari Dolabella,
Fretensi Curio. iniecta autem mihi spes quaedam est 2
velle mecum Ser. Sulpicium conloqui: ad eum misi Philotimum libertum cum litteris; si vir esse volet, praeclara
συνοδία, sin autem —, erimus nos, qui solemus. Curio 3
mecum vixit, iacere Caesarem putans offensione populari, Siciliaeque diffidens, si Pompeius navigare coepisset. Quintum puerum accepi vehementer: avaritiam video fuisse et spem magni congiarii. magnum hoc malum est, sed scelus illud, quod timueramus, spero nullum fuisse; hoc autem vitium puto te existimare non *a* nostra indulgentia, sed a natura profectum; quem tamen nos disciplina regemus. de Oppiis Veliensibus quid placeat, cum Philotimo videbis. Epirum nostram putabimus, sed alios cursus videbamur habituri.

VIII.

Scr. in Cumano a. d. VI. Nonas Maias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Et res ipsa monebat et tu ostenderas et ego vide- 1
bam, de iis rebus, quas intercipi periculosum esset, finem inter nos scribendi fieri tempus esse; sed, cum ad me saepe mea Tullia scribat orans, ut quid in Hispania geratur exspectem, et semper adscribat idem videri tibi idque ipse etiam ex tuis litteris intellexerim, non puto esse alienum me ad te, quid de ea re sentiam, scribere.
consilium istud tunc esset prudens, ut mihi videtur, si 2
nostras rationes ad Hispaniensem casum accommodaturi

essemus; quod fieri nequit; necesse est enim aut, id
quod maxime velim, pelli istum ab Hispania, aut trahi
id bellum, aut istum, ut confidere videtur, apprehendere
Hispanias. si pelletur, quam gratus aut quam honestus
tum erit ad Pompeium noster adventus, cum ipsum Cu-
rionem ad eum transiturum putem? si trahitur bellum,
quid exspectem aut quam diu? relinquitur, ut, si vincimur
in Hispania, quiescamus: id ego contra puto; istum enim
victorem magis relinquendum puto quam victum et dubi-
tantem magis quam fidentem suis rebus. nam caedem
video, si vicerit, et impetum in privatorum pecunias et
exsulum reditum et tabulas novas et turpissimorum ho-
nores et regnum non modo Romano homini, sed ne Per-
3 sae quidem cuiquam tolerabile. tacita esse poterit in-
dignitas nostra? pati poterunt oculi me cum Gabinio
sententiam dicere? et quidem illum rogari prius? praesto
esse clientem tuum Clodium? C. Ateii Plaguleium? ce-
teros? sed cur inimicos conligo, qui meos necessarios a
me defensos nec videre in curia sine dolore nec versari
inter eos sine dedecore potero? quid, si ne id quidem est
exploratum, fore, ut mihi liceat — scribunt enim ad me
amici eius me illi nullo modo satis fecisse, quod in sena-
tum non venerim —, tamenne dubitemus an ei nos etiam
cum periculo venditemus, quicum coniuncti ne cum prae-
4 mio quidem voluimus esse? deinde hoc vide, non esse
iudicium de tota contentione in Hispaniis, nisi forte iis
amissis arma Pompeium abiecturum putas, cuius omne
consilium Themistocleum est; existimat enim, qui mare
teneat, eum necesse *esse* rerum potiri. itaque numquam
id egit, ut Hispaniae per se tenerentur; navalis apparatus
ei semper antiquissima cura fuit. navigabit igitur, cum
erit tempus, maximis classibus et ad Italiam accedet, in
qua nos sedentes quid erimus? nam medios esse iam non
licebit. [classibus] adversabimur igitur? quod maius
scelus vel tantum denique? quid turpius? an qui † valde
hic in absentis solus tuli scelus, eiusdem cum Pompeio
5 et cum reliquis principibus non feram? quod si iam
misso officio periculi ratio habenda est, ab illis est peri-
culum, si peccaro, ab hoc, si recte fecero, nec ullum in
his malis consilium periculo vacuum inveniri potest, ut

non sit dubium quin [turpiter facere] cum periculo fugiamus, quod fugeremus etiam cum salute. non simul cum Pompeio mare transiimus. omnino *non* potuimus: exstat ratio dierum. sed tamen — fateamur enim quod est — ne contendimus quidem, ut possemus. fefellit ea me res, quae fortasse non debuit, sed fefellit: pacem putavi fore, quae si esset, iratum mihi Caesarem esse, cum idem amicus esset Pompeio, nolui; senseram enim, quam idem essent. hoc verens in hanc tarditatem incidi. sed asse-
quor omnia, si propero; si cunctor, amitto. et tamen, mi 6
Attice, auguria quoque me incitant quadam spe non dubia, non haec collegii nostri ab Atto, sed illa Platonis de tyrannis: nullo enim modo posse video stare istum diutius, quin ipse per se etiam languentibus nobis concidat, quippe qui florentissimus ac novus VI. VII. diebus ipsi illi egenti ac perditae multitudini in odium acerbissimum venerit, qui duarum rerum simulationem tam cito amiserit, mansuetudinis in Metello, divitiarum in aerario. iam, quibus utatur vel sociis vel ministris, si ii provincias, si ii rem publicam regent, quorum nemo duo men-
ses potuit patrimonium suum gubernare? non sunt omnia 7
colligenda, quae tu acutissime perspicis, sed tamen ea pone ante oculos: iam intelleges id regnum vix semestre esse posse. quod si me fefellerit, feram, sicut multi clarissimi homines in re publica excellentes tulerunt, nisi forte me Sardanapali vicem in suo lectulo mori malle censueris quam exsilio Themistocleo, qui cum fuisset, ut ait Thucydides, *τῶν μὲν παρόντων δι' ἐλαχίστης βουλῆς κράτιστος γνώμων, τῶν δὲ μελλόντων ἐς πλεῖστον τοῦ γενησομένου ἄριστος εἰκαστής*, tamen incidit in eos casus, quos vitasset, si eum nihil fefellisset. etsi is erat, ut ait idem, qui *τὸ ἄμεινον καὶ τὸ χεῖρον ἐν τῷ ἀφανεῖ ἔτι ἑώρα μάλιστα,* tamen non vidit, nec quo modo Lacedaemoniorum nec quo modo suorum civium invidiam effugeret nec quid Artaxerxi polliceretur. non fuisset illa nox tam acerba Africano, sapientissimo viro, non tam dirus ille dies Sullanus callidissimo viro C. Mario, si nihil utrumque eorum fefellisset. nos tamen hoc confirmamus illo augurio, quo diximus, nec nos fallit nec aliter
accidet: corruat iste necesse est aut per adversarios aut 8

ipse per se, qui quidem sibi est adversarius unus acerrimus; id spero vivis nobis fore. quamquam tempus est nos de illa perpetua iam, non de hac exigua vita cogitare. sin quid acciderit maturius, haud sane mea multum interfuerit, utrum factum videam, an futurum esse multo ante viderim. quae cum ita sint, non est committendum, ut iis paream, quos contra me senatus, ne quid res pu-
9 blica detrimenti acciperet, armavit. tibi sunt omnia commendata, quae commendationis meae pro tuo in nos amore non indigent. nec hercule ego quidem reperio, quid scribam; sedeo enim *πλουδοκῶν*: etsi nihil umquam tam fuit scribendum quam nihil mihi umquam ex plurimis tuis iucunditatibus gratius accidisse quam quod meam Tulliam suavissime diligentissimeque coluisti — valde eo ipsa delectata est, ego autem non minus —, cuius quidem virtus mirifica. quo modo illa fert publicam cladem! quo modo domesticas tricas! quantus autem animus in discessu nostro! est *στοργή*, est summa *σύντηξις*: tamen
10 nos recte facere et bene audire volt. sed hac super re nimis, ne meam ipse *συμπάθειαν* iam evocem. tu, si quid de Hispaniis certius et si quid aliud, dum adsumus, scribes et ego fortasse discedens dabo ad te aliquid, eo etiam magis, quod Tullia te non putabat hoc tempore ex Italia. cum Antonio item est agendum, ut cum Curione, Melitae me velle esse, huic bello nolle interesse: eo velim tam facili uti possim et tam bono in me quam Curione. is ad Misenum VI. Nonas venturus dicebatur, id est hodie, sed praemisit mihi odiosas litteras hoc exemplo:

A.

'ANTONIUS TRIB. PL. PRO. PR. CICERONI IMP. SAL.

1 Nisi te valde amarem, et multo quidem plus, quam tu putas, non extimuissem rumorem, qui de te prolatus est, cum praesertim falsum esse existimarem; sed quia te nimio plus diligo, non possum dissimulare mihi famam quoque, quamvis sit falsa, magni esse. *te iturum esse* trans mare credere non possum, cum tanti facias Dolabellam *et* Tulliam tuam, feminam lectissimam, tantique ab omnibus nobis fias, quibus mehercule dignitas ampli-

tudoque tua paene carior est quam tibi ipsi; sed tamen non sum arbitratus esse amici non commoveri etiam improborum sermone, atque eo feci studiosius, quod iudicabam duriores partis mihi impositas esse ab offensione nostra, quae magis a zelotypia mea quam ab iniuria tua nata est. sic enim volo te tibi persuadere, mihi neminem esse cariorem te excepto Caesare meo, meque illud una iudicare, Caesarem maxime in suis M. Ciceronem reponere. qua re, mi Cicero, te rogo, ut tibi omnia 2
integra serves, eius fidem improbes, qui tibi, ut beneficium daret, prius iniuriam fecit, contra ne profugias, qui te, etsi non amabit — quod accidere non potest —, tamen salvum amplissimumque esse cupiet. dedita opera ad te Calpurnium, familiarissimum meum, misi, ut mihi magnae curae tuam vitam ac dignitatem esse scires.'

Eodem die a Caesare Philotimus litteras attulit hoc exemplo:

B.

'CAESAR IMP. SAL. D. CICERONI IMP.

Etsi te nihil temere, nihil imprudenter facturum iu- 1
dicaram, tamen permotus hominum fama scribendum ad te existimavi et pro nostra benevolentia petendum, ne quo progredereris proclinata iam re, quo integra etiam progrediendum tibi non existimasses; namque et amicitiae graviorem iniuriam feceris et tibi minus commode consulueris, si non fortunae obsecutus videbere — omnia enim secundissima nobis, adversissima illis accidisse videntur —, nec causam secutus — eadem enim tum fuit, cum ab eorum consiliis abesse iudicasti —, sed meum aliquod factum condemnavisse, quo mihi gravius abs te nil accidere potest; quod ne facias, pro iure nostrae amicitiae a te peto. postremo, quid viro 2
bono et quieto et bono civi magis convenit quam abesse a civilibus controversiis? quod non nulli cum probarent, periculi causa sequi non potuerunt: tu explorato et vitae meae testimonio et amicitiae iudicio neque tutius neque honestius reperies quicquam quam ab omni contentione abesse. xv. Kal. Maias ex itinere.'

IX.

Scr. in Cumano a. d. V. Nonas Maias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Adventus Philotimi — at cuius hominis, quam insulsi et quam saepe pro Pompeio mentientis! — exanimavit omnis, qui mecum erant; nam ipse obdurui. dubitabat nostrum nemo quin Caesar itinera repressisset: volare dicitur; Petreius cum Afranio coniunxisset se: nihil adfert eius modi. quid quaeris? etiam illud erat persuasum, Pompeium cum magnis copiis iter in Germaniam per Illyricum fecisse; id enim αὐθεντικῶς nuntiabatur. Melitam igitur, opinor, capessamus, dum quid in Hispania; quod quidem prope modum videor ex Caesaris litteris ipsius voluntate facere posse, qui negat neque honestius neque tutius mihi quicquam esse quam ab omni conten-
2 tione abesse. dices 'ubi ille ergo tuus animus, quem proximis litteris?' adest et idem est; sed utinam meo solum capite decernerem! lacrimae meorum me interdum molliunt precantium, ut de Hispaniis exspectemus. M. Caelii quidem epistolam scriptam miserabiliter, cum hoc idem obsecraret, ut exspectarem, ne fortunas meas, ne unicum filium, ne meos omnis tam temere proderem, non sine magno fletu legerunt pueri nostri; etsi meus quidem est fortior eoque ipso vehementius commovet, nec quicquam
3 nisi de dignatione laborat. Melitam igitur, deinde quo videbitur. tu tamen etiam nunc mihi aliquid litterarum et maxime si quid ab Afranio; ego, si cum Antonio locutus ero, scribam ad te, quid actum sit. ero tamen in credendo, ut mones, cautus; nam occultandi ratio cum difficilis, tum etiam periculosa est. Servium exspecto ad Nonas; et adigit ita Postumia et Servius filius. quartanam leviorem esse gaudeo: misi ad te Caelii etiam litterarum exemplum.

A.

CAELIUS CICERONI SAL.

1 Exanimatus tuis litteris, quibus te nihil nisi triste cogitare ostendisti neque id quid esset perscripsisti neque non tamen, quale esset quod cogitares, aperuisti, has ad

te ilico litteras scripsi. per fortunas tuas, Cicero, per
liberos te oro et obsecro, ne quid gravius de salute et
incolumitate tua consulas. nam deos hominesque amici-
tiamque nostram testificor me tibi praedixisse neque
temere monuisse, sed, postquam Caesarem convenerim
sententiamque eius, qualis futura esset parta victoria,
cognorim, te certiorem fecisse. si existimas eandem ra-
tionem fore Caesaris in dimittendis adversariis et condi-
cionibus ferendis, erras: nihil nisi atrox et saevum cogitat
atque etiam loquitur: iratus senatui exiit; his intercessio-
nibus plane incitatus est; non mehercules erit depreca-
tioni locus. qua re, si tibi tu, si filius unicus, si domus, 2
si spes tuae reliquae tibi carae sunt, si aliquid apud te
nos, si vir optimus, gener tuus, valemus, quorum fortu-
nam non debes velle conturbare, ut eam causam, in
cuius victoria salus nostra est, odisse aut relinquere
cogamur aut impiam cupiditatem contra salutem tuam
habeamus. denique illud cogita, quod offensae fuerit in
ista cunctatione, te subisse; nunc te contra victorem
Caesarem facere, quem dubiis rebus laedere noluisti, et
ad eos fugatos accedere, quos resistentis sequi nolueris,
summae stultitiae est. vide ne, dum pudet te parum
optimatem esse, parum diligenter, quod optimum sit,
eligas. quod si totum tibi persuadere non possum, sal- 3
tem, dum, quid de Hispaniis agamus, scitur, exspecta,
quas tibi nuntio adventu Caesaris fore nostras. quam
isti spem habeant amissis Hispaniis, nescio; quod porro
tuum consilium sit ad desperatos accedere, non medius
fidius reperio. hoc, quod tu non dicendo mihi significasti, 4
Caesar audierat ac, simul atque 'have' mihi dixit, statim,
quid de te audisset, exposuit: negavi me scire, sed tamen
ab eo petivi, ut ad te litteras mitteret, quibus maxime
ad remanendum commoveri posses. me secum in Hispa-
niam ducit; nam, nisi ita faceret, ego prius, quam ad
urbem accederem, ubicumque esses, ad te percucurris-
sem et hoc a te praesens contendissem atque omni vi te
retinuissem. etiam atque etiam, Cicero, cogita, ne te 5
tuosque omnis funditus evertas, ne te sciens prudensque
eo demittas, unde exitum vides nullum esse. quod si
te aut voces optimatium commovent aut non nullorum

hominum insolentiam et iactationem ferre non potes, eligas censeo aliquod oppidum vacuum a bello, dum haec decernuntur, quae iam erunt confecta. id si feceris, et ego te sapienter fecisse iudicabo et Caesarem non offendes.

X.

Scr. in Cumano a. d. V. Nonas Maias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Me caecum, qui haec ante non viderim! misi ad te epistolam Antonii. ei cum ego saepissime scripsissem nihil me contra Caesaris rationes cogitare, meminisse me generi mei, meminisse amicitiae, potuisse, si aliter sentirem, esse cum Pompeio, me autem, quia cum lictoribus invitus cursarem, abesse velle nec id ipsum certum etiam nunc habere, vide, quam ad haec *παροινικῶς*:

2 'Tuum consilium quam verum est; nam qui se medium esse volt, in patria manet, qui proficiscitur, aliquid de altera utra parte iudicare videtur. sed ego is non sum, qui statuere debeam, iure quis proficiscatur necne: partis mihi Caesar has imposuit, ne quem omnino discedere ex Italia paterer; qua re parvi refert me probare cogitationem tuam, si nihil tamen tibi remittere possum. ad Caesarem mittas censeo et ab eo hoc petas: non dubito quin impetraturus sis, cum praesertim te amicitiae nostrae rationem habiturum esse pollicearis.'

3 Habes *σκυτάλην Λακωνικήν*. omnino excipiam hominem. erat autem v. Nonas venturus vesperi, id est hodie; cras igitur ad me fortasse veniet. temptabo, audiam; nihil properare, missurum ad Caesarem clamabo *me*. cum paucissimis alicubi occultabor; certe hinc istis invitissimis evolabo, atque utinam ad Curionem! *σὺν θεῷ τοι λέγω*: magnus dolor accessit; efficietur aliquid dignum nobis. *δυσουρία* tua mihi valde molesta: medere amabo,
4 dum est *ἀρχή*. de Massiliensibus gratae tuae mihi litterae. quaeso ut sciam, quicquid audieris. Ocellam cuperem, si possem palam; quod a Curione effeceram. hic ego Servium exspecto — rogor enim ab eius uxore et
5 filio — et puto opus esse. hic tamen Cytherida secum lectica aperta portat, alteram uxorem: septem praeterea

coniunctae lecticae amicarum, eae sunt amicorum. vide,
quam turpi leto pereamus, et dubita, si potes, quin ille,
seu victus seu victor redierit, caedem facturus sit; ego
vero vel luntriculo, si navis non erit, eripiam me ex
istorum parricidio. sed plura scribam, cum illum con-
venero. iuvenem nostrum non possum non amare, sed 6
ab eo nos non amari plane intellego. nihil ego vidi tam
ἀνηθοποίητον, tam aversum a suis, tam nescio quid co-
gitans. *o* vim incredibilem molestiarum! sed erit curae
et est, ut regatur: mirum est enim ingenium; *ἤθους
ἐπιμελητέον.*

XI.

Scr. in Cumano a. d. IV. Nonas Maias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Obsignata iam epistola superiore non placuit ei dari, 1
cui constitueram, quod erat alienus; itaque eo die data
non est. interim venit Philotimus et mihi a te litteras
reddidit; quibus quae de fratre meo scribis, sunt ea qui-
dem parum firma, sed habent nihil *ὕπουλον,* nihil fallax,
nihil non flexibile ad bonitatem, nihil, quod non quo velis
uno sermone possis perducere. ne multa: omnis suos,
etiam quibus irascitur crebrius, tamen caros habet, me
quidem se ipso cariorem. quod de puero aliter ad te
scripsit et ad matrem de filio, non reprehendo. de itinere
et de sorore quae scribis molesta sunt, eoque magis, quod
ea tempora nostra sunt, ut ego iis mederi non possim;
nam certe mederer. sed quibus in malis et qua in despe-
ratione rerum simus vides. illa de ratione nummaria non 2
sunt eius modi — saepe enim audio ex ipso —, ut non
cupiat tibi praestare et in eo laboret; sed si mihi Q. Axius
in hac mea fuga HS. xiii. non reddit, quae dedi eius filio
mutua, et utitur excusatione temporis, si Lepta, si ceteri,
soleo mirari, de nescio quis HS. xx. cum audio ex illo
se urgeri. vides enim profecto angustias: curari tamen
ea tibi utique iubet. an existimas illum in isto genere
lentulum aut restrictum? nemo est minus. de fratre satis. 3
de eius filio, indulsit illi quidem suus pater semper, sed
non facit indulgentia mendacem aut avarum aut non
amantem suorum, ferocem fortasse atque arrogantem et

infestum facit. itaque habet haec quoque, quae nascuntur ex indulgentia, sed ea sunt tolerabilia — quid enim dicam? — hac iuventute: ea vero, quae mihi quidem, qui illum amo, sunt his ipsis malis, in quis sumus, miseriora, non sunt ab obsequio nostro; nam suas radices habent, quas tamen evellerem profecto, si liceret. sed ea omnia mihi sunt patienda. ego meum facile teneo; nihil est enim eo tractabilius; cuius quidem misericordia languidiora adhuc consilia cepi et, quo ille me certiorem volt esse, eo magis timeo ne in eum exsistam crudelior.
4 sed Antonius venit heri vesperi: iam fortasse ad me veniet aut ne id quidem, quoniam scripsit, quid fieri vellet. sed scies continuo, quid actum sit. nos iam nihil nisi occulte. de pueris quid agam? parvone navigio committam? quid mihi animi in navigando censes fore? recordor enim, aestate [cum] illo Rhodiorum *ἀφράκτῳ* navigans quam fuerim sollicitus: quid duro tempore anni actuariola fore censes? o rem undique miseram! Trebatius erat mecum, vir plane et civis bonus. quae ille monstra, di immortales! etiamne Balbus in senatum ve-
5 nire cogitat? sed ei ipsi cras ad te litteras dabo. Vettienum mihi amicum, ut scribis, ita puto esse; cum eo, quod *ἀποτόμως* ad me scripserat de nummis curandis, *θυμικώτερον* † erat: id tu, si ille aliter acceperit ac debuit, lenies. MONETALI autem adscripsi, quod ille ad me PRO COS. sed quoniam est homo et nos diligit, ipse quoque a nobis diligatur. vale.

XII.

Scr. in Cumano a. d. III. Nonas Maias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Quidnam mihi futurum est aut quis me non solum infelicior, sed iam etiam turpior? nominatim de me sibi imperatum dicit Antonius, nec me tamen ipse adhuc viderat, sed hoc Trebatio narravit. quid agam nunc, cui nihil procedit caduntque ea, quae diligentissime sunt cogitata, taeterrime? ego enim Curionem nactus omnia me consecutum putavi: is de me ad Hortensium scripserat; Reginus erat totus noster; huic nihil suspicabamur cum hoc mari negotii fore. quo me nunc vertam? undique

custodior. sed satis lacrimis. † *ΠΑΡΑΟΤΛΕΥΤΕΟΝ* igi- 2
tur et occulte in aliquam onerariam corrependum, non
committendum ut etiam compacto prohibiti videamur.
Sicilia petenda; quam si erimus nacti, maiora quaedam
consequemur. sit modo recte in Hispaniis! quamquam
de ipsa Sicilia utinam sit verum! sed adhuc nihil secundi.
concursus Siculorum ad Catonem dicitur factus, orasse
ut resisteret, omnia pollicitos; commotum illum dilectum
habere coepisse. non credo, ut est luculentus auctor!
potuisse certe teneri illam provinciam scio. ab Hispaniis
autem iam audietur. hic nos C. Marcellum habemus, 3
eadem de re cogitantem aut bene simulantem; quam-
quam ipsum non videram, sed ex familiarissimo eius au-
diebam. tu, quaeso, si quid habebis novi; ego, si quid
moliti erimus, ad te statim scribam. Quintum filium
severius adhibebo: utinam proficere possim! tu tamen
eas epistolas, quibus asperius de eo scripsi, aliquando
concerpito, ne quando quid emanet; ego item tuas. Ser- 4
vium exspecto, nec ab eo quicquam *ὑγιές*: scies, quic-
quid erit. sine dubio errasse nos confitendum est. at
semel? at una in re? immo omnia, quo diligentius cogi-
tata, eo facta sunt imprudentius.

ἀλλὰ τὰ μὲν προτετύχθαι ἐάσομεν, ἀχνύμενοί περ,

in reliquis modo ne ruamus. iubes enim de profectione
mea providere. quid provideam? ita patent omnia, quae
accidere possunt, ut, ea si vitem, sedendum sit cum de-
decore et dolore, si neglegam, periculum sit, ne in manus
incidam perditorum. sed vide, quantis in miseriis simus:
optandum interdum videtur, ut aliquam accipiamus ab
istis quamvis acerbam iniuriam, ut tyranno in odio fuisse
videamur. quod si nobis is cursus, quem speraram, pa- 5
teret, effecissem aliquid profecto, ut tu optas et hortaris,
dignum nostra mora; sed mirificae sunt custodiae, et
quidem ille ipse Curio suspectus. qua re vi aut clam
agendum est; et, si vi, † forte ne cum pestate: clam au-
tem istis? in quo si quod *σφάλμα*, vides, quam turpe sit.
trahimur, nec fugiendum, si quid violentius. de Caelio 6
saepe mecum agito, nec, si quid habuero tale, dimittam.
Hispanias spero firmas esse: Massiliensium factum cum

ipsum per se luculentum est, tum mihi argumento est recte esse in Hispaniis; minus enim auderent, si aliter esset, et scirent; nam et vicini et diligentes sunt. odium autem recte animadvertis significatum *in* theatro. legiones etiam has, quas in Italia assumpsit, alienissimas esse video; sed tamen nihil inimicius quam sibi ipse. illud recte times, ne ruat: si desperarit, certe ruet; quo magis efficiendum aliquid est, fortuna velim meliore, animo Caeliano. sed primum quidque; quod, qualecumque erit,
7 continuo scies. nos iuveni, ut rogas, suppeditabimus et Peloponnesum ipsam sustinebimus; est enim indoles, modo aliquod hoc sit *ἦθος* † *ΑΚΙΜΟΛΟΝ*. quod si adhuc nullum est, esse tamen potest, aut *ἀρετὴ* non est *διδακτόν*, quod mihi persuaderi non potest.

XIII.

Scr. in Cumano Nonis Maiis a.u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Epistola tua gratissima fuit meae Tulliae, et mehercule mihi: semper † secum aliquam adferunt tuae litterae. scribes igitur ac, si quid ad spem poteris, ne dimiseris. tu Antonii leones pertimescas cave: nihil est illo homine iucundius. attende *πρᾶξιν πολιτικοῦ*: evocavit litteris e municipiis decem primos et IIII viros; venerunt ad villam eius mane. primum dormiit ad h. III. deinde, cum esset nuntiatum venisse Neapolitanos et Cumanos — his enim est Caesar iratus — postridie redire iussit: lavari se velle et *περὶ κοιλιολυσίαν γίνεσθαι*. hoc here effecit; hodie autem in Aenariam transire constituit. exsulibus reditum pollicetur. sed haec omittamus; de nobis aliquid aga-
2 mus. a Q. Axio accepi litteras. de Tirone gratum. Vettienum diligo. Vestorio reddidi. Servius pr. Nonas Maias Minturnis mansisse dicitur, hodie in Liternino mansurus apud C. Marcellum. cras igitur nos mature videbit mihique dabit argumentum ad te epistolae; iam enim non reperio quod tibi scribam. illud admiror, quod Antonius ad me ne nuntium quidem, cum praesertim me valde observarit. videlicet aliquid atrocius de me *ei* imperatum est: coram negare mihi non volt, quod ego nec rogaturus eram nec, si impetrassem, crediturus. nos tamen

aliquid excogitabimus. tu, quaeso, si quid in Hispaniis; 3 iam enim poterit audiri, et omnes ita exspectant, ut, si recte fuerit, nihil negotii futurum putent; ego autem nec retentis iis confectam rem puto, neque amissis desperatam. Silium et Ocellam et ceteros credo retardatos. te quoque a Curtio impediri video; etsi, ut opinor, habes † *EKITAONON.*

XIV.

Scr. in Cumano a. d. VIII. Idus Maias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

O vitam miseram! maiusque malum tam diu timere, 1 quam est illud ipsum, quod timetur! Servius, ut antea scripsi, cum venisset Nonis Maiis, postridie ad me venit: ne diutius te teneam, nullius consilii exitum invenimus. numquam vidi hominem perturbatiorem metu, neque hercule quicquam timebat, quod non esset timendum: illum sibi iratum, hunc non amicum; horribilem utriusque victoriam, cum propter alterius crudelitatem, alterius audaciam, tum propter utriusque difficultatem pecuniariam, quae erui nusquam nisi ex privatorum bonis posset. atque haec ita multis cum lacrimis loquebatur, ut ego mirarer eas tam diuturna miseria non exaruisse. mihi quidem etiam lippitudo haec, propter quam non ipse ad te scribo, sine ulla lacrima est, sed saepius odiosa est propter vigilias. quam ob rem, quicquid habes ad con- 2 solandum, collige et illa scribe, non ex doctrina neque ex libris — nam id quidem domi est, sed nescio quo modo imbecillior est medicina quam morbus —: haec potius conquire, de Hispaniis, de Massilia, quae quidem satis bella Servius adfert, qui etiam de duabus legionibus luculentos auctores esse dicebat; haec igitur si habebis et talia. et quidem paucis diebus aliquid audiri necesse est. sed redeo ad Servium. distulimus omnino sermonem in 3 posterum, sed tardus *est* ad exeundum: multo se in suo lectulo malle, quicquid foret. odiosus scrupulus de filii militia Brundisina. unum illud firmissime adseverabat, si damnati restituerentur, in exsilium se iturum. nos autem ad haec: et *id* ipsum certo fore et, quae iam fiant, non esse leviora; multaque colligebamus. verum ea non

animum eius angebant, sed timorem, ut iam celandus magis de nostro consilio quam ad idem * * videretur. qua re in hoc non multum est: nos a te admoniti de Caelio cogitabimus.

XV.

Scr. in Cumano a. d. IV. Idus Maias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Servius cum esset apud me, Cephalio cum tuis litteris vi. Idus venit, quae nobis magnam spem attulerunt meliorum rerum de octo cohortibus; etenim eae quoque, quae in his locis sunt, labare dicuntur. eodem die Funisulanus a te attulit litteras, in quibus erat confirmatius idem illud. ei de suo negotio respondi cumulate, cum omni tua gratia. adhuc non satis faciebat; debet autem mihi multos nummos nec habetur locuples. nunc ait se daturum; cui expensum tulerit, morari; tabellariis, si apud te esset, qua satis fecisset, dares. quantum sit,
2 Eros Philotimi tibi dicet. sed ad maiora redeamus. quod optas, Caelianum illud maturescit; itaque torqueor, utrum ventum exspectem: vexillo opus est; convolabunt. quod suades, ut palam, prorsus adsentior; itaque me profecturum puto: tuas tamen interim litteras exspecto. Servii consilio nihil expeditur: omnes captiones in omni sententia occurrunt. unum C. Marcellum cognovi timidiorem, quem consulem fuisse paenitet. ὢ πολλῆς ἀγεννείας! qui etiam Antonium confirmasse dicitur, ut me impediret,
3 quo ipse, credo, honestius. Antonius autem vi. Idus Capuam profectus est; ad me misit, se pudore deterritum ad me non venisse, quod me sibi suscensere putaret. ibitur igitur, et ita quidem, ut censes, nisi cuius gravioris personae suscipiendae spes erit ante oblata; sed vix erit tam cito. Allienus autem praetor putabat aliquem, si ego non, ex collegis suis: quivis licet, dum modo aliquis.
4 de sorore, laudo. de Quinto puero, datur opera: spero esse meliora. de Quinto fratre, scito eum non mediocriter laborare de versura, sed adhuc nihil a L. Egnatio expressit. Axius de duodecim milibus pudens! saepe enim adscripsit, ut Gallio, quantum is vellet, darem. quod si non scripsisset, possemne aliter? et quidem saepe sum

pollicitus, sed tantum voluit cito. me vero adiuvarent his in angustiis. sed di istos! verum alias. te a quartana liberatum gaudeo itemque Piliam. ego, dum panes et cetera in navem parantur, excurro in Pompeianum. Vettieno velim gratias, quod studiosus est; si quemquam nanctus eris, qui perferat, litteras des ante, quam discedimus.

XVI.

Scr. in Cumano prid. Idus Maias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Commodum ad te dederam litteras de pluribus rebus, 1
cum ad me bene mane Dionysius [fuit], cui quidem ego
non modo placabilem me praebuissem, sed totum remi-
sissem, si advenisset, qua mente tu ad me scripseras;
erat enim sic in tuis litteris, quas Arpini acceperam, eum
venturum facturumque quod ego vellem: ego volebam
autem vel cupiebam potius esse eum nobiscum; quod
quia plane, cum in Formianum venisset, praeciderat,
asperius ad te de eo scribere solebam. at ille perpauca
locutus hanc summam habuit orationis, ut sibi ignosce-
rem, se rebus suis impeditum nobiscum ire non posse.
pauca respondi, magnum accepi dolorem, intellexi fortu-
nam ab eo nostram despectam esse. quid quaeris? for-
tasse miraberis: in maximis horum temporum doloribus
hunc mihi scito esse. velim ut tibi amicus sit: hoc cum
tibi opto, opto ut beatus sis; erit enim tam diu. consi- 2
lium nostrum spero vacuum periculo fore; nam et dissi-
mulabimus et, ut opinor, acerrime adservabimus. navi-
gatio modo sit, qualem opto, cetera, quae quidem consilio
provideri poterunt, cavebuntur. tu, dum adsumus, non
modo quae scieris audierisve, sed etiam quae futura pro-
videbis scribas velim. Cato, qui Siciliam tenere nullo 3
negotio potuit, et, si tenuisset, omnes boni ad eum se
contulissent, Syracusis profectus est ante diem VIII. K.
Mai., ut ad me Curio scripsit. utinam, quod aiunt, Cotta
Sardiniam teneat! est enim rumor. o, si id fuerit, tur-
pem Catonem! ego, ut minuerem suspitionem profectionis 4
aut cogitationis meae, profectus sum in Pompeianum
a. d. IIII. Idus, ut ibi essem, dum quae ad navigandum

opus essent pararentur. cum ad villam venissem, ventum est ad me: centuriones trium cohortium, quae Pompeiis sunt, me velle postridie [convenire] — haec mecum Ninnius noster —; velle eos mihi se et oppidum tradere. at ego tibi postridie a villa ante lucem, ut me omnino illi ne viderent. quid enim erat in tribus cohortibus? quid, si plures? quo adparatu? cogitavi eadem illa Caeliana, quae legi in epistola tua, quam accepi, simul et in Cumanum veni, eodem die, et [simul] fieri poterat, ut tempta-
5 remur; omnem igitur suspitionem sustuli. sed dum redeo, Hortensius venerat, et ad Terentiam salutatum deverterat; sermone erat usus honorifico erga me. tamen eum, ut puto, videbo; misit enim puerum se ad me venire. hoc quidem melius quam collega noster Antonius, cuius
6 inter lictores lectica mima portatur. tu, quoniam quartana cares, et nedum novum morbum removisti, sed etiam gravedinem, te vegetum nobis in Graecia siste, et litterarum aliquid interea.

XVII.

Scr. in Cumano a. d. XVII. Kalendas Iunias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Pr. Idus Hortensius ad me venit, scripta epistola. vellem cetera eius: quam in me incredibilem *ἐκτένειαν!* qua quidem cogito uti. deinde Serapion cum epistola tua, quam prius quam aperuissem, dixi ei te ad me de eo scripsisse antea, ut feceras. deinde epistola † scripta cumulatissime cetera: et hercule hominem probo; nam et doctum et probum existimo. quin etiam navi eius me
2 et ipso convectore usurum puto. crebro refricatur lippitudo, non illa quidem perodiosa, sed tamen quae impediat scriptionem meam. valetudinem tuam iam confirmatam esse et a vetere morbo et a novis temptationibus gaudeo.
3 Ocellam vellem haberemus; videntur enim esse haec paulo faciliora. nunc quidem aequinoctium nos moratur, quod valde perturbatum erat: id si *ἀκραὴς* erit, utinam idem maneat Hortensius! si quidem, *ut* adhuc erat, libe-
4 ralius esse nihil potest. de diplomate admiraris, quasi nescio cuius te flagitii insimularim; negas enim te reperire, qui mihi id in mentem venerit: ego autem, quia

scripseras te proficisci cogitare — etenim audieram nemini aliter licere —, eo te habere censebam, et quia pueris diploma sumpseras. habes causam opinionis meae, et tamen velim scire quid cogites, in primisque, si quid etiam nunc novi est. XVII. K. Iun.

XVIII.

Scr. in Cumano a. d. XIII. Kalendas Iunias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Tullia mea peperit XIIII. K. Iun. puerum ἑπταμη- 1
νιαῖον: quod εὐτόκησεν, gaudeo; quod quidem est natum, perimbecillum est. me mirificae tranquillitates adhuc tenuerunt atque maiori impedimento fuerunt quam custodiae, quibus adservor; nam illa Hortensiana omnia † fuere infantia. ita fiet: homo nequissimus a Salvio liberto depravatus est. itaque posthac non scribam ad te, quid facturus sim, sed quid fecerim; omnes enim *Κωρυκαῖοι*
videntur subauscultare quae loquor. tu tamen, si quid 2
de Hispaniis sive quid aliud, perge quaeso scribere, nec meas litteras exspectaris, nisi cum quo opto pervenerimus, aut si quid ex cursu; sed hoc quoque timide scribo: ita omnia tarda adhuc et spissa. ut male posuimus initia, sic cetera sequuntur. Formias nunc sequimur; eodem nos fortasse furiae persequentur. ex Balbi autem sermone, quem tecum habuit, non probamus de Melita. dubitas igitur quin nos in hostium numero habeat? scripsi equidem Balbo te ad me de benevolentia scripsisse et de
suspitione: egi gratias; de altero ei me purgavi. ecquem 3
tu hominem infeliciorem? non loquor plura, ne te quoque excruciem. ipse conficior venisse tempus, cum iam nec fortiter nec prudenter quicquam facere possim.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD ATTICUM

LIBER UNDECIMUS.

I.

Scr. in Epiro anno et mense incerto.

CICERO ATTICO SAL.

1 Accepi a te signatum libellum, quem Anteros attulerat, ex quo nihil scire potui de nostris domesticis rebus; de quibus acerbissime adflictor, quod qui eas dispensavit neque adest istic neque, ubi terrarum sit, scio. omnem autem spem habeo existimationis privatarumque rerum in tua erga me mihi perspectissima benevolentia, quam si his temporibus miseris et extremis praestiteris, haec pericula, quae mihi communia sunt cum ceteris, fortius
2 feram; idque ut facias, te obtestor atque obsecro. ego in cistophoro in Asia habeo ad sestertium bis et viciens: huius pecuniae permutatione fidem nostram facile tuebere, quam quidem ego nisi expeditam relinquere me putassem, credens ei, cui tu scis iam pridem minime *me* credere, commoratus essem paulisper, nec domesticas res impeditas reliquissem; ob eamque causam serius ad te scribo, quod sero intellexi, quid timendum esset. te etiam atque etiam oro, ut me totum tuendum suscipias, ut, si ii salvi erunt, quibuscum sum, una cum iis possim incolumis esse salutemque meam benevolentiae tuae acceptam referre.

II.

Scr. in Epiro prid. Nonas Februarias a. u. c. 706.

CICERO ATTICO SAL.

1 Litteras tuas accepi pr. Non. Febr. eoque ipso die ex testamento crevi hereditatem: ex multis meis miserrimis curis est una levata, si, ut scribis, ista hereditas fidem

et famam meam tueri potest, quam quidem te intellego etiam sine hereditate tuis opibus defensurum fuisse. de 2
dote quod scribis, per omnis deos te obtestor, ut totam rem suscipias, et illam miseram mea culpa et neglegentia tueare meis opibus, si quae sunt, tuis, quibus tibi molestum non erit, facultatibus; cui quidem deesse omnia, quod scribis, obsecro te, noli pati. in quos enim sumptus abeunt fructus praediorum? iam illa HS. LX., quae scribis, nemo mihi umquam dixit ex dote esse detracta; numquam enim essem passus. sed haec minima est ex iis iniuriis, quas accepi; de quibus ad te dolore et lacrimis scribere prohibeor. ex ea pecunia, quae fuit in Asia, 3
partem dimidiam fere exegi: tutius videbatur fore ibi, ubi est, quam apud publicanos. quod me hortaris, ut firmo sim animo, vellem posses aliquid adferre, quam ob rem id facere possem. sed si ad ceteras miserias accessit etiam id, quod mihi Chrysippus dixit parari — tu nihil significasti — de domo, quis me miserior uno iam fuit? oro, obsecro, ignosce: non possum plura scribere. quanto maerore urgear, profecto vides. quod si mihi commune cum ceteris esset, qui videntur in eadem causa esse, minor mea culpa videretur et eo tolerabilior esset; nunc nihil est, quod consoletur, nisi quid tu efficis, si modo etiam nunc effici potest, ut ne qua singulari adficiar calamitate et iniuria. tardius ad te remisi tabella- 4
rium, quod potestas mittendi non fuit. a tuis et nummorum accepi HS. LXX. et vestimentorum quod opus fuit. quibus tibi videbitur velim des litteras meo nomine — nosti meos familiaris —; *si* signum requirent aut manum, dices me propter custodias ea vitasse.

III.

Scr. in castris Pompeii Idibus Iuniis a. u. c. 706.

CICERO ATTICO SAL.

Quid hic agatur, scire poteris ex eo, qui litteras attulit, 1
quem diutius tenui, quia cotidie aliquid novi exspectabamus, neque nunc mittendi tamen ulla causa fuit praeter eam, de qua tibi rescribi voluisti, quod ad Kal. Quinct. pertinet, quid vellem: utrumque grave est, et tam gravi tempore periculum tantae pecuniae et dubio rerum exitu

ista, quam scribis, abruptio; qua re, ut alia, sic hoc vel maxime tuae *fidei* benevolentiaeque permitto et illius consilio et voluntati, cui miserae consuluissem melius, si tecum olim coram potius quam per litteras de salute
2 nostra fortunisque deliberavissem. quod negas praecipuum mihi ullum incommodum impendere, etsi ista res *non* nihil habet consolationis, tamen etiam praecipua multa sunt, quae tu profecto vides et gravissima esse et me facillime vitare potuisse; ea tamen erunt minora, si, *ut* adhuc factum est, administratione *et* diligentia tua
3 levabuntur. pecunia apud Egnatium est: sit a me, ut est; neque enim hoc, quod agitur, videtur diuturnum esse posse, ut scire iam possim, quid maxime opus sit, etsi egeo rebus omnibus, quod is quoque in angustiis est, quicum sumus, cui magnam dedimus pecuniam mutuam, opinantes nobis constitutis rebus eam rem etiam honori fore. tu, ut antea fecisti, velim, si qui erunt, ad quos aliquid scribendum a me existimes, ipse conficias. tuis salutem dic. cura ut valeas. in primis id, quod scribis, omnibus rebus cura et provide, ne quid ei desit, de qua scis me miserrimum esse. Idibus Iuniis ex castris.

IV.

Scr. in castris Pompeii mense Quintili a. u. c. 706.

CICERO ATTICO SAL.

1 Accepi ab Isidoro litteras et postea datas binas: ex proximis cognovi praedia non venisse; videbis ergo, ut sustentetur per te. de Frusinati, si modo futuri sumus, erit mihi res opportuna. meas litteras quod requiris, impedior inopia rerum, quas nullas habeo litteris dignas, quippe cui nec quae accidunt nec quae aguntur ullo modo probentur. utinam coram tecum olim potius quam per epistolas! hic tua, ut possum, tueor apud hos. cetera Celer. ipse fugi adhuc omne munus, eo magis, quod ita nihil poterat agi, ut mihi et meis rebus aptum esset.

2 Quid sit gestum novi, quaeris: ex Isidoro scire poteris; reliqua non videntur esse difficiliora. tu id velim, quod scis me maxime velle, cures, ut scribis, ut facis.

me conficit sollicitudo, ex qua etiam summa infirmitas corporis; qua levata ero una cum eo, qui negotium gerit estque in spe magna. Brutus amicus; in causa versatur acriter. hactenus fuit quod caute a me scribi posset. vale. de pensione altera, oro te, omni cura considera, quid faciendum sit, ut scripsi iis litteris, quas Pollex tulit.

V.

Scr. Brundisii pr. Nonas Novembres a. u. c. 706.

CICERO ATTICO SAL.

Quae me causae moverint, quam acerbae, quam gra- 1
ves, quam novae, coëgerintque impetu magis quodam
animi uti quam cogitatione, non possum ad te sine ma-
ximo dolore scribere; fuerunt quidem tantae, ut id, quod
vides, effecerint. itaque nec quid ad te scribam de meis
rebus nec quid a te petam, reperio. rem et summam
negotii vides. equidem ex tuis litteris intellexi et iis,
quas communiter cum aliis scripsisti, et iis, quas tuo
nomine, quod etiam mea sponte videbam, te subita re
quasi debilitatum novas rationes tuendi mei quaerere.
quod scribis placere, ut propius accedam iterque per 2
oppida noctu faciam, non sane video, quem ad modum
id fieri possit; neque enim ita apta habeo deversoria, ut
tota tempora diurna in iis possim consumere, neque ad
id, quod quaeris, multum interest, utrum me homines in
oppido videant an in via. sed tamen hoc ipsum, sicut
alia, considerabo quem ad modum commodissime fieri
posse videatur. ego propter incredibilem et animi et 3
corporis molestiam conficere pluris litteras non potui; iis
tantum rescripsi, a quibus acceperam. tu velim et Ba-
silo et quibus praeterea videbitur, etiam Servilio con-
scribas, ut tibi videbitur, meo nomine. quod tanto in-
tervallo nihil omnino ad vos scripsi, his litteris profecto
intelleges rem mihi deesse, de qua scribam, non volun-
tatem. quod de Vatinio quaeris, neque illius neque 4
cuiusquam mihi praeterea officium deesset, si reperire
possent, qua in re me iuvarent. Quintus aversissimo a
me animo Patris fuit; eodem Corcyra filius venit. inde
profectos eos una cum ceteris arbitror.

VI.

Scr. Brundisii a. d. IV. Kalendas Decembres a. u. c. 706.

CICERO ATTICO SAL. DICIT.

1 Sollicitum esse te cum de tuis communibusque fortunis, tum maxime de me ac de dolore meo sentio; qui quidem meus dolor non modo non minuitur, cum socium sibi adiungit dolorem tuum, sed etiam augetur. omnino pro tua prudentia sentis, qua consolatione levari maxime possim; probas enim meum consilium negasque mihi quicquam tali tempore potius faciendum fuisse. addis etiam — quod etsi mihi levius est quam tuum iudicium, tamen non est leve — ceteris quoque, id est, qui pondus habeant, factum nostrum probari. id si ita putarem,
2 levius dolerem. 'crede' inquis 'mihi.' credo equidem, sed scio, quam cupias minui dolorem meum. me discessisse ab armis numquam paenituit: tanta erat in illis crudelitas, tanta cum barbaris gentibus coniunctio, ut non nominatim, sed generatim proscriptio esset informata, ut iam omnium iudicio constitutum esset omnium vestrum bona praedam esse illius victoriae. 'vestrum' plane dico: numquam enim de te ipso nisi crudelissime cogitatum est. qua re voluntatis me meae numquam paenitebit; consilii paenitet. in oppido aliquo mallem resedisse, quoad arcesserer: minus sermonis subissem, minus accepissem doloris; ipsum hoc me non angeret. Brundisii iacere in omnis partis est molestum. propius accedere, ut suades, quo modo sine lictoribus, quos populus dedit, possum? qui mihi incolumi adimi non possunt; quos ego nunc paulisper cum bacillis in turbam conieci ad oppidum accedens, ne quis impetus militum fieret. † recipio
3 tempore me domo. te nunc ad oppidum et quoniam his placeret modo propius accedere, ut hac de re considerarent: credo fore auctores. sic enim recipiunt, Caesari non modo de conservanda, sed etiam de augenda mea dignitate curae fore, meque hortantur, ut magno animo sim, ut omnia summa sperem: ea spondent, confirmant, quae quidem mihi exploratiora essent, si remansissem. sed ingero praeterita. vide, quaeso, igitur ea, quae restant, et explora cum istis, et si putabis opus esse et si

istis placebit, quo magis factum nostrum Caesar probet
quasi de suorum sententia factum, adhibeantur Trebonius,
Pansa, si qui alii, scribantque ad Caesarem me, quicquid
fecerim, de sua sententia fecisse.

Tulliae meae morbus et imbecillitas corporis me ex- 4
animat, quam tibi intellego magnae curae esse, quod est
mihi gratissimum. de Pompeii exitu mihi dubium num- 5
quam fuit; tanta enim desperatio rerum eius omnium
regum et populorum animos occuparat, ut, quocumque
venisset, hoc putarem futurum. non possum eius casum
non dolere; hominem enim integrum et castum et gra-
vem cognovi. de Fannio consoler te? perniciosa loque- 6
batur de mansione tua; L. vero Lentulus Hortensii
domum sibi et Caesaris hortos et Baias desponderat.
omnino haec eodem modo ex hac parte fiunt, nisi quod
illud erat infinitum; omnes enim, qui in Italia manserant,
hostium numero habebantur. sed velim haec aliquando
solutiore animo. Quintum fratrem audio profectum in 7
Asiam, ut deprecaretur; de filio nihil audivi. sed quaere
ex Diochare, Caesaris liberto, quem ego non vidi, qui
istas Alexandrea litteras attulit. is dicitur vidisse [an]
euntem, an iam in Asia. tuas litteras, prout res postulat,
exspecto; quas velim cures quam primum ad me perfe-
rendas. IIII. K. Decembr.

VII.

Scr. Brundisii a. d. XIV. Kalendas Ianuarias a. u. c. 706.

CICERO ATTICO SAL.

Gratae tuae mihi litterae sunt, quibus accurate per- 1
scripsisti omnia, quae ad me pertinere arbitratus es. † fa-
ctum igitur, ut scribis, istis placere isdem istis lictoribus
me uti, quod concessum Sestio sit; cui non puto suos
esse concessos, sed ab ipso datos. audio enim eum ea
senatus consulta improbare, quae post discessum tribuno-
rum facta sunt; qua re poterit, si volet sibi constare,
nostros lictores comprobare. quamquam quid ego de 2
lictoribus, qui paene ex Italia decedere sim iussus? nam
ad me misit Antonius exemplum Caesaris ad se littera-
rum, in quibus erat, se audisse Catonem et L. Metellum
in Italiam venisse, Romae ut essent palam: id sibi non

placere, ne qui motus ex eo fierent, prohiberique omnis Italia, nisi quorum ipse causam cognovisset; deque eo vehementius erat scriptum. itaque Antonius petebat a me per litteras, ut sibi ignoscerem: facere se non posse quin iis litteris pareret. tum ad eum misi L. Lamiam, qui demonstraret illum Dolabellae dixisse, ut ad me scriberet, ut in Italiam quam primum venirem; eius me litteris venisse. tum ille edixit ita, ut me exciperet et Laelium nominatim; quod sane nollem: poterat enim sine
3 nomine res ipsa excipi. o multas et gravis offensiones! quas quidem tu das operam ut lenias; nec tamen nihil proficis; quin hoc ipso minuis dolorem meum, quod, ut minuas, tam valde laboras, idque velim ne gravere quam saepissime facere. maxime autem adsequere quod vis, si me adduxeris, ut existimem me bonorum iudicium non funditus perdidisse: quamquam quid tu in eo potes? nihil scilicet. sed, si quid res dabit tibi facultatis, id me maxime consolari poterit; quod nunc quidem video non esse, sed si quid, ex eventis, ut hoc nunc accidit. dicebar debuisse cum Pompeio proficisci: exitus illius minuit eius officii praetermissi reprehensionem. sed ex omnibus nihil magis tamen desideratur, *quam* quod in Africam non ierim: iudicio hoc sum usus, non esse barbaris auxiliis fallacissimae gentis rem publicam defendendam, praesertim contra exercitum saepe victorem. non probant fortasse; multos enim viros bonos in Africam venisse audio et scio fuisse antea. valde hoc loco urgeor: hic quoque opus est casu, aliqui *si* sint ex eis aut, si potest, omnes, qui salutem anteponant. nam si perseverant et obtinent, quid nobis futurum sit, vides. dices 'quid illis, si victi erunt?' honestior est plaga.
4 haec me excruciant. Sulpicii autem consilium non scripsisti cur meo non anteponeres; quod etsi non tam gloriosum est quam Catonis, tamen et periculo vacuum est et dolore. extremum est eorum, qui in Achaia sunt: ii tamen ipsi se hoc melius habent quam nos, quod et multi sunt uno in loco et, cum *in* Italiam venerint, domum statim venerint. haec tu perge, ut facis, mitigare et
5 probare quam plurimis. quod te excusas, ego vero et tuas causas nosco et mea interesse puto te istic esse, vel

ut cum iis, quibus oportebit, agas, quae erunt agenda de nobis, ut ea, quae egisti, in primisque hoc velim animadvertas: multos esse arbitror, qui ad Caesarem detulerint delaturive sint me aut paenitere consilii mei aut non probare, quae fiant; quorum etsi utrumque verum est, tamen ab illis dicitur animo a me alienato, non quo ita esse perspexerint. sed totum ut hoc Balbus sustineat et Oppius et eorum crebris litteris illius voluntas erga me confirmetur et hoc plane ut fiat, diligentiam adhibebis.
alterum est, cur te nolim discedere, quod scribis te flagi- 6
tari. o rem miseram! quid scribam? aut quid velim? breve faciam; lacrimae enim se subito profuderunt. tibi permitto; tu consule. tantum vide, ne hoc tempore isti obesse aliquid possit. ignosce, obsecro te: non possum prae fletu et dolore diutius in hoc loco commorari; tantum dicam, nihil mihi gratius esse quam quod eam dili-
gis. quod litteras, quibus putas opus esse, curas dandas, 7
facis commode. Quintum filium vidi qui Sami vidisset, patrem Sicyone; quorum deprecatio est facilis. utinam illi, qui prius illum viderint, me apud eum velint adiutum tantum, quantum ego illos vellem, si quid possem!
quod rogas, ut in bonam partem accipiam, si qua sint in 8
tuis litteris, quae me mordeant, ego vero in optimam, teque rogo ut aperte, quem ad modum facis, scribas ad me omnia idque facias quam saepissime. vale. XIIII. K. Ian.

VIII.

Scr. Brundisii a. d. VI. Kalendas Ianuarias a. u. c. 706.

CICERO ATTICO SAL.

Quantis curis conficiar, etsi profecto vides, tamen co- 1
gnosces ex Lepta et Trebatio. maximas poenas pendo temeritatis meae, quam tu prudentiam mihi videri vis, neque te deterreo, quo minus id disputes scribasque ad me quam saepissime; non nihil enim me levant tuae litterae hoc tempore. per eos, qui nostra causa volunt valentque apud illum, diligentissime contendas opus est, per Balbum et Oppium maxime, ut de me scribant quam diligentissime; oppugnamur enim, ut audio, et a praesentibus quibusdam et per litteras. iis ita est occurrendum,
ut rei magnitudo postulat. Fufius est illic, mihi inimi- 2

cissimus; Quintus misit filium non solum sui deprecatorem, sed etiam accusatorem mei: dictitat se a me apud Caesarem oppugnari, quod refellit Caesar ipse omnesque eius amici; neque vero desistit, ubicumque est, omnia in me maledicta conferre. nihil mihi umquam tam incredibile accidit, nihil in his malis tam acerbum. qui ex ipso audissent, cum Sicyone palam multis audientibus loqueretur, nefaria quaedam ad me pertulerunt. nosti genus, etiam expertus es fortasse: in me id est omne conversum. sed augeo commemorando dolorem et facio etiam tibi. qua re ad illud redeo: cura ut huius rei causa dedita opera mittat aliquem Balbus. ad quos videbitur velim cures litteras meo nomine. vale. VI. Kal. Ian.

IX.

Scr. Brundisii a. d. III. Nonas Ianuarias a. u. c. 707.

CICERO ATTICO SAL.

1 Ego vero et incaute, ut scribis, et celerius, quam oportuit, feci nec in ulla sum spe, quippe qui exceptionibus edictorum retinear; quae si non essent sedulitate effectae et benevolentia tua, liceret mihi abire in solitudines aliquas: nunc ne id quidem licet. quid autem me iuvat, quod ante initum tribunatum veni, si ipsum, quod veni, nihil iuvat? iam quid sperem ab eo, qui mihi amicus numquam fuit, cum iam lege etiam sim confectus et oppressus? *coti*die iam Balbi ad me litterae languidiores, multaeque multorum ad illum, fortasse contra me. meo vitio pereo; nihil mihi mali casus attulit; omnia culpa contracta sunt. ego enim, cum genus belli viderem, imparata et infirma omnia contra paratissimos, statueram, quid facerem, ceperamque consilium non tam forte quam
2 mihi praeter ceteros concedendum. cessi meis vel potius parui, ex quibus unus qua mente fuerit, is, quem tu mihi commendas, cognosces ex ipsius litteris, quas ad te et ad alios misit, quas ego numquam aperuissem, nisi res acta sic esset: delatus est ad me fasciculus; solvi, si quid ad me esset litterarum: nihil erat; epistola Vatinio et Ligurio altera; iussi ad eos deferri; illi ad me statim ardentes dolore venerunt, scelus hominis clamantes; epi-

stolas mihi legerunt plenas omnium in me probrorum. hic Ligurius furere: se enim scire summo illum in odio fuisse Caesari; hunc tamen non modo favisse, sed etiam tantam illi pecuniam dedisse honoris mei causa. hoc ego dolore accepto volui scire, quid scripsisset ad ceteros; ipsi enim illi putavi perniciosum fore, si eius hoc tantum scelus percrebruisset. cognovi eiusdem generis, ad te misi; quas si putabis illi ipsi utile esse reddi, reddes; nil me laedet. nam, quod resignatae sunt, habet, opinor, eius signum Pomponia. hac ille acerbitate initio navigationis cum usus esset, tanto me dolore adfecit, ut postea iacuerim, neque nunc tam pro se quam contra me laborare dicitur. ita omnibus rebus urgeor, quas sustinere vix 3
possum vel plane nullo modo possum; quibus in miseriis una est pro omnibus, quod istam miseram patrimonio, fortuna omni spoliatam relinquam: qua re te, *ut* polliceris, videre plane velim; alium enim, cui illam commendem, habeo neminem, quoniam matri quoque eadem intellexi esse parata, quae mihi. sed, si me non offendes, satis tamen habeto commendatam patruumque in ea, quantum poteris, mitigato. haec ad te die natali meo scripsi, quo utinam susceptus non essem aut ne quid ex eadem matre postea natum esset! plura scribere fletu prohibeor.

X.

Scr. Brundisii a. d. XII. Kalendas Februarias a. u. c. 707.

CICERO ATTICO SAL.

Ad meas incredibilis aegritudines aliquid novi accedit 1
ex iis, quae de Q. Q. ad me adferuntur. P. Terentius, meus necessarius, operas in portu et scriptura Asiae pro magistro dedit: is Quintum filium Ephesi vidit VI. Idus Decembr. eumque studiose propter amicitiam nostram invitavit, cumque ex eo de me percontaretur, eum sibi ita dixisse narrabat, se mihi esse inimicissimum, volumenque sibi ostendisse orationis, quam apud Caesarem contra me esset habiturus; multa a se dicta contra eius amentiam; multa postea Patris simili scelere secum Quintum patrem locutum, cuius furorem ex iis epistolis, quas ad te misi, perspicere potuisti. haec tibi dolori esse certo scio; me quidem excruciant, et eo magis, quod mihi cum

2 illis ne querendi quidem locum futurum puto. de Africanis rebus longe alia nobis, ac tu scripseras, nuntiantur; nihil enim firmius esse dicunt, nihil paratius. accedit Hispania et alienata Italia; legionum nec vis eadem nec voluntas, urbanae res perditae: quid est, ubi acquiescam, nisi quam diu tuas litteras lego? quae essent profecto crebriores, si quid haberes, quo putares meam molestiam minui posse. sed tamen te rogo, ne intermittas scribere ad me, quicquid erit, eosque, qui mihi tam crudeliter inimici sunt, si odisse non potes, accuses tamen, non ut aliquid proficias, sed ut tibi me carum esse sentiant. plura ad te scribam, si mihi ad eas litteras, quas proxime ad te dedi, rescripseris. vale. XII. K. Febr.

XI.

Scr. Brundisii a. d. VIII. Idus Martias a. u. c. 707.

CICERO ATTICO SAL.

1 Confectus iam cruciatu maximorum dolorum ne si sit quidem, quod ad te debeam scribere, facile id exsequi possim, hoc minus, quod res nulla est, quae scribenda sit, cum praesertim ne spes quidem ulla ostendatur fore melius. ita iam ne tuas quidem litteras exspecto: quamquam semper aliquid adferunt, quod velim. qua re tu quidem scribito, cum erit, cui des: ego tuis proximis, quas tamen iam pridem accepi, nihil habeo, quod rescribam; longo enim intervallo video immutata esse omnia, illa esse firma, quae debeant, nos stultitiae nostrae gra-
2 vissimas poenas pendere. P. Sallustio curanda sunt HS. XXX., quae accepi a Cn. Sallustio: velim videas, ut sine mora curentur. de ea re scripsi ad Terentiam. atque hoc ipsum iam prope consumptum est; qua re id quoque velim cum illa videas, ut sit, qui utamur. hic fortasse potero sumere, si sciam istic paratum fore; sed prius, quam id scirem, nihil sum ausus sumere. qui sit omnium rerum status noster, vides: nihil est mali, quod non et sustineam et exspectem; quarum rerum eo gravior est dolor, quo culpa maior. ille in Achaia non cessat de nobis detrahere: nihil videlicet tuae litterae profecerunt. vale. VIII. Idus Mart.

XII.

Scr. Brundisii a. d. VIII. Idus Martias a. u. c. 707.

CICERO ATTICO SAL.

Cephalio mihi a te litteras reddidit a. d. VIII. Idus 1
Mart. vespere. eo autem die mane tabellarios miseram,
quibus ad te dederam litteras: tuis tamen lectis litteris
putavi aliquid rescribendum esse, maxime, quod ostendis
te pendere animi, quamnam rationem sim Caesari alla-
turus profectionis meae tum, cum ex Italia discesserim.
nihil opus est mihi nova ratione; saepe enim ad eum
scripsi multisque mandavi me non potuisse, cum cupis-
sem, sermones hominum sustinere, multaque in eam sen-
tentiam. nihil enim erat, quod minus eum vellem existi-
mare, quam me tanta de re non meo consilio usum esse.
posteaque, cum mihi litterae a Balbo Cornelio minore
missae essent illum existimare Quintum fratrem lituum
meae profectionis fuisse — ita enim scripsit —, qui non-
dum cognossem, quae de me Quintus scripsisset ad mul-
tos, etsi multa praesens in praesentem acerbe dixerat et
fecerat, tamen nihilo minus his verbis ad Caesarem
scripsi:

'De Quinto fratre meo non minus laboro quam de 2
me ipso, sed eum tibi commendare hoc meo tempore
non audeo; illud dumtaxat tamen audebo petere abs te,
quod te oro, ne quid existimes ab illo factum esse, quo
minus mea in te officia constarent minusve te diligerem,
potiusque semper illum auctorem nostrae coniunctionis
fuisse meique itineris comitem, non ducem: qua re ceteris
in rebus tantum ei tribues, quantum humanitas tua ami-
citiaque vestra postulat; ego ei ne quid apud te obsim,
id te vehementer etiam atque etiam rogo.'

Qua re, si quis congressus fuerit mihi cum Caesare, 3
etsi non dubito, quin is lenis in illum futurus sit idque
iam declaraverit, ego tamen is ero, qui semper fui. sed,
ut video, multo magis est nobis laborandum de Africa,
quam quidem tu scribis confirmari cotidie magis ad con-
dicionis spem quam victoriae. quod utinam ita esset!
sed longe aliter esse intellego, teque ipsum ita existimare
arbitror, aliter autem scribere, non fallendi, sed confir-

mandi mei causa, praesertim cum adiungatur ad Africam
4 etiam Hispania. quod me admones, ut scribam ad Antonium et ad ceteros, si quid videbitur tibi opus esse, velim facias id, quod saepe fecisti; nihil enim mihi venit in mentem, quod scribendum putem. quod me audis erectiorem esse animo, quid putas, cum videas accessisse ad superiores aegritudines praeclaras generi actiones? tu tamen velim ne intermittas, quod eius facere poteris, scribere ad me, etiam si rem, de qua scribas, non habebis; semper enim adferunt aliquid mihi tuae litterae. Galeonis hereditatem crevi; puto enim cretionem simplicem fuisse, quoniam ad me nulla missa est. VIII. Idus Martias.

XIII.

Scr. Brundisii mense Martio a. u. c. 707.

CICERO ATTICO SAL.

1 A Murenae liberto nihil adhuc acceperam litterarum. P. Siser reddiderat eas, quibus rescribo. de Servii patris litteris quod scribis, item, Quintum in Syriam venisse quod ais esse qui nuntient, ne id quidem verum est. quod certiorem te vis fieri, quo quisque in me animo sit aut fuerit eorum, qui huc venerunt, neminem alieno intellexi; sed, quantum id mea intersit, existimare te posse certo scio: mihi cum omnia sunt intolerabilia ad dolorem, tum maxime, quod in eam causam venisse me video, ut sola utilia mihi esse videantur, quae semper nolui. P. Lentulum patrem Rhodi esse aiunt, Alexandreae filium, Rhodoque Alexandream C. Cassium profectum esse con-
2 stat. Quintus mihi per litteras satis facit multo asperioribus verbis quam cum gravissime accusabat: ait enim se ex litteris tuis intellegere tibi non placere, quod ad multos de me asperius scripserit, itaque se paenitere, quod animum tuum offenderit, sed se iure fecisse; deinde perscribit spurcissime, quas ob causas fecerit. sed neque hoc tempore nec antea patefecisset odium suum in me, nisi omnibus rebus me esse oppressum videret. atque utinam vel nocturnis, quem ad modum tu scripseras, itineribus propius te accessissem! nunc nec ubi nec quando
3 te sim visurus possum suspicari. de coheredibus Fufi-

dianis nihil fuit, quod ad me scriberes; nam et aequum
postulant et, quicquid egisses, recte esse actum putarem.
de fundo Frusinati redimendo iam pridem intellexisti 4
voluntatem meam; etsi tum meliore loco res erant nostrae
neque tam mihi desperatum iri videbantur, tamen in
eadem sum voluntate. id quem ad modum fiat, tu vide-
bis. et velim, quod poteris, consideres, ut sit, unde nobis
suppeditentur sumptus necessarii. si quas habuimus
facultates, eas Pompeio tum, cum id videbamur sapienter
facere, detulimus; itaque tum et a tuo vilico sumpsimus
et aliunde mutuati sumus, cum Quintus quereretur per
litteras sibi nos nihil dedisse, qui neque ab illo rogati
sumus neque ipsi eam pecuniam aspeximus. sed velim
videas, quid sit, quod confici possit, quidque mihi de
omnibus des consilii: et causam nosti. plura ne scribam 5
dolore impedior. si quid erit, quod ad quos scribendum
meo nomine putes, velim, ut soles, facias, quotiensque
habebis, cui des ad me litteras, nolim praetermittas. vale.

XIV.

Scr. Brundisii mense Aprili a. u. c. 707.

CICERO ATTICO SAL.

Non me offendit veritas litterarum tuarum, quod me 1
cum communibus tum praecipuis malis oppressum ne in-
cipis quidem, ut solebas, consolari faterisque id fieri iam
non posse; nec enim ea sunt, quae erant antea, cum, ut
nihil aliud, comites me et socios habere putabam. omnes
enim Achaici deprecatores itemque in Asia, quibus non
erat ignotum, etiam quibus erat, in Africam dicuntur
navigaturi: ita praeter Laelium neminem habeo culpae
socium, qui tamen hoc meliore in causa est, quod iam
est receptus. de me autem non dubito quin ad Balbum 2
et ad Oppium scripserit, a quibus, si quid esset laetius,
certior factus essem; tecum etiam essent locuti: quibus-
cum tu de hoc ipso conloquare velim et ad me, quid tibi
responderint, scribas; non quo ab isto salus data quic-
quam habitura sit firmitudinis, sed tamen aliquid consuli
et prospici poterit. etsi omnium conspectum horreo,
praesertim hoc genero, tamen, in tantis malis quid aliud

3 velim, non reperio. Quintus pergit, ut ad me et Pansa scripsit et Hirtius, isque item Africam petere cum ceteris dicitur. ad Minucium Tarentum scribam et tuas litteras mittam; ad te scribam, num quid egerim. HS. xxx. potuisse mirarer, nisi multa de Fufidianis praediis; et † advideo tamen. *te* exspecto, quem videre, si ullo modo potest — *poscit* enim res —, pervelim. iam extremum concluditur. ibi facile est, † quod quale sit hic gravius existimare. vale.

XV.

Scr. Brundisii prid. Idus Maias a. u. c. 707.

CICERO ATTICO SAL.

1 Quoniam iustas causas adfers, quod te hoc tempore videre non possim, quaeso, quid sit mihi faciendum; ille enim ita videtur Alexandream tenere, ut eum scribere etiam pudeat de illis rebus; hi autem ex Africa iam adfuturi videntur, Achaici item ex Asia redituri ad eos aut libero aliquo loco commoraturi. quid mihi igitur putas agendum? video difficile esse consilium; sum enim solus aut cum altero, cui neque ad illos reditus sit neque ab his ipsis quicquam ad spem ostendatur. sed tamen scire velim, quid censeas, idque erat cum aliis, cur te, si fieri
2 posset, cuperem videre. Minucium xII. sola curasse scripsi ad te antea; quod superest velim videas ut curetur. Quintus non modo non cum magna prece ad me, sed acerbissime scripsit, filius vero mirifico odio: nihil fingi potest mali, quo non urgear. omnia tamen sunt faciliora quam peccati dolor, qui et maximus est et aeternus; cuius peccati si socios essem habiturus ego, quos putavi, tamen esset ea consolatio tenuis; sed habet aliorum omnium ratio exitum, mea nullum: alii capti, alii interclusi non veniunt in dubium de voluntate, eo minus scilicet, cum se expedierint et una esse coeperint; ii autem ipsi, qui sua voluntate ad Fufium venerunt, nihil possunt nisi timidi existimari; multi autem sunt, qui, quocumque modo ad illos se recipere volent, recipientur. quo minus debes mirari non posse me tanto dolori resistere; solius enim meum peccatum corrigi non potest, et fortasse Laelii. sed quid me id levat? nam C. quidem Cassium

aiunt consilium Alexandream eundi mutavisse. haec ad 3
te scribo, non ut queas tu demere sollicitudinem, sed ut cognoscam, ecquid tu ad ea adferas, quae me conficiunt, ad quae gener accedit et cetera, quae fletu reprimor ne scribam. quin etiam Aesopi filius me excruciat. prorsus nihil abest, quin sim miserrimus. sed ad primum revertor, quid putes faciendum, occultene aliquo propius veniendum, an mare transeundum; nam hic maneri diutius non potest. *de* Fufidianis qua re nihil potuit confici? 4
genus enim condicionis eius modi fuit, in quo non solet esse controversia, cum ea pars, quae videtur esse minor, licitatione expleri posset. haec ego non sine causa quaero; suspicor enim coheredes dubiam nostram causam putare et eo rem in integro esse. vale. pr. Idus Maias.

XVI.

Scr. Brundisii a. d. III. Nonas Iunias a. u. c. 707.

CICERO ATTICO SAL.

Non meo vitio fit, hoc quidem tempore — ante enim 1
est peccatum —, ut me ista epistola nihil consoletur; nam et exigue scripta est et suspitiones magnas habet non esse ab illo, quas animadvertisse te existimo. de obviam-itione ita faciam, ut suades; neque enim ulla de adventu eius opinio est, neque, si qui ex Asia veniunt, quicquam auditum esse dicunt de pace, cuius ego spe in hanc fraudem incidi. nihil video, quod sperandum putem, nunc praesertim, cum ea plaga in Asia sit accepta, in Illyrico, in Cassiano negotio, in ipsa Alexandrea, in urbe, *in* Italia: ego vero, etiam si rediturus ille est, qui adhuc bellum gerere dicitur, tamen ante reditum eius negotium confectum iri puto. quod autem scribis quandam laetitiam 2
bonorum esse commotam, ut sit auditum de litteris, tu quidem nihil praetermittis, in quo putes aliquid solacii esse, sed ego non adducor quemquam bonum ullam salutem putare mihi tanti fuisse, ut eam peterem ab illo, et eo minus, quod huius consilii iam ne socium quidem habeo quemquam. qui in Asia sunt rerum exitum exspectant; Achaici etiam Fufio spem deprecationis afferunt. horum et timor idem fuit primo, qui meus, et constitutum; mora Alexandrina causam illorum correxit,

3 meam evertit. quam ob rem idem a te nunc peto, quod superioribus litteris, ut, si quid in perditis rebus dispiceres, quod mihi putares faciendum, me moneres. si recipior ab his — quod vides non fieri —, tamen, quoad bellum erit, quid agam aut ubi sim, non reperio; sin iactor, eo minus: itaque tuas litteras exspecto, easque ut
4 ad me sine dubitatione scribas rogo. quod suades, ut ad Quintum scribam de his litteris, facerem, si me quicquam istae litterae delectarent; etsi quidam scripsit ad me his verbis: 'ego, ut in his malis, Patris sum non invitus; essem libentius, si frater tuus ea de te loqueretur, quae ego audire vellem.' quod ais illum ad te scribere me sibi nullas litteras remittere, semel ab ipso accepi; ad eas Cephalioni dedi, qui multos menses tempestatibus retentus est. Quintum filium ad me acerbissime scripsisse
5 iam ante ad te scripsi. extremum est, quod te orem, si putas rectum esse et a te suscipi posse, cum Camillo communices, ut Terentiam moneatis de testamento: tempora monent, ut videat, ut satis faciat quibus debet. auditum ex Philotimo est eam scelerate quaedam facere: credibile vix est, sed certe, si quid est, quod fieri possit, providendum est. de omnibus rebus velim ad me scribas, et maxime quid sentias de ea, in qua tuo consilio egeo, etiam si nihil excogitas; id enim mihi erit pro desperato. III. Non. Iun.

XVII.

Scr. Brundisii a. d. XVIII. Kalendas Quintiles a. u. c. 707.

CICERO ATTICO SAL.

1 Properantibus tabellariis alienis hanc epistolam dedi; eo brevior est et quod eram missurus nostros. Tullia mea venit ad me pr. Idus Iunias deque tua erga se observantia benevolentiaque mihi plurima exposuit litterasque reddidit trinas; ego autem ex ipsius virtute, humanitate, pietate non modo eam voluptatem non cepi, quam capere ex singulari filia debui, sed etiam incredibili sum dolore adfectus, tale ingenium in tam misera fortuna versari idque accidere nullo ipsius delicto, summa culpa mea. itaque a te neque consolationem iam, qua cupere te uti video, nec consilium, quod capi nullum potest,

exspecto, teque omnia cum superioribus saepe litteris, tum proximis temptasse intellego. ego cum Sallustio Ciceronem ad Caesarem mittere cogitabam; Tulliam autem non videbam esse causam cur diutius mecum tanto in communi maerore retinerem: itaque matri eam, cum primum per ipsam liceret, eram remissurus. pro ea, quam ad modum consolantis scripsisti, putato ea me scripsisse,
quae tu ipse intellegis responderi potuisse. quod Oppium 2
tecum scribis locutum, non abhorret a mea suspitione eius oratio; sed non dubito quin istis persuaderi nullo modo possit ea, quae faciant, mihi probari posse, quoquo modo loquar. ego tamen utar moderatione, qua potero: quamquam, quid mea intersit, ut eorum odium *ne* subeam,
non intellego. te iusta causa impediri, quo minus ad nos 3
venias, video, idque mihi valde molestum est. illum [ab] Alexandrea discessisse nemo nuntiat, constatque ne profectum quidem illim quemquam post Idus Martias nec post Idus Decembr. ab illo datas ullas litteras; ex quo intellegis illud de litteris a. d. v. Idus Febr. datis — quod inane esset, etiam si verum esset — non verum esse. L. Terentium discessisse ex Africa scimus Paestumque venisse: quid is adferat aut quo modo exierit aut quid in Africa fiat, scire velim; dicitur enim per Nasidium emissus esse. id quale sit, velim, si inveneris, ad me scribas. de HS. x., ut scribis, faciam. vale. xviii. Kal. Quinctilis.

XVIII.

Ser. Brundisii a. d. XII. Kalendas Quintiles a. u. c. 707.

CICERO ATTICO SAL.

De illius Alexandrea discessu nihil adhuc rumoris, 1
contraque opinio valde esse impeditum; itaque nec mitto, ut constitueram, Ciceronem et te rogo, ut me hinc expedias; quodvis enim supplicium levius est hac permansione. hac de re et ad Antonium scripsi et ad Balbum et ad Oppium: sive enim bellum in Italia futurum est sive classibus utetur, hic esse me minime convenit; quorum
fortasse utrumque erit, alterum certe. intellexi omnino 2
ex Oppii sermone, quem tu mihi scripsisti, quae istorum ira esset, sed, ut eam flectas, te rogo: nihil omnino iam

exspecto nisi miserum; sed hoc perditius, in quo nunc sum, fieri nihil potest. qua re et cum Antonio loquare velim et cum istis, et rem, *ut* poteris, expedias, et mihi quam primum de omnibus rebus rescribas. vale. XII. Kal. Quinctil.

XIX.

Scr. Brundisii a. d. XI. Kalendas Sextiles a. u. c. 707.

CICERO ATTICO SAL.

1 Cum tuis dare possem litteras, non praetermisi, etsi, quid scriberem, non habebam. tu ad nos et rarius scribis, quam solebas, et brevius, credo, quia nihil habes, quod me putes libenter legere aut audire posse; verum tamen velim, *si* quid erit, qualecumque erit, scribas. est autem unum, quod mihi sit optandum, si quid agi de pace possit, quod nulla equidem habeo in spe; sed, quia tu leviter interdum significas, cogis me sperare quod
2 optandum vix est. Philotimus dicitur Id. Sext.; nihil habeo de illo amplius. tu velim ad ea mihi rescribas, quae ad te antea scripsi. mihi tantum temporis satis est, dum ut in pessimis rebus aliquid caveam, qui nihil umquam cavi. vale. XI. Kal. Sextil.

XX.

Scr. Brundisii a. d. XVI. Kalendas Septembres a. u. c. 707.

CICERO ATTICO SAL.

1 XVII. K. Septembris venerat die XXVIII. Seleucea Pieria C. Trebonius, qui se Antiocheae diceret apud Caesarem vidisse Quintum filium cum Hirtio: eos de Quinto quae voluissent impetrasse nullo quidem negotio; quod ego magis gauderem, si ista nobis impetrata quicquam ad spem explorati haberent. sed et alia timenda sunt ab aliis, et ab hoc ipso quae dantur, ut a domino, rursus in
2 eiusdem sunt potestate. etiam Sallustio ignovit; omnino dicitur nemini negare, quod ipsum est suspectum, notionem eius differri. M. Gallius Q. f. mancipia Sallustio reddidit. is venit, ut legiones in Siciliam traduceret: eo protinus iturum Caesarem Patris. quod si faciet, ego, quod ante mallem, aliquo propius accedam. tuas litteras ad eas, quibus a te proxime consilium petivi vehementer exspecto. vale. XVI. Kal. Septembris.

XXI.

Scr. Brundisii a. d. VI. Kalendas Septembres a. u. c. 707.

CICERO ATTICO SAL.

Accepi VI. Kal. Sept. litteras a te datas XII. Kal. doloremque, quem ex Quinti scelere iam pridem acceptum iam abieceram, lecta eius epistola gravissimum cepi. tu etsi non potuisti ullo modo facere, ut mihi illam epistolam non mitteres, tamen mallem non esse missam. ad ea autem, quae scribis de testamento, videbis, quid et quo modo. de nummis et illa sic scripsit, ut ego ad te antea, et nos, si quid opus erit, utemur ex eo, de quo scribis. ille ad Kal. Sept. Athenis non videtur fore; 1
2 multa eum in Asia dicuntur morari, maxime Pharnaces. legio XII., ad quam primam Sulla venit, lapidibus egisse hominem dicitur; nullam putant se commoturam. illum arbitrabantur protinus Patris in Siciliam; sed, si hoc ita est, huc veniat necesse est: ac mallem illim; aliquo enim modo hinc evasissem! nunc metuo, ne sit exspectandum et cum reliquis etiam loci gravitas huic miserrimae perferenda. quod me mones, ut *me* meaque ad tempus ac-
3 commodem, facerem, si res pateretur et si ullo modo fieri posset; sed in tantis nostris peccatis tantisque nostrorum iniuriis nihil est, quod aut facere dignum nobis aut simulare possim. Sullana confers, in quibus omnia genere ipso praeclarissima fuerunt, moderatione paulo minus temperata; haec autem eius modi sunt, ut obliviscar *mei* multoque malim quod omnibus sit melius, quorum utilitati meam iunxi. tu ad me tamen velim quam saepissime scribas, eoque magis, quod praeterea nemo scribit, ac si omnes, tuas tamen maxime exspectarem. quod scribis illum per me Quinto fore placatiorem, scripsi ad te antea eum statim Quinto filio omnia tribuisse, nostri nullam mentionem. vale.

XXII

Scr. Brundisii exeunte mense Sextili a. u. c. 707.

CICERO ATTICO SAL.

Diligenter mihi fasciculum reddidit Balbi tabellarius; 1
accepi enim a te litteras, quibus videris vereri ut episto-

las illas acceperim, quas quidem vellem mihi numquam redditas: auxerunt enim mihi dolorem, *nec*, si in aliquem incidissent, quicquam novi attulissent; quid enim tam pervolgatum quam illius in me odium et genus hoc litterarum? quod ne Caesar quidem ad istos videtur misisse [quasi] quo illius improbitate offenderetur, sed, credo, uti notiora nostra mala essent. nam quod te vereri scribis, ne illi obsint, eique rei mederi, ne rogari quidem se passus est de illo; quod quidem mihi molestum non est, illud molestius, istas impetrationes nostras nihil valere.
2 Sulla, ut opinor, cras erit hic cum Messalla; currunt ad illum pulsi a militibus, qui se negant usquam, nisi acceperint. ergo ille huc veniet, quod non putabant, tarde quidem; itinera enim ita facit, ut multos dies in oppidum ponat. Pharnaces autem, quoquo modo aget, adferet moram. quid mihi igitur censes? iam enim corpore vix sustineo gravitatem huius caeli, quae mihi laborem adfert in dolore. an his illuc euntibus mandem, ut me excusent, ipse accedam propius? quaeso, attende, et me, quod adhuc saepe rogatus non fecisti, consilio iuva; scio rem difficilem esse, sed, ut *in* malis. etiam illud mea magni interest, te ut videam: profecto aliquid profecero, si id acciderit. de testamento, ut scribis, animadvertes.

XXIII.

Scr. Brundisii a. d. VII. Idus Quintiles a. u. c. 707.

CICERO ATTICO SAL.

1 Quod ad te scripseram, ut cum Camillo communicares, de eo Camillus mihi scripsit *te* secum locutum. tuas litteras exspectabam, nisi illud quidem mutari, si aliter est et oportet, non video posse. sed cum ab illo accepissem litteras, desideravi tuas; etsi putabam te certiorem factum non esse. modo valeres! scripseras enim te
2 quodam valetudinis genere temptari. Agusius quidam Rhodo venerat VIII. Idus Quinct.: is nuntiabat Quintum filium ad Caesarem profectum IIII. Kal. Iun., Philotimum Rhodum pridie eum diem venisse, habere ad me litteras. ipsum Agusium audies; sed tardius iter faciebat. eo feci, ut [eo] celeriter eunti darem. quid sit in iis litteris,

nescio, sed mihi valde Quintus frater gratulatur. equi-
dem in meo tanto peccato nihil ne cogitatione quidem
adsequi possum, quod mihi tolerabile possit esse. te oro, 3
ut de hac misera cogites, et illud, de quo ad te proxime
scripsi, ut aliquid conficiatur ad inopiam propulsandam,
et etiam de ipso testamento. illud quoque vellem antea,
sed omnia timuimus. melius quidem in pessimis nihil
fuit discidio. aliquid fecissemus ut viri, vel tabularum
novarum nomine vel nocturnarum expugnationum † vel
in Metellae vel omnium malorum, nec res perisset et vi-
deremur aliquid doloris virilis habuisse. memini omnino
tuas litteras, sed et tempus illud; etsi quidvis praestitit.
nunc quidem ipse videtur denuntiare; audimus enim
† de staturi elodi. generumne nostrum potissimum, ut
hoc, vel tabulas novas? placet mihi igitur et item tibi
nuntium remitti. petet fortasse tertiam pensionem. con-
sidera igitur, tumne, cum ab ipso nascetur, an prius.
ego, si ullo modo potuero, vel nocturnis itineribus ex-
periar, ut te videam. tu et haec et si quid erit, quod
intersit mea scire, scribas velim. vale.

XXIV.

Scr. Brundisii a. d. VIII. Idus Sextiles a. u. c. 707.

CICERO ATTICO SAL.

Quae dudum ad me et quae etiam ante bis ad Tul- 1
liam de me scripsisti, ea sentio esse vera. eo sum mise-
rior — etsi nihil videbatur addi posse —, quod mihi non
modo irasci gravissima iniuria accepta, sed ne dolere
quidem impune licet. qua re istuc feramus, quod cum
tulerimus, tamen eadem erunt perpetienda, quae tu ne
accidant ut caveamus mones: ea enim est a nobis contra-
cta culpa, *ut* omni statu omnique populo eundem exitum
habitura videatur. sed ad meam manum † reddiderint 2
enim haec occultius agenda. vide, quaeso, etiam nunc
de testamento, quod tum factum, cum illa haerere coe-
perat. non, credo, te commovit; neque enim rogavit,
ne me quidem: sed quasi ita sit, quoniam in sermonem
iam venisti, poteris eam monere, ut alicui committat,
cuius extra periculum huius belli fortuna sit. equidem
tibi potissimum velim, si idem illa vellet; quam quidem

celo miseram me hoc timere. de illo altero, scio equidem
venire nunc nil posse, sed seponi et occultari possunt,
3 ut extra ruinam sint eam, quae impendet. nam quod
scribis nobis, nostra et tua Tulliae fore parata, tua credo;
nostra quae poterunt esse? de Terentia autem — mitto
cetera, quae sunt innumerabilia — quid ad hoc addi
potest? scripseras, ut HS. xii. permutarem, tantum esse
reliquum de argento: misit illa ccıↄↄ. mihi et adscripsit
tantum esse reliquum. cum hoc tam parvum de parvo
4 detraxerit, perspicis, quid in maxima re fecerit? Philoti-
mus non modo nullus venit, sed ne per litteras quidem
aut per nuntium certiorem facit me, quid egerit. Epheso
qui veniunt, ibi se eum de suis controversiis in ius adeun-
tem vidisse nuntiant, quae quidem — ita enim veri simile
est — in adventum Caesaris fortasse reiciuntur. ita aut
nihil puto eum habere, quod putet ad me celerius per-
ferendum, aut eo me magis esse despectum, ut, etiam si
quid habet, id nisi omnibus suis negotiis confectis ad me
referre non curet: ex quo magnum equidem capio dolo-
rem, sed non tantum, quantum videor debere; nihil enim
mea minus interesse puto quam quid illinc adferatur. id
5 quam ob rem, te intellegere certo scio. quod me mones
de voltu et oratione ad tempus accommodanda, etsi dif-
ficile est, tamen imperarem mihi, si mea quicquam inter-
esse putarem. quod scribis, litteris putare *te* Africanum
negotium confici posse, vellem scriberes, cur ita putares;
mihi quidem nihil in mentem venit, qua re id putem
fieri posse: tu tamen velim, si quid erit, quod consolatio-
nis aliquid habeat, scribas ad me, sin, ut perspicio, nihil
erit, scribas id ipsum. ego ad te, si quid audiero citius,
scribam. vale. viii. Idus Sextil.

XXV.

Scr. Brundisii a. d. III. Nonas Quintiles a. u. c. 707.

CICERO ATTICO SAL.

1 Facile adsentior tuis litteris, quibus exponis pluribus
verbis nullum consilium, quo a te possim iuvari. conso-
latio certe nulla est, quae levare possit dolorem meum;
nihil est enim contractum casu — nam id esset feren-
dum —, sed omnia fecimus iis erroribus et miseriis et

animi et corporis, quibus proximi utinam mederi maluissent! quam ob rem, quoniam neque consilii tui neque consolationis cuiusquam spes ulla mihi ostenditur, non quaeram haec a te posthac: tantum velim, ne intermittas, scribas ad me, quicquid veniet tibi in mentem, cum habebis, cui des, et dum erit, ad quem des, quod longum non erit. illum discessisse Alexandrea rumor est non 2
firmus, ortus ex Sulpicii litteris, quas cuncti postea nuntii confirmarunt: quod verum an falsum sit, quoniam mea nihil interest, utrum malim, nescio. quod ad te iam pri- 3
dem de testamento scripsi, apud † epistolas velim, ut possim, advertas. ego huius miserrumae † facultate confectus conflictor. nihil umquam simile natum puto, cui si qua re consulere aliquid possum, cupio a te admoneri. video eandem esse difficultatem, quam in consilio dando ante; tamen hoc me magis sollicitat quam omnia. in pensione secunda caeci fuimus: aliud mallem; sed praeteriit. te oro, ut in perditis rebus, si quid cogi, confici potest, quod sit in tuto, ex argento atque satis multa ex supellectile, des operam; iam enim mihi videtur adesse extremum nec ulla fore condicio pacis eaque, quae sunt, etiam sine adversario peritura. haec etiam, si videbitur, cum Terentia loquere tu opportune; non queo omnia scribere. vale. III. Non. Quinctil.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD ATTICUM
LIBER DUODECIMUS.

I.

Scr. in Arpinati a. d. VIII. Kalendas Iunias a. u. c. 708.

CICERO ATTICO SAL.

1 Undecimo die postquam a te discesseram, hoc litterularum exaravi egrediens e villa ante lucem, atque eo die cogitabam in Anagnino, postero autem in Tusculano; ibi unum diem. v. Kalend. igitur ad constitutum; atque utinam continuo ad complexum meae Tulliae, ad osculum Atticae possim currere! quod quidem ipsum scribe, quaeso, ad me, ut, dum consisto in Tusculano, sciam, quid garriat, sin rusticatur, quid scribat ad te, eique interea aut scribes salutem aut nuntiabis, itemque Piliae. et tamen, etsi continuo congressuri sumus, scribes ad me, si quid habebis.

2 Cum complicarem hanc epistolam, noctuabundus ad me venit cum epistola tua tabellarius, qua lecta de Atticae febricula scilicet valde dolui. reliqua, quae exspectabam, ex tuis litteris cognovi omnia; sed quod scribis 'igniculum matutinum γεροντικόν,' γεροντικώτερον est memoriola vacillare: ego enim IIII. Kal. Axio dederam, tibi III., Quinto, quo die venissem, id est prid. Kal. hoc igitur habebis, novi nihil. quid ergo opus erat epistola? quid? cum coram sumus et garrimus quicquid in buccam? est profecto quiddam λέσχη, quae habet, etiam si nihil subest, collocutione ipsa suavitatem.

II.

Scr. Romae exeunte mense Aprili a. u. c. 708.

CICERO ATTICO SAL.

1 Hic rumor est Statium Murcum perisse naufragio, Asinium delatum vivum in manus militum, L. navis dela-

tas Uticam reflatu hoc, Pompeium non comparere nec in
Baliaribus omnino fuisse, ut Paciaecus adfirmat; sed
auctor nullius rei quisquam. habes quae, dum tu abes,
locuti sunt. ludi interea Praeneste: ibi Hirtius et isti 2
omnes; et quidem ludi dies VIII. quae cenae! quae deli-
ciae! res interea fortasse transacta est. o miros homines!
at Balbus aedificat; *τί γὰρ αὐτῷ μέλει;* verum si quaeris,
homini non recta, sed voluptaria quaerenti nonne *βεβίω-
ται;* tu interea dormis. iam explicandum est *πρόβλημα,*
si quid acturus es. si quaeris quid putem, ego † fructum
puto. sed quid multa? iam te videbo, et quidem, ut
spero, de via recte ad me; simul enim et diem Tyran-
nioni constituemus et si quid aliud.

III.

Scr. in Tusculano mense Quintili a. u. c. 708

CICERO ATTICO SAL.

Unum te puto minus blandum esse quam me, et, si 1
uterque nostrum est aliquando adversus aliquem, inter
nos certe numquam sumus. audi igitur me hoc *ἀγοη-
τεύτως* dicentem: ne vivam, mi Attice, si mihi non modo
Tusculanum, ubi ceteroqui sum libenter, sed *μακάρων
νῆσοι* tanti sunt, ut sine te sim tot dies: qua re obdure-
tur hoc triduum, ut te quoque ponam in eodem *πάθει:*
quod ita est profecto. sed velim scire, hodiene statim
de auctione, et quo die venias. ego me interea cum
libellis; ac moleste fero Vennonii me historiam non ha-
bere. sed tamen, ne nihil de re, nomen illud, quod a 2
Caesare, tris habet condiciones, aut emptionem ab hasta
— perdere malo, etsi praeter ipsam turpitudinem hoc
ipsum puto esse perdere —, aut delegationem a man-
cipe, annua die — quis erit, cui credam? aut quando
iste Metonis annus veniet? —, aut Vettieni condicione
semissem: *σκέψαι* igitur. ac vereor ne iste iam auctio-
nem nullam faciat, sed ludis factis † clypo subsidio cur-
rat, ne talis vir *ἀλογηθῇ.* sed *μελήσει.* tu Atticam,
quaeso, cura, et ei salutem et Piliae, Tulliae quoque
verbis, plurimam.

IV.

Scr. in Tusculano mense Quintili a. u. c. 708.

CICERO ATTICO SAL.

1 O gratas tuas mihi iucundasque litteras! quid quaeris? restitutus est mihi dies festus; angebar enim, quod Tiro *ἐνερευθέστερον* te sibi esse visum dixerat: addam igitur,
2 ut censes, unum diem. sed de Catone *πρόβλημα Ἀρχιμήδειον* est: non adsequor, ut scribam quod tui convivae non modo libenter, sed etiam aequo animo legere possint; quin etiam, si a sententiis eius dictis, si ab omni voluntate consiliisque, quae de re publica habuit, recedam *ψιλῶς*que velim gravitatem constantiamque eius laudare, hoc ipsum tamen istis odiosum *ἄκουσμα* sit. sed vere laudari ille vir non potest, nisi haec ornata sint, quod ille ea, quae nunc sunt, et futura viderit et ne fierent contenderit et facta ne videret vitam reliquerit: horum quid est quod Aledio probare possimus? sed cura, obsecro, ut valeas, eamque, quam ad omnis res adhibes, in primis ad convalescendum adhibe prudentiam.

V.

Scr. in Tusculano mense Quintili a. u. c. 708.

CICERO ATTICO SAL.

1 Q. pater quartum vel potius millêsimum nihil sapit, qui laetetur Luperco filio et Statio, ut cernat duplici dedecore cumulatam domum; addo etiam Philotimum tertium. o stultitiam, nisi mea maior esset, singularem! quod autem os, in hanc rem *ἔρανον* a te? fac non ad *διψῶσαν κρήνην*, sed ad *Πειρήνην* eum venisse *et ἄμπνευμα σεμνὸν Ἀλφειοῦ* in te [*κρήνην*], ut scribis, haurire, in tantis suis praesertim angustiis, *ποῖ ταῦτα ἄρα ἀπο-*
2 *σκήψει*; sed ipse viderit. Cato me quidem delectat, sed etiam Bassum Lucilium sua. de Caelio tu quaeres, ut scribis; ego nihil novi: noscenda est natura, non facultas modo. de Hortensio et Verginio tu, si quid dubitabis; etsi quod magis placeat, ego quantum aspicio, non facile inveneris. cum Mustela, quem ad modum scribis, cum venerit Crispus. ad Avium scripsi, ut ea, quae bene nosset de auro, Pisoni demonstraret; tibi enim sane ad-

sentior, et istud nimium diu duci et omnia nunc undique contrahenda. te quidem nihil agere, nihil cogitare aliud nisi quod ad me pertineat, facile perspicio meisque negotiis impediri cupiditatem tuam ad me veniendi; sed mecum esse te puto, non solum quod meam rem agis, verum etiam quod videre videor, quo modo agas; neque enim ulla hora tui mihi est operis ignota. Tubulum 3
praetorem video L. Metello Q. Maximo consulibus. nunc velim, P. Scaevola, pontifex maximus, quibus consulibus tribunus pl.: equidem puto Caepione et Pompeio; praetor enim *L.* Furio Sex. Atilio. dabis igitur tribunatum et, si poteris, Tubulus quo crimine. et vide, quaeso, L. Libo, ille, qui de Ser. Galba, Censorino et Manilio an T. Quinctio M'. Acilio consulibus tribunus pl. fuerit; conturbabat etiam me in Bruti epitoma Fannianorum quod erat in extremo, idque ego secutus hunc Fannium, qui scripsit historiam, generum esse scripseram Laelii, sed tu me *γεωμετρικῶς* refelleras, te autem nunc Brutus et Fannius. ego tamen de bono auctore, Hortensio, sic acceperam, ut apud Brutum est: hunc igitur locum expedies. ego misi Tironem Dolabellae obviam: is ad me 4
Idibus revertetur. te exspectabo postridie. *de* Tullia mea tibi antiquissimum esse video, idque ita ut sit, te vehementer rogo. ergo ei in integro omnia; sic enim scribis. mihi, etsi Kalendae vitandae fuerunt, Nicasionumque *ἀρχέτυπα* fugienda conficiendaeque tabulae, nihil tamen tanti, ut a te abessem, fuit. cum Romae essem et te iam iamque visurum me putarem, cotidie tamen horae, quibus exspectabam, longae videbantur. scis me minime esse blandum, itaque minus aliquanto dico, quam sentio.

VI.

Scr. in Tusculano mense Quintili a. u. c. 708.

CICERO ATTICO SAL.

De Caelio vide, quaeso, ne quae lacuna sit in auro: 1
ego ista non novi; sed certe in collubo est detrimenti satis. huc aurum si accedit — sed quid loquor? tu videbis. habes Hegesiae genus! quod Varro laudat. venio 2
ad Tyrannionem. ain tu? verum hoc fuit? sine me? at

ego quotiens, cum essem otiosus, sine te tamen nolui? quo modo hoc ergo lues? uno scilicet, si mihi librum miseris, quod ut facias, etiam atque etiam rogo; etsi me non magis liber ipse delectabit, quam tua admiratio delectavit; amo enim *πάντα φιλειδήμονα*, teque istam tam tenuem *θεωρίαν* tam valde admiratum esse gaudeo. etsi tua quidem sunt eius modi omnia; scire enim vis, quo uno animus alitur. sed, quaeso, quid ex ista acuta et gravi refertur ad *τέλος*? sed longa oratio est et tu occupatus *es* in meo fortasse aliquo negotio, et pro isto asso sole, quo tu abusus es in nostro pratulo, a te nitidum solem unctumque repetemus. sed ad prima redeo: librum, si me amas, mitte; tuus est enim profecto, quoniam quidem est missus ad te.

3 Chremes, tantumne ab re tua est oti tibi,

ut etiam Oratorem legas? macte virtute! mihi quidem gratum *est* et erit gratius, si non modo in libris tuis, sed etiam in aliorum per librarios tuos 'Aristophanem' reposueris pro 'Eupoli.'
4 Caesar autem mihi irridere visus est 'quaeso' illud tuum, quod erat *εὐτεκνὲς* et urbanum; ita porro te sine cura esse iussit, ut mihi quidem dubitationem omnem tolleret. Atticam doleo *tam* diu, sed, quoniam iam sine horrore est, spero esse ut volumus.

VII.

Scr. Asturae mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Quae desideras, omnia scripsi in codicillis eosque Eroti dedi, breviter, sed etiam plura quam quaeris, in iis de Cicerone, cuius quidem cogitationis initium tu mihi attulisti. locutus sum cum eo liberalissime, quod ex ipso velim, si modo tibi erit commodum, sciscitere. sed quid differo? exposui te ex me detulisse, ecquid vellet, ecquid requireret: 'velle Hispaniam, requirere liberalitatem.' de liberalitate, dixi, quantum Publilius, quantum flamen Lentulus filio. de Hispania, duo attuli, primum idem, quod tibi, me vereri vituperationem: non satis esse, si haec arma reliquissemus? etiam contraria? deinde fore ut angeretur, cum a fratre familiaritate et omni gratia

vinceretur, vellet magis liberalitate uti mea quam sua libertate. sed tamen permisi; tibi enim intellexeram non nimis displicere. ego etiam atque etiam cogitabo teque, ut idem facias, rogo. magna res est: simplex est manere; illud anceps; verum videbimus. de Balbo et in codicillis 2
scripseram et ita cogito, simul ac redierit; sin ille tardius, ego tamen triduum, et, quod praeterii, Dolabella etiam mecum.

VIII.

Scr. Asturae mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

De Cicerone multis res placet; comes est idoneus. sed de prima pensione ante videamus; adest enim dies, et ille currit. scribe, quaeso, quid referat Celer egisse Caesarem cum candidatis, utrum ipse in fenicularium an in Martium campum cogitet. et scire sane velim, num quid necesse sit comitiis esse Romae; nam et Piliae satis faciendum est et utique Atticae.

IX.

Scr. in Antiati mense Septembri a. u. c. 708.

CICERO ATTICO SAL.

Ne ego essem hic libenter atque id cotidie magis, ni esset ea causa, quam tibi superioribus litteris scripsi. nihil hac solitudine iucundius, nisi paulum interpellasset Amyntae filius. *ὢ ἀπεραντολογίας ἀηδοῦς!* cetera noli putare amabiliora fieri posse villa, litore, prospectu maris, tum his rebus omnibus; sed neque haec digna longioribus litteris, nec erat quod scriberem, et somnus urgebat.

X.

Scr. in Antiati mense Septembri a. u. c. 708.

CICERO ATTICO SAL.

Male mehercule de Athamante; tuus autem dolor humanus is quidem, sed magno opere moderandus. consolationum autem multae viae, sed illa rectissima: impetret ratio quod dies impetratura est. Alexin vero curemus, imaginem Tironis, quem aegrum Romam remisi, et, si quid habet collis *ἐπιδήμιον,* ad me cum Tisameno

transferamus: tota domus vacat superior, ut scis. hoc puto valde ad rem pertinere.

XI.

Scr. in villa quadam ineunte autumno a. u. c. 708.

CICERO ATTICO SAL.

Male de Seio; sed omnia humana tolerabilia ducenda. ipsi enim quid sumus? aut quam diu haec curaturi sumus? ea videamus, quae ad nos magis pertinent, nec tamen multo: quid agamus de senatu. et, ut ne quid praetermittam, Caesonius ad me litteras misit, Postumiam Sulpicii domum ad se venisse. de Pompeii Magni filia tibi rescripsi nihil me hoc tempore cogitare; alteram vero illam, quam tu scribis, puto nosti: nihil vidi foedius. sed adsum; coram igitur.

Obsignata epistola accepi tuas. Atticae hilaritatem libenter audio; commotiunculis *συμπάσχω*.

XII.

Scr. Asturae mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 De dote, tanto magis perpurga. Balbi regia condicio est delegandi: quoquo modo confice; turpe est rem impeditam iacere. insula Arpinas habere potest germanam *ἀποθέωσιν, sed vereor ne minorem τιμὴν* habere videatur † *EKTONIMOC.* est igitur animus in hortis, quos tamen
2 inspiciam, cum venero. de Epicuro, ut voles, etsi *μεθαρμόσομαι* in posterum genus hoc personarum: incredibile est, quam ea quidam requirant. ad antiquos igitur; *ἀνεμέσητον γάρ.* nihil habeo, ad te quod perscribam, sed tamen institui cotidie mittere, ut eliciam tuas litteras, non quo aliquid ex iis exspectem, sed nescio quo modo tamen exspecto: qua re, sive habes quid sive nil habes, scribe tamen aliquid teque cura.

XIII.

Scr. Asturae mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Commovet me Attica, etsi adsentior Cratero. Bruti litterae, scriptae et prudenter et amice, multas mihi tamen

lacrimas attulerunt. me haec solitudo minus stimulat quam ista celebritas. te unum desidero, sed litteris non difficilius utor, quam si domi essem; ardor tamen ille urget et manet, non mehercule indulgente me, sed tamen *non* repugnante. quod scribis de Appuleio, nihil puto 2
opus esse tua contentione nec Balbo et Oppio, quibus quidem ille receperat, mihique etiam iusserat nuntiari se molestum omnino non futurum. sed cura ut excuser morbi causa in dies singulos. Laenas hoc receperat; prende C. Septimium, L. Statilium; denique nemo negabit se iuraturum, quem rogaris: quod si erit durius, veniam et ipse perpetuum morbum iurabo. cum enim mihi carendum sit conviviis, malo id lege videri facere quam dolore. Cocceium velim appelles; quod enim dixerat, non facit. ego autem volo aliquod emere latibulum et perfugium doloris mei.

XIV.

Scr. Asturae mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

De me excusando apud Appuleium dederam ad te 1
pridie litteras. nihil esse negotii arbitror: quemcumque appellaris, nemo negabit. sed Septimium vide et Laenatem et Statilium; tribus enim opus est. sed mihi Laenas totum receperat. quod scribis a Iunio te appellatum, 2
omnino Cornificius locuples est, sed tamen scire velim, quando dicar spopondisse, et pro patre anne pro filio, neque eo minus, ut scribis, procuratores Cornificii et Appuleium praediatorem videbis. quod me ab hoc maerore 3
recreari vis, facis, ut omnia, sed me mihi non defuisse tu testis es: nihil enim de maerore minuendo scriptum ab ullo est, quod ego non domi tuae legerim; sed omnem consolationem vincit dolor. quin etiam feci, quod profecto ante me nemo, ut ipse me per litteras consolarer, quem librum ad te mittam, si descripserint librarii: adfirmo tibi nullam consolationem esse talem. totos dies scribo, non quo proficiam quid, sed tantisper impedior. non equidem satis — vis enim urget —, sed relaxor tamen omnique *vi* nitor, non ad animum, sed ad voltum ipsum, si queam, reficiendum, idque faciens interdum

mihi peccare videor, interdum peccaturus esse, nisi faciam. solitudo aliquid adiuvat, sed multo plus proficeret, si tu tamen interesses, quae mihi una causa est hinc discedendi; nam pro malis recte habebat: quamquam *id* ipsum doleo; non enim iam in me idem esse poteris: perierunt illa,
4 quae amabas. de Bruti ad me litteris scripsi ad te antea: prudenter scriptae, sed nihil, quod me adiuvaret. quod ad te scripsit, id vellem, ut ipse adesset; certe aliquid, quoniam me tam valde amat, adiuvaret. quod si quid scies, scribas ad me velim, maxime autem, Pansa quando. de Attica doleo, credo tamen Cratero. Piliam angi veta; satis est *me* maerere pro omnibus.

XV.

Scr. Asturae mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Apud Appuleium, quoniam in perpetuum non placet, in dies ut excuser, videbis. in hac solitudine careo omnium colloquio, cumque mane me in silvam abstrusi densam et asperam, non exeo inde ante vesperum: secundum te nihil est mihi amicius solitudine. in ea mihi omnis sermo est cum litteris; eum tamen interpellat fletus, cui repugno, quoad possum, sed adhuc pares non sumus. Bruto, ut suades, rescribam: eas litteras cras habebis. cum erit cui des, dabis.

XVI.

Scr. Asturae mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Te tuis negotiis relictis nolo ad me venire; ego potius accedam, si diutius impediere: etsi ne discessissem quidem e conspectu tuo, nisi me plane nihil ulla res adiuvaret. quod si esset aliquod levamen, id esset in te uno, et, cum primum ab aliquo poterit esse, a te erit; nunc tamen ipsum sine te esse non possum. sed nec tuae domi probabatur nec meae poteram, nec, si propius essem uspiam, tecum tamen essem: idem enim te impediret, quo minus mecum esses, quod nunc etiam impedit. mihi adhuc nihil prius fuit hac solitudine, quam vereor ne Philippus tollat; heri enim vesperi venerat. me scriptio et litterae non leniunt, sed obturbant.

XVII.

Scr. Asturae mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Marcianus ad me scripsit me excusatum esse apud Appuleium a Laterense, Nasone, Laenate, Torquato, Strabone: iis velim meo nomine reddendas litteras cures, gratum mihi eos fecisse. quod pro Cornificio me abhinc amplius annis xxv. spopondisse dicit Flavius, etsi reus locuples est et Appuleius praediator liberalis, tamen velim des operam, ut investiges ex consponsorum tabulis, sitne ita — mihi enim ante aedilitatem meam nihil erat cum Cornificio; potest tamen fieri, sed scire certum velim —, et appelles procuratores, si tibi videtur. quamquam quid ad me? verum tamen. Pansae profectionem scribes, cum scies. Atticam salvere iube et eam cura, obsecro, diligenter. Piliae salutem.

XVIII.

Scr. Asturae mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Dum recordationes fugio, quae quasi morsu quodam 1
dolorem efficiunt, refugio ad te admonendum; quod velim mihi ignoscas, cuicuimodi est. etenim habeo non nullos ex iis, quos nunc lectito, auctores, qui dicant fieri id oportere, quod saepe tecum egi et quod a te approbari volo: de fano illo dico, de quo tantum, quantum me amas, velim cogites. equidem neque de genere dubito — placet enim mihi Cluatii —, neque de re — statutum est enim —, de loco non numquam. velim igitur cogites. ego, quantum his temporibus tam eruditis fieri poterit, profecto illam consecrabo omni genere monimentorum ab omnium ingeniis sumptorum et Graecorum et Latinorum, quae res forsitan sit refricatura volnus meum: sed iam quasi voto quodam et promisso me teneri puto, longumque illud tempus, cum non ero, magis me movet quam hoc exiguum, quod mihi tamen nimium longum videtur; habeo enim nihil, temptatis rebus omnibus, in quo acquiescam. nam, dum illud tractabam, de quo ad te ante scripsi, quasi fovebam dolores meos: nunc omnia

respuo, nec quicquam habeo tolerabilius quam solitudinem, quam, quod eram veritus, non obturbavit Philippus; nam, ut heri me salutavit, statim Romam profectus est.
2 epistolam, quam ad Brutum, ut tibi placuerat, scripsi, misi ad te: curabis cum tua perferendam; eius tamen misi ad te exemplum, ut, si minus placeret, ne mitteres.
3 domestica quod ais ordine administrari, scribes, quae sint ea; quaedam enim exspecto. Cocceius vide ne frustretur; nam Libo quod pollicetur, ut Eros scribit, non incertum puto. de sorte mea Sulpicio confido et Egnatio scilicet. de Appuleio quid est quod labores, cum sit excusatio
4 facilis? tibi ad me venire, ut ostendis, vide ne non sit facile; est enim longum iter, discedentemque te, quod celeriter tibi erit fortasse faciendum, non sine magno dolore dimittam. sed omnia, ut voles; ego enim, quicquid feceris, id cum recte, tum etiam mea causa factum putabo.

XVIII. a.

Scr. Asturae mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Heri, cum ex aliorum litteris cognovissem de Antonii adventu, admiratus sum nihil esse in tuis; sed erant pridie fortasse scriptae quam datae. neque ista quidem curo: sed tamen opinor propter praedes suos accucurrisse.
2 quod scribis Terentiam de obsignatoribus mei testamenti loqui, primum tibi persuade me istaec non curare neque esse quicquam aut parvae curae aut novae loci. sed tamen quid simile? illa eos non adhibuit, quos existimavit quaesituros, nisi scissent, quid esset. num id etiam mihi periculi fuit? sed tamen faciat illa, quod ego: dabo meum testamentum legendum cui voluerit; intelleget non potuisse honorificentius a me fieri de nepote, quam fecerim. nam quod non advocavi ad obsignandum, primum mihi non venit in mentem; deinde ea re non venit, quia nihil attinuit. tute scis, si modo meministi, me tibi tum dixisse, ut de tuis aliquos adduceres; quid enim opus erat multis? equidem domesticos iusseram. tum tibi placuit, ut mitterem ad Silium; inde est natum, ut ad Publilium. sed necesse neutrum fuit. hoc tu tractabis, ut tibi videbitur.

XIX.

Scr. Asturae mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Est hic quidem locus amoenus et in mari ipso, qui et Antio et Circeiis aspici possit, sed ineunda nobis ratio est, quem ad modum in omni mutatione dominorum, quae innumerabiles fieri possunt in infinita posteritate, si modo haec stabunt, illud quasi consecratum remanere possit. equidem iam nihil egeo vectigalibus et parvo contentus esse possum. cogito interdum trans Tiberim hortos aliquos parare, et quidem ob hanc causam maxime: nihil enim video, quod tam celebre esse possit; sed quos, coram videbimus, ita tamen, ut hac aestate fanum absolutum sit. tu tamen cum Apella Chio confice de columnis.
2 de Cocceio et Libone quae scribis approbo, maxime, quod de iudicatu meo. de sponsu, si quid perspexeris, et tamen, quid procuratores Cornificii dicant, velim scire, ita ut in ea re te, cum tam occupatus sis, non multum operae velim ponere. de Antonio Balbus quoque ad me cum Oppio conscripsit, idque tibi placuisse, ne perturbarer: illis egi gratias; te tamen, ut iam ante ad te scripsi, scire volo me neque isto nuntio esse perturbatum nec iam ullo perturbatum iri.
3 Pansa si hodie, ut putabas, profectus est, posthac iam incipito scribere ad me, de Bruti adventu quid exspectes, id est, quos ad dies: id, si scies ubi iam sit, facile coniectura adsequere.
4 quod ad Tironem de Terentia scribis, obsecro te, mi Attice, suscipe totum negotium: vides et officium agi meum quoddam, cui tu es conscius, et, ut non nulli putant, Ciceronis rem. me quidem id multo magis movet, quod mihi est et sanctius et antiquius, praesertim cum hoc alterum neque sincerum neque firmum putem fore.

XX.

Scr. Asturae mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Nondum videris perspicere, quam me nec Antonius commoverit nec quicquam iam eius modi possit commovere. de Terentia autem scripsi ad te eis litteris, quas

dederam pridie. quod me hortaris, idque a ceteris desiderari scribis, ut dissimulem me tam graviter dolere, possumne magis, quam cum totos dies consumo in litteris? quod etsi non dissimulationis, sed potius leniendi et sanandi animi causa facio, tamen, si mihi minus proficio,
2 simulationi certe facio satis. minus multa ad te scripsi, quod exspectabam tuas litteras ad eas, quas pridie dederam; exspectabam autem maxime de fano, non nihil etiam de Terentia. velim me facias certiorem proximis litteris, Cn. Caepio, Serviliae Claudii pater, vivone patre suo naufragio perierit an mortuo, item Rutilia vivone C. Cotta, filio suo, mortua sit an mortuo: pertinent ad eum librum, quem 'de luctu minuendo' scripsimus.

XXI.

Scr. Asturae mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Legi Bruti epistolam eamque tibi remisi, sane non prudenter rescriptam ad ea, quae requisieras. sed ipse viderit; quamquam illud turpiter ignorat: Catonem primum sententiam putat de animadversione dixisse, quam omnes ante dixerant praeter Caesarem, et, cum ipsius Caesaris tam severa fuerit, qui tum praetorio loco dixerit, consularium putat leniores fuisse, Catuli, Servilii, Lucullorum, Curionis, Torquati, Lepidi, Gellii, Volcatii, Figuli, Cottae, L. Caesaris, C. Pisonis, etiam M'. Glabrionis, Silani, Murenae, designatorum consulum. cur ergo in sententiam Catonis? quia verbis luculentioribus et pluribus rem eandem comprehenderat. me autem hic laudat, quod rettulerim, non quod patefecerim, cohortatus sim, quod denique ante, quam consulerem, ipse iudicaverim: quae omnia, quia Cato laudibus extulerat in caelum perscribendaque censuerat, idcirco in eius sententiam est facta discessio. hic autem se etiam tribuere multum mihi putat, quod scripserit 'optimum consulem.' quis enim ieiunius dixit inimicus? ad cetera vero tibi quem ad modum rescripsit! tantum rogat, de senatus consulto ut corrigas. hoc quidem fecisset, etiam si † rario admoni-
2 tus esset. sed haec iterum ipse viderit. de hortis, quoniam probas, effice aliquid: rationes meas nosti. si vero

etiam a Faberio † recedit, nihil negotii est; sed etiam sine
eo posse videor contendere. venales certe sunt Drusi,
fortasse etiam Lamiani et Cassiani: sed coram. de Te- 3
rentia non possum commodius scribere, quam tu scribis:
officium sit nobis antiquissimum; si quid nos fefellerit,
illius malo me quam mei paenitere. Oviae C. Lollii cu- 4
randa sunt HS. c. negat Eros posse sine me, credo,
quod accipienda aliqua sit et danda aestimatio. vellem
tibi dixisset: si enim res est, ut mihi scribit, parata nec
in eo ipso mentitur, per te confici potuit; id cognoscas et
conficias velim. quod me in forum vocas, eo vocas, unde 5
etiam bonis meis rebus fugiebam; quid enim mihi cum
foro, sine iudiciis, sine curia, in oculos incurrentibus iis,
quos aequo animo videre non possum? quod autem ho-
mines a me postulare scribis, *ut Romae sim, neque mihi,
ut absim, concedere,* aut † quatenus eos mihi concedere,
iam pridem scito esse, cum unum te pluris quam omnis
illos putem. ne me quidem contemno, meoque iudicio
multo stare malo quam omnium reliquorum; neque tamen
progredior longius, quam mihi doctissimi homines con-
cedunt, quorum scripta omnia, quaecumque sunt in eam
sententiam, non legi solum, quod ipsum erat fortis ae-
groti, accipere medicinam, sed in mea etiam scripta trans-
tuli, quod certe adflicti et fracti animi non fuit. ab his
me remediis noli in istam turbam vocare, ne recidam.

XXII.

Scr. Asturae mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

De Terentia quod mihi omne onus imponis, non co- 1
gnosco tuam in me indulgentiam: ista enim sunt ipsa
volnera, quae non possum tractare sine maximo gemitu.
moderare igitur, quaeso, ut potes: neque enim a te plus,
quam potes, postulo; potes autem, quid veri sit, perspi-
cere tu unus. de Rutilia, quoniam videris dubitare, scri- 2
bes ad me, cum scies, sed quam primum, et num Clodia
D. Bruto consulari, filio suo, mortuo vixerit. id de Mar-
cello aut certe de Postumia sciri potest, illud autem de
M. Cotta aut de Syro aut de Satyro. de hortis etiam 3
atque etiam rogo. omnibus meis eorumque, quos scio

mihi non defuturos, facultatibus, sed potero meis; enitendum mihi est. sunt etiam, quae vendere facile possim. sed, ut non vendam eique usuram pendam, a quo emero, non plus annum, possum adsequi quod volo, si tu me adiuvas. paratissimi sunt Drusi; cupit enim vendere; proximos puto Lamiae, sed abest: tu tamen, si quid potes, odorare. ne Silius quidem quicquam utitur et [iis] usuris facillime sustentabitur. habe tuum negotium, nec, quid res mea familiaris postulet, quam ego non curo, sed quid velim existima.

XXIII.

Scr. Asturae mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Putaram te aliquid novi, quod eius modi fuerat ini-
tium litterarum, quamvis non curarem quid in Hispania
fieret, tamen te scripturum, sed videlicet meis litteris re-
spondisti, ut de foro et de curia. 'sed domus est,' ut ais,
'forum.' quid ipsa domo mihi opus est carenti foro?
occidimus, occidimus, Attice, iam pridem nos quidem,
sed nunc fatemur, postea quam unum, quo tenebamur,
amisimus. itaque solitudinem sequor, et tamen, si qua
me res isto adduxerit, enitar, si quo modo potero — po-
tero autem —, ut praeter te nemo dolorem meum sentiat,
si ullo modo poterit, ne tu quidem. atque etiam illa
causa est non veniendi: meministi, quid ex te Aledius
quaesierit; qui etiam nunc molesti sunt, quid existimas,
2 si venero? de Terentia ita cura, ut scribis, meque hac
ad maximas aegritudines accessione maxima libera. et,
ut scias me ita dolere, ut non iaceam: quibus consulibus
Carneades et ea legatio Romam venerit, scriptum est
in tuo annali; haec nunc quaero quae causa fuerit? de
Oropo, opinor, sed certum nescio, et, si ita est, quae con-
troversiae? praeterea, qui eo tempore nobilis Epicureus
fuerit Athenisque praefuerit hortis? qui etiam Athenis
πολιτικοὶ fuerint illustres? quae etiam ex Apollodori
3 puto posse inveniri. de Attica molestum, sed, quoniam
leviter, recte esse confido. de Gamala dubium non mihi
erat; unde enim tam felix Ligus pater? nam quid de me
dicam, cui ut omnia contingant, quae volo, levari non

possum? de Drusi hortis, quanti licuisse tu scribis, id ego quoque audieram et, ut opinor, heri ad te scripseram, sed quantiquanti, bene emitur quod necesse est. mihi, quoquo modo tu existimas — scio enim ego ipse quid de me existimem —, levatio quaedam est, si minus doloris, at officii debiti. ad Siccam scripsi, quod utitur L. Cotta. si nihil conficietur de Transtiberinis, habet in Ostiensi Cotta celeberrimo loco, sed pusillum loci, ad hanc rem tamen plus etiam quam satis: id velim cogites. nec tamen ista pretia hortorum pertimueris. nec mihi iam argento nec veste opus est nec quibusdam amoenis locis: hoc opus est. video etiam, a quibus adiuvari possim. sed loquere cum Silio; nihil enim est melius. mandavi etiam Siccae: rescripsit constitutum se cum eo habere. scribet igitur ad me, quid egerit, et tu videbis.

XXIV.

Scr. Asturae mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Bene fecit A. Silius, qui transegerit; neque enim ei 1
deesse volebam et, quid possem, timebam. de Ovia confice, ut scribis. de Cicerone tempus esse iam videtur, sed quaero, quod illi opus erit Athenis permutarine possit an ipsi ferendum sit, de totaque re, quem ad modum et quando placeat, velim consideres. Publilius iturusne sit in Africam et quando, ex Aledio scire poteris; quaeras
et ad me scribas velim. et, ut ad meas ineptias redeam, 2
velim me certiorem facias, P. Crassus, Venuleiae filius, vivone P. Crasso consulari, patre suo, mortuus sit, ut ego meminisse videor, an post; item quaero de Regillo, Lepidi filio, rectene meminerim patre vivo mortuum.
Cispiana explicabis itemque Preciana. de Attica optime; 3
et ei salutem dices et Piliae.

XXV.

Scr. Asturae mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Scripsit ad me diligenter Sicca de Silio, seque ad te 1
rem detulisse, quod tu idem scribis: mihi et res et condicio placet. sed ita, ut numerato malim quam aestima-

tione; voluptarias enim possessiones nolet Silius; vectigalibus autem ut iis possum esse contentus, quae habeo, sic vix minoribus. unde ergo numerato? HS. DC. exprimes ab Hermogene, cum praesertim necesse erit, et domi video esse HS. DC. reliquae pecuniae vel usuram Silio pendemus, dum a Faberio vel ab aliquo, qui Faberio debet, repraesentabimus; erit etiam aliquid aliunde. sed
2 totam rem tu gubernabis. Drusianis vero hortis multo antepono, neque sunt umquam comparati. mihi crede, una me causa movet, in qua scio me τετυφῶσθαι. sed, ut facis, obsequere huic errori meo: nam quod scribis ἐγγήραμα, actum iam de isto est; alia magis quaero.

XXVI.

Scr. Asturae mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Sicca, [ut scribit,] etiam si nihil confecerit cum A. Silio, tamen se scribit x. Kal. esse venturum. tuis occupationibus ignosco, eaeque mihi sunt notae: de voluntate tua, ut simul simus, vel studio potius et cupiditate non
2 dubito. de Nicia quod scribis, si ita me haberem, ut eius humanitate frui possem, in primis vellem illum mecum habere; sed mihi solitudo et recessus provincia est: quod quia facile ferebat Sicca, eo magis illum desidero. praeterea nosti Niciae nostri imbecillitatem, mollitiam, consuetudinem victus: cur ergo illi molestus esse velim, cum mihi ille iucundus esse non possit? voluntas tamen eius mihi grata est. unam rem ad me scripsisti, de qua decrevi nihil tibi rescribere; spero enim me a te impetrasse, ut privares me ista molestia. Piliae et Atticae salutem.

XXVII.

Scr. Asturae mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 De Siliano negotio, etsi mihi non est ignota condicio, tamen hodie me ex Sicca arbitror omnia cogniturum. Cottae, quod negas te nosse, ultra Silianam villam est, quam puto tibi notam esse, villula sordida et valde pusilla, nil agri, ad nullam rem loci satis nisi ad eam, quam

quaero: sequor celebritatem; sed, si perficitur de hortis Silii, hoc est, si perficis — est enim totum positum in te —, nihil est scilicet, quod de Cotta cogitemus. de Cicerone, 2 ut scribis, ita faciam: ipsi permittam de tempore; nummorum quantum opus erit ut permutetur, tu videbis. ex Aledio, quod scribis, si quid inveneris, scribes. et ego ex tuis animadverto litteris et profecto tu ex meis nihil habere nos, quod scribamus; eadem cotidie, quae iam iamque ipsa contrita sunt: tamen facere non possum quin cotidie ad te mittam, ut tuas accipiam. de Bruto tamen, 3 si quid habebis; sciri enim iam puto, ubi Pansam exspectet: si, ut consuetudo est, in prima provincia, circiter Kal. adfuturus videtur. vellem tardius; valde enim urbem fugio multas ob causas. itaque id ipsum dubito, an excusationem aliquam ad illum parem; quod quidem video facile esse; sed habemus satis temporis ad cogitandum. Piliae, Atticae salutem.

XXVIII.

Scr. Asturae mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 De Silio nilo plura cognovi ex praesente Sicca quam ex litteris eius; scripserat enim diligenter. si igitur tu illum conveneris, scribes ad me, si quid videbitur. de quo putas ad me missum esse, sit missum necne, nescio; dictum quidem mihi certe nihil est. tu igitur, ut coepisti, et, si quid ita conficies, quod equidem non arbitror fieri posse, ut illi probetur, Ciceronem, si tibi placebit, adhibebis: eius aliquid interest videri illius causa voluisse, mea quidem nihil nisi id, quod tu scis, quod ego *magni* aestimo. quod me ad meam consuetudinem revocas, fuit 2 meum quidem iam pridem rem publicam lugere, quod faciebam, sed mitius; erat enim, ubi acquiescerem: nunc plane nec ego victum nec vitam illam colere possum, nec in ea re, quid aliis videatur, mihi puto curandum; mea mihi conscientia pluris est quam omnium sermo. quod me ipse per litteras consolatus sum, non paenitet me, quantum profecerim: maerorem minui, dolorem nec potui nec, si possem, vellem. de Triario bene interpretaris vo- 3 luntatem meam; tu vero nihil, nisi ut illi volent: amo

illum mortuum, tutor sum liberis, totam domum diligo. de Castriciano negotio, si Castricius pro mancipiis pecuniam accipere volet eamque ei solvi, ut nunc solvitur, certe nihil est commodius; sin autem ita actum est, ut ipsa mancipia abduceret, non mihi videtur esse aequum — rogas enim me, ut tibi scribam, quid mihi videatur —; nolo enim negotii Quintum fratrem quicquam habere, quod videor mihi intellexisse tibi videri idem. Publilius, si aequinoctium exspectat, ut scribis Aledium ducere, navigaturus videtur; mihi autem dixerat per Siciliam: utrum et quando, velim scire. et velim aliquando, cum erit tuum commodum, Lentulum puerum visas eique de mancipiis, quae tibi videbitur, attribuas. Piliae, Atticae salutem.

XXIX.

Scr. Asturae exeunte mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Silius, ut scribis, hodie: cras igitur vel potius cum poteris scribes, si quid erit, cum videris. nec ego Brutum vito nec tamen ab eo levationem ullam exspecto, sed erant causae, cur hoc tempore istic esse nollem, quae si manebunt, quaerenda erit excusatio ad Brutum, et, ut
2 nunc est, mansurae videntur. de hortis, quaeso, explica; caput illud est, quod scis. sequitur ut etiam mihi ipsi quiddam opus sit; nec enim esse in turba possum nec a vobis abesse. huic meo consilio nihil reperio isto loco aptius, et de hac re quid tui consilii sit. mihi persuasum est, et eo magis, quod idem intellexi tibi videri, me ab Oppio et Balbo valde diligi: cum his communices, quanto opere et quare velim hortos, sed id ita posse, si expediatur illud Faberianum; sintne igitur auctores futuri. si qua etiam iactura facienda sit in repraesentando, quoad possunt adducito; totum enim illud desperatum; denique intelleges, ecquid inclinent ad hoc meum consilium adiuvandum. si quid erit, magnum est adiumentum; si minus, quacumque ratione contendamus. vel tu illud *ἐγγήραμα*, quem ad modum scripsisti, vel *ἐντάφιον* putato. de illo Ostiensi nihil est cogitandum. si hoc non adsequimur — a Lamia non puto posse —, Damasippi experiendum est.

XXX.

Scr. Asturae exeunte mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Quaero quod ad te scribam, sed nihil est: eadem co- 1
tidie. quod Lentulum invisis, valde gratum. pueros attri-
bue ei, quot et quos videbitur. de Silii voluntate ven-
dendi et [de eo,] quanti, tu vereri videris, primum ne
nolit, deinde ne tanti: Sicca aliter, sed tibi adsentior;
qua re, ut ei placuit, scripsi ad Egnatium. quod Silius
te cum Clodio loqui volt, potes id mea voluntate facere,
commodiusque est quam, quod ille a me petit, me ipsum
scribere ad Clodium. de mancipiis Castricianis commo- 2
dissimum esse credo transigere Egnatium, quod scribis
te ita futurum putare. cum Ovia, quaeso, vide ut con-
ficiatur. quoniam, ut scribis, nox erat, in hodierna
epistola plura exspecto.

XXXI.

Scr. Asturae exeunte mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Silium mutasse sententiam Sicca mirabatur; equidem 1
magis miror, quod, cum in filium causam conferret, quae
mihi non iniusta videtur — habet enim qualem volt —,
ais te putare, si addiderimus aliud, a quo refugiat, cum
ab ipso id fuerit destinatum, venditurum. quaeris a me, 2
quod summum pretium constituam et quantum anteire
istos hortos Drusi: accessi numquam; Coponianam villam
et veterem *et* non magnam novi, silvam nobilem, fructum
autem neutrius, quod tamen puto nos scire oportere. sed
mihi utrivis istorum tempore magis meo quam ratione
aestimandi sunt; possim autem adsequi necne, tu velim
cogites: si enim Faberianum venderem, explicare vel re-
praesentatione non dubitarem de Silianis, si modo addu-
ceretur, ut venderet; si venalis non haberet, transirem
ad Drusum vel tanti, quanti Egnatius illum velle tibi
dixit. magno etiam adiumento nobis Hermogenes potest
esse in repraesentando. at tu concede mihi, quaeso, ut
eo animo sim, quo is debeat esse, qui emere cupiat, et
tamen ita servio cupiditati et dolori meo, ut a te regi
velim. Egnatius mihi scripsit: is si quid tecum locutus 3

erit — commodissime enim per eum agi potest —, ad me scribes, et id agendum puto; nam cum Silio non video confici posse. Piliae et Atticae salutem. haec ad te mea manu. vide, quaeso, quid agendum sit.

XXXII.

Scr. Asturae exeunte mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Publilia ad me scripsit matrem suam — † cum Publilio loqueretur — ad me cum illo venturam et se una, si ego paterer; orat multis et supplicibus verbis, ut liceat et ut sibi rescribam. res quam molesta sit, vides. rescripsi mihi etiam gravius esse quam tum, cum illi dixissem me solum esse velle, qua re nolle me hoc tempore eam ad me venire: putabam, si nihil rescripsissem, illam cum matre venturam, nunc non puto; apparebat enim illas litteras non illius esse. illud autem, quod fore video, ipsum volo vitare, ne illae ad me veniant; et una est vitatio, ut ego nolim: sed necesse est. te hoc nunc rogo, ut explores, ad quam diem hic ita possim esse, ut ne opprimar.
2 ages, ut scribis, temperate. Ciceroni velim hoc proponas, ita tamen, si tibi non iniquum videbitur, ut sumptus huius peregrinationis, quibus, si Romae esset domumque conduceret, quod facere cogitabat, facile contentus futurus erat, accommodet ad mercedes Argileti et Aventini, et cum ei proposueris, ipse velim reliqua moderere, quem ad modum ex iis mercedibus suppeditemus ei, quod opus sit. praestabo nec Bibulum nec Acidinum nec Messallam, quos Athenis futuros audio, maiores sumptus facturos quam quod ex eis mercedibus recipietur; itaque velim videas, primum, conductores qui sint et quanti, deinde, ut sit qui ad diem solvat, et quid viatici, quid instrumenti satis sit. iumento certe Athenis nihil opus est; quibus autem in via utatur, domi sunt plura quam opus erat, quod etiam tu animadvertis.

XXXIII.

Scr. Asturae exeunte mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Ego, ut heri ad te scripsi, si et Silius is fuerit, quem tu putas, nec Drusus facilem se praebuerit, Damasippum

velim adgrediare: is, opinor, ita partis fecit in ripa nescio quotenorum iugerum, ut certa pretia constitueret, quae mihi nota non sunt. scribes ad me igitur, quicquid egeris.
vehementer me sollicitat Atticae nostrae valetudo, ut ve- 2
rear etiam, ne quae culpa sit; sed et paedagogi probitas et medici adsiduitas et tota domus in omni genere diligens me rursus id suspicari vetat. cura igitur; plura enim non possum.

XXXIV.

Scr. Asturae exeunte mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Ego hic vel sine Sicca — Tironi enim melius est — 1
facillime possem esse, ut in malis, sed, cum scribas videndum mihi esse ne opprimar, ex quo intellegam te certum diem illius profectionis non habere, putavi esse commodius me istuc venire, quod idem video tibi placere. cras igitur in Siccae suburbano; inde, quem ad modum
suades, puto me in Ficulensi fore. quibus de rebus ad 2
me scripsisti, quoniam ipse venio, coram videbimus. tuam quidem et *in* agendis nostris rebus et in consiliis ineundis mihique dandis in ipsis litteris, quas mittis, benevolentiam, diligentiam, prudentiam mirifice diligo.

[XXXV. 1.] Tu tamen, si quid cum Silio, vel illo 3
ipso die, quo ad Siccam venturus ero, certiorem me velim facias, et maxime, cuius loci detractionem fieri velit; quod enim scribis 'extremi,' vide ne is ipse locus sit, cuius causa de tota re, ut scis, est a nobis cogitatum. Hirtii epistolam tibi misi et recentem et benevole scriptam.

XXXV.

Scr. Asturae exeunte mense Aprili a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

[2.] Ante quam proxime discessi, numquam mihi venit in mentem, quo plus insumptum in monimentum esset quam nescio quid, quod lege conceditur, tantundem populo dandum esse, quod non magno opere moveret, nisi, nescio quo modo, *ἀλόγως* fortasse, nollem illud ullo nomine nisi fani appellari; quod si volumus, vereor ne adsequi non possimus nisi mutato loco. hoc quale sit, quaeso,

considera; nam, etsi minus urgeor meque ipse propemodum collegi, tamen indigeo tui consilii: itaque te vehementer etiam atque etiam rogo, magis quam a me vis aut pateris te rogari, ut hanc cogitationem toto pectore amplectare.

XXXVI.

Scr. Asturae exeunte mense Aprili a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Fanum fieri volo, neque hoc mihi eripi potest. sepulcri similitudinem effugere non tam propter poenam legis studeo, quam ut maxime adsequar *ἀποθέωσιν,* quod poteram, si in ipsa villa facerem, sed, ut saepe locuti sumus, commutationes dominorum reformido: in agro ubicumque fecero, mihi videor adsequi posse, ut posteritas habeat religionem. hae meae tibi ineptiae — fateor enim — ferendae sunt: non habeo, ne me quidem ipsum, quicum tam audacter communicem quam te. sin tibi res, si locus, si institutum placet, lege, quaeso, legem mihique eam mitte: si quid in mentem veniet, quo modo eam effugere
2 possimus, utemur. ad Brutum si quid scribes, nisi alienum putabis, obiurgato eum, quod in Cumano esse noluerit propter eam causam, quam tibi dixit; cogitanti enim mihi nihil tam videtur potuisse facere rustice. et, si tibi placebit sic agere de fano, ut coepimus, velim cohortere et exacuas Cluatium; nam, etiam si alio loco placebit, illius nobis opera consilioque utendum puto. tu ad villam fortasse cras.

XXXVII.

Scr. ineunte mense Maio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 A te heri duas epistolas accepi, alteram pridie datam Hilaro, alteram eodem die tabellario, accepique ab Aegypta liberto eodem die, Piliam et Atticam plane belle se habere. [tuae hae litterae mihi redditae sunt tertio decimo die.] quod mihi Bruti litteras, gratum; ad me quoque misit. eam ipsam ad te epistolam misi et ad eam
2 exemplum mearum litterarum. de fano, si nihil mihi hortorum invenis, *qui* quidem tibi inveniendi sunt, si me

tanti facis, quanti certe facis, valde probo rationem tuam de Tusculano. quamvis prudens ad cogitandum sis, sicut es, tamen, nisi magnae curae tibi esset, ut ego consequerer id, quod magno opere vellem, numquam ea res tibi tam belle in mentem venire potuisset. sed, nescio quo pacto, celebritatem requiro; itaque hortos mihi conficias necesse est. maxuma est in Scapulae celebritas, propinquitas praeterea, ubi sis, ne totum diem in villa. qua re, ante quam discedis, Othonem, si Romae est, convenias pervelim. si nihil erit, etsi tu meam stultitiam consuesti ferre, eo tamen progrediar, uti stomachere; Drusus enim certe vendere volt: si ergo aliud non erit, mea erit culpa, nisi emero; qua in re ne labar, quaeso, provide; providendi autem una ratio est, si quid de Scapulanis possumus. et velim me certiorem facias, quam diu in suburbano sis futurus. apud Terentiam gratia *tua* 3
opus est nobis tuaque auctoritate; sed facies, ut videbitur; scio enim, si quid mea intersit, tibi maiori curae solere esse quam mihi. Hirtius ad me scripsit Sex. Pompeium Cor- 4
duba exisse et fugisse in Hispaniam citeriorem, Gnaeum fugisse nescio quo; neque enim curo. nihil praeterea novi. litteras Narbone dedit XIIII. Kal. Maias. tu mihi de Caninii naufragio quasi dubia misisti: scribes igitur, si quid erit certius. quod me a maestitia avocas, multum levaris, si locum fano dederis. multa mihi *εἰς ἀποθέωσιν* in mentem veniunt, sed loco valde opus est; qua re etiam Othonem vide.

XXXVIII.

Scr. Asturae ineunte mense Maio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Non dubito quin occupatissimus fueris, qui ad me 1
nihil litterarum; sed homo nequam, qui tuum commodum non exspectarit, cum ob eam unam causam missus esset! nunc quidem, nisi quid te tenuit, suspicor te esse in suburbano. at ego hic scribendo dies totos nihil equidem levor, sed tamen aberro. Asinius Pollio ad me scripsit 2
de impuro nostro cognato: quod Balbus minor nuper satis plane, Dolabella obscure, hic apertissime. ferrem graviter, si novae aegrimoniae locus esset. sed tamen

ecquid impurius? o hominem cavendum! quamquam mihi quidem —. sed tenendus dolor est. tu, quoniam ne-
3 cesse nihil est, sic scribes aliquid, si vacabis. quod putas oportere pervideri iam animi mei firmitatem graviusque quosdam scribis de me loqui quam aut te scribere aut Brutum, si, qui me fractum esse animo et debilitatum putant, sciant, quid litterarum et cuius generis conficiam, credo, si modo homines sint, existiment me, sive ita levatus sim, ut animum vacuum ad res difficilis scribendas adferam, reprehendendum non esse, sive hanc aberrationem a dolore delegerim maxime, quae *est* liberalissima doctoque homine dignissima, laudari me etiam oportere.
4 sed, cum ego faciam omnia, quae facere possim ad me adlevandum, tu effice id, quod video te non minus quam me laborare. hoc mihi debere videor neque levari posse, nisi solvero aut videro me posse solvere, id est locum, qualem *volo*, invenero. heredes Scapulae, si istos hortos, ut scribis tibi Othonem dixisse, partibus quattuor factis liceri cogitant, nihil est scilicet emptori loci; sin venibunt, quid fieri possit, videbimus. nam ille locus Publicianus, qui est Trebonii et Cusinii, erat ad me allatus; sed scis aream esse: nullo pacto probo. Clodiae sane placent, sed non puto esse venalis. de Drusi hortis, quamvis ab iis abhorreas, ut scribis, tamen eo confugiam, nisi quid inveneris. aedificatio me non movet; nihil enim aliud aedificabo nisi id, quod etiam, si illos non habuero. *Κῦρος δ′, ε′*, mihi sic placuit, ut cetera Antisthenis, hominis acuti magis quam eruditi.

XXXIX.

Scr. ineunte mense Maio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Tabellarius ad me cum sine litteris tuis venisset, existimavi tibi eam causam non scribendi fuisse, quod pridie scripsisses ea ipsa, ad quam rescripsi, epistola. exspectaram tamen aliquid de litteris Asinii Pollionis: sed nimirum ex meo otio tuum specto. quamquam tibi remitto, nisi quid necesse erit, necesse ne habeas scri-
2 bere, nisi eris valde otiosus. de tabellariis facerem quod suades, si essent ullae necessariae litterae, ut erant olim,

cum tamen brevioribus diebus cotidie respondebant tempori tabellarii; et erat aliquid, Silius, Drusus, alia quaedam: nunc, nisi Otho exstitisset, quod scriberemus non erat; *id* ipsum dilatum est. tamen adlevor, cum loquor tecum absens, multo etiam magis, cum tuas litteras lego. sed quoniam et abes — sic enim arbitror — et scribendi necessitas nulla est, conquiescent litterae, nisi quid novi exstiterit.

XL.

Scr. Asturae mense Maio a. u. c. 709.

CIBERO ATTICO SAL.

Qualis futura sit Caesaris vituperatio contra lauda- 1
tionem meam, perspexi ex eo libro, quem Hirtius ad me misit, in quo colligit vitia Catonis, sed cum maximis laudibus meis. itaque misi librum ad Muscam, ut tuis librariis daret; volo enim eum divolgari, quod quo facilius fiat, imperabis tuis. *συμβουλευτικὸν* saepe conor: nihil 2
reperio, et quidem mecum habeo et *Ἀριστοτέλους* et *Θεοπόμπου πρὸς Ἀλέξανδρον*, sed quid simile? illi et quae ipsis honesta essent scribebant et grata Alexandro. ecquid tu eius modi reperis? mihi quidem nihil in mentem venit. quod scribis te vereri, ne et gratia et auctoritas nostra hoc meo maerore minuatur, ego, quid homines aut reprehendant aut postulent, nescio. ne doleam? qui potest? ne iaceam? quis umquam minus? dum tua me domus levabat, quis a me exclusus *est*? quis venit, qui offenderet? Asturam sum a te profectus. legere isti laeti, qui me reprehendunt, tam multa non possunt, quam ego scripsi. quam bene, nihil ad rem, sed genus scribendi id fuit, quod nemo abiecto animo facere posset. triginta dies in hortis fui: quis aut congressum meum aut facilitatem sermonis desideravit? nunc ipsum ea lego, ea scribo, ut ii, qui mecum sunt, difficilius otium ferant quam ego laborem. si quis requirit, cur Romae non sim: quia 3
discessus est; cur non sim in iis meis praediolis, quae sunt huius temporis: quia frequentiam illam non facile ferrem. ibi sum igitur, ubi is, qui optimas Baias habebat, quotannis hoc tempus consumere solebat. cum Romam venero, nec voltu nec oratione reprehendar. hilaritatem

illam, qua hanc tristitiam temporum condiebam, in per-
petuum amisi: constantia et firmitas nec animi nec ora-
4 tionis requiretur. de hortis Scapulanis hoc videtur effici
posse, aliud tua gratia, aliud nostra, ut praeconi subici-
antur; id nisi fit, excludemur. sin ad tabulam venimus,
vincemus facultates Othonis nostra cupiditate. nam quod
ad me de Lentulo scribis, non est in eo. Faberiana modo
res certa sit tuque enitare, quod facis, quod volumus
5 consequemur. quod quaeris, quam diu hic: paucos dies;
sed certum non habeo. simul ac constituero, ad te scri-
bam, et tu ad me, quam diu in suburbano sis futurus.
quo die ego ad te haec misi, de Pilia et Attica mihi quo-
que eadem, quae scribis, et scribuntur et nuntiantur.

XLI.

Scr. Asturae mense Maio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Nihil erat quod scriberem; scire tamen volebam, ubi
esses, si abes aut afuturus es, quando rediturus esses:
facies igitur certiorem *me*. et, quod tu scire volebas,
ego quando ex hoc loco, postridie Idus Lanuvii constitui
manere, inde postridie in Tusculano aut Romae: utrum
2 sim facturus, eo ipso die scies. scis, quam sit *φιλαίτιον*
συμφορά, minime in te quidem, sed tamen avide sum
adfectus de fano, quod nisi, non dico effectum erit, sed
fieri videro — audebo hoc dicere et tu, ut soles, acci-
pies —, incursabit in te dolor meus, non iure ille quidem,
sed tamen feres hoc ipsum, quod scribo, ut omnia mea
fers ac tulisti. omnis tuas consolationes unam hanc in
3 rem velim conferas. si quaeris, quid optem, primum
Scapulae, deinde Clodiae, postea, si Silius nolet, Drusus
aget iniuste, Cusinii et Trebonii; puto tertium esse do-
minum, Rebilum fuisse certo scio. sin autem tibi Tuscula-
num placet, ut significasti quibusdam litteris, tibi adsen-
tiar. hoc quidem utique perficies, si me levari vis, quem
iam etiam gravius accusas, quam patitur tua consuetudo,
sed facis summo amore et victus fortasse vitio meo: sed
tamen, si me levari vis, haec est summa levatio vel, si
4 verum scire vis, una. Hirtii epistolam si legeris, quae
mihi quasi *πρόπλασμα* videtur eius vituperationis, quam

Caesar scripsit de Catone, facies me, quid tibi visum sit, si tibi erit commodum, certiorem. redeo ad fanum: nisi hac aestate absolutum erit, quam vides integram restare, scelere me liberatum non putabo.

XLII.

Scr. Asturae mense Maio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Nullum a te desideravi diem litterarum; videbam enim 1
quae scribis, et tamen suspicabar vel potius intellegebam nihil fuisse, quod scriberes; a. d. VI. Idus vero et abesse te putabam et plane videbam nihil te habere. ego tamen ad te fere cotidie mittam; malo enim frustra, quam te non habere cui des, si quid forte sit, quod putes me scire oportere. itaque accepi VI. Idus litteras tuas inanis; quid enim habebas, quod scriberes? mihi tamen illud, quicquid erat, non molestum fuit, nihil aliud scire me *nisi* novi te nihil habere. scripsisti tamen nescio quid de Clodia. ubi ergo ea est aut quando ventura? placet mihi res sic, ut secundum Othonem nihil magis; sed neque hanc vendi- 2
turam puto — delectatur enim et copiosa est —, et illud alterum quam sit difficile, te non fugit. sed, obsecro, enitamur ut aliquid ad id, quod cupio, excogitemus. ego 3
me hinc postridie *Id.* exiturum puto, sed aut in Tusculanum aut domum, inde fortasse Arpinum: cum certum sciero, scribam ad te. venerat mihi in mentem monere te, ut id ipsum, quod facis, faceres; putabam enim commodius te idem istud domi agere posse interpellatione sublata.

XLIII.

Scr. Asturae mense Maio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Ego postridie Idus, ut scripsi ad te ante, Lanuvii 1
manere constitui, inde aut Romae aut in Tusculano: scies ante utrumque. † quod scies recte illam rem fore levamento bene facis cum id esse, mihi crede, perinde, ut existimare tu non potes. res indicat, quanto opere id cupiam, cum tibi audeam confiteri, quem id non ita valde probare arbitrer. sed ferendus tibi in hoc meus error.

2 ferendus? immo vero etiam adiuvandus. de Othone diffido, fortasse quia cupio; sed tamen maior etiam res est quam facultates nostrae, praesertim adversario et cupido et locuplete et herede. proximum est, ut velim Clodiae; si ista minus confici possunt, effice quidvis. ego me maiore religione, quam quisquam fuit ullius voti, obstrictum puto. videbis etiam Trebonianos, etsi absunt domini. sed, ut ad te heri scripsi, considerabis etiam de Tusculano, ne aestas effluat, quod certe non est committendum.

XLIV.

Scr. Asturae mense Maio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Et Hirtium aliquid ad te *συμπαθῶς* de me scripsisse facile patior — fecit enim humane — et te eius epistolam ad me non misisse multo facilius; tu enim etiam humanius. illius librum, quem ad me misit de Catone, propterea volo divolgari a tuis, ut ex istorum vitupera-
2 tione sit illius maior laudatio. quod per Mustelam agis, habes hominem valde idoneum meique sane studiosum iam inde a Pontiano: perfice igitur aliquid; quid autem aliud nisi ut aditus sit emptori? quod per quemvis heredem potest effici. sed Mustelam id perfecturum, si rogaris, puto. mihi vero et locum, quem opto, ad id, quod volumus, dederis et praeterea *ἐγγήραμα.* nam illa Silii et Drusi non satis *οἰκοδεσποτικὰ* mihi videntur: quid enim? sedere totos dies in villa! ista igitur malim, primum Othonis, deinde Clodiae: si nihil fiet, aut Druso
3 ludus est suggerendus aut utendum Tusculano. quod domi te inclusisti, ratione fecisti; sed, quaeso, confice et te vacuum redde nobis. ego hinc, ut scripsi antea, postridie Idus Lanuvii, deinde postridie in Tusculano: contudi enim animum et fortasse vici, si modo permansero. scies igitur fortasse cras, summum perendie. sed quid est, quaeso? Philotimus nec Carteiae Pompeium teneri — qua de re litterarum ad Clodium Patavinum missarum exemplum mihi Oppius et Balbus miserant, se id factum arbitrari — bellumque narrat reliquum satis magnum. solet omnino esse Fulviaster. sed tamen,

si quid habes; volo etiam de naufragio Caniniano scire, quid sit.

XLV.

Scr. Asturae mense Maio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Ego hic duo magna *συντάγματα* absolvi; nullo enim alio modo a miseria quasi aberrare possum. tu mihi, etiam si nihil erit, quod scribas, quod fore ita video, tamen id ipsum scribas velim, te nihil habuisse, quod scriberes, dum modo ne his verbis. de Attica optime. *ἀκηδία* 2 tua me movet, etsi scribis nihil esse. in Tusculano eo commodius ero, quod et crebrius tuas litteras accipiam et te ipsum non numquam videbo; nam ceteroqui *ἀνεκτότερα* erant Asturae, nec haec, quae refricant, hic me magis angunt: etsi tamen, ubicumque sum, illa sunt mecum. de Caesare vicino scripseram ad te, quia cognoram 3 ex tuis litteris: eum *σύνναον* Quirini malo quam Salutis. tu vero pervolga Hirtium: id enim ipsum putaram, quod scribis, ut, cum ingenium amici nostri probaretur, *ὑπόθεσις* vituperandi Catonis irrideretur.

XLVI.

Scr. Lanuvii a. d. XVII. Kalendas Iunias a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Vincam, opinor, animum et Lanuvio pergam in Tusculanum: aut enim mihi in perpetuum fundo illo carendum est — nam dolor idem manebit, tantum modo † octius — aut nescio quid intersit, utrum illuc nunc veniam an ad decem annos; neque enim ista maior admonitio, quam quibus adsidue conficior et dies et noctis. quid ergo? inquies: nihil litterae? in hac quidem re vereor ne etiam contra; nam essem fortasse durior. exculto enim *in* animo nihil agreste, nihil inhumanum est.

XLVII.

Scr. in Tusculano a. d. XVI. Kalendas Iunias a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Tu igitur, ut scripsisti, nec id incommodo tuo; vel binae enim poterunt litterae: occurram etiam, si necesse

erit. ergo id quidem, ut poteris. de Mustela, ut scribis, etsi magnum opus est; eo magis delabor ad Clodiam: quamquam in utroque Faberianum nomen explorandum est, de quo nihil nocuerit si aliquid cum Balbo eris locutus, et quidem, ut res est, emere nos velle nec posse sine
2 isto nomine nec audere re incerta. sed quando Clodia Romae futura est et quanti rem aestimas? eo prorsus specto, non quin illud malim, sed et magna res est et difficile certamen cum cupido, cum locuplete, cum herede: etsi de cupiditate nemini concedam; ceteris rebus inferio-
3 res sumus. sed haec coram. Hirtii librum, ut facis, divolga. de Philotimo idem et ego arbitrabar. domum tuam pluris video futuram vicino Caesare. tabellarium meum hodie exspectamus; nos de Pilia et Attica certiores faciet.

XLVIII.

Scr. in Tusculano mense Maio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Domi te libenter esse facile credo; sed velim scire, quid tibi restet aut iamne confeceris. ego te in Tusculano exspecto, eoque magis, quod Tironi statim te venturum scripsisti et addidisti te putare opus esse. sentiebam omnino, quantum mihi praesens prodesses, sed multo magis post discessum tuum sentio; quam ob rem, ut ante ad te scripsi, aut ego ad te totus aut tu ad me, quod licebit.

XLIX.

Scr. in Tusculano mense Maio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Heri, non multo post, quam tu a me discessisti, puto, quidam urbani, ut videbantur, ad me mandata et litteras attulerunt a C. Mario C. f. C. n. multis verbis, 'agere mecum per cognationem, quae mihi secum esset, per eum Marium, quem scripsissem, per eloquentiam L. Crassi, avi sui, ut se defenderem,' causamque suam mihi perscripsit. rescripsi patrono illi nihil opus esse, quoniam Caesaris, propinqui eius, omnis potestas esset, viri optimi et hominis liberalissimi, me tamen ei fauturum. o tem-

pora! fore, cum dubitet Curtius consulatum petere! sed haec hactenus. de Tirone mihi curae est; sed iam sciam, 2
quid agat: heri enim misi qui videret, cui etiam ad te litteras dedi. epistolam ad Ciceronem tibi misi. horti quam in diem proscripti sint, velim ad me scribas.

L.

Scr. in Tusculano mense Maio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Ut me levarat tuus adventus, sic discessus adflixit; qua re cum poteris, id est, cum Sexti auctioni operam dederis, revises nos. vel unus dies mihi erit utilis, quid dicam 'gratus'? ipse Romam venirem ut una essemus, si satis consilium quadam de re haberem.

LI.

Scr. in Tusculano mense Maio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Tironem habeo citius, quam verebar; venit etiam Ni- 1
cias, et Valerium hodie audiebam esse venturum: quamvis multi sint, magis tamen ero solus, quam si unus esses. sed exspecto te, a Peducaeo utique: te autem significas aliquid etiam ante. verum id quidem, ut poteris. de 2
Vergilio, ut scribis. hoc tamen velim scire, quando auctio. epistolam ad Caesarem mitti video tibi placere. quid quaeris? mihi quoque hoc idem maxime placuit, et eo magis, quod nihil est in ea, nisi optimi civis, sed ita optimi, ut tempora, quibus parere omnes *πολιτικοὶ* praecipiunt. sed scito ita nobis esse visum, ut isti ante legerent: tu igitur id curabis. sed, nisi plane iis intelleges placere, mittenda non est. id autem utrum illi sentiant, anne simulent, tu intelleges; mihi simulatio pro repudiatione fuerit. *τοῦτο δὲ μηλώσῃ.* de Caerellia quid tibi 3
placeret, Tiro mihi narravit: debere non esse dignitatis meae, perscriptionem tibi placere:

hoc metuere, alterum in metu non ponere.

sed et haec et multa alia coram. sustinenda tamen, si tibi videbitur, solutio est nominis Caerelliani, dum et de Metone et de Faberio sciamus.

LII.

CICERO ATTICO SAL.

1 L. Tullium Montanum nosti, qui cum Cicerone profectus est: ab eius sororis viro litteras accepi, Montanum Planco debere, quod praes pro Flaminio sit, HS. xx.; de ea re nescio quid te a Montano rogatum. sane velim, sive Plancus est rogandus sive qua re potes illum iuvare, iuves: pertinet ad nostrum officium. si res tibi forte notior est quam mihi aut si Plancum rogandum putas, scribas ad me velim, ut, quid rei sit et quid rogandum,
2 sciam. de epistola ad Caesarem quid egeris, exspecto. de Silio non ita sane laboro: tu mihi aut Scapulanos aut Clodianos efficias necesse est. sed nescio quid videris dubitare de Clodia: utrum, quando veniat, an sintne venales? sed quid est, quod audio Spintherem fecisse divortium?

3 De lingua Latina securi es animi. dices: qui talia conscribis? ἀπόγραφα sunt, minore labore fiunt: verba tantum adfero, quibus abundo.

LIII.

Scr. in Tusculano mense Maio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Ego, etsi nihil habeo, quod ad te scribam, scribo tamen, quia tecum loqui videor. hic nobiscum sunt Nicias et Valerius. hodie tuas litteras exspectabamus matutinas. erunt fortasse alterae posmeridianae, nisi te Epiroticae litterae impedient, quas ego non interpello. misi ad te epistolas ad Marcianum et ad Montanum: eas in eundem fasciculum velim addas, nisi forte iam dedisti.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD ATTICUM

LIBER TERTIUS DECIMUS.

I.

Scr. in Tusculano mense Maio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO.

Ad Ciceronem ita scripsisti, ut neque severius neque 1
temperatius scribi potuerit nec magis [quam] quem ad
modum ego maxime vellem; prudentissime etiam ad Tul-
lios: qua re aut ista proficient aut aliud agamus. de pe- 2
cunia vero video a te omnem diligentiam adhiberi vel
potius iam adhibitam esse, quod si efficis, a te hortos ha-
bebo. nec vero ullum genus possessionis est, quod malim,
maxime scilicet ob eam causam, quae suscepta est, cuius
festinationem mihi tollis, quoniam de aestate polliceris vel
potius recipis; deinde etiam ad καταβίωσιν maestitiamque
minuendam nihil mihi reperiri potest aptius; cuius rei
cupiditas impellit me interdum, ut te hortari velim. sed
me ipse revoco; non enim dubito quin, quod me valde
velle putes, in eo tu me ipsum cupiditate vincas: itaque
istuc iam pro facto habeo. exspecto, quid istis placeat de 3
epistola ad Caesarem. Nicias te, ut debet, amat vehemen-
terque tua sui memoria delectatur. ego vero Peducaeum
nostrum vehementer diligo; nam et quanti patrem feci,
totum in hunc, *et* ipsum per se aeque amo atque illum
amavi, te vero plurimum, qui hoc ab utroque nostrum fieri
velis. si hortos inspexeris et si de epistola certiorem me
feceris, dederis mihi, quod ad te scribam; si minus, scri-
bam tamen aliquid; numquam enim deerit.

II.

Scr. in Tusculano mense Maio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Gratior mihi celeritas tua quam ipsa res: quid enim 1
indignius? sed iam ad ista obduruimus et humanitatem

omnem exuimus. tuas litteras hodie exspectabam, nihil equidem ut ex iis novi: quid enim? verum tamen —. Oppio et Balbo epistolas deferri iubebis, et tamen Pisonem sicubi de auro. Faberius si venerit, videbis, ut tantum attribuatur, si modo attribuetur, quantum debe-
2 tur: accipies ab Erote. Ariarathes, Ariobarzani filius, Romam venit: volt, opinor, regnum aliquod emere a Caesare; nam, quo modo nunc est, pedem ubi ponat in suo, non habet. omnino eum Sestius noster parochus publicus occupavit, quod quidem facile patior; verum tamen, quod mihi summo beneficio meo magna cum fratribus illius necessitudo est, invito eum per litteras, ut apud me deversetur: ad eam rem cum mitterem Alexan-
3 drum, has ei dedi litteras. cras igitur auctio Peducaei: cum poteris *ergo*; etsi impediet fortasse Faberius. sed tamen cum licebit. Dionysius noster graviter queritur, et tamen iure, a discipulis abesse *se* tam diu; multis verbis scripsit ad me, credo item ad te. mihi quidem videtur etiam diutius afuturus. ac nollem; valde enim hominem desidero.

III.

Scr. in Tusculano mense Maio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 A te litteras exspectabam, nondum scilicet; nam has mane rescribebam. ego vero ista nomina sic probo, ut nihil aliud me moveat, nisi quod tu videris dubitare; illud enim non accipio in bonam partem, *quod* ad me refers. quid? ipse negotium meum gererem nisi consilio tuo? sed tamen intellego magis te id facere diligentia, qua semper uteris, quam quo dubites de nominibus istis. etenim Caelium non probas, plura non vis: utrumque laudo. his igitur utendum est. praes aliquando factus esses, et in his quidem tabulis. a me igitur omnia. quod dies longior est — teneamus modo quod volumus —, puto fore istam etiam a praecone diem, certe ab heredibus. de Cripso et Mustela videbis, et velim scire, quae
2 sit pars duorum. de Bruti adventu eram factus certior; attulerat enim ab eo Aegypta libertus litteras. misi ad te epistolam, quia commode scripta erat.

IV.

Scr. in Tusculano mense Iunio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Habeo munus a te elaboratum decem legatorum, atque idem puto; nam filius anno post quaestor fuit quam consul Mummius. 2 sed quoniam saepius de nominibus quaeris quid placeat, ego quoque tibi saepius respondeo, placere. si quid poteris cum Pisone, conficies; Avius enim videtur in officio futurus. velim ante possis; si minus, utique simul simus, cum Brutus veniet in Tusculanum: magni interest mea una nos esse. scies autem, qui dies is futurus sit, si puero negotium dederis, ut quaerat. 1

V.

Scr. in Tusculano mense Iunio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Sp. Mummium putaram in decem legatis fuisse, sed videlicet *. etenim *εὔλογον* fratri fuisse; fuit enim ad Corinthum. misi tibi Torquatum. conloquere tu quidem cum Silio, ut scribis, et urgue. illam diem negabat esse mense Maio, istam non negabat. sed tu, ut omnia, istuc quoque ages diligenter. de Crispo et Mustela, scilicet, cum quid egeris. 2 quoniam ad Bruti adventum fore te nobiscum polliceris, satis est, praesertim cum hi tibi dies in magno nostro negotio consumantur. 1

VI.

Scr. in Tusculano mense Iunio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

De aquae ductu probe fecisti. columnarium vide ne nullum debeamus: quamquam mihi videor audisse *a* Camillo commutatam esse legem. 2 Pisoni quid est quod honestius respondere possimus quam solitudinem Catonis? nec coheredibus solum Herennianis, sed etiam, ut scis — tu enim mecum egisti —, de puero Lucullo, quam pecuniam tutor — nam hoc quoque ad rem pertinet — in Achaia sumpserat. sed agit liberaliter, quoniam negat se quicquam facturum contra nostram voluntatem. co- 1

ram igitur, ut scribis, constituemus, quem ad modum rem
explicemus. quod reliquos coheredes convenisti, plane
3 bene. quod epistolam meam ad Brutum poscis, non
habeo eius exemplum, sed tamen salvum est et ait Tiro
te habere oportere et, ut recordor, una cum illius obiur-
gatoria tibi meam quoque, quam ad eum rescripseram,
4 misi. iudiciali molestia ut caream videbis. Tuditanum
istum, proavum Hortensii, plane non noram et filium,
qui tum non potuerat esse legatus, fuisse putaram. Mum-
mium fuisse ad Corinthum pro certo habeo; saepe enim
hic Spurius, qui nuper est *mortuus*, epistolas mihi pro-
nuntiabat versiculis facetis ad familiaris missas a Corin-
tho. sed non dubito quin fratri fuerit legatus, non in
decem; atque hoc etiam accepi, non solitos maiores no-
stros legare in decem, qui essent imperatorum necessarii,
ut nos, ignari pulcherrimorum institutorum aut neglegen-
tes potius, M. Lucullum et L. Murenam et ceteros *con-
iunctissimos* ad L. Lucullum misimus. illudque *εὐλογώ-
τατον*, illum fratri in primis eius legatis fuisse. operam
tuam multum amo, qui et haec cures et mea expedias et
sis in tuis multo minus diligens quam in meis.

VII.

Scr. in Tusculano mense Iunio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Sestius apud me fuit et Theopompus pridie: venisse
a Caesare narrabat litteras; hoc scribere, sibi certum esse
Romae manere, causamque eam ascribere, quae erat in
epistola nostra, ne se absente leges suae neglegerentur,
sicut esset neglecta sumptuaria — est *εὔλογον*, idque eram
suspicatus; sed istis mos gerendus est, nisi placet hanc
ipsam sententiam nos persequi —, et Lentulum cum Me-
tella certe fecisse divortium. haec omnia tu melius; re-
scribes igitur quicquid voles, dum modo quid; iam enim
non reperio, quid te rescripturum putem, nisi forte de
2 Mustela aut *si* Silium videris. Brutus heri venit in Tuscu-
lanum post horam decimam; hodie igitur me videbit, ac
vellem tum tu adesses: iussi equidem ei nuntiari te, quoad
potuisses, exspectasse eius adventum venturumque, si

audisses, meque, ut facio, continuo te certiorem esse facturum.

VIII.

Scr. in Tusculano mense Iunio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Plane nihil erat, quod ad te scriberem; modo enim discesseras et paulo post triplicis remiseras. velim cures fasciculum ad Vestorium deferendum et alicui des negotium, qui quaerat, Q. Faberii fundus num quis in Pompeiano Nolanove venalis sit. epitomen Bruti Caelianorum velim mihi mittas et a Philoxeno *Παναιτίου περὶ προνοίας.* te Idibus videbo cum tuis.

IX.

Scr. in Tusculano mense Iunio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Commodum discesseras heri, cum Trebatius venit, 1
paulo post Curtius; hic salutandi causa, sed mansit invitatus. Trebatium nobiscum habemus. hodie mane Dolabella: multus sermo ad multum diem; nihil possum dicere *ἐκτενέστερον*, nihil *φιλοστοργότερον*. ventum est tamen ad Quintum: multa *ἄφατα, ἀδιήγητα,* sed unum eius modi, quod, nisi exercitus sciret, non modo Tironi dictare, sed ne ipse quidem auderem scribere. sed *haec* hactenus. *εὐκαίρως* ad me venit, cum haberem Dolabellam, Torquatus, humanissimeque *Dolabella, quibus verbis secum egissem, exposuit; commodum enim egeram diligentissime, quae* diligentia grata est visa Torquato. a te exspecto, 2
si quid de Bruto: quamquam Nicias confectum putabat, sed divortium non probari; quo etiam magis laboro idem, quod tu: si quid est enim offensionis, haec res mederi potest. mihi Arpinum eundum est; nam et opus est constitui a nobis illa praediola, et vereor ne exeundi potestas non sit, cum Caesar venerit, de cuius adventu eam opinionem Dolabella habet, quam tu coniecturam faciebas ex litteris Messallae. cum illuc venero intellexeroque, quid negotii sit, tum, ad quos dies rediturus sim, scribam ad te.

X.

Scr. in Tusculano mense Iunio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Minime miror te et graviter ferre de Marcello et plura vereri periculi genera: quis enim hoc timeret, quod neque acciderat antea nec videbatur natura ferre ut accidere posset? omnia igitur metuenda. sed illud *παρὰ τὴν ἱστορίαν*, tu praesertim: me reliquum consularem. quid? tibi Servius quid videtur? quamquam hoc nullam ad partem valet scilicet, mihi praesertim, qui non minus bene actum cum illis putem. quid enim sumus aut quid esse possumus? domin an foris? quod nisi mihi hoc venisset in mentem, scribere ista nescio quae, quo verterem
2 me, non haberem. ad Dolabellam, ut scribis, ita puto faciendum, *κοινότερα* quaedam et *πολιτικώτερα*. facien-
3 dum certe aliquid est; valde enim desiderat. Brutus si quid, curabis ut sciam; cui quidem quam primum agendum puto, praesertim si statuit; sermunculum enim omnem aut restinxerit aut sedarit: sunt enim qui loquantur etiam mecum. sed haec ipse optime, praesertim si etiam tecum loquetur. mihi est in animo proficisci XI. Kal.; hic enim nihil habeo quod agam, ne hercule illic quidem nec usquam, sed tamen illic. hodie Spintherem exspecto; misit enim Brutus ad me: per litteras purgat Caesarem de interitu Marcelli, in quem, ne si insidiis quidem ille interfectus esset, caderet ulla suspitio; nunc vero, cum de Magio constet, nonne furor eius causam omnem sustinet? plane quid sit non intellego; explanabis igitur: quamquam nihil habeo, quod dubitem, nisi ipsi Magio quae fuerit causa amentiae, pro quo quidem etiam sponsor factus est. nimirum id fuit; solvendo enim non erat: credo eum petisse a Marcello aliquid, et illum, ut erat, constantius perpendisse.

XI.

Scr. in Arpinati mense Iunio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 *Οὐ ταὐτὸν εἶδος.* credebam esse facile: totum est aliud, postea quam sum a te diiunctior. sed fuit facien-

dum, ut et constituerem mercedulas praediorum et ne
magnum onus observantiae Bruto nostro imponerem.
posthac enim poterimus commodius colere inter nos in
Tusculano; hoc autem tempore, cum ille me cotidie vi-
dere vellet, ego ad illum ire non possem, privabatur omni
delectatione Tusculani. tu igitur, si Servilia venerit, si 2
Brutus quid egerit, etiam si constituerit, quando obviam;
quicquid denique erit, quod scire me oporteat, scribes.
Pisonem, si poteris, convenies; vides, quam maturum sit.
sed tamen, quod commodo tuo fiat.

XII.

Scr. in Arpinati mense Iunio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Valde me momorderunt epistolae tuae de Attica no- 1
stra, eaedem tamen sanaverunt; quod enim te ipse con-
solabare eisdem litteris, id mihi erat satis firmum ad
leniendam aegritudinem. Ligarianam praeclare vendi- 2
disti: posthac quicquid scripsero, tibi praeconium defe-
ram. quod ad me de Varrone scribis, scis me antea 3
orationes aut aliquid id genus solitum scribere, ut Var-
ronem nusquam possem intexere; postea autem quam
haec coepi *φιλολογώτερα*, iam Varro mihi denuntiaverat
magnam sane et gravem *προσφώνησιν*. biennium prae-
teriit, cum ille *Καλλιππίδης* adsiduo cursu cubitum nul-
lum processerit; ego autem me parabam ad id, quod ille
mihi misisset, ut *αὐτῷ τῷ μέτρῳ καὶ λώϊον*, si modo
potuissem; nam hoc etiam Hesiodus ascribit, *αἴ κε δύνηαι*.
nunc illam *περὶ τελῶν σύνταξιν* sane mihi probatam
Bruto, ut tibi placuit, despondimus, idque eum non nolle
mihi scripsisti. ergo illam *Ἀκαδημικήν*, in qua homines,
nobiles illi quidem, sed nullo modo philologi, nimis acute
loquuntur, ad Varronem transferamus; etenim sunt An-
tiochia, quae iste valde probat. Catulo et Lucullo alibi
reponemus, ita tamen, si tu hoc probas; deque eo mihi
rescribas velim. de Brinniana auctione accepi a Vestorio 4
litteras: ait sine ulla controversia rem ad me esse conla-
tam — Romae videlicet aut in Tusculano me fore puta-
verunt — a. d. VIII. Kal. Quinct. dices igitur vel amico
tuo, S. Vettio, coheredi meo, vel Labeoni nostro, paulum

proferant auctionem; me circiter Nonas in Tusculano fore. cum Pisone Erotem habes. de Scapulanis hortis toto pectore cogitemus: dies adest.

XIII.

Scr. in Arpinati mense Iunio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Commotus tuis litteris, quod ad me de Varrone scripseras, totam Academiam ab hominibus nobilissimis abstuli, transtuli ad nostrum sodalem et ex duobus libris contuli in quattuor: grandiores sunt omnino, quam erant illi, sed tamen multa detracta. tu autem mihi pervelim scribas, qui intellexeris illum velle; illud vero utique scire cupio, quem intellexeris ab eo *ζηλοτυπεῖσθαι*, nisi forte Brutum. id hercle restabat! sed tamen scire pervelim. libri quidem ita exierunt, nisi forte me communis *φιλαυτία* decipit, ut in tali genere ne apud Graecos quidem simile quicquam. tu illam iacturam feres aequo animo, quod illa, quae habes de Academicis, frustra descripta sunt: multo tamen haec erunt splendidiora, bre-
2 viora, meliora. nunc autem *ἀπορῶ*, quo me vertam. volo Dolabellae valde desideranti: non reperio, quid; et simul *αἰδέομαι Τρῶας*, neque, si aliquid, potero *μέμψιν* effugere. aut cessandum igitur aut aliquid excogitan-
3 dum. sed quid haec levia curamus? Attica mea, obsecro te, quid agit? quae me valde angit. sed crebro regusto tuas litteras; in his acquiesco: tamen exspecto novas.

XIV.

Scr. in Arpinati mense Iunio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Brinnii libertus coheredes ait et Sabinum Albium ad me venire: id ego plane nolo; hereditas tanti non est. et tamen obire auctionis diem facile poterunt — est enim III. Idus —, si me in Tusculano postridie Nonas mane convenerint. quod si laxius volent proferre diem, poterunt vel biduum vel triduum vel ut videbitur; nihil enim interest. qua re, nisi iam profecti sunt, retinebis homines.
2 de Bruto, si quid erit, de Caesare, si quid scies, si quid

erit praeterea, scribes. illud etiam atque etiam consideres velim, placeatne tibi mitti ad Varronem quod scripsimus: etsi etiam ad te aliquid pertinet; nam scito te ei dialogo adiunctum esse tertium. opinor igitur consideremus: etsi nomina iam facta sunt; sed vel induci vel mutari possunt.

XV.

Scr. in Arpinati mense Iunio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Quid agit, obsecro te, Attica nostra? nam triduo abs te nullas acceperam, nec mirum; nemo enim venerat, nec fortasse causa fuerat; itaque ipse quod scriberem non habebam. quo autem die has Valerio dabam, exspectabam aliquem meorum; qui si venisset et a te quid attulisset, videbam non defuturum quod scriberem.

XVI.

Scr. in Arpinati mense Iunio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Nos, cum flumina et solitudinem sequeremur, quo faci- 1
lius sustentare nos possemus, pedem e villa adhuc egressi
non sumus: ita magnos et adsiduos imbris habebamus.
illam *Ἀκαδημικὴν σύνταξιν* totam ad Varronem traduxi-
mus. primo fuit Catuli, Luculli, Hortensii; deinde, quia
παρὰ τὸ πρέπον videbatur, quod erat hominibus nota
non illa quidem *ἀπαιδευσία*, sed in iis rebus *ἀτριψία*,
simul ac veni ad villam, eosdem illos sermones ad Ca-
tonem Brutumque transtuli. ecce tuae litterae de Var-
rone: nemini visa est aptior Antiochia ratio; sed tamen 2
velim scribas ad me, primum placeatne tibi aliquid ad
illum, deinde, si placebit, hocne potissimum. quid Ser-
vilia? iamne venit? Brutus ecquid agit et quando? de
Caesare quid auditur? ego ad Nonas, quem ad modum
dixi. tu cum Pisone, si quid poteris.

XVII.

Scr. in Arpinati mense Quintili a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

v. Kal. exspectabam Roma aliquid; † non imperassem. igitur aliquid tuis. nunc eadem illa: quid Brutus

cogitet? aut, si aliquid egit, ecquid a Caesare. sed quid ista, quae minus curo? Attica nostra quid agat, scire cupio; etsi tuae litterae — sed iam nimis veteres sunt — recte sperare iubent, tamen exspecto recens aliquid.

XVIII.

Scr. in Arpinati mense Quintili a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Vides, propinquitas quid habeat: nos vero conficiamus hortos. conloqui videbamur, in Tusculano cum essem; tanta erat crebritas litterarum. sed id quidem iam erit. ego interea admonitu tuo perfeci sane argutulos libros ad Varronem, sed tamen exspecto, quid ad ea, quae scripsi ad te: primum, qui intellexeris eum desiderare a me, cum ipse homo *πολυγραφώτατος* numquam me lacessisset; deinde, quem *ζηλοτυπεῖν, nisi forte Brutum, quem si non ζηλοτυπεῖ,* multo Hortensium minus aut eos, qui de re publica loquuntur. plane hoc mihi explices velim, in primis, maneasne in sententia, ut mittam ad eum quae scripsi, an nihil necesse putes. sed haec coram.

XIX.

Scr. in Arpinati mense Quintili a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Commodum discesserat Hilarus librarius IV. Kal., cui dederam litteras ad te, cum venit tabellarius cum tuis litteris pridie datis, in quibus illud mihi gratissimum fuit, quod Attica nostra rogat te ne tristis sis, quodque tu
2 *ἀκίνδυνα* esse scribis. Ligarianam, ut video, praeclare auctoritas tua commendavit; scripsit enim ad me Balbus *et* Oppius mirifice se probare, ob eamque causam ad Caesarem eam se oratiunculam misisse. hoc igitur idem
3 tu mihi antea scripseras. in Varrone ista causa me non moveret, ne viderer *φιλένδοξος* — sic enim constitueram, neminem includere in dialogos eorum, qui viverent —, sed, quia *scribis* et desiderari a Varrone et magni illum aestimare, eos confeci et absolvi nescio quam bene, sed ita accurate, ut nihil posset supra, Academicam omnem quaestionem libris quattuor. in eis, quae erant contra

ἀκαταληψίαν praeclare collecta ab Antiocho, Varroni
dedi; ad ea ipse respondeo; tu es tertius in sermone no-
stro. si Cottam et Varronem fecissem inter se dispu-
tantis, *ut* a te proximis litteris admoneor, meum *κωφὸν*
πρόσωπον esset. hoc in antiquis personis suaviter fit, 4
ut et Heraclides in multis et nos sex 'de re publica'
libris fecimus. sunt etiam 'de oratore' nostri tres, mihi
vehementer probati: in eis quoque eae personae sunt, ut
mihi tacendum fuerit; Crassus enim loquitur, Antonius,
Catulus senex, C. Iulius, frater Catuli, Cotta, Sulpicius.
puero me hic sermo inducitur, ut nullae esse possent
partes meae; quae autem his temporibus scripsi, *Ἀριστο-*
τέλειον morem habent, in quo sermo ita inducitur cetero-
rum, ut penes ipsum sit principatus. ita confeci quinque
libros *περὶ τελῶν,* ut Epicurea L. Torquato, Stoica M.
Catoni, *περιπατητικὰ* M. Pisoni darem: *ἀζηλοτύπητον* id
fore putaram, quod omnes illi decesserant. haec Acade- 5
mica, ut scis, cum Catulo, Lucullo, Hortensio contule-
ram: sane in personas non cadebant; erant enim *λογι-*
κώτερα quam ut illi de iis somniasse umquam viderentur.
itaque, ut legi tuas de Varrone, tamquam *ἕρμαιον* arripui:
aptius esse nihil potuit ad id philosophiae genus, quo ille
maxime mihi delectari videtur, easque partis, ut non sim
consecutus ut superior mea causa videatur; sunt enim
vehementer *πιθανὰ* Antiochia, quae diligenter a me ex-
pressa acumen habent Antiochi, nitorem orationis no-
strum, si modo is est aliquis in nobis. sed tu, dandosne
putes hos libros Varroni, *etiam* atque etiam videbis: mihi
quaedam occurrunt, sed ea coram.

XX.

Scr. in Arpinati mense Quintili a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

A Caesare litteras accepi consolatorias, datas pridie 1
Kal. Maias Hispali. de urbe augenda quid sit promul-
gatum, non intellexi; id sane scire velim. Torquato no-
stra officia grata esse facile patior, eaque augere non
desinam. ad Ligarianam de uxore Tuberonis et privigna 2
neque possum iam addere — est enim pervolgata — ne-
que Tuberonem volo offendere; mirifice est enim *φιλαίτιος*.

3 theatrum quidem sane bellum habuisti. ego, etsi hoc
loco facillime sustentor, tamen te videre cupio; itaque,
ut constitui, adero. fratrem credo a te esse conventum;
4 scire igitur studeo, quid egeris. de fama nihil sane
laboro, etsi scripseram ad te tunc stulte 'nihil melius';
curandum enim non est. atque hoc 'in omni vita sua
quemque a recta conscientia traversum unguem non
oportet discedere' viden quam *φιλοσόφως*? an tu nos
frustra existimas haec in manibus habere? *δεδῆχθαι* te
nollem, quod nihil erat. redeo enim rursus eodem:
quicquamne me putas curare in † toto, nisi ut ei ne de-
sim? id ago scilicet, ut iudicia videar tenere! *μὴ γὰρ
αὐτοῖς*. vellem tam domestica ferre possem quam ista
contemnere. putas autem me voluisse aliquid, quod per-
fectum non sit? non licet scilicet sententiam suam, sed
tamen quae tum acta sunt non possum non probare, et
tamen non curare pulchre possum, sicuti facio. sed ni-
mium multa de nugis.

XXI.

Scr. in Arpinati mense Quintili a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Ad Hirtium dederam epistolam sane grandem, quam
scripseram proxime in Tusculano. huic, quam tu mihi
2 misisti, rescribam alias. nunc alia malo. quid possum de
Torquato, nisi aliquid a Dolabella? quod simul ac, con-
tinuo scietis. exspectabam hodie aut summum cras ab
eo tabellarios, qui simul ac venerint mittentur ad te. a
Quinto exspecto; proficiscens enim e Tusculano VIII. Kal.,
3 ut scis, misi ad eum tabellarios. nunc, ad rem ut re-
deam, 'inhibere' illud tuum, quod valde mihi adriserat,
vehementer displicet; est enim verbum totum nauticum:
quamquam id quidem sciebam, sed arbitrabar sustineri
remos, cum inhibere essent remiges iussi. id non esse
eius modi didici heri, cum ad villam nostram navis ap-
pelleretur; non enim sustinent, sed alio modo remigant:
id ab *ἐποχῇ* remotissumum est. qua re facies ut ita sit
in libro, quem ad modum fuit. dices hoc idem Varroni,
si forte mutavit. nec est melius quicquam quam ut
Lucilius:

sustineas currum, ut bonu' saepe agitator, equosque;
semperque Carneades προβολὴν pugilis et retentionem
aurigae similem facit ἐποχῇ. inhibitio autem remigum
motum habet et vehementiorem quidem remigationis
navem convertentis ad puppim. vides, quanto hoc dili-
gentius curem quam aut de rumore aut de Pollione. de
Pansa etiam, si quid certius — credo enim palam factum
esse —, de Critonio, si quid esset, certe ne de Metello
et Balbino. dic mihi, placetne tibi primum edere iniussu 4
meo? hoc ne Hermodorus quidem faciebat, is, qui Pla-
tonis libros solitus est divolgare, ex quo λόγοισιν Ἑρμό-
δωρος. quid illud? rectumne existimas cuiquam *ante
quam* Bruto? cui te auctore προσφωνῶ. scripsit enim
Balbus ad me se a te quintum 'de finibus' librum descri-
psisse, in quo non sane multa mutavi, sed tamen quae-
dam: tu autem commode feceris, si reliquos continueris,
ne et ἀδιόρθωτα habeat Balbus et ἕωλα Brutus. sed
haec hactenus, ne videar περὶ μικρὰ σπουδάζειν. etsi
nunc quidem maxima mihi sunt haec: quid est enim
aliud? Varroni quidem quae scripsi te auctore ita pro-
pero mittere, ut iam Romam miserim describenda: ea si
voles, statim habebis; scripsi enim ad librarios, ut fieret
tuis, si tu velles, describendi potestas. ea vero contine-
bis, quoad ipse te videam, quod diligentissime facere
soles, cum a me tibi dictum est: quo modo autem fugit 5
me tibi dicere? mirifice Caerellia studio videlicet philo-
sophiae flagrans describit a tuis; istos ipsos 'de finibus'
habet. ego autem tibi confirmo — possum falli, ut homo
— a meis eam non habere; numquam enim ab oculis
meis afuerunt. tantum porro aberat ut binos scriberent:
vix singulos confecerunt. tuorum tamen ego nullum de-
lictum arbitror itemque te volo existimare; a me enim
praetermissum est ut dicerem me eos exire nondum velle.
hui, quam diu de nugis! de re enim nihil habeo, quod
loquar. de Dolabella tibi adsentior. coheredes, ut scri- 6
bis, in Tusculano. de Caesaris adventu scripsit ad me
Balbus, non ante Kal. Sextilis. de Attica optime, quod
levius ac levius et quod fert εὐκόλως. quod autem de 7
illa nostra cogitatione scribis, in qua nihil tibi cedo, ea,
quae novi, valde probo, hominem, domum, facultates.

quod caput est, ipsum non novi, sed audio laudabilia, de Scrofa etiam proxime. accedit, si quid hoc ad rem: εὐγενέστερος est etiam quam pater. coram igitur et quidem propenso animo ad probandum; accedit enim, quod patrem, ut scire te puto, plus etiam quam non modo tu, sed quam ipse scit, amo, idque et merito et iam diu.

XXII.

Scr. in Arpinati mense Quintili a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 De Varrone non sine causa quid tibi placeat tam
diligenter exquiro: occurrunt mihi quaedam, sed ea co-
ram. te autem ἀσμεναίταια intexui, faciamque id cre-
brius; proximis enim tuis litteris primum te id non nolle
2 cognovi. de Marcello scripserat ad me Cassius antea,
τὰ κατὰ μέρος Servius. *o* rem acerbam! ad prima redeo.
3 scripta nostra nusquam malo esse quam apud te, sed ea
tum foras dari, cum utrique nostrum videbitur. ego et
librarios tuos culpa libero neque te accuso, et tamen
aliud quiddam ad te scripseram, Caerelliam quaedam
habere, quae nisi a te habere non potuerit. Balbo quidem
intellegebam sat faciendum fuisse; tantum nolebam aut
obsoletum Bruto aut Balbo inchoatum dari. Varroni,
simul ac te videro, si tibi videbitur, mittam; quid autem
4 dubitarim, cum videro te, scies. attributos quod appellas,
valde probe. te de praedio Oviae exerceri moleste fero.
de Bruto nostro, perodiosum, sed vita fert. mulieres au-
tem vix satis humane, quae inimico animo ferant, cum
utraque officio pareat. Tullium scribam nihil fuit quod
appellares; nam tibi mandassem, si fuisset; nihil enim
est apud eum positum nomine voti, sed est quiddam apud
illum meum: id ego in hanc rem statui conferre. itaque
et ego recte tibi dixi, ubi esset, et tibi ille recte negavit.
sed hoc quoque ipsum continuo adoriamur. lucum homi-
nibus non sane probo, quod est desertior, sed habet εὐ-
λογίαν. verum hoc quoque, ut censueris, quippe qui
omnia. ego, ut constitui, adero, atque utinam tu quoque
eodem die! sin quid — multa enim — utique postridie.
etenim coheredes; a quis sine te opprimi † militia est.
5 alteris iam litteris nihil ad me *de* Attica; sed id quidem

in optima spe pono: illud accuso, non te, sed illam, ne salutem quidem. at tu et illi et Piliae plurimam, nec me tamen irasci indicaris. epistolam Caesaris misi, si minus legisses.

XXIII.

Scr. in Arpinati mense Quintili a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Antemeridianis tuis litteris heri statim rescripsi; nunc 1
respondeo vespertinis. Brutus mallem me arcesseret;
et aequius erat, cum illi iter instaret et subitum et lon-
gum, et mehercule nunc, cum ita simus adfecti, ut non
possimus plane simul vivere — intellegis enim profecto,
in quo maxime posita sit συμβίωσις —, facile patiebar
nos potius Romae una esse quam in Tusculano. libri 2
ad Varronem non morabantur; sunt enim effecti, ut vi-
disti; tantum librariorum menda tolluntur. de quibus
libris scis me dubitasse, sed tu videris. item, quos Bruto
mittimus, in manibus habent librarii. mea mandata, ut 3
scribis, explica; quamquam ista retentione omnis ait uti
Trebatius: quid tu istos putas? nosti domum: qua re
confice εὐαγώγως. incredibile est, quam ego ista non
curem. omni tibi adseveratione adfirmo, quod mihi cre-
das velim, mihi maiori offensioni esse quam delectationi
possessiunculas meas; magis enim doleo me non habere,
cui tradam, quam habere, qui utar, *laetor*. atque illud
Trebatius se tibi dixisse narrabat; tu autem veritus es
fortasse ne ego invitus audirem: fuit id quidem humani-
tatis, sed, mihi crede, iam ista non curo. qua re da te
in sermonem et perseca et confice et ita cum Polla lo-
quere, ut te cum illo Scaeva loqui putes, nec existimes
eos, qui non debita consectari soleant, quod debeatur
remissuros. de die tantum videto, et id ipsum bono
modo.

XXIV.

Scr. in Arpinati mense Quintili a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Quid est quod Hermogenes mihi Clodius Andromenem sibi dixisse se Ciceronem vidisse Corcyrae? ego

enim audita tibi putaram. nil igitur ne ei quidem litterarum? an non vidit? facies ergo ut sciam. quid tibi ego de Varrone rescribam? quattuor διφθέραι sunt in tua potestate; quod egeris, id probabo. nec tamen αἰδέομαι Τρῶας. quid enim? sed, ipsi quam res illa probaretur, magis verebar; sed quoniam tu suscipis, in alteram aurem.

XXV.

Scr. in Tusculano mense Quintili a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 De retentione rescripsi ad tuas accurate scriptas litteras; conficies igitur, et quidem sine ulla dubitatione aut retractatione: hoc fieri et oportet et opus est. de Andromene, ut scribis, ita putaram; scisses enim mihi-
2 que dixisses. tu tamen ita mihi de Bruto scribis, ut de te nihil. quando autem illum putas? nam ego Romam pridie Idus. ita volui Bruto scribere — sed quoniam tu te legisse scribis, fui fortasse ἀσαφέστερος —, me ex tuis litteris intellexisse nolle eum me quasi prosequendi sui causa Romam nunc venire. sed quoniam iam adest meus adventus, fac, quaeso, ne quid eum Idus impediant, quo minus suo commodo in Tusculano sit; nec enim ad tabulam eum desideraturus eram — in tali enim negotio cur tu unus non satis es? — sed ad testamentum volebam, quod iam malo alio die, ne ob eam causam Romam venisse videar. scripsi igitur ad Brutum iam illud, quod putassem, Idibus nihil opus esse; velim ergo totum hoc ita gubernes, ut ne minima quidem re ulla Bruti com-
3 modum impediamus. sed quid est tandem, quod perhorrescas, quia tuo periculo iubeam libros dari Varroni? etiam nunc si dubitas, fac ut sciamus; nihil est enim illis elegantius: volo Varronem, praesertim cum ille desideret, sed est, ut scis,

δεινὸς ἀνήρ· τάχα κεν καὶ ἀναίτιον αἰτιόῳτο.

ita mihi saepe occurrit voltus eius, querentis fortasse vel hoc, meas partis in iis libris copiosius defensas esse quam suas, quod mehercule intelleges non esse, si quando in Epirum veneris; nam nunc Alexionis epistolis cedimus. sed

tamen ego non despero probatum iri Varroni, et id, quoniam impensam fecimus in macrocolla, facile patior teneri; sed, etiam atque etiam dico, tuo periculo fiet. qua re, si addubitas, ad Brutum transeamus; est enim is quoque Antiochius. o Academiam volaticam et sui similem, modo huc, modo illuc! sed, quaeso, epistola mea ad Varronem valdene tibi placuit? male mihi sit, si umquam quicquam tam enitar. ergo. at ego ne Tironi quidem dictavi, qui totas περιοχὰς persequi solet, sed Spintharo syllabatim.

XXVI.

Scr. Asturae mense Maio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

De Vergilii parte valde probo: sic ages igitur; et qui- 1
dem id erit primum, proximum Clodiae. quod si neutrum, metuo ne turbem et inruam in Drusum. intemperans sum in eius rei cupiditate, quam nosti: itaque revolvor identidem in Tusculanum; quidvis enim potius quam ut non hac aestate absolvatur. ego, ut tempus est 2
nostrum, locum habeo nullum, ubi facilius esse possim quam Asturae; sed quia qui mecum sunt — credo, quod maestitiam meam non ferunt — domum properant, etsi poteram remanere, tamen, ut scripsi tibi, proficiscar hinc, ne relictus videar. quo autem? Lanuvium? conor equidem in Tusculanum; sed faciam te statim certiorem. tu litteras conficies. equidem credibile non est quantum scribam, qui etiam noctibus; nihil enim somni. heri etiam effeci epistolam ad Caesarem; tibi enim placebat: quam non fuit malum scribi, si forte opus esse putares; ut quidem nunc est, nihil sane est necesse mittere. sed id quidem, ut tibi videbitur. mittam tamen ad te exemplum fortasse Lanuvio, nisi forte Romam. sed cras scies.

XXVII.

Scr. in Tusculano mense Maio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Epistolam ad Caesarem nobis vero semper rectissime 1
placuit ut isti ante legerent; aliter enim fuissemus et in hos inofficiosi et in nosmet ipsos, si illum offensuri fui-

mus, paene periculosi. isti autem ingenue; mihique gratum, quod, quid sentirent, non reticuerunt: illud vero vel optime, quod ita multa mutari volunt, ut mihi de integro scribendi causa non sit; quamquam de Parthico bello quid spectare debui nisi quod illum velle arbitrabar? quod enim aliud argumentum epistolae nostrae nisi *κολακεία* fuit? an, si ea, quae optima putarem, suadere voluissem, oratio mihi defuisset? totis igitur litteris nihil opus est: ubi enim *ἐπίτευγμα* magnum nullum fieri possit, *ἀπότευγμα* vel non magnum molestum futurum sit, quid opus est *παρακινδυνεύειν*? praesertim cum illud occurrat, illum, cum antea nihil scripserim, existimaturum me nisi toto bello confecto nihil scripturum fuisse; atque etiam vereor ne putet me hoc quasi Catonis *μείλιγμα* esse voluisse. quid quaeris? valde me paenitebat, nec mihi in hac quidem re quicquam magis ut vellem accidere potuit, quam quod *σπουδὴ* nostra non est probata. incidissemus etiam in illos, in eis in cognatum tuum.
2 sed redeo ad hortos. plane illuc te ire nisi tuo magno commodo nolo; nihil enim urget. quicquid erit, operam *in* Faberio ponamus. de die tamen auctionis, si quid scies. eum, qui e Cumano venerat, quod et plane valere Atticam nuntiabat et litteras se habere aiebat, statim ad te misi.

XXVIII.

Scr. in Tusculano mense Maio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Hortos quoniam hodie eras inspecturus, quid visum tibi sit, cras scilicet. de Faberio autem, cum venerit.
2 de epistola ad Caesarem, iurato mihi crede, non possum, nec me turpitudo deterret, etsi maxime debebat: quam enim turpis est adsentatio, cum vivere ipsum turpe sit nobis! sed, ut coepi, non me hoc turpe deterret; ac vellem quidem — essem enim, qui esse debebam —, sed in mentem nihil venit. nam, quae sunt ad Alexandrum hominum eloquentium et doctorum suasiones, vides quibus in rebus versentur: adulescentem incensum cupiditate verissimae gloriae, cupientem sibi aliquid consilii dari, quod ad laudem sempiternam valeret, cohortantur

ad decus. non deest oratio: ego quid possum? tamen nescio quid e quercu exsculpseram, quod videretur simile simulacri: in eo quia non nulla erant paulo meliora quam ea, quae fiunt et facta sunt, reprehenduntur; quod me minime paenitet: si enim pervenissent istae litterae, mihi crede, nos paeniteret. quid? tu non vides ipsum illum 3
Aristoteli discipulum, summo ingenio, summa modestia, postea quam rex appellatus sit, superbum, crudelem, immoderatum fuisse? quid? tu hunc de pompa, Quirini contubernalem, his nostris moderatis epistolis laetaturum putas? ille vero potius non scripta desideret, quam scripta non probet. postremo, ut volet. abiit illud, quod tum me stimulabat, cum tibi dabam *πρόβλημα Ἀρχιμήδειον*. multo mehercule magis nunc opto casum illum, quem tum timebam vel quem libebit. nisi quid te aliud impediet, mihi optato veneris. Nicias a Dolabella magno opere arcessitus — legi enim litteras — etsi invito me, tamen eodem me auctore profectus est. hoc manu mea.

XXIX.

Scr. in Tusculano mense Maio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Cum quasi alias res quaererem de philologis e Nicia, 1
incidimus in Thalnam: ille de ingenio nihil nimis; modestum et frugi. sed hoc mihi non placuit: se scire aiebat ab eo nuper petitam Cornificiam, Q. filiam, vetulam sane et multarum nuptiarum; non esse probatum mulieribus, quod ita reperirent, rem non maiorem DCCC. hoc putavi te scire oportere. de hortis ex tuis litteris 2
cognovi et Chrysippo: in villa, cuius insulsitatem bene noram, video nihil aut pauca mutata; balnearia tamen laudat maiora, de minoribus ait hiberna effici posse. tecta igitur ambulatiuncula addenda est, quam ut tantam faciamus, quantam in Tusculano fecimus, prope dimidio minoris constabit isto loco. ad id autem, quod volumus, *ἀφίδρυμα* nihil aptius videtur quam lucus, quem ego noram; sed celebritatem nullam tum habebat, nunc audio maximam: nihil est, quod ego malim. in hoc *τὸν τῦφόν μοι πρὸς θεῶν τοποφόρησον*. reliquum est, si Faberius nobis nomen illud explicat. noli quaerere,

quanti: Othonem vincas volo. nec tamen insaniturum illum puto; nosse enim mihi hominem videor. ita male autem audio ipsum esse tractatum, ut mihi ille emptor
3 non esse videatur. quid enim? pateretur? sed quid argumentor? si Faberianum explicas, emamus vel magno; si minus, ne parvo quidem possumus. Clodiam igitur; a qua ipsa ob eam causam sperare videor, quod et multo minoris sunt et Dolabellae nomen tam expeditum videtur, ut etiam repraesentatione confidam. de hortis satis. cras aut te aut causam; † quam quidem futuram Faberianam. sed, si poteris.

XXX.

Scr. in Tusculano mense Maio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Ciceronis epistolam tibi remisi: o te ferreum, qui illius periculis non moveris! me quoque accusat. eam tibi epistolam misissem; nam illam alteram de rebus gestis eodem exemplo puto. in Cumanum hodie misi tabella-
2 rium; ei dedi tuas ad Vestorium, quas Pharnaci dederas. commodum ad te miseram Demean, cum Eros ad me venit; sed in eius epistola nihil erat novi nisi auctionem biduum: ab ea igitur, ut scribis; et velim confecto negotio Faberiano, quem quidem negat Eros hodie: cras mane putat. *a* te colendus est; istae autem *κολακεῖαι* non
3 longe absunt a scelere. *te*, ut spero, perendie. sicunde potes, erue, qui decem legati Mummio fuerint: Polybius non nominat; ego memini Albinum consularem et Sp. Mummium; videor audisse ex Hortensio, Tuditanum. sed in Libonis annali xiiii. annis post praetor est factus Tuditanus quam consul Mummius: non sane quadrat. volo aliquem † Olympia aut ubi visum *πολιτικὸν σύλλογον,* more Dicaearchi, familiaris tui.

XXXI.

Scr. in Tusculano mense Maio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 v. Kal. mane accepi *a* Demea litteras pridie datas, ex quibus aut hodie aut cras exspectare *te* deberem; sed, ut opinor, idem ego, qui exspecto tuum adventum,

morabor te. non enim puto tam expeditum Faberianum negotium futurum, etiam si est futurum, ut *non* habeat aliquid morae. cum poteris igitur, quoniam etiamdum abes. Dicaearchi quos scribis libros sane velim mihi 2
mittas: addas etiam *καταβάσεως*. de epistola ad Caesa- 3
rem *κέκρικα*, atque id ipsum, quod isti aiunt illum scribere, se nisi constitutis rebus non iturum in Parthos, idem ego suadebam in illa epistola: utrum liberet facere posse auctore me; hoc enim ille exspectat videlicet neque est facturus quicquam nisi de meo consilio. obsecro abiciamus ista et semiliberi saltem simus; quod adsequemur et tacendo et latendo. sed adgredere Othonem, ut scri- 4
bis; confice, mi Attice, istam rem; nihil enim aliud reperio, ubi et in foro non sim et tecum esse possim. quanti autem, hoc mihi venit in mentem. C. Albanius proximus est vicinus; is CIↃ. iugerum de M. Pilio emit, ut mea memoria est, HS. cxv. omnia scilicet nunc minoris; sed accedit cupiditas, in qua praeter Othonem non puto nos ullum adversarium habituros. sed eum ipsum tu poteris movere; facilius etiam, si Kanum haberes. o gulam insulsam! pudet me patris. rescribes, si quid voles.

XXXII.

Scr. in Tusculano mense Maio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Alteram a te epistolam cum hodie accepissem, nolui 1
te una mea contentum. tu vero age, quod scribis, de Faberio; in eo enim totum est positum id, quod cogitamus, quae cogitatio si non incidisset, mihi crede, istuc, ut cetera, non laborarem. quam ob rem, ut facis — istuc enim addi nihil potest —, urge, insta, perfice. Dicaearchi *περὶ ψυχῆς* utrosque velim mittas et *κατα-* 2
βάσεως. *τριπολιτικὸν* non invenio et epistolam eius, quam ad Aristoxenum misit. tris eos libros maxime nunc vellem; apti essent ad id, quod cogito. Torquatus Ro- 3
mae est; iussi ut tibi daretur; Catulum et Lucullum, ut opinor, antea. his libris nova prooemia sunt addita, quibus eorum uterque laudatur. eas † litteras volo habeas, et sunt quaedam alia. et, quod ad te *de* decem

legatis scripsi, parum intellexti, credo, quia *διὰ σημείων* scripseram: de C. Tuditano enim quaerebam, quem ex Hortensio audieram fuisse in decem; eum video in Libonis praetorem P. Popilio P. Rupilio *coss.* annis XIIII. ante, quam praetor factus est, legatus esse *non* potuit, nisi admodum sero quaestor est factus, quod non arbitror; video enim curulis magistratus eum legitimis annis perfacile cepisse. Postumium autem, cuius statuam in Isthmo meminisse te dicis, nesciebam fuisse: is autem est, qui *cos.* cum Lucullo fuit, quem tu mihi addidisti sane ad illum *σύλλογον* personam idoneam. videbis igitur, si poteris, ceteros, ut possimus *ποιμπεῦσαι καὶ τοῖς προσώποις.*

XXXIII.

Scr. in Tusculano mense Iunio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 *O* neglegentiam miram! semelne putas mihi dixisse Balbum et Faberium professionem relatam? qui etiam eorum iussu miserim qui profiteretur; ita enim oportere dicebant. professus est Philotimus libertus. nosti credo
2 librarium. sed scribes, et quidem confectum. ad Faberium, ut tibi placet, litteras misi; cum Balbo autem puto te aliquid fecisse II. in Capitolio. in Vergilio mihi nulla est *δυσωπία.* nec enim eius causa sane debeo, et, si emero, quid erit quod postulet? sed videbis ne is quoque sit in Africa, ut Caelius. de nomine tu videbis cum Cispio; sed, si Plancus destinat, tum habet res difficultatem. te ad me venire uterque nostrum cupit, sed ista res nullo modo relinquenda est. Othonem quod speras posse vinci, sane bene narras. de aestimatione, ut scribis, cum agere coeperimus, etsi nihil scripsit nisi de modo agri. cum Pisone, si quid poterit. Dicaearchi
3 librum accepi et *καταβάσεως* exspecto. *** negotium dederis; reperiet ex eo libro, in quo sunt senatus consulta Cn. Cornelio L. *Mummio* coss. de Tuditano autem quod putas, *εὔλογον* est tum illum, cum fuit ad Corinthum, — non enim temere dixit Hortensius — aut quaestorem *aut* tribunum mil. fuisse, idque potius credo. tu de Antiocho scire poteris; vide etiam, quo anno quaestor aut

tribunus mil. fuerit: si neutrum † ea de in praefectis an
in contubernalibus fuerit, modo fuerit in eo bello. de 4
Varrone loquebamur: lupus in fabula; venit enim ad me,
et quidem id temporis, ut retinendus esset. sed ego ita
egi, ut non scinderem paenulam; memini enim tuum 'et
multi erant nosque imparati.' quid refert? paulo post
C. Capito cum T. Carrinate: horum ego vix attigi pae-
nulam; tamen remanserunt: cecidit belle. scilicet casu
sermo a Capitone de urbe augenda: a ponte Mulvio
Tiberim duci secundum montis Vaticanos, campum Mar-
tium coaedificari, illum autem campum Vaticanum fieri
quasi Martium campum. quid ais? inquam. at ego ad
tabulam, ut, si recte possem, Scapulanos hortos. 'cave
facias;' inquit 'nam ista lex perferetur; volt enim Cae-
sar.' audire me facile passus sum, fieri autem moleste
fero. sed tu quid ais? quamquam quid quaero? nosti
diligentiam Capitonis in rebus novis perquirendis; non
concedit Camillo. facies me igitur certiorem de Idibus:
ista enim me res adducebat. eo adiunxeram ceteras,
quas consequi tamen biduo aut triduo post facile potero.
te tamen in via confici minime volo; quin etiam Dionysio
ignosco. de Bruto quod scribis, feci ut ei liberum esset, 5
quod ad me attineret; scripsi enim ad eum heri, Idibus
eius opera mihi nihil opus esse.

XXXIV.

Scr. Asturae mense Quintili a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Asturam veni VIII. Kal.; vitandi enim caloris causa Lanuvii tris horas acquieveram. tu velim, si grave non erit, efficias ne ante Nonas mihi illuc veniendum sit — id potes per Egnatium Maximum —, illud in primis cum Publilio me absente conficias, de quo quae fama sit, scribes.

'id populus curat scilicet!'

non mehercule arbitror; etenim haec decantata erat fabula. sed complere paginam volui. quid plura? ipse enim adsum, nisi quid tu prorogas; scripsi enim ad te de hortis.

XXXV. et XXXVI.

Scr. in Tusculano mense Quintili a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 O rem indignam! gentilis tuus urbem auget, quam
hoc biennio primum vidit, et ei parum magna visa est,
quae etiam ipsum capere potuerit. hac de re igitur
2 exspecto litteras tuas. Varroni scribis te, simul ac venerit.
dati igitur iam sunt, nec tibi integrum est, hui, si scias
quanto periculo tuo! aut fortasse litterae meae te retar-
darunt. sed eas nondum legeras, cum has proximas scri-
psisti. scire igitur aveo, quo modo res se habeat.
3 De Bruti amore vestraque ambulatione etsi mihi
nihil novi adfers, sed idem, quod saepe, tamen hoc audio
libentius, quo saepius, eoque mihi iucundius est, quod tu
eo laetaris, certiusque eo est, quod a te dicitur.

XXXVII.

CICERO ATTICO SAL.

1 Has alteras hodie litteras. de Xenonis nomine et de
Epiroticis xxxx. nihil potest fieri nec commodius nec
aptius quam ut scribis. id erat locutus mecum eodem
2 modo Balbus minor. nihil novi sane nisi Hirtium cum
Quinto acerrime pro me litigasse, omnibus eum locis
furere maximeque in conviviis, cum multa de me, tum
redire ad patrem, nihil autem ab eo *tam ἀξιοπίστως* dici
quam alienissimos nos esse a Caesare, fidem nobis ha-
bendam non esse, me vero etiam cavendum — *φοβερὸν
ἂν ἦν,* nisi viderem scire regem me animi nihil habere —,
Ciceronem vero meum vexari. sed id quidem arbitratu
3 suo. laudationem Porciae gaudeo me ante dedisse Leptae
tabellario, quam tuas acceperim litteras: eam tu igitur,
si me amas, curabis, si modo mittetur, isto modo mitten-
4 dam Domitio et Bruto. de gladiatoribus, de ceteris,
quae scribis *ἀνεμοφόρητα,* facies me cotidie certiorem.
velim, si tibi videtur, appelles Balbum et Offilium. de
auctione proscribenda equidem locutus sum cum Balbo:
placebat. puto conscripta habere Offilium omnia; habet
et Balbus, sed Balbo placebat, propinquum diem et Ro-
mae: si Caesar moraretur, posse diem differri. sed is

quidem adesse videtur. totum igitur considera; placet enim Vestorio.

XXXVIII.

Scr. in Tusculano mense Quintili a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Ante lucem cum scriberem contra Epicureos, de eo- 1
dem oleo et opera exaravi nescio quid ad te et ante lucem dedi; deinde cum somno repetito simul cum sole experrectus essem, datur mihi epistola a sororis tuae filio, quam ipsam tibi misi, cuius est principium non sine maxima contumelia. sed fortasse *οὐκ ἀπέστησεν.* est autem sic: 'ego † enim quicquid non belle in te dici potest —.' posse volt in me multa dici non belle, sed ea se negat approbare: hoc quicquam pote inpurius? iam cetera leges — misi enim ad te — iudicabisque. Bruti nostri cotidianis adsiduisque laudibus, quas ab eo de nobis haberi permulti mihi renuntiaverunt, commotum istum aliquando scripsisse aliquid ad me credo et ad te, idque ut sciam facies; nam ad patrem de me quid scripserit nescio, de matre quam pie! 'volueram,' inquit 'ut quam plurimum tecum essem, conduci mihi domum, et id ad te scripseram: neglexisti. ita minus multum una erimus; nam ego istam domum videre non possum: qua de causa, scis.' hanc autem causam pater odium matris esse dice-
bat. nunc me iuva, mi Attice, consilio, *πότερον δίκᾳ* 2
τεῖχος ὕψιον, id est, utrum aperte hominem asperner et respuam, *ἢ σκολιαῖς ἀπάταις.* ut enim Pindaro, sic *δίχα μοι νόος, ἀτρέκειαν εἰπεῖν.* omnino moribus meis illud aptius, sed hoc fortasse temporibus; tu autem, quod ipse tibi suaseris, idem mihi persuasum putato. equidem vereor maxime ne in Tusculano opprimar; in turba haec essent faciliora. utrum igitur Asturae? quid, *si* Caesar subito? iuva me, quaeso, consilio: utar eo, quod tu decreveris.

XXXIX.

Scr. in Tusculano mense Quintili a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

O incredibilem vanitatem! ad patrem, domo sibi ca- 1
rendum propter matrem, *ad matrem* plenam pietatis. hic

2 autem iam languescit et ait sibi illum iure iratum. sed utar tuo consilio; σκολιὰ enim tibi video placere. Romam, ut censes, veniam, sed invitus; valde enim in scribendo haereo. Brutum, inquis, eadem. scilicet. sed nisi hoc esset, res me ista non cogeret; nec enim inde venit, unde mallem, neque diu afuit, neque ullam litteram ad me. sed tamen scire aveo, qualis ei totius itineris summa fuerit. libros mihi, de quibus ad te antea scripsi, velim mittas, et maxime Φαίδρου περὶ θεῶν et Παλλάδος.

XL.

Scr. in Tusculano mense Quintili a. u. c. 709.

CIBERO ATTICO SAL.

1 Itane nuntiat Brutus, illum ad bonos viros? εὐαγγέλια. sed ubi eos? nisi forte se suspendit. hic autem ut † fultum est! ubi igitur φιλοτέχνημα illud tuum, quod vidi in Parthenone, Ahalam et Brutum? sed quid faciant? illud optime: 'sed ne is quidem, qui omnium flagitiorum auctor, bene de nostro.' at ego verebar ne etiam Brutus eum diligeret; ita enim significarat iis litteris, quas ad me: 'ast vellem aliquid degustasses de fabulis.' sed co-
2 ram, ut scribis. etsi quid mihi auctor es? advolone an maneo? equidem et in libris haereo et illum hic excipere nolo, ad quem, ut audio, pater hodie ad Saxa † Acrunoma. mirum quam inimicus ibat, ut ego obiurgarem. sed ego ipse κεκέπφωμαι. itaque posthac. tu tamen vide, quid de adventu meo censeas, et τὰ ὅλα, cras si perspici potuerint, mane statim ut sciam.

XLI.

Scr. in Tusculano mense Quintili a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Ego vero Quinto epistolam ad sororem misi. cum ille quereretur filio cum matre bellum et se ob eam causam domo cessurum filio diceret, dixi illum commodas ad matrem litteras, ad te nullas: ille alterum mirabatur, de te autem suam culpam, quod saepe graviter ad filium scripsisset de tua in illum iniuria. quod autem relanguisse se dicit, ego ei tuis litteris lectis σκολιαῖς ἀπάταις significavi me non fore ..... tum enim mentio Canae.

omnino, si id consilium placeret, esset necesse; sed, ut 2
scribis, ratio est habenda gravitatis, et utriusque nostrum
idem consilium esse debet, etsi in me graviores iniuriae
et certe notiores. si vero etiam Brutus aliquid adferet,
nulla dubitatio est. sed coram; magna enim res *est* et
multae cautionis. cras igitur, nisi quid a te commeat.

XLII.

Scr. in Tusculano exeunte mense Decembri a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Venit ille ad me, *καὶ μάλα κατηφής*, et ego '*σὺ δὲ* 1
δὴ τί σύννους;' 'rogas?' inquit 'cui iter instet, et iter ad
bellum, idque cum periculosum, tum etiam turpe.' 'quae
vis igitur?' inquam. 'aes' inquit 'alienum, et tamen ne
viaticum quidem.' hoc loco ego sumpsi quiddam de tua
eloquentia; nam tacui. at ille: 'sed me maxime angit
avunculus.' 'quidnam?' inquam. 'quod mihi' inquit
'iratus est.' 'cur pateris?' inquam 'malo enim ita dicere,
quam cur committis?' 'non patiar;' inquit 'causam enim
tollam.' et ego 'rectissume quidem; sed si grave non
est, velim scire quid sit causae.' 'quia, dum dubitabam
quam ducerem, non satis faciebam matri, ita ne illi qui-
dem; nunc nihil mihi tanti est: faciam quod volunt.'
'feliciter velim,' inquam 'teque laudo. sed quando?'
'nihil ad me' inquit 'de tempore, quoniam rem probo.'
'at ego' inquam 'censeo prius quam proficiscaris; ita
patri quoque morem gesseris.' 'faciam,' inquit 'ut cen-
ses.' hic dialogus sic conclusus est. sed heus tu, 2
diem meum scis esse III. Nonas Ianuarias; aderis igitur.
scripseram iam: ecce tibi, orat Lepidus, ut veniam. 3
opinor augures nil habere ad templum effandum. catur.
† *ΜΙΑCΚΟΡΔΟΥ.* videbimus te igitur.

XLIII.

Scr. in Tusculano mense Quintili a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Ego vero utar prorogatione diei, tuque humanissime
fecisti, qui me certiorem feceris, atque ita, ut eo tem-
pore acciperem litteras, quo non exspectarem, tuque ut ab

ludis scriberes. sunt omnino mihi quaedam agenda Romae, sed consequemur biduo post.

XLIV.

Scr. in Tusculano mense Quintili a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 *O* suavis tuas litteras! etsi acerba pompa. verum ta-
men scire omnia non acerbum est, vel de Cotta. popu-
lum vero praeclarum, quod propter malum vicinum ne
Victoriae quidem ploditur. Brutus apud me fuit, cui
quidem valde placebat me aliquid ad Caesarem: adnue-
2 ram, sed pompa deterret. tu tamen ausus es Varroni
dare? exspecto quid iudicet. quando autem pelleget? de
Attica, probo: est quiddam etiam animum levari cum
3 spectatione, tum etiam religionis opinione et fama. Cot-
tam mihi velim mittas; Libonem mecum habeo, et ha-
bueram ante Cascam. Brutus mihi T. Ligarii verbis
nuntiavit, quod appelletur L. Corfidius in oratione Li-
gariana, erratum esse meum, sed, ut aiunt, *μνημονικὸν
ἁμάρτημα.* sciebam Corfidium pernecessarium Ligario-
rum, sed eum video ante esse mortuum: da igitur,
quaeso, negotium Pharnaci, Antaeo, Salvio, ut id nomen
ex omnibus libris tollatur.

XLV.

Scr. in Tusculano mense Quintili a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Fuit apud me Lamia post discessum tuum epistolam-
que ad me attulit missam sibi a Caesare, quae quam-
quam ante data erat quam illae Diocharinae, tamen plane
declarabat illum ante ludos Romanos esse venturum; in
qua extrema scriptum erat, ut ad ludos omnia pararet
neve committeret ut frustra ipse properasset. prorsus ex
his litteris non videbatur esse dubium quin ante eam
diem venturus esset, itemque Balbo, cum eam epistolam
legisset, videri Lamia dicebat. dies feriarum mihi addi-
tos video, sed quam multos fac, si me amas, sciam. de
2 Baebio poteris et de altero vicino Egnatio. quod me
hortaris, ut eos dies consumam in philosophia explicanda,

currentem tu quidem, sed cum Dolabella vivendum esse istis diebus vides. quod nisi me Torquati causa teneret, satis erat dierum, ut Puteolos excurrere possem et ad tempus redire. Lamia quidem a Balbo, ut videbatur, 3
audiverat multos nummos domi esse numeratos, quos oporteret quam primum dividi, magnum pondus argenti; auctionem praeter praedia primo quoque tempore fieri oportere: scribas ad me velim, quid tibi placeat. equidem, si ex omnibus esset eligendum, nec diligentiorem nec officiosiorem facile delegissem Vestorio, ad quem accuratissimas litteras dedi, quod idem te fecisse arbitror. mihi quidem hoc satis videtur. tu quid dicis? unum enim pungit, ne neglegentiores esse videamur. exspectabo igitur tuas litteras.

XLVI.

Scr. in Tusculano mense Quintili a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Pollex quidem, ut dixerat, [ad Idus Sextilis,] ita mihi 1
Lanuvii pridie Idus praesto fuit, sed plane pollex, non index. cognosces igitur ex ipso. Balbum conveni — 2
Lepta enim de sua vini curatione laborans me ad eum perduxerat —; in eo autem Lanuvino, quod Lepido tradidit: ex eo haec primum: 'paulo ante acceperam eas litteras, in quibus magno opere confirmat, ante ludos Romanos.' legi epistolam: multa de meo Catone, quem saepissime legendo se dicit copiosiorem factum, Bruti Catone lecto se sibi visum disertum. *tum* ex eo cognovi 3
cretionem *Cluvii — o Vestorium neglegentem! — liberam cretionem*, testibus praesentibus, sexaginta diebus. metuebam ne ille arcessendus esset: nunc mittendum est, ut meo iussu cernat; idem igitur Pollex. etiam de hortis Cluvianis egi cum Balbo: nil liberalius; se enim statim ad Caesarem scripturum, Cluvium autem a T. Hordeonio legare et Terentiae HS. IↃↃↃ. et sepulcro multisque rebus, nihil a nobis. subaccusa, quaeso, Vestorium: quid minus probandum, quam Plotium unguentarium per suos pueros omnia tanto ante Balbo, illum mihi ne per meos quidem? de Cossinio doleo: dilexi hominem. Quinto dele- 4
gabo, si quid aeri meo alieno superabit et emptionibus,

ex quibus mihi etiam aes alienum faciendum puto. de domo Arpini nil scio.

Vestorium nil est quod accuses: iam enim obsignata hac epistola noctu tabellarius noster venit et ab eo litteras diligenter scriptas attulit et exemplum testamenti.

XLVII. a.

Scr. in Tusculano mense Quintili a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

'Postea quam abs te, Agamemno,' non 'ut venirem' — nam id quoque fecissem, nisi Torquatus esset —, sed ut scriberem, 'tetigit aures nuntius', extemplo instituta omisi, ea, quae in manibus habebam, abieci, 'quod iusseras edolavi.' tu velim e Pollice cognoscas rationes nostras sumptuarias: turpe est enim nobis illum, qualiscumque est, hoc primo anno egere; post moderabimur diligentius. idem Pollex remittendus est, ut ille cernat. plane Puteolos non fuit eundum, cum ob ea, quae ad te scripsi, tum quod Caesar adest. Dolabella scribit se ad me postridie Idus. o magistrum molestum!

XLVII. b.

Scr. Asturae exeunte mense Quintili a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Lepidus ad me heri vesperi litteras misit Antio; nam ibi erat — habet enim domum, quam nos vendidimus —: rogat magno opere, ut sim Kal. in senatu; me et sibi et Caesari vehementer gratum esse facturum. puto equidem nihil esse; dixisset enim tibi fortasse aliquid Oppius, quoniam Balbus est aeger. sed tamen malui venire frustra quam desiderari, si opus esset; moleste ferrem postea. itaque hodie Antii, cras ante meridiem domi. tu velim, nisi te impedivisti, apud nos pr. Kal. cum
2 Pilia. te spero cum Publilio confecisse. equidem Kal. in Tusculanum recurram; me enim absente omnia cum illis transigi malo. Q. fratris epistolam ad te misi, non satis humane illam quidem respondentem meis litteris, sed tamen quod tibi satis sit, ut equidem existimo: tu videbis.

XLVIII.

Scr. in Tusculano mense Sextili a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Heri nescio quid in strepitu videor exaudisse, cum 1 diceres te in Tusculanum venturum; quod utinam! iterum utinam! tuo tamen commodo. Lepta me rogat, ut, si quid sibi opus sit, accurram; mortuus *est* enim Babullius. Caesar, opinor, ex uncia, etsi nihil adhuc, sed Lepta ex triente; veretur autem ne non liceat tenere hereditatem, ἀλόγως omnino, sed veretur tamen. is igitur si accierit, accurram; si minus, *non* ante quam necesse erit. tu Pollicem, cum poteris. laudationem 2 Porciae tibi misi correctam; adeo properavi, ut, si forte aut Domitio filio aut Bruto mitteretur, haec mitteretur. id si tibi erit commodum, magno opere cures velim, et velim M. Varronis et Ollii mittas laudationem, Ollii utique; nam illam legi, volo tamen regustare; quaedam enim vix mihi credo legisse.

XLIX.

Scr. in Tusculano mense Sextili a. u. c. 709

CICERO ATTICO SAL.

Atticae primum salutem, quam equidem ruri esse 1 arbitror, — multam igitur salutem, — et Piliae. de Tigellio, si quid novi, qui quidem, ut mihi Gallus Fadius scripsit, *μέμψιν ἀναφέρει* mihi quandam iniquissimam, me Phameae defuisse, cum eius causam recepissem, quam quidem receperam contra pueros Octavios Cn. filios non libenter, sed Phameae causa volebam; erat enim, si meministi, in consulatus petitione per te mihi pollicitus, si quid opus esset, quod ego perinde tuebar ac si usus essem. is ad me venit dixitque iudicem operam dare sibi constituisse eo die ipso, quo de Sestio nostro lege Pompeia in consilium iri necesse erat; scis enim dies illorum iudiciorum praestitutos fuisse: respondi non ignorare eum, quid ego deberem Sestio; quem vellet alium diem si sumpsisset, me ei non defuturum: ita tum ille discessit iratus. puto me tibi narrasse. non laboravi

scilicet nec hominis alieni iniustissimam iracundiam mihi curandam putavi. Gallo autem narravi, cum proxime Romae fui, quid audissem, neque nominavi Balbum minorem. habuit suum negotium Gallus, ut scribit: ait illum me animi conscientia, quod Phameam destituissem, de *se* suspicari. qua re tibi hactenus mando, de illo nostro, si quid poteris, exquiras, de me ne quid labores: est bellum aliquem libenter odisse et, quem ad modum non omnibus *dormire, ita non omnibus* servire; etsi mehercule, ut tu intellegis, magis mihi isti serviunt, si observare servire est.

L.

Scr. in Tusculano mense Sextili a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Admonitus quibusdam tuis litteris, ut ad Caesarem
uberiores litteras mittere instituerem, cum mihi Balbus
nuper in Lanuvino dixisset se et Oppium scripsisse ad
Caesarem me legisse libros contra Catonem et vehemen-
ter probasse, conscripsi de iis ipsis libris epistolam Cae-
sari, quae deferretur ad Dolabellam, sed eius exemplum
misi ad Oppium et Balbum, scripsique ad eos, ut tum
deferri ad Dolabellam iuberent meas litteras, si ipsi ex-
emplum probassent: ita mihi rescripserunt nihil umquam
se legisse melius epistolamque meam iusserunt dari Do-
2 labellae. Vestorius ad me scripsit, ut iuberem mancipio
dari servo suo pro mea parte Hetereio cuidam fundum
Brinnianum, ut ipse ei Puteolis recte mancipio dare
posset: eum servum, si tibi videbitur, ad me mittes;
3 opinor enim ad te etiam scripsisse Vestorium. de ad-
ventu Caesaris idem, quod a te, mihi scriptum est ab
Oppio et Balbo. miror te nihildum cum Tigellio, velut
hoc ipsum, quantum acceperit; prorsus aveo scire, nec
4 tamen flocci facio. quaeris, quid cogitem de obviami-
tione; quid censes nisi Alsium? et quidem ad Murenam
de hospitio scripseram, sed opinor cum Matio profe-
5 ctum. Sallustius igitur urgebitur. scripto iam superiore
versiculo Eros mihi dixit sibi Murenam liberalissime
respondisse: eo igitur utamur; nam Silius culcitas non

habet. Dida autem, opinor, hospitibus totam villam concessit.

LI.

Scr. in Tusculano mense Quintili a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Ad Caesarem quam misi epistolam, eius exemplum 1
fugit me tum tibi mittere, nec id fuit, quod suspicaris,
ut me puderet tui, ne ridicule Micyllus, nec mehercule
scripsi aliter ac si *πρὸς ἴσον ὅμοιόν*que scriberem; bene
enim existimo de illis libris, ut tibi coram. itaque scri-
psi et *ἀκολακεύτως* et tamen sic, ut nihi eum existimem
lecturum libentius. de Attica nunc demum mihi est ex- 2
ploratum; itaque ei de integro gratulare. Tigellium to-
tum mihi, et quidem quam primum; nam pendeo animi.
narrabo tibi: Quintus cras; sed ad me an ad te nescio.
mihi scripsit Romam VIII. Kal. sed misi, qui invitaret;
etsi hercle iam Romam veniendum est, ne ille ante
advolet.

LII.

Scr. in Puteolano a. d. XIV. Kalendas Ianuarias a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

O hospitem mihi tam gravem *ἀμεταμέλητον*! fuit 1
enim periucunde. sed cum secundis Saturnalibus ad
Philippum vesperi venisset, villa ita completa militibus
est, ut vix triclinium, ubi cenaturus ipse Caesar esset,
vacaret; quippe hominum CIↃ CIↃ. sane sum commotus,
quid futurum esset postridie, ac mihi Barba Cassius sub-
venit: custodes dedit. castra in agro; villa defensa est.
ille tertiis Saturnalibus apud Philippum ad h. VII., nec
quemquam admisit: rationes opinor cum Balbo; inde
ambulavit in litore. post h. VIII. in balneum; tum audivit
de Mamurra; non mutavit. unctus est, accubuit. *ἐμε-
τικὴν* agebat; itaque et edit et bibit *ἀδεῶς* et iucunde,
opipare sane et apparate, nec id solum, sed

bene cocto,
condito, sermone bono et, si quaeri', libenter.

2 praeterea tribus tricliniis accepti *οἱ περὶ αὐτὸν* valde copiose; libertis minus lautis servisque nihil defuit: nam lautiores eleganter accepti. quid multa? homines visi sumus. hospes tamen non is, cui diceres: 'amabo te, eodem ad me, cum revertere.' semel satis est. *σπουδαῖον οὐδὲν* in sermone, *φιλόλογα* multa. quid quaeris? delectatus est et libenter fuit. Puteolis se aiebat unum diem fore, alterum ad Baias. habes hospitium sive *ἐπισταθμείαν* odiosam mihi, dixi, non molestam. ego paulisper hic, deinde in Tusculanum. Dolabellae villam cum praeteriret, omnis armatorum copia dextra sinistra ad equum nec usquam alibi. hoc ex Nicia.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD ATTICUM

LIBER QUARTUS DECIMUS.

I.

Scr. in suburbano Matii a. d. VII. Idus Apriles a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Deverti ad illum, de quo tecum mane. nihil perdi- 1
tius: 'explicari rem non posse; etenim si ille tali ingenio exitum non reperiebat, quis nunc reperiet?' quid quaeris? perisse omnia aiebat, quod haud scio an ita sit; verum ille gaudens, adfirmatque minus diebus xx. tumultum Gallicum, in sermonem se post Idus Martias praeterquam Lepido venisse nemini; ad summam, non posse istaec sic abire. o pudentem Oppium! qui nihilo minus illum desiderat, sed loquitur nihil, quod quemquam bonum offendat. sed haec hactenus. tu, quaeso, 2
quicquid novi — multa autem exspecto — scribere ne pigrere; in his, de Sexto satisne certum, maxime autem de Bruto nostro, de quo quidem ille, ad quem deverti, Caesarem solitum dicere, 'magni refert, hic quid velit, sed quicquid volt, valde volt;' idque eum animadvertisse, cum pro Deiotaro Niceae diceret; valde vehementer eum visum et libere dicere; atque etiam — ut enim quidque succurrit, libet scribere — proxime, cum Sestii rogatu apud eum fuissem exspectaremque sedens, quoad vocarer, dixisse eum, 'ego dubitem quin summo in odio sim, cum M. Cicero sedeat nec suo commodo me convenire possit? atqui, si quisquam est facilis, hic est; tamen non dubito quin me male oderit.' haec et eius modi multa. sed ad propositum: quicquid erit, non modo magnum, sed etiam parvum, scribes; equidem nihil intermittam.

II.

Scr. in suburbano Matii a. d. VI. Idus Apriles a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL. D.

1 Duas a te accepi epistolas heri: ex priore theatrum
Publiliumque cognovi, bona signa consentientis multitu-
dinis; plausus vero L. Cassio datus etiam facetus mihi
2 quidem visus est. altera epistola de Madaro scripta,
apud quem nullum *φαλάκρωμα*, ut putas; processi
enim, sed minus diu; eius sermone enim sum retentus.
3 quod autem ad te scripseram, obscure fortasse, id eius
modi est: aiebat Caesarem secum, quo tempore Sestii ro-
gatu veni ad eum, cum exspectarem sedens, dixisse: 'ego
nunc tam sim stultus, ut hunc ipsum facilem hominem
putem mihi esse amicum, cum tam diu sedens meum
commodum exspectet?' habes igitur *φαλάκρωμα* inimi-
4 cissimum otii, id est Bruti. in Tusculanum hodie, La-
nuvii cras, inde Asturae cogitabam. Piliae paratum est
hospitium, sed vellem Atticam; verum tibi ignosco; qua-
rum utrique salutem.

III.

Scr. in Tusculano a. d. V. Idus Apriles a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

1 Tranquillae tuae quidem litterae, quod utinam diu-
tius! nam Matius posse negabat. ecce autem structores
nostri ad frumentum profecti, cum inanes redissent, ru-
morem adferunt magnum, Romae domum ad Antonium
frumentum omne portari. *πανικὸν* certe; scripsisses
enim. Corumbus Balbi nullus adhuc. est mihi notum
2 nomen; bellus enim esse dicitur architectus. ad obsi-
gnandum tu adhibitus non sine causa videris; volunt
enim nos ita putare: nescio cur non animo quoque sen-
tiant. sed quid haec ad nos? odorare tamen Antonii
διάθεσιν, quem quidem ego epularum magis arbitror
rationem habere quam quicquam mali cogitare. tu, si
quid pragmaticum habes, scribe; sin minus, populi *ἐπι-
σημασίαν* et mimorum dicta perscribito. Piliae et Atti-
cae salutem.

IV.

Scr. Lanuvii a. d. IV. Idus Apriles a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Nunc quid putas me Lanuvii? at ego te istic cotidie 1
aliquid novi suspicor. tument negotia: nam cum Matius,
quid censes ceteros? equidem doleo, quod numquam in
ulla civitate accidit, non una cum libertate rem publi-
cam recuperatam: horribile est, quae loquantur, quae
minitentur. ac vereor Gallica etiam bella, ipse Sextus
quo evadat. sed omnia licet concurrant, Idus Martiae 2
consolantur. nostri autem *ἥρωες*, quod per ipsos confici
potuit, gloriosissime et magnificentissime confecerunt;
reliquae res opes et copias desiderant, quas nullas habe-
mus. haec ego ad te: tu, si quid novi — nam cotidie
aliquid exspecto — confestim ad me, et, si novi nihil,
nostro more tamen ne patiamur intermitti litterulas; equi-
dem non committam.

V.

Scr. Asturae a. d. III. Idus Apriles a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S. D.

Spero tibi iam esse, ut volumus, quoniam quidem 1
ἠσίτησας, cum leviter commotus esses, sed tamen velim
scire, quid agas. signa bella, quod Calvena moleste fert
suspectum esse *se* Bruto: illa signa non bona, si cum
signis legiones veniunt *e* Gallia. quid tu illas putas,
quae fuerunt in Hispania, nonne idem postulaturas?
quid, quas Asinius transportavit? Caninium volui, sed
μνημονικὸν ἁμάρτημα. ab aleatore *φυρμὸς πολύς*. nam
ista quidem Caesaris libertorum coniuratio facile oppri-
meretur, si recta saperet Antonius. *o* meam stultam 2
verecundiam! qui legari noluerim ante res prolatas, ne
deserere viderer hunc rerum tumorem, cui certe si pos-
sem mederi, deesse non deberem; sed vides magistratus,
si quidem illi magistratus: vides tamen tyranni satellites
in imperiis, vides eiusdem exercitus, vides in latere vete-
ranos, quae sunt *εὐρίπιστα* omnia; eos autem, qui orbis
terrae custodiis non modo saepti, verum etiam † magni
sedebant, tantum modo laudari atque amari, sed parie-

tibus contineri. atque illi quoquo modo beati, civitas
3 misera. sed velim scire, quid adventus Octavii, num qui concursus ad eum, num quae *νεωτερισμοῦ* suspitio. non puto equidem, sed tamen, quicquid est, scire cupio. haec scripsi ad te proficiscens Astura III. Idus.

VI.

Scr. Fundis pridie Idus Apriles a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S. D.

1 Pridie Idus Fundis accepi tuas litteras cenans. primum igitur melius esse, deinde meliora te nuntiare: odiosa illa enim fuerant, legiones venire. nam de Octavio susque deque. exspecto quid de Mario, quem quidem ego sublatum rebar a Caesare. Antonii conloquium cum heroibus nostris pro re nata non incommodum, sed tamen adhuc me nihil delectat praeter Idus Martias: nam, quoniam Fundis sum cum Ligure nostro, discrucior Sextilii fundum a verberone Curtilio possideri; quod cum
2 dico, de toto genere dico. quid enim miserius quam ea nos tueri, propter quae illum oderamus? etiamne consules et tribunos pl. in biennium, quos ille voluit? nullo modo reperio, quem ad modum possim *πολιτεύεσθαι*. nihil enim tam *σόλοικον*, quam tyrannoctonos in caelo esse, tyranni facta defendi. sed vides consules, vides reliquos magistratus, si isti magistratus, vides languorem bonorum. exsultant laetitia in municipiis; dici enim non potest, quanto opere gaudeant, ut ad me concurrant, ut audire cupiant mea verba de re p. nec ulla interea decreta: sic enim *πεπολιτεύμεθα*, ut victos metueremus. haec ad te scripsi apposita secunda mensa; plura et *πολιτικώτερα* postea, et tu, quid agas quidque agatur.

VII.

Scr. in Formiano a. d. XVII. Kal. Maias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

1 Postridie Idus Paulum Caietae vidi: is mihi de Mario et de re publica quaedam sane pessima. a te scilicet nihil; nemo enim meorum. sed Brutum nostrum audio visum sub Lanuvio. ubi tandem est futurus? nam cum reliqua, tum de hoc scire aveo omnia. ego e Formiano

exiens XVII. Kal., ut inde altero die in Puteolanum, scripsi haec. a Cicerone mihi litterae sane πεπινωμέναι et bene 2
longae. cetera autem vel fingi possunt: πῖνος litterarum significat doctiorem. nunc magno opere a te peto, de quo sum nuper tecum locutus, ut videas ne quid ei desit: id cum ad officium nostrum pertinet, tum ad existimationem et dignitatem, quod idem intellexi tibi videri. omnino, si ego, ut volo, mense Quinctili in Graeciam, sunt omnia faciliora; sed cum sint ea tempora, ut certi nihil esse possit, quid honestum mihi sit, quid liceat, quid expediat, quaeso, da operam, ut illum quam honestissime copiosissimeque tueamur. haec et cetera, quae ad nos pertinebunt, ut soles, cogitabis, ad meque aut quod ad rem pertineat aut, si nihil erit, quod in buccam venerit scribes.

VIII.

Scr. in Sinuessano a. d. XVII. Kal. Maias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Tu me iam rebare, cum scribebas, in actis esse no- 1
stris, et ego accepi XVII. Kal. in deversoriolo Sinuessano tuas litteras. de Mario probe, etsi doleo L. Crassi nepotem. optime iam etiam Bruto nostro probari Antonium: nam quod Iuniam scribis moderate et amice scriptas litteras attulisse, mihi Paulus dicit ad se a fratre missas, quibus in extremis erat sibi insidias fieri, se id certis auctoribus comperisse; hoc nec mihi placebat et multo illi minus. reginae fuga mihi non molesta est. Clodia quid egerit, scribas ad me velim. de Byzantiis curabis, ut cetera, et Pelopem ad te arcesses. ego, ut postulas, Baiana negotia chorumque illum, de quo scire
vis, cum perspexero, tum scribam, ne quid ignores. quid 2
Galli, quid Hispani, quid Sextus agat, vehementer exspecto. ea scilicet tu declarabis, qui cetera. nausciolam tibi tuam causam otii dedisse facile patiebar; videbare enim mihi legenti tuas litteras requiesse paulisper. de Bruto semper ad me omnia perscribito, ubi sit, quid cogitet; quem quidem ego spero iam tuto vel solum tota urbe vagari posse. verum tamen —!

IX.

Scr. Puteolis a. d. XV. Kalendas Maias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

1 De re publica multa cognovi ex tuis litteris, quas quidem multiiugis accepi uno tempore a Vestorii liberto; ad ea autem, quae requiris, brevi respondebo. primum vehementer me Cluviana delectant. sed quod quaeris, quid arcessierim Chrysippum: tabernae mihi duae corruerunt reliquaeque rimas agunt; itaque non solum inquilini, sed mures etiam migraverunt. hanc ceteri calamitatem vocant, ego ne incommodum quidem. o Socrates et Socratici viri! numquam vobis gratiam referam. di immortales, quam mihi ista pro nihilo! sed tamen ea ratio aedificandi initur, consiliario quidem et auctore
2 Vestorio, ut hoc damnum quaestuosum sit. hic turba magna est, eritque, ut audio, maior. duo quidem quasi designati consules —! o di boni! vivit tyrannis, tyrannus occidit? eius interfecti morte laetamur, cuius facta defendimus! itaque quam severe nos M. Curtius accusat, ut pudeat vivere! neque iniuria; nam mori miliens praestitit quam haec pati, quae mihi videntur habitura etiam ve-
3 tustatem. et Balbus hic est multumque mecum, ad quem a Vetere litterae datae pridie Kal. Ianuar., cum a se Caecilius circumsederetur et iam teneretur, venisse cum maximis copiis Pacorum Parthum; ita sibi esse eum ereptum, multis suis amissis; in qua re accusat Volcatium: ita mihi videtur bellum illud instare. sed Dolabella et Nicias viderint. idem Balbus meliora de Gallia. xxi. die litteras habebat, Germanos illasque nationes re audita de Caesare legatos misisse ad Aurelium, qui est praepositus ab Hirtio, se, quod imperatum esset, esse facturos. quid quaeris? omnia plena pacis, aliter ac mihi Calvena dixerat.

X.

Scr. in Puteolano a. d. XIII. Kalendas Maias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

1 Itane vero? hoc meus et tuus Brutus egit ut Lanuvii esset? ut Trebonius itineribus deviis proficisceretur in

provinciam? ut omnia facta, scripta, dicta, promissa,
cogitata Caesaris plus valerent, quam si ipse viveret?
meministine *me* clamare illo ipso primo Capitolino die
senatum in Capitolium a praetoribus *oportere* vocari? di
immortales? quae tum opera effici potuerunt laetantibus
omnibus bonis, etiam sat bonis, fractis latronibus! Li-
beralia tu accusas. quid fieri tum potuit? iam pridem
perieramus. meministine te clamare causam perisse, si
funere elatus esset? at ille etiam in foro combustus lau-
datusque miserabiliter, servique et egentes in tecta nostra
cum facibus immissi. quae deinde? ut audeant dicere
'tune contra Caesaris nutum?' haec et alia ferre non
possum: itaque γῆν πρὸ γῆς cogito; tua tamen ὑπηνέμιος.
nausea iamne plane abiit? mihi quidem ex tuis litteris 2
coniectanti ita videbatur. redeo ad Tebassos, Scaevas,
Frangones: hos tu existimas confidere se illa habituros
stantibus nobis? in quibus plus virtutis putarunt, quam
experti sunt. pacis isti scilicet amatores et non latrocinii
auctores? at ego cum tibi de Curtilio scripsi Sextiliano-
que fundo, scripsi de Censorino, de Messalla, de Planco,
de Postumo, de genere toto. melius fuit perisse illo inter-
fecto, quod utinam accidisset! quam haec videre. Octa- 3
vius Neapolim venit XIIII. Kal. ibi eum Balbus mane
postridie, eodemque die mecum in Cumano, illum here-
ditatem aditurum. sed, ut scribis, ῥηξίθεμιν magnam
cum Antonio. Buthrotia mihi tua res est, ut debet, erit-
que curae. quod quaeris, iamne ad centena Cluvianum:
adventare videtur; scilicet primo anno LXXX. detersimus.
Q. pater ad me gravia de filio, maxime quod matri nunc 4
indulgeat, cui antea bene merenti fuerit inimicus: arden-
tis in eum litteras ad me misit. ille autem quid agat, si
scis, nequedum Roma es profectus, scribas ad me ve-
lim, et hercule, si quid aliud: vehementer delector tuis
litteris.

XI.

Scr. in Cumano a. d. XII. Kalendas Maias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Nudius tertius dedi ad te epistolam longiorem; nunc 1
ad ea, quae proxime. velim mehercule, Asturae Brutus.

ἀκολασίαν istorum scribis: an censebas aliter? equidem etiam maiora exspecto. cum equidem contionem lego 'de tanto viro, de clarissimo civi,' ferre non queo, etsi ista iam ad risum. sed memento: sic alitur consuetudo perditarum contionum, ut nostri illi, non heroes, sed di, futuri quidem in gloria sempiterna sint, sed non sine periculo quidem. verum illis magna consolatio conscientia maximi et clarissimi facti: nobis quae? qui interfecto rege liberi non sumus. sed haec fortuna viderit, quo-
2 niam ratio non gubernat. de Cicerone quae scribis iucunda mihi sunt; velim sint prospera. quod curae tibi est, ut ei suppeditetur ad usum et cultum copiose, per mihi gratum est, idque ut facias, te etiam *atque etiam* rogo. de Buthrotiis et tu recte cogitas et ego non dimitto istam curam; suscipiam omnem etiam actionem, quam video cotidie faciliorem. de Cluviano, quoniam in re mea me ipsum diligentia vincis, res ad centena perducitur. ruina rem non fecit deteriorem, haud scio an etiam fructuosiorem. hic mecum Balbus, Hirtius, Pansa. modo venit Octavius, et quidem in proximam villam Philippi, mihi totus deditus. Lentulus Spinther hodie apud me; cras mane vadit.

XII.

Scr. Puteolis a. d. X. Kalendas Maias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

1 O mi Attice, vereor ne nobis Idus Martiae nihil dederint praeter laetitiam et odii poenam ac doloris. quae mihi istim adferuntur? quae hic video? ὢ πράξεως καλῆς μέν, ἀτελοῦς δέ! scis, quam diligam Siculos et quam illam clientelam honestam iudicem: multa illis Caesar, neque me invito, etsi Latinitas erat non ferenda, verum tamen —. ecce autem Antonius accepta grandi pecunia fixit legem a dictatore comitiis latam, qua Siculi cives Romani; cuius rei vivo illo mentio nulla. quid? Deiotari nostri causa non similis? dignus ille quidem omni regno, sed non per Fulviam. sescenta similia. verum illuc refero: tam claram tamque testatam rem tamque iustam, Buthrotiam, non tenebimus aliqua ex parte? et eo
2 quidem magis, quo iste plura? nobiscum hic perhonorifice

et amice Octavius, quem quidem sui Caesarem salutabant, Philippus non *item*, itaque ne nos quidem; quem nego posse *esse* bonum civem: ita multi circumstant, qui quidem nostris mortem minitantur. negat haec ferri posse. quid censes, cum Romam puer venerit, ubi nostri liberatores tuti esse non possunt? *qui* quidem semper erunt clari, conscientia vero facti sui etiam beati; sed nos, nisi me fallit, iacebimus. itaque exire aveo, 'ubi nec Pelopidarum,' inquit. haud amo vel hos designatos, qui etiam declamare me coëgerunt, ut ne apud aquas quidem adquiescere liceret. sed hoc meae nimiae facilitatis: nam id erat quondam quasi necesse; nunc, quoquo modo se res habet, non est item. quam*quam* dudum 3
nihil habeo, quod ad te scribam, scribo tamen, non ut *te* delectem meis litteris, sed ut eliciam tuas. tu, si quid erit de ceteris, de Bruto utique, quicquid. haec conscripsi x. Kal. accubans apud Vestorium, hominem remotum a dialecticis, in arithmeticis satis exercitatum.

XIII.

Scr. Puteolis a. d. VI. Kalendas Maias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Septimo denique die litterae mihi redditae sunt, quae 1
erant a te XIII. Kal. datae, quibus quaeris atque etiam me ipsum nescire arbitraris, utrum magis tumulis prospectuque an ambulatione *ἁλιτενεῖ* delecter. est mehercule, ut dicis, utriusque loci tanta amoenitas, ut dubitem, utra anteponenda sit;

— — ἀλλ' οὐ δαιτὸς ἐπηράτου ἔργα μέμηλεν,
ἀλλὰ λίην μέγα πῆμα, διοτρεφές, εἰσορόωντες
δείδιμεν· ἐν δοιῇ δὲ σαωσέμεν ἢ ἀπολέσθαι.

quamvis enim tu magna et mihi iucunda scripseris de 2
D. Bruti adventu ad suas legiones, in quo spem maximam video, tamen, si est bellum civile futurum, quod certe erit, si Sextus in armis permanebit, quem permansurum esse certo scio, quid nobis faciendum sit, ignoro: neque enim iam licebit, quod Caesaris bello licuit, neque huc neque illuc; quemcumque enim haec pars perditorum laetatum Caesaris morte putabit — laetitiam autem

apertissime tulimus omnes —, hunc in hostium numero
habebit, quae res ad caedem maximam spectat. restat
ut in castra Sexti aut, si forte, Bruti nos conferamus.
res odiosa et aliena nostris aetatibus est incerto exitu
belli, et nescio quo pacto tibi ego possim, mihi tu dicere:

τέκνον ἐμόν, οὔ τοι δέδοται πολεμήια ἔργα,
ἀλλὰ σύ γ' ἱμερόεντα μετέρχεο ἔργα λόγοιο.

3 sed haec fors viderit, ea quae talibus in rebus plus quam
ratio potest; nos autem id videamus, quod in nobis ipsis
esse debet, ut, quicquid acciderit, fortiter et sapienter
feramus et accidisse hominibus meminerimus, nosque
cum multum litterae, tum non minimum Idus quoque
4 Martiae consolentur. suscipe nunc meam deliberatio-
nem, qua sollicitor: ita multa veniunt in mentem in
utramque partem. proficiscor, ut constitueram, legatus
in Graeciam? caedis inpendentis periculum non nihil vi-
tare videor, sed casurus in aliquam vituperationem, quod
rei publicae defuerim tam gravi tempore; sin autem man-
sero, fore me quidem video in discrimine, sed accidere
posse suspicor ut prodesse possim rei publicae. iam illa
consilia privata sunt, quod sentio valde esse utile ad con-
firmationem Ciceronis me illuc venire, nec alia causa
profectionis mihi ulla fuit tum, cum consilium cepi legari
a Caesare. tota igitur hac de re, ut soles, si quid ad
5 me pertinere putas, cogitabis. redeo nunc ad epistolam
tuam: scribis enim esse rumores me ad lacum quod
habeo venditurum, minusculam vero villam Quinto tradi-
turum, vel inpenso pretio, quo introducatur, ut tibi Quin-
tus filius dixerit, dotata Aquilia. ego vero de venditione
nihil cogito, nisi quid quod magis me delectet invenero;
Quintus autem de emendo nihil curat hoc tempore; satis
enim torquetur debitione dotis, in qua mirificas Q. Egna-
tio gratias agit; a ducenda autem uxore sic abhorret, ut
6 libero lectulo neget esse quicquam iucundius. sed haec
quoque hactenus; redeo enim ad miseram seu nullam
potius rem publicam. M. Antonius ad me scripsit de
restitutione Sex. Clodii; quam honorifice, quod ad me
attinet, ex ipsius litteris cognosces — misi enim tibi ex-
emplum —; quam dissolute, quam turpiter quamque

[ita] perniciose, ut non numquam Caesar desiderandus esse videatur, facile existimabis: quae enim Caesar numquam neque fecisset neque passus esset, ea nunc ex falsis eius commentariis proferuntur. ego autem Antonio facillimum me praebui; etenim ille, quoniam semel induxit animum sibi licere quod vellet, fecisset nihilo minus me invito. itaque mearum quoque litterarum misi tibi exemplum.

A.

M. ANTONIUS COS. S. D. M. CICERONI.

Occupationibus est factum meis et subita tua pro- 1
fectione, ne tecum coram de hac re agerem; quam ob causam vereor ne absentia mea levior sit apud te: quod si bonitas tua responderit iudicio meo, quod semper habui de te, gaudebo. a Caesare petii ut Sex. Clodium resti- 2
tueret: impetravi. erat mihi in animo etiam tum sic uti beneficio eius, si tu concessisses; quo magis laboro, ut tua voluntate id per me facere nunc *liceat*: quod si duriorem te eius miserae et adflictae fortunae praebes, non contendam ego adversus te; quamquam videor debere tueri commentarium Caesaris. sed mehercule, si humaniter et sapienter et amabiliter in me cogitare vis, facilem profecto te praebebis et voles P. Clodium, in optima spe puerum repositum, existimare non te insectatum esse, cum potueris, amicos paternos. patere, obsecro, 3
te pro re publica videri gessisse simultatem cum patre eius: non contempseris hanc familiam; honestius enim et libentius deponimus inimicitias rei publicae nomine susceptas quam contumaciae. me deinde sine ad hanc opinionem iam nunc dirigere puerum et tenero animo eius persuadere non esse tradendas posteris inimicitias. quamquam tuam fortunam, Cicero, ab omni periculo abesse certum habeo, tamen arbitror malle te quietam senectutem et honorificam potius agere quam sollicitam. postremo meo iure te hoc beneficium rogo; nihil enim non tua causa feci. quod si non impetro, per me Clodio daturus non sum, ut intellegas, quanti apud me auctoritas tua sit, atque eo te placabiliorem praebeas.

B.

CICERO ANTONIO COS. S. D.

1 Quod mecum per litteras agis, unam ob causam mal-
lem coram egisses: non enim solum ex oratione, sed
etiam ex voltu et oculis et fronte, ut aiunt, meum erga
te amorem perspicere potuisses; nam, cum te semper
amavi, primum tuo studio, post etiam beneficio provo-
catus, tum his temporibus res publica te mihi ita com-
2 mendavit, ut cariorem habeam neminem. litterae vero
tuae cum amantissime, tum honorificentissime scriptae
sic me adfecerunt, ut non dare tibi beneficium viderer,
sed accipere a te ita petente, ut inimicum meum, neces-
sarium tuum, me invito servare nolles, cum id nullo
3 negotio facere posses. ego vero tibi istuc, mi Antoni,
remitto, atque ita, ut me a te, cum iis verbis scripseris,
liberalissime atque honorificentissime tractatum existi-
mem, idque cum totum, quoquo modo se res haberet,
tibi dandum putarem, tum do etiam humanitati et na-
turae meae; nihil enim umquam non modo acerbum in
me fuit, sed ne paulo quidem tristius aut severius, quam
necessitas rei publicae postulavit. accedit ut ne in ipsum
quidem Clodium meum insigne odium fuerit umquam,
semperque ita statui, non esse insectandos inimicorum
amicos, praesertim humiliores, nec his praesidiis nosmet
4 ipsos esse spoliandos. nam de puero Clodio tuas partis
esse arbitror, ut eius animum tenerum, quem ad modum
scribis, iis opinionibus imbuas, ut ne quas inimicitias
residere in familiis nostris arbitretur. contendi cum P.
Clodio, cum ego publicam causam, ille suam defenderet:
nostras concertationes res publica diiudicavit; si viveret,
5 mihi cum illo nulla contentio iam maneret. qua re, quo-
niam hoc a me sic petis, ut, quae tua potestas est, ea
neges te me invito usurum, puero quoque hoc a me
dabis, si tibi videbitur, non quo aut aetas nostra ab illius
aetate quicquam debeat periculi suspicari aut dignitas
mea ullam contentionem extimescat, sed ut nosmet ipsi
inter nos coniunctiores simus, quam adhuc fuimus; inter-
pellantibus enim his inimicitiis animus tuus magis patuit
quam domus. sed haec hactenus. illud extremum: ego,

quae te velle quaeque ad te pertinere arbitrabor, semper sine ulla dubitatione summo studio faciam; hoc velim tibi penitus persuadeas.

XIV.

Scr. in Puteolano a. d. V. Kalendas Maias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S. D.

'Iteradum eadem ista mihi.' coronatus Quintus noster Parilibus? [Parilibus.] solusne? etsi addis Lamiam, quod demiror equidem, sed scire cupio, qui fuerint alii: quamquam satis scio nisi improbum neminem. explanabis igitur hoc diligentius. ego autem casu cum dedissem ad te litteras VI. Kal. satis multis verbis, tribus fere horis post accepi tuas et magni quidem ponderis. itaque ioca tua plena facetiarum de haeresi Vestoriana et de Pherionum more Puteolano risisse me satis nihil est necesse rescribere. πολιτικώτερα illa videamus. ita Brutos Cassiumque defendis, quasi eos ego reprehendam, quos satis laudare non possum: rerum ego vitia collegi, non hominum; sublato enim tyranno tyrannida manere video. nam, quae ille facturus non fuit, ea fiunt, ut de Clodio, de quo mihi exploratum est illum non modo non facturum, sed etiam ne passurum quidem fuisse. sequetur Rufio Vestorianus, Victor, numquam scriptus, ceteri, quis non? cui servire ipsi non potuimus, eius libellis paremus. nam Liberalibus quis potuit in senatum non venire? fac id potuisse aliquo modo: num etiam, cum venissemus, libere potuimus sententiam dicere? nonne omni ratione veterani, qui armati aderant, cum praesidii nos nihil haberemus, defendendi fuerunt? illam sessionem Capitolinam mihi non placuisse tu testis es. quid ergo? ista culpa Brutorum? minime illorum quidem, sed aliorum brutorum, qui se cautos ac sapientis putant, quibus satis fuit laetari, non nullis etiam gratulari, nullis permanere. sed praeterita omittamus; istos omni cura praesidioque tueamur et, quem ad modum tu praecipis, contenti Idibus Martiis simus, quae quidem nostris amicis, divinis viris, aditum ad caelum dederunt, libertatem populo Romano non dederunt. recordare tua: nonne meministi clamare te omnia perisse, si ille funere elatus

esset? sapienter id quidem; itaque, ex eo quae manarint,
4 vides. quae scribis K. Iuniis Antonium de provinciis
relaturum, ut et ipse Gallias habeat et utrisque dies
prorogetur, licebitne decerni libere? si licuerit, liberta-
tem esse recuperatam laetabor; si non licuerit, quid mihi
attulerit ista domini mutatio praeter laetitiam, quam
5 oculis cepi iusto interitu tyranni? rapinas scribis ad Opis
fieri, quas nos quoque tum videbamus. ne nos et liberati
ab egregiis viris nec liberi sumus. ita laus illorum est,
culpa nostra. et hortaris me, ut historias scribam? ut
colligam tanta eorum scelera, a quibus etiam nunc ob-
sidemur? poterone eos ipsos non laudare, qui te obsigna-
torem adhibuerunt? nec mehercule me rauduseulum mo-
vet, sed homines benevolos, qualescumque sunt, grave
6 est insequi contumelia. sed de omnibus meis consiliis,
ut scribis, existimo exploratius nos ad K. Iunias statuere
posse, ad quas adero et omni ope atque opera enitar,
adiuvante me scilicet auctoritate tua et gratia et summa
aequitate causae, ut de Buthrotiis senatus consultum,
quale scribis, fiat. quod me cogitare iubes, cogitabo
equidem, etsi tibi dederam superiore epistola cogitan-
dum. tu autem quasi iam recuperata re publica vicinis
tuis Massiliensibus sua reddis. haec armis, quae quam
firma habeamus ignoro, restitui fortasse possunt, aucto-
7 ritate non possunt. [XV. 1.] epistola brevis, quae postea
a te scripta est, sane mihi fuit iucunda, de Bruti ad An-
tonium et de eiusdem ad te litteris: posse videntur esse
meliora, quam adhuc fuerunt. sed nobis, ubi simus et
quo iam nunc nos conferamus, providendum est.

XV.

Scr. in Puteolano Kalendis Maiis a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

1 [2.] O mirificum Dolabellam meum! iam enim dico
meum; antea, crede mihi, subdubitabam. magnam ἀνα-
θεώρησιν res habet: de saxo, in crucem, columnam
tollere, locum illum sternendum locare. quid quaeris?
heroica. sustulisse mihi videtur simulationem desiderii,
adhuc quae serpebat in dies, et inveterata verebar ne
2 periculosa nostris tyrannoctonis esset. [3.] nunc prorsus

adsentior tuis litteris speroque meliora; quamquam istos
ferre non possum, qui, dum se pacem velle simulant,
acta nefaria defendunt. sed non possunt omnia simul.
incipit res melius ire, quam putaram; nec vero discedam,
nisi cum tu me id honeste putabis facere posse. Bruto
certe meo nullo loco deero, idque, etiam si mihi cum
illo nihil fuisset, facerem propter eius singularem incre-
dibilemque virtutem. [4.] Piliae nostrae villam totam 3
quaeque in villa sunt trado, in Pompeianum ipse pro-
ficiscens K. Maiis. quam velim Bruto persuadeas, ut
Asturae sit.

XVI.

Scr. Puteolis in hortis Cluvianis a. d. V. Nonas Maias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

v. Nonas conscendens ab hortis Cluvianis in phase- 1
lum epicopum has dedi litteras, cum Piliae nostrae vil-
lam ad Lucrinum, vilicos, procuratores tradidissem; ipse
autem eo die in Paeti nostri tyrotarichum imminebam,
perpaucis diebus in Pompeianum, post in haec Puteolana
et Cumana regna renavigare. o loca ceteroqui valde
expetenda, interpellantium autem multitudine paene fu-
gienda! sed ad rem ut veniam, o Dolabellae nostri ma- 2
gnam *ἀριστείαν*! quanta est *ἀναθεώρησις*! equidem lau-
dare eum et hortari non desisto. recte tu omnibus
epistolis significas, quid de re, quid de viro sentias. mihi
quidem videtur Brutus noster iam vel coronam auream
per forum ferre posse; quis enim audeat laedere propo-
sita cruce aut saxo? praesertim tantis plausibus, tanta
approbatione infimorum? nunc, mi Attice, me fac ut 3
expedias: cupio, cum Bruto nostro adfatim satis fecerim,
excurrere in Graeciam. magni interest Ciceronis vel
mea potius vel mehercule utriusque me intervenire dis-
centi; nam epistola Leonidae, quam ad me misisti, quid
habet, quaeso, in quo magno opere laetemur? numquam
ille mihi satis laudari videbitur, cum ita laudabitur:
'quo modo nunc est.' non est fidentis hoc testimonium,
sed potius timentis. Herodi autem mandaram, ut mihi
κατὰ μίτον scriberet; a quo adhuc nulla littera est: ve-
reor ne nihil habuerit, quod mihi, cum cognossem, iu-

4 cundum putaret fore. quod ad Xenonem scripsisti,
valde mihi gratum est; nihil enim deesse Ciceroni cum
ad officium, tum ad existimationem meam pertinet.
Flammam Flaminium audio Romae esse: ad eum scripsi
me tibi mandasse per litteras, ut de Montani negotio
cum eo loquerere, et velim cures epistolam, quam ad
eum misi, reddendam, et ipse, quod commodo tuo fiat,
cum eo conloquare. puto, si quid in homine pudoris est,
praestaturum eum, ne sero cum damno dependatur. de
Attica pergratum mihi fecisti, quod curasti *ut* ante sci-
rem recte esse quam non belle fuisse.

XVII.

Scr. in Pompeiano a. d. IV. Nonas Maias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

1 In Pompeianum veni v. Nonas Maias, cum pridie, ut
antea ad te scripsi, Piliam in Cumano conlocavissem.
ibi mihi cenanti litterae tuae sunt redditae, quas dederas
Demetrio liberto pr. Kal., in quibus multa sapienter, sed
tamen talia, quem ad modum tute scribebas, ut omne
consilium in fortuna positum videretur; itaque his de
2 rebus ex tempore et coram. de Buthrotio negotio, uti-
nam quidem Antonium conveniam! multum profecto pro-
ficiam. sed non arbitrantur eum a Capua declinaturum,
quo quidem metuo ne magno rei publicae malo venerit:
quod idem L. Caesari videbatur, quem pridie Neapoli
adfectum graviter videram. quam ob rem ista nobis ad
Kal. Iunias tractanda et perficienda sunt. sed *haec* hac-
3 tenus. Q. filius ad patrem acerbissimas litteras misit,
quae sunt ei redditae, cum venissemus in Pompeianum,
quarum tamen erat caput, Aquiliam novercam non esse
se laturum. sed hoc tolerabile fortasse; illud vero 'se
a Caesare habuisse omnia, nihil a patre, reliqua sperare
4 ab Antonio'! o perditum hominem! sed *μελήσει*. ad
Brutum nostrum, ad Cassium, ad Dolabellam epistolas
scripsi: earum exempla tibi misi, non ut deliberarem,
reddendaene essent — plane enim iudico esse redden-
das —, *sed* quod non dubito quin tu idem existimaturus
5 sis. Ciceroni meo, mi Attice, suppeditabis quantum
videbitur meque hoc tibi onus imponere patiere. quae

adhuc fecisti, mihi sunt gratissima. librum meum illum 6
ἀνέκδοτον nondum, ut volui, perpolivi; ista vero, quae tu contexi vis, aliud quoddam separatum volumen exspectant. ego autem — credas mihi velim — minore periculo existimo contra illas nefarias partis vivo tyranno dici potuisse quam mortuo: ille enim nescio quo pacto ferebat me quidem mirabiliter; nunc, quacumque nos commovimus, ad Caesaris non modo acta, verum etiam cogitata revocamur. de Montano, quoniam Flamma venit, videbis. puto rem meliore loco esse debere.

A.

CICERO DOLABELLAE COS. SUO SAL.

Etsi contentus eram, mi Dolabella, tua gloria satis- 1
que ex ea magnam laetitiam voluptatemque capiebam, tamen non possum non confiteri cumulari me maximo gaudio, quod volgo hominum opinio socium me ascribat tuis laudibus. neminem conveni — convenio autem cotidie plurimos; sunt enim permulti optimi viri valetudinis causa in his locis, conveniunt praeterea ex municipiis frequentes necessarii mei — quin omnes, cum te summis laudibus ad caelum extulerunt, mihi continuo maximas gratias agant; negant enim se dubitare quin tu meis praeceptis et consiliis obtemperans praestantissimum te civem et singularem consulem praebeas. quibus ego 2
quamquam verissime possum respondere te, quae facias, tuo iudicio et tua sponte facere nec cuiusquam egere consilio, tamen neque plane adsentior, ne imminuam tuam laudem, si omnis a meis consiliis profecta videatur, neque valde nego; sum enim avidior etiam, quam satis est, gloriae. et tamen non alienum est dignitate tua, quod ipsi Agamemnoni, regum regi, fuit honestum, habere aliquem in consiliis capiendis Nestorem; mihi vero gloriosum te iuvenem consulem florere laudibus quasi alumnum disciplinae meae. L. quidem Caesar, cum ad 3
eum aegrotum Neapolim venissem, quamquam erat oppressus totius corporis doloribus, tamen ante, quam me plane salutavit, 'o mi Cicero,' inquit 'gratulor tibi, cum tantum vales apud Dolabellam, quantum si ego apud sororis filium valerem, iam salvi esse possemus; Dola-

bellae vero tuo et gratulor et gratias ago, quem quidem
post te consulem solum possumus vere consulem dicere.'
dein multa de facto ac de re gesta; tum nihil magnifi-
centius, nihil praeclarius actum umquam, nihil rei publi-
1 cae salutarius. atque haec una vox omnium est. a te
autem peto, ut me hanc quasi falsam hereditatem alienae
gloriae sinas cernere meque aliqua ex parte in societa-
tem tuarum laudum venire patiare. quamquam, mi Do-
labella — haec enim iocatus sum —, libentius omnis
meas, si modo sunt aliquae meae, laudes ad te transfu-
derim, quam aliquam partem exhauserim ex tuis: nam
cum te semper tantum dilexerim, quantum tu intellegere
potuisti, tum his tuis factis sic incensus sum, ut nihil
umquam in amore fuerit ardentius; nihil est enim, mihi
crede, virtute formosius, nihil pulchrius, nihil amabilius.
5 semper amavi, ut scis, M. Brutum propter eius sum-
mum ingenium, suavissimos mores, singularem probita-
tem atque constantiam: tamen Idibus Martiis tantum
accessit ad amorem, ut mirarer locum fuisse augendi in
eo, quod mihi iam pridem cumulatum etiam videbatur.
quis erat qui putaret ad eum amorem, quem erga te ha-
bebam, posse aliquid accedere? tantum accessit, ut mihi
6 nunc denique amare videar, antea dilexisse. qua re quid
est quod ego te horter, ut dignitati et gloriae servias?
proponam tibi claros viros, quod facere solent qui hor-
tantur? neminem habeo clariorem quam te ipsum: te
7 imitere oportet, tecum ipse certes. ne licet quidem tibi
iam tantis rebus gestis non tui similem esse. quod cum
ita sit, hortatio non est necessaria, gratulatione magis
utendum est; contigit enim tibi, quod haud scio an ne-
mini, ut summa severitas animadversionis non modo non
invidiosa, sed etiam popularis esset et cum bonis omni-
bus, tum infimo cuique gratissima. hoc si tibi fortuna
quadam contigisset, gratularer felicitati tuae, sed contigit
magnitudine quadam cum animi, tum etiam ingenii atque
consilii; legi enim contionem tuam: nihil illa sapientius;
ita pedetemptim tum accessus a te ad causam facti, tum
recessus, ut res ipsa maturitatem tibi animadvertendi
8 omnium concessu daret. liberasti igitur et urbem periculo
et civitatem metu, neque solum ad tempus maximam

utilitatem attulisti, sed etiam ad exemplum; quo facto intellegere debes in te positam esse rem publicam tibique non modo tuendos, sed etiam ornandos illos viros, a quibus initium libertatis profectum est. sed his de rebus coram plura propediem, ut spero: tu, quoniam rem publicam nosque conservas, fac ut diligentissime te ipsum, mi Dolabella, custodias.

XVIII.

Scr. in Pompeiano a. d. VII. Idus Maias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO.

Saepius me iam agitas, quod rem gestam Dolabellae 1
nimis in caelum videar efferre; ego autem, quamquam
sane probo factum, tamen, ut tanto opere laudarem, adductus sum tuis et unis et alteris litteris. sed totum se
a te abalienavit Dolabella eadem causa, qua me quoque
sibi inimicissimum reddidit. o hominem pudentem! Kal.
Ian. debuit: adhuc non solvit, praesertim cum se maximo
aere alieno Faberii manu liberarit et opem ab eo petierit; licet enim iocari, ne me valde conturbatum putes.
atque ego ad eum VIII. Idus litteras dederam bene mane;
eodem autem die tuas litteras vesperi acceperam in Pompeiano, sane celeriter, tertio abs te die. sed, ut ad te
eo ipso die scripseram, satis aculeatas ad Dolabellam
litteras dedi, quae si nihil profecerint, puto fore ut me
praesentem non sustineat. Albianum te confecisse ar- 2
bitror. de Patulciano nomine, quod mihi suppetiatus
es, gratissimum est et simile tuorum omnium. sed ego
Erotem ad ista expedienda factum mihi videbar reliquisse, cuius non sine magna culpa vacillarunt. sed cum
ipso videro. de Montano, ut saepe ad te scripsi, erit 3
tibi tota res curae. Servius proficiscens quod desperanter tecum locutus est, minime miror, neque ei quicquam
in desperatione concedo. Brutus noster, singularis vir, 4
si in senatum non est Kal. Iuniis venturus, quid facturus sit in foro, nescio. sed hoc ipse melius. ego ex iis, quae parari video, non multum Idibus Martiis profectum iudico: itaque de Graecia cotidie magis et magis cogito; nec enim Bruto meo exsilium, ut scribit ipse, meditanti video quid prodesse possim. Leonidae me litterae non

satis delectarunt. de Herode tibi adsentior. Saufeii legisse vellem. ego ex Pompeiano VI. Idus Mai. cogitabam.

XIX.

Scr. in Pompeiano Nonis Maiis a. u. c. 710.

CICERO ATTICO.

1 Nonis Maiis cum essem in Pompeiano, accepi binas a te litteras, alteras sexto die, alteras quarto: ad superiores igitur prius. quam mihi iucundum opportune tibi Barnaeum litteras reddidisse! tu vero cum Cassio, ut cetera. quam commode autem, quod id ipsum, quod me mones, quadriduo ante ad eum scripseram exemplumque mearum litterarum ad te miseram. sed cum Dolabellae avaritia — sic enim tu ad me scripseras — magna desperatione adfectus essem, ecce tibi et Bruti et tuae litterae. ille exsilium meditari; nos autem alium portum propiorem huic aetati videbamus, in quem mallem equidem pervehi florente Bruto nostro constitutaque re publica. sed nunc quidem, ut scribis, non utrum vis; adsentiris enim mihi nostram aetatem a castris, praeser-
2 tim civilibus, abhorrere. Antonius ad me tantum de Clodio rescripsit, meam lenitatem et clementiam et sibi esse gratam et mihi voluptati magnae fore; sed Pansa furere videtur de Clodio itemque de Deiotaro, et loquitur severe, si velis credere. illud tamen non belle, ut mihi quidem videtur, quod factum Dolabellae vehemen-
3 ter improbat. de coronatis, cum sororis tuae filius a patre accusatus esset, rescripsit se coronam habuisse honoris Caesaris causa, posuisse luctus gratia, postremo se libenter vituperationem subire, quod amaret etiam mor-
4 tuum Caesarem. ad Dolabellam, quem ad modum tibi dicis placere, scripsi diligenter. ego etiam ad Siccam: tibi hoc oneris non impono; nolo te illum iratum habere. Servii orationem cognosco, in qua plus timoris video quam consilii; sed, quoniam perterriti omnes sumus, adsentior Servio. Publilius tecum tricatus est; huc enim Caerellia missa ab istis est legata ad me, cui facile persuasi mihi id, quod rogaret, ne licere quidem, non modo non lubere. Antonium si videro, accurate agam de

Buthroto. venio ad recentiores litteras, quamquam de 5
Servio iam rescripsi. 'me facere magnam πρᾶξιν Dola-
bellae.' mihi mehercule ita videtur; non potuisset maior
tali re talique tempore. sed tamen, quicquid ei tribuo,
tribuo ex tuis litteris. tibi vero adsentior maiorem πρᾶξιν
eius fore, si mihi, quod debuit, dissolverit. Brutus velim
sit Asturae. quod autem laudas me, quod nihil ante de 6
profectione constituam, quam, ista quo evasura sint,
videro, muto sententiam; neque quicquam tamen ante,
quam te videro. Atticam meam gratias mihi agere de
matre gaudeo, cui quidem ego totam villam cellamque
tradidi, eamque cogitabam v. Idus videre. tu Atticae
salutem dices; nos Piliam diligenter tuebimur.

XX.

Scr. in Puteolano a. d. V. Idus Maias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO

E Pompeiano navi advectus sum in Luculli nostri 1
hospitium vi. Idus, hora fere tertia; egressus autem e
navi accepi tuas litteras, quas tuus tabellarius in Cuma-
num attulisse dicebatur, Nonis Maiis datas. a Lucullo
postridie eadem fere hora veni in Puteolanum: ibi accepi
duas epistolas, alteram Nonis, alteram vii. Idus Lanuvio
datas. audi igitur ad omnis. primum, quae de re mea 2
gesta et in solutione et in Albiano negotio, grata. de
tuo autem Buthroto, cum in Pompeiano essem, Misenum
venit Antonius; inde ante discessit, quam illum venisse
audissem, in Samnium; a quo vide quid speres. Romae
igitur de Buthroto. L. Antonii horribilis contio, Dola-
bellae praeclara. iam vel sibi habeat nummos, modo nu-
meret Idibus. Tertullae nollem abortum; tam enim Cassii
sunt iam quam Bruti serendi. de regina velim atque
etiam de Caesare illo. persolvi primae epistolae, venio
ad secundam. de Quintis, Buthroto, cum venero, ut
scribis. quod Ciceroni suppeditas, gratum. quod errare
me putas, qui rem publicam putem pendere *e* Bruto, sic
se res habet: aut nulla erit aut ab isto istisve servabitur.
quod me hortaris, ut scriptam contionem mittam, accipe
a me, mi Attice, καθολικὸν θεώρημα earum rerum, in
quibus satis exercitati sumus. nemo umquam neque

poëta neque orator fuit, qui quemquam meliorem quam se arbitraretur; hoc etiam malis contingit: quid tu Bruto putas, et ingenioso et erudito? de quo etiam experti sumus nuper in edicto. scripseram rogatu tuo: meum mihi placebat, illi suum. quin etiam, cum ipsius precibus paene adductus scripsissem ad eum 'de optimo genere dicendi,' non modo mihi, sed etiam tibi scripsit sibi illud, quod mihi placeret, non probari. qua re sine quaeso sibi quemque scribere:

suam cuique sponsam, mihi meam; suum cuique amorem, mihi meum.

non scite; hoc enim Atilius, poëta durissimus. atque utinam liceat isti contionari! cui si esse in urbe tuto licebit, vicimus; ducem enim novi belli civilis aut nemo
4 sequetur aut ii sequentur, qui facile vincantur. venio ad tertiam. gratas fuisse meas litteras Bruto et Cassio gaudeo; itaque iis rescripsi. quod Hirtium per me meliorem fieri volunt, do equidem operam, et ille optime loquitur, sed vivit habitatque cum Balbo, qui item bene loquitur. quid credas, videris. Dolabellam valde placere tibi video; mihi quidem egregie. cum Pansa vixi in Pompeiano: is plane mihi probabat se bene sentire et cupere pacem. causam armorum quaeri plane video. edictum Bruti et Cassii probo. quaeris, ut suscipiam cogitationem, quidnam istis agendum putem: consilia temporum sunt, quae in horas commutari vides. Dolabellae et prima illa actio et haec contra Antonium contio mihi profecisse permultum videtur. prorsus ibat res. nunc autem videmur habituri ducem: quod unum muni-
5 cipia bonique desiderant. Epicuri mentionem facis et audes dicere μὴ πολιτεύεσθαι? non te Bruti nostri volticulus ab ista oratione deterret? Quintus filius *illius*, ut scribis, est dextella. per eum igitur, quod volemus, facile auferemus. exspecto, si, ut putas, L. Antonius produxit Octavium, qualis contio fuerit. haec scripsi *summatim*; statim enim Cassii tabellarius. eram continuo Piliam salutaturus, deinde ad epulas Vestorii navicula. Atticae plurimam salutem.

XXI.

Scr. in Puteolano a. d. V. Idus Maias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO.

Cum paulo ante dedissem ad te Cassii tabellario lit- 1
teras, v. Idus venit noster tabellarius, et quidem, portenti
simile, sine tuis litteris; sed cito conieci Lanuvii te fuisse.
Eros autem festinavit, ut ad me litterae Dolabellae per-
ferrentur, non de re mea — nondum enim meas acce-
perat —, sed rescripsit ad eas, quarum exemplum tibi
miseram, sane luculente. ad me autem, cum Cassii tabel- 2
larium dimisissem, statim Balbus. o dei boni, quam
facile perspiceres timere otium! et nosti virum, quam
tectus; sed tamen Antonii consilia narrabat: illum cir-
cumire veteranos, ut acta Caesaris sancirent idque se
facturos esse iurarent, ut rata omnes haberent eaque
duumviri omnibus mensibus inspicerent. questus est
etiam de sua invidia, eaque omnis eius oratio fuit, ut
amare videretur Antonium. quid quaeris? nihil sinceri.
mihi autem non est dubium quin res spectet ad castra; 3
acta enim illa res est animo virili, consilio puerili: quis
enim hoc non vidit, regni heredem relictum? quid autem
absurdius?

hoc metuere, alterum in metu non ponere?

quin etiam hoc ipso tempore multa *ὑποσόλοικα.* Pontii
Neapolitanum a matre tyrannoctoni possideri? legendus
mihi saepius est 'Cato maior' ad te missus; amariorem
enim me senectus facit. stomachor omnia. sed mihi
quidem *βεβίωται.* viderint iuvenes. tu mea curabis, ut
curas. haec scripsi seu dictavi apposita secunda mensa 4
apud Vestorium. postridie apud Hirtium cogitabam, et
quidem *πεντέλοιπον.* sic hominem traducere ad optu-
matis paro. *λῆρος πολύς.* nemo est istorum, qui otium
non timeat. qua re talaria videamus; quidvis enim
potius quam castra. Atticae salutem plurimam velim
dicas. exspecto Octavii contionem et si quid aliud, ma-
xime autem, ecquid Dolabella tinniat an in meo nomine
tabulas novas fecerit.

XXII.

Scr. in Puteolano prid. Idus Maias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO.

1 Certior a Pilia factus mitti ad te Idibus tabellarios, statim hoc nescio quid exaravi. primum igitur scire te volui me hinc Arpinum xvi. Kalend. Iun.: eo igitur mittes, si quid erit posthac. quamquam ipse iam iamque adero; cupio enim ante, quam Romam venio, odorari diligentius, quid futurum sit. quamquam vereor ne nihil coniectura aberrem: minime enim obscurum est, quid isti moliantur — meus vero discipulus, qui hodie apud me cenat, valde amat illum, quem Brutus noster sauciavit —, et, si quaeris — perspexi enim plane — timent otium; *ὑπόθεσιν* autem hanc habent eamque prae se ferunt, clarissimum *virum* interfectum, totam rem publicam illius interitu perturbatam; inrita fore, quae ille egisset, simul ac desisteremus timere; clementiam illi malo fuisse, qua si usus non esset, nihil ei tale accidere

2 potuisse. mihi autem venit in mentem, si Pompeius cum exercitu firmo veniat, quod est *εὔλογον*, certe fore bellum. haec me species cogitatioque perturbat; neque enim iam, quod tibi tum licuit, nobis nunc licebit; nam aperte laetati sumus. deinde habent in ore nos ingratos: nullo modo licebit, quod tum et tibi licuit et multis. *φαινοπροσωπητέον* ergo et *ἰτέον* in castra? miliens mori melius, huic praesertim aetati. itaque me Idus Martiae non tam consolantur quam antea; magnum enim mendum continent: etsi illi iuvenes

ἄλλοις ἐν ἐσθλοῖς τόνδ᾽ ἀπωθοῦνται ψόγον.

sed, si tu melius quidpiam speras, quod et plura audis et interes consiliis, scribas ad me velim simulque cogites, quid agendum nobis sit super legatione votiva. equidem in his locis moneor a multis, ne in senatu Kalendis; dicuntur enim occulte milites ad eam diem comparari, et quidem in istos, qui mihi videntur ubivis tutius quam in senatu fore.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD ATTICUM

LIBER QUINTUS DECIMUS.

I. a.

Scr. in Puteolano a. d. XVI. Kalendas Iunias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

O factum male de Alexione! incredibile est, quanta 1
me molestia adfecerit, nec mehercule ex ea parte maxime, quod plerique mecum: 'ad quem igitur te medicum conferes?' quid mihi iam medico? aut, si opus est, tanta inopia est? amorem erga me, humanitatem suavitatemque desidero. etiam illud: quid est, quod non pertimescendum sit, cum hominem temperantem, summum medicum tantus inproviso morbus oppresserit? sed ad haec omnia una consolatio est, quod ea condicione nati sumus, ut nihil, quod homini accidere possit, recusare debeamus. de Antonio iam antea tibi scripsi non esse eum a 2
me conventum; venit enim Misenum, cum ego essem in Pompeiano; inde ante profectus est, quam ego eum venisse cognovi. sed casu, cum legerem tuas litteras, Hirtius erat apud me in Puteolano: ei legi et egi. primum quod attinet, nihil mihi concedebat; deinde ad summam, arbitrum me statuebat non modo huius rei, sed totius consulatus sui. cum Antonio autem sic agemus, ut perspiciat, si in eo negotio nobis satis fecerit, totum me futurum suum. Dolabellam spero domi esse. redeamus 3
ad nostros, de quibus tu bonam spem te significas habere propter edictorum humanitatem; ego autem perspexi, cum a me XVII. Kal. de Puteolano Neapolim Pansae conveniendi causa proficisceretur Hirtius, omnem eius sensum; seduxi enim et ad pacem sum cohortatus: non poterat scilicet negare se velle pacem, sed non minus se nostrorum arma timere quam Antonii, et tamen utrosque

non sine causa praesidium habere, se autem utraque
4 arma metuere. quid quaeris? *οὐδὲν ὑγιές*. de Q. filio
tibi adsentior; patri quidem certe gratissimae bellae tuae
litterae fuerunt. Caerelliae vero facile satis feci, nec
valde laborare mihi visa est, et, si illa, ego certe non
laborarem. istam vero, quam tibi molestam scribis esse,
auditam a te esse omnino demiror: nam quod eam con-
laudavi apud amicos, audientibus tribus filiis eius et filia
tua † *TOECTOYOY*. [quid est hoc?] quid est autem, cur
ego personatus ambulem? parumne foeda persona est
5 ipsius senectutis? quod Brutus rogat, ut ante Kalendas,
ad me quoque scripsit, et fortasse faciam; sed plane,
quid velit, nescio: quid enim illi adferre consilii possum,
cum ipse egeam consilio et cum ille suae inmortalitati
melius quam nostro otio consuluerit? de regina rumor
exstinguetur. de Flamma, obsecro te, si quid potes.

I. b.

Scr. in Sinuessano a. d. XV. Kalendas Iunias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

1 Here dederam ad te litteras exiens e Puteolano de-
verteramque in Cumanum; ibi bene valentem videram
Piliam. quin etiam paulum Cumis eam vidi; venerat enim
in funus, cui funeri ego quoque operam dedi: Cn. Lucul-
lus, familiaris noster, matrem efferebat. mansi igitur eo
die in Sinuessano, atque inde mane postridie Arpinum
2 proficiscens hanc epistolam exaravi. erat autem nihil
novi, quod aut scriberem aut ex te quaererem, nisi forte
hoc ad rem putas pertinere: Brutus noster misit ad me
orationem suam habitam in contione Capitolina petivit-
que a me, ut eam sine ambitione corrigerem ante, quam
ederet. est autem oratio scripta elegantissime sententiis,
verbis ut nihil possit ultra: ego tamen, si illam causam
habuissem, scripsissem ardentius. *ὑπόθεσις* vides quae
sit *et* persona dicentis; itaque eam corrigere non potui:
quo enim in genere Brutus noster esse volt et quod iu-
dicium habet de optimo genere dicendi, id ita consecutus
est in ea oratione, ut elegantius esse nihil possit. sed
ego secutus aliud sum, sive hoc recte sive non recte. tu
tamen velim orationem legas, nisi forte iam legisti, cer-

tioremque me facias, quid iudices ipse: quamquam vereor ne cognomine tuo lapsus hyperatticus sis in iudicando; sed si recordabere *Δημοσθένους* fulmina, tum intelleges posse et *ἀττικώτατα et* gravissime dici. sed haec coram. nunc nec sine epistola nec cum inani epistola volui ad te Metrodorum venire.

II.

Scr. in Vesciano a. d. XV. Kalendas Iunias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

xv. Kal. e Sinuessano proficiscens, cum dedissem ad 1
te litteras devertissemque † acutius, in Vesciano accepi a tabellario tuas litteras, in quibus nimis multa de Buthroto; non enim tibi ea res maiori curae aut est aut erit quam mihi. sic enim decet te mea curare, tua me; quam ob rem id quidem sic susceptum est mihi, ut nihil sim habiturus antiquius. L. Antonium contionatum esse 2
cognovi tuis litteris et aliis sordide, sed, id quale fuerit, nescio; nihil enim scripsti. de Menedemo, probe; Quintus certe ea dictitat, quae scribis. consilium meum a te probari, quod ea non scribam, quae tu a me postularis, facile patior, multoque magis id probabis, si orationem eam, de qua hodie ad te scripsi, legeris. quae de legionibus scribis, ea vera sunt. sed non satis hoc mihi videris tibi persuasisse, qui de Buthrotiis nostris per senatum speres confici posse, † quod puto; tantum enim video: non videmur esse victuri. sed, *ut* etiam nos hoc fallat, de Buthroto te non fallet. de Octavii contione idem sen- 3
tio, quod tu, ludorumque eius apparatus et Matius ac Postumus mihi procuratores non placent; Saserna collega dignus. sed isti omnes, quem ad modum sentis, non minus otium timent quam nos arma. Balbum levari invidia per nos velim, sed ne ipse quidem id fieri posse confidit; itaque alia cogitat. quod prima disputatio Tusculana te 4
confirmat, sane gaudeo; neque enim ullum est perfugium aut melius aut paratius. Flamma quod bene loquitur, non moleste fero. Tyndaritanorum causa, de qua † causa laborat, quae sit, ignoro; hos tamen. *πεντέλοιπον* movere ista videntur, in primis erogatio pecuniae. de Alexione doleo, sed quoniam inciderat in tam gravem morbum,

bene actum cum illo arbitror. quos tamen secundos heredes, scire velim, et diem testamenti.

III.

Scr. in Arpinati a. d. XI. Kalendas Iunias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

1 Undecimo Kal. accepi duas epistolas tuas, quibus duabus meis respondisti. una erat xv. Kal., altera xii. data; ad superiorem igitur prius. accurres in Tusculanum, ut scribis, quo me vi. Kal. venturum arbitrabar. quod scribis parendum victoribus, non mihi quidem, cui sunt multa potiora; nam illa, quae recordaris, Lentulo et Marcello consulibus acta in aede Apollinis, nec causa eadem est nec simile tempus, praesertim cum Marcellum scribas aliosque discedere. erit igitur nobis coram odorandum et constituendum, tutone Romae esse possimus. novi conventus habitatores sane movent; in magnis enim versamur angustiis: etsi ista parvi; quin et maiora contemnimus. Calvae testamentum cognovi, hominis turpis ac sordidi. tabula Demonici quod tibi curae est, gratum. de † malo scripsi iam pridem ad Dolabellam accuratissime, modo redditae litterae sint: eius causa et cupio et

2 debeo. venio ad propiorem. cognovi de Alexione quae desiderabam. Hirtius est tuus. Antonio quam est volo peius esse. de Q. filio, ut scribis, A. M. C. de patre coram agemus. Brutum omni re, qua possum, cupio iuvare, cuius de oratiuncula idem te, quod me, sentire video; sed parum intellego, quid me velis scribere quasi a Bruto habita oratione, cum ille ediderit. qui tandem convenit? an sic, ut in tyrannum iure optimo caesum? multa dicentur, multa scribentur a nobis, sed alio modo et tempore. de sella Caesaris, bene tribuni; praeclaros etiam xiv. ordines! Brutum apud me fuisse gaudeo, modo et libenter fuerit et sat diu.

IV.

Scr. in Arpinati a. d. X. Kalendas Iunias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

1 x. K. *hora* viii. fere a Q. Fufio venit tabellarius. nescio quid ab eo litterularum, uti me sibi restituerem:

sane insulse, ut solet, nisi forte quae non ames omnia videntur insulse fieri. scripsi ita, ut te probaturum existimo. mihi duas a te epistolas reddidit, unam xi., alteram x. ad recentiorem prius et pleniorem. laudo. si vero etiam Carfulenus: *ἄνω ποταμῶν*. Antonii consilia narras turbulenta, atque utinam potius per populum agat quam per senatum! quod quidem ita credo. sed mihi totum eius consilium ad bellum spectare videtur, si quidem D. Bruto provincia eripitur. quoquo modo ego de illius nervis existimo, non videtur fieri posse sine bello; sed non cupio, quoniam cavetur Buthrotiis. rides? ast condoleo non mea potius adsiduitate, diligentia, gratia perfici.
quod scribis te nescire, quid nostris faciendum sit, iam 2
pridem me illa *ἀπορία* sollicitat. itaque stulta iam Iduum Martiarum est consolatio; animis enim usi sumus virilibus, consiliis, mihi crede, puerilibus. excisa enim est arbor, non evolsa; itaque, quam fruticetur, vides. redeamus igitur, quoniam saepe usurpas, ad Tusculanas disputationes. Saufeium † pete celemus; ego numquam indicabo. quod te a Bruto *rogari* scribis, ut certior fieret, quo die in Tusculano essem futurus, ut ad te ante scripsi, vi. Kal., et quidem ibi te quam primum per videre velim; puto enim nobis Lanuvium eundum, et quidem non sine
multo sermone. sed *μελήσει*. redeo ad superiorem, ex 3
qua praetereo illa prima de Buthrotiis, quae mihi sunt inclusa medullis, sit modo, ut scribis, locus agendi. de oratione Bruti prorsus contendis, cum iterum tam multis verbis agis. egone ut eam causam, quam is scripsit? ego scribam non rogatus ab eo? nulla *παρεγχείρησις* fieri potest contumeliosior. 'at' inquis '*Ἡρακλείδειον* aliquid.' non recuso id quidem, sed et componendum argumentum est et scribendi exspectandum tempus maturius. licet enim de me, ut libet, existimes — velim quidem quam optime —, si haec ita manent, ut videntur — feres quod dicam —, me Idus Martiae non delectant. ille enim numquam revertisset; nos timor confirmare eius acta non coegisset; aut — ut in Saufeii eam relinquamque Tusculanas disputationes, ad quas tu etiam Vestorium hortaris — ita gratiosi eramus apud illum, quem di mortuum perduint! ut nostrae aetati, quoniam interfecto domino liberi

non sumus, non fuerit dominus ille fugiendus. rubeo, mihi
4 crede; sed iam scripseram, delere nolui. de Menedemo vellem verum fuisset; de regina velim verum sit. cetera coram, et maxime, quid nostris faciendum sit, quid etiam nobis, si Antonius militibus obsessurus est senatum. hanc epistolam si illius tabellario dedissem, veritus sum ne solveret: itaque misi dedita *opera*; erat enim rescribendum tuis.

5 Quam vellem Bruto studium tuum navare potuisses! ego igitur ad eum litteras. ad Dolabellam Tironem misi cum mandatis et litteris; eum ad te vocabis et, si quid habebis, quod placeat, scribes. ecce autem de traverso L. Caesar ut veniam ad se rogat in Nemus aut scribam, quo se venire velim; Bruto enim placere se a me conveniri. o rem odiosam et inexplicabilem! puto me ergo iturum, et inde Romam, nisi quid mutaro. summatim adhuc ad te; nihildum enim a Balbo. tuas igitur exspecto, nec actorum solum, sed etiam futurorum.

V.

Scr. in Atinati exeunte mense Maio a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

1 A Bruto tabellarius rediit; attulit et ab eo et Cassio litteras: consilium meum magno opere exquirunt, Brutus quidem, utrum de duobus. o rem miseram! plane non habeo quod scribam: itaque silentio puto me usurum, nisi quid aliud tibi videtur; sin tibi quid venit in mentem, scribe, quaeso. Cassius vero vehementer orat ac petit, ut Hirtium quam optimum faciam: sanum putas?
2 † *ὅτε ναῦς ἄνθρακες.* epistolam tibi misi. ut tu de provincia Bruti et Cassii per senatus consultum, ita scribit et Balbus et Hirtius † quidem se acturum. etenim iam in Tusculano est, mihique ut absim vehementer auctor est: ille quidem periculi causa, quod sibi etiam fuisse dicit; ego autem, etiam ut nullum periculum sit, tantum abest ut Antonii suspitionem fugere nunc curem, ne videar eius secundis rebus non delectari, ut mihi causa ea
3 sit, cur Romam venire nolim, ne illum videam. Varro autem noster ad me epistolam misit sibi a nescio quo missam — nomen enim delerat —, in qua scriptum erat

veteranos eos, qui reiciantur — nam partem esse dimissam —, improbissime loqui, ut magno periculo Romae sint futuri, qui ab eorum partibus dissentire videantur. qui porro noster itus reditus, voltus incessus inter istos? quod si, ut scribis, L. Antonius in D. Brutum, reliqui in nostros, ego quid faciam? aut quo me pacto geram? mihi vero deliberatum est, ut nunc quidem est, abesse ex ea urbe, in qua non modo florui cum summa, verum etiam servivi cum aliqua dignitate; nec tam statui ex Italia exire, de quo tecum deliberabo, quam istuc non venire.

VI.

Scr. in Tusculano Kalendis Iuniis a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Cum ad me Brutus noster scripsisset et Cassius, ut 1
Hirtium, quem adhuc bonum fuisse sciebant neque eum confidebant fore, mea auctoritate meliorem facerem — Antonio est enim fortasse iratior, causae vero amicissimus —, tamen ad eum scripsi eique dignitatem Bruti et Cassii commendavi: ille quid mihi rescripsisset, scire te volui, si forte idem tu, quod ego, existimares, istos etiam nunc vereri ne forte ipsi nostri plus animi habeant, quam habent.

'HIRTIUS CICERONI SUO SAL.

Rure iam redierim, quaeris. an ego, cum omnes ca- 2
leant, ignaviter aliquid faciam? etiam ex urbe sum profectus; utilius enim statui abesse: has tibi litteras exiens in Tusculanum scripsi. noli autem me tam strenuum putare, ut ad Nonas recurram; nihil enim iam video opus esse nostra cura, quoniam praesidia sunt in tot annos provisa. Brutus et Cassius utinam, quam facile a te de me impetrare possunt, ita per te exorentur, ne quod calidius ineant consilium! cedentis enim haec ais scripsisse: quo? aut qua re? retine, obsecro te, Cicero, illos et noli 3
sinere haec omnia perire, quae funditus *medius* fidius rapinis, incendiis, caedibus pervertuntur. tantum, si quid timent, caveant; nihil praeterea moliantur: non medius fidius acerrimis consiliis plus quam etiam inertissimis, dum modo diligentibus, consequentur; haec enim, quae fluunt,

per se diuturna non sunt; in contentione praesentis ad nocendum habent viris. quid speres de illis, in Tusculanum ad me scribe.'

4 Habes Hirtii epistolam, cui rescripsi nil illos calidius cogitare, idque confirmavi. hoc qualecumque esset te scire volui.

Obsignata iam *epistola* Balbus ad me Serviliam redisse, confirmare non discessuros. nunc exspecto a te litteras.

VII.

Scr. in Tusculano exeunte mense Maio a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Gratum, quod mihi epistolas; quae quidem me delectarunt, in primis Sexti nostri. dices 'quia te laudat.' puto mehercule id quoque esse causae, sed tamen etiam ante, quam ad eum locum veni, valde mihi placebat cum sensus eius de re publica, tum scribendi *. Servius vero pacificator cum librariolo suo videtur obisse legationem et omnis captiunculas pertimescere. debuerat autem non 'ex iure manum consertum,' sed quae sequuntur; tuque scribes.

VIII.

Scr. in Tusculano prid. Kalendas Iunias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

1 Post tuum discessum binas a Balbo, nihil novi, itemque ab Hirtio, qui se scribit vehementer offensum esse veteranis. exspectat animus, quidnam agam de Kalendis. misi igitur Tironem et cum Tirone pluris, quibus singulis, ut quidque accidisset, dares litteras, atque etiam scripsi ad Antonium de legatione, ne, si ad Dolabellam solum scripsissem, iracundus homo commoveretur. quod autem aditus ad eum difficilior esse dicitur, scripsi ad Eutrapelum, ut is ei meas litteras redderet, legatione mihi opus esse. honestior est votiva, sed licet uti utra-
2 que. de te, quaeso, etiam atque etiam vide. velim possis coram; si minus possis, litteris idem consequemur. Graeceius ad me scripsit C. Cassium sibi scripsisse homines comparari, qui armati in Tusculanum mitterentur. id

quidem mihi *non* videbatur, sed cavendum tamen † ut ille que plures videndae. sed aliquid crastinus dies ad cogitandum nobis † dare.

IX.

Scr. in Tusculano a. d. IV. Nonas Iunias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

IIII. Non. vesperi a Balbo redditae mihi litterae fore 1
Nonis senatum, ut Brutus in Asia, Cassius in Sicilia frumentum emendum et ad urbem mittendum curarent. o rem miseram! primum ullam ab istis, dein, si aliquam, hanc † legatoriam provinciam! atque haud scio an melius sit quam ad Eurotam sedere: sed haec casus gubernabit. ait autem eodem tempore decretum iri, ut et iis et reliquis praetoriis provinciae decernantur. hoc certe melius quam illa Περσικὴ porticus; nolo enim Lacedaemonem, † longinquo quom Lanuvium existimavit. 'rides' inquies 'in talibus rebus?' quid faciam? plorando fessus sum. di inmortales! quam me conturbatum tenuit epi- 2
stolae tuae prior pagina? quid autem iste in domo tua casus armorum? sed hunc quidem nimbum cito transisse laetor. tu quid egeris tua cum tristi, tum etiam difficili ad consiliandum legatione, vehementer exspecto; est enim inexplicabilis: ita circumsedemur copiis omnibus. me quidem Bruti litterae, quas ostendis a te lectas, ita perturbarunt, ut, quamquam ante egebam consilio, tamen animi dolore sim tardior. sed plura, cum ista cognoro. hoc autem tempore quod scriberem nihil erat, eoque minus, quod dubitabam, tu has ipsas litteras essesne accepturus; erat enim incertum, visurusne te esset tabellarius. ego tuas litteras vehementer exspecto.

X.

Scr. in Tusculano Nonis Iuniis a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

O Bruti amanter scriptas litteras! o iniquum tuum tempus, qui ad eum ire non possis! ego autem quid scribam? ut beneficio istorum utantur? quid turpius? ut moliantur aliquid? nec audent nec iam possunt. age, quiescant auctoribus nobis: quis incolumitatem praestat?

si vero aliquid de Decimo gravius, quae nostris vita, etiam si nemo molestus sit? ludos vero non facere, quid foedius? frumentum imponere, quae est alia Dionis legatio? aut quod munus in re publica sordidius? prorsus quidem consilia tali in re ne iis quidem tuta sunt, qui dant; sed possim id neglegere proficiens: frustra vero qui ingrediar? matris consilio cum utatur vel etiam precibus, quid me interponam? sed tamen cogitabo, quo genere utar litterarum; nam silere non possum. statim igitur mittam vel Antium vel Circeios.

XI.

Scr. in Antiati a. d. V. Idus Iunias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

1 Antium veni a. d. VI. Idus: Bruto iucundus noster adventus. deinde multis audientibus Servilia, Tertulla, Porcia quaerere, quid placeret — aderat etiam Favonius —, ego, quod eram meditatus in via, suadere, ut uteretur Asiatica curatione frumenti, nihil esse iam reliqui, quod ageremus, nisi ut salvus esset; in eo etiam ipsi rei publicae esse praesidium. quam orationem cum ingressus essem, Cassius intervenit; ego eadem illa repetivi. hoc loco fortibus sane oculis Cassius — Martem spirare diceres — se in Siciliam non iturum. 'egone ut beneficium accepissem contumeliam?' 'quid ergo agis?' inquam. at ille in Achaiam se iturum. 'quid tu,' inquam 'Brute?' 'Romam,' inquit 'si tibi videtur.' 'mihi vero minime; tuto enim non eris.' 'quid? si possem esse, placeretne?' 'atque ut omnino neque nunc neque ex praetura in provinciam ires; sed auctor non sum, ut te urbi committas.' dicebam ea, quae tibi profecto in mentem veniunt, cur
2 non esset tuto futurus. multo inde sermone querebantur — atque id quidem Cassius maxime — amissas occasiones Decimumque graviter accusabant: ego negabam oportere praeterita, adsentiebar tamen. cumque ingressus essem dicere, quid oportuisset — nec vero quicquam novi, sed ea, quae cotidie omnes —, nec tamen illum locum attingerem, quemquam praeterea oportuisse tangi, sed senatum vocari, populum ardentem studio vehementius incitari, totam suscipi rem publicam, exclamat tua

familiaris: 'hoc vero neminem umquam audivi!' ego repressi. sed et Cassius mihi videbatur iturus — etenim Servilia pollicebatur se curaturam ut illa frumenti curatio de senatus consulto tolleretur —, et noster cito deiectus est de illo inani sermone: velle se dixerat. constituit igitur, ut ludi absente se fierent suo nomine; proficisci autem mihi in Asiam videbatur ab Antio velle. ne 3
multa: nihil me in illo itinere praeter conscientiam meam delectavit; non enim fuit committendum, ut ille ex Italia prius, quam a me conventus esset, discederet. hoc dempto munere amoris atque officii sequebatur, ut mecum ipse:

ἡ δεῦρ' ὁδός σοι τί δύναται νῦν, θεοπρόπε;

prorsus dissolutum offendi navigium vel potius dissipatum; nihil consilio, nihil ratione, nihil ordine. itaque etsi ne antea quidem dubitavi, tamen nunc eo minus, evolare hinc, idque quam primum, 'ubi nec Pelopidarum facta neque famam audiam.' sed heus tu, ne forte sis 4
nescius, Dolabella me sibi legavit a. d. IIII. Nonas: id mihi heri vesperi nuntiatum est. votiva ne tibi quidem placebat; etenim erat absurdum, quae, si stetisset res publica, vovissem, ea me eversa illa vota dis solvere, et habent, opinor, liberae legationes definitum tempus lege Iulia, nec facile addi potest: aveo genus legationis, ut, cum velis, introire exire liceat; quod nunc mihi additum est. bella est autem huius iuris quinquennii licentia. quamquam *quid de* quinquennio cogitem? contrahi mihi negotium videtur. sed *βλάσφημα* mittamus.

XII.

Scr. in Antiati a. d. III. Idus Iunias a. u. c. 701.

CICERO ATTICO SAL.

Bene mehercule de Buthroto. at ego Tironem ad 1
Dolabellam cum litteris, quia iusseras, miseram. quid nocet? de nostris autem Antiatibus satis videbar plane scripsisse, ut non dubitares, quin essent otiosi futuri usurique beneficio Antonii contumelioso. Cassius frumentariam rem aspernabatur; eam Servilia sublaturam ex senatus consulto se esse dicebat. noster vero, *καὶ*

μάλα σεμνῶς, in Asiam, postea quam mihi est adsensus tuto se Romae esse non posse — ludos enim absens facere malebat —, statim ait se iturum, simul ac ludorum apparatum iis, qui curaturi essent, tradidisset. navigia colligebat; erat animus in cursu. interea in isdem locis
2 erant futuri; Brutus quidem se aiebat Asturae. L. quidem Antonius liberaliter litteris sine cura me esse iubet: habeo unum beneficium; alterum fortasse, *si* in Tusculanum venerit. o negotia non ferenda! quae feruntur tamen. *τῶν δὲ αἰτίαν τῶν Βρούτων τις ἔχει!* in Octaviano, ut perspexi, satis ingenii, satis animi, videbaturque erga nostros *ἥρωας* ita fore, ut nos vellemus, animatus. sed quid aetati credendum sit, quid nomini, quid hereditati, quid *κατηχήσει*, magni consilii est. vitricus quidem nihil censebat, quem Asturae vidimus. sed tamen alendus est et, ut nihil aliud, ab Antonio seiungendus. Marcellus praeclare, si praecipit † nostro nostri: cui quidem ille deditus mihi videbatur; Pansae autem et Hirtio non nimis credebat. bona indoles, *ἐὰν διαμείνῃ*.

XIII.

Scr. in Puteolano a. d. VIII. Kalendas Novembres a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

1 VIII. Kal. duas a te accepi epistolas: respondebo igitur priori prius. adsentior tibi, ut nec duces simus nec agmen cogamus, faveamus tamen. orationem tibi misi: eius custodiendae et proferendae arbitrium tuum. sed
2 quando illum diem, cum tu edendam putes? indutias, quas scribis, non intellego fieri posse; melior est *ἀναντιφωνησία*, qua me usurum arbitror. quod scribis legiones duas Brundisium venisse, vos omnia prius: scribes igitur,
3 quicquid audieris. Varronis *διάλογον* exspecto. iam probo *Ἡρακλείδειον*, praesertim cum tu tanto opere delectere, sed quale velis velim scire. quod ad te antea atque adeo prius scripsi — sic enim mavis — ad scribendum tibi, vere dicam, fecisti me acriorem: ad tuum enim iudicium, quod mihi erat notum, addidisti Peducaei auctoritatem, magnam quidem apud *me* et in primis gravem: enitar igitur ne desideres aut industriam meam aut diligentiam. Vettienum, ut scribis, et Faberium foveo.

Clodium nihil arbitror malitiose: quamquam —. sed
quid egerit. de libertate retinenda, qua certe nihil est
dulcius, tibi adsentior. itane Gallo Caninio? *o* hominem
nequam! quid enim dicam aliud? cautum Marcellum! me
sic, sed non tamen cautissimum. longiori epistolae supe- 4
riorique respondi. nunc breviori propiorique quid respon-
deam nisi eam fuisse dulcissimam? res Hispanienses valde
bonae; modo Balbilium incolumem videam, subsidium
nostrae senectutis. de Anniano item, quod me valde ob-
servat Visellia. sed haec quidem humana. de Bruto te
nihil scire dicis, sed Selicia venisse M. Scaptium, eum-
que † non qua pompa, ad se tamen clam venturum sci-
turumque me omnia: quae ego statim. interea narrat
eadem Bassi servum venisse, qui nuntiaret legiones Ale-
xandrinas in armis esse, Bassum arcessi, Cassium exspe-
ctari: quid quaeris? videtur res publica ius suum recipe-
ratura. sed ne quid ante. nosti horum exercitationem
in latrocinio et amentiam. Dolabella vir optimus *est*. 5
etsi, cum scribebam, secunda mensa adposita, venisse
eum ad Baias audiebam, tamen ad me ex Formiano scri-
psit — quas litteras, cum e balineo exissem, accepi —
sese de attributione omnia summa fecisse: Vettienum
accusat; tricatur scilicet, ut monetalis; sed ait totum
negotium Sestium nostrum suscepisse, optimum illum
quidem virum nostrique amantissimum. quaero autem,
quid tandem Sestius in hac re facere possit, quod non
quivis nostrum? sed, si quid praeter spem erit, facies ut
sciam; sin est, ut arbitror, negotium perditum, scribes
tamen, neque ista res commovebit. nos hic *φιλοσοφοῦ-* 6
μεν — quid enim aliud? — et *τὰ περὶ τοῦ καθήκοντος*
magnifice explicamus *προσφωνοῦμεν*que Ciceroni; qua de
re enim potius pater filio? deinde alia. quid quaeris?
exstabit opera peregrinationis huius. Varronem hodie
aut cras venturum putabant; ego autem in Pompeianum
properabam, non quo hoc loco quicquam pulchrius, sed
interpellatores illic minus molesti. sed perscribe, quaeso,
quae causa sit Myrtilo — poenas quidem illum pepen-
disse audivi — et satisne pareat, unde corruptus. haec 7
cum scriberem, tantum quod existimabam ad te oratio-
nem esse perlatam: hui, quam timeo, quid existimes!

etsi quid ad me, quae non sit foras proditura nisi re publica recuperata? de quo quid sperem, non audeo scribere.

XIV.

Scr. in Tusculano a. d. V. Kalendas Quintiles a. u. c. 707.

CICERO ATTICO SAL.

1 VI. Kalend. accepi a Dolabella litteras, quarum exemplum tibi misi, in quibus erat omnia se fecisse, quae tu velles: statim ei rescripsi et multis verbis gratias egi. sed tamen, ne miraretur, cur idem iterum facerem, hoc causae sumpsi, quod ex te ipso coram antea nihil potuissem cognoscere. sed quid multa? litteras hoc exemplo dedi:

'CICERO DOLABELLAE COS. SUO.

2 Antea cum litteris Attici nostri de tua summa liberalitate summoque erga se beneficio certior factus essem, cumque tu ipse etiam ad me scripsisses te fecisse ea, quae nos voluissemus, egi tibi gratias per litteras iis verbis, ut intellegeres nihil te mihi gratius facere potuisse; postea vero quam ipse Atticus ad me venit in Tusculanum huius unius rei causa, tibi ut apud me gratias ageret, cuius eximiam quandam et admirabilem in causa Buthrotia voluntatem et singularem erga se amorem perspexisset, teneri non potui quin tibi apertius illud idem his litteris declararem. ex omnibus enim, mi Dolabella, studiis in me et officiis, quae summa sunt, hoc scito mihi et amplissimum videri et gratissimum esse, quod perfeceris ut Atticus intellegeret, quantum ego te,
3 quantum tu me amares. quod reliquum est, Buthrotiam et causam et civitatem, quamquam a te constituta est — beneficia autem nostra tueri solemus —, tamen velim receptam in fidem tuam a meque etiam atque etiam tibi commendatam, auctoritate et auxilio tuo tectam velis esse. satis erit in perpetuum Buthrotiis praesidii magnaque cura et sollicitudine Atticum et me liberaris, si hoc honoris mei causa susceperis, ut eos semper a te defensos velis: quod ut facias, te vehementer etiam atque etiam rogo.'

His litteris scriptis me ad *συντάξεις* dedi, quae qui- 4
dem vereor ne miniata cerula tua pluribus locis notandae sint: ita sum *μετέωρος* et magnis cogitationibus impeditus.

XV.

Scr. in Antiati Idibus Iuniis a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

L. Antonio male sit! si quidem Buthrotiis molestus 1
est. ego testimonium composui, quod, cum voles, obsignabitur. nummos Arpinatium, si L. Fadius aedilis petet, vel omnis reddito; ego ad te alia epistola scripsi *de* HS. cx., quae Statio curarentur: si ergo petet Fadius, ei volo reddi, praeter Fadium nemini. apud me item puto depositum *: id scripsi ad Erotem ut redderet. re- 2
ginam odi: id me iure facere scit sponsor promissorum eius Ammonius, quae quidem erant *φιλόλογα* et dignitatis meae, ut vel in contione dicere auderem. Saran autem, praeterquam quod nefarium hominem, cognovi praeterea in me contumacem: semel eum omnino domi meae vidi; cum *φιλοφρόνως* ex eo quaererem, quid opus esset, Atticum se dixit quaerere. superbiam autem ipsius reginae, cum esset trans Tiberim in hortis, commemorare sine magno dolore non possum: nihil igitur cum istis, nec tam animum me quam vix stomachum habere arbitrantur. profectionem meam, ut video, Erotis dispensa- 3
tio impedit: nam cum ex reliquis, quae Nonis Aprilibus fecit, abundare debeam, cogor mutuari, quodque ex istis fructuosis rebus receptum est, id ego ad illud fanum sepositum putabam. sed haec Tironi mandavi, quem ob eam causam Romam misi; te nolui impeditum impedire. Cicero noster quo modestior est, eo me magis commo- 4
vet; ad me enim de hac re nihil scripsit, ad quem nimirum potissimum debuit; scripsit hoc autem ad Tironem, sibi post Kalend. Aprilis — sic enim annuum tempus confici — nihil datum esse. *scio* tibi pro tua natura semper placuisse teque existimasse id etiam ad dignitatem meam pertinere, cum non modo liberaliter a nobis, sed etiam ornate cumulateque tractari: qua re velim cures — nec tibi essem molestus, si per alium hoc agere

possem — ut permutetur Athenas quod sit in annuum sumptum ei. scilicet Eros numerabit. eius rei causa Tironem misi. curabis igitur et ad me, si quid tibi de eo videbitur, scribes.

XVI. a.

Scr. in Antiati medio mense Iunio a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Tandem a Cicerone tabellarius, et mehercule litterae *πεπινωμένως* scriptae, quod ipsum *προκοπὴν* aliquam significat, itemque ceteri praeclara scribunt. Leonides tamen retinet suum illud 'adhuc'; summis vero laudibus Herodes. quid quaeris? vel verba mihi dari facile patior in hoc meque libenter praebeo credulum. tu velim, si quid tibi est a Statio scriptum, quod pertineat ad me, certiorem me facias.

XVI. b.

Narro tibi: haec loca venusta sunt, abdita certe et, si quid scribere velis, ab arbitris libera; sed nescio quo modo *οἶκος φίλος*. itaque me referunt pedes in Tusculanum. et tamen haec *ῥωπογραφία* ripulae videtur habitura celerem satietatem. equidem etiam pluvias metuo, si Prognostica nostra vera sunt; ranae enim *ῥητορεύουσιν*. tu, quaeso, fac sciam, ubi Brutum nostrum et quo die videre possim.

XVII.

Scr. in Antiati postridie Idus a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

1 Duas accepi postridie Idus, alteram eo die datam, alteram Idibus; prius igitur superiori. de Bruto, cum scies. de consulum ficto timore cognoveram; Sicca enim *φιλοστόργως* ille quidem, sed tumultuosius ad me etiam illam suspitionem pertulit. quid tu autem? *τὰ μὲν διδόμενα*? nullum enim verbum a † Siregio: non placet. de Plaetorio vicino tuo permoleste tuli quemquam prius audisse quam me. de Syro prudenter. L. Antonium per M. fratrem, ut arbitror, facillime deterrebis. Antroni

vetui, sed nondum acceperas litteras, ne cuiquam nisi L. Fadio aedili; aliter enim nec caute nec iure fieri potest. quod scribis tibi deesse HS. C., quae Ciceroni curata sint, velim ab Erote quaeras, ubi sit merces insularum. Arabioni de Sittio nihil irascor. ego de itinere, nisi explicato *Δ*, nihil cogito, quod idem tibi videri puto. habes ad superiorem; nunc audi ad alteram. tu vero 2
facis, ut omnia, quod Serviliae non dees, id est Bruto. de regina gaudeo te non laborare, testem etiam tibi probari. Erotis rationes et ex Tirone cognovi et vocavi ipsum. gratissimum, quod polliceris Ciceroni nihil defuturum, de quo mirabilia Messalla, qui Lanuvio rediens ab illis venit ad me, et mehercule ipsius litterae sic et *φιλοστόργως* et *πεπινωμένως* scriptae, ut eas vel in acroasi audeam legere; quo magis illi indulgendum puto. de Buciliano Sestium puto non moleste ferre. ego, si Tiro ad me, cogito in Tusculanum; tu vero, quicquid erit, quod me scire par sit, statim.

XVIII.

Scr. in itinere ex Antiati in Tusculanum a. d. XVI. Kalendas Quintiles a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

XVII. Kal. etsi satis videbar scripsisse ad te, quid 1
mihi opus esset, et quid te facere vellem, si tibi commodum esset, tamen, cum profectus essem et in lacu navigarem, Tironem statui ad te esse mittendum, ut iis negotiis, quae agerentur, interesset, atque etiam scripsi ad Dolabellam me, si ei videretur, velle proficisci, petiique ab eo de mulis vecturae itineris. † et in eis, quoniam 2
intellego te distentissimum esse qua de Buthrotiis, qua de Bruto, cuius etiam ludorum [suorum] curam [etiam administrationem] suspicor ex magna parte ad te pertinere, ut ergo in eius modi re, tribues nobis paulum operae; nec enim multum opus est. mihi res ad caedem et eam quidem propinquam spectare videtur: vides homines, vides arma. prorsus non mihi videor esse tutus. sin tu aliter sentis, velim ad me scribas; domi enim manere, si recte possum, multo malo.

XIX.

Scr. in Tusculano post medium mensem Iunium a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

1 Quidnam est, quod audendum amplius de Buthrotiis? stetisse enim te frustra scribis. quid autem se refert Brutus? doleo mehercules te tam esse distentum, quod decem hominibus referendum est acceptum. est illud quidem *ἐργῶδες*, sed *ἀνεκτὸν* mihique gratissimum. de armis nihil vidi apertius; fugiamus igitur, et, ut ais, coram. Theophanes quid velit, nescio; scripserat enim ad me; cui rescripsi, ut potui. mihi autem scribit venire ad me se velle, ut et de suis rebus et quaedam, quae ad me pertinerent. tuas litteras exspecto. vide, quaeso, ne
2 quid temere fiat. Statius scripsit ad me locutum secum esse Q. Ciceronem valde adseveranter, se haec ferre non posse; certum sibi esse ad Brutum et Cassium transire. hoc enimvero nunc discere aveo, hoc ego quid sit interpretari non possum: potest aliquid iratus Antonio, potest gloriam novam quaerere, potest totum esse *σχεδίασμα*, et nimirum ita est; sed tamen et ego vereor et pater conturbatus est; scit enim, quae ille de hoc, mecum quidem *ἄφατα* olim: plane, quid velit, nescio. a Dolabella mandata habebo, quae mihi videbuntur, id est nihil. dic mihi, C. Antonius voluitne fieri septemvir? fuit certe dignus. de Menedemo est, ut scribis. facies omnia mihi nota.

XX.

Scr. in Tusculano post medium mensem Iunium a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

1 Egi gratias Vettieno; nihil enim potuit humanius. Dolabellae mandata sint quaelibet, mihi aliquid, vel quod Niciae nuntiem; quis enim haec, ut scribis, ante nos? nunc dubitare quemquam prudentem quin meus discessus
2 desperationis sit, non legationis? quod ais extrema quaedam iam homines de re publica loqui et eos quidem viros bonos, ego, quo die audivi illum tyrannum in contione 'clarissimum virum' appellari, subdiffidere coepi; postea vero quam tecum Lanuvii vidi nostros tantum

spei habere ad vivendum, quantum accepissent ab Antonio, desperavi. itaque, mi Attice, fortiter hoc velim accipias, ut ego scribo: genus illud interitus, quo † causurus est, foedum ducens et quasi denuntiatum nobis ab Antonio ex hac nassa exire constitui, non ad fugam, sed ad spem mortis melioris. haec omnis culpa Bruti. Pom- 3
peium Carteiae receptum scribis; iam igitur contra hunc exercitum. utra ergo castra? media enim tollit Antonius: illa infirma, haec nefaria; properemus igitur. sed iuva me consilio, Brundisione an Puteolis. Brutus quidem subito, sed sapienter. πάσχω τι. quando enim illum? sed humana ferenda. tu ipse eum videre non potes. di illi mortuo, qui umquam Buthrotum! sed acta missa; videamus, quae agenda sint. rationes Erotis, etsi ipsum 4
nondum vidi, tamen et ex litteris eius et ex eo, quod Tiro cognovit, propemodum cognitas habeo. versuram scribis esse faciendam mensum quinque, id est ad Kal. Nov., HS. cc.: in eam diem cadere nummos, qui a Quinto debentur; velim igitur, quoniam Tiro negat tibi placere me eius rei causa Romam venire, si ea te res nihil offendet, videas, unde nummi sint, mihi feras expensum. hoc video in praesentia opus esse. reliqua diligentius ex hoc ipso exquiram, in his de mercedibus dotalium praediorum, quae si fideliter Ciceroni curabuntur, quamquam volo laxius, tamen ei propemodum nihil deerit. equidem video mihi quoque opus esse viaticum. sed ei ex praediis, ut cadet, ita solvetur; mihi autem opus est universo. equidem etsi mihi videtur iste, qui umbras timet, ad caedem spectare, tamen nisi explicata solutione non sum discessurus. sitne autem [excitata] necne, tecum cognoscam. hanc putavi mea manu scribendam; itaque feci. de Fadio, ut scribis; utique alii nemini. rescribas velim hodie.

XXI.

Scr. in Tusculano a. d. XI. Kalendas Quintiles a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Narro tibi: Q. pater exsultat laetitia; scripsit enim 1
filius se idcirco profugere ad Brutum voluisse, quod, cum sibi negotium daret Antonius, ut eum dictatorem

efficeret, praesidium occuparet, id recusasset, recusasse autem se, ne patris animum offenderet; ex eo sibi illum hostem. 'tum me' inquit 'collegi, verens ne quid mihi ille iratus tibi noceret; itaque eum placavi; et quidem cccc. certa, reliqua in spe.' scribit autem Statius illum cum patre habitare velle — hoc vero mirum — et id
2 gaudet. ecquem tu illo certiorem nebulonem? ἐποχὴν vestram de re Cani [deliberationis] probo: nihil eram suspicatus de tabulis, ἀκεραίως restitutam arbitrabar. quae differs, ut mecum coram, exspectabo. tabellarios, quoad voles, tenebis; es enim occupatus. quod ad Xenonem, probe. quod scribo, cum absolvero. Quinto scri-
3 psisti, te ad eum litteras: nemo attulerat. Tiro negat iam tibi placere Brundisium, et quidem dicere aliquid de militibus; at ego iam destinaram, Hydruntem quidem: movebant me tuae quinque horae; hic autem quantus πλοῦς! sed videbimus. nullas a te XI. Kal.; quippe, quid enim iam novi? cum primum igitur poteris, venies. ego propero, ne ante Sextus, quem adventare aiunt.

XXII.

Scr. in Tusculano a. d. VI. Kalendas Quintiles a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Gratulor nobis Q. filium exisse; molestus non erit. Pansam bene loqui credo; semper enim coniunctum esse cum Hirtio scio: amicissimum Bruto et Cassio puto, si expediet — sed quando illos videbit? — inimicum Antonio: quando aut cur? quousque ludemur? ego autem scripsi Sextum adventare, non quo iam adesset, sed quia certe id ageret, ab armisque nullus discederet. certe, si pergit, bellum paratum est. hic autem noster Cytherius, nisi victorem neminem victurum. quid ad haec Pansa? utro erit, si bellum erit? quod videtur fore. sed et haec et alia coram, hodie quidem, ut scribis, aut cras.

XXIII.

Scr. in Tusculano exeunte mense Iunio a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Mirifice torqueor, sine dolore tamen; sed permulta mihi de nostro itinere in utramque partem occurrunt.

quousque? inquies. quoad erit integrum; erit autem usque dum ad navem. Pansa si rescripserit, et meam tibi et illius epistolam mittam. Silium exspectabam, cui hypomnema compositum est. si quid novi. ego litteras misi ad Brutum, cuius de itinere etiam ex te velim, si quid scies, cognoscere.

XXIV.

Scr. in Tusculano a. d. VI. Kalendas Quintiles a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Tabellarius, quem ad Brutum miseram, ex itinere rediit VII. Kal. ei Servilia dixit eo die Brutum H. I S. profectum. sane dolui meas litteras redditas non esse. Silius ad me non venerat: causam composui; eum libellum tibi misi. te quo die exspectem, velim scire.

XXV.

Scr. in Tusculano a. d. III. Kalendas Quintiles a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

De meo itinere variae sententiae; multi enim ad me; sed tu incumbe, quaeso, in eam curam: magna res est. an probas, si ad Kal. Ian. cogitamus? meus animus est aequus, sic tamen, ut nihil offensionis sit; et tu etiam scite, quo die olim piaculum, mysteria scilicet. utut est res, casus consilium nostri itineris iudicabit. dubitemus igitur; est enim hiberna navigatio odiosa, eoque ex te quaesieram mysteriorum diem. Brutum, ut scribis, visum iri a me puto. ego hinc volo pr. Kal.

XXVI.

Scr. in Arpinati a. d. VI. Nonas Quintiles a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

De Quinti negotio video *a* te omnia facta; ille tamen 1
dolet dubitans, utrum morem gerat Leptae an fidem infirmet filio. inaudivi L. Pisonem velle exire legatum *ψευδεγγράφῳ* senatus consulto: velim scire, quid sit. tabellarius ille, quem tibi dixeram *a* me ad Brutum esse missum in Anagninum, ad me venit ea nocte, quae proxima ante Kal. fuit, litterasque ad me attulit, in quibus unum alienum summa sua prudentia, idem illud, ut spe-

ctem ludos suos: rescripsi scilicet primum me iam pro-
fectum, ut *non* integrum sit; dein ἀτοπώτατον esse me,
qui Romam omnino post haec arma non accesserim, ne-
que id tam periculi mei causa fecerim quam dignitatis,
subito ad ludos venire; tali enim tempore ludos facere
illi honestum est, cui necesse est, spectare mihi, ut non
est necesse, sic ne honestum quidem est. equidem illos
celebrari et esse quam gratissimos mirabiliter cupio, id-
que ita futurum esse confido, et tecum ago, ut iam ab
ipsa commissione ad me, quem ad modum accipiantur hi
ludi, deinde omnia reliquorum ludorum *in* dies singulos
2 persequare. sed de ludis hactenus. reliqua pars epistolae
est illa quidem in utramque partem, sed tamen *non* nullos
interdum iacit igniculos virilis, quod quale tibi videretur
ut posses interpretari, misi ad te exemplum epistolae:
quamquam mihi tabellarius noster dixerat tibi quoque se
attulisse litteras a Bruto easque a Tusculano esse dela-
3 tas. ego itinera sic composueram, ut Nonis Quinctilibus
Puteolis essem; valde enim festino, ita tamen, ut, quan-
4 tum homo possit, quam cautissime navigem. M. Aelium
cura liberabis: *is* me paucos specus in extremo fundo,
et eos quidem subterraneos; servitutis putat aliquid ha-
bituros: id me iamiam nolle neque mihi *quic*quam esse
tanti; sed, ut mihi dicebas, quam lenissime, potius ut
cura liberetur, quam ut me suscensere aliquid suspice-
tur. item de illo Tulliano capite libere cum Cascellio
loquere. parva res est, sed tu bene attendisti: nimis
callide agebatur; ego autem, si mihi imposuisset aliquid,
quod paene fecit, nisi tua malitia fuisset, animo iniquo
tulissem. itaque, ut*ut* erit, rem impediri malo. octa-
vam partem † tulii luminarum medium ad strane memi-
neris. † cui Caerellia videris mancupio dare ad eam
summam, quae sub praecone fuit maxima; id opinor esse
5 CCC. LXXX. novi si quid erit atque etiam si quid pro-
spicies, quod futurum putes, scribas ad me quam sae-
pissime velim, Varroni, quem ad modum tibi mandavi,
memineris excusare tarditatem litterarum mearum. Mun-
dus iste cum M. Ennio quid egerit de testamento —
curiosus enim *sum* —, facias me velim certiorem. ex
Arpinati VI. Non.

XXVII.

Scr. in Arpinati a. d. V. Nonas Quintiles a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Gaudeo id te mihi suadere, quod ego mea sponte 1
pridie feceram; nam cum ad te vi. Nonas darem, eidem tabellario dedi etiam ad Sestium, scriptas *πάνυ φιλοστόργως*. ille autem, quod Puteolos prosequitur, humane, quod queritur, iniuste; non enim ego tam illum exspectare, cum de Cosano rediret, debui, quam ille aut non ire ante, quam me vidisset, aut citius reverti; sciebat enim me celeriter velle proficisci, seseque ad me in Tusculanum scripserat esse venturum. te, ut a me disces- 2
seris, lacrimasse moleste ferebam: quod si me praesente fecisses, consilium totius itineris fortasse mutassem. sed illud praeclare, quod te consolata est spes brevi tempore congrediendi, quae quidem exspectatio me maxime sustentat. meae tibi litterae non deerunt. de Bruto scribam ad te omnia. librum tibi celeriter mittam 'de gloria': excudam aliquid *Ἡρακλείδειον*, quod lateat in thesauris tuis. de Planco memini. Attica iure queritur. 3
quod me de Bacchide, *de* statuarum coronis certiorem fecisti, valde gratum, nec quicquam posthac non modo tantum, sed ne tantulum quidem praeterieris. et de Herode et Mettio meminero et de omnibus, quae te velle suspicabor modo. *o* turpem sororis tuae filium! cum haec scriberem, adventabat *αὐτῇ βουλύσει* cenantibus nobis.

XXVIII.

Scr. in Arpinati a. d. V. Nonas Quintiles a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Ego, ut ad te pridie scripseram, Nonis constitueram venire in Puteolanum; ibi igitur cotidie tuas litteras exspectabo, et maxime de ludis, de quibus etiam ad Brutum tibi scribendum est, cuius epistolae, quam interpretari ipse vix poteram, exemplum pridie tibi miseram. Atticae meae velim me ita excuses, ut omnem culpam in te transferas et ei tamen confirmes me minime totum amorem eo mecum abstulisse.

XXIX.

Scr. in Formiano a. d. III. Nonas Quintiles a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

1 Bruti ad te epistolam misi. di boni! quanta ἀμηχανία! cognosces, cum legeris. de celebratione ludorum Bruti tibi adsentior. ad M. Aelium nullus tu quidem domum, sed sicubi inciderit. de Tulliano semisse M. Axianum adhibebis, ut scribis. quod cum Cosiano egisti, optime. quod non solum mea, verum etiam tua me expedis, gratum. legationem probari meam gaudeo. quod promittis, di faxint! quid enim mihi meis iucundius? sed istam, quam tu excipis, metuo. Brutum cum convenero, perscribam omnia. de Planco et Decimo, sane velim; Sextum scutum abicere nolebam. de Mundo, si quid scies.
2 rescripsi ad omnia *tua*; nunc nostra accipe: Quintus filius usque Puteolos — mirus civis, ut tu Favonium, Asinium dicas —, et quidem duas ob causas, et ut mecum et σπείσασθαι volt cum Bruto *et* Cassio. sed tu quid ais? scio enim te familiarem esse Othonum: ait hic sibi Iuliam ferre, constitutum enim esse discidium. quaesivit ex me pater, qualis esset fama: dixi nihil sane me audisse — nesciebam enim, cur quaereret — nisi † de ore et patre. sed quorsus? inquam. at ille, filium velle. tum ego, etsi ἐβδελυττόμην, tamen *me* negavi putare illa esse vera: σκοπὸς hic est enim, huic nostro nihil praebere. illa autem *οὐ παρὰ τοῦτο.* ego tamen suspicor hunc, ut solet, halucinari; sed velim quaeras — facile autem potes — et me certiorem.

3 Obsecro te, quid est hoc? signata iam epistola Formiani, qui apud me cenabant, Plancum se aiebant hunc Buthrotium pridie, quam hoc scribebam, id est III. Non., vidisse demissum, sine phaleris, servulos autem dicere eum et agripetas eiectos a Buthrotiis. macte! sed, amabo te, perscribe mihi totum negotium.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD ATTICUM

LIBER SEXTUS DECIMUS.

I.

Scr. in Puteolano a. d. VIII. Idus Quintiles a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Nonis Quinctilibus veni in Puteolanum; postridie iens 1
ad Brutum in Nesidem haec scripsi. sed eo die, quo
veneram, cenanti Eros tuas litteras. itane? NONIS IULIIS?
di hercule istis! sed stomachari totum diem licet. quic-
quamne turpius quam Bruto IULIIS? redeo ad meum igi-
tur *ἔτ᾽ ἰῶμεν;* nihil vidi. sed quid est, quaeso, quod 2
agripetas Buthroti concisos audio? quid autem Plancus
tam cursim — ita enim inaudiebam — diem et noctem?
sane cupio scire, quid sit. meam profectionem laudari 3
gaudeo: videndum est, ut mansio laudetur. Dymaeos
agro pulsos mare infestum habere nil mirum. *ἐν ὁμο-
πλοίᾳ* Bruti videtur aliquid praesidii esse; sed, opinor,
minuta navigia. sed iam sciam et ad te cras. de Ven- 4
tidio *πανικὸν* puto. de Sexto pro certo habebatur † ad
arma. quod si verum est, sine bello civili video servien-
dum. quid ergo? *ad* Kal. Ian. in Pansa spes? *λῆρος
πολὺς* in vino et in somno istorum. de CCX. optime. Ci- 5
ceronis rationes explicentur; Ovius enim recens; is multa,
quae vellem, in iis ne hoc quidem malum [in mandatis
sat abunde], HS. LXXII. satis esse, adfatim prorsus, sed
Xenonem perexigue et *γλίσχρως* praebere [id est minu-
tatim]. quo plus permutasti quam ad fructum insularum,
id ille annus habeat, in quem itineris sumptus accessit:
hinc ex Kal. April. ad HS. LXXX. accommodetur; nunc
enim insulae tantum. videndum enim est, quid, cum
Romae erit; non enim puto socrum illam ferendam. Pin-
daro de Cumano negaram. nunc, cuius rei causa tabel- 6

larium miserim, accipe: Q. filius mihi pollicetur se Catonem. egit autem et pater et filius, ut tibi sponderem, sed ita, ut tum crederes, cum ipse cognosses. huic ego litteras ipsius arbitratu dabo: eae te ne moverint; has scripsi in eam partem, ne me motum putares. di faxint, ut faciat ea, quae promittit! commune enim gaudium. sed ego —: nihil dico amplius. is hinc VI. Idus; ait enim attributionem in Idus, se autem urgeri acriter. tu ex meis litteris, quo modo respondeas, moderabere. plura, cum et Brutum videro et Erotem remittam. Atticae meae excusationem accipio eamque amo plurimum; cui et Piliae salutem.

II.

Scr. in Puteolano a. d. V. Idus Quintiles a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

1 VI. Idus duas epistolas accepi, unam a meo tabellario, alteram *a* Bruti. de Buthrotiis longe alia fama in his locis fuerat, sed cum aliis multis hoc ferendum. Erotem remisi citius, quam constitueram, ut esset qui Hortensio, et quia † equibus quidem ait se Idibus constituisse. Hortensius vero impudenter; nihil enim debetur ei nisi ex tertia pensione, quae est Kal. Sext., ex qua pensione ipsa maior pars est ei soluta aliquanto ante diem. sed haec Eros videbit Idibus. de Publilio autem, quod perscribi oportet, moram non puto esse faciendam; sed cum videas, quantum de iure nostro decesserimus, qui de residuis cccc. HS. cc. praesentia solverimus, reliqua rescribamus, loqui cum eo, si tibi videbitur, poteris, eum commodum nostrum exspectare debere, cum tanta sit a nobis iactura
2 facta iuris. sed, amabo te, mi Attice, — videsne, quam blande? — omnia nostra, quoad eris Romae, ita gerito, regito, gubernato, ut nihil a me exspectes; quamquam enim reliqua satis apta sunt ad solvendum, tamen fit saepe ut ii, qui debent, non respondeant ad tempus: si quid eius modi acciderit, ne quid tibi sit fama mea potius; non modo versura, verum etiam venditione, si ita
3 res coget, nos vindicabis. Bruto tuae litterae gratae erant; fui enim apud illum multas horas in Neside, cum paulo ante tuas litteras accepissem. delectari mihi Tereo

videbatur et habere maiorem Accio quam Antonio gratiam; mihi autem *quo* laetiora sunt, eo plus stomachi et molestiae est populum Romanum manus suas non in defendenda re publica, sed in plaudendo consumere. mihi quidem videntur istorum animi incendi etiam ad repraesentandam improbitatem suam; sed tamen 'dummodo doleant aliquid, doleant quidlibet.' consilium meum quod 4
ais cotidie magis laudari, non moleste fero, exspectabamque, si quid de eo ad me scriberes; ego enim in varios sermones incidebam. quin etiam idcirco trahebam, ut quam diutissime integrum esset. sed quoniam furcilla extrudimur, Brundisium cogito; facilior enim et exploratior devitatio legionum fore videtur quam piratarum, qui apparere dicuntur. Sestius VI. Idus exspectabatur, sed non venerat, quod sciam. Cassius cum classicula sua venerat. ego, cum eum vidissem, V. Id. in Pompeianum cogitabam, inde Aeculanum. nosti reliqua. de Tutia ita 5
putaram. de † enictio non credo, nec tamen curo plus quam tu. Planco et Oppio scripsi equidem, quoniam rogaras, sed, si tibi videbitur, ne necesse habueris reddere; cum enim tua causa fecerint omnia, vereor ne meas litteras supervacaneas arbitrentur, Oppio quidem utique, quem tibi amicissimum cognovi. verum, ut voles. tu, quoniam scribis hiematurum te in Epiro, feceris mihi 6
gratum, si ante eo veneris, quam mihi in Italiam te auctore veniendum est. litteras ad me quam saepissime: si de rebus minus necessariis, aliquem nactus; sin autem erit quid maius, domo mittito. *Ἡρακλείδειον*, si Brundisium salvi, adoriemur. 'de gloria' misi tibi: custodies igitur, ut soles, sed notentur eclogarii, quos Salvius bonos auditores nactus in convivio dumtaxat legat. mihi valde placent; mallem tibi. etiam atque etiam vale.

III.

Scr. in Pompeiano postridie Idus Quintiles a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Tu vero sapienter — nunc demum enim rescribo iis 1
litteris, quas mihi misisti convento Antonio Tiburi — sapienter igitur, quod manus dedisti quodque etiam ultro gratias egisti; certe enim, ut scribis, deseremur ocius a

re publica quam a re familiari. quod vero scribis te
magis *et magis* delectari 'o Tite, si quid,' auges mihi
scribendi alacritatem. quod Erotem *te* non sine munus-
culo exspectare dicis, gaudeo non fefellisse eam rem
opinionem tuam, sed tamen idem *σύνταγμα* misi ad te
retractatius, et quidem *ἀρχέτυπον* ipsum crebris locis
inculcatum et refectum. hunc tu tralatum in macrocol-
lum lege arcano convivis tuis, sed, si me amas, hilaris et
bene acceptis, ne in me stomachum erumpant, cum sint
2 tibi irati. de Cicerone velim ita sit, ut audimus. de
Xenone coram cognoscam, quamquam nihil ab eo arbi-
tror neque indiligenter neque inliberaliter. de Herode
faciam, ut mandas, et ea, quae scribis, ex Saufeio et e
3 Xenone cognoscam. de Q. filio gaudeo tibi meas litteras
prius a tabellario meo quam ab ipso redditas, quam-
quam te nihil fefellisset. verum tamen —. sed exspe-
cto, quid ille tecum, quid tu vicissim, nec dubito quin
suo more uterque. sed eas litteras Curium mihi spero
redditurum, qui quidem, etsi per se est amabilis a
meque diligitur, tamen accedet magnus cumulus com-
4 mendationis tuae. litteris tuis satis responsum est; nunc
audi, quod, etsi intellego scribi necesse non esse, scribo
tamen: multa me movent in discessu, in primis mehercule,
quod diiungor a te; movet etiam navigationis labor, alie-
nus non ab aetate solum nostra, verum etiam a dignitate,
tempusque discessus subabsurdum; relinquimus enim pa-
cem, ut ad bellum revertamur, quodque temporis in
praediolis nostris et belle aedificatis et satis amoenis con-
sumi potuit, in peregrinatione consumimus. consolantur
haec: aut proderimus aliquid Ciceroni aut, quantum
profici possit, iudicabimus. deinde tu iam, ut spero et
ut promittis, aderis; quod quidem si acciderit, omnia
5 nobis erunt meliora. maxime autem me angit ratio reli-
quorum meorum, quae quamquam explicata sunt, tamen,
quod et Dolabellae nomen in iis est et attributione mihi
nomina ignota, conturbor, nec me ulla res magis angit
ex omnibus: itaque non mihi videor errasse, quod ad
Balbum scripsi apertius, ut, si quid tale accidisset, ut
non concurrerent nomina, subveniret, meque tibi etiam
mandasse, ut, si quid eius modi accidisset, cum *eo* com-

municares; quod facies, si tibi videbitur, eoque magis, si
proficisceris in Epirum. haec ego conscendens e Pom- 6
peiano tribus actuariolis decemscalmis. Brutus erat in
Neside etiam nunc, Neapoli Cassius. ecquid amas Deio-
tarum, et non amas Hieram? qui, ut Blesamius venit ad
me, cum ei praescriptum esset, ne quid sine Sexti nostri
sententia ageret, neque ad illum neque ad quemquam
nostrum rettulit. Atticam nostram cupio suaviari; ita
mihi dulcis salus visa est per te missa ab illa: referes
igitur ei plurimam itemque Piliae dicas velim.

IV.

Scr. in Puteolano a. d. VI. Idus Quintiles a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Ita ut heri tibi narravi vel fortasse hodie — Quintus 1
enim altero die se aiebat — in Nesida VIII. Idus: ibi Bru-
tus. quam ille doluit de NONIS IULIIS! mirifice est contur-
batus: itaque sese scripturum aiebat, ut venationem eam,
quae postridie ludos Apollinaris futura est, proscriberent *in*
III. IDUS QUINCTILIS. Libo intervenit: is Philonem, Pompeii
libertum, et Hilarum, suum libertum, venisse a Sexto
cum litteris ad consules sive quo alio nomine sunt;
earum exemplum nobis legit, si quid videretur. pauca
παρὰ λέξιν, ceteroqui et satis graviter et non contuma-
citer; tantum addi placuit, quod erat coss. solum, ut
esset PRAETT. TRIBB. PL. SENATVI, ne illi non proferrent
eas, quae ad ipsos missae essent. Sextum autem nun- 2
tiant cum una solum legione fuisse Karthagine, eique eo
ipso die, quo oppidum Baream cepisset, nuntiatum esse
de Caesare, capto oppido miram laetitiam commutatio-
nemque animorum concursumque undique, sed illum ad
sex legiones, quas in ulteriore reliquisset, revertisse. ad
ipsum autem Libonem scripsit nihil esse, nisi ad larem
suum liceret. summa postulatorum, ut omnes exercitus
dimittantur, qui ubique sint. haec fere de Sexto. de 3
Buthrotiis undique quaerens nihil reperiebam: alii con-
cisos agripetas, alii Plancum acceptis nummis relictis
illis aufugisse. itaque non video sciturum me, quid eius
sit, ni statim aliquid litterarum. iter illud Brundisium, 4

de quo dubitabam, sublatum videtur; legiones enim adventare dicuntur. haec autem navigatio habet quasdam suspitiones periculi: itaque constituebam uti ὁμοπλοίᾳ. paratiorem offendi Brutum, quam audiebam; nam et ipse Domitius bona plane habet dicrota, suntque navigia praeterea luculenta Sestii, Buciliani, ceterorum; nam Cassii classem, quae plane bella est, non numero ultra fretum. illud est mihi submolestum, quod parum Brutus properare videtur: primum confectorum ludorum nuntios exspectat; deinde, quantum intellego, tarde est navigaturus, consistens in locis pluribus. tamen arbitror esse commodius tarde navigare quam omnino non navigare et, si, cum processerimus, exploratiora videbuntur, etesiis utemur.

V.

Scr. in Puteolano a. d. VII. Idus Quintiles a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

1 Tuas iam litteras Brutus exspectabat, cui quidem ego novum attuleram de Tereo Accii: ille Brutum putabat. sed tamen rumoris nescio quid adflaverat commissione Graecorum frequentiam non fuisse, quod quidem me minime fefellit; scis enim, quid ego de Graecis ludis
2 existimem. nunc audi quod pluris est quam omnia: Quintus fuit mecum dies compluris, et, si ego cuperem, ille vel pluris fuisset, sed, quantum fuit, incredibile est quam me in omni genere delectarit, in eoque maxime, in quo minime satis faciebat; sic enim commutatus est totus et scriptis meis quibusdam, quae in manibus habebam, et adsiduitate orationis et praeceptis, ut tali animo in rem publicam, quali nos volumus, futurus sit. hoc cum mihi non modo confirmasset, sed etiam persuasisset, egit mecum accurate multis verbis, tibi ut sponderem se dignum et te et nobis futurum, neque se postulare, ut statim crederes, sed, cum ipse perspexisses, tum ut se amares. quod nisi fidem mihi fecisset iudicassemque hoc, quod dico, firmum fore, non fecissem id, quod dicturus sum: duxi enim mecum adulescentem ad Brutum; sic ei probatum est quod ad te scribo, ut ipse crediderit,

me sponsorem accipere noluerit eumque laudans amicis-
sime mentionem tui fecerit, complexus osculatusque dimi-
serit. quam ob rem etsi magis est quod gratuler tibi
quam quod te rogem, tamen etiam rogo ut, si quae minus
antea propter infirmitatem aetatis constanter ab eo fieri
videbantur, ea iudices illum abiecisse, mihique credas
multum allaturam vel plurimum potius ad illius iudicium
confirmandum auctoritatem tuam. Bruto cum saepe in- 3
iecissem de ὁμοπλοίᾳ, non perinde atque ego putaram
arripere visus est; existimabam μετεωρότερον esse, et
hercule erat, et maxime de ludis. at mihi, cum ad vil-
lam redissem, Cn. Lucceius, qui multum utitur Bruto,
narravit illum valde morari, non tergiversantem, sed ex-
spectantem, si qui forte casus. itaque dubito an Venu-
siam tendam et ibi exspectem de legionibus: si aberunt, ut
quidam arbitrantur, Hydruntem, si neutrum erit ἀσφαλές,
eodem revertar. iocari me putas? moriar, si quisquam
me tenet praeter te. etenim circumspice, sed ante quam
erubesco. o dies in auspiciis Lepidi *lepide* descriptos 4
et apte ad consilium reditus nostri! magna ῥοπὴ ad pro-
ficiscendum *in* tuis litteris. atque utinam te illic! sed ut
conducere putabis. Nepotis epistolam exspecto. cupidus 5
ille meorum? qui ea, quibus maxime γαυριῶ, legenda
non putet. et ais μετ᾽ ἀμύμονα. tu vero ἀμύμων, ille
quidem ἄμβροτος. mearum epistolarum nulla est συνα-
γωγή, sed habet Tiro instar septuaginta, et quidem sunt
a te quaedam sumendae: eas ego oportet perspiciam,
corrigam; tum denique edentur.

VI.

Scr. Vibone a. d. X. Kalendas Sextiles a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Ego adhuc — perveni enim Vibonem ad Siccam — 1
magis commode quam strenue navigavi; remis enim ma-
gnam partem, prodromi nulli. illud satis opportune: duo
sinus fuerunt, quos tramitti oporteret, Paestanus et Vi-
bonensis; utrumque pedibus aequis tramisimus. veni
igitur ad Siccam octavo die e Pompeiano, cum unum
diem Veliae constitissem, ubi quidem fui sane libenter

apud Thalnam nostrum, nec potui accipi, illo absente
praesertim, liberalius. VIIII. Kal. igitur ad Siccam: ibi
tamquam domi meae scilicet; itaque obduxi posterum
diem. sed putabam, cum Regium venissem, fore ut illic
δολιχὸν πλόον ὁρμαίνοντες cogitaremus, corbitane Patras
an actuariolis ad Leucopetram Tarentinorum, ast inde
Corcyram, et, si oneraria, statimne freto an Syracusis.
2 hac super re scribam ad te Regio. mehercule, mi Attice,
saepe mecum: *ἡ δεῦρ' ὁδός σοι τί δύναται;* cur ego tecum
non sum? cur ocellos Italiae, villulas meas non video?
sed id *satis* superque, tecum me non esse, quid fugientem?
periculumne? at id nunc quidem, nisi fallor, nullum
est. ad ipsum enim revocat me auctoritas tua;
scribis enim in caelum ferri profectionem meam, sed ita,
si ante K. Ianuar. redeam, quod quidem certe enitar;
malo enim vel cum timore domi esse quam sine timore
Athenis tuis. sed tamen prospice, quo ista vergant,
mihique aut scribe aut, quod multo malim, adfer ipse.
3 haec hactenus. illud velim in bonam partem accipias,
me agere tecum, quod tibi maiori curae sciam esse quam
ipsi mihi: nomina mea, per deos, expedi, exsolve. bella
reliqua reliqui, sed opus est diligentia. coheredibus pro
Cluviano Kal. Sextil. persolutum ut sit, cum Publilio
quo modo agendum sit, videbis. non debet urgere, quoniam
iure non utimur, sed tamen ei quoque satis fieri
plane volo. Terentiae vero quid ego dicam? etiam ante
diem, si potes. quin, si, ut spero, celeriter in Epirum,
hoc, quod satisdato debeo, peto a te, ut ante provideas
4 planeque expedias et solutum relinquas. sed de his satis,
metuoque ne tu nimium putes. nunc neglegentiam meam
cognosce: 'de gloria' librum ad te misi; at in eo prooemium
id est, quod in Academico tertio. id evenit ob
eam rem, quod habeo volumen prooemiorum: ex eo eligere
soleo, cum aliquod *σύγγραμμα* institui: itaque iam in
Tusculano, qui non meminissem me abusum isto prooemio,
conieci id in eum librum, quem tibi misi. cum autem
in navi legerem Academicos, adgnovi erratum meum;
itaque statim novum prooemium exaravi et tibi misi: tu
illud desecabis, hoc adglutinabis. Piliae salutem dices
et Atticae, deliciis atque amoribus meis.

VII.

Scripsit navigans ad Pompeianum a. d. XIV. Kalendas Septembres a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

VIII. Idus Sextil. cum a Leucopetra profectus — inde 1
enim tramittebam — stadia circiter ccc. processissem, reiectus sum austro vehementi ad eandem Leucopetram. ibi cum ventum exspectarem — erat enim villa Valerii nostri, ut familiariter essem et libenter — Regini quidam, illustres homines, eo venerunt, Roma sane recentes, in iis Bruti nostri hospes, qui Brutum Neapoli reliquisset. haec adferebant: edictum Bruti et Cassii, et fore frequentem senatum Kalendis, a Bruto et Cassio litteras missas ad consularis et praetorios, ut adessent, rogare. summam spem nuntiabant fore ut Antonius cederet, res conveniret, nostri Romam redirent; addebant etiam me desiderari, subaccusari. quae cum audissem, sine ulla dubitatione abieci consilium profectionis, quo mehercule
ne antea quidem delectabar; lectis vero tuis litteris ad- 2
miratus equidem sum te tam vehementer sententiam commutasse, sed non sine causa arbitrabar: etsi, quamvis non fueris suasor et inpulsor profectionis meae, adprobator certe fuisti, dum modo Kal. Ian. Romae essem; ita fiebat ut, dum minus periculi videretur, abessem, in flammam ipsam venirem. sed haec, etiamsi non prudenter, tamen ἀνεμέσητα sunt, primum quod de mea sententia acta sunt, deinde etiam si te auctore, quid debet qui
consilium dat praestare praeter fidem? illud admirari sa- 3
tis non potui, quod scripsisti his verbis: 'bene igitur tu, qui εὐθανασίαν, bene relinque patriam.' an ego relinquebam aut tibi tum relinquere videbar? tu id non modo non prohibebas, verum etiam adprobabas. graviora, quae restant: 'velim σχόλιον aliquod elimes ad me, oportuisse te istuc facere.' itane, mi Attice? defensione eget meum factum, praesertim apud te, qui id mirabiliter adprobasti? ego vero istum ἀπολογισμὸν συντάξομαι, sed ad eorum aliquem, quibus invitis et dissuadentibus profectus sum: etsi quid iam opus est σχολίῳ? si perseverassem, opus fuisset. 'at hoc ipsum non constanter.' nemo

doctus umquam — multa autem de hoc genere scripta
sunt — mutationem consilii inconstantiam dixit esse.
4 deinceps igitur haec: 'nam si a Phaedro nostro esset,
expedita excusatio esset: nunc quid respondemus?' ergo
id erat meum factum, quod Catoni probare non possem?
flagitii scilicet plenum et dedecoris. utinam a primo ita
tibi esset visum! tu mihi, sicut esse soles, fuisses Cato.
5 extremum illud vel molestissimum: 'nam Brutus noster
silet,' hoc est, non audet hominem id aetatis monere.
aliud nihil habeo, quod iis a te verbis significari putem,
et hercule ita est. nam XVI. Kal. Sept. cum venissem
Veliam, Brutus audivit; erat enim cum suis navibus
apud Haletem fluvium, citra Veliam milia passuum III:
pedibus ad me statim: dei immortales, quam valde ille
reditu vel potius reversione mea laetatus effudit illa
omnia, quae tacuerat! ut recordarer illud tuum 'nam
Brutus noster silet.' maxime autem dolebat me Kal.
Sext. in senatu non fuisse. Pisonem ferebat in caelum,
se autem laetari, quod effugissem duas maximas vitupe-
rationes: unam, quam itinere faciendo me intellegebam
suscipere, desperationis ac relictionis rei publicae, flen-
tes mecum vulgo querebantur, quibus de meo celeri
reditu non probabam; alteram, de qua Brutus et qui una
erant — multi autem erant — laetabantur, quod eam
vituperationem effugissem, me existimari ad Olympia.
hoc vero nihil turpius quovis rei publicae tempore, sed
hoc *ἀναπολόγητον*. ego vero austro gratias miras, qui
6 me a tanta infamia averterit. reversionis has [speciosas]
causas habes, iustas illas quidem et magnas, sed nulla
iustior, quam quod tu idem aliis litteris: 'provide, si
cui quid debetur, ut sit unde par pari respondeatur:
mirifica enim *δυσχρηστία* est propter metum armorum.'
in freto medio hanc epistolam legi, ut, quid possem pro-
videre, in mentem mihi non veniret, nisi quod praesens
me ipse defenderem. sed haec hactenus; reliqua coram.
7 Antonii edictum legi a Bruto, et horum contra: scriptum
praeclare. sed quid ista edicta valeant aut quo spectent,
plane non video, nec ego nunc, ut Brutus censebat, istuc
ad rem publicam capessendam venio; quid enim fieri
potest? num quis Pisoni est adsensus? num rediit ipse

postridie? sed abesse hanc aetatem longe a sepulcro negant oportere. sed obsecro te, quid est quod audivi de 8
Bruto? Piliam πειράζεσθαι παραλύσει te scripsisse aiebat: valde sum commotus; etsi idem te scribere sperare melius. ita plane velim et *ei* dicas plurimam salutem et suavissimae Atticae. haec scripsi navigans, cum Pompeianum accederem, xiiii. Kal.

VIII.

Scr. in Puteolano a. d. IV. Nonas Novembres a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Cum sciam, quo die venturus sim, faciam ut scias. 1
impedimenta exspectanda sunt, quae Anagnia veniunt, et familia aegra est. Kal. vesperi litterae mihi ab Octaviano: magna molitur. veteranos, qui Casilini et Calatiae *sunt*, perduxit ad suam sententiam; nec mirum: quingenos denarios dat. cogitat reliquas colonias obire; plane hoc spectat, ut se duce bellum geratur cum Antonio. itaque video paucis diebus nos in armis fore. quem autem sequamur? vide nomen, vide aetatem. atque a me postulat, primum ut clam conloquatur mecum vel Capuae *vel non longe a Capua:* puerile hoc quidem, si id putat clam fieri posse; docui per litteras id nec opus esse nec fieri posse. misit ad me Caecinam quendam 2
Volaterranum, familiarem suum, qui haec pertulit, Antonium cum legione Alaudarum ad urbem pergere, pecunias municipiis imperare, legionem sub signis ducere. consultabat, utrum Romam cum CIↃ CIↃ CIↃ. veteranorum proficisceretur, an Capuam teneret et Antonium venientem excluderet, an iret ad tris legiones Macedonicas, quae iter secundum mare superum faciunt, quas sperat suas esse: eae congiarium ab Antonio accipere noluerunt, ut hic quidem narrat, et ei convitium grave fecerunt contionantemque reliquerunt. quid quaeris? ducem se profitetur nec nos sibi putat deesse oportere. equidem suasi, ut Romam pergeret; videtur enim mihi et plebeculam urbanam et, si fidem fecerit, etiam bonos viros secum habiturus. o Brute, ubi es? quantam εὐκαιρίαν amittis! non equidem hoc divinavi, sed aliquid tale pu-

tavi fore. nunc tuum consilium exquiro. Romamne venio, an hic maneo, an Arpinum — *ἀσφάλειαν* habet is locus — fugiam? Romam, ne desideremur, si quid actum videbitur. hoc igitur explica: numquam in maiore *ἀπορίᾳ* fui.

IX.

Scr. in Puteolano prid. Nonas Novembres a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Binae uno die mihi litterae ab Octaviano; nunc quidem, ut Romam statim veniam, velle se rem agere per senatum. cui ego non posse senatum ante K. Ianuar., quod quidem ita credo. ille autem addit 'consilio tuo.' quid multa? ille urget: ego autem *σκήπτομαι*. non confido aetati; ignoro, quo animo; nil sine Pansa tuo volo. vereor ne valeat Antonius, nec a mari discedere libet, et metuo ne quae *ἀριστεία* me absente. Varroni quidem displicet consilium pueri, mihi non: firmas copias habet, Brutum habere potest, et rem gerit palam, centuriat Capuae, dinumerat. iam iamque video bellum. ad haec rescribe. tabellarium meum Kalend. Roma profectum sine tuis litteris miror.

X.

Scr. in Sinuessano a. d. VI. Idus Novembres a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

1 vii. Id. veni ad me in Sinuessanum; eodem die
volgo loquebantur Antonium mansurum esse Casilini:
itaque mutavi consilium; statueram enim recta Appia
Romam. facile me ille esset adsecutus; aiunt enim eum
Caesarina uti celeritate. verti igitur me a Minturnis
Arpinum versus; constitueram, ut v. Idus aut Aquini
2 manerem aut in Arcano. nunc, mi Attice, tota mente
incumbe in hanc curam: magna enim res est. tria
sunt autem, maneamne Arpini, an propius accedam,
an veniam Romam: quod censueris faciam. sed quam
primum: avide exspecto tuas litteras. vi. Idus mane in
Sinuessano.

XI.

Scr. in Puteolano Nonis Novembribus a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Nonis accepi a te duas epistolas, quarum alteram 1
Kal. dederas, alteram pridie: igitur prius ad superiorem.
nostrum opus tibi probari laetor, ex quo *ἄνθη* ipsa po-
suisti, quae mihi florentiora sunt visa tuo iudicio; cerulas
enim tuas miniatas illas extimescebam. de Sicca ita est,
ut scribis; † asta ea aegre me tenui. itaque perstringam
sine ulla contumelia Siccae aut Septimiae, tantum ut
sciant *παῖδες παίδων*, sine vallo Luciliano, eum ex Galli
Fadii filia liberos habuisse. atque utinam eum diem
videam, cum ista oratio ita libere vagetur, *ut* etiam in
Siccae domum introeat! sed illo tempore opus est, quod
fuit illis IIIviris. moriar, nisi facete! tu vero leges Sexto
eiusque iudicium mihi perscribes. *εἷς ἐμοὶ μύριοι*. Ca-
leni interventum et Calvenae cavebis. quod vereris ne 2
ἀδόλεσχος mihi tu, quis minus? cui, ut Aristophani Ar-
chilochi iambus, sic epistola *tua* longissima quaeque
optima videtur. quod me admones, tu vero etiam si
reprehenderes, non modo facile paterer, sed etiam lae-
tarer, quippe cum in reprehensione sit prudentia cum
εὐμενείᾳ. ita libenter ea corrigam, quae a te animad-
versa sunt. 'eodem iure, quo Rubriana' potius, quam
'quo Scipionis,' et de laudibus Dolabellae deruam cumu-
lum. ac tamen est isto loco bella, ut mihi videtur,
εἰρωνεία, quod eum ter contra civis in acie. illud etiam
malo '† indignius esse hunc vivere' quam 'quid indi-
gnius?' *πεπλογραφίαν* Varronis tibi probari non moleste 3
fero, a quo adhuc *Ἡρακλείδειον* illud non abstuli. quod
me hortaris ad scribendum, amice tu quidem, sed me
scito agere nihil aliud. gravedo tua mihi molesta est:
quaeso, adhibe, quam soles, diligentiam. 'o Tite' tibi
prodesse laetor. Anagnini sunt Mustela *ταξιάρχης* et
Laco, qui plurimum bibit. librum, quem rogas, per-
poliam et mittam. haec ad posteriorem. *τὰ περὶ τοῦ* 4
καθήκοντος, quatenus Panaetius, absolvi duobus: illius
tres sunt, sed cum initio divisisset ita, tria genera exqui-
rendi officii esse, unum, cum deliberemus, honestum an

turpe sit, alterum, utile an inutile, tertium, cum haec inter se pugnare videantur, quo modo iudicandum sit, qualis causa Reguli, redire honestum, manere utile, de duobus primis praeclare disseruit, de tertio pollicetur se deinceps, sed nihil scripsit. eum locum Posidonius persecutus *est*; ego autem et eius librum arcessivi et ad Athenodorum Calvum scripsi, ut ad me *τὰ κεφάλαια* mitteret, quae exspecto; quem velim cohortere et roges, ut quam primum. in eo est *περὶ τοῦ κατὰ περίστασιν καθήκοντος*. quod de inscriptione quaeris, non dubito quin *καθῆκον* 'officium' sit, nisi quid tu aliud, sed inscriptio plenior 'de officiis.' *προσφωνῶ* autem Ciceroni
5 filio; visum est non *ἀνοίκειον*. de Myrtilo dilucide. o qualis tu semper istos! itane in D. Brutum? di istis!
6 ego me, ut scripseram, in Pompeianum non abdidi, primo tempestatibus, quibus nil taetrius; deinde ab Octaviano cotidie litterae, ut negotium susciperem, Capuam venirem, iterum rem publicam servarem, Romam utique statim.

αἴδεσθεν μὲν ἀνήνασθαι, δεῖσαν δ' ὑποδέχθαι.

is tamen egit sane strenue et agit; Romam veniet cum manu magna, sed est plane puer: putat senatum statim. quis veniet? si venerit, quis incertis rebus offendet Antonium? Kal. Ianuar. erit fortasse praesidio, aut quidem ante depugnabitur. puero municipia mire favent; iter enim faciens in Samnium venit Cales, mansit Teani: mirifica *ἀπάντησις* et cohortatio. hoc tu putares? ob hoc ego citius Romam, quam constitueram. simul et constituero,
7 scribam. etsi nondum stipulationes legeram — nec enim Eros venerat —, tamen rem pridie Idus velim conficias. epistolas Catinam, Tauromenium, Syracusas commodius mittere potero, si Valerius interpres ad me nomina gratiosorum scripserit; alii enim sunt alias, nostrique familiares fere demortui: publice tamen scripsi, si uti vellet eis Va-
8 lerius, aut mihi nomina mitteret. de Lepidianis feriis Balbus ad me usque ad III. Kal. exspectabo tuas litteras, meque *de* Torquati negotiolo sciturum puto. Quinti litteras ad te misi, ut scires, quam valde eum amaret, quem dolet a te minus amari. Atticae, quoniam, quod optimum in pueris est, hilarula est, meis verbis suavium des volo.

XII.

Scr. in Puteolano a. d. VIII. Idus Novembres a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Oppii epistolae, quia perhumana erat, tibi misi exemplum. de Ocella, dum tu muginaris nec mihi quicquam rescribis, cepi consilium domesticum; itaque me pr. Idus arbitror Romae futurum. commodius est visum frustra me istic esse, cum id non necesse esset, quam, si opus esset, non adesse, et simul ne intercluderer metuebam; ille enim iam adventare potest, etsi varii rumores multique, quos cuperem veros; nihil tamen certi. ego vero, quicquid est, tecum potius, quam animi pendeam, cum a te absim, et de te et de me. sed quid tibi dicam? bonum animum. de *Ἡρακλειδείῳ* Varronis negotia salsa: me quidem nihil umquam sic delectavit. sed haec et alia maiora coram.

XIII. a.

Scr. Aquini a. d. V. Idus Novembres a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

1 O casum mirificum! VI. Idus cum ante lucem de Sinuessano surrexissem venissemque diluculo ad pontem Tiretium, qui est Minturnis, in quo flexus est ad iter Arpinas, obviam mihi fit tabellarius, qui me offendit *δολιχὸν πλόον ὁρμαίνοντα.* ego statim 'cedo,' inquam 'si quid ab Attico.' nondum legere poteramus; nam et lumina dimiseramus nec satis lucebat. cum autem luceret, ante scripta epistola ex duabus tuis prior mihi legi coepta est: illa omnium quidem elegantissima. ne sim salvus, si aliter scribo ac sentio: nihil legi humanius. itaque veniam, quo vocas, modo adiutore te. sed nihil tam *ἀπροσδιόνυσον* mihi primo videbatur quam ad eas litteras, quibus ego a te consilium petieram, te mihi ista rescribere. ecce tibi altera, qua hortaris *παρ' ἠνεμόεντα*

2 *Μίμαντα, νήσου ἐπὶ Ψυρίης,* Appiam *ἐπ' ἀριστέρ' ἔχοντα.* itaque eo die mansi Aquini. longulum sane iter et via mala; inde postridie mane proficiscens has litteras dedi.

XIII. b.

Scr. in Arpinati a. d. III. Idus Novembres a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

1 * * * * et quidem, ut a me dimitterem invitissimus, fecerunt Erotis litterae: rem tibi Tiro narrabit. tu, quid faciendum sit, videbis. praeterea, possimne propius accedere — malo enim esse in Tusculano aut uspiam in suburbano — an etiam longius discedendum putes, crebro ad me velim scribas; erit autem cotidie, cui des.
2 quod praeterea consulis, quid tibi censeam faciundum, difficile est, cum absim. verum tamen, si pares aeque inter se, quiescendum; sin, latius manabit, et quidem ad nos, deinde communiter.

XIII. c.

CICERO ATTICO SAL.

1 Avide tuum consilium exspecto. timeo ne absim, cum adesse me sit honestius; temere venire non audeo. de Antonii itineribus nescio quid aliter audio atque ut ad te scribebam. omnia igitur velim explices et ad me
2 certa mittas. de reliquo quid tibi ego dicam? ardeo studio historiae — incredibiliter enim me commovet tua cohortatio —, quae quidem nec institui nec effici potest sine tua ope. coram igitur hoc quidem conferemus. in praesentia mihi velim scribas, quibus censoribus C. Fannius M. f. tribunus pl. fuerit; videor mihi audisse P. Africano L. Mummio. id igitur quaero. tu mihi de iis rebus, quae novantur, omnia certa, clara. III. Idus ex Arpinati.

XIV.

Scr. in Arpinati medio mense Novembri a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

1 Nihil erat plane, quod scriberem; nam cum Puteolis essem, cotidie aliquid novi de Octaviano, multa etiam falsa de Antonio. ad ea autem, quae scripsisti — tris enim acceperam III. Idus a te epistolas — valde tibi adsentior, si multum possit Octavianus, multo firmius acta tyranni comprobatum iri quam in Telluris atque id contra

Brutum fore; sin autem vincitur, vides intolerabilem An-
tonium, ut, quem velis, nescias. o Sestii tabellarium, 2
hominem nequam! postridie Puteolis Romae se dixit fore.
quod me mones, ut pedetemptim, adsentior, etsi aliter
cogitabam. nec me Philippus aut Marcellus movet; alia
enim eorum ratio *est* et, si non est, tamen videtur. sed
in isto iuvene, quamquam animi satis, auctoritatis parum
est. tamen vide, si forte in Tusculano recte esse pos-
sum, idne melius sit — ero libentius; nihil enim ignorabo
— an hic, cum Antonius venerit. sed, ut aliud ex alio, 3
mihi non est dubium quin, quod Graeci *καθῆκον*, nos
'officium'; id autem quid dubitas quin etiam in rem pu-
blicam praeclare quadret? nonne dicimus 'consulum
officium,' 'senatus officium'? praeclare convenit, aut da
melius. male narras de Nepotis filio: valde mehercule 4
moveor et moleste fero. nescieram omnino esse istum
puerum. Caninium perdidi, hominem, quod ad me atti-
net, non ingratum. Athenodorum nihil est quod hortere;
misit enim satis bellum *ὑπόμνημα*. gravedini, quaeso,
omni ratione subveni. avi tui pronepos scribit ad patris
mei nepotem se ex Nonis iis, quibus nos magna gessi-
mus, aedem Opis explicaturum, idque ad populum. vi-
debis igitur et scribes. Sexti iudicium exspecto.

XV.

Scr. in Arpinati ineunte mense Decembri a. u. c. 710

CICERO ATTICO SAL.

Noli putare pigritia me facere, quod non mea manu 1
scribam —, sed mehercule pigritia; nihil enim habeo
aliud, quod dicam, et tamen in tuis quoque epistolis
Alexim videor adgnoscere. sed ad rem venio. ego, si
me non improbissime Dolabella tractasset, dubitassem
fortasse, utrum remissior essem an summo iure conten-
derem; nunc vero etiam gaudeo mihi causam oblatam,
in qua et ipse sentiat et reliqui omnes me ab illo abalie-
natum, idque prae me feram, et quidem me mea causa
facere et rei publicae, ut illum oderim, quod, cum eam
me auctore defendere coepisset, non modo deseruerit
emptus pecunia, sed etiam, quantum in ipso fuit, ever-

2 terit. quod autem quaeris, quo modo agi placeat, cum dies venerit, primum velim eius modi sit, ut non alienum sit me Romae esse, de quo, ut de ceteris, faciam ut tu censueris; de summa autem agi prorsus vehementer et severe volo. etsi sponsores appellare videtur habere quandam *δυσωπίαν*, tamen hoc quale sit consideres velim: possumus enim, ut sponsores appellemus, procuratores introducere; neque enim illi litem contestabuntur, quo facto non sum nescius sponsores liberari. sed et illi turpe arbitror eo nomine, quod satisdato debeat, procuratores eius non dissolvere, et nostrae gravitatis ius nostrum sine summa illius ignominia persequi. de hoc quid placeat, rescribas velim, nec dubito quin hoc totum
3 lenius administraturus sis. redeo ad rem publicam. multa mehercule a te saepe *ἐν πολιτικῷ* genere prudenter, sed his litteris nihil prudentius: 'quamquam enim [postea] in praesentia belle iste puer retundit Antonium, tamen exitum exspectare debemus.' at quae contio! nam est missa mihi: iurat, ita sibi parentis honores consequi liceat, et simul dextram intendit ad statuam. *μηδὲ σωθείην ὑπό γε τοιούτου!* sed, ut scribis, certissimum esse video discrimen Cascae nostri tribunatum, de quo quidem ipso dixi Oppio, cum me hortaretur, ut adulescentem totamque causam manumque veteranorum complecterer, me nullo modo facere posse, *ni* mihi exploratum esset eum non modo non inimicum tyrannoctonis, verum etiam amicum fore. cum ille diceret ita futurum, 'quid igitur festinamus?' inquam. 'illi enim mea opera ante Kal. Ian. nihil opus est; nos autem eius voluntatem ante Idus Decembr. perspiciemus in Casca.' valde mihi adsensus est: quam ob rem haec quidem hactenus. quod reliquum est, cotidie tabellarios habebis et, ut ego arbitror, etiam quod scribas habebis cotidie. Leptae litterarum exemplum tibi misi, ex quo mihi videtur *στρατύλλαξ* ille deiectus de gradu; sed tu, cum legeris, existumabis.

4 Obsignata iam epistola litteras a te et a Sexto accepi. nihil iucundius litteris Sexti, nihil amabilius: nam tuae breves; priores erant [litterae] uberrimae. tu quidem et prudenter et amice suades, ut in his locis potissimum

sim, quoad audiamus, haec, quae commota sunt, quorsus
evadant. sed me, mi Attice, non sane hoc quidem tem- 5
pore movet res publica — non quo aut sit mihi quicquam
carius aut esse debeat, sed desperatis etiam Hippocrates
vetat adhibere medicinam; qua re ista valeant —, me
res familiaris movet: rem dico? immo vero existimatio;
cum enim tanta reliqua sint, ne Terentiae quidem adhuc
quod solvam expeditum est. Terentiae dico? scis nos
pridem iam constituisse Montani nomine HS. xxv. dissol-
vere. pudentissime hoc Cicero petierat, ut fide sua;
liberalissime, ut tibi quoque placuerat, promiseram Ero-
tique dixeram, ut sepositum haberet: non modico, sed
iniquissimo faenore versuram facere Aurelius coactus est.
nam de Terentiae nomine Tiro ad me scripsit te dicere
nummos a Dolabella fore. male eum credo intellexisse,
si quisquam male intellegit, potius nihil intellexisse;
tu enim ad me scripsisti Coccei responsum et isdem
paene verbis Eros. veniendum est igitur vel in ipsam 6
flammam; turpius est enim privatim cadere quam publice.
itaque ceteris de rebus, quas ad me suavissume scripsisti,
perturbato animo non potui ut consueram rescribere.
† consenti in hac cura, ubi sum, ut me expediam; qui-
bus autem rebus, venit quidem mihi in mentem, sed
certi constituere nihil possum prius quam te videro. qui
minus autem ego istic recte esse possim quam est Mar-
cellus? sed non id agitur, neque id maxime curo. quid
curem vides. adsum igitur.

XVI.

Scr. in Tusculano exeunte mense Iunio a. u. c. 710.

CICERO SUO SAL. DIC. ATTICO.

Iucundissimas tuas legi litteras. ad Plancum scripsi, 1
misi: habes exemplum. cum Tirone quid sit locutus,
cognoscam ex ipso. cum sorore ages attentius, si te oc- 2
cupatione ista relaxaris.

A.

M. CICERO L. PLANCO PRAET. DESIG. SAL.

Attici nostri te valde studiosum esse cognovi, mei 3
vero ita cupidum, ut mehercule paucos aeque observantis

atque amantis me habere existimem; ad paternas enim
magnas et veteres et iustas necessitudines magnam attulit
accessionem tua voluntas erga me meaque erga te par
4 atque mutua. Buthrotia tibi causa ignota non est: egi
enim saepe tibique totam rem demonstravi, quae est acta
hoc modo: ut primum Buthrotium agrum proscriptum
vidimus, commotus Atticus libellum composuit; eum mihi
dedit, ut darem Caesari; eram enim cenaturus apud eum
illo die. eum libellum Caesari dedi: probavit causam,
rescripsit Attico aequa eum postulare, admonuit tamen,
5 ut pecuniam reliquam Buthrotii ad diem solverent. Atti-
cus, qui civitatem conservatam cuperet, pecuniam nume-
ravit de suo. quod cum esset factum, adiimus ad Cae-
sarem, verba fecimus pro Buthrotiis, liberalissimum
decretum abstulimus, quod est obsignatum ab amplissi-
mis viris: quae cum essent acta, mirari equidem solebam
pati Caesarem convenire eos, qui agrum Buthrotium
concupissent, neque solum pati, sed etiam ei negotio te
praeficere. itaque et ego cum illo locutus sum, et sae-
pius quidem, ut etiam accusarer ab eo, quod parum
constantiae suae confiderem; et M. Messallae et ipsi
Attico dixit, ut sine cura essent, aperteque ostendebat
se praesentium animos — erat enim popularis, ut noras
— offendere nolle, cum autem mare transissent, curatu-
6 rum se, ut in alium agrum deducerentur. haec illo vivo;
post interitum autem Caesaris, ut primum ex senatus
consulto causas consules cognoscere instituerunt, haec,
quae supra scripsi, ad eos delata sunt: probaverunt cau-
sam sine ulla dubitatione seque ad te litteras daturos
esse dixerunt. ego autem, mi Plance, etsi non dubita-
bam quin et senatus consultum et lex et consulum decre-
tum ac litterae apud te plurimum auctoritatis haberent,
teque ipsius Attici causa velle intellexeram, tamen hoc
pro coniunctione et benevolentia nostra mihi sumpsi, ut
id a te peterem, quod tua singularis humanitas suavis-
simique mores a te essent impetraturi; id autem est, ut
hoc, quod te tua sponte facturum esse certo scio, honoris
7 nostri causa libenter, prolixe, celeriter facias. mihi nemo
est amicior nec iucundior nec carior Attico, cuius antea
res solum familiaris agebatur eaque magna, nunc accessit

etiam existimatio, ut, quod consecutus est magna et industria et gratia, et vivo Caesare et mortuo, id te adiuvante obtineat. quod si a te erit impetratum, sic velim existimes, me de tua liberalitate ita interpretaturum, ut tuo summo beneficio me adfectum iudicem. ego, quae te velle quaeque ad te pertinere arbitrabor, studiose diligenterque curabo. da operam ut valeas.

B.

CICERO PLANCO PRAET. DESIG. SAL.

Iam antea petivi abs te per litteras, ut, cum causa 8
Buthrotiorum probata a consulibus esset, quibus et lege et senatus consulto permissum erat, ut de Caesaris actis cognoscerent, statuerent, iudicarent, eam rem tu adiuvares Atticumque nostrum, cuius te studiosum cognovi, et me, qui non minus laboro, molestia liberares; omnibus enim rebus magna cura, multa opera et labore confectis in te positum est, ut nostrae sollicitudinis finem quam primum facere possimus: quamquam intellegimus ea te esse prudentia, ut videas, si ea decreta consulum, quae de Caesaris actis interposita sunt, non serventur, magnam perturbationem rerum fore. equidem, cum 9
multa — quod necesse erat in tanta occupatione — non probentur, quae Caesar statuerit, tamen otii pacisque causa acerrime illa soleo defendere, quod tibi idem magno opere faciendum censeo: quamquam haec epistola non suasoris est, sed rogatoris. igitur, mi Plance, rogo te et etiam oro sic medius fidius, ut maiore studio magisque ex animo agere non possim, ut totum hoc negotium ita agas, ita tractes, ita conficias, ut, quod sine ulla dubitatione apud consules obtinuimus propter summam bonitatem et aequitatem causae, id tu nos obtinuisse non modo facile patiare, sed etiam gaudeas; qua quidem voluntate *te* esse erga Atticum saepe praesens et illi ostendisti et vero etiam mihi. quod si feceris, me, quem voluntate et paterna necessitudine coniunctum semper habuisti, maximo beneficio devinctum habebis, idque ut facias te vehementer etiam atque etiam rogo.

C.

CICERO CAPITONI SUO SAL.

10 Numquam putavi fore ut supplex ad te venirem, sed
hercule facile patior datum tempus, in quo amorem ex-
perirer tuum. Atticum quanti faciam, scis. amabo te,
da mihi et hoc: obliviscere mea causa illum aliquando
suo familiari, adversario tuo, voluisse consultum, cum
illius existimatio ageretur. hoc primum ignoscere est
humanitatis tuae; suos enim quisque debet tueri; deinde,
si me amas — omitte Atticum —, Ciceroni tuo, quem
quanti facias prae te soles ferre, totum hoc *da*, ut, quod
semper existimavi, nunc plane intellegam, me a te mul-
11 tum amari. Buthrotios cum Caesar decreto suo, quod ego
obsignavi cum multis amplissimis viris, liberavisset osten-
dissetque nobis se, cum agrarii mare transissent, litteras
missurum, quem in agrum deducerentur, accidit ut subito
ille interiret. deinde, quem ad modum tu scis — inter-
fuisti enim —, cum consules oporteret ex senatus con-
sulto de actis Caesaris cognoscere, res ab iis in Kal.
Iun. dilata est. accessit ad senatus consultum lex, quae
lata est a. d. III. Non. [Iun.], quae lex earum rerum,
quas Caesar statuisset, decrevisset, egisset, consulibus
cognitionem dedit. causa Buthrotiorum delata est ad
consules. decretum Caesaris recitatum est et multi prae-
terea libelli Caesaris prolati. consules de consilii sen-
tentia decreverunt secundum Buthrotios; * * Plancum
12 dederunt. nunc, mi Capito — scio enim, quantum sem-
per apud eos, quibuscum sis, posse soleas, eo plus apud
hominem facillimum atque humanissimum, Plancum —,
enitere, elabora vel potius eblandire, effice, ut Plancus,
quem spero optimum esse, sit etiam melior opera tua.
omnino res huius modi mihi videtur esse, ut sine cuius-
quam gratia Plancus ipse pro ingenio et prudentia sua
non sit dubitaturus quin decretum consulum, quorum et
lege et senatus consulto cognitio et iudicium fuit, con-
servet, praesertim cum hoc genere cognitionum labe-
factato acta Caesaris in dubium ventura videantur, quae
non modo ii, quorum interest, sed etiam ii, qui illa non
13 probant, otii causa confirmari velint. quod cum ita sit,

tamen interest nostra Plancum hoc animo libenti prolixoque facere; quod certe faciet, si tu nervulos tuos mihi saepe cognitos suavitatemque, qua nemo tibi par est, adhibueris: quod ut facias, te vehementer rogo.

D.

CICERO C. CUPIENNIO S.

Patrem tuum plurimi feci, meque ille mirifice et co- 14
luit et amavit, nec mehercule umquam mihi dubium fuit quin a te diligerer; ego quidem id facere non destiti. quam ob rem peto a te in maiorem modum, ut civitatem Buthrotiam subleves decretumque consulum, quod ii secundum Buthrotios fecerunt, cum et lege et senatus consulto statuendi potestatem haberent, des operam ut Plancus noster quam primum confirmet et comprobet: hoc te vehementer, mi Cupienni, etiam atque etiam rogo.

E.

CICERO PLANCO PRAET. DES. S.

Ignosce mihi quod, cum antea accuratissime de Bu- 15
throtiis ad te scripserim, eadem de re saepius scribam: non mehercule, mi Plance, facio, quo parum confidam aut liberalitati tuae aut nostrae amicitiae, sed cum tanta res agatur Attici nostri, nunc vero etiam existimatio, ut id, quod probavit Caesar nobis testibus et obsignatoribus, qui et decretis et responsis Caesaris interfueramus, videatur obtinere potuisse, praesertim cum tota potestas eius rei tua sit, ut ea, quae consules decreverunt secundum Caesaris decreta et responsa, non dicam comprobes,
sed studiose libenterque comprobes: id mihi sic erit gra- 16
tum, ut nulla res gratior esse possit. etsi iam sperabam, cum has litteras accepisses, fore ut ea, quae superioribus litteris a te petissemus, impetrata essent, tamen non faciam finem rogandi, quoad nobis nuntiatum erit te id fecisse, quod magna cum spe exspectamus; deinde enim confido fore ut alio genere litterarum utamur tibique pro tuo summo beneficio gratias agamus: quod si acciderit, velim sic existimes, non tibi tam Atticum, cuius permagna res agitur, quam me, qui non minus laboro quam ille, obligatum fore.

F.

CICERO CAPITONI SAL.

17 Non dubito quin mirere atque etiam stomachere,
quod tecum de eadem re agam saepius: hominis fami-
liarissimi et mihi omnibus rebus coniunctissimi permagna
res agitur [, Attici]. cognovi ego tua studia in amicos,
etiam in te amicorum; multum potes nos apud Plancum
18 iuvare; novi humanitatem tuam; scio, quam sis amicis
iucundus: nemo nos in hac causa plus iuvare potest quam
tu. et res ita est firma, ut debet esse, quam consules de
consilii sententia decreverunt, cum et lege et senatus
consulto cognoscerent; tamen omnia posita putamus in
Planci tui liberalitate, quem quidem arbitramur cum
officii sui et rei publicae causa decretum consulum com-
probaturum, tum libenter nostra causa esse facturum.
adiuvabis igitur, mi Capito; quod ut facias, te vehemen-
ter etiam atque etiam rogo.

M. CICERONIS AD M. BRUTUM
ET
M. BRUTI AD M. CICERONEM
EPISTOLAE SUBDITIVAE.

LIBER PRIMUS.

I.

CICERO BRUTO SAL.

L. Clodius, tribunus plebis designatus, valde me diligit vel, ut ἐμφατικώτερον dicam, valde me amat; quod cum mihi ita persuasum sit, non dubito — bene enim me nosti — quin illum quoque iudices a me amari; nihil enim mihi minus hominis videtur quam non respondere in amore iis, a quibus provocere. is mihi visus est suspicari, nec sine magno quidem dolore, aliquid a suis vel per suos potius iniquos ad te esse delatum, quo tuus animus a se esset alienior. non soleo, mi Brute, quod tibi notum esse arbitror, temere adfirmare de altero; est enim periculosum propter occultas hominum voluntates multiplicisque naturas; sed Clodii animum perspectum habeo, cognitum, iudicatum. multa eius indicia, sed ad scribendum non necessaria; volo enim testimonium hoc tibi videri potius quam epistolam. auctus Antonii beneficio est: eius ipsius beneficii magna pars a te est; itaque cum salvis nobis vellet salvum. in eum autem locum 2 rem adductam intellegit — est enim, ut scis, minime stultus —, ut utrique salvi esse non possint; itaque nos mavolt. de te vero amicissime et loquitur et sentit. qua re si quis secus ad te de eo scripsit aut si coram locutus est, peto a te etiam atque etiam, mihi ut potius credas, qui et facilius iudicare possum quam ille nescio quis et te plus diligo. Clodium tibi amicissimum existima ci-

vemque talem, qualis et prudentissimus et fortuna optima esse debet.

II.

CICERO BRUTO SAL.

1 Scripta et obsignata iam epistola litterae mihi redditae sunt a te plenae rerum novarum, maximeque mirabile Dolabellam quinque cohortis misisse in Chersonesum. adeone copiis abundat, ut is, qui ex Asia fugere dicebatur, Europam appetere conetur? quinque autem cohortibus quidnam se facturum arbitratus est, cum tu eo quinque legiones, optimum equitatum, maxima auxilia haberes? quas quidem cohortis spero iam tuas esse, quo-
2 niam latro ille tam fuit demens. et tuum consilium vehementer laudo, quod non prius exercitum Apollonia Dyrrhachioque movisti, quam de Antonii fuga audisti, Bruti eruptione, populi Romani victoria. itaque, quod scribis postea statuisse te ducere exercitum in Chersonesum nec pati sceleratissimo hosti ludibrio esse imperium populi Romani, facis ex tua dignitate et ex re publica.
3 quod scribis de seditione, quae facta est in legione quarta, de Catoniis, in bonam partem accipies: magis mihi probatur militum severitas quam tua. te benevolentiam exercitus equitumque expertum vehementer gau-
4 deo. de Dolabella, ut scribis, si quid habes novi, facies me certiorem, in quo delector me ante providisse, ut tuum iudicium liberum esset cum Dolabella belli gerendi: id valde pertinuit, ut ego tum intellegebam, ad rem pu-
5 blicam, nunc iudico, ad dignitatem tuam. quod scribis me maximo otio egisse, ut insectarer Antonios, idque laudas, credo ita videri tibi, sed illam distinctionem tuam nullo pacto probo: scribis enim acrius prohibenda bella civilia esse quam in superatos iracundiam exercendam. vehementer a te, Brute, dissentio, nec clementiae tuae concedo, sed salutaris severitas vincit inanem speciem clementiae. quod si clementes esse volumus, numquam deerunt bella civilia. sed de hoc tu videris. de me possum idem, quod Plautinus pater in Trinummo:

mihi quidem aetas acta ferme est: tua istuc refert maxime.

opprimemini, mihi crede, Brute, nisi providetis; neque 6
enim populum semper eundem habebitis neque senatum
neque senati ducem. haec ex oraculo Apollinis Pythii
edita tibi puta: nihil potest esse verius. xII. K. Maias.

III.

CICERO BRUTO SAL.

Nostrae res meliore loco videbantur; scripta enim ad 1
te certo scio quae gesta sunt. qualis tibi saepe scripsi
consules, tales exstiterunt. Caesaris vero pueri mirifica
indoles virtutis est: utinam tam facile eum florentem et
honoribus et gratia regere ac tenere possimus, quam
facile adhuc tenuimus! est omnino illud difficilius, sed
tamen non diffidimus; persuasum est enim adulescenti,
et maxime per me, eius opera nos esse salvos; et certe,
nisi is Antonium ab urbe avertisset, perissent omnia.
triduo vero aut quadriduo ante hanc rem pulcherrimam 2
timore quodam perculsa civitas tota ad te se cum con-
iugibus et liberis effundebat; eadem recreata a. d. xII.
Kal. Maias te huc venire quam se ad te ire malebat,
quo quidem die magnorum meorum laborum multarum-
que vigiliarum fructum cepi maximum, si modo est ali-
quis fructus ex solida veraque gloria. nam tantae mul-
titudinis, quantam capit urbs nostra, concursus est ad
me factus, a qua usque in Capitolium deductus maximo
clamore atque plausu in rostris collocatus sum. nihil
est in me inane, neque enim debet, sed tamen omnium
ordinum consensus, gratiarum actio gratulatioque me
commovet propterea, quod popularem me esse in populi
salute praeclarum est. sed haec te malo ab aliis. me 3
velim de tuis rebus consiliisque facias diligentissime cer-
tiorem illudque consideres, ne tua liberalitas dissolutior
videatur. sic sentit senatus, sic populus Romanus, nullos
umquam hostis digniores omni supplicio fuisse quam eos
civis, qui hoc bello contra patriam arma ceperunt, quos
quidem ego omnibus sententiis ulciscor et persequor
omnibus bonis adprobantibus. tu quid de hac re sentias,
tui iudicii est; ego sic sentio, trium fratrum unam et
eandem esse causam. consules duos, bonos quidem, sed 4
dumtaxat bonos, amisimus. Hirtius quidem in ipsa vi-

ctoria occidit, cum paucis diebus magno proelio ante vicisset; nam Pansa fugerat volneribus acceptis, quae ferre non potuit. reliquias hostium Brutus persequitur et Caesar. hostes autem omnes iudicati, qui M. Antonii sectam secuti sunt; itaque id senatus consultum plerique interpretantur etiam ad tuos sive captivos sive deditios pertinere. equidem nihil disserui durius, cum nominatim de C. Antonio decernerem, quod ita statueram, a te cognoscere causam eius senatum oportere. x. K. Maias.

IV.

BRUTUS CICERONI SAL.

1 Quanta sim laetitia adfectus cognitis rebus Bruti nostri et consulum, facilius est tibi existimare quam mihi scribere: cum alia laudo et gaudeo accidisse, tum quod Bruti eruptio non solum ipsi salutaris fuit, sed etiam
2 maximo ad victoriam adiumento. quod scribis mihi trium Antoniorum unam atque eandem causam esse, quid ego sentiam, mei iudicii esse, statuo nihil nisi hoc, senatus aut populi Romani iudicium esse de iis civibus, qui pugnantes non interierint. 'at hoc ipsum' inquies 'inique facis, qui hostilis animi in rem publicam homines civis appelles.' immo iustissime: quod enim nondum senatus censuit nec populus Romanus iussit, id adroganter non praeiudico neque revoco ad arbitrium meum. illud quidem non muto, quod ei, quem me occidere res non coëgit, neque crudeliter quicquam eripui neque dissolute quicquam remisi, habuique in mea potestate, quoad bellum fuit. multo equidem honestius iudico magisque quod concedere possit res publica miserorum fortunam non insectari quam infinite tribuere potentibus quae cu-
3 piditatem et adrogantiam incendere possint. qua in re, Cicero, vir optime atque fortissime, mihique merito et meo nomine et rei publicae carissime, nimis credere videris spei tuae, statimque, ut quisque aliquid recte fecerit, omnia dare ac permittere, quasi non liceat traduci ad mala consilia corruptum largitionibus animum. quae tua est humanitas, aequo animo te moneri patieris, praesertim de communi salute, facies tamen, quod tibi visum fuerit; etiam ego, cum me docueris. nunc, Cicero, nunc

agendum est, ne frustra oppressum esse Antonium gavisi
simus, neu semper primi cuiusque mali excidendi causa
sit, ut aliud renascatur illo peius. nihil iam neque opi- 4
nantibus aut patientibus nobis adversi evenire potest, in
quo non cum omnium culpa, tum praecipue tua futura
sit, cuius tantam auctoritatem senatus ac populus Ro-
manus non solum esse patitur, sed etiam cupit, quanta
maxima in libera civitate unius esse potest, quam tu non
solum bene sentiendo, sed etiam prudenter tueri debes.
prudentia porro, quae tibi superest, nulla abs te desidera-
tur nisi modus in tribuendis honoribus. alia omnia sic
adsunt, ut cum quolibet antiquorum comparari possint
[tuae virtutes]: unum hoc, *a* grato animo liberalique
profectum, cautiorem ac moderatiorem liberalitatem de-
siderat; nihil enim senatus cuiquam dare debet, quod
male cogitantibus exemplo aut praesidio sit. itaque
timeo de consulatu, ne Caesar tuus altius se ascendisse
putet decretis tuis, quam inde, si consul factus sit, de-
scensurum. quod si Antonius ab alio relictum regni in- 5
strumentum occasionem regnandi habuit, quonam animo
fore putas, si quis auctore non tyranno interfecto, sed
ipso senatu putet se imperia quaelibet concupiscere posse?
qua re tum et felicitatem et providentiam laudabo tuam,
cum exploratum habere coepero Caesarem honoribus,
quos acceperit, extraordinariis fore contentum. 'alienae
igitur' inquies 'culpae me reum subicies?' prorsus alienae,
si provideri potuit ne exsisteret. quod utinam inspectare
possis timorem de illo meum!

His litteris scriptis consulem te factum audivimus. 6
tum vero incipiam proponere mihi rem publicam iustam
et iam suis nitentem viribus, si istuc videro. filius valet
et in Macedoniam cum equitatu praemissus est. Idibus
Maiis, ex castris.

V.

CICERO BRUTO SAL.

A. d. v. K. Maias, cum de iis, qui hostes iudicati 1
sunt, bello persequendis sententiae dicerentur, dixit Ser-
vilius etiam de Ventidio et ut Cassius persequeretur Do-
labellam; cui cum essem adsensus, decrevi hoc amplius,

ut tu, si arbitrarere utile exque re publica esse, persequerere bello Dolabellam, si minus id commodo rei publicae facere posses sive non existimares ex re publica esse, ut in isdem locis exercitum contineres. nihil honorificentius potuit facere senatus quam ut tuum esset iudicium, quid maxime conducere rei publicae tibi videretur. equidem sic sentio, si manum habet, si castra, si ubi consistat uspiam Dolabella, ad fidem et ad dignitatem
2 tuam pertinere eum persequi. de Cassii nostri copiis nihil sciebamus; neque enim ab ipso ullae litterae neque nuntiabatur quicquam, quod pro certo haberemus. quanto opere autem intersit opprimi Dolabellam, profecto intellegis, cum ut sceleris poenas persolvat, tum ne sit quo se latronum duces ex Mutinensi fuga conferant. atque hoc mihi iam ante placuisse potes ex superioribus meis litteris recordari: quamquam tum et fugae portus erat in tuis castris et subsidium salutis in tuo exercitu; quo magis nunc liberati, ut spero, periculis in Dolabella opprimendo occupati esse debemus. sed haec cogitabis diligentius, statues sapienter; facies nos, quid constitueris
3 et quid agas, si tibi videbitur, certiores. Ciceronem nostrum in vestrum collegium cooptari volo. existimo omnino absentium rationem sacerdotum comitiis posse haberi; nam etiam factum est antea. Gaius enim Marius, cum *in* Cappadocia esset, lege Domitia factus est augur, nec quo minus id postea liceret ulla lex sanxit. est etiam in lege Iulia, quae lex est de sacerdotiis proxima, his verbis: QVI PETET CVIVSVE RATIO HABEBITVR. aperte indicat posse rationem haberi etiam non praesentis. hac de re scripsi ad eum, ut tuo iudicio uteretur, sicut in rebus omnibus; tibi autem statuendum est de Domitio, de Catone nostro. sed quamvis liceat absentis rationem haberi, tamen omnia sunt praesentibus faciliora. quod si statueris in Asiam tibi eundum, nulla erit ad
4 comitia nostros accersendi facultas. omnino Pansa vivo celeriora omnia putabamus; statim enim collegam sibi subrogavisset, deinde ante praetoria sacerdotum comitia fuissent: nunc per auspicia longam moram video; dum enim unus erit patricius magistratus, auspicia ad patres redire non possunt. magna sane perturbatio! tu tota

de re quid sentias, velim me facias certiorem. III. Nonas Maias.

VI.

BRUTUS CICERONI SAL.

Noli exspectare, dum tibi gratias agam. iam pridem 1
hoc ex nostra necessitudine, quae ad summam benevolentiam pervenit, sublatum esse debet. filius tuus a me abest; in Macedonia congrediemur. iussus est enim Ambracia ducere equites per Thessaliam, et scripsi ad eum, ut mihi Heracleam occurreret. cum eum videro, quoniam nobis permittis, communiter constituemus de reditu eius ad petitionem aut commendationem honoris. tibi Glycona, 2
medicum Pansae, qui sororem Achilleos nostri in matrimonio habet, diligentissime commendo: audimus eum venisse in suspitionem Torquato de morte Pansae custodirique ut parricidam. nihil minus credendum est; quis enim maiorem calamitatem morte Pansae accepit? praeterea est modestus homo et frugi, quem ne utilitas quidem videatur impulsura fuisse ad facinus. rogo te, et quidem valde rogo — nam Achilleus noster non minus quam aequum est laborat —, eripias eum ex custodia conservesque. hoc ego ad meum officium privatarum rerum aeque atque ullam aliam rem pertinere arbitror. cum has ad te scriberem litteras, 3
a Satrio, legato C. Trebonii, reddita est epistola mihi, a Tillio et Deiotaro Dolabellam caesum fugatumque esse. Graecam epistolam tibi misi Cicereii cuiusdam ad Satrium missam. Flavius noster de controversia, quam habet cum 4
Dyrrhachinis hereditariam, sumpsit te iudicem: rogo te, Cicero, et Flavius rogat, rem conficias. quin ei, qui Flavium fecit heredem, pecuniam debuerit civitas, non est dubium, neque Dyrrhachini infitiantur, sed sibi donatum aes alienum a Caesare dicunt. noli pati a necessariis tuis necessario meo iniuriam fieri. XVII. K. Iunias ex castris, ad imam Candaviam.

VII.

BRUTUS CICERONI SAL.

L. Bibulus quam carus mihi esse debeat, nemo me- 1
lius iudicare potest quam tu, cuius tantae pro re publica

contentiones sollicitudinesque fuerunt: itaque vel ipsius virtus vel nostra necessitudo debet conciliare te illi, quo minus multa mihi scribenda esse arbitror; voluntas enim te movere debet nostra, si modo iusta est aut pro officio necessario suscipitur. in Pansae locum petere constituit: eam nominationem a te petimus. neque coniunctiori dare beneficium, quam nos tibi sumus, neque digniorem
2 nominare potes quam Bibulum. de Domitio et Appuleio quid attinet me scribere, cum ipsi per se tibi commendatissimi sint? Appuleium vero tu tua auctoritate sustinere debes. sed Appuleius in sua epistola celebrabitur. Bibulum noli dimittere e sinu tuo, tantum iam virum, ex quanto, crede mihi, potest evadere, qui vestris paucorum respondeat laudibus.

VIII.

CICERO BRUTO SAL.

1 Multos tibi commendavi et commendem necesse est; optimus enim quisque vir et civis maxime sequitur tuum iudicium, tibique omnes fortes viri navare operam et studium volunt, nec quisquam est quin ita existimet, meam apud te et auctoritatem et gratiam valere pluri-
2 mum. sed C. Nasennium, municipem Suessanum, tibi ita commendo, ut neminem diligentius. Cretensi bello Metello imperatore octavum principem duxit; postea in re familiari occupatus fuit; hoc tempore cum rei publicae partibus, tum tua excellenti dignitate commotus volt per te aliquid auctoritatis adsumere. fortem virum, Brute, tibi commendo, frugi hominem et, si quid ad rem pertinet, etiam locupletem. pergratum mihi erit, si eum ita tractaris, ut merito tuo mihi gratias agere possit.

IX.

CICERO BRUTO SAL.

1 Fungerer officio, quo tu functus es in meo luctu, teque per litteras consolarer, nisi scirem in remediis, quibus meum dolorem tu levasses, te in tuo non egere, ac velim facilius quam mihi, nunc tibi tute medeare; est autem alienum tanto viro, quantus es tu, quod alteri praeceperit, id ipsum facere non posse. me quidem cum

rationes, quas collegeras, tum auctoritas tua a nimio maerore deterruit; cum enim mollius tibi ferre viderer, quam deceret virum, praesertim eum, qui alios consolari soleret, accusasti me per litteras gravioribus verbis, quam tua consuetudo ferebat. itaque iudicium tuum magni aestimans idque veritus me ipse collegi et ea, quae didi- 2
ceram, legeram acceperam, graviora duxi tua auctoritate addita. ac mihi tum, Brute, officio solum erat et naturae, tibi nunc populo et scenae, ut dicitur, serviendum est: nam cum in te non solum exercitus tui, sed omnium civium ac paene gentium coniecti oculi sint, minime decet, propter quem fortiores ceteri sumus, eum ipsum animo debilitatum videri. quam ob rem accepisti tu quidem dolorem — id enim amisisti, cui simile in terris nihil fuit —, et est dolendum in tam gravi volnere, ne id ipsum, carere omni sensu doloris, sit miserius quam dolere, sed ut modice, ceteris utile est, tibi necesse est. scriberem plura, nisi ad te haec ipsa nimis multa essent. 3
nos te tuumque exercitum exspectamus, sine quo, ut reliqua ex sententia succedant, vix satis liberi videmur fore. de tota re publica plura scribam et fortasse iam certiora iis litteris, quas Veteri nostro cogitabam dare.

X.

CICERO BRUTO SAL.

Nullas adhuc a te litteras habebamus, ne famam qui- 1
dem, quae declararet te cognita senatus auctoritate in Italiam adducere exercitum, quod ut faceres idque maturares, magno opere desiderabat res publica; ingravescit enim in dies intestinum malum, nec externis hostibus magis quam domesticis laboramus, qui erant omnino ab initio belli, sed facilius frangebantur. erectior senatus erat, non sententiis solum nostris, sed etiam cohortationibus excitatus. erat in senatu satis vehemens et acer Pansa, cum in ceteros huius generis, tum maxime in socerum, cui consuli non animus ab initio, non fides ad extremum defuit. bellum ad Mutinam gerebatur, nihil 2
ut in Caesare reprehenderes, non nulla in Hirtio. huius belli fortuna ut in secundis fluxa, ut in adversis bona: erat victrix res publica caesis Antonii copiis, ipso expulso.

Bruti deinde ita multa peccata, ut quodam modo victoria excideret e manibus; perterritos, inermis, saucios non sunt nostri duces persecuti, datumque Lepido tempus est, in quo levitatem eius saepe perspectam maioribus in malis experiremur. sunt exercitus boni, sed rudes Bruti et Planci; sunt fidelissima et maxima auxilia Gallorum.
3 sed Caesarem meis consiliis adhuc gubernatum, praeclara ipsum indole admirabilique constantia, improbissimis litteris quidam fallacibusque interpretibus ac nuntiis impulerunt in spem certissimam consulatus; quod simul atque sensi, neque ego illum absentem litteris monere destiti, nec accusare praesentis eius necessarios, qui eius cupiditati suffragari videbantur, nec in senatu sceleratissimorum consiliorum fontis aperire dubitavi. nec vero ulla in re memini aut senatum meliorem aut magistratus; numquam enim in honore extraordinario potentis hominis vel potentissimi potius — quando quidem potentia iam in vi posita est et armis — accidit, ut nemo tribunus plebis, nemo alio magistratu, nemo privatus auctor exsisteret. sed in hac constantia atque virtute erat tamen sollicita civitas: illudimur enim, Brute, tum militum deliciis, tum imperatoris insolentia; tantum quisque se in re publica posse postulat, quantum habet virium; non ratio, non modus, non lex, non mos, non officium valet, non iudicium, non existimatio civium, non posteritatis
4 verecundia. haec ego multo ante prospiciens fugiebam ex Italia tum, cum me vestrorum edictorum fama revocavit; incitavisti vero tu me, Brute, Veliae. quamquam enim dolebam in eam me urbem ire, quam tu fugeres, qui eam liberavisses, quod mihi quoque quondam acciderat periculo simili, casu tristiore, perrexi tamen Romamque perveni nulloque praesidio quatefeci Antonium contraque eius arma nefanda praesidia, quae oblata sunt Caesaris, consilio et auctoritate firmavi: qui si steterit idem mihique paruerit, satis videmur habituri praesidii; sin autem impiorum consilia plus valuerint quam nostra aut imbecillitas aetatis non potuerit gravitatem rerum sustinere, spes omnis est in te. quam ob rem advola, obsecro, atque eam rem publicam, quam virtute atque animi magnitudine magis quam eventis rerum liberavisti,

exitu libera: omnis omnium concursus ad te futurus est. hortare idem per litteras Cassium: spes libertatis nusquam nisi in vestrorum castrorum principiis est. firmos omnino et duces habemus ab occidente et exercitus. hoc adulescentis praesidium equidem adhuc firmum esse confido, sed ita multi labefactant, ut ne moveatur interdum extimescam. habes totum rei publicae statum, qui quidem tum erat, cum has litteras dabam. velim deinceps meliora sint; sin aliter fuerit — quod di omen avertant! — rei publicae vicem dolebo, quae immortalis esse debebat! mihi quidem quantulum reliqui est?

XI.

BRUTUS CICERONI SAL.

Veteris Antistii talis animus est in rem publicam, ut 1
non dubitem quin et in Caesare et Antonio se praestaturus fuerit acerrimum propugnatorem communis libertatis, si occasioni potuisset occurrere; nam qui in Achaia congressus P. Dolabella milites atque equites habente quodvis adire periculum ex insidiis paratissimi ad omnia latronis maluerit quam videri aut coactus esse pecuniam dare aut libenter dedisse homini nequissimo atque improbissimo, is nobis ultra et pollicitus est et dedit sestertia xx. ex sua pecunia et, quod multo carius est, se ipsum obtulit et coniunxit. huic persuadere cupiimus, ut im- 2
perator in castris remaneret remque publicam defenderet. † statuit id sibi, quoniam exercitum dimisisset; statim vero rediturum ad nos confirmavit, legatione suscepta, nisi praetorum comitia habituri essent consules. nam illi ita sentienti de re publica magno opere auctor fui, ne differret tempus petitionis suae; cuius factum omnibus gratum esse debet, qui modo iudicant hunc exercitum esse rei publicae, tibi tanto gratius, quanto maiore et animo gloriaque libertatem nostram defendis, et dignitate, si contigerit nostris consiliis exitus, quem optamus, perfuncturus es. ego etiam, mi Cicero, proprie familiariterque te rogo, ut Veterem ames velisque esse quam amplissimum, qui etsi nulla re deterreri a proposito potest, tamen excitari tuis laudibus indulgentiaque poterit, quo

magis amplexetur ac tueatur iudicium suum, et mihi gratissimum erit.

XII.

CICERO BRUTO SAL.

1 Etsi daturus eram Messallae Corvino continuo litteras, tamen Veterem nostrum ad te sine litteris meis venire nolui. maximo in discrimine res publica, Brute, versatur victoresque rursus decertare cogimur: id accidit M. Lepidi scelere et amentia. quo tempore cum multa propter eam curam, quam pro re publica suscepi, graviter ferrem, tum nihil tuli gravius quam me non posse matris tuae precibus cedere, non sororis: nam tibi, quod mihi plurimi est, facile me satis facturum arbitrabar; nullo enim modo poterat causa Lepidi distingui ab Antonio, omniumque iudicio etiam durior erat, quod, cum honoribus amplissimis a senatu esset Lepidus ornatus, tum etiam paucis ante diebus praeclaras litteras ad senatum misisset, repente non solum recepit reliquias hostium, sed bellum acerrime terra marique gerit, cuius exitus qui futurus sit, incertum est. ita cum rogamur, ut misericordiam liberis eius impertiamus, nihil adfertur, quo minus summa supplicia, si, quod Iuppiter omen avertat!
2 pater puerorum vicerit, subeunda nobis sint. nec vero me fugit, quam sit acerbum parentum scelera filiorum poenis lui; sed hoc praeclare legibus comparatum est, ut caritas liberorum amiciores parentes rei publicae redderet: itaque Lepidus crudelis in liberos, non is, qui Lepidum hostem iudicat. atque ille si armis positis de vi damnatus esset, quo in iudicio certe defensionem non haberet, eandem calamitatem subirent liberi bonis publicatis. quamquam, quod tua mater et soror deprecatur pro pueris, id ipsum et multa alia crudeliora nobis omnibus Lepidus, Antonius et reliqui hostes denuntiant: itaque maximam spem hoc tempore habemus in te atque exercitu tuo. cum ad rei publicae summam, tum ad gloriam et dignitatem tuam vehementer pertinet te, ut ante scripsi, in Italiam venire quam primum; eget enim vehementer cum viribus tuis, tum etiam consilio res
3 publica. Veterem pro eius erga te benevolentia singu-

larique officio libenter ex tuis litteris complexus sum, eumque cum tui, tum rei publicae studiosissimum amantissimumque cognovi. Ciceronem meum propediem, ut spero, videbo; tecum enim illum et te in Italiam celeriter esse venturum confido.

XIII.

BRUTUS CICERONI SAL.

De M. Lepido vereri me cogit reliquorum timor: qui 1
si eripuerit se nobis, quod velim temere atque iniuriose de illo suspicati sint homines, oro atque obsecro te, Cicero, necessitudinem nostram tuamque benevolentiam obtestans, sororis meae liberos obliviscaris esse Lepidi filios meque iis in patris locum successisse existimes. hoc si a te impetro, nihil profecto dubitabis pro iis suscipere. aliter alii cum suis vivunt; nihil ego possum in sororis meae liberis facere, quo possit expleri voluntas mea aut officium. quid vero aut mihi tribuere boni possunt, si modo digni sumus, quibus aliquid tribuatur, aut ego matri ac sorori puerisque illis praestaturus sum, si nihil valuerit apud te reliquumque senatum contra patrem Lepidum Brutus avunculus? scribere multa ad te 2
neque possum prae sollicitudine ac stomacho neque debeo; nam si in tanta re tamque necessaria verbis mihi opus est ad te excitandum et confirmandum, nulla spes est facturum te quod volo et quod oportet. qua re noli exspectare longas preces; intuere me ipsum, qui hoc a te vel a Cicerone, coniunctissimo homine, privatim vel a consulari [tali] viro remota necessitudine privata debeo impetrare. quid sis facturus, velim mihi quam primum rescribas. Kal. Quinctilibus ex castris.

XIV.

CICERO BRUTO SAL.

Breves litterae tuae: breves dico? immo nullae. tri- 1
busne versiculis his temporibus Brutus ad me? nihil scripsissem potius. et requiris meas. quis umquam ad te tuorum sine meis venit? quae autem epistola non pondus habuit? quae si ad te perlatae non sunt, ne domesticas quidem tuas perlatas arbitror. Ciceroni scribis te

longiorem daturum epistolam. recte id quidem, sed haec quoque debuit esse plenior. ego autem, cum ad me de Ciceronis abs te discessu scripsisses, statim extrusi tabellarios litterasque ad Ciceronem, ut, etiam si in Italiam venisset, ad te rediret; nihil enim mihi iucundius, nihil illi honestius. quamquam aliquotiens ei scripseram sacerdotum comitia mea summa contentione in alterum annum esse reiecta; quod ego cum Ciceronis causa elaboravi, tum Domitii, Catonis, Lentuli, Bibulorum: quod ad te etiam scripseram. sed videlicet cum illam pusillam epistolam tuam ad me dabas, nondum erat tibi id no-
2 tum. qua re omni studio a te, mi Brute, contendo, ut Ciceronem meum ne dimittas tecumque deducas, quod ipsum, si rem publicam, cui susceptus es, respicis, tibi iam iamque faciendum est; renatum enim bellum est, idque non parvo scelere Lepidi. exercitus autem Caesaris, qui erat optimus, non modo nihil prodest, sed etiam cogit exercitum tuum flagitari, qui si Italiam attigerit, erit civis nemo, quem quidem civem appellari fas sit, qui se non in tua castra conferat. etsi Brutum praeclare cum Planco coniunctum habemus; sed non ignoras, quam sint incerti et animi hominum infecti partibus et exitus proeliorum. quin etiam, si, ut spero, vicerimus, tamen magnam gubernationem tui consilii tuaeque auctoritatis res desiderabit. subveni igitur, per deos, idque quam primum, tibique persuade non te Idibus Martiis, quibus servitutem a tuis civibus reppulisti, plus profuisse patriae quam, si mature veneris, profuturum. v. Idus Quinctilis.

XV.

CICERO BRUTO SAL.

1 Messallam habes. quibus igitur litteris tam accurate scriptis adsequi possum, subtilius ut explicem, quae gerantur quaeque sint in re publica, quam tibi is exponet, qui et optime omnia novit et elegantissime expedire et deferre ad te potest? cave enim existimes, Brute — quamquam non necesse est ea me ad te, quae tibi nota sunt, scribere; sed tamen tantam omnium laudum excellentiam non queo silentio praeterire —, cave putes pro-

bitate, constantia, cura, studio rei publicae quicquam illi esse simile, ut eloquentia, qua mirabiliter excellit, vix in eo locum ad laudandum habere videatur. quamquam in hac ipsa sapientiae plus apparet; ita gravi iudicio multaque arte se exercuit in verissimo genere dicendi. tanta autem industria est tantumque evigilat in studio, ut non maxima ingenio, quod in eo summum est, gratia habenda videatur. sed provehor amore: non enim id propositum 2
est huic epistolae, Messallam ut laudem, praesertim ad Brutum, cui et virtus illius non minus quam mihi nota est et haec ipsa studia, quae laudo, notiora; quem cum a me dimittens graviter ferrem, hoc levabar uno, quod ad te tamquam ad alterum me proficiscens et officio fungebatur et laudem maximam sequebatur. sed haec hactenus. venio nunc longo sane intervallo ad quandam epi- 3
stolam, qua mihi multa tribuens unum reprehendebas, quod in honoribus decernendis essem nimius et tamquam prodigus. tu hoc: alius fortasse, quod in animadversione poenaque durior, nisi fortasse utrumque tu. quod si ita est, utriusque rei meum iudicium studeo tibi esse notissimum, neque solum, ut Solonis dictum usurpem, qui et sapientissimus fuit ex septem et legum scriptor solus ex septem: is rem publicam contineri duabus rebus dixit, praemio et poena. est scilicet utriusque rei modus sicut reliquarum et quaedam in utroque genere mediocritas, sed non tanta de re propositum est hoc loco disputare. quid ego autem secutus hoc bello sim in sententiis di- 4
cendis, aperire non alienum puto. post interitum Caesaris et vestras memorabilis Idus Mart., Brute, quid ego praetermissum a vobis quantamque impendere rei publicae tempestatem dixerim, non es oblitus: magna pestis erat depulsa per vos, magna populi Romani macula deleta, vobis vero parta divina gloria, sed instrumentum regni delatum ad Lepidum et Antonium, quorum alter inconstantior, alter impurior, uterque pacem metuens, inimicus otio. his ardentibus perturbandae rei publicae cupiditate, quod opponi posset praesidium, non habebamus; erexerat enim se civitas in retinenda libertate consentiens. nos tum nimis acres: vos fortasse sapientius 5
excessistis urbe ea, quam liberaratis, Italiae sua vobis

studia profitenti remisistis. itaque cum teneri urbem a parricidis viderem, nec te in ea nec Cassium tuto esse posse, eamque armis oppressam ab Antonio, mihi quoque ipsi esse excedendum putavi — taetrum enim spectaculum oppressa ab impiis civitas opitulandi potestate praecisa —; sed animus idem qui semper, infixus in patriae caritate, discessum ab eius periculis ferre non potuit. itaque in medio Achaico cursu, cum etesiarum diebus Auster me in Italiam quasi dissuasor mei consilii rettulisset, te vidi Veliae doluique vehementer; cedebas enim, Brute, cedebas, quoniam Stoici nostri negant fugere sapientis. Romam ut veni, statim me obtuli Antonii sceleri atque dementiae, quem cum in me incitavissem, consilia inire coepi Brutina plane — vestri enim haec sunt propria sanguinis — rei publicae liberandae. longa sunt, quae restant, praetereunda; sunt enim de me: tantum dico, Caesarem hunc adulescentem, per quem adhuc sumus, si verum fateri volumus, fluxisse ex
7 fonte consiliorum meorum. huic habiti a me honores nulli quidem, Brute, nisi debiti, nulli nisi necessarii: ut enim primum libertatem revocare coepimus, cum se nondum ne Decimi quidem Bruti divina virtus ita commovisset, ut iam id scire possemus, atque omne praesidium esset in puero, qui a cervicibus nostris avertisset Antonium, quis honos ei non fuit decernendus? quamquam ego illi tum verborum laudem tribui, eamque modicam; decrevi etiam imperium, quod quamquam videbatur illi aetati honorificum, tamen erat exercitum habenti necessarium. quid enim est sine imperio exercitus? statuam Philippus decrevit, celeritatem petitionis primo Servius, post maiorem etiam Servilius: nihil tum nimium vide-
8 batur. sed nescio quo modo facilius in timore benigni quam in victoria grati reperiuntur: ego enim, D. Bruto liberato cum laetissimus ille civitati dies inluxisset idemque casu Bruti natalis esset, decrevi ut in fastis ad eum diem Bruti nomen adscriberetur, in eoque sum maiorum exemplum secutus, qui hunc honorem mulieri Larentiae tribuerunt, cuius vos pontifices ad aram in Velabro [sacrificium] facere soletis; quod ego cum dabam Bruto, notam esse in fastis gratissimae victoriae sempiternam

volebam. atque illo die cognovi *haud* paulo pluris in
senatu malevolos esse quam gratos. eos per ipsos dies
effudi, si ita vis, honores in mortuos, Hirtium et Pan-
sam, Aquilam etiam; quod quis reprehendit nisi qui de-
posito metu praeteriti periculi fuerit oblitus? accedebat 9
ad beneficii memoriam gratam ratio illa, quae etiam po-
steris esset salutaris; exstare enim volebam in crudelissi-
mos hostis monimenta odii publici sempiterna. suspicor
illud tibi minus probari, quod a tuis familiaribus, optimis
illis quidem viris, sed in re publica rudibus, non proba-
batur, quod ut ovanti introire Caesari liceret decreve-
rim; ego autem — sed erro fortasse, nec tamen is sum,
ut mea me maxime delectent — nihil mihi videor hoc
bello sensisse prudentius. cur autem ita sit, aperiendum
non est, ne magis videar providus fuisse quam gratus.
hoc ipsum nimium, qua re alia videamus. D. Bruto de-
crevi honores, decrevi L. Planco. praeclara illa quidem
ingenia, quae gloria invitantur, sed senatus etiam sapiens,
qui, qua quemque re putat, modo honesta, ad rem publi-
cam iuvandam posse adduci, hac utitur. at in Lepido
reprehendimur, cui cum statuam in rostris statuissemus,
idem illam evertimus: nos illum honore studuimus a
furore revocare. vicit amentia levissimi hominis nostram
prudentiam; nec tamen tantum in statuenda Lepidi statua
factum est mali, quantum in evertenda boni. satis multa 10
de honoribus; nunc de poena pauca dicenda sunt; intel-
lexi enim ex tuis saepe litteris te in iis, quos bello devi-
cisti, clementiam tuam velle laudari. existimo equidem
nihil a te nisi sapienter; sed sceleris poenam praetermit-
tere — id enim est, quod vocatur ignoscere —, etiam si
in ceteris rebus tolerabile est, in hoc bello perniciosum
puto; nullum enim bellum civile fuit in nostra re publica
omnium, quae memoria mea fuerunt, in quo bello non,
utracumque pars vicisset, tamen aliqua forma esset futura
rei publicae. hoc bello victores quam rem publicam
simus habituri, non facile adfirmarim; victis certe nulla
umquam erit. dixi igitur sententias in Antonium, dixi
in Lepidum severas, neque tam ulciscendi causa, quam
ut et in praesens sceleratos civis timore ab impugnanda
patria deterrerem et in posterum documentum statuerem,

11 ne quis talem amentiam vellet imitari. quamquam haec
quidem sententia non magis mea fuit quam omnium, in
qua videtur illud esse crudele, quod ad liberos, qui nihil
meruerunt, poena pervenit; sed id et antiquum est et
omnium civitatum, si quidem etiam Themistocli liberi
eguerunt. et, si iudicio damnatos eadem poena sequitur
civis, qui potuimus leniores esse in hostis? quid autem
queri quisquam potest de me, qui, si vicisset, acerbiorem
se in me futurum fuisse confiteatur necesse est? habes
rationem mearum sententiarum de hoc genere dumtaxat
honoris et poenae; nam de ceteris rebus quid senserim
12 quidque censuerim audisse te arbitror. sed haec quidem
non ita necessaria: illud valde necessarium, Brute, te in
Italiam cum exercitu venire quam primum. summa est
exspectatio tui; quod si Italiam attigeris, ad te concursus
fiet omnium. sive enim vicerimus — qui quidem pul-
cherrime viceramus, nisi Lepidus perdere omnia et perire
ipse cum suis concupivisset —, tua nobis auctoritate
opus est ad collocandum aliquem civitatis statum; sive
etiam nunc certamen reliquum est, maxima spes est cum
in auctoritate tua, tum in exercitus tui viribus. sed
propera, per deos! scis, quantum sit in temporibus,
13 quantum in celeritate. sororis tuae filiis quam diligen-
ter consulam, spero te ex matris et ex sororis litteris
cogniturum; qua in causa maiorem habeo rationem tuae
voluntatis, quae mihi carissima est, quam, ut quibusdam
videor, constantiae meae. sed ego nulla in re malo quam
in te amando constans et esse et videri.

XVI.

BRUTUS CICERONI SAL.

1 Particulam litterarum tuarum, quas misisti Octavio,
legi, missam ab Attico mihi. studium tuum curaque de
salute mea nulla me nova voluptate adfecit; non solum
enim usitatum, sed etiam cotidianum est aliquid audire
de te, quod pro nostra dignitate fideliter atque honorifice
dixeris aut feceris. at dolore, quantum maximum capere
animo possum, eadem illa pars epistolae scripta ad Octa-
vium de nobis adfecit; sic enim illi gratias agis de re

publica, tam suppliciter ac demisse — quid scribam? pudet condicionis ac fortunae, sed tamen scribendum est — commendas nostram salutem illi, quae morte qua non perniciosior? ut prorsus prae te feras non sublatam dominationem, sed dominum commutatum esse. verba tua recognosce et aude negare servientis adversus regem istas esse preces. unum ais esse, quod ab eo postuletur et exspectetur, ut eos civis, de quibus viri boni populusque Romanus bene existimet, salvos velit. quid? si nolit, non erimus? atqui non esse quam esse per illum praestat.
ego medius fidius non existimo tam omnis deos aversos 2
esse a salute populi Romani, ut Octavius orandus sit pro salute cuiusquam civis, non dicam pro liberatoribus orbis terrarum: iuvat enim magnifice loqui et certe decet adversus ignorantis, quid pro quoque timendum aut a quoque petendum sit. hoc tu, Cicero, posse fateris Octavium et illi amicus es? aut, si me carum habes, vis Romae videri, cum, ut ibi esse possem, commendandus puero illi fuerim? cui quid agis gratias, si, ut nos salvos esse velit et patiatur, rogandum putas? an hoc pro beneficio habendum est, quod se quam Antonium esse maluerit, a quo ista petenda essent? vindici quidem alienae dominationis, non vicario, ecquis supplicat, ut optime
meritis de re publica liceat esse salvis? ista vero imbe- 3
cillitas et desperatio, cuius culpa non magis in te residet quam in omnibus aliis et Caesarem in cupiditatem regni impulit et Antonio post interitum illius persuasit, ut interfecti locum occupare conaretur, et nunc puerum istum extulit, ut tu iudicares precibus esse impetrandam salutem talibus viris misericordiaque unius, vix etiam nunc viri, tutos fore nos, haud ulla alia re. quod si Romanos nos esse meminissemus, non audacius dominari cuperent postremi homines, quam id nos prohiberemus, neque magis irritatus esset Antonius regno Caesaris quam ob
eiusdem mortem deterritus. tu quidem consularis et tan- 4
torum scelerum vindex, quibus oppressis vereor ne in breve tempus dilata sit abs te pernicies, qui potes intueri, quae gesseris, simul et ista vel probare vel ita demisse ac facile pati, ut probantis speciem habeas? quod autem tibi cum Antonio privatim odium? nempe quia postulabat

haec, salutem ab se peti, precariam nos incolumitatem
habere, a quibus ipse libertatem accepisset, esse arbi-
trium suum de re publica, quaerenda esse arma putasti,
quibus dominari prohiberetur; scilicet, ut illo prohibito
rogaremus alterum, qui se in eius locum reponi patere-
tur, an ut esset sui iuris ac mancipii res publica? nisi
forte non de servitute, sed de condicione serviendi recu-
satum est a nobis. atqui non solum bono domino po-
tuimus Antonio tolerare nostram fortunam, sed etiam
beneficiis atque honoribus ut participes frui, quantis vel-
lemus; quid enim negaret iis, quorum patientiam videret
maximum dominationis suae praesidium esse? sed nihil
tanti fuit, quo venderemus fidem nostram et libertatem.
5 hic ipse puer, quem Caesaris nomen incitare videtur
in Caesaris interfectores, quanti aestimet, si sit com-
mercio locus, posse nobis auctoribus tantum, quantum
profecto poterit, quoniam vivere et pecunias habere et
dici consulares volumus! ceterum nequiquam perierit
ille, cuius interitu quid gavisi sumus, si mortuo nihilo
minus servituri eramus, nulla cura adhibetur? sed mihi
prius omnia di deaeque eripuerint quam illud iudicium,
quo non modo heredi eius, quem occidi, non concesserim
quod in illo non tuli, sed ne patri quidem meo, si revi-
vescat, ut patiente me plus legibus ac senatu possit. an
hoc tibi persuasum est, fore ceteros ab eo liberos, quo
invito nobis in ista civitate locus non sit? qui porro id,
quod petis, fieri potest ut impetres? rogas enim, velit
nos salvos esse. videmur ergo tibi salutem accepturi,
cum vitam acceperimus? quam, si prius dimittimus digni-
6 tatem et libertatem, qui possumus accipere? an tu Ro-
mae habitare, id putas incolumem esse? res, non locus
oportet praestet istuc mihi. neque incolumis Caesare vivo
fui, nisi postea quam illud conscivi facinus, neque us-
quam exsul esse possum, dum servire et pati contume-
lias peius odero malis omnibus aliis. nonne hoc est in
easdem tenebras recidisse, *si* ab eo, qui tyranni nomen
adscivit sibi, cum in Graecis civitatibus liberi tyranno-
rum oppressis illis eodem supplicio adficiantur, petitur,
ut vindices atque oppressores dominationis salvi sint?
hanc ego civitatem videre velim aut putem ullam, quae

ne traditam quidem atque inculcatam libertatem recipere
possit, plusque timeat in puero nomen sublati regis,
quam confidat sibi, cum illum ipsum, qui maximas opes
habuerit, paucorum virtute sublatum videat? me vero
posthac ne commendaveris Caesari tuo, ne te quidem
ipsum, si me audies. valde care aestimas tot annos,
quot ista aetas recipit, si propter eam causam puero isti
supplicaturus es. deinde quod pulcherrime fecisti ac 7
facis in Antonio vide ne convertatur a laude maximi
animi ad opinionem formidinis; nam si Octavius tibi
placet, a quo de nostra salute petendum sit, non domi-
num fugisse, sed amiciorem dominum quaesisse vide-
beris. quem quod laudas ob ea, quae adhuc fecit, plane
probo; sunt enim laudanda, si modo contra alienam po-
tentiam, non pro sua suscepit eas actiones: cum vero
iudicas tantum illi non modo licere, sed etiam a te ipso
tribuendum esse, ut rogandus sit, ne nolit esse nos sal-
vos, nimium magnam mercedem statuis; id enim ipsum
illi largiris, quod per illum habere videbatur res publica.
neque hoc tibi in mentem venit, si Octavius ullis dignus
sit honoribus, quia cum Antonio bellum gerat, iis, qui
illud malum exciderint, cuius istae reliquiae sunt, nihil,
quo expleri possit eorum meritum, tributurum umquam
populum Romanum, si omnia simul congesserit. ac vide, 8
quanto diligentius homines metuant, quam meminerint,
'quia Antonius vivat atque in armis sit.' de Caesare
vero quod fieri potuit ac debuit transactum est neque iam
revocari in integrum potest. Octavius is est, qui quid
de nobis iudicaturus sit exspectet populus Romanus? nos
ii sumus, de quorum salute unus homo rogandus videa-
tur? ego vero, ut istuc revertar, is sum, qui non modo
non supplicem, sed etiam coërceam postulantis, ut sibi
supplicetur; aut longe a servientibus abero mihique esse
iudicabo Romam, ubicumque liberum esse licebit, ac
vestri miserebor, quibus nec aetas neque honores nec
virtus aliena dulcedinem vivendi minuere potuerit. mihi 9
quidem ita beatus esse videbor, si modo constanter ac
perpetuo placebit hoc consilium, ut relatam putem gra-
tiam pietati meae; quid enim est melius quam memoria
recte factorum et libertate contentum neglegere humana?

sed certe non succumbam succumbentibus nec vincar ab
iis, qui se vinci volunt, experiarque et temptabo omnia
neque desistam abstrahere a servitio civitatem nostram.
si secuta fuerit quae debet fortuna, gaudebimus omnes,
si minus, ego tamen gaudebo; quibus enim potius haec
vita factis aut cogitationibus traducatur quam iis, quae
10 pertinuerint ad liberandos civis meos? te, Cicero, rogo
atque hortor, ne defatigere neu diffidas, semper in prae-
sentibus malis prohibendis futura quoque, nisi ante sit
occursum, explores, ne se insinuent, fortem et liberum
animum, quo et consul et nunc consularis rem publicam
vindicasti, sine constantia et aequabilitate nullum esse
putaris; fateor enim duriorem esse condicionem spectatae
virtutis quam incognitae. bene facta pro debitis exigi-
mus, quae aliter eveniunt, ut decepti ab iis, infesto animo
reprehendimus: itaque resistere Antonio Ciceronem, etsi
maxima laude dignum est, tamen, quia ille consul hunc
consularem merito praestare videtur, nemo admiratur.
11 idem Cicero, si flexerit adversus alios iudicium suum,
quod tanta firmitate ac magnitudine direxit in exturbando
Antonio, non modo reliqui temporis gloriam eripuerit
sibi, sed etiam praeterita evanescere coget; nihil enim
per se amplum est, nisi in quo iudicii ratio exstat. quin
neminem magis decet rem publicam amare libertatisque
defensorem esse vel ingenio vel rebus gestis vel studio
atque efflagitatione omnium. qua re non Octavius est
rogandus, ut velit nos salvos esse: magis tute te ex-
suscita, ut eam civitatem, in qua maxima gessisti, libe-
ram atque honestam fore putes, si modo sint populo du-
ces ad resistendum improborum consiliis.

XVII.

BRUTUS ATTICO SAL.

1 Scribis mihi mirari Ciceronem, quod nihil significem
umquam de suis actis: quoniam me flagitas, coactu tuo
scribam quae sentio. omnia fecisse Ciceronem optimo
animo scio; quid enim mihi exploratius esse potest quam
illius animus in rem publicam? sed quaedam mihi vide-
tur, quid dicam, imperite vir omnium prudentissimus,

an ambitiose fecisse? qui valentissimum Antonium suscipere pro re publica non dubitarit inimicum. nescio, quid scribam tibi, nisi unum: pueri et cupiditatem et licentiam potius esse irritatam quam repressam a Cicerone, tantumque eum tribuere huic indulgentiae, ut se maledictis non abstineat, iis quidem, quae in ipsum dupliciter recidunt, quod et pluris occidit uno seque prius oportet fateatur sicarium, quam obiciat Cascae quod obicit, et imitatur in Casca Bestiam. an quia non omnibus horis iactamus Idus Martias, similiter atque ille Nonas Decembris suas in ore habet, eo meliore condicione Cicero pulcherrimum factum vituperabit, quam Bestia et Clodius reprehendere illius consulatum soliti sunt? sustinuisse 2
se mihi gloriatur bellum Antonii togatus Cicero noster: quid hoc mihi prodest, si merces Antonii oppressi poscitur in Antonii locum successio, et si vindex illius mali auctor exstitit alterius, fundamentum et radices habituri altiores, si patiamur? ut iam ista, quae facit, dominationem an dominum an Antonium timentis sint. ego autem gratiam non habeo, si quis, dum ne irato serviat, rem ipsam non deprecatur. immo triumphus et stipendium! et omnibus decretis † hortationis pudeat concupiscere fortunam, cuius nomen susceperit, consularis, ut Ciceronis est? quoniam mihi tacere non licuit, leges quae tibi 3
necesse est molesta esse; etenim ipse sentio, quanto cum dolore haec ad te scripserim, nec ignoro, quid sentias in re publica et quam desperatam quoque sanari putes posse. nec mehercule te, Attice, reprehendo; aetas enim, mores, liberi segnem efficiunt, quod quidem etiam ex Flavio nostro perspexi. sed redeo ad Ciceronem: quid 4
inter Salvidienum et eum interest? quid autem amplius ille decerneret? 'timet' inquies 'etiam nunc reliquias belli civilis. quisquam ergo ita timet profligatum, ut neque potentiam eius, qui exercitum victorem habeat, neque temeritatem pueri putet extimescendam esse? an hoc ipsum ea re facit, quod illi propter amplitudinem omnia iam ultroque deferenda putat? o magnam stultitiam timoris, id ipsum, quod verearis, ita cavere, ut, cum vitare fortasse potueris, ultro arcessas et attrahas! nimium timemus mortem et exsilium et paupertatem. haec mihi

videntur Ciceroni ultima esse in malis, et, dum habeat a
quibus impetret quae velit et a quibus colatur ac laude-
tur, servitutem, honorificam modo, non aspernatur, si
quicquam in extrema ac miserrima contumelia potest
5 honorificum esse. licet ergo patrem appellet Octavius
Ciceronem, referat omnia, laudet, gratias agat, tamen
illud apparebit, verba rebus esse contraria; quid enim
tam alienum ab humanis sensibus est quam eum patris
habere loco, qui ne liberi quidem hominis numero sit?
atqui eo tendit, id agit, ad eum exitum properat vir
optimus, ut sit illi Octavius propitius. ego vero iam iis
artibus nihil tribuo, quibus Ciceronem scio instructissi-
mum esse; quid enim illi prosunt, quae pro libertate
patriae, de dignitate, quae de morte, exsilio, paupertate
scripsit copiosissime? quanto autem magis illa callere
videtur Philippus, qui privigno minus tribuerit, quam Ci-
cero alieno tribuat? desinat igitur gloriando etiam inse-
ctari dolores nostros; quid enim nostra victum esse
Antonium, si victus est, ut alii vacaret, quod ille obti-
6 nuit? tametsi tuae litterae dubia etiam nunc significant.
vivat hercule Cicero, qui potest, supplex et obnoxius, si
neque aetatis neque honorum neque rerum gestarum pu-
det: ego certe quin cum ipsa re bellum geram, hoc est
cum regno et imperiis extraordinariis et dominatione et
potentia, quae supra leges se esse velit, nulla erit tam
bona condicio serviendi, qua deterrear, quamvis sit vir
bonus, ut scribis, Antonius; quod ego numquam existi-
mavi. sed dominum ne parentem quidem maiores nostri
voluerunt esse. te nisi tantum amarem, quantum Ciceroni
persuasum est diligi ab Octavio, haec ad te non scripsis-
sem. dolet mihi, quod tu nunc stomacharis, amantissimus
cum tuorum omnium, tum Ciceronis; sed persuade tibi
de voluntate propria mea nihil esse remissum, de iudicio
largiter; neque enim impetrari potest quin, quale quid-
que videatur ei, talem quisque de illo opinionem habeat.
7 vellem mihi scripsisses, quae condiciones essent Atticae
nostrae; potuissem aliquid tibi de meo sensu perscribere.
valetudinem Porciae meae tibi curae esse non miror.
denique quod petis faciam libenter; nam etiam sorores
me rogant: et hominem noro et quid sibi voluerit.

XVIII.

CICERO BRUTO SAL.

Cum saepe te litteris hortatus essem, ut quam pri- 1
mum rei publicae subvenires in Italiamque exercitum
adduceres, neque id arbitrarer dubitare tuos necessarios,
rogatus sum a prudentissima et diligentissima femina,
matre tua, cuius omnes curae ad te referuntur et in te
consumuntur, ut venirem ad se a. d. VIII. Kal. Sextilis,
quod ego, ut debui, sine mora feci; cum autem venis-
sem, Casca aderat et Labeo et Scaptius. at illa rettulit
quaesivitque, quidnam mihi videretur, arcesseremusne te
atque id tibi conducere putaremus an tardare ac com-
morari te melius esset. respondi id, quod sentiebam et 2
dignitati et existimationi tuae maxime conducere, te
primo quoque tempore ferre praesidium labenti et incli-
natae paene rei publicae; quid enim abesse censes mali
in eo bello, in quo victores exercitus fugientem hostem
persequi noluerunt, et in quo incolumis imperator, hono-
ribus amplissimis fortunisque maximis, coniuge, liberis,
vobis adfinibus ornatus, bellum rei publicae indixerit?
quid dicam 'in tanto senatus populique consensu,' cum
tantum resideat intra muros mali? maximo autem, cum 3
haec scribebam, adficiebar dolore, quod, cum me pro
adulescentulo ac paene puero res publica accepisset va-
dem, vix videbar quod promiseram praestare posse. est
autem gravior et difficilior animi et sententiae maximis
praesertim in rebus pro altero quam pecuniae obligatio:
haec enim solvi potest et est rei familiaris iactura tolera-
bilis; rei publicae quod spoponderis quem ad modum
solvas, nisi is dependi facile patitur, pro quo spopon-
deris? quamquam et hunc, ut spero, tenebo multis repu- 4
gnantibus; videtur enim esse indoles, sed flexibilis aetas
multique ad depravandum parati, qui splendore falsi
honoris obiecto aciem boni ingenii praestringi posse con-
fidunt. itaque ad reliquos hic quoque labor mihi accessit,
ut omnis adhibeam machinas ad tenendum adulescen-
tem, ne famam subeam temeritatis. quamquam quae
temeritas est? magis enim illum, pro quo spopondi, quam
me ipsum obligavi: nec vero paenitere potest rem publi-

eam me pro eo spopondisse, qui fuit in rebus gerundis
5 cum suo ingenio, tum mea promissione constantior. ma-
ximus autem, nisi me forte fallit, in re publica nodus
est inopia rei pecuniariae; obdurescunt enim magis coti-
die boni viri ad vocem tributi, quod ex centesima colla-
tum inpudenti censu locupletium in duarum legionum
praemiis omne consumitur. impendent autem infiniti
sumptus cum in hos exercitus, quibus nunc defendimur,
tum vero in tuum; nam Cassius noster videtur posse
satis ornatus venire. sed et haec et multa alia coram
6 cupio, idque quam primum. de sororis tuae filiis non
exspectavi, Brute, dum scriberes; omnino ipsa tempora
— bellum enim ducetur — integram tibi causam reser-
vant. sed ego a principio cum divinare de belli diutur-
nitate possem, ita causam egi puerorum in senatu, ut te
arbitror e matris litteris potuisse cognoscere; nec vero
ulla res erit umquam, in qua ego non vel vitae periculo
ea dicam eaque faciam, quae te velle quaeque ad te per-
tinere arbitrer. VI. Kal. Sextilis.

M. CICERONIS AD M. BRUTUM
ET
M. BRUTI AD M. CICERONEM
EPISTOLAE SUBDITIVAE.

LIBER SECUNDUS.

I.

CICERO BRUTO SAL.

Cum haec scribebam, res existimabatur in extremum 1
adducta discrimen; tristes enim de Bruto nostro litterae nuntiique adferebantur: me quidem non maxime conturbabant; his enim exercitibus ducibusque, quos habemus, nullo modo poteram diffidere; neque adsentiebar maiori parti hominum; fidem enim consulum non condemnabam, quae suspecta vehementer erat. desiderabam non nullis in rebus prudentiam et celeritatem, qua si essent usi, iam pridem rem publicam recuperassemus; non enim ignoras, quanta momenta sint in re publica temporum et quid intersit idem illud utrum ante an post decernatur, suscipiatur, agatur. omnia, quae severe decreta sunt hoc tumultu, si aut, quo die dixi sententiam, perfecta essent et non in diem ex die dilata aut, quo ex tempore suscepta sunt ut agerentur, non tardata et procrastinata, bellum
iam nullum haberemus. omnia, Brute, praestiti rei pu- 2
blicae, quae praestare debuit is, qui esset eo, in quo ego sum, gradu senatus populique iudicio collocatus, nec illa modo, quae nimirum sola ab homine sunt postulanda, fidem, vigilantiam, patriae caritatem — ea sunt enim, quae nemo est qui non praestare debeat —; ego autem ei, qui sententiam dicat in principibus de re publica, puto etiam prudentiam esse praestandam, nec me, cum mihi tantum sumpserim, ut gubernacula rei publicae prehenderem, minus putarim reprehendendum, si inutili-
ter aliquid senatui suaserim quam si infideliter. acta 3
quae sint quaeque agantur, scio perscribi ad te diligenter; ex me autem illud est, quod te velim habere cognitum, meum quidem animum in acie esse neque respectum

ullum quaerere, nisi me utilitas civitatis forte converterit. maiores autem partes animi te Cassiumque respiciunt. quam ob rem ita te para, Brute, ut intellegas aut, si hoc tempore bene res gesta sit, tibi meliorem rem publicam esse faciendam aut, si quid offensum sit, per te esse eandem recuperandam.

II.

CICERO BRUTO SAL.

1 Planci animum in rem publicam egregium, legiones, auxilia, copias ex litteris eius, quarum exemplum tibi missum arbitror, perspicere potuisti. Lepidi, tui necessarii, qui secundum fratrem adfinis habet quos oderit proximos, levitatem et inconstantiam animumque semper inimicum rei publicae iam credo tibi ex tuorum litteris
2 esse perspectum. nos exspectatio sollicitat, quae est omnis iam in extremum adducta discrimen; est enim spes omnis in Bruto expediendo, de quo vehementer
3 timebamus. ego hic cum homine furioso satis habeo negotii, Servilio, quem tuli diutius, quam dignitas mea patiebatur, sed tuli rei publicae causa, ne darem perditis civibus hominem, parum sanum illum quidem, sed tamen nobilem, quo concurrerent; quod faciunt nihilo minus, sed eum alienandum a re publica non putabam: finem feci eius ferendi; coeperat enim esse tanta insolentia, ut neminem liberum duceret. in Planci vero causa exarsit incredibili dolore mecumque per biduum ita contendit et a me ita fractus est, ut eum in perpetuum modestiorem sperem fore. atque in hac contentione ipsa, cum maxime res ageretur, a. d. v. Idus Aprilis litterae mihi in senatu redditae sunt a Lentulo nostro de Cassio, de legionibus, de Syria, quas statim cum recitavissem, cecidit Servilius, complures praeterea; sunt enim insignes aliquot, qui improbissime sentiunt, sed acerbissime tulit Servilius adsensum esse mihi de Planco. magnum illud monstrum in re publica est * * *

III.

BRUTUS CICERONI SAL.

* * * sed quo nos amisisse; quem sic vexari a Dolabella audio, ut iam non videatur crudelissimum eius facinus interfectio Trebonii. Vetus Antistius me tamen pecunia sublevavit. Cicero, filius tuus, sic mihi se probat industria, patientia, labore, animi magnitudine, omni de-

nique officio, ut prorsus numquam dimittere videatur cogitationem, cuius sit filius; qua re, quoniam efficere non possum ut pluris facias eum, qui tibi est carissimus, illud tribue iudicio meo, ut tibi persuadeas non fore illi abutendum gloria tua, ut adipiscatur honores paternos. Kalend. April. Dyrrhachio.

IV.

CICERO BRUTO SAL.

1 Datis mane a. d. vi. Id. April. Scaptio litteris eodem die tuas accepi Kal. April. Dyrrhachio datas vesperi. itaque mane prid. Id. Apr. cum a Scaptio certior factus essem non esse eos profectos, quibus pridie dederam, et statim ire, hoc paululum exaravi ipsa in turba matutinae salutationis. 2 de Cassio laetor et rei publicae gratulor, mihi etiam, qui repugnante et irascente Pansa sententiam dixerim, ut Dolabellam bello Cassius persequeretur; et quidem audacter dicebam sine nostro senatus consulto iam illud eum bellum gerere. de te etiam dixi tum quae dicenda putavi. haec ad te oratio perferetur, quoniam te video delectari Philippicis nostris. 3 quod me de Antonio consulis, quoad Bruti exitum cognorimus, custodiendum puto. ex iis litteris, quas mihi misisti, Dolabella Asiam vexare videtur et in ea se gerere taeterrime. compluribus autem scripsisti Dolabellam a Rhodiis esse exclusum, qui si ad Rhodum accessit, videtur mihi Asiam reliquisse. id si ita est, istic tibi censeo commorandum; sin eam semel cepit, mihi crede, * * non erit. Id. April.

V.

BRUTUS CICERONI SAL.

1 Litteras tuas valde exspecto, quas scripsisti post nuntios nostrarum rerum, et de morte Trebonii; non enim dubito quin mihi consilium tuum explices. indigno scelere et civem optimum amisimus et provinciae possessione pulsi sumus, quam recuperari facile est; neque minus turpe aut flagitiosum erit, post recuperari. 2 Antonius adhuc est nobiscum, sed medius fidius et moveor hominis precibus et timeo ne illum aliquorum furor excipiat; plane aestuo. quod si scirem, quid tibi placeret, sine sollicitudine essem; id enim optimum esse persuasum esset mihi: qua re quam primum fac me certiorem, quid tibi placeat. 3 Cassius noster Syriam, legiones Sy-

riacas habet, ultro quidem a Murco et a Marcio et ab exercitu ipso arcessitus. ego scripsi ad Tertiam sororem et matrem, ne prius ederent hoc, quod optime ac felicissime gessit Cassius, quam tuum consilium cognovissent
4 tibique visum esset. legi orationes duas tuas, quarum altera Kal. Ian. usus es, altera de litteris meis, quae habita est abs te contra Calenum. nunc scilicet hoc exspectas, dum eas laudem: nescio, animi an ingenii tui maior in his libellis laus contineatur. iam concedo, ut vel Philippici vocentur, quod tu quadam epistola iocans
5 scripsisti. duabus rebus egemus, Cicero, pecunia et supplemento, quarum altera potest abs te expediri, ut aliqua pars militum istinc mittatur nobis, vel secreto consilio adversus Pansam vel actione in senatu, altera, quae magis est necessaria, neque meo exercitui magis quam reliquorum. hoc magis doleo Asiam * * at in Asiam censeo persequendum. nihil mihi videris hoc tempore melius acturus.

VI.

CICERO BRUTO SAL.

1 Quod egere te duabus necessariis rebus scribis, supplemento et pecunia, difficile consilium est; non enim mihi occurrunt facultates, quibus uti te posse videam, praeter illas, quas senatus decrevit, ut pecunias a civitatibus mutuas sumeres. de supplemento autem non video quid fieri possit. tantum enim abest, ut Pansa de exercitu suo aut dilectu tibi aliquid tribuat, ut etiam moleste ferat tam multos ad te ire voluntarios; quo modo equidem credo, quod iis rebus, quae in Italia decernuntur, nullas copias nimis magnas esse arbitretur; quo modo autem multi suspicantur, quod ne te quidem nimis firmum esse
2 velit, quod ego non suspicor. quod scribis te ad Tertiam sororem scripsisse, ut ne prius ederent ea, quae gesta a Cassio essent, quam mihi visum esset, video te veritum esse id, quod verendum fuit, ne animi partium Caesaris, quoniam etiam nunc partes appellantur, vehementer commoverentur. sed antequam tuas litteras accepimus, audita res erat et pervolgata; tui etiam tabellarii ad multos familiaris tuos litteras attulerant. qua re neque supprimenda res erat, praesertim cum id fieri non posset, neque, si posset, non divolgandam potius quam occultandam putaremus.
3 dam putaremus. de Cicerone meo et, si tantum est in eo, quantum scribis, tantum scilicet, quantum debeo,

gaudeo, et, si, quod amas eum, eo maiora facis, id ipsum incredibiliter gaudeo, a te eum diligi.

VII.

CICERO BRUTO SAL.

Quae litterae tuo nomine recitatae sint Id. April. in 1
senatu eodemque tempore Antonii, credo ad te scripsisse tuos, quorum ego nemini concedo. sed nihil necesse erat eadem omnis: illud necesse me ad te scribere, quid sentirem tota de constitutione huius belli et quo iudicio essem quaque sententia. voluntas mea, Brute, de summa re publica semper eadem fuit, quae tua, ratio quibusdam in rebus — non enim omnibus — paulo fortasse vehementior. scis mihi semper placuisse non rege solum, sed regno liberari rem publicam. tu lenius, immortali omnino cum tua laude; sed quid melius fuerit, magno dolore sensimus, magno periculo sentimus. recenti illo tempore tu omnia ad pacem, quae oratione confici non poterat, ego omnia ad libertatem, quae sine pace nulla est; pacem ipsam bello atque armis effici posse arbitrabar. studia non deerant arma poscentium, quorum repressimus impetum ardoremque restinximus. itaque res in eum locum 2
venerat, ut, nisi Caesari Octaviano deus quidam illam mentem dedisset, in potestatem perditissimi hominis et turpissimi M. Antonii veniendum fuerit, quocum vides hoc tempore ipso quod sit quantumque certamen: id profecto nullum esset, nisi tum conservatus esset Antonius. sed haec omitto; res enim a te gesta memorabilis et paene caelestis repellit omnis reprehensiones, quippe quae ne laude quidem satis idonea adfici possit. exstitisti nuper voltu severo; exercitum, copias, legiones idoneas per te brevi tempore comparasti. di immortales! qui ille nuntius, quae illae litterae, quae laetitia senatus, quae alacritas civitatis erat! nihil umquam vidi tam omnium consensione laudatum. erat exspectatio reliquiarum Antonii, quem equitatu legionibusque magna ex parte spoliaras. ea quoque habuit exitum optabilem. nam tuae litterae, quae recitatae in senatu sunt, et imperatoris et militum virtutem et industriam tuorum, in quibus Ciceronis mei, declarant. quod si tuis placuisset de his litteris referri, et nisi in tempus turbulentissimum post discessum Pansae consulis incidissent, honos quoque iustus et debitus dis immortalibus decretus esset. ecce 3
tibi Idib. April. advolat mane celer Pilus, qui vir! di

boni, quam gravis! quam constans! quam bonarum in re publica partium! hic epistolas adfert duas, unam tuo nomine, alteram Antonii; dat Servilio tribuno plebis, ille Cornuto: recitantur in senatu. ANTONIVS PROCOS. magna admiratio, ut, si esset recitatum DOLABELLA IMPERATOR, a quo quidem venerant tabellarii, sed nemo Pili similis, qui proferre litteras auderet aut magistratibus reddere. tuae recitantur, breves illae quidem, sed in Antonium admodum lenes. vehementer admiratus senatus. mihi autem non erat explicatum, quid agerem. falsas dicerem? quid, si tu eas adprobasses? confirmarem? non erat digni-
4 tatis tuae. itaque ille dies silentio. postridie autem cum sermo increbuisset, Pilusque oculos vehementius hominum offendisset, natum omnino est principium a me. de proconsule Antonio multa: Sestius causae non defuit; post mecum, quanto suum filium, quanto meum in periculo futurum duceret, si contra proconsulem arma tulissent. nosti hominem: causae non defuit. dixerunt etiam alii. Labeo vero noster nec signum tuum in epistola nec diem adpositum nec te scripsisse ad tuos, ut soleres. hoc cogere volebat, falsas litteras esse et, si quaeris, probabat.
5 nunc tuum est consilium, Brute, de toto genere belli. video te lenitate delectari et eum putare fructum esse maximum, praeclare quidem, sed aliis rebus, aliis temporibus locus esse solet debetque clementiae. nunc quid agitur, Brute? templis deorum immortalium imminet hominum egentium et perditorum spes, nec quicquam aliud decernitur hoc bello nisi utrum simus necne. cui parcimus aut quid agimus? his ergo consulimus, quibus victoribus vestigium nostrum nullum relinquetur? nam quid interest inter Dolabellam et quemvis Antoniorum trium? quorum si cui parcimus, duri fuimus in Dolabella. haec ut ita sentiret senatus populusque Romanus, etsi res ipsa cogebat, tamen maxima ex parte nostro consilio atque auctoritate perfectum est. tu si hanc rationem non probas, tuam sententiam defendam, non relinquam meam. neque dissolutum a te quicquam homines exspectant nec crudele. huius rei moderatio facilis est, ut in duces ve-
6 hemens sis, in milites liberalis. Ciceronem meum, mi Brute, velim quam plurimum tecum habeas. virtutis disciplinam meliorem reperiet nullam quam contemplationem atque imitationem tui. XIII. Kalend. Maias.

PSEUDOCICERONIS EPISTOLA AD OCTAVIANUM.

CICERO OCTAVIANO SAL.

Si per tuas legiones mihi licitum fuisset, quae nomini 1
meo populoque Romano sunt inimicissimae, venire in senatum coramque de re publica disputare, fecissem, neque tam libenter quam necessario; nulla enim remedia, quae volneribus adhibentur, tam faciunt dolorem, quam quae sunt salutaria. sed quoniam cohortibus armatis circumsaeptus senatus nihil aliud vere potest decernere nisi *se* timere — in Capitolio signa sunt, in urbe milites vagantur, in Campo castra ponuntur, Italia tota legionibus ad libertatem nostram conscriptis ad servitutem adductis equitatuque exterarum nationum distinetur —, cedam tibi in praesentia foro, curia et sanctissimis deorum immortalium templis, in quibus, reviviscente iam libertate, deinde rursus oppressa, senatus nihil consulitur, timet
multa, adsentatur omnia. post etiam paulo, temporibus 2
ita postulantibus, cedam urbe, quam per me conservatam, ut esset libera, in servitute videre non potero; cedam vita, quae quamquam sollicita est, tamen, si profutura est rei publicae, bona spe posteritatis me consolatur, qua sublata non dubitanter occidam atque ita cedam, ut fortuna iudicio meo, non animus mihi defuisse videatur. illud vero, quod et recentis doloris habet indicium et praeteritae iniuriae testimonium et absentium sensus significationem, non praetermittam, quin, quoniam coram id facere prohibeor, absens prosim, si quidem mea salus aut utilis rei publicae est aut coniuncta certe publicae saluti. nam, per deum immortalium fidem! nisi forte frustra eos appello, quorum aures atque animus a nobis abhorrent, perque Fortunam populi Romani, quae, quam-

quam nobis infesta est, fuit aliquando propitia et, ut spero, futura est, quis tam expers humanitatis, quis huius urbis nomini ac sedibus usque adeo est inimicus, ut ista aut dissimulare possit aut non dolere aut, si nulla ratione publicis incommodis mederi queat, non morte proprium
3 periculum vitet? nam, ut ordiar ab initio et perducam ad extremum et novissima conferam primis, quae non posterior dies acerbior priore et quae non insequens hora antecedente calamitosior populo Romano illuxit? M. Antonius, vir animi maximi, — utinam etiam sapientis consilii fuisset! — C. Caesare fortissime, sed parum feliciter a rei publicae dominatione semoto, concupierat magis regium, quam libera civitas pati posset, principatum. publicam dilapidabat pecuniam, aerarium exhauriebat, minuebat vectigalia, donabat civitates ex commentario; dictaturam gerebat, leges imponebat, prohibebat dictatorem creari legibus, senatus consultis ipse repugnabat in senatu, provincias omnis unus concupiebat. cui sordebat Macedonia provincia, quam victor sibi sumpserat Caesar,
4 quid de hoc sperare aut exspectare nos oportebat? exstitisti tu vindex nostrae libertatis, ut tunc quidem, optimus, quod utinam neque nostra nos opinio neque tua fides fefellisset! et veteranis in unum conductis et duabus legionibus a pernicie patriae ad salutem advocatis subito prope iam desperatam et afflictam ac prostratam rem publicam tuis opibus extulisti. quae tibi non ante, quam postulares, maiora, quam velles, plura, quam sperares, detulit senatus? dedit fascis, ut cum auctoritate defensorem haberet, non ut imperio se adversum armaret; appellavit imperatorem hostium exercitu pulso, tribuens honorem, non ut sua caede ausus ille fugiens exercitus te nominaret imperatorem; decrevit in foro statuam, locum in senatu, summum honorem ante tem-
5 pus. si quid aliud est, quod dari possit, addet. quid aliud est maius, quod velis sumere? sin autem supra aetatem, supra consuetudinem, supra etiam mortalitatem tuam tibi sunt omnia tributa, cur aut ingratus crudeliter aut immemor beneficii sui scelerate circumscribis senatum? quo te misimus? a quibus reverteris? contra quos armavimus? quibus arma cogitas inferre? a quibus exer-

citum abducis? quos adversus aciem struis? cur hostis
relinquitur, civis hostis loco petitur? cur castra medio
itinere longius adversariorum castris et propius urbem
moventur? o me numquam sapientem et aliquando id, 6
quod non eram, frustra existimatum! quantum te, popule
Romane, de me fefellit opinio! o meam calamitosam ac
praecipitem senectutem! o turpem exacta dementique
aetate canitiem! ego patres conscriptos ad parricidium
induxi, ego rem publicam fefelli, ego ipsum senatum
sibi manus adferre coëgi, cum te Iunonium puerum et
matris tuae partum aureum esse dixi. at te fata patriae
Paridem futurum praedicebant, qui vastares urbem in-
cendio, Italiam bello, qui castra in templis deorum im-
mortalium, senatum in castris habiturus esses. o miseram 7
et in brevi tam celerem et tam variam rei publicae com-
mutationem! quisnam tali futurus ingenio est, qui possit
haec ita mandare litteris, ut facta, non ficta videantur
esse? quis erit tanta animi facilitate, qui, quae verissime
memoria propagata fuerint, non fabulae similia sit existi-
maturus? cogita enim Antonium hostem iudicatum, ab
eo circumsessum consulem designatum eundemque rei
publicae parentem: te profectum ad consulem liberan-
dum et hostem opprimendum hostemque a te fugatum
et consulem obsidione liberatum, deinde paulo post fuga-
tum illum hostem arcessitum tamquam coheredem mortua
re publica ad bona populi Romani capienda, consulem
designatum rursus inclusum eo, ubi se non moenibus,
sed fluminibus et montibus tueretur. haec quis conabi-
tur exponere? quis credere audebit? liceat semel impune
peccare, sit erranti medicina confessio. verum enim 8
dicam: utinam te potius, Antoni, dominum non expulis-
semus, quam hunc reciperemus! non quo ulla sit optanda
servitus, sed quia dignitate domini minus turpis est for-
tuna servi. in duobus autem malis cum fugiendum ma-
ius sit, levius est eligendum. ille ea tamen exorabat,
quae volebat auferre: tu extorques. ille consul provin-
ciam petebat: tu privatus concupiscis. ille ad malorum
salutem iudicia constituebat et leges ferebat: tu ad per-
niciem optimorum. ille a sanguine et incendio servorum
Capitolium tuebatur: tu cruore et flamma cuncta delere

vis. si, qui dabat provincias Cassio et Brutis et illis
custodibus nominis nostri, regnabat, quid faciet, qui vi-
tam adimit? si, qui ex urbe eiciebat, tyrannus erat, quem
9 invocemus, qui ne locum quidem reliquit exsilio? itaque
si quid illae maiorum nostrorum sepultae reliquiae sa-
piunt, si non una cum corpore sensus omnis uno atque
eodem consumptus est igni, quid illis interrogantibus,
quid agat nunc populus Romanus, respondebit aliquis
nostrum, qui proximus in illam aeternam domum disces-
serit? aut quem accipient de suis posteris nuntium illi
veteres Africani, Maximi, Pauli, Scipiones? quid de sua
patria audient, quam spoliis triumphisque decorarunt?
an esse quendam annos XVIII. natum, cuius avus fuerit
argentarius, adstipulator pater, uterque vero precarium
quaestum fecerit, sed alter usque ad senectutem, ut non
negaret, alter a pueritia, ut non posset non confiteri: eum
agere, rapere rem publicam, cui nulla virtus, non ullae
bello subactae et ad imperium adiunctae provinciae, nulla
dignitas maiorum conciliasset eam potentiam, sed forma
per dedecus, pecuniam et nomen nobile consceleratum
impudicitia dedisset: veteres volneribus et aetate con-
fectos Iulianos gladiatores, egentis reliquias Caesaris
ludi, ad rudem compulisset? quibus ille saeptus omnia
misceret, nullis parceret, sibi viveret; qui tamquam in
dotali matrimonio rem publicam testamento legatam sibi
10 obtineret. audient duo Decii servire eos civis, qui, ut
hostibus imperarent, victoriae se devoverunt; audiet C.
Marius impudico domino parere nos, qui ne militem qui-
dem habere voluit nisi pudicum; audiet Brutus eum
populum, quem ipse primo, post progenies eius a regi-
bus liberavit, pro turpi stupro datum in servitutem: quae
quidem si nullo alio, me tamen internuntio celeriter ad
illos deferentur; nam si vivus ista subterfugere non po-
tero, una cum istis vitam simul fugere decrevi.